

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ 2023

Συλλογή συνόψεων από τη Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	12
Κεφάλαιο 1 – Το Δικαστήριο.....	13
I. Κοινές αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θεμελιώδη δικαιώματα	13
1. Κράτος δικαίου και αποτελεσματική δικαστική προστασία.....	13
Απόφαση της 5ης Ιουνίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών) (C-204/21, EU:C:2023:442)	13
Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), ΥΡ κ.λπ. (Άρση ασυλίας και αναστολή άσκησης των καθηκόντων δικαστή) (C-615/20 και C-671/20, EU:C:2023:562)	22
Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Krajowa Rada Sądownictwa (Παραμονή δικαστή σε ενεργό υπηρεσία) (C-718/21, EU:C:2023:1015)	29
2. Αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας αξιοποιώνων πράξεων και ποινών	33
Απόφαση της 4ης Μαΐου 2023, Agenția Națională de Integritate (C-40/21, EU:C:2023:367)	33
Απόφαση της 24ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Lin (C-107/23 PPU, EU:C:2023:606)	36
3. Αρχή ne bis in idem	41
Απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2023, Volkswagen Group Italia και Volkswagen Aktiengesellschaft (C-27/22, EU:C:2023:663)	41
4. Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα	44
α. Άδεια ακρόασης τηλεφωνικών συνδιαλέξεων στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας	44
Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023, HYA κ.λπ. (Αιτιολογία των αδειών ακρόασης τηλεφωνικών συνδιαλέξεων) (C-349/21, EU:C:2023:102).....	44
β. Συλλογή βιομετρικών και γενετικών δεδομένων στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας	46
Απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2023, Ministerstvo na vatreshnite raboti (Καταγραφή βιομετρικών και γενετικών δεδομένων από την αστυνομία) (C-205/21, EU:C:2023:49).....	46
γ. Περαιτέρω χρήση, στο πλαίσιο διοικητικής διαδικασίας, των προσωπικών δεδομένων που έχουν τεθεί στη διάθεση των αρχών στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας.....	50

Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2023, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra (C-162/22, EU:C:2023:631)	50
δ. Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης	55
Απόφαση της 4ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Meta Platforms κ.λπ. (Γενικοί όροι χρήσης κοινωνικού δικτύου) (C-252/21, EU:C:2023:537)	55
ε. Δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.....	60
Απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2023, FT (Αντίγραφα του ιατρικού φακέλου) (C-307/22, EU:C:2023:811)	60
στ. Επιβολή διοικητικών προστίμων για παραβάσεις του ΓΚΠΔ	63
Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Nacionalinis visuomenės sveikatos centras (C-683/21, EU:C:2023:949)	63
Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Deutsche Wohnen (C-807/21, EU:C:2023:950)	66
II. Ιθαγένεια της Ένωσης	70
1. Μέτρα που περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης	70
Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Nordic Info (C-128/22, EU:C:2023:951).....	70
Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Chief Appeals Officer κ.λπ. (C-488/21, EU:C:2023:1013)	73
2. Απώλεια της ευρωπαϊκής ιθαγένειας λόγω απώλειας της ιθαγένειας κράτους μέλους.....	77
Απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Udlændinge- og Integrationsministeriet (Απώλεια της δανικής ιθαγένειας) (C-689/21, EU:C:2023:626)	77
3. Παράγωγο δικαίωμα διαμονής υπηκόων τρίτης χώρας, που είναι μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης.....	79
Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2023, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Ταϊλανδή μητέρα ανήλικου ολλανδικής ιθαγένειας) (C-459/20, EU:C:2023:499)	79
III. Ελεύθερη κυκλοφορία εντός της Ένωσης	82
1. Ελευθερία εγκατάστασης	82
Απόφαση της 8ης Ιουνίου 2023, Prestige και Limousine (C-50/21, EU:C:2023:448)	82
Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2023, Xella Magyarország (C-106/22, EU:C:2023:568)	84
2. Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	86

	Απόφαση της 16ης Μαρτίου 2023, Beobank (C-351/21, EU:C:2023:215)	86
3.	Ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων	89
	Απόφαση της 12 Οκτωβρίου 2023, BA (Κληρονομική διαδοχή – Κοινωνική πολιτική στέγασης στην Ένωση) (C-670/21, EU:C:2023:763)	89
IV.	Έλεγχοι στα σύνορα, άσυλο και μετανάστευση.....	92
1.	Πολιτική ασύλου.....	92
	Απόφαση της 6ης Ιουλίου 2023, Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (Πρόσφυγας που έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα) (C-663/21, EU:C:2023:540)	92
	Απόφαση της 6ης Ιουλίου 2023, Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (Πρόσφυγας που έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα) (C-8/22, EU:C:2023:542)	92
	Απόφαση της 6ης Ιουλίου 2023, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα) (C-402/22, EU:C:2023:543).....	92
2.	Μεταναστευτική πολιτική.....	97
	Απόφαση της 18ης Απριλίου 2023, Afrin (C-1/23 PPU, EU:C:2023:296).....	97
	Απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Stadt Frankfurt am Main και Stadt Offenbach am Main (Ανανέωση άδειας διαμονής στο δεύτερο κράτος μέλος) (C-829/21 και C-129/22, EU:C:2023:525)	100
3.	Διέλευση των συνόρων	102
	Απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Κοινοβούλιο κατά Επιτροπής (Απαλλαγή από την υποχρέωση θεώρησης για τους υπηκόους των Ηνωμένων Πολιτειών) (C-137/21, EU:C:2023:625).....	102
V.	Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις.....	107
1.	Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης.....	107
α.	Αρμοδιότητα της δικαστικής αρχής έκδοσης του εντάλματος.....	107
	Απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Puig Gordi κ.λπ. (C-158/21, EU:C:2023:57).....	107
β.	Εκτέλεση των ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης και προϋποθέσεις παράδοσης	110
	Απόφαση της 18ης Απριλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), E.D.L. (Λόγος άρνησης στηριζόμενος στην ασθένεια) (C-699/21, EU:C:2023:295).....	110
	Απόφαση της 6ης Ιουνίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), O.G. (Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης κατά υπηκόου τρίτης χώρας) (C-700/21, EU:C:2023:444)	112
	Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), GN (Λόγος άρνησης στηριζόμενος στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού) (C-261/22, EU:C:2023:1017)	116
2.	Δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών	118

	Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Κ. Β. και F. S. (Αυτεπάγγελτη εξέταση στον ποινικό τομέα) (C-660/21, EU:C:2023:498).....	118
3.	Αμοιβαία αναγνώριση των καταδικαστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις.....	122
	Απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, MV (Συγχώνευση ποινών) (C-583/22 PPU, EU:C:2023:5).....	122
4.	Ευρωπαϊκή Εισαγγελία	125
	Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), G. Κ. κ.λπ. (Ευρωπαϊκή Εισαγγελία) (C-281/22, EU:C:2023:1018).....	125
VI.	Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις	128
1.	Κανονισμός 2201/2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας.....	128
	Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2023, TT (Παράνομη μετακίνηση παιδιού) (C-87/22, EU:C:2023:571).....	128
2.	Κανονισμός 805/2004 για τη θέσπιση ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου για μη αμφισβητούμενες αξιώσεις.....	131
	Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023, Lufthansa Technik AERO Alzey (C-393/21, EU:C:2023:104)	131
VII.	Μεταφορές.....	134
	Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023, Επιτροπή κατά Δανίας (Μέγιστη διάρκεια στάθμευσης) (C-167/22, EU:C:2023:1020).....	134
VIII.	Ανταγωνισμός	137
1.	Συμπράξεις (άρθρο 101 ΣΛΕΕ).....	137
	Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), International Skating Union κατά Επιτροπής(C-124/21 P, EU:C:2023:1012)	137
	Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Royal Antwerp Football Club (C-680/21, EU:C:2023:1010).....	143
2.	Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ).....	147
	Απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2023, Unilever Italia Mkt. Operations (C-680/20, EU:C:2023:33).....	147
	Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), European Superleague Company (C-333/21, EU:C:2023:1011).....	151
3.	Συγκεντρώσεις.....	156
	Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά CK Telecoms UK Investments (C-376/20 P, EU:C:2023:561)	156
4.	Κρατικές ενισχύσεις.....	161

	Απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), DOBELES HES (C-702/20 και C-17/21, EU:C:2023:1).....	161
	Απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Braesch κ.λπ. (C-284/21 P, EU:C:2023:58).....	164
	Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Λουξεμβούργο κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-451/21 P και C-454/21 P, EU:C:2023:948).....	168
	Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2023, Επιτροπή κατά Amazon.com κ.λπ. (C-457/21 P, EU:C:2023:985).....	172
IX.	Φορολογικές διατάξεις.....	176
	Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Fenix International (C-695/20,EU:C:2023:127).....	176
X.	Προσέγγιση των νομοθεσιών	180
1.	Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	180
	Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023, Monz Handelsgesellschaft International (C-472/21, EU:C:2023:105).....	180
2.	Ασφάλιση αυτοκινήτων.....	182
	Απόφαση της 12ης Οκτωβρίου 2023, KBC Verzekeringen (C-286/22, EU:C:2023:767).....	182
3.	Μηχανοκίνητα οχήματα	184
	Απόφαση της 21ης Μαρτίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Mercedes-Benz Group (Ευθύνη κατασκευαστών οχημάτων εξοπλισμένων με συστήματα αναστολής) (C-100/21, EU:C:2023:229).....	184
4.	Ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών (ΓΤΟ).....	188
	Απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Confédération paysanne κ.λπ. (Τυχαία in vitro μεταλλαξιγένεση) (C-688/21, EU:C:2023:75).....	188
5.	Οργανωμένα ταξίδια, διακοπές και περιηγήσεις	191
	Απόφαση της 8ης Ιουνίου 2023, UFC – Que choisir και CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449).....	191
XI.	Διαδίκτυο και ηλεκτρονικό εμπόριο.....	195
	Απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2023, Google Ireland κ.λπ. (C-376/22, EU:C:2023:835).....	195
XII.	Οικονομική και νομισματική πολιτική	198
	Απόφαση της 4ης Μαΐου 2023, EKT κατά Crédit Lyonnais (C-389/21 P, EU:C:2023:368).....	198
XIII.	Δημόσιες συμβάσεις.....	201

	Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Infraestruturas de Portugal και Futrifer Indústrias Ferroviárias (C-66/22, EU:C:2023:1016).....	201
XIV.	Κοινωνική πολιτική.....	205
1.	Ίση μεταχείριση σε θέματα απασχόλησης και κοινωνικής ασφάλισης	205
	Απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, TP (Επιμελητής οπτικοακουστικού υλικού για τη δημόσια τηλεόραση) (C-356/21, EU:C:2023:9).....	205
2.	Ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία.....	207
	Απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Commune d’Ans (C-148/22, EU:C:2023:924).....	207
	Απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2023, AP Assistenzprofis (C-518/22, EU:C:2023:956).....	209
3.	Οργάνωση του χρόνου εργασίας.....	211
	Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2023, Sparkasse Südpfalz (C-206/22, EU:C:2023:984).....	211
XV.	Προστασία των καταναλωτών.....	214
1.	Καταχρηστικές ρήτρες.....	214
	Απόφαση της 12 Ιανουαρίου 2023, D.V. (Δικηγορική αμοιβή – Αρχή της ωριαίας χρεώσεως) (C-395/21, EU:C:2023:14).....	214
	Απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2023, Všeobecná úverová banka (C-598/21, EU:C:2023:845).....	217
2.	Δικαίωμα υπαναχώρησης από συμβάσεις εξ αποστάσεως	219
	Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), BMW Bank κ.λπ. (C-38/21, C-47/21 και C-232/21, EU:C:2023:1014).....	219
XVI.	Ενέργεια	226
	Απόφαση της 30ής Μαρτίου 2023, Green Network (Διαταγή επιστροφής εξόδων) (C-5/22, EU:C:2023:273).....	226
XVII.	Διεθνείς συμφωνίες	228
1.	Εξωτερική αρμοδιότητα της Ένωσης.....	228
	Απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ισπανία κατά Επιτροπής (C-632/20 P, EU:C:2023:28).....	228
2.	Ερμηνεία διεθνούς συμφωνίας	232
	Απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 2023, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κ.λπ. (Ανάκληση του δικαιώματος διαμονής Τούρκου εργαζομένου) (C-402/21, EU:C:2023:77).....	232
	Κεφάλαιο 2 – Το Γενικό Δικαστήριο	235
I.	Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης	235

1.	Ενεργητική νομιμοποίηση	235
	Διάταξη της 6ης Σεπτεμβρίου 2023, ΕΕΠΑ κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (T-578/22, EU:T:2023:522).....	235
	Διάταξη της 20ής Σεπτεμβρίου 2023, Nicoventures Trading κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-706/22, EU:T:2023:579)	238
2.	Αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης.....	240
	Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2023, IMG κατά Επιτροπής (T-752/20, EU:T:2023:366)	240
3.	Αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης.....	243
	Απόφαση της 26ης Ιουλίου 2023, Stockdale κατά Συμβουλίου κ.λπ. (T-776/20, EU:T:2023:422)	243
II.	Θεσμικό δίκαιο	248
	Απόφαση της 7ης Ιουνίου 2023, TC κατά Κοινοβουλίου (T-309/21, EU:T:2023:315)	248
III.	Ανταγωνισμός	254
1.	Διαδικασία – Αίτηση παροχής πληροφοριών	254
	Απόφαση της 24ης Μαΐου 2023, Meta Platforms Ireland κατά Επιτροπής (T-451/20, EU:T:2023:276)	254
2.	Συμπράξεις – Υπολογισμός των προστίμων.....	258
	Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2023, Clariant και Clariant International κατά Επιτροπής (T-590/20, EU:T:2023:650)	258
3.	Κρατικές ενισχύσεις.....	261
	Απόφαση της 10ης Μαΐου 2023, Ryanair και Condor Flugdienst κατά Επιτροπής (Lufthansa· COVID-19) (T-34/21 και T-87/21, EU:T:2023:248).....	261
	Απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2023, ITD και Danske Fragtmænd κατά Επιτροπής (T-525/20, EU:T:2023:542)	269
	Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2023, Βέλγιο κατά Επιτροπής (T-131/16 RENV, EU:T:2023:561)	272
	Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2023, Magnetrol International κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-263/16 RENV, T-265/16, T-311/16, T-319/16, T-321/16, T-343/16, T-350/16, T-444/16, T-800/16 και T-832/16, EU:T:2023:565).....	272
	Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 2023, Banco Santander κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-12/15, T-158/15 και T-258/15, EU:T:2023:583)	276
	Απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2023, Ryanair και Malta Air κατά Επιτροπής (Air France-KLM και Air France· COVID-19) (T-494/21, EU:T:2023:831)	280
IV.	Σχέδια ή υποδείγματα.....	283
	Απόφαση της 22ας Μαρτίου 2023, B&Bartoni κατά EUIPO – Hypertherm (Ηλεκτρόδιο που εισέρχεται σε φουσητήρα αερίου) (T-617/21, EU:T:2023:152)	283
V.	Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα.....	286

1.	Βενεζουέλα	286
	Απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2023, Βενεζουέλα κατά Συμβουλίου (T-65/18 RENV, EU:T:2023:529).....	286
2.	Ουκρανία.....	290
	Απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2023, ΟΤ κατά Συμβουλίου (T-193/22, EU:T:2023:716)	290
VI.	Γεωργία και αλιεία	294
	Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2023, Βουλγαρία κατά Επιτροπής (T-235/21, EU:T:2023:105)	294
	Απόφαση της 12 Ιουλίου 2023, Cunsorzio di i Salamaghji Corsi – Consortium des Charcutiers Corses κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-34/22, EU:T:2023:386)	297
VII.	Δημόσια υγεία	301
	Διάταξη της 4ης Φεβρουαρίου 2022, Ascenza Agro και Industrias Afrasa κατά Επιτροπής (T-77/20, EU:T:2022:70)	301
VIII.	Ενέργεια	307
	Απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 2023, Austrian Power Grid κ.λπ. κατά ACER (T-606/20, EU:T:2023:64)	307
	Απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 2023, Austrian Power Grid κ.λπ. κατά ACER (T-607/20, EU:T:2023:65)	307
IX.	Κοινή εμπορική πολιτική.....	311
1.	Αντιντάμπινγκ	311
	Απόφαση της 21ης Ιουνίου 2023, Guangdong Haomei New Materials και Guangdong King Metal Light Alloy Technology κατά Επιτροπής (T-326/21, EU:T:2023:347)	311
2.	Εξωεδαφική εφαρμογή της νομοθεσίας τρίτης χώρας	314
	Απόφαση της 12ης Ιουλίου 2023, IFIC Holding κατά Επιτροπής (T-8/21, EU:T:2023:387)	314
X.	Οικονομική και νομισματική πολιτική	319
	Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2023, Del Valle Ruíz κ.λπ. κατά ΕΣΕ (T-302/20, T-303/20 και T-307/20, EU:T:2023:735).....	319
	Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2023, Molina Fernández κατά ΕΣΕ (T-304/20, EU:T:2023:734).....	319
	Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2023, ACMO κ.λπ. κατά ΕΣΕ (T-330/20, EU:T:2023:733)	319
XI.	Δημόσιες συμβάσεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης	328

Απόφαση της 26ης Απριλίου 2023, OHB System κατά Επιτροπής (T-54/21, EU:T:2023:210)	328
Απόφαση της 14ης Ιουνίου 2023, Instituto Cervantes κατά Επιτροπής (T-376/21, EU:T:2023:331)	332
XII. Πρόσβαση στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων.....	336
Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2023, De Capitani κατά Συμβουλίου (T-163/21, EU:T:2023:15)	336
XIII. Υπαλληλικές υποθέσεις	340
1. Σύνταξη ορφανού.....	340
Απόφαση της 7ης Ιουνίου 2023, OP κατά Κοινοβουλίου (T-143/22, EU:T:2023:313)	340
2. Προθεσμία παραγραφής για την ανάκτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων επιδομάτων.....	341
Απόφαση της 11ης Οκτωβρίου 2023, QT κατά ΕΤΕπ (T-529/22, EU:T:2023:618)	341
3. Σύνθεση της εξεταστικής επιτροπής εσωτερικού διαγωνισμού.....	343
Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2023, NZ κατά Επιτροπής (T-535/22, EU:T:2023:653)	343
XIV. Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	346
Διάταξη της 2ας Φεβρουαρίου 2023, Nicoventures Trading κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-706/22 R, EU:T:2023:39)	346
Διάταξη της 1ης Μαρτίου 2023, Mazerin κατά Συμβουλίου (T-743/22 R, EU:T:2023:102)	348
Διάταξη της 19ης Ιουλίου 2023, Mazerin κατά Συμβουλίου (T-743/22 R II, EU:T:2023:406)	348
Διάταξη της 19ης Απριλίου 2023, UC κατά Συμβουλίου (T-6/23 R, EU:T:2023:206)	350
Διάταξη της 21ης Ιουλίου 2023, Arysta Lifescience κατά EFSA (T-222/23 R, EU:T:2023:417)	353
Διάταξη της 9ης Αυγούστου 2023, Next Media Project κατά EFCA (T-338/23 R, EU:T:2023:467).....	357
Διάταξη της 25ης Σεπτεμβρίου 2023, Terminal Ouest Provence κατά CINEA (T-504/23 R, EU:T:2023:581).....	358
Διάταξη της 27ης Σεπτεμβρίου 2023, Amazon Services Europe κατά Επιτροπής (T-367/23 R, EU:T:2023:589)	361
Διάταξη της 29ης Σεπτεμβρίου 2023, Red Bull κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-306/23 R, EU:T:2023:590).....	365

Πρόλογος

Η *Επιλεγμένη Νομολογία* αποτελεί ετήσια έκδοση την οποία επιμελείται η Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης και στην οποία συγκεντρώνονται οι συνόψεις των κυριότερων αποφάσεων του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η έκδοση αυτή παρουσιάζει τις πλέον αξιοσημείωτες, κατά την κρίση των δύο δικαιοδοτικών οργάνων, εξελίξεις στη νομολογία και προσφέρει στους επαγγελματίες του νομικού κλάδου μια συνοπτική ανάλυση της σημαντικότερης νομολογίας του περασμένου έτους.

Η *Επιλεγμένη Νομολογία* έχει τη μορφή συλλογής συνόψεων που έχουν κατηγοριοποιηθεί ανά θέμα με βάση τη διάρθρωση των Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όσον αφορά το Δικαστήριο, περιλαμβάνονται οι συνόψεις του συνόλου των αποφάσεων του τμήματος μείζονος συνθέσεως, καθώς και οι συνόψεις ορισμένων αποφάσεων των πενταμελών τμημάτων, λόγω της σπουδαιότητας, του αντικειμένου, του ενδιαφέροντός τους για το κοινό και της πρωτοτυπίας τους. Την επιλογή των αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου διέπει παρόμοια λογική. Κάθε σύνοψη περιέχει υπερσύνδεσμο που παραπέμπει στο κείμενο της απόφασης, παρέχοντας άμεση πρόσβαση στο περιεχόμενό της.

Η *Επιλεγμένη Νομολογία*, της οποίας το πλήρες κείμενο είναι διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή, είναι άμεσα προσβάσιμη, σε όλες τις επίσημες γλώσσες της Ένωσης, στον ιστότοπο του θεσμικού οργάνου.

Celestina Iannone
Διευθύντρια
Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης

Κεφάλαιο 1 – Το Δικαστήριο

I. Κοινές αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θεμελιώδη δικαιώματα ¹

1. Κράτος δικαίου και αποτελεσματική δικαστική προστασία ²

Απόφαση της 5ης Ιουνίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών) (C-204/21, [EU:C:2023:442](#))

«Παράβαση κράτους μέλους - Άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ - Άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Κράτος δικαίου - Πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης - Ανεξαρτησία των δικαστών - Άρθρο 267 ΣΛΕΕ - Ευχέρεια υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο - Υπεροχή του δικαίου της Ένωσης - Ανάθεση στο πειθαρχικό τμήμα του *Sąd Najwyższy* (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία) αρμοδιοτήτων σε υποθέσεις άρσης της ποινικής ασυλίας των δικαστών και σε υποθέσεις εργατικού δικαίου, δικαίου κοινωνικών ασφαλίσεων και σε υποθέσεις που αφορούν τη συνταξιοδότηση των δικαστών του εν λόγω δικαστηρίου - Απαγόρευση της αμφισβήτησης, από τα εθνικά δικαστήρια, της νομιμότητας των

¹ Οι ακόλουθες αποφάσεις πρέπει επίσης να επισημανθούν στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου: απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Nordic Info* (C-128/22, [EU:C:2023:951](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο II.1 «Μέτρα που περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης», απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Udlændinge- og Integrationsministeriet (Απώλεια της δανικής ιθαγένειας)* (C-689/21, [EU:C:2023:626](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο II.2 «Απώλεια της ευρωπαϊκής ιθαγένειας λόγω απώλειας της ιθαγένειας κράτους μέλους», απόφαση της 6ης Ιουλίου 2023, *Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (Πρόσφυγας που έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα)* (C-663/21, [EU:C:2023:540](#)), απόφαση της 6ης Ιουλίου 2023, *Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (Πρόσφυγας που έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα)* (C-8/22, [EU:C:2023:542](#)), απόφαση της 6ης Ιουλίου 2023, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα)* (C-402/22, [EU:C:2023:543](#)), οι οποίες παρουσιάζονται υπό τον τίτλο IV.1 «Πολιτική ασύλου», απόφαση της 18ης Απριλίου 2023, *Afrin* (C-1/23 PPU, [EU:C:2023:296](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο IV.2 «Πολιτική μετανάστευσης», απόφαση της 18ης Απριλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *E. D. L. (Λόγος άρνησης στηριζόμενος σε ασθένεια)* (C-699/21, [EU:C:2023:295](#)), απόφαση της 6ης Ιουνίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *O. G. (Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης κατά υπηκόου τρίτης χώρας)* (C-700/21, [EU:C:2023:444](#)), απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *GN (Λόγος άρνησης στηριζόμενος στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού)* (C-261/22, [EU:C:2023:1017](#)), οι οποίες παρουσιάζονται υπό τον τίτλο V.1 «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης», απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2023, *AP Assistenzprofis* (C-518/22, [EU:C:2023:956](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XIV.2 «Ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία», απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2023, *Všeobecná úverová banka* (C-598/21, [EU:C:2023:845](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XV.1 «Καταχρηστικές ρήτρες», απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 2023, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κ.λπ. (Ανάκληση του δικαιώματος διανομής Τούρκου εργαζομένου)* (C-402/21, [EU:C:2023:77](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XVII.2 «Ερμηνεία διεθνούς συμφωνίας».

² Οι ακόλουθες αποφάσεις πρέπει επίσης να σημειωθούν στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου: απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Puig Gordí κ.λπ.* (C-158/21, [EU:C:2023:57](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο V.1 «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης», απόφαση της 22ας Ιουνίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *K.B. και F.S. (Αυτεπάγγελτη εξέταση στον ποινικό τομέα)* (C-660/21, [EU:C:2023:498](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο V.2 «Δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών».

δικαστηρίων και των συνταγματικών οργάνων ή διαπίστωσης ή εκτίμησης της νομιμότητας του διορισμού των δικαστών ή των δικαιοδοτικών εξουσιών των δικαστών - Χαρακτηρισμός ως "πειθαρχικού παραπτώματος" της εξακρίβωσης από δικαστή της πλήρωσης ορισμένων απαιτήσεων σχετικών με την ύπαρξη ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως - Ανάθεση στο τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου) αποκλειστικής αρμοδιότητας εξέτασης ζητημάτων σχετικών με την έλλειψη ανεξαρτησίας δικαστηρίου ή δικαστή - Άρθρα 7 και 8 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων - Δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα - Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 - Άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχεία γ' και ε', και παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο - Άρθρο 9, παράγραφος 1 - Ευαίσθητα δεδομένα - Εθνική ρύθμιση επιβάλλουσα στους δικαστές υποχρέωση υποβολής δήλωσης σχετικά με την ιδιότητά τους ως μελών ενώσεων, ιδρυμάτων ή πολιτικών κομμάτων, και σχετικά με τα καθήκοντα που ασκούν εντός αυτών, και προβλέπουσα την ανάρτηση στο διαδίκτυο των δεδομένων που περιέχονται στις εν λόγω δηλώσεις»

Το 2017 συστάθηκαν εντός του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία) δύο νέα τμήματα, ήτοι το Izba Dyscyplinarna (πειθαρχικό τμήμα) και το Izba Kontroli Nadzyczajnej i Spraw Publicznych (τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων).

Με νόμο της 20ής Δεκεμβρίου 2019, ο οποίος τροποποίησε τον νόμο περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου και ο οποίος τέθηκε σε ισχύ το 2020, ανατέθηκαν στα δύο ως άνω τμήματα νέες αρμοδιότητες, συμπεριλαμβανομένης της αρμοδιότητας για την παροχή άδειας για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά δικαστή ή την προσωρινή κράτησή του³. Στο τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων ανατέθηκε επίσης αποκλειστική αρμοδιότητα εξέτασης των αιτιάσεων και των νομικών ζητημάτων που άπτονται της ανεξαρτησίας δικαστηρίου ή δικαστή⁴. Επιπλέον, δυνάμει του εν λόγω τροποποιητικού νόμου, απαγορεύεται στο Ανώτατο Δικαστήριο, περιλαμβανομένου του τμήματος εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων, να θέτει υπό αμφισβήτηση τη νομιμότητα των δικαστηρίων, των συνταγματικών οργάνων του κράτους και των οργάνων ελέγχου και διασφάλισης του δικαίου, καθώς και να διαπιστώνει και να εκτιμά τη νομιμότητα του διορισμού δικαστή⁵. Ο εν λόγω νόμος διευκρινίζει επίσης την έννοια του πειθαρχικού παραπτώματος των δικαστών⁶.

Ο ίδιος νόμος τροποποίησε επίσης τον νόμο περί οργανώσεως των τακτικών δικαστηρίων, εισάγοντας στον νόμο διατάξεις ανάλογες εκείνων με τις οποίες τροποποιήθηκε ο νόμος περί του

³ Τροποποιηθείς νόμος περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου, άρθρο 27, παράγραφος 1.

⁴ Συγκεκριμένα, το τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων είναι αρμόδιο, μεταξύ άλλων, να αποφαινεται επί ζητημάτων σχετικών με την εξαίρεση δικαστών ή επί αιτιάσεων που αντλούνται από την έλλειψη ανεξαρτησίας δικαστηρίου ή δικαστή, καθώς και επί ενδίκων βοηθημάτων και μέσων με τα οποία ζητείται να διαπιστωθεί η έλλειψη νομιμότητας δικαστικών αποφάσεων όταν αυτή συνίσταται στη θέση υπό αμφισβήτηση του καθεστώτος του προσώπου που διορίστηκε σε θέση δικαστή και αποφάνθηκε επί της υποθέσεως (τροποποιηθείς νόμος περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου, άρθρο 26, παράγραφοι 2 έως 6). Το εν λόγω τμήμα είναι επίσης αποκλειστικά αρμόδιο για να εξετάζει τα νομικά ζητήματα που άπτονται της ανεξαρτησίας δικαστηρίου ή δικαστή τα οποία τίθενται ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου (τροποποιηθείς νόμος περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου, άρθρο 82, παράγραφοι 2 έως 5).

⁵ Τροποποιηθείς νόμος περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου, άρθρο 29, παράγραφοι 2 και 3.

⁶ Δικαστής του Ανωτάτου Δικαστηρίου υπέχει πειθαρχική ευθύνη για τα επαγγελματικά παραπτώματα που διαπράττει, μεταξύ άλλων, σε περίπτωση πρόδηλης και κατάφωρης παράβασης των κανόνων δικαίου, πράξεων ή παραλείψεων δυνάμενων να παρακλύσουν ή να θέσουν σε σοβαρό κίνδυνο τη λειτουργία δικαστικής αρχής ή πράξεων που θέτουν υπό αμφισβήτηση την ύπαρξη σχέσης εργασίας δικαστή, το κύρος του διορισμού δικαστή ή τη νομιμότητα συνταγματικού οργάνου της Δημοκρατίας της Πολωνίας (τροποποιηθείς νόμος περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου, άρθρο 72, παράγραφος 1).

Ανωτάτου Δικαστηρίου ⁷. Ο τροποποιητικός νόμος καθορίζει επίσης το καθεστώς που εφαρμόζεται σε ποινικές διώξεις κατά δικαστών των τακτικών δικαστηρίων ⁸. Επιβάλλει επίσης στους δικαστές των τακτικών δικαστηρίων, καθώς και σε εκείνους του Ανωτάτου Δικαστηρίου, την υποχρέωση να υποβάλλουν δηλώσεις σχετικά με την ιδιότητά τους ως μελών ενώσεων, μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων και πολιτικών κομμάτων, ακόμη και για περιόδους προ της ανάληψης των καθηκόντων τους, προβλέπει δε την ανάρτηση των εν λόγω πληροφοριών στο διαδίκτυο ⁹. Πολλές από τις νέες αυτές διατάξεις εφαρμόζονται επίσης στα διοικητικά δικαστήρια ¹⁰.

Εκτιμώντας ότι η Πολωνία, έχοντας εκδώσει τους νέους αυτούς κανόνες, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης ¹¹, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή άσκησε προσφυγή λόγω παραβάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου δυνάμει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ.

Με την απόφαση που εξέδωσε επί της υποθέσεως αυτής, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου δέχθηκε την ασκηθείσα από την Επιτροπή προσφυγή. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι επίμαχες νέες εθνικές διατάξεις θίγουν την ανεξαρτησία των δικαστών η οποία διασφαλίζεται από τις συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και του άρθρου 47 του Χάρτη και ενέχουν, εξάλλου, αφενός, παράβαση των υποχρεώσεων που υπέχουν τα εθνικά

⁷ Συγκεκριμένα, το άρθρο 42a του τροποποιηθέντος νόμου περί οργανώσεως των τακτικών δικαστηρίων επαναλαμβάνει τη διατύπωση του άρθρου 29, παράγραφοι 2 και 3, του τροποποιηθέντος νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου, το δε άρθρο του 107, παράγραφος 1, επαναλαμβάνει τη διατύπωση του άρθρου 72, παράγραφος 1, του τροποποιηθέντος νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου (βλ. ανωτέρω).

⁸ Βλ. άρθρο 80 και άρθρο 129, παράγραφοι 1 έως 3, του τροποποιηθέντος νόμου περί οργανώσεως των τακτικών δικαστηρίων.

⁹ ο άρθρο 88a του τροποποιηθέντος νόμου περί οργανώσεως των τακτικών δικαστηρίων διευκρινίζει, στις παραγράφους 1 και 4, τα εξής:

«1. Ο δικαστής υποβάλει γραπτή δήλωση στην οποία αναφέρει:

1) την ιδιότητά του ως μέλους ένωσης, περιλαμβανομένων της επωνυμίας και της έδρας της ένωσης, των θέσεων που κατέχει και του χρονικού διαστήματος διατήρησης της ιδιότητας του μέλους·

2) τη θέση που κατείχε σε μη κερδοσκοπικό ίδρυμα, περιλαμβανομένων της επωνυμίας και της έδρας του ιδρύματος και του χρονικού διαστήματος διατήρησης της θέσης·

3) την ιδιότητά του ως μέλους πολιτικού κόμματος πριν από τον διορισμό του σε θέση δικαστή και την ιδιότητά του ως μέλους πολιτικού κόμματος κατά τη διάρκεια της θητείας του πριν από τις 29 Δεκεμβρίου 1989, περιλαμβανομένων της επωνυμίας του εν λόγω κόμματος, των θέσεων που κατείχε και του χρονικού διαστήματος διατήρησης της ιδιότητας του μέλους. [...]

4. Οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στις δηλώσεις της παραγράφου 1 είναι δημόσια προσβάσιμες και δημοσιεύονται στο Biuletyn Informacji Publicznej (Δημόσιο Ενημερωτικό Δελτίο) [...]»

Όσον αφορά τους δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου, βλ. άρθρο 45, παράγραφος 3, του τροποποιηθέντος νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

¹⁰ Βλ., μεταξύ άλλων, άρθρο 5, παράγραφοι 1a και 1b, άρθρο 8, παράγραφος 2, άρθρο 29, παράγραφος 1, και άρθρο 49, παράγραφος 1, του τροποποιηθέντος νόμου περί οργανώσεως των διοικητικών δικαστηρίων.

¹¹ Η Επιτροπή εκτίμησε ότι η Πολωνία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, το οποίο επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης· το άρθρο 47 του Χάρτη, το οποίο αφορά το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και πρόσβασης σε ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως· το άρθρο 267, δεύτερο και τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, το οποίο προβλέπει την ευχέρεια (δεύτερο εδάφιο), ορισμένων εθνικών δικαστηρίων, και την υποχρέωση (τρίτο εδάφιο), άλλων εθνικών δικαστηρίων, να υποβάλλουν αίτηση προδικαστικής αποφάσεως· την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και τα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη και το άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχεία γ' και ε', και παράγραφος 3, και το άρθρο 9, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ, σχετικά με το δικαίωμα στον σεβασμό τη ιδιωτικής ζωής και το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

δικαστήρια στο πλαίσιο του μηχανισμού προδικαστικής παραπομπής και, αφετέρου, παραβίαση της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης. Επιπλέον, οι διατάξεις με τις οποίες θεσπίζονται οι μηχανισμοί υποβολής δηλώσεων εκ μέρους των δικαστών και ανάρτησης στο διαδίκτυο των δεδομένων που συλλέγονται κατ' αυτόν τον τρόπο συνιστούν προσβολή του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) και παράβαση του γενικού κανονισμού για την προστασία δεδομένων (στο εξής: ΓΚΠΔ ¹²).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να αποφανθεί επί των αιτιάσεων που προέβαλε η Επιτροπή σχετικά με παράβαση των συνδυασμένων διατάξεων του άρθρου 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ και του άρθρου 47 του Χάρτη, καθώς και με παραβίαση της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η Ένωση βασίζεται σε αξίες οι οποίες είναι κοινές στα κράτη μέλη ¹³ και ότι ο σεβασμός των αξιών αυτών αποτελεί προϋπόθεση για την προσχώρηση στην Ένωση ¹⁴. Επομένως, η Ένωση απαρτίζεται από κράτη που έχουν αποδεχθεί ελεύθερα και οικειοθελώς τις εν λόγω αξίες, ο δε σεβασμός και η προαγωγή τους συνιστά τη θεμελιώδη παραδοχή της στην οποία εδράζεται η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών. Συνεπώς, ο σεβασμός από κράτος μέλος των αξιών αυτών αποτελεί προϋπόθεση για την άσκηση όλων των δικαιωμάτων που απορρέουν από την εφαρμογή των Συνθηκών στο εν λόγω κράτος μέλος και δεν μπορεί να συνίσταται απλώς σε μια υποχρέωση την οποία οφείλει να τηρεί ένα υποψήφιο κράτος προκειμένου να προσχωρήσει στην Ένωση και από την οποία θα μπορούσε να απαλλαγεί μετά την προσχώρησή του. Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 19 ΣΕΕ συγκεκριμενοποιεί την αξία του κράτους δικαίου που μνημονεύεται στο άρθρο 2 ΣΕΕ ¹⁵ και προβλέπει ότι απόκειται στα κράτη μέλη να καθιερώνουν σύστημα ενδίκων βοηθημάτων και μέσων με το οποίο διασφαλίζεται ο σεβασμός του δικαιώματος των ιδιωτών σε αποτελεσματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν είναι δυνατόν η εθνική ταυτότητα κράτους μέλους, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ, να θίγεται από απαιτήσεις που απορρέουν από τον σεβασμό αξιών και αρχών όπως το κράτος δικαίου, η αποτελεσματική δικαστική προστασία και η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά την επιλογή του αντίστοιχου συνταγματικού προτύπου τους, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να συμμορφώνονται με την απαίτηση ανεξαρτησίας των δικαστηρίων που απορρέει από το άρθρο 2 και το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και ότι οφείλουν να μεριμνούν ώστε να αποτρέπεται οποιασδήποτε μορφής αποδυνάμωση, ως προς την αξία του κράτους δικαίου, της νομοθεσίας τους στον τομέα της οργάνωσης της δικαιοσύνης, απέχοντας από τη θέσπιση κανόνων δυνάμενων να θίξουν την ανεξαρτησία των δικαστών.

¹² Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

¹³ Άρθρο 2 ΣΕΕ.

¹⁴ Άρθρο 49 ΣΕΕ.

¹⁵ Βλ., συναφώς, απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2018, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses* (C-64/16, [EU:C:2018:117](#), σκέψη 32).

Εξάλλου, το Δικαστήριο υπενθυμίζει συναφώς ότι το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του Χάρτη, επιβάλλει στα κράτη μέλη σαφή και συγκεκριμένη υποχρέωση αποτελέσματος που δεν υπόκειται σε καμία προϋπόθεση, ιδίως όσον αφορά την ανεξαρτησία και την αμεροληψία των δικαστηρίων τα οποία καλούνται να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης και την απαίτηση τα εν λόγω δικαστήρια να έχουν προηγουμένως συσταθεί νομίμως, έχει δε άμεσο αποτέλεσμα το οποίο, βάσει της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, συνεπάγεται τη μη εφαρμογή κάθε εθνικής διάταξης, νομολογίας ή πρακτικής αντίθετης προς τις εν λόγω διατάξεις του δικαίου της Ένωσης. Επομένως, δεδομένου ότι το Δικαστήριο διατηρεί αποκλειστική αρμοδιότητα ως προς την οριστική ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, απόκειται στο εθνικό συνταγματικό δικαστήριο να τροποποιεί, αν παρίσταται ανάγκη, τη νομολογία του η οποία δεν συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης, όπως έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κρίνει ότι είναι αρμόδιο να εξετάσει τις αιτιάσεις που προέβαλε η Επιτροπή.

Εν συνεχεία, έχοντας εξετάσει το περιεχόμενο των αιτιάσεων που προέβαλε η Επιτροπή, το Δικαστήριο κρίνει, κατά πρώτον, ότι, αναθέτοντας στο πειθαρχικό τμήμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου, του οποίου η ανεξαρτησία και η αμεροληψία δεν είναι εγγυημένες, την εξουσία εκδίκασης υποθέσεων που επηρεάζουν άμεσα το καθεστώς και την άσκηση του λειτουργήματος των δικαστών και των βοηθών δικαστών, όπως υποθέσεις άρσης της ποινικής ασυλίας των δικαστών και υποθέσεις εργατικού δικαίου, δικαίου κοινωνικών ασφαλίσεων και υποθέσεις που αφορούν τη συνταξιοδότηση των δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου, η Πολωνία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η έννομη τάξη του οικείου κράτους μέλους πρέπει να περιέχει εγγυήσεις για την αποφυγή κάθε κινδύνου πολιτικού ελέγχου του περιεχομένου των δικαστικών αποφάσεων ή πίεσης και εκφοβισμού των δικαστών που θα μπορούσε, μεταξύ άλλων, να δημιουργήσει την εντύπωση ότι οι δικαστές δεν είναι ανεξάρτητοι ή αμερόληπτοι, εντύπωση ικανή να υπονομεύσει την εμπιστοσύνη την οποία πρέπει να εμπνέει η δικαιοσύνη στους πολίτες μιας δημοκρατικής κοινωνίας και ενός κράτους δικαίου¹⁶. Επομένως, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο σχετικά με τους κανόνες που εφαρμόζονται στο πειθαρχικό καθεστώς των δικαστών¹⁷, λαμβανομένων υπόψη, ιδίως, των σημαντικών συνεπειών όσον αφορά τόσο την εξέλιξη της σταδιοδρομίας των δικαστών όσο και τις συνθήκες ζωής τους, πρέπει οι αποφάσεις με τις οποίες παρέχεται άδεια για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά των οικείων δικαστών, τη σύλληψη και την κράτησή τους ή τη μείωση των αποδοχών τους ή οι αποφάσεις που αφορούν σημαντικές πτυχές των καθεστώτων του εργατικού δικαίου ή του δικαίου κοινωνικών ασφαλίσεων ή της συνταξιοδότησης που εφαρμόζονται στους εν λόγω δικαστές να λαμβάνονται ή να ελέγχονται από όργανο το οποίο παρέχει το ίδιο τα συμψηφή με την αποτελεσματική δικαστική προστασία εχέγγυα, μεταξύ των οποίων και αυτό της ανεξαρτησίας.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, θεσπίζοντας τις διατάξεις που επιτρέπουν να χαρακτηριστεί ως πειθαρχικό παράπτωμα ο έλεγχος της πλήρωσης των απαιτήσεων του δικαίου της Ένωσης περί ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως¹⁸, η Πολωνία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις συνδυασμένες διατάξεις του

¹⁶ Πρβλ. απόφαση της 18ης Μαΐου 2021, *Asociația «Forumul Judecătorilor din România» κ.λπ.* (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 και C-397/19, [EU:C:2021:393](#), σκέψη 216).

¹⁷ Πρβλ. απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, *Επιτροπή κατά Πολωνίας (Πειθαρχικό καθεστώς των δικαστών)* (C-791/19, [EU:C:2021:596](#), σκέψη 80).

¹⁸ Άρθρο 107, παράγραφος 1, σημεία 2 και 3, του τροποποιηθέντος νόμου περί οργάνωσης των τακτικών δικαστηρίων και άρθρο 72, παράγραφος 1, σημεία 1 έως 3, του τροποποιηθέντος νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και του άρθρου 47 του Χάρτη, καθώς και από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη δίκη συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, ότι κάθε δικαστήριο οφείλει να εξετάζει αν, υπό την εκάστοτε σύνθεσή του, συνιστά ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως, εφόσον προκύπτουν σοβαρές αμφιβολίες περί του ζητήματος αυτού. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης ότι η υποχρέωση εξακρίβωσης της πλήρωσης των ως άνω απαιτήσεων μπορεί να επιβληθεί στα εθνικά δικαστήρια σε διάφορες άλλες περιπτώσεις και ότι η εξακρίβωση αυτή μπορεί να αφορά, μεταξύ άλλων, το αν μια πλημμέλεια της διαδικασίας διορισμού είναι δυνατόν να είχε ως αποτέλεσμα προσβολή του εν λόγω θεμελιώδους δικαιώματος. Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι εθνικό δικαστήριο ασκεί τα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί από τις Συνθήκες και συμμορφώνεται προς τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις Συνθήκες, εφαρμόζοντας διατάξεις όπως το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και το άρθρο 47 του Χάρτη, δεν μπορεί, εξ ορισμού, να χαρακτηριστεί ως πειθαρχικό παράπτωμα χωρίς να συντρέχει *ipso facto* παράβαση των εν λόγω διατάξεων του δικαίου της Ένωσης.

Το Δικαστήριο παρατηρεί, όμως, κατ' αρχάς, ότι οι ορισμοί των επίμαχων πειθαρχικών παραπτώματων έχουν πολύ ευρύ και ασαφή χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να καλύπτουν περιπτώσεις στις οποίες οι δικαστές καλούνται να εξετάσουν αν οι ίδιοι, το δικαστήριο του οποίου είναι μέλη, άλλοι δικαστές ή άλλα δικαστήρια πληρούν τις απαιτήσεις που απορρέουν από τις διατάξεις του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και του άρθρου 47 του Χάρτη. Οι επίμαχες εθνικές διατάξεις δεν διασφαλίζουν επίσης ότι η ευθύνη των οικείων δικαστών για τις δικαιοδοτικές αποφάσεις που καλούνται να λάβουν περιορίζεται αυστηρώς σε όλως εξαιρετικές περιπτώσεις και ότι το πειθαρχικό καθεστώς που εφαρμόζεται στους δικαστές δεν μπορεί, κατά συνέπεια, να χρησιμοποιηθεί για σκοπούς πολιτικού ελέγχου των δικαστικών αποφάσεων. Επιπλέον, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων συνθηκών και του ιδιαίτερου πλαισίου εντός των οποίων θεσπίστηκαν οι εν λόγω εθνικές διατάξεις, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο Πολωνός νομοθέτης διατύπωσε τις επίμαχες εθνικές διατάξεις έχοντας προδήλως και ειδικώς υπόψη ορισμένα ερωτήματα των πολωνικών δικαστηρίων σχετικά με τη συμβατότητα προς το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και το άρθρο 47 του Χάρτη διαφόρων πρόσφατων νομοθετικών τροποποιήσεων που επηρέασαν την οργάνωση της δικαιοσύνης στην Πολωνία. Το Δικαστήριο κρίνει, συνεπώς, ότι στοιχειοθετείται ο κίνδυνος ερμηνείας των εν λόγω εθνικών διατάξεων κατά τρόπο που να θα καθιστά δυνατή τη χρήση του πειθαρχικού καθεστώτος που εφαρμόζεται στους δικαστές με σκοπό την παρεμπόδιση των οικείων εθνικών δικαστηρίων από την πραγματοποίηση ορισμένων επιβαλλόμενων από το δίκαιο της Ένωσης διαπιστώσεων και τον επηρεασμό των δικαιοδοτικών αποφάσεων των εν λόγω δικαστηρίων, με συνέπεια να θίγεται η ανεξαρτησία των εν λόγω δικαστών, και ότι συντρέχει, ως εκ τούτου, παράβαση των ως άνω διατάξεων του δικαίου της Ένωσης. Οι ίδιες εθνικές διατάξεις ενέχουν επίσης παράβαση του άρθρου 267 ΣΛΕΕ κατά το μέτρο που συνεπάγονται κίνδυνο επιβολής πειθαρχικών κυρώσεων στους εθνικούς δικαστές λόγω υποβολής αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο.

Όσον αφορά, ειδικότερα, το πειθαρχικό παράπτωμα της «πρόδηλης και κατάφωρης παράβασης των κανόνων δικαίου» από τους δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου¹⁹, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η εθνική διάταξη που το προβλέπει θίγει επίσης την ανεξαρτησία των εν λόγω δικαστών δεδομένου ότι δεν καθιστά δυνατό να αποτραπεί το ενδεχόμενο χρήσης του πειθαρχικού καθεστώτος που εφαρμόζεται στους εν λόγω δικαστές με σκοπό την άσκηση πιέσεων και την πρόκληση αποτρεπτικού αποτελέσματος, στοιχείων δυνάμενων να επηρεάσουν το περιεχόμενο των αποφάσεων που

¹⁹ Άρθρο 72, παράγραφος 1, σημείο 1, του τροποποιηθέντος νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

εκδίδουν οι δικαστές αυτοί. Η ίδια διάταξη περιορίζει επίσης, λόγω της δυνατότητας κίνησης πειθαρχικής διαδικασίας, την υποχρέωση του Ανωτάτου Δικαστηρίου να υποβάλλει αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο.

Κατά τρίτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, θεσπίζοντας τις διατάξεις με τις οποίες απαγορεύεται σε κάθε εθνικό δικαστήριο να εξακριβώνει τη συμμόρφωση προς τις απαιτήσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης περί διασφάλισης ανεξαρτήτου και αμερόληπτου δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως²⁰, η Πολωνία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και του άρθρου 47 του Χάρτη, καθώς και από την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι οι εθνικές διατάξεις απαγορεύουν όχι μόνον τη «διαπίστωση», αλλά και την «εκτίμηση» της «νομιμότητας» τόσο του ίδιου του «διορισμού» δικαστή όσο και της «απορρέουσας από τον διορισμό του εξουσίας ασκήσεως των δικαιοδοτικών καθηκόντων». Επιπλέον, οι ίδιες διατάξεις απαγορεύουν κάθε «αμφισβήτηση» των «εξουσιών» των «δικαστηρίων» και των «συνταγματικών οργάνων του κράτους και των οργάνων ελέγχου και διασφάλισης του δικαίου». Τέτοιες διατυπώσεις ενδέχεται, όμως, ιδίως στο ιδιαίτερο πλαίσιο εντός του οποίου θεσπίστηκαν, να οδηγήσουν στην υπαγωγή στις προβλεπόμενες απαγορεύσεις διαφόρων πράξεων τις οποίες τα οικεία δικαστήρια οφείλουν, παρά ταύτα, να εκδώσουν δυνάμει των υποχρεώσεων που υπέχουν για τη διασφάλιση της τήρησης του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και του άρθρου 47 του Χάρτη, λόγω του περιεχομένου ή των αποτελεσμάτων των πράξεων αυτών. Επομένως, δεδομένου ότι οι εν λόγω εθνικές διατάξεις είναι ικανές να εμποδίσουν τα πολωνικά δικαστήρια να αφήσουν ανεφάρμοστες τις διατάξεις που αντιβαίνουν στις δύο προμνησθείσες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, οι οποίες έχουν άμεσο αποτέλεσμα, οι εν λόγω διατάξεις είναι επίσης ικανές να παραβιάσουν την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης.

Κατά τέταρτον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι, αναθέτοντας στο τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου την αποκλειστική αρμοδιότητα εξέτασης των αιτιάσεων και των νομικών ζητημάτων που άπτονται της έλλειψης ανεξαρτησίας των δικαστηρίων²¹, η Πολωνία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και του άρθρου 47 του Χάρτη, καθώς και από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ και την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η αναδιοργάνωση και η συγκέντρωση των επίμαχων δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων αφορούν ορισμένες απαιτήσεις συνταγματικής και δικονομικής φύσης που απορρέουν από το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και το άρθρο 47 του Χάρτη, η πλήρωση των οποίων πρέπει να διασφαλίζεται οριζοντίως σε όλους τους ουσιαστικούς τομείς εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και ενώπιον όλων των εθνικών δικαστηρίων που επιλαμβάνονται υποθέσεων που εμπίπτουν στους εν λόγω τομείς. Συναφώς, οι προμνησθείσες διατάξεις συνδέονται στενά με την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, η εφαρμογή της οποίας από τα εθνικά δικαστήρια συμβάλλει στη διασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων που το δίκαιο της Ένωσης αναγνωρίζει στους ιδιώτες.

²⁰ Άρθρο 42α, παράγραφοι 1 και 2, και άρθρο 55, παράγραφος 4, του τροποποιηθέντος νόμου περί οργάνωσης των τακτικών δικαστηρίων, άρθρο 26, παράγραφος 3, και άρθρο 29, παράγραφοι 2 και 3, του τροποποιηθέντος νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου και άρθρο 5, παράγραφοι 1α και 1b, του τροποποιηθέντος νόμου περί οργάνωσης των διοικητικών δικαστηρίων.

²¹ Άρθρο 26, παράγραφοι 2 και 4 έως 6, και άρθρο 82, παράγραφοι 2 έως 5, του τροποποιηθέντος νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου και άρθρο 10 του τροποποιητικού νόμου του νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Στο πλαίσιο αυτό, στο μέτρο, μεταξύ άλλων, που κάθε εθνικό δικαστήριο το οποίο καλείται να εφαρμόσει το δίκαιο της Ένωσης οφείλει να εξετάζει αν συνιστά, υπό την εκάστοτε σύνθεσή του, ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που έχει συσταθεί νομίμως, όταν ανακύπτει επί του θέματος αυτού σοβαρή αμφιβολία, και στο μέτρο που το εν λόγω εθνικό δικαστήριο πρέπει, σε ορισμένες περιπτώσεις, να μπορεί να εξακριβώσει αν μπορεί να προσβληθεί το θεμελιώδες δικαίωμα σε ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που έχει συσταθεί νομίμως λόγω πλημμέλειας την οποία ενείχε η διαδικασία διορισμού, δεν είναι δυνατόν ο έλεγχος, από τα εθνικά δικαστήρια, της τήρησης των εν λόγω υποχρεώσεων να μπορεί να υπάγεται γενικώς και αδιακρίτως στην αρμοδιότητα ενός και μόνου εθνικού οργάνου, κατά μείζονα λόγο εάν το εν λόγω όργανο δεν μπορεί, δυνάμει του εθνικού δικαίου, να εξετάζει ορισμένες πτυχές συμφυείς με τις εν λόγω απαιτήσεις. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι σκοπός των επίμαχων εθνικών διατάξεων είναι να ανατεθεί σε ένα και μόνον όργανο ο γενικευμένος έλεγχος των απαιτήσεων που αφορούν την ανεξαρτησία του συνόλου των δικαστηρίων και των δικαστών, τόσο τακτικών όσο και διοικητικών, αποστερώντας, συναφώς, από τις αρμοδιότητές τους τα εθνικά δικαστήρια που ήταν έως τώρα αρμόδια για την άσκηση των διαφόρων ειδών ελέγχου που επιτάσσει το δίκαιο της Ένωσης και για την εφαρμογή της νομολογίας του Δικαστηρίου. Το Δικαστήριο υπογραμμίζει, εκ νέου, το ιδιαίτερο πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η πραγματοποιηθείσα με τον τροποποιητικό νόμο αναδιοργάνωση των επίμαχων δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων, το οποίο χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι οι Πολωνοί δικαστές εμποδίζονται, εξάλλου, να προβούν σε ορισμένες διαπιστώσεις και εκτιμήσεις στις οποίες οφείλουν παρά ταύτα να προβαίνουν δυνάμει του δικαίου της Ένωσης.

Το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ανάθεση της αρμοδιότητας του ελέγχου του σεβασμού του θεμελιώδους δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας σε ένα και μόνον εθνικό όργανο, μολονότι η αναγκαιότητα της συγκεκριμένης εξακρίβωσης μπορεί να ανακύψει ενώπιον οποιουδήποτε εθνικού δικαστηρίου, σε συνδυασμό με τη θέσπιση διαφόρων απαγορεύσεων και πειθαρχικών παραπτώματων, είναι ικανή να αποδυναμώσει την αποτελεσματικότητα του ελέγχου του σεβασμού του εν λόγω θεμελιώδους δικαιώματος. Οι επίμαχες εθνικές διατάξεις εμποδίζουν κατά τον τρόπο αυτό τα λοιπά δικαστήρια αδιακρίτως να πράττουν τα αναγκαία για τη διασφάλιση του σεβασμού του δικαιώματος των πολιτών σε αποτελεσματική δικαστική προστασία, αφήνοντας κατά περίπτωση ανεφάρμοστες τις εθνικές διατάξεις που αντιβαίνουν στις απαιτήσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης, και ως εκ τούτου παραβιάζουν επίσης την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης. Εξάλλου, δεδομένου ότι το γεγονός και μόνον της ανάθεσης στο τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου αποκλειστικής αρμοδιότητας για την επίλυση ορισμένων ζητημάτων που άπτονται της εφαρμογής του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και του άρθρου 47 του Χάρτη είναι ικανό να εμποδίσει ή να αποθαρρύνει τα λοιπά δικαστήρια να υποβάλλουν στο Δικαστήριο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, οι επίμαχες εθνικές διατάξεις ενέχουν επίσης παράβαση του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

Τέλος, κατά πέμπτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, θεσπίζοντας τις διατάξεις με τις οποίες επιβάλλεται στους δικαστές υποχρέωση κοινοποίησης πληροφοριών σχετικά με τις δραστηριότητές τους σε ενώσεις προσώπων και μη κερδοσκοπικά ιδρύματα, καθώς και σχετικά με την ιδιότητά τους ως μελών πολιτικού κόμματος πριν από τον διορισμό τους, και προβλέποντας τη δημοσίευση των εν λόγω πληροφοριών²², η Πολωνία έθιξε το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και το

²² Άρθρο 88α του τροποποιηθέντος νόμου περί οργανώσεως των τακτικών δικαστηρίων, άρθρο 45, παράγραφος 3, του τροποποιηθέντος νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου και άρθρο 8, παράγραφος 2, του τροποποιηθέντος νόμου περί οργανώσεως των διοικητικών δικαστηρίων.

δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη²³ και στον ΓΚΠΔ²⁴.

Συναφώς, έχοντας καταλήξει στο συμπέρασμα ότι, εν προκειμένω, τυγχάνουν εφαρμογής ο ΓΚΠΔ και, ειδικότερα, το άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχεία γ' και ε', και το άρθρο 9, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι σκοποί που προέβλεψε η Πολωνία προς αιτιολόγηση των επίμαχων διατάξεων, οι οποίοι συνίστανται στη μείωση του κινδύνου επηρεασμού των δικαστών, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, από παράγοντες σχετικούς με ιδιωτικά ή δημόσια συμφέροντα, καθώς και στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών όσον αφορά την ύπαρξη αμεροληψίας, αντιστοιχούν σε σκοπό γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση, κατά την έννοια του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, ή σε θεμιτό σκοπό δημοσίου συμφέροντος, κατά τον ΓΚΠΔ²⁵. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει, εντούτοις, ότι, μολονότι ένας τέτοιος σκοπός μπορεί να δικαιολογεί περιορισμούς στην άσκηση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη, τούτο ισχύει μόνον εφόσον οι περιορισμοί ανταποκρίνονται πραγματικά στον σκοπό αυτόν και είναι ανάλογοι προς αυτόν.

Εξετάζοντας τον αναγκαίο χαρακτήρα των επίμαχων μέτρων, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η Πολωνία δεν παρέσχε σαφείς και συγκεκριμένες επεξηγήσεις για τους λόγους για τους οποίους η δημοσίευση των πληροφοριών που αφορούν την ιδιότητα δικαστή ως μέλους πολιτικού κόμματος πριν από τον διορισμό του σε θέση δικαστή και κατά τη διάρκεια της εντολής του πριν από τις 29 Δεκεμβρίου 1989 θα μπορούσε να συμβάλει επί του παρόντος στην ενίσχυση του δικαιώματος των πολιτών να εκδικαστεί η υπόθεσή τους από δικαστήριο που πληροί την απαίτηση περί αμεροληψίας. Λαμβανομένου υπόψη του ιδιαίτερου πλαισίου εντός του οποίου θεσπίστηκε ο τροποποιητικός νόμος και τα ως άνω μέτρα, το Δικαστήριο εκτιμά, κατά τα λοιπά, ότι τα μέτρα αυτά θεσπίστηκαν στην πραγματικότητα με σκοπό, μεταξύ άλλων, να θιγεί η επαγγελματική φήμη των οικείων δικαστών και η αντίληψη των πολιτών για τους εν λόγω δικαστές. Ως εκ τούτου, τα εν λόγω μέτρα δεν είναι πρόσφορα για την επίτευξη του προβαλλόμενου εν προκειμένω σκοπού.

Ως προς τις λοιπές πληροφορίες που αφορούν την ιδιότητα δικαστή ως μέλους ένωσης ή μη κερδοσκοπικού ιδρύματος κατά το παρόν ή το παρελθόν, το Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί, εκ προοιμίου, το ενδεχόμενο η ανάρτηση τέτοιων πληροφοριών στο διαδίκτυο να συμβάλει στην αποκάλυψη της ύπαρξης τυχόν συγκρούσεων συμφερόντων ικανών να επηρεάσουν την αμερόληπτη άσκηση των καθηκόντων των δικαστών κατά την εκδίκαση συγκεκριμένων υποθέσεων, η δε διαφάνεια ως προς τα ζητήματα αυτά θα μπορούσε, επιπλέον, να συμβάλει γενικότερα στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην αμεροληψία των δικαστών και στη δικαιοσύνη. Εντούτοις, το Δικαστήριο επισημαίνει, αφενός, ότι, εν προκειμένω, τα οικεία δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα αφορούν, μεταξύ άλλων, χρονικά διαστήματα προγενέστερα της ημερομηνίας από την οποία ο δικαστής οφείλει να προβεί στην απαιτούμενη δήλωση. Το Δικαστήριο κρίνει, όμως, ότι, επειδή δεν τίθεται κανένας χρονικός περιορισμός όσον αφορά το εύρος των εν λόγω προγενέστερων χρονικών διαστημάτων, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τα επίμαχα μέτρα περιορίζονται στα αυστηρώς αναγκαία με σκοπό να συμβάλουν στην ενίσχυση του δικαιώματος των πολιτών να εκδικαστεί η υπόθεσή τους από δικαστήριο το οποίο πληροί την απαίτηση περί αμεροληψίας. Αφετέρου, όσον αφορά τη στάθμιση που πρέπει να πραγματοποιηθεί μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού γενικού συμφέροντος και των επίμαχων δικαιωμάτων, το Δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι η ανάρτηση στο διαδίκτυο των επίμαχων ονομαστικών πληροφοριών

²³ Άρθρο 7 και άρθρο 8, παράγραφος 1, του Χάρτη.

²⁴ Άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχεία γ' και ε', άρθρο 6, παράγραφος 3, και άρθρο 9, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ.

²⁵ Κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, και του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο ζ', του ΓΚΠΔ.

ενδέχεται, αναλόγως του αντικειμένου των οικείων ενώσεων και μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων, να αποκαλύψει πληροφορίες σχετικά με ορισμένες ευαίσθητες πτυχές της ιδιωτικής ζωής των οικείων δικαστών, ιδίως τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις τους. Το Δικαστήριο παρατηρεί, εν συνεχεία, ότι η επεξεργασία των επίμαχων δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα έχει ως αποτέλεσμα να παρέχεται στο ευρύ κοινό και, κατ' επέκταση, σε δυνητικά απεριόριστο αριθμό προσώπων ελεύθερη διαδικτυακή πρόσβαση στα δεδομένα αυτά. Τέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, στο ιδιαίτερο πλαίσιο στο οποίο λήφθηκαν τα επίμαχα μέτρα, η ανάρτηση στο διαδίκτυο των εν λόγω δεδομένων ενδέχεται να εκθέσει τους οικείους δικαστές σε κίνδυνο αδικαιολόγητου στιγματισμού, επηρεάζοντας αδικαιολόγητα την αντίληψη τόσο των πολιτών όσο και του κοινού γενικότερα για τους εν λόγω δικαστές, καθώς και σε κίνδυνο αδικαιολόγητης παρεμπόδισης της επαγγελματικής σταδιοδρομίας τους. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα όπως η επίμαχη συνιστά ιδιαιτέρως σοβαρή επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα των οικείων προσώπων στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Επομένως, σταθμίζοντας τη σοβαρότητα της εν λόγω επέμβασης και τη σημασία του προβαλλόμενου σκοπού γενικού συμφέροντος, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, λαμβανομένων υπόψη του γενικού και ειδικού εθνικού πλαισίου εντός του οποίου εντάσσεται η λήψη των επίμαχων μέτρων και των ιδιαιτέρως σοβαρών συνεπειών που ενδέχεται να προκύψουν από τα εν λόγω μέτρα για τους οικείους δικαστές, το αποτέλεσμα της στάθμισης δεν είναι ισόρροπο. Σε σύγκριση με το status quo ante που απέρρεε από το προϊσχύσαν εθνικό νομικό πλαίσιο, η ανάρτηση στο διαδίκτυο των σχετικών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα συνιστά όντως δυνητικά σημαντική επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο άρθρο 7 και στο άρθρο 8, παράγραφος 1, του Χάρτη, χωρίς η εν λόγω επέμβαση να δικαιολογείται, εν προκειμένω, από ενδεχόμενα οφέλη τα οποία θα μπορούσαν να προκύψουν όσον αφορά την αποφυγή συγκρούσεων συμφερόντων για τους δικαστές και την αύξηση της εμπιστοσύνης στην αμεροληψία των δικαστών.

**Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), ΥΡ κ.λπ.
(Άρση ασυλίας και αναστολή άσκησης των καθηκόντων δικαστή) (C-615/20
και C-671/20, [EU:C:2023:562](#))**

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ – Κράτος δικαίου – Αποτελεσματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης – Ανεξαρτησία των δικαστών – Υπεροχή του δικαίου της Ένωσης – Άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ – Υποχρέωση καλόπιστης συνεργασίας – Άρση της ποινικής ασυλίας και αναστολή της άσκησης των καθηκόντων δικαστή, διαταχθείσες από το Izba Dyscyplinarzna (πειθαρχικό τμήμα) του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία) – Έλλειψη ανεξαρτησίας και αμεροληψίας του εν λόγω τμήματος – Μεταβολή της σύνθεσης του δικαστικού σχηματισμού που καλείται να επιληφθεί υπόθεσης η οποία είχε προηγουμένως ανατεθεί στον εν λόγω δικαστή – Απαγορεύσεις προς τα εθνικά δικαστήρια να θέτουν υπό αμφισβήτηση τη νομιμότητα δικαστηρίου, να υπονομεύουν τη λειτουργία του ή να εκτιμούν τη νομιμότητα ή το κύρος του διορισμού των δικαστών ή των δικαιοδοτικών εξουσιών τους, επ' απειλή πειθαρχικών κυρώσεων – Υποχρέωση των οικείων δικαστηρίων και των οργάνων που είναι αρμόδια για τον καθορισμό και τη μεταβολή της σύνθεσης των δικαστικών σχηματισμών να αρνούνται να εφαρμόσουν τα μέτρα άρσης της ασυλίας και αναστολής της άσκησης των καθηκόντων του οικείου δικαστή – Υποχρέωση των ίδιων δικαστηρίων και οργάνων να μην εφαρμόζουν τις εθνικές διατάξεις οι οποίες προβλέπουν αυτές τις απαγορεύσεις»

- **Υπόθεση C-615/20**

Βάσει κατηγορητηρίου της Prokuratura Okręgowa w Warszawie (περιφερειακής εισαγγελίας της Βαρσοβίας, Πολωνία), ασκήθηκε ποινική δίωξη κατά του ΥΡ και άλλων κατηγορουμένων ενώπιον του Sąd Okręgowy w Warszawie (περιφερειακού δικαστηρίου Βαρσοβίας, Πολωνία) για σειρά ποινικών

αδικημάτων. Η υπόθεση αυτή ανατέθηκε σε μονομελή σχηματισμό του δικαστηρίου αυτού, με δικαστή τον Ι. Τ.

Ενώ η υπόθεση αυτή βρισκόταν σε πολύ προχωρημένο στάδιο της διαδικασίας, η Prokuratura Krajowa Wydział Spraw Wewnętrznych (εθνική εισαγγελία, τμήμα εσωτερικών υποθέσεων, Πολωνία) υπέβαλε, στις 14 Φεβρουαρίου 2020, στο πειθαρχικό τμήμα του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία)²⁶ αίτημα χορήγησης άδειας για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά του δικαστή Ι. Τ. επειδή, τον Δεκέμβριο του 2017, επέτρεψε σε εκπροσώπους των μέσων μαζικής ενημέρωσης να καταγράψουν οπτικοακουστικό υλικό κατά τη διάρκεια επ' ακροατηρίου συζήτησης, καθώς και κατά τη δημοσίευση της απόφασης στην υπόθεση και την προφορική ανάπτυξη του σκεπτικού της και, κατ' αυτόν τον τρόπο, φέρεται να γνωστοποίησε πληροφορίες προερχόμενες από την ανακριτική διαδικασία της περιφερειακής εισαγγελίας της Βαρσοβίας στην εν λόγω υπόθεση.

Με απόφαση της 18ης Νοεμβρίου 2020 (στο εξής: επίμαχη απόφαση), το πειθαρχικό τμήμα χορήγησε άδεια για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά του δικαστή Ι. Τ., ανέστειλε την άσκηση των καθηκόντων του και μείωσε τις αποδοχές του κατά 25 % για το χρονικό διάστημα της αναστολής αυτής.

Το αιτούν δικαστήριο, το οποίο είναι ο μονομελής σχηματισμός του περιφερειακού δικαστηρίου της Βαρσοβίας στον οποίο έχει ανατεθεί η ποινική διαδικασία κατά του ΥΡ μεταξύ άλλων, με δικαστή τον Ι. Τ., επισημαίνει ότι η επίμαχη απόφαση είναι ικανή να εμποδίσει τη συνέχιση της εν λόγω διαδικασίας. Στο πλαίσιο αυτό, αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο ερωτήματα που αφορούν, κατ' ουσίαν, τη συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης εθνικών διατάξεων οι οποίες απονέμουν σε όργανο του οποίου η ανεξαρτησία και η αμεροληψία δεν διασφαλίζονται την αρμοδιότητα να χορηγεί άδεια για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά δικαστών των τακτικών δικαστηρίων και, σε περίπτωση χορήγησης τέτοιας άδειας, να αναστέλλει την άσκηση των εν λόγω δικαστών και να μειώνει τις αποδοχές τους για όσο χρόνο διαρκεί η αναστολή αυτή. Με τα ερωτήματά του το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν, λαμβανομένων υπόψη των διατάξεων και των αρχών του δικαίου της Ένωσης²⁷, ο μόνος δικαστής που συγκροτεί το δικαστήριο αυτό μπορεί νομίμως να συνεχίσει την εξέταση της υπόθεσης της κύριας δίκης παρά την επίμαχη απόφαση περί αναστολής άσκησης των του.

- **Υπόθεση C-671/20**

Μια άλλη ποινική διαδικασία μεταξύ της περιφερειακής εισαγγελίας της Βαρσοβίας και του Μ. Μ., ο οποίος επίσης κατηγορείται για διάφορα ποινικά αδικήματα, αφορά απόφαση της εισαγγελίας με την οποία διατάχθηκε η σύσταση αναγκαστικής υποθήκης επί ακινήτου κυριότητας του Μ. Μ. Ο τελευταίος προσέφυγε κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του περιφερειακού δικαστηρίου της Βαρσοβίας, όπου η σχετική υπόθεση ανατέθηκε αρχικώς στον δικαστή Ι. Τ.

²⁶ Ο νόμος περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου, της 8ης Δεκεμβρίου 2017, συνέστησε, μεταξύ άλλων, εντός του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία), ένα νέο τμήμα, το οποίο ονομάζεται Izba Dyscyplinarna (πειθαρχικό τμήμα) (στο εξής: πειθαρχικό τμήμα). Με νόμο της 20ής Δεκεμβρίου 2019 για την τροποποίηση του νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ το 2020, το τμήμα αυτό απέκτησε νέες αρμοδιότητες, ιδίως την αρμοδιότητα να χορηγεί άδεια για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά δικαστών ή για την προσωρινή κράτησή τους (άρθρο 27, παράγραφος 1, σημείο 1a).

²⁷ Συγκεκριμένα, το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το άρθρο 2 ΣΕΕ και το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, στα οποία κατοχυρώνονται η αρχή του κράτους δικαίου και οι απαιτήσεις της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, καθώς και οι αρχές της υπεροχής, της καλόπιστης συνεργασίας και της ασφάλειας δικαίου.

Κατόπιν της έκδοσης της επίμαχης απόφασης, η οποία, μεταξύ άλλων, ανέστειλε την άσκηση των καθηκόντων του δικαστή Ι. Τ., ο πρόεδρος του περιφερειακού δικαστηρίου Βαρσοβίας ανέθεσε στην πρόεδρο του τμήματος στο οποίο μετείχε ο δικαστής Ι. Τ. να τροποποιήσει τη σύνθεση του δικαστικού σχηματισμού στις υποθέσεις που είχαν ανατεθεί στον δικαστή Ι. Τ., με εξαίρεση την υπόθεση στην οποία ο δικαστής Ι. Τ. είχε υποβάλει στο Δικαστήριο την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, η οποία αποτελεί αντικείμενο της υπόθεσης C-615/20. Κατά συνέπεια, η εν λόγω πρόεδρος τμήματος εξέδωσε διάταξη περί εκ νέου ανάθεσης των υποθέσεων που είχαν αρχικώς ανατεθεί στον δικαστή Ι. Τ., μεταξύ των οποίων και εκείνη που αφορούσε τον Μ. Μ.

Κατά το αιτούν δικαστήριο, ήτοι έναν άλλο μονομελή σχηματισμό του περιφερειακού δικαστηρίου της Βαρσοβίας στον οποίο ανατέθηκε στη συνέχεια η υπόθεση αυτή, τα γεγονότα αυτά μαρτυρούν ότι ο πρόεδρος του δικαστηρίου αυτού αναγνώρισε δεσμευτική ισχύ στην επίμαχη απόφαση, κρίνοντας ότι η αναστολή άσκησης των καθηκόντων του δικαστή Ι. Τ. εμπόδιζε την εξέταση της εν λόγω υπόθεσης από τον δικαστή αυτόν ή ότι υφίστατο μόνιμο κώλυμα για την εξέταση αυτή.

Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, όμως, ως προς τον δεσμευτικό χαρακτήρα πράξης όπως η επίμαχη απόφαση και ως προς τη νομιμότητα των λοιπών δικαστικών σχηματισμών που ορίζονται κατόπιν της εκτέλεσης της απόφασης αυτής. Επισημαίνει, εξάλλου, ότι πρόσφατες εθνικές διατάξεις τού απαγορεύουν, επ' απειλή πειθαρχικών κυρώσεων, να εξετάσει τον δεσμευτικό χαρακτήρα της εν λόγω απόφασης. Με τα ερωτήματά του προς το Δικαστήριο, ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί, αφενός, αν, λαμβανομένων υπόψη των διατάξεων και των αρχών του δικαίου της Ένωσης²⁸, μπορεί, χωρίς να υπάρχει κίνδυνος να στοιχειοθετηθεί η πειθαρχική ευθύνη του μόνου δικαστή που μετέχει στον εν λόγω δικαστικό σχηματισμό, να θεωρήσει ότι η επίμαχη απόφαση στερείται δεσμευτικής ισχύος, με αποτέλεσμα να μην μπορεί νομίμως να κρίνει την υπόθεση της κύριας δίκης που του ανατέθηκε κατόπιν της εν λόγω απόφασης και, αφετέρου, αν η υπόθεση αυτή πρέπει, ως εκ τούτου, να ανατεθεί και πάλι στον δικαστή που ήταν αρχικώς αρμόδιος για την υπόθεση αυτή.

Με την απόφασή του επί των παρουσών συνεκδικασθεισών υποθέσεων, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου παραπέμπει στα διδάγματα που περιέχονται στη νομολογία του²⁹, μεταξύ άλλων, στην απόφαση της 5ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών)³⁰. Το Δικαστήριο αποφαινεται, κατ' ουσίαν, ότι το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ αντιτίθεται σε εθνικές διατάξεις οι οποίες επιτρέπουν σε όργανο, όπως το πειθαρχικό τμήμα, του οποίου η ανεξαρτησία και η αμεροληψία δεν διασφαλίζονται να αίρει την ασυλία δικαστή, να αναστέλλει την άσκηση των καθηκόντων του, καθώς και να μειώνει τις αποδοχές του. Διευκρινίζει, επίσης, υπό το πρίσμα της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, τις συνέπειες που έχει για το εθνικό δικαστήριο το συμπέρασμα αυτό όσον αφορά πράξη, όπως η επίμαχη απόφαση, η οποία συνεπάγεται, κατά παράβαση του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, την αναστολή άσκησης των καθηκόντων δικαστή μονομελούς σχηματισμού, καθώς και για τα δικαιοδοτικά όργανα που είναι αρμόδια για τον καθορισμό και τη μεταβολή της σύνθεσης των δικαστικών σχηματισμών του εν λόγω εθνικού δικαστηρίου.

²⁸ Ήτοι το άρθρο 2 και το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, καθώς και οι αρχές της υπεροχής, της καλόπιστης συνεργασίας και της ασφάλειας δικαίου.

²⁹ Σχετικά με την έλλειψη ανεξαρτησίας και αμεροληψίας του πειθαρχικού τμήματος που συστάθηκε με τον νόμο περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου του 2017, όπως τροποποιήθηκε στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της πολωνικής δικαιοσύνης του 2019.

³⁰ Απόφαση της 5ης Ιουνίου 2023, **Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών)** (C-204/21, [EU:C:2023:442](#)).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ αντιτίθεται σε εθνικές διατάξεις οι οποίες απονέμουν σε όργανο του οποίου η ανεξαρτησία και η αμεροληψία δεν διασφαλίζονται, την αρμοδιότητα να χορηγεί άδεια για την άσκηση ποινικών δώξεων κατά δικαστών των τακτικών δικαστηρίων και, σε περίπτωση χορήγησης τέτοιας άδειας, να αναστέλλει την άσκηση των καθηκόντων των εν λόγω δικαστών και να μειώνει τις αποδοχές τους για όσο χρόνο διαρκεί η αναστολή.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατόπιν της υποβολής των δύο αυτών προδικαστικών ερωτημάτων, εξέδωσε την απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών), με την οποία έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι η Πολωνία, αναθέτοντας στο πειθαρχικό τμήμα, του οποίου η ανεξαρτησία και η αμεροληψία δεν διασφαλίζονται³¹, την εξουσία να αποφαινεται επί υποθέσεων που επηρεάζουν άμεσα το καθεστώς και την άσκηση του λειτουργήματος των δικαστών, όπως είναι οι αιτήσεις χορήγησης άδειας για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά δικαστών, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ³².

Στην προαναφερθείσα απόφαση, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η προοπτική και μόνον, να διατρέξουν οι δικαστές τον κίνδυνο να ζητηθεί και να χορηγηθεί άδεια για την άσκηση ποινικής δίωξης εις βάρος τους από όργανο του οποίου η ανεξαρτησία δεν διασφαλίζεται μπορεί να θίξει την ανεξαρτησία τους και ότι το ίδιο ισχύει όσον αφορά τους κινδύνους να αποφασίσει ένα τέτοιο όργανο την ενδεχόμενη αναστολή άσκησης των καθηκόντων τους και τη μείωση των αποδοχών τους³³.

Εν προκειμένω, η επίμαχη απόφαση εκδόθηκε εις βάρος του δικαστή Ι. Τ.³⁴ βάσει των εθνικών διατάξεων τις οποίες το Δικαστήριο έκρινε, με την προπαρατεθείσα απόφαση, αντίθετες προς το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, καθόσον απονέμουν αρμοδιότητα για την έκδοση πράξεων, όπως η επίμαχη απόφαση, σε ένα τέτοιο όργανο.

Μολονότι οι αρχές του οικείου κράτους μέλους υποχρεούνται να τροποποιήσουν τις εθνικές διατάξεις αναφορικά με τις οποίες εκδόθηκε απόφαση διαπιστώνουσα παράβαση κατά τρόπον ώστε να τις καταστήσουν σύμφωνες προς τις απαιτήσεις του δικαίου της Ένωσης, τα δικαστήρια του κράτους μέλους έχουν, από την πλευρά τους, την υποχρέωση να διασφαλίζουν την τήρηση της απόφασης αυτής κατά την άσκηση της αποστολής τους, όπερ συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη, εφόσον συντρέχει λόγος, τα νομικά θέματα που επιλύονται στην απόφαση του Δικαστηρίου, προκειμένου να καθορίσουν το περιεχόμενο των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης τις οποίες έχουν καθήκον να εφαρμόσουν. Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση C-615/20 καλείται να αντλήσει, στην υπόθεση της κύριας δίκης, όλες τις συνέπειες που απορρέουν από τα συμπεράσματα της απόφασης Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών).

³¹ Στη σκέψη 102 της απόφασης Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών), το Δικαστήριο, στηριζόμενο στην προηγούμενη νομολογία του [σκέψη 112 της απόφασης της 15ης Ιουλίου 2021, **Επιτροπή κατά Πολωνίας (Πειθαρχικό καθεστώς των δικαστών)** (C-91/19, [EU:C:2021:596](#))], επανέλαβε την εκτίμησή του ότι το πειθαρχικό τμήμα δεν πληροί την απαίτηση περί της αναγκαίας ανεξαρτησίας και αμεροληψίας.

³² Απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών), διατακτικό 1.

³³ Απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών), σκέψη 101.

³⁴ Ήτοι ενός τακτικού δικαστηρίου, το οποίο μπορεί να κληθεί να αποφανθεί, δυνάμει του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, επί ζητημάτων που συνδέονται με την εφαρμογή ή την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης.

Δεύτερον, το Δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας υπό την έννοια ότι:

- αφενός, δικαστικός σχηματισμός εθνικού δικαστηρίου ο οποίος επιλαμβάνεται υπόθεσης και δικάζει ως μονομελής σχηματισμός, εις βάρος του οποίου όργανο του οποίου η ανεξαρτησία και η αμεροληψία δεν διασφαλίζονται εξέδωσε απόφαση με την οποία χορηγείται άδεια για την άσκηση ποινικής δίωξης και διατάσσεται η αναστολή άσκησης των καθηκόντων του καθώς και η μείωση των αποδοχών του, δύναται νομίμως να μην εφαρμόσει ως άνω απόφαση, η οποία εμποδίζει την άσκηση της αρμοδιότητάς του στη συγκεκριμένη υπόθεση, και,
- αφετέρου, τα δικαιοδοτικά όργανα που είναι αρμόδια για τον καθορισμό και τη μεταβολή της σύνθεσης των δικαστικών σχηματισμών του εθνικού δικαστηρίου οφείλουν ωσαύτως να μην εφαρμόσουν την ως άνω απόφαση, η οποία εμποδίζει την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής από τον εν λόγω δικαστικό σχηματισμό.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά πάγια νομολογία³⁵, η αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης επιβάλλει, μεταξύ άλλων, σε κάθε εθνικό δικαστήριο στο οποίο έχει ανατεθεί, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του, να εφαρμόζει τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, την υποχρέωση να διασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα των επιταγών του δικαίου της Ένωσης στη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί, αφήνοντας εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως ανεφάρμοστη κάθε εθνική ρύθμιση ή πρακτική η οποία αντιβαίνει σε διάταξη του δικαίου της Ένωσης που έχει άμεσο αποτέλεσμα, χωρίς να υποχρεούται να ζητήσει ή να αναμείνει την προηγούμενη εξαφάνιση της εθνικής ρύθμισης ή πρακτικής είτε διά της νομοθετικής οδού είτε μέσω οποιασδήποτε άλλης συνταγματικής διαδικασίας. Η τήρηση της υποχρέωσης αυτής αποτελεί έκφραση της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας.

Το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων³⁶, έχει άμεσο αποτέλεσμα, το οποίο συνεπάγεται ότι πρέπει να μένει ανεφάρμοστη οποιαδήποτε εθνική διάταξη, νομολογία ή πρακτική αντίθετη προς τις εν λόγω διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, όπως έχουν ερμηνευθεί από το Δικαστήριο³⁷.

Ακόμη και ελλείψει εθνικών νομοθετικών μέτρων για την παύση διαπιστωθείσας από το Δικαστήριο παράβασης, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να λαμβάνουν όλα τα μέτρα προκειμένου να διευκολύνουν την υλοποίηση της πλήρους αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης συμφώνως προς τα κριθέντα στην απόφαση με την οποία διαπιστώθηκε η εν λόγω παράβαση. Πρέπει, εξάλλου, δυνάμει της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας, να εξαλείφουν τις παράνομες συνέπειες της παραβίασης του δικαίου της Ένωσης.

Προκειμένου να εκπληρώσει τις εν λόγω υποχρεώσεις, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να μην εφαρμόσει πράξη, όπως η επίμαχη απόφαση, η οποία, κατά παράβαση του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, διέταξε την αναστολή άσκησης των καθηκόντων δικαστή,

³⁵ Πρβλ. απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022, **RS (Αποτέλεσμα των αποφάσεων συνταγματικού δικαστηρίου)** (C-430/21, EU:C:2022:99, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, καθώς και σκέψη 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

³⁶ Το οποίο επιβάλλει στα κράτη μέλη σαφή και συγκεκριμένη υποχρέωση επίτευξης αποτελέσματος που δεν υπόκειται σε καμία προϋπόθεση, ιδίως όσον αφορά την ανεξαρτησία και την αμεροληψία των δικαστηρίων τα οποία καλούνται να ερμηνεύσουν και να εφαρμόσουν το δίκαιο της Ένωσης και την απαίτηση τα δικαστήρια αυτά να έχουν προηγουμένως συσταθεί νομίμως.

³⁷ Απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών), σκέψη 78 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία.

εφόσον τούτο είναι αναγκαίο, δεδομένης της οικείας δικονομικής κατάστασης, για τη διασφάλιση της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης ³⁸.

Τέλος, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, όταν πράξη, όπως η επίμαχη απόφαση, έχει εκδοθεί από όργανο το οποίο δεν αποτελεί ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης, δεν θα μπορούσε να προβληθεί λυσιτελής κανένας ισχυρισμός στηριζόμενος στην αρχή της ασφάλειας δικαίου ή συνδεδόμενος με την προβαλλόμενη ισχύ του δεδικασμένου της απόφασης αυτής προκειμένου να εμποδίσει το αιτούν δικαστήριο και τα δικαιοδοτικά όργανα τα οποία είναι αρμόδια για τον καθορισμό και τη μεταβολή της σύνθεσης των δικαστικών σχηματισμών του εθνικού δικαστηρίου να αφήσουν ανεφάρμοστη μια τέτοια απόφαση ³⁹.

Συναφώς, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι το αιτούν δικαστήριο ανέστειλε τη διαδικασία της κύριας δίκης στην υπόθεση C-615/20, εν αναμονή της έκδοσης της παρούσας απόφασης. Στο πλαίσιο αυτό, η συνέχιση της διαδικασίας αυτής από τον δικαστή του μονομελούς σχηματισμού του αιτούντος δικαστηρίου, ιδίως στο προχωρημένο στάδιο στο οποίο βρίσκεται η εν λόγω διαδικασία, η οποία φέρεται να είναι ιδιαιτέρως σύνθετη, δεν φαίνεται ικανή να θίξει την ασφάλεια δικαίου. Αντιθέτως, φαίνεται ότι καθιστά δυνατό να καταλήξει η εκδίκαση της υπόθεσης της κύριας δίκης σε απόφαση σύμφωνη, αφενός, με τις απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και, αφετέρου, με το δικαίωμα των ενδιαφερόμενων πολιτών για δίκαιη δίκη εντός εύλογης προθεσμίας.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση C-615/20 ορθώς δεν εφαρμόζει την επίμαχη απόφαση, ώστε να δύναται να συνεχίσει την εξέταση της υπόθεσης της κύριας δίκης υπό την παρούσα σύνθεσή του, χωρίς να είναι σε θέση να το εμποδίσουν τα δικαιοδοτικά όργανα τα οποία είναι αρμόδια για τον καθορισμό και τη μεταβολή της σύνθεσης των δικαστικών σχηματισμών του εθνικού δικαστηρίου.

Τρίτον, το Δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, καθώς και τις αρχές της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και της καλόπιστης συνεργασίας σε σχέση με την περίπτωση δικαστικού σχηματισμού εθνικού δικαστηρίου, όπως το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση C-671/20, στο οποίο ανατέθηκε εκ νέου υπόθεση που είχε προηγουμένως ανατεθεί σε άλλο δικαστικό σχηματισμό του εν λόγω εθνικού δικαστηρίου, κατόπιν πράξης του πειθαρχικού τμήματος όπως η επίμαχη απόφαση, προκειμένου να καθορισθεί, μεταξύ άλλων, αν το εν λόγω αιτούν δικαστήριο οφείλει, εν προκειμένω, να μην εφαρμόσει την απόφαση αυτή και να μη συνεχίσει την εξέταση της εν λόγω υπόθεσης.

Υπογραμμίζει, συναφώς, ότι η υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να μην εφαρμόζουν απόφαση με την οποία, κατά παράβαση του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, αναστέλλεται η άσκηση των καθηκόντων δικαστή, όταν τούτο είναι απαραίτητο, υπό το πρίσμα της συγκεκριμένης δικονομικής κατάστασης, για τη διασφάλιση της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, επιβάλλεται, μεταξύ άλλων, στον δικαστικό σχηματισμό στον οποίο η υπόθεση θα έπρεπε να ανατεθεί εκ νέου λόγω της απόφασης αυτής. Κατά συνέπεια, ο εν λόγω δικαστικός σχηματισμός πρέπει να απόσχει από την εκδίκαση της υπόθεσης αυτής. Η υποχρέωση αυτή δεσμεύει, επίσης, τα όργανα που είναι αρμόδια για τον καθορισμό και τη μεταβολή της σύνθεσης των δικαστικών σχηματισμών του

³⁸ Πρβλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, *W.Ż. (Τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου - Διορισμός)*, (C-487/19, [EU:C:2021:798](#), σκέψεις 159 και 161).

³⁹ Πρβλ. απόφαση W.Ż. (Τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου - Διορισμός), σκέψη 160.

εθνικού δικαστηρίου, τα οποία οφείλουν, ως εκ τούτου, να αναθέσουν και πάλι την ίδια υπόθεση στον δικαστικό σχηματισμό που είχε αρχικώς επιληφθεί της υπόθεσης.

Εν προκειμένω, δεν μπορεί να προβληθεί λυσιτελώς κανένας ισχυρισμός στηριζόμενος στην αρχή της ασφάλειας δικαίου ή συνδεδόμενος με την προβαλλόμενη ισχύ δεδικασμένου της εν λόγω απόφασης.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, στην υπόθεση C-671/20, αντιθέτως προς άλλες υποθέσεις που έχουν ανατεθεί στον δικαστή Ι. Τ., οι οποίες εν τω μεταξύ ωσαύτως ανατέθηκαν εκ νέου σε άλλους δικαστικούς σχηματισμούς, των οποίων όμως η εξέταση συνεχίστηκε ή ακόμη και, κατά περίπτωση, περατώθηκε με την έκδοση απόφασης από τους νέους αυτούς δικαστικούς σχηματισμούς, η διαδικασία της κύριας δίκης ανεστάλη εν αναμονή της έκδοσης της παρούσας απόφασης. Υπό τις συνθήκες αυτές, η επανάληψη της διαδικασίας αυτής από τον δικαστή Ι. Τ. φαίνεται ικανή να καταλήξει στην περάτωση της διαδικασίας αυτής, παρά την καθυστέρηση που προκλήθηκε από την επίμαχη απόφαση, με απόφαση σύμφωνη τόσο με τις απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ όσο και με εκείνες που απορρέουν από το δικαίωμα του ενδιαφερόμενου διαδίκου σε δίκαιη δίκη.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, καθώς και τις αρχές της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και της καλόπιστης συνεργασίας, υπό την έννοια ότι:

- αφενός, δικαστικός σχηματισμός εθνικού δικαστηρίου, ο οποίος, αφού του ανατέθηκε εκ νέου υπόθεση η οποία είχε προηγουμένως ανατεθεί σε άλλο δικαστικό σχηματισμό του εν λόγω δικαστηρίου, κατόπιν απόφασης ληφθείσας από όργανο του οποίου η ανεξαρτησία και η αμεροληψία δεν διασφαλίζονται και το οποίο χορήγησε άδεια για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά του μόνου δικαστή που συγκροτεί τον τελευταίο αυτό δικαστικό σχηματισμό και διέταξε την αναστολή άσκησης των καθηκόντων του και τη μείωση των αποδοχών του, αποφάσισε να αναστείλει την εκδίκαση της υπόθεσης αυτής εν αναμονή της έκδοσης προδικαστικής αποφάσεως του Δικαστηρίου, οφείλει να μην εφαρμόσει την απόφαση του ως άνω οργάνου και να μη συνεχίσει την εξέταση της υπόθεσης, και,
- αφετέρου, τα δικαιοδοτικά όργανα τα οποία είναι αρμόδια για τον καθορισμό και τη μεταβολή της σύνθεσης των δικαστικών σχηματισμών του εθνικού δικαστηρίου υποχρεούνται, σε μια τέτοια περίπτωση, να αναθέσουν και πάλι την ίδια υπόθεση στον δικαστικό σχηματισμό στον οποίο είχε αρχικώς ανατεθεί.

Όσον αφορά, τέταρτον, τις εθνικές διατάξεις και τη νομολογία συνταγματικού δικαστηρίου στις οποίες αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση C-671/20⁴⁰, οι οποίες το εμποδίζουν να αποφανθεί επί της έλλειψης δεσμευτικής ισχύος μιας πράξης όπως η επίμαχη απόφαση και, ενδεχομένως, να την αφήσει ανεφάρμοστη, ακόμα και αν οφείλει να το πράξει λαμβανομένων υπόψη των απαντήσεων του Δικαστηρίου στα λοιπά ερωτήματά του, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, η εκ μέρους εθνικού δικαστηρίου άσκηση των καθηκόντων που του ανατίθενται από τις Συνθήκες και η τήρηση των υποχρεώσεων που υπέχει δυνάμει των Συνθηκών, διά της θέσεως σε εφαρμογή

⁴⁰ Το άρθρο 42α, παράγραφοι 1 και 2, του νόμου της 27ης Ιουλίου 2001 περί των τακτικών δικαστηρίων, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο της 20ής Δεκεμβρίου 2019, προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι απαγορεύεται στα εν λόγω δικαστήρια να αμφισβητούν τη νομιμότητα των δικαστηρίων ή να εκτιμούν τη νομιμότητα του διορισμού δικαστή ή της εξουσίας του να ασκεί δικαιοδοτικά καθήκοντα. Το άρθρο 107, παράγραφος 1, σημείο 3, του ίδιου νόμου ανάγει σε πειθαρχικό παράπτωμα, μεταξύ άλλων, κάθε πράξη των δικαστών των τακτικών δικαστηρίων, η οποία θέτει υπό αμφισβήτηση το κύρος του διορισμού δικαστή.

διατάξεων όπως το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, δεν μπορεί ούτε να του απαγορευθεί ούτε να θεωρηθεί πειθαρχικό παράπτωμα των δικαστών ενός τέτοιου δικαστηρίου ⁴¹.

Ομοίως, λαμβανομένου υπόψη του άμεσου αποτελέσματος που έχει το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, η αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να αφήνουν ανεφάρμοστη κάθε εθνική νομολογία αντίθετη προς την εν λόγω διάταξη του δικαίου της Ένωσης, όπως έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο. Επομένως, σε περίπτωση που, κατόπιν αποφάσεων του Δικαστηρίου, εθνικό δικαστήριο κρίνει ότι η νομολογία συνταγματικού δικαστηρίου είναι αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης, το γεγονός ότι ένα τέτοιο εθνικό δικαστήριο αφήνει ανεφάρμοστη την εν λόγω συνταγματική νομολογία, σύμφωνα με την αρχή της υπεροχής του δικαίου αυτού, δεν μπορεί να θεμελιώσει την πειθαρχική ευθύνη του ⁴².

Κατά συνέπεια, το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, καθώς και οι αρχές της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και της καλόπιστης συνεργασίας αντιτίθενται:

- αφενός, σε εθνικές διατάξεις οι οποίες απαγορεύουν σε εθνικό δικαστήριο, επ' απειλή πειθαρχικών κυρώσεων που επιβάλλονται στους δικαστές που το συγκροτούν, να εξετάσει τον δεσμευτικό χαρακτήρα πράξης εκδοθείσας από όργανο του οποίου η ανεξαρτησία και η αμεροληψία δεν διασφαλίζονται και το οποίο χορήγησε άδεια για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά δικαστή και διέταξε την αναστολή άσκησης των καθηκόντων του δικαστή και τη μείωση των αποδοχών του, και, ενδεχομένως, απαγορεύουν στο εθνικό δικαστήριο να αφήσει ανεφάρμοστη την πράξη αυτή, και,
- αφετέρου, στη νομολογία συνταγματικού δικαστηρίου, κατά την οποία οι πράξεις διορισμού των δικαστών δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο δικαστικού ελέγχου, στο μέτρο που η εν λόγω νομολογία είναι δυνατόν να εμποδίσει την εξέταση αυτή.

Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Krajowa Rada Sądownictwa (Παραμονή δικαστή σε ενεργό υπηρεσία) (C-718/21, EU:C:2023:1015)

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 267 ΣΛΕΕ – Έννοια του “δικαστηρίου” – Κριτήρια – Izba Kontroli Nadzyczajnej i Spraw Publicznych (τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων) του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία) – Προδικαστική παραπομπή από δικαστικό σχηματισμό μη έχοντα την ιδιότητα του ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως – Απαράδεκτο»

Με επιστολή της 30ής Δεκεμβρίου 2020, ο L. G., δικαστής του Sąd Okręgowy w K. (περιφερειακού δικαστηρίου K., Πολωνία), γνωστοποίησε στο Krajowa Rada Sądownictwa (Εθνικό Δικαστικό Συμβούλιο, Πολωνία) (στο εξής: KRS) τη βούλησή του να συνεχίσει να ασκεί τα δικαστικά του καθήκοντα πέραν της κανονικής ηλικίας συνταξιοδότησης. Δεδομένου ότι το KRS κατήργησε τη διαδικασία επί του αιτήματος αυτού, λόγω παρέλευσης της αποκλειστικής προθεσμίας που προβλέπεται για την υποβολή του, ο L. G. άσκησε προσφυγή ενώπιον του αιτούντος δικαιοδοτικού οργάνου. Διατηρώντας αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον συνάδει με το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ εθνική ρύθμιση η οποία, αφενός, εξαρτά την ισχύ μιας τέτοιας δήλωσης εκ

⁴¹ Πρβλ. απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών), σκέψη 132.

⁴² Πρβλ. απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών), σκέψη 132.

μέρους δικαστή από την έγκριση του KRS και, αφετέρου, προβλέπει αποκλειστική προθεσμία για την υποβολή της δήλωσης αυτής, το ως άνω δικαιοδοτικό όργανο υπέβαλε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου.

Εν προκειμένω, το αιτούν δικαιοδοτικό όργανο αποτελείται από τρεις δικαστές του Izba Kontroli Nadzyczajnej i Spraw Publicznych (τμήματος εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων, στο εξής: τμήμα εκτάκτου ελέγχου), το οποίο συστάθηκε εντός του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία) στο πλαίσιο των πρόσφατων μεταρρυθμίσεων του πολωνικού δικαστικού συστήματος⁴³. Οι τρεις αυτοί δικαστές διορίστηκαν στο ως άνω τμήμα βάσει του πορίσματος υπ' αριθ. 331/2018 που εκδόθηκε στις 28 Αυγούστου 2018 από το KRS (στο εξής: πόρισμα 331/2018).

Πλην όμως, αφενός, το εν λόγω πόρισμα ακυρώθηκε με απόφαση την οποία εξέδωσε στις 21 Σεπτεμβρίου 2021 το Naczelny Sąd Administracyjny (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Πολωνία)⁴⁴. Αφετέρου, με την απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2021, Dolińska-Ficek και Ozimek κατά Πολωνίας⁴⁵ (στο εξής: απόφαση Dolińska-Ficek και Ozimek κατά Πολωνίας), το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) διαπίστωσε παράβαση της απαιτήσεως περί «δικαστηρίου που λειτουργεί νόμιμα», η οποία θεσπίζεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών⁴⁶, λόγω της διαδικασίας με την οποία, βάσει του πορίσματος 331/2018, διορίστηκαν τα μέλη δύο τριμελών δικαστικών σχηματισμών του τμήματος εκτάκτου ελέγχου.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κηρύσσει την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως απαράδεκτη λόγω του ότι το αιτούν δικαιοδοτικό όργανο δεν αποτελεί «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, προκειμένου να εκτιμήσει αν το αιτούν όργανο είναι «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, λαμβάνει υπόψη μια σειρά στοιχείων, όπως είναι η ίδρυση του οργάνου αυτού με νόμο, η μονιμότητά του, ο δεσμευτικός χαρακτήρας της δικαιοδοσίας του, ο κατ' αντιμωλίαν χαρακτήρας της ενώπιόν του διαδικασίας, η εκ μέρους του οργάνου αυτού εφαρμογή κανόνων δικαίου, καθώς και η ανεξαρτησία του. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει επισημάνει ότι το Ανώτατο Δικαστήριο, αυτό καθαυτό, πληροί τις ως άνω απαιτήσεις και έχει διευκρινίσει ότι, εφόσον η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προέρχεται από εθνικό δικαστήριο, τεκμαίρεται ότι το δικαστήριο αυτό πληροί τις εν λόγω απαιτήσεις, ανεξαρτήτως της συγκεκριμένης συνθέσεώς του. Πράγματι, στο πλαίσιο προδικαστικής διαδικασίας, δεν απόκειται στο Δικαστήριο, λαμβανομένης υπόψη της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ αυτού και του εθνικού δικαστηρίου, να διακριβώσει αν η απόφαση περί παραπομπής εκδόθηκε σύμφωνα με τους εθνικούς κανόνες περί οργανώσεως των δικαστηρίων και με τους εθνικούς δικονομικούς κανόνες.

Πάντως, το τεκμήριο αυτό μπορεί να ανατραπεί σε περίπτωση κατά την οποία από αμετάκλητη δικαστική απόφαση, εκδοθείσα από δικαστήριο κράτους μέλους ή διεθνές δικαστήριο, προκύπτει ότι

⁴³ Το εν λόγω τμήμα, καθώς και ένα άλλο νέο τμήμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου, το Izba Dyscyplinarna (πειθαρχικό τμήμα) συστάθηκαν δυνάμει του ustawa o Sądzie Najwyższym (νόμου περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου), της 8ης Δεκεμβρίου 2017, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 3 Απριλίου 2018.

⁴⁴ Η απόφαση αυτή εκδόθηκε κατόπιν της αποφάσεως της 2ας Μαρτίου 2021, Α. Β. κ.λπ. (Διορισμός δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο – Προσφυγές) (C-824/18, [EU:C:2021:153](#)).

⁴⁵ CE:ECHR:2021:1108JUD004986819.

⁴⁶ Υπογραφείσας στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950.

το δικαιοδοτικό όργανο που υπέβαλε την αίτηση δεν έχει την ιδιότητα ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου το οποίο έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως, κατά την έννοια του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, ερμηνευόμενου με γνώμονα το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) ⁴⁷.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η απόφαση του ΕΔΔΑ Dolińska-Ficek και Ozimek κατά Πολωνίας και η απόφαση του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της 21ης Σεπτεμβρίου 2021 έχουν αμετάκλητο χαρακτήρα και αφορούν συγκεκριμένα τις περιστάσεις υπό τις οποίες διορίστηκαν δικαστές στο τμήμα εκτάκτου ελέγχου βάσει του πορίσματος 331/2018.

Ειδικότερα, αφενός, στην απόφαση Dolińska-Ficek και Ozimek κατά Πολωνίας, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε, κατ' ουσίαν, ότι οι διορισμοί των μελών που απαρτίζουν τους συγκεκριμένους δικαστικούς σχηματισμούς του τμήματος εκτάκτου ελέγχου πραγματοποιήθηκαν κατά πρόδηλη παράβαση των θεμελιωδών εθνικών κανόνων που διέπουν τη διαδικασία διορισμού των δικαστών. Καίτοι είναι αληθές ότι από τους έξι δικαστές των δικαστικών σχηματισμών του τμήματος εκτάκτου ελέγχου, τους οποίους αφορούσαν οι υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση εκείνη, μόνον ένας μετέχει στο αιτούν δικαιοδοτικό όργανο, εντούτοις, από το σκεπτικό της εν λόγω αποφάσεως προκύπτει σαφώς ότι οι εκτιμήσεις του ΕΔΔΑ ισχύουν αδιακρίτως για όλους τους δικαστές του ως άνω τμήματος που διορίστηκαν σε αυτό υπό ανάλογες περιστάσεις και, ειδικότερα, με βάση το πόρισμα 331/2018.

Αφετέρου, με την απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2021, το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο ακύρωσε το πόρισμα 331/2018, στηριζόμενο, μεταξύ άλλων, σε διαπιστώσεις και εκτιμήσεις που συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό με εκείνες της αποφάσεως Dolińska-Ficek και Ozimek κατά Πολωνίας.

Υπό το πρίσμα των διαπιστώσεων και των εκτιμήσεων που απορρέουν από τις δύο αυτές αποφάσεις, καθώς και της νομολογίας του, το Δικαστήριο εξετάζει αν το τεκμήριο πλήρωσης των απαιτήσεων για την ύπαρξη «δικαστηρίου», κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, πρέπει να θεωρηθεί ότι ανατρέπεται όσον αφορά το αιτούν δικαιοδοτικό όργανο.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει, κατά πρώτον, ότι οι δικαστές που απαρτίζουν το αιτούν δικαιοδοτικό όργανο διορίστηκαν στο τμήμα εκτάκτου ελέγχου κατόπιν προτάσεως του KRS, ήτοι ενός οργάνου του οποίου 23 από τα 25 μέλη έχουν οριστεί, κατόπιν πρόσφατων νομοθετικών τροποποιήσεων ⁴⁸, από την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία ή είναι μέλη των εν λόγω εξουσιών. Ασφαλώς, το γεγονός ότι όργανο, όπως το KRS, το οποίο συμμετέχει στη διαδικασία διορισμού των δικαστών, απαρτίζεται, κατά πλειονότητα, από μέλη που επιλέγονται από τη νομοθετική εξουσία δεν δύναται, αφ' εαυτού, να προκαλέσει αμφιβολίες ως προς την ιδιότητα του δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως και ως προς την ανεξαρτησία των δικαστών που διορίζονται κατά το πέρας της εν λόγω διαδικασίας. Εντούτοις, τούτο δεν ισχύει σε περίπτωση κατά την οποία το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με άλλα κρίσιμα στοιχεία και τις συνθήκες υπό τις οποίες πραγματοποιήθηκαν οι επιλογές αυτές, προκαλεί τέτοιες αμφιβολίες. Οι νομοθετικές τροποποιήσεις που αφορούν το KRS συντελέστηκαν ταυτοχρόνως με τη θέσπιση σημαντικής

⁴⁷ Βλ. απόφαση της 29ης Μαρτίου 2022, **Getin Noble Bank** (C-132/20, [EU:C:2022:235](#), σκέψη 72).

⁴⁸ Άρθρο 9 α του *ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa* (νόμου περί του Εθνικού Δικαστικού Συμβουλίου), της 12ης Μαΐου 2011, όπως τροποποιήθηκε με τον *ustawa o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw* (νόμο για την τροποποίηση του νόμου περί του Εθνικού Δικαστικού Συμβουλίου και ορισμένων άλλων νόμων), της 8ης Δεκεμβρίου 2017, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 17 Ιανουαρίου 2018, και με τον *ustawa o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw* (νόμο για την τροποποίηση του νόμου περί οργάνωσης των τακτικών δικαστηρίων και ορισμένων άλλων νόμων), της 20ής Ιουλίου 2018, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 27 Ιουλίου 2018.

μεταρρύθμισης του Ανωτάτου Δικαστηρίου, περιλαμβάνουσας, μεταξύ άλλων, τη σύσταση, εντός του εν λόγω δικαστηρίου, δύο νέων τμημάτων, καθώς και τη μείωση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης των δικαστών του εν λόγω δικαστηρίου. Οι τροποποιήσεις αυτές επήλθαν, επομένως, σε χρόνο κατά τον οποίο αναμενόταν προσεχώς η πλήρωση πλειόνων θέσεων δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου που κηρύχθηκαν κενές ή συστάθηκαν για πρώτη φορά.

Κατά δεύτερον, στο τμήμα εκτάκτου ελέγχου, το οποίο συστάθηκε κατά τα προεκτεθέντα εκ του μηδενός, ανατέθηκαν αρμοδιότητες σε ιδιαιτέρως ευαίσθητους τομείς, όπως είναι οι εκλογικές διαφορές και οι αφορώσες τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος ή τα έκτακτα ένδικα μέσα με τα οποία μπορεί να ζητηθεί η εξαφάνιση αποφάσεων των τακτικών δικαστηρίων ή άλλων τμημάτων του Ανωτάτου Δικαστηρίου που έχουν αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου.

Κατά τρίτον, παράλληλα με τις προμνησθείσες νομοθετικές τροποποιήσεις, οι κανόνες για τις ένδικες προσφυγές που μπορούν να ασκηθούν κατά των πορισμάτων του KRS με τα οποία προτείνονται υποψήφιοι για διορισμό σε θέση δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου τροποποιήθηκαν εκτενώς, με συνέπεια να εξαλειφθεί η αποτελεσματικότητα των ενδίκων βοηθημάτων αυτού του είδους. Συναφώς, το Δικαστήριο υπογράμμισε επίσης ότι οι περιορισμοί που τίθενται με τις τελευταίες αυτές τροποποιήσεις αφορούν αποκλειστικώς τις προσφυγές που ασκούνται κατά πορισμάτων του KRS σχετικά με την υποβολή υποψηφιοτήτων για θέσεις δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου, ενώ τα πορίσματα του KRS σχετικά με την υποβολή υποψηφιοτήτων για θέσεις δικαστών στα λοιπά εθνικά δικαστήρια εξακολουθούν να υπόκεινται στο προγενέστερο γενικό καθεστώς δικαστικού ελέγχου ⁴⁹.

Κατά τέταρτον, το Δικαστήριο επισήμανε επίσης στην απόφαση W.Ż. (Τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου – Διορισμός) ⁵⁰ ότι, όταν πραγματοποιήθηκε ο διορισμός, με βάση το πόρισμα 331/2018, του μέλους του τμήματος εκτάκτου ελέγχου το οποίο αφορούσε η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση εκείνη, το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, το οποίο είχε επιληφθεί προσφυγής με αίτημα την ακύρωση του εν λόγω πορίσματος, είχε διατάξει, στις 27 Σεπτεμβρίου 2018, την αναστολή εκτέλεσης του πορίσματος. Η ίδια ως άνω περίπτωση διαπιστώνεται όσον αφορά τον διορισμό των τριών μελών που μετέχουν στον δικαστικό σχηματισμό του αιτούντος δικαιοδοτικού οργάνου. Επομένως, το γεγονός ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Πολωνίας, επειγόντως και χωρίς να αναμείνει μέχρι τη γνωστοποίηση του σκεπτικού της διατάξεως της 27ης Σεπτεμβρίου 2018, πραγματοποίησε τους επίμαχους διορισμούς βάσει του πορίσματος 331/2018 η εκτέλεση του οποίου, ωστόσο, είχε ανασταλεί με την ως άνω διάταξη, επέφερε βαρύτατο πλήγμα στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών που χαρακτηρίζει τη λειτουργία ενός κράτους δικαίου.

Κατά πέμπτον, καίτοι το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο είχε επιληφθεί προσφυγής με αίτημα την ακύρωση του πορίσματος 331/2018 και είχε αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία επί της εν λόγω ένδικης διαφοράς εν αναμονή της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην υπόθεση A. B. κ.λπ. ⁵¹, ο Πολωνός νομοθέτης εξέδωσε νόμο ο οποίος προέβλεπε, μεταξύ άλλων, τον αποκλεισμό κάθε μελλοντικής προσφυγής κατά των πορισμάτων του KRS με τα οποία προτείνεται ο διορισμός δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο, καθώς και την κατάργηση των ενδίκων διαδικασιών επί των

⁴⁹ Απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021, **A. B. κ.λπ. (Διορισμός δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο – Προσφυγές)** (C-824/18, [EU:C:2021:153](#), σκέψεις 157, 162 και 164).

⁵⁰ Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, **W.Ż. (Τμήμα εκτάκτου ελέγχου και δημοσίων υποθέσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου – Διορισμός)** (C-487/19, [EU:C:2021:798](#)).

⁵¹ Απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021, **A. B. κ.λπ. (Διορισμός δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο – Προσφυγές)** (C-824/18, [EU:C:2021:153](#)).

εκκρεμών προσφυγών τέτοιου είδους⁵². Όσον αφορά δε τις τροποποιήσεις που επέφερε ο νόμος αυτός, το Δικαστήριο έκρινε ότι, ιδίως όταν εξετάζονται από κοινού με ένα σύνολο άλλων στοιχείων του γενικότερου πλαισίου, τέτοιες τροποποιήσεις δύνανται να υποδηλώνουν ότι η πολωνική νομοθετική εξουσία ενήργησε εν προκειμένω με τη συγκεκριμένη πρόθεση να εμποδισθεί κάθε δυνατότητα άσκησης δικαστικού ελέγχου επί των εν λόγω πορισμάτων⁵³.

Καθ' έκτον, τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, μολονότι, ασφαλώς, τα αποτελέσματα της προμνησθείσας αποφάσεως του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της 21ης Σεπτεμβρίου 2021 δεν αφορούν το κύρος και τις έννομες συνέπειες των προεδρικών πράξεων διορισμού στις συγκεκριμένες θέσεις δικαστών, γεγονός παραμένει όμως ότι η πράξη με την οποία το KRS προτείνει υποψήφιο για διορισμό σε θέση δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου συνιστά προϋπόθεση εκ των ων ουκ άνευ για τον διορισμό του υποψηφίου σε τέτοια θέση από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας της Πολωνίας.

Εν κατακλείδι, το Δικαστήριο κρίνει ότι όλα τα προμνησθέντα συστημικά και περιστασιακά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον διορισμό, στο τμήμα εκτάκτου ελέγχου, των τριών δικαστών που απαρτίζουν το αιτούν δικαιοδοτικό όργανο, συνεπάγονται ότι το εν λόγω όργανο δεν έχει την ιδιότητα του ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως, κατά την έννοια του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, ερμηνευόμενου υπό το πρίσμα του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, με αποτέλεσμα ο σχηματισμός αυτός να μην αποτελεί «δικαστήριο», κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Πράγματι, τα στοιχεία αυτά είναι ικανά να προκαλέσουν στους πολίτες εύλογες αμφιβολίες ως προς το ανεπηρέαστο των ενδιαφερομένων και του δικαστικού σχηματισμού στον οποίο μετέχουν από εξωγενή στοιχεία, ειδικότερα δε από την άμεση ή έμμεση άσκηση επιρροής εκ μέρους της εθνικής νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας και ως προς την ουδετερότητά τους έναντι των αντικρουόμενων συμφερόντων. Ως εκ τούτου, τα εν λόγω στοιχεία είναι ικανά να έχουν ως αποτέλεσμα να μη δίδουν οι εν λόγω δικαστές και το εν λόγω δικαιοδοτικό όργανο την εντύπωση ανεξαρτησίας ή αμεροληψίας, όπερ μπορεί να θίξει την εμπιστοσύνη που πρέπει να εμπνέει η δικαιοσύνη στους πολίτες στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας και ενός κράτους δικαίου.

2. Αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας αξιοποιώνων πράξεων και ποινών

Απόφαση της 4ης Μαΐου 2023, Agenția Națională de Integritate (C-40/21, EU:C:2023:367)

«Προδικαστική παραπομπή – Απόφαση 2006/928/EK – Μηχανισμός για τη συνεργασία και τον έλεγχο της προόδου της Ρουμανίας όσον αφορά την επίτευξη ορισμένων ειδικών στόχων αναφοράς στους τομείς της δικαστικής μεταρρύθμισης και της καταπολέμησης της διαφθοράς – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 15, παράγραφος 1 – Άρθρο 47 – Άρθρο 49, παράγραφος 3 – Αιρετά δημόσια αξιώματα – Σύγκρουση συμφερόντων – Εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία προβλέπει την

⁵² Τον ustawa o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (νόμο για την τροποποίηση του νόμου περί του Εθνικού Δικαστικού Συμβουλίου και του νόμου περί οργάνωσης των διοικητικών δικαστηρίων), της 26ης Απριλίου 2019, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 23 Μαΐου 2019.

⁵³ Απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021, **A. Β. κ.λπ. (Διορισμός δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο – Προσφυγές)** (C-824/18, [EU:C:2021:153](#), σκέψεις 137 και 138).

απαγόρευση άσκησης αιρετών δημοσίων αξιωμάτων για προκαθορισμένο χρονικό διάστημα – Κύρωση παρεπόμενη της παύσης της θητείας – Αρχή της αναλογικότητας»

Το 2016 ο προσφεύγων της κύριας δίκης εξελέγη δήμαρχος του δήμου MN (Ρουμανία). Σε έκθεση που καταρτίστηκε το 2019, η Agentia Națională de Integritate (ANI) (Εθνική Υπηρεσία Ακεραιότητας, Ρουμανία) διαπίστωσε ότι ο προσφεύγων της κύριας δίκης δεν είχε τηρήσει τους κανόνες που διέπουν τη σύγκρουση συμφερόντων στον διοικητικό τομέα. Σε περίπτωση που η έκθεση αυτή καθίστατο απρόσβλητη, η θητεία του προσφεύγοντος της κύριας δίκης θα έπαυε αυτοδικαίως και θα του επιβαλλόταν η παρεπόμενη κύρωση της απαγόρευσης άσκησης αιρετών δημοσίων αξιωμάτων για χρονικό διάστημα τριών ετών.

Ο προσφεύγων της κύριας δίκης άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της ως άνω έκθεσης, υποστηρίζοντας ότι το δίκαιο της Ένωσης αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία δυνάμει της οποίας μια τέτοια απαγόρευση επιβάλλεται, αυτοδικαίως και χωρίς να είναι δυνατόν να προσαρμόζεται η διάρκειά της αναλόγως της σοβαρότητας της διαπραχθείσας παράβασης, σε πρόσωπο το οποίο θεωρείται ότι ενήργησε ενώ τελούσε σε κατάσταση σύγκρουσης συμφερόντων⁵⁴. Επιληφθέν της ως άνω προσφυγής, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με τη συμβατότητα της απαγόρευσης αυτής με την αρχή της αναλογικότητας των ποινών⁵⁵, με το δικαίωμα προς εργασία⁵⁶ καθώς και με το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου⁵⁷, όπως κατοχυρώνονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το άρθρο 49, παράγραφος 3, του Χάρτη δεν εφαρμόζεται σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει την επιβολή, κατά το πέρας διοικητικής διαδικασίας, μέτρου απαγόρευσης της άσκησης οποιουδήποτε αιρετού δημόσιου αξιώματος για προκαθορισμένο χρονικό διάστημα τριών ετών εις βάρος προσώπου ως προς το οποίο έχει διαπιστωθεί η ύπαρξη σύγκρουσης συμφερόντων κατά την άσκηση τέτοιου αξιώματος, στην περίπτωση που το μέτρο αυτό δεν έχει ποινικό χαρακτήρα.

Συναφώς, τρία κριτήρια είναι κρίσιμα για την εκτίμηση του ποινικού χαρακτήρα μιας κύρωσης: ο νομικός χαρακτηρισμός της παραβάσεως κατά το εσωτερικό δίκαιο, η ίδια η φύση της παραβάσεως και ο βαθμός αυστηρότητας της κυρώσεως.

Κατ' αρχάς, όσον αφορά το πρώτο κριτήριο, ούτε η αυτοδίκαιη παύση της θητείας σε περίπτωση διαπίστωσης σύγκρουσης συμφερόντων ούτε η απαγόρευση άσκησης οποιουδήποτε αιρετού

⁵⁴ Άρθρο 25 του Legea nr. 176/2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice, pentru modificarea și completarea legii nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Integritate, precum și pentru modificarea și completarea altor acte normative (νόμου 176/2010 σχετικά με την ακεραιότητα κατά την άσκηση δημοσίων λειτουργημάτων και αξιωμάτων, περί τροποποίησης και συμπλήρωσης του νόμου 144/2007 σχετικά με τη σύσταση, οργάνωση και λειτουργία της Εθνικής Υπηρεσίας Ακεραιότητας, καθώς και περί τροποποίησης και συμπλήρωσης άλλων κανονιστικών πράξεων), της 1ης Σεπτεμβρίου 2010. Ο νόμος αυτός θέτει σε εφαρμογή τον δεύτερο στόχο αναφοράς που περιλαμβάνεται στο παράρτημα της απόφασης 2006/928/EK της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 2006, για τη θέσπιση μηχανισμού για τη συνεργασία και τον έλεγχο της προόδου στη Ρουμανία όσον αφορά την επίτευξη των ειδικών στόχων αναφοράς στους τομείς της δικαστικής μεταρρύθμισης και της καταπολέμησης της διαφθοράς (ΕΕ 2006, L 354, σ. 56).

⁵⁵ Άρθρο 49, παράγραφος 3, του Χάρτη.

⁵⁶ Άρθρο 15, παράγραφος 1, του Χάρτη.

⁵⁷ Άρθρο 47 του Χάρτη.

δημόσιου αξιώματος θεωρούνται ποινικές κυρώσεις κατά το ρουμανικό δίκαιο. Εν συνεχεία, κατά το δεύτερο κριτήριο, απαιτείται να εξακριβωθεί αν το επίμαχο μέτρο επιδιώκει, μεταξύ άλλων, κατασταλτικό σκοπό. Η επίμαχη νομοθεσία αποσκοπεί στη διασφάλιση της ακεραιότητας και της διαφάνειας κατά την άσκηση των δημοσίων αξιωμάτων και λειτουργημάτων καθώς και στην πρόληψη της διαφθοράς των θεσμών. Επομένως, ο σκοπός της απαγόρευσης αυτής, όπως και ο σκοπός της αυτοδίκαιης έκπτωσης από το αξίωμα, είναι η διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας και της διαφάνειας του Κράτους, μέσω του οριστικού τερματισμού των καταστάσεων σύγκρουσης συμφερόντων. Ως εκ τούτου, ένα τέτοιο μέτρο επιδιώκει κατ'ουσίαν προληπτικό και όχι κατασταλτικό σκοπό. Όσον αφορά το τρίτο κριτήριο, το απαγορευτικό αυτό μέτρο δεν συνίσταται στην επιβολή στερητικής της ελευθερίας ποινής ή στην επιβολή προστίμου, αλλά στην απαγόρευση της μελλοντικής άσκησης συγκεκριμένων δραστηριοτήτων, ήτοι αιρετών δημοσίων αξιωμάτων, που αφορούν περιορισμένη ομάδα προσώπων με ιδιαίτερο καθεστώς. Έχει περιορισμένη διάρκεια και δεν αφορά το δικαίωμα του εκλέγειν.

Εφόσον, όμως, το μέτρο αυτό δεν έχει ποινικό χαρακτήρα, δεν μπορεί να εκτιμηθεί υπό το πρίσμα του άρθρου 49, παράγραφος 3, του Χάρτη.

Πάντως, καθόσον η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική νομοθεσία εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης, πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης.

Συναφώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει, δεύτερον, ότι η αρχή αυτή δεν αντιτίθεται στην εν λόγω νομοθεσία εφόσον, δεδομένων όλων των κρίσιμων περιστάσεων, η εφαρμογή της νομοθεσίας αυτής καταλήγει στην επιβολή κύρωσης που συνάδει προς τη σοβαρότητα της παράβασης την οποία κολάζει, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της διασφάλισης της ακεραιότητας και της διαφάνειας κατά την άσκηση των δημοσίων αξιωμάτων και λειτουργημάτων καθώς και της πρόληψης της διαφθοράς των θεσμών. Τούτο δεν συμβαίνει όταν, κατ'εξάιρεση, η διαπιστωθείσα παράνομη συμπεριφορά, λαμβανομένου υπόψη του ως άνω σκοπού, δεν παρουσιάζει κανένα στοιχείο που να την καθιστά σοβαρή, ενώ ο αντίκτυπος του μέτρου αυτού στην προσωπική, επαγγελματική και οικονομική κατάσταση του ως άνω προσώπου είναι ιδιαίτερα σοβαρός.

Επομένως, η αυτοδίκαιη επιβολή της επίμαχης κύρωσης καθιστά δυνατή την οριστική παύση της διαπιστωθείσας σύγκρουσης συμφερόντων διαφυλάσσοντας τη λειτουργία του οικείου Κράτους και των οικείων αιρετών οργάνων. Επιπλέον, το γεγονός ότι προβλέπεται τόσο η αυτοδίκαιη παύση της θητείας όσο και η αυτοδίκαιη απαγόρευση άσκησης οποιουδήποτε αιρετού δημόσιου αξιώματος για αρκούντως μακρό προκαθορισμένο χρονικό διάστημα φαίνεται ικανό να αποτρέψει τα πρόσωπα που ασκούν αιρετό αξίωμα από το να περιέλθουν σε μια τέτοια κατάσταση αλλά και να τα ωθήσει να εκπληρώνουν τις σχετικές υποχρεώσεις τους.

Εκτός αυτού, όσον αφορά τον αναγκαίο χαρακτήρα της επίμαχης απαγόρευσης, ο Ρουμάνος νομοθέτης όρισε τη διάρκειά της σε τρία έτη λαμβάνοντας υπόψη την εγγενή σοβαρότητα που έχουν τόσο για τη λειτουργία του Κράτους όσο και για την κοινωνία τα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν κατάσταση σύγκρουσης συμφερόντων. Επομένως, η εν λόγω απαγόρευση επιβάλλεται συνεπεία της παράβασης την οποία έχει διαπράξει πρόσωπο που ασκεί αιρετά δημόσια αξιώματα και της οποίας η σοβαρότητα είναι βέβαιη. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη το εύρος των συγκρούσεων συμφερόντων καθώς και το επίπεδο διαφθοράς που παρατηρούνται στον εθνικό δημόσιο τομέα. Εξάλλου, η εν λόγω απαγόρευση είναι χρονικά περιορισμένη, εφαρμόζεται μόνο σε ορισμένες κατηγορίες προσώπων που ασκούν ιδιαίτερα καθήκοντα και αφορά μόνον περιορισμένες δραστηριότητες, ήτοι τα αιρετά δημόσια αξιώματα, χωρίς να εμποδίζει την άσκηση οποιασδήποτε άλλης επαγγελματικής δραστηριότητας.

Όσον αφορά, τέλος, τον αναλογικό χαρακτήρα του επίμαχου μέτρου, λαμβανομένης υπόψη της σοβαρότητας της προσβολής του δημοσίου συμφέροντος η οποία απορρέει από πράξεις διαφθοράς και από συγκρούσεις συμφερόντων, ακόμη και ήσσονος σημασίας, εκ μέρους των αιρετών αντιπροσώπων σε ένα εθνικό πλαίσιο αυξημένου κινδύνου διαφθοράς, το μέτρο αυτό δεν είναι,

κατ' αρχήν, δυσανάλογο σε σχέση με την παράβαση για την οποία επιβάλλεται η κύρωση. Παρά ταύτα, λόγω του ότι δεν υπάρχει καμία δυνατότητα προσαρμογής της διάρκειας της απαγόρευσης αυτής, δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο, σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις, η κύρωση αυτή να αποβεί δυσανάλογη.

Τρίτον, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το δικαίωμα άσκησης αιρετού αξιώματος κατόπιν δημοκρατικής εκλογικής διαδικασίας, όπως είναι το αξίωμα του δημάρχου, δεν εμπίπτει στο άρθρο 15, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Μολονότι το γράμμα της διάταξης αυτής είναι ευρύ, το πεδίο εφαρμογής της δεν περιλαμβάνει το δικαίωμα άσκησης τέτοιου αξιώματος, για καθορισμένο χρονικό διάστημα. Συγκεκριμένα, το άρθρο 15 του Χάρτη περιλαμβάνεται στον τίτλο II, ο οποίος επιγράφεται «Ελευθερίες», ενώ ειδικές διατάξεις σχετικά με το δικαίωμα του εκλέγεσθαι περιλαμβάνονται σε χωριστό τίτλο, ήτοι στον τίτλο V, ο οποίος επιγράφεται «Δικαιώματα των πολιτών»⁵⁸. Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ενισχύει την ερμηνεία αυτή⁵⁹.

Τέλος, τέταρτον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το άρθρο 47 του Χάρτη δεν αντιτίθεται στην επίμαχη εθνική νομοθεσία, υπό τον όρο ότι ο ενδιαφερόμενος έχει πράγματι τη δυνατότητα να αμφισβητήσει τη νομιμότητα της έκθεσης με την οποία διαπιστώθηκε η ύπαρξη σύγκρουσης συμφερόντων και της κύρωσης που επιβλήθηκε βάσει της έκθεσης αυτής, περιλαμβανομένης της αναλογικότητάς της.

Το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα πρόσβασης του δικαιούχου του δικαιώματος αυτού σε αρμόδιο δικαστήριο προκειμένου να διασφαλισθεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων τα οποία κατοχυρώνει υπέρ αυτού το δίκαιο της Ένωσης και να εξετασθούν, προς τούτο, όλα τα πραγματικά και νομικά ζητήματα που είναι κρίσιμα για την επίλυση της διαφοράς της οποίας το εν λόγω δικαστήριο έχει επιληφθεί. Εν προκειμένω, το εν λόγω δικαίωμα προϋποθέτει ότι το αιτούν δικαστήριο μπορεί να ελέγξει τη νομιμότητα της έκθεσης αξιολόγησης με την οποία καταλογίζεται σύγκρουση συμφερόντων στον προσφεύγοντα της κύριας δίκης καθώς και, εν ανάγκη, να ακυρώσει την έκθεση αυτή καθώς και τις κυρώσεις που επιβλήθηκαν βάσει αυτής.

Απόφαση της 24ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Lin (C-107/23 PPU, EU:C:2023:606)

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Σύμβαση ΠΟΣ – Άρθρο 2, παράγραφος 1 – Υποχρέωση καταπολέμησης της απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης με αποτρεπτικά και αποτελεσματικά μέτρα – Υποχρέωση θέσπισης ποινικών κυρώσεων – Φόρος προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) – Οδηγία 2006/112/ΕΚ – Σοβαρή απάτη στον τομέα του ΦΠΑ – Προθεσμία παραγραφής του αξιοποίνου – Απόφαση Συνταγματικού Δικαστηρίου με την οποία κρίθηκε ανίσχυρη εθνική διάταξη που διέπει τους λόγους διακοπής της προθεσμίας αυτής – Συστημικός κίνδυνος ατιμωρησίας – Προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων – Άρθρο 49, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αρχή “ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο” – Απαιτήσεις προβλεψιμότητας και σαφήνειας του ποινικού νόμου – Αρχή της αναδρομικής εφαρμογής του επεικέστερου ποινικού νόμου (lex mitior) – Αρχή της ασφάλειας δικαίου – Εθνικό πρότυπο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων – Υποχρέωση των

⁵⁸ Βλ. τα άρθρα 39 και 40 του Χάρτη σχετικά με το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, αντιστοίχως, στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές.

⁵⁹ Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 8ης Νοεμβρίου 2016, Savisaar κατά Εσθονίας (CE:ECHR:2016:1108DEC000836516).

δικαστηρίων κράτους μέλους να αφήνουν ανεφάρμοστες αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου ή/και του ανώτατου δικαστηρίου του εν λόγω κράτους μέλους σε περίπτωση μη συμβατότητας με το δίκαιο της Ένωσης – Πειθαρχική ευθύνη των δικαστών σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τις αποφάσεις αυτές – Αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης»

Κατά τη διάρκεια του 2010, οι C.I., C.O., K.A., L.N. και S.P. (στο εξής: ενδιαφερόμενοι) παρέλειψαν να καταχωρίσουν στα λογιστικά βιβλία τους εμπορικές πράξεις που πραγματοποίησαν, καθώς και έσοδα από την πώληση, σε ημεδαπούς αποδέκτες, ποσοτήτων πετρελαίου εσωτερικής καύσης που είχαν αποκτήσει υπό καθεστώς αναστολής της καταβολής των ειδικών φόρων κατανάλωσης, προκαλώντας κατ' αυτόν τον τρόπο ζημία στο Δημόσιο, ιδίως όσον αφορά τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) και τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης για το πετρέλαιο εσωτερικής καύσης.

Με απόφαση που δημοσιεύθηκε στις 25 Ιουνίου 2018, το Curtea Constitutională (Συνταγματικό Δικαστήριο, Ρουμανία) έκρινε αντισυνταγματική εθνική διάταξη σχετικά με τη διακοπή της προθεσμίας παραγραφής του αξιοποιίου με το σκεπτικό ότι παραβίαζε την αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο»⁶⁰. Το ίδιο αυτό δικαστήριο διευκρίνισε στη συνέχεια, με απόφαση που δημοσιεύθηκε στις 9 Ιουνίου 2022, ότι, λαμβανομένης υπόψη της μη παρέμβασης του Ρουμάνου νομοθέτη αμέσως μετά από την απόφαση αυτή του 2018, το ρουμανικό θετικό δίκαιο δεν προέβλεπε κανέναν λόγο διακοπής της εν λόγω προθεσμίας παραγραφής κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ της ημερομηνίας δημοσίευσης της τελευταίας αυτής αποφάσεως και της 30ής Μαΐου 2022, ημερομηνίας κατά την οποία τέθηκε σε ισχύ η διάταξη που αντικατέστησε τη διάταξη που είχε κηρυχθεί ανίσχυρη⁶¹.

Με απόφαση της 30ής Ιουνίου 2020, το Curtea de Apel Braşov (εφετείο Braşov, Ρουμανία), ήτοι το αιτούν δικαστήριο, καταδίκασε τους ενδιαφερόμενους ή επικύρωσε την καταδίκη τους σε ποινές φυλάκισης για τα αδικήματα της φοροδιαφυγής και της σύστασης εγκληματικής οργάνωσης. Οι ενδιαφερόμενοι άσκησαν κατά της αποφάσεως αυτής έκτακτα ένδικα μέσα αίτησης επανάληψης της διαδικασίας, για τον λόγο ότι είχαν καταδικαστεί μολονότι η προθεσμία παραγραφής του αξιοποιίου είχε ήδη παρέλθει. Ειδικότερα, προέβλεπε ότι το γεγονός ότι, κατά το προαναφερθέν χρονικό διάστημα, το θετικό δίκαιο δεν προέβλεπε κανέναν λόγο διακοπής της προθεσμίας παραγραφής του αξιοποιίου συνιστά αφ' εαυτού επιεικέστερο ποινικό νόμο, ο οποίος θα έπρεπε να εφαρμοστεί στην περίπτωση τους σύμφωνα με την αρχή της αναδρομικής εφαρμογής του επιεικέστερου ποινικού νόμου (*lex mitior*). Στο πλαίσιο αυτό επικαλέστηκε απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2022 του Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ρουμανία), με την οποία το δικαστήριο αυτό είχε κρίνει ότι κατά αμετάκλητης καταδικαστικής αποφάσεως μπορεί, κατ' αρχήν, να ασκηθεί έκτακτο ένδικο μέσο αίτησης επανάληψης της διαδικασίας στηριζόμενης στα αποτελέσματα των αποφάσεων του Συνταγματικού Δικαστηρίου θεωρούμενων ως επιεικέστερου ποινικού νόμου (*lex mitior*)⁶².

⁶⁰ Η διάταξη αυτή, ήτοι το άρθρο 155, παράγραφος 1, του ρουμανικού ποινικού κώδικα, προέβλεπε ότι η προθεσμία παραγραφής του αξιοποιίου διακόπτεται με τη διενέργεια «οποιασδήποτε διαδικαστικής πράξης». Κατά το Συνταγματικό Δικαστήριο, η διάταξη αυτή στερείτο προβλεψιμότητας και παραβίαζε την αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», καθόσον η φράση «οποιασδήποτε διαδικαστικής πράξης» περιλάμβανε και πράξεις που δεν κοινοποιούνταν στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο, με αποτέλεσμα να μην παρέχεται στο εν λόγω πρόσωπο η δυνατότητα να γνωρίζει ότι είχε ξεκινήσει νέα προθεσμία παραγραφής του αξιοποιίου των πράξεών του.

⁶¹ Το άρθρο 155, παράγραφος 1, του ποινικού κώδικα τροποποιήθηκε κατά το ότι η προθεσμία παραγραφής του αξιοποιίου διακόπτεται με τη διενέργεια οποιασδήποτε διαδικαστικής πράξης η οποία χρήζει κοινοποίησης στον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο.

⁶² Με την απόφαση αυτή της 25ης Οκτωβρίου 2022, το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, στο ρουμανικό δίκαιο, οι κανόνες περί διακοπής της προθεσμίας παραγραφής του αξιοποιίου εμπίπτουν στο πεδίο του ουσιαστικού

Το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι, αν γινόταν δεκτή μια τέτοια ερμηνεία, η προθεσμία παραγραφής θα είχε, εν προκειμένω, παρέλθει πριν καταστεί αμετάκλητη η απόφαση με την οποία καταδικάστηκαν οι αιτούντες της κύριας δίκης, περίπτωση η οποία θα συνεπαγόταν την παύση της ποινικής δίωξης και την αδυναμία καταδίκης των αιτούντων.

Το εν λόγω δικαστήριο διερωτάται αν η ερμηνεία αυτή συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης, καθόσον θα συνεπαγόταν την απαλλαγή των ενδιαφερομένων από την ποινική τους ευθύνη για τα αδικήματα της φοροδιαφυγής σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης. Περαιτέρω, επισημαίνει ότι μπορεί να χρειαστεί, αν κριθεί ότι δεν είναι δυνατή ερμηνεία σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης, να αφήσει ανεφάρμοστες τις αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου ή/και του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου. Ωστόσο, το νέο πειθαρχικό καθεστώς καθιστά δυνατή την επιβολή κυρώσεων σε δικαστές, οι οποίοι, ενεργώντας κακόπιστα ή επιδεικνύοντας βαριά αμέλεια, δεν συμμορφώνονται με τις αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών.

Στο πλαίσιο της κινηθείσας αυτεπαγγέλτως επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διευκρινίζει τις υποχρεώσεις των κρατών μελών που απορρέουν, αφενός, από τις απαιτήσεις καταπολέμησης της απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και, αφετέρου, από την επιταγή σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως αυτά προστατεύονται στο δίκαιο της Ένωσης και στο εθνικό δίκαιο.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ούτε το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ούτε το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Σύμβασης ΠΟΣ⁶³ υποχρεώνουν τα δικαστήρια κράτους μέλους να αφήνουν ανεφάρμοστες τις αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου με τις οποίες κρίνεται ανίσχυρη εθνική νομοθετική διάταξη που διέπει τους λόγους διακοπής της προθεσμίας παραγραφής σε ποινικές υποθέσεις, ακόμη και αν οι αποφάσεις αυτές συνεπάγονται ότι ένας σημαντικός αριθμός ποινικών υποθέσεων, μεταξύ άλλων σχετικών με αδικήματα σοβαρής απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, θα τεθούν στο αρχείο λόγω της παραγραφής του αξιοποίνου.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει κατ' αρχάς ότι, καίτοι η θέσπιση κανόνων περί παραγραφής του αξιοποίνου για αδικήματα σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης ενέπιπτε, κατά

ποινικού δικαίου και ότι, συνεπώς, υπόκεινται στην αρχή της μη αναδρομικής εφαρμογής του ποινικού νόμου, με την επιφύλαξη της αρχής της αναδρομικής εφαρμογής του επεικέστερου ποινικού νόμου (*lex mitior*).

⁶³ Σύμβαση που καταρτίστηκε βάσει του άρθρου Κ.3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, υπεγράφη στις Βρυξέλλες στις 26 Ιουλίου 1995 και επισυνάφθηκε ως παράρτημα στην πράξη του Συμβουλίου της 26ης Ιουλίου 1995 (ΕΕ 1995, C 316, σ. 48, στο εξής: Σύμβαση ΠΟΣ).

τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, τα τελευταία οφείλουν, κατά την άσκηση της εν λόγω αρμοδιότητας, να τηρούν τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το δίκαιο της Ένωσης. Επομένως, οφείλουν να καταπολεμούν την απάτη και οποιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης με αποτελεσματικά και αποτρεπτικά μέτρα καθώς και να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου συμπεριφορές που συνιστούν απάτη σε βάρος τέτοιων συμφερόντων, συμπεριλαμβανομένης της απάτης ως προς τον ΦΠΑ, να τιμωρούνται με αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις. Συναφώς, τα κράτη αυτά πρέπει να μεριμνούν ώστε οι προβλεπόμενοι από το εθνικό δίκαιο κανόνες παραγραφής να παρέχουν τη δυνατότητα αποτελεσματικής καταστολής των εγκλημάτων που συνδέονται με τέτοιου είδους απάτες.

Ωστόσο, η εφαρμογή των αποφάσεων του Συνταγματικού Δικαστηρίου με τις οποίες κρίθηκε ανίσχυρη η εθνική νομοθετική διάταξη που διέπει τους λόγους διακοπής της προθεσμίας παραγραφής του αξιοποίνου θα συνεπαγόταν την παύση της ποινικής δίωξης και την αδυναμία καταδίκης των ενδιαφερομένων. Η εφαρμογή αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει, επιπλέον, στην άρση του αξιοποίνου σε σημαντικό αριθμό άλλων υποθέσεων, με αποτέλεσμα να δημιουργείται συστημικός κίνδυνος ατιμωρησίας για τα αδικήματα της σοβαρής απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης. Ένας τέτοιος κίνδυνος είναι ασύμβατος με τις υποχρεώσεις που επιβάλλονται στα κράτη μέλη από το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Σύμβασης ΠΟΣ.

Καθόσον οι διατάξεις αυτές έχουν άμεσο αποτέλεσμα, δυνάμει της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν, κατ' αρχήν, να εξασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα των υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτές, αφήνοντας εν ανάγκη ανεφάρμοστες διατάξεις εσωτερικού δικαίου οι οποίες, στο πλαίσιο διαδικασίας με αντικείμενο σοβαρά αδικήματα απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, εμποδίζουν την εφαρμογή κυρώσεων αποτελεσματικού και αποτρεπτικού χαρακτήρα για την καταπολέμηση των εν λόγω αδικημάτων. Προκύπτει, επομένως, κατ' αρχήν, ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να αφήνουν ανεφάρμοστες τις εν λόγω αποφάσεις.

Τούτου λεχθέντος, δεδομένου ότι οι ποινικές διαδικασίες που αφορούν αδικήματα στον τομέα του ΦΠΑ συνιστούν εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), είναι επίσης αναγκαίο να εξεταστεί αν η υποχρέωση μη εφαρμογής τέτοιων αποφάσεων προσκρούει στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και, εν προκειμένω, των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται, στην έννομη τάξη της Ένωσης, στο άρθρο 49, παράγραφος 1, του Χάρτη⁶⁴. Στο μέτρο που οι κανόνες περί παραγραφής σε ποινικές υποθέσεις δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής, η υποχρέωση μη εφαρμογής των εν λόγω αποφάσεων δεν είναι ικανή να προσβάλει τα θεμελιώδη δικαιώματα όπως αυτά διασφαλίζονται από την εν λόγω διάταξη.

Ωστόσο, όταν δικαστήριο κράτους μέλους καλείται να ελέγξει τη συμφωνία προς τα θεμελιώδη δικαιώματα εθνικής διατάξεως ή εθνικού μέτρου τα οποία, σε μια κατάσταση στην οποία η δράση των κρατών μελών δεν καθορίζεται εξ ολοκλήρου από το δίκαιο της Ένωσης, εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, οι εθνικές αρχές και τα

⁶⁴ Η διάταξη αυτή, με την οποία κατοχυρώνονται στο δίκαιο της Ένωσης η αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο» και η αρχή της αναδρομικής εφαρμογής του επεικέστερου ποινικού νόμου (*lex mitior*), έχει ως εξής: «Κανείς δεν μπορεί να καταδικασθεί για πράξη ή παράλειψη, η οποία δεν αποτελούσε, κατά τη στιγμή της τέλεσής της, αδίκημα κατά το εθνικό ή το διεθνές δίκαιο. Επίσης, δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη, η οποία επιβλήθηκε κατά τη στιγμή της τέλεσης του αδικήματος. Εάν, μετά την τέλεση του αδικήματος, προβλεφθεί με νόμο ελαφρύτερη ποινή, επιβάλλεται αυτή η ποινή».

εθνικά δικαστήρια διατηρούν τη δυνατότητα να εφαρμόζουν εθνικά πρότυπα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό τον όρον ότι η εφαρμογή αυτή δεν διακυβεύει το επίπεδο προστασίας που προβλέπει ο Χάρτης, ούτε την υπεροχή, την ενότητα και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης. Στο μέτρο που, στο ρουμανικό δίκαιο, οι κανόνες περί διακοπής της προθεσμίας παραγραφής του αξιολογούν εμπύπτουν στο πεδίο του ουσιαστικού ποινικού δικαίου και, συνεπώς, διέπονται από την αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο» και από την αρχή της αναδρομικής εφαρμογής του επικριέστερου ποινικού νόμου (*lex mitior*), οι αρχές αυτές πρέπει να νοούνται ως εθνικά πρότυπα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, πρώτον, τη σημαντική θέση που κατέχει, τόσο στην έννομη τάξη της Ένωσης όσο και στις εθνικές έννομες τάξεις, η αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», με τις απαιτήσεις της όσον αφορά την προβλεψιμότητα, τη σαφήνεια και τη μη αναδρομικότητα της ποινικής νομοθεσίας. Οι απαιτήσεις αυτές συνιστούν ειδική έκφραση της γενικής αρχής της ασφάλειας δικαίου που συνιστά ουσιώδες στοιχείο του κράτους δικαίου το οποίο προσδιορίζεται στο άρθρο 2 ΣΛΕΕ τόσο ως θεμελιώδης αξία της Ένωσης όσο και κοινή στα κράτη μέλη αξία.

Εν προκειμένω, το Συνταγματικό Δικαστήριο εφαρμόσε ένα εθνικό πρότυπο προστασίας της αρχής «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», με τις απαιτήσεις της σχετικά με την προβλεψιμότητα και τη σαφήνεια, ως πρόσθετη προστασία έναντι της αυθαιρεσίας σε ποινικές υποθέσεις όπως αυτή υπαγορεύεται από το δίκαιο της Ένωσης, δυνάμει της αρχής της ασφάλειας δικαίου. Υπό το πρίσμα της σημασίας της προστασίας αυτής έναντι της αυθαιρεσίας, ένα τέτοιο πρότυπο προστασίας μπορεί να αποκλείσει την υποχρέωση που υπέχουν τα εθνικά δικαστήρια, δυνάμει του άρθρου 325, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ, να αφήνουν ανεφάρμοστες τις εθνικές διατάξεις που διέπουν την παραγραφή σε ποινικές υποθέσεις.

Δεύτερον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, δυνάμει του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και του άρθρου 2, παράγραφος 1, της Σύμβασης ΠΟΣ, τα δικαστήρια κράτους μέλους οφείλουν να μην εφαρμόζουν εθνικό πρότυπο προστασίας σχετικά με την αρχή της αναδρομικής εφαρμογής του επικριέστερου ποινικού νόμου (*lex mitior*) που καθιστά δυνατή την αμφισβήτηση, μεταξύ άλλων και στο πλαίσιο ένδικων μέσων που στρέφονται κατά αμετάκλητων αποφάσεων, της διακοπής της προθεσμίας παραγραφής του αξιολογούν σε υποθέσεις σχετικές με τα αδικήματα της σοβαρής απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης από διαδικαστικές πράξεις διενεργηθείσες πριν από τη διαπίστωση του ανίσχυρου της εθνικής νομοθετικής διάταξης που διέπει τους λόγους διακοπής της προθεσμίας παραγραφής σε ποινικές υποθέσεις.

Συγκεκριμένα, αντιθέτως προς το εθνικό πρότυπο προστασίας που σχετίζεται με την αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», ως προς με τις απαιτήσεις της όσον αφορά την προβλεψιμότητα και τη σαφήνεια της ποινικής νομοθεσίας, το οποίο εξουδετερώνει μόνο το αποτέλεσμα διακοπής που συνεπάγονται διαδικαστικές πράξεις διενεργηθείσες κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ της 25ης Ιουνίου 2018, ημερομηνίας δημοσίευσης της απόφασης που διαπίστωσε το ανίσχυρο της επίμαχης εθνικής νομοθετικής διάταξης, και της 30ής Μαΐου 2022, ημερομηνίας έναρξης ισχύος της διάταξης που αντικατέστησε την εν λόγω διάταξη, το εθνικό πρότυπο προστασίας σχετικά με την αρχή της αναδρομικής εφαρμογής του επικριέστερου ποινικού νόμου (*lex mitior*) καθιστά δυνατή την εξουδετέρωση του αποτελέσματος διακοπής που συνεπάγονται διαδικαστικές πράξεις οι οποίες είχαν διενεργηθεί πριν ακόμη από τις 25 Ιουνίου 2018. Η εφαρμογή τέτοιου προτύπου αυξάνει, επομένως, τον συστημικό κίνδυνο ατιμωρησίας για τα αδικήματα της σοβαρής απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης κατά παράβαση των επιταγών του άρθρου 325, ΣΛΕΕ και του άρθρου 2, παράγραφος 1, της Σύμβασης ΠΟΣ.

Υπό τις συνθήκες αυτές, λαμβανομένης υπόψη της αναγκαίας στάθμισης μεταξύ, αφενός, του τελευταίου αυτού εθνικού προτύπου προστασίας και, αφετέρου, των διατάξεων του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και του άρθρου 2, παράγραφος 1, της Σύμβασης ΠΟΣ, η εφαρμογή του εν λόγω προτύπου από εθνικό δικαστήριο δύναται να θέσει σε κίνδυνο την υπεροχή, την ενότητα και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης.

Τέλος, το δικαστήριο διαπιστώνει ότι η αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση ή πρακτική δυνάμει της οποίας τα εθνικά τακτικά δικαστήρια κράτους μέλους δεσμεύονται από τις αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου και από τις αποφάσεις του ανώτατου δικαστηρίου του κράτους μέλους αυτού και δεν δύνανται, εξ αυτού του λόγου και με κίνδυνο στοιχειοθέτησης πειθαρχικής ευθύνης των οικείων δικαστών, να αφήνουν αυτεπαγγέλτως ανεφάρμοστη τη νομολογία που απορρέει από τις αποφάσεις αυτές, ακόμη και αν εκτιμούν, υπό το πρίσμα αποφάσεως του Δικαστηρίου, ότι η επίμαχη νομολογία αντιβαίνει σε διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που έχουν άμεσο αποτέλεσμα. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι εθνικό δικαστήριο εκπληρώνει τα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί από τις συνθήκες και τηρεί τις υποχρεώσεις που υπέχει δυνάμει των συνθηκών αυτών, εφαρμόζοντας, σύμφωνα με την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, διάταξη του δικαίου αυτού όπως το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ή το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Σύμβασης ΠΟΣ, όπως η διάταξη αυτή έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο, είναι εξ ορισμού αδύνατον να χαρακτηριστεί πειθαρχικό αδίκημα των δικαστών που μετέχουν στη σύνθεση του δικαστηρίου αυτού χωρίς να παραβιάζονται ipso facto η διάταξη και η αρχή αυτή.

3. Αρχή ne bis in idem

Απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2023, Volkswagen Group Italia και Volkswagen Aktiengesellschaft (C-27/22, EU:C:2023:663)

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αρχή ne bis in idem – Κύρωση επιβληθείσα λόγω αθέμιτων εμπορικών πρακτικών – Ποινικός χαρακτήρας της κύρωσης – Ποινική κύρωση επιβληθείσα εντός κράτους μέλους μετά την επιβολή κύρωσης για αθέμιτες εμπορικές πρακτικές εντός άλλου κράτους μέλους, η οποία όμως κατέστη αμετάκλητη πριν καταστεί απρόσβλητη η κύρωση στο άλλο αυτό κράτος μέλος – Άρθρο 52, παράγραφος 1 – Περιορισμοί της αρχής ne bis in idem – Προϋποθέσεις – Συντονισμός των διαδικασιών και των κυρώσεων»

Τον Αύγουστο του 2016 η ιταλική αρχή ανταγωνισμού επέβαλε στη Volkswagen Group Italia SpA και στη Volkswagen Aktiengesellschaft (στο εξής, αντιστοίχως: VWGI και VWAG) πρόστιμο πέντε εκατομμυρίων ευρώ λόγω υιοθέτησης αθέμιτων εμπορικών πρακτικών, κατά την έννοια του κώδικα προστασίας του καταναλωτή. Οι επίμαχες παραβάσεις συνίσταντο, αφενός, στην εμπορία στην Ιταλία, από το 2009, πετρελαιοκίνητων οχημάτων τα οποία ήταν εξοπλισμένα με συστήματα για τη στρέβλωση της μέτρησης των εκπομπών ρυπογόνων ουσιών και, αφετέρου, στη διάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων τα οποία εξήραν τη συμμόρφωση των οχημάτων αυτών προς τις προβλεπόμενες από τους περιβαλλοντικούς κανόνες προδιαγραφές. Κατά της αποφάσεως της ιταλικής αρχής ανταγωνισμού, οι VWGI και VWAG άσκησαν ένδικη προσφυγή ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (διοικητικού πρωτοδικείου περιφέρειας Λατίου, Ιταλία).

Τον Ιούνιο του 2018, πριν το δικαστήριο αυτό εκδώσει την απόφασή του, η εισαγγελία που επιλήφθηκε της υπόθεσης στη Γερμανία επέβαλε στη VWAG πρόστιμο ύψους ενός δισεκατομμυρίου ευρώ, σύμφωνα με τον νόμο περί διοικητικών παραβάσεων. Το εν λόγω πρόστιμο αφορούσε, μεταξύ άλλων, την εμπορία πετρελαιοκίνητων οχημάτων τα οποία ήταν εξοπλισμένα με συστήματα για τη στρέβλωση της μέτρησης των εκπομπών ρυπογόνων ουσιών καθώς και τη διάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων τα οποία εξήραν τη συμμόρφωση των οχημάτων αυτών προς τις προβλεπόμενες από τους περιβαλλοντικούς κανόνες προδιαγραφές. Η απόφαση της εισαγγελίας κατέστη αμετάκλητη στις 13 Ιουνίου 2018 κατόπιν της παραίτησης της VWAG από το δικαίωμά της να ασκήσει ένδικο μέσο κατά της αποφάσεως αυτής και, επιπλέον, της εκ μέρους της καταβολής του προστίμου που επέβαλε η συγκεκριμένη απόφαση.

Τον Απρίλιο του 2019 το διοικητικό πρωτοδικείο περιφέρειας Λατίου απέρριψε την προσφυγή των VWGI και VWAG, με το σκεπτικό, μεταξύ άλλων, ότι η αρχή ne bis in idem δεν εμποδίζει τη διατήρηση σε ισχύ του προστίμου το οποίο επέβαλε η απόφαση της ιταλικής αρχής ανταγωνισμού.

Το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας, Ιταλία), επιληφθέν της εφέσεως των VWGI και VWAG κατά της ως άνω αποφάσεως, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες, σε περίπτωση σώρευσης διαδικασιών επιβολής κύρωσης σε δύο κράτη μέλη τις οποίες διεξάγουν αρχές που έχουν αρμοδιότητα σε διαφορετικούς τομείς δραστηριότητας, μπορούν να επιβληθούν περιορισμοί στην αρχή ne bis in idem, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης)⁶⁵.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διευκρινίζει κατ' αρχάς ότι διοικητικό χρηματικό πρόστιμο το οποίο προβλέπεται από την εθνική ρύθμιση και επιβάλλεται σε εταιρία από την αρμόδια για την προστασία των καταναλωτών εθνική αρχή λόγω αθέμιτων εμπορικών πρακτικών, μολονότι χαρακτηρίζεται από την εθνική ρύθμιση ως διοικητική κύρωση, συνιστά, εντούτοις, ποινική κύρωση κατά την έννοια του άρθρου 50 του Χάρτη, εφόσον επιδιώκει κατασταλτικό σκοπό και ενέχει υψηλό βαθμό αυστηρότητας.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο κρίνει ότι η αρχή ne bis in idem που κατοχυρώνεται στην ίδια διάταξη αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει τη διατήρηση σε ισχύ προστίμου ποινικού χαρακτήρα που επιβλήθηκε σε νομικό πρόσωπο λόγω τέτοιων αθέμιτων εμπορικών πρακτικών, στην περίπτωση που το πρόσωπο αυτό έχει καταδικαστεί ποινικώς για τις ίδιες πράξεις σε άλλο κράτος μέλος, ακόμη και αν η εν λόγω καταδίκη είναι μεταγενέστερη της ημερομηνίας έκδοσης της αποφάσεως με την οποία επιβλήθηκε το πρόστιμο, αλλά κατέστη αμετάκλητη πριν αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου η απόφαση επί της ένδικης προσφυγής που ασκήθηκε κατά της αποφάσεως με την οποία επιβλήθηκε το πρόστιμο.

Τέλος, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη⁶⁶ επιτρέπει τον περιορισμό της εφαρμογής της κατοχυρούμενης στο άρθρο 50 του Χάρτη αρχής ne bis in idem, με αποτέλεσμα να καθίσταται δυνατή η σώρευση διαδικασιών ή κυρώσεων για τα ίδια πραγματικά περιστατικά εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, όπως αυτές έχουν διευκρινιστεί από τη νομολογία. Επομένως, πρέπει, πρώτον, η σώρευση να μη συνεπάγεται υπέρμετρη επιβάρυνση για το πρόσωπο το οποίο αφορά, δεύτερον, να υφίστανται σαφείς και ακριβείς κανόνες βάσει των οποίων να μπορεί να προβλεφθεί ποιες πράξεις και παραλείψεις είναι δυνατόν να αποτελέσουν αντικείμενο σώρευσης και, τρίτον, οι επίμαχες διαδικασίες να έχουν διεξαχθεί κατά τρόπο αρκούντως συντονισμένο και με αρκούντως μικρή χρονική απόσταση μεταξύ τους.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, όσον αφορά την εκτίμηση του ποινικού χαρακτήρα των διώξεων και των κυρώσεων, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η αρχή ne bis in idem, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του

⁶⁵ Κατά την εν λόγω διάταξη: «[κ]ανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικασθεί εντός της Ένωσης με [αμετάκλητη] απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με τον νόμο».

⁶⁶ Κατά τη διάταξη αυτή: «[κ]άθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από το νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων».

Χάρτη, απαγορεύει τη σώρευση τόσο διώξεων όσο και κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου αυτού, με βάση τα ίδια πραγματικά περιστατικά και σε βάρος του ίδιου προσώπου. Προκειμένου να προβεί σε μια τέτοια εκτίμηση, το Δικαστήριο στηρίζεται σε τρία κρίσιμα κριτήρια, τα οποία έχουν διατυπωθεί από τη νομολογία. Το πρώτο κριτήριο είναι ο νομικός χαρακτηρισμός της παράβασης κατά το εσωτερικό δίκαιο, το δεύτερο είναι η ίδια η φύση της παράβασης και το τρίτο είναι ο βαθμός αυστηρότητας της κύρωσης η οποία ενδέχεται να επιβληθεί στον εμπλεκόμενο. Όσον αφορά, ειδικότερα, το δεύτερο κριτήριο, το γεγονός και μόνον ότι μια κύρωση επιδιώκει επίσης προληπτικό σκοπό δεν αναιρεί τον χαρακτηρισμό της ως ποινικής κύρωσης. Πράγματι, εκ της φύσεώς τους, οι ποινικές κυρώσεις σκοπούν τόσο στην καταστολή όσο και στην πρόληψη παράνομων συμπεριφορών. Όσον αφορά το τρίτο κριτήριο, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο βαθμός αυστηρότητας των επίμαχων μέτρων εκτιμάται σε συνάρτηση με τη μέγιστη ποινή που προβλέπουν οι σχετικές διατάξεις. Επομένως, μια διοικητική χρηματική κύρωση δυνάμενη να ανέλθει μέχρι το ποσό των πέντε εκατομμυρίων ευρώ ενέχει υψηλό βαθμό αυστηρότητας, ο οποίος συνηγορεί υπέρ της ερμηνείας σύμφωνα με την οποία η κύρωση αυτή έχει ποινικό χαρακτήρα.

Κατά δεύτερον, προκειμένου να εκτιμήσει αν η επίμαχη ιταλική ρύθμιση είναι σύμφωνη με την αρχή *ne bis in idem* του άρθρου 50 του Χάρτη, το Δικαστήριο παρέχει κατ' αρχάς διευκρινίσεις σχετικά με την προϋπόθεση «bis». Συγκεκριμένα, για να μπορεί να θεωρηθεί ότι μια δικαστική απόφαση έχει κρίνει αμετάκλητα επί των πραγματικών περιστατικών που έχουν αποτελέσει αντικείμενο δεύτερης διαδικασίας, δεν είναι μόνον αναγκαίο η απόφαση αυτή να μην μπορεί να προσβληθεί, αλλά θα πρέπει επίσης να έχει εκδοθεί κατόπιν εκτιμήσεως επί της ουσίας της υπόθεσης. Μολονότι, βεβαίως, η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* προϋποθέτει την ύπαρξη προγενέστερης αμετάκλητης αποφάσεως, τούτο δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι οι μεταγενέστερες αποφάσεις τις οποίες απαγορεύει η αρχή αυτή είναι αποκλειστικώς εκείνες που εκδίδονται μετά την έκδοση της εν λόγω προγενέστερης αμετάκλητης αποφάσεως. Ειδικότερα, η συγκεκριμένη αρχή αποκλείει, άπαξ και υφίσταται αμετάκλητη απόφαση, την κίνηση ή τη συνέχιση ποινικής δίωξης για τις ίδιες πράξεις.

Όσον αφορά, εν συνεχεία, την προϋπόθεση «idem», το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το κρίσιμο κριτήριο προκειμένου να εκτιμηθεί η ύπαρξη μίας και της αυτής παράβασης είναι εκείνο της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών, υπό την έννοια της ύπαρξης ενός συνόλου συγκεκριμένων περιστάσεων οι οποίες συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους και οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την απαλλαγή ή την αμετάκλητη καταδίκη του εμπλεκόμενου προσώπου. Αντιθέτως, ο νομικός χαρακτηρισμός από το εθνικό δίκαιο των πραγματικών περιστατικών καθώς και το προστατευόμενο έννομο συμφέρον δεν ασκούν επιρροή, καθόσον η προστασία που παρέχει το άρθρο 50 του Χάρτη δεν μπορεί να ποικίλλει μεταξύ των κρατών μελών. Επιπλέον, δεν αρκεί τα πραγματικά περιστατικά να είναι όμοια, δεδομένου ότι η αρχή *ne bis in idem* έχει εφαρμογή μόνον αν τα πραγματικά περιστατικά τα οποία αφορούν οι δύο επίμαχες διαδικασίες ή οι δύο επίμαχες κυρώσεις ταυτίζονται, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει.

Τέλος, όσον αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορούν να δικαιολογηθούν περιορισμοί στην κατοχυρούμενη στον Χάρτη αρχή *ne bis in idem*, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, δυνάμει του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, ένας τέτοιος περιορισμός μπορεί να δικαιολογηθεί στο μέτρο που προβλέπεται από τον νόμο και σέβεται το βασικό περιεχόμενο του άρθρου 50 του Χάρτη, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας. Η δυνατότητα σώρευσης των διώξεων και των κυρώσεων σέβεται το βασικό περιεχόμενο του άρθρου 50 του Χάρτη, υπό την προϋπόθεση ότι οι οικείες εθνικές ρυθμίσεις δεν επιτρέπουν τη δίωξη και την επιβολή κυρώσεων με βάση τα ίδια πραγματικά περιστατικά και λόγω της ίδιας παράβασης ή για την επιδίωξη του ίδιου σκοπού, αλλά προβλέπουν μόνον τη δυνατότητα σώρευσης διώξεων και κυρώσεων στο πλαίσιο διαφορετικών ρυθμίσεων. Η δε αρχή της αναλογικότητας επιτάσσει η σώρευση διώξεων και κυρώσεων την οποία προβλέπει η εθνική ρύθμιση να μην υπερβαίνει τα όρια αυτού που είναι κατάλληλο και αναγκαίο για την επίτευξη των θεμιτών σκοπών τους οποίους επιδιώκει η οικεία ρύθμιση, εξυπακουομένου ότι, στην περίπτωση που υφίσταται επιλογή μεταξύ πλειόνων κατάλληλων μέτρων, πρέπει να επιλέγεται το λιγότερο επαχθές. Στο εν λόγω πλαίσιο, οι δημόσιες αρχές μπορούν νομίμως να επιλέξουν

συμπληρωματικές νομικές απαντήσεις σε ορισμένες επιβλαβείς για την κοινωνία συμπεριφορές, υπό την προϋπόθεση ότι αυτές οι συνδυασμένες νομικές απαντήσεις δεν συνιστούν υπερβολική επιβάρυνση για το συγκεκριμένο πρόσωπο. Επομένως, το γεγονός ότι δύο διαδικασίες επιδιώκουν διαφορετικούς σκοπούς γενικού συμφέροντος, οι οποίοι είναι θεμιτό να προστατευθούν σωρευτικώς, μπορεί να ληφθεί υπόψη, στο πλαίσιο της ανάλυσης περί αναλογικότητας της σώρευσης διώξεων και κυρώσεων, ως παράγων που δικαιολογεί τη σώρευση αυτή, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω διαδικασίες είναι συμπληρωματικές και ότι η πρόσθετη επιβάρυνση την οποία συνεπάγεται η ως άνω σώρευση μπορεί, συνακόλουθα, να δικαιολογηθεί από τους δύο επιδιωκόμενους σκοπούς. Όσον αφορά τον απολύτως αναγκαίο χαρακτήρα μιας τέτοιας σώρευσης διώξεων και κυρώσεων, πρέπει να εκτιμηθεί αν υφίστανται σαφείς και ακριβείς κανόνες οι οποίοι παρέχουν τη δυνατότητα να προβλεφθεί ποιες πράξεις και παραλείψεις δύνανται να αποτελέσουν αντικείμενο σώρευσης διώξεων και κυρώσεων καθώς και τη δυνατότητα να υπάρξει συντονισμός μεταξύ των διαφόρων αρχών, αν οι δύο διαδικασίες διεξήχθησαν κατά τρόπο αρκούντως συντονισμένο και με αρκούντως μικρή χρονική απόσταση μεταξύ τους και αν η κύρωση που ενδεχομένως επιβλήθηκε κατά τη διαδικασία που προηγήθηκε χρονικά ελήφθη υπόψη κατά την επιμέτρηση της δεύτερης κύρωσης, ούτως ώστε οι επιβαρύνσεις που απορρέουν για τα εμπλεκόμενα πρόσωπα από μια τέτοια σώρευση να περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο μέτρο και το σύνολο των κυρώσεων που επιβλήθηκαν να αντιστοιχεί στη σοβαρότητα των παραβάσεων που διεπράχθησαν.

4. Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ⁶⁷

α. Άδεια ακρόασης τηλεφωνικών συνδιαλέξεων στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας

Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023, ΗΥΑ κ.λπ. (Αιτιολογία των αδειών ακρόασης τηλεφωνικών συνδιαλέξεων) (C-349/21, [EU:C:2023:102](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Τομέας των τηλεπικοινωνιών – Επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και προστασία της ιδιωτικής ζωής – Οδηγία 2002/58 – Άρθρο 15, παράγραφος 1– Περιορισμός του απορρήτου των ηλεκτρονικών επικοινωνιών – Δικαστική απόφαση με την οποία επιτρέπεται η υποκλοπή, η καταγραφή και η αποθήκευση των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων προσώπων για τα οποία υπάρχουν υπόνοιες ότι διέπραξαν σοβαρό ποινικό αδίκημα – Πρακτική σύμφωνα με την οποία η απόφαση συντάσσεται βάσει τυποποιημένου κειμένου χωρίς εξατομικευμένη αιτιολογία – Άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Υποχρέωση αιτιολογήσεως»

Στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, ο πρόεδρος του Spetsializiran nakazatelen sad (ποινικού δικαστηρίου ειδικών αρμοδιοτήτων, Βουλγαρία), με πλείονες αποφάσεις, έκανε δεκτά αιτήματα υποβληθέντα από τη Spetsializirana prokuratura (ειδική εισαγγελία, Βουλγαρία) για τη χορήγηση άδειας χρήσης ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών για την ακρόαση και την καταγραφή των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων διαφόρων προσώπων τα οποία θεωρούνταν ύποπτα για τη διάπραξη σοβαρών αδικημάτων. Προς αιτιολόγηση των αποφάσεών του, ο πρόεδρος ακολούθησε την ισχύουσα εθνική δικαστική πρακτική, η οποία συνίσταται στη χρήση τυποποιημένου κειμένου χωρίς εξατομικευμένη αιτιολογία που απλώς αναφέρει κατ' ουσίαν ότι έχουν τηρηθεί οι προβλεπόμενες

⁶⁷ Στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου πρέπει επίσης να σημειωθεί η απόφαση της 5ης Ιουνίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών)* (C-204/21, [EU:C:2023:442](#)). Παρουσιάζεται υπό τον τίτλο I.1 «Κράτος δικαίου και αποτελεσματική δικαστική προστασία».

από την εθνική νομοθεσία σχετικά με τις τηλεφωνικές συνδιαλέξεις απαιτήσεις, περί των οποίων γίνεται λόγος στο κείμενο αυτό.

Εν συνεχεία, η ειδική εισαγγελία απήγγειλε εις βάρος των προσώπων τα οποία αφορούσαν οι ακρόασεις κατηγορίες για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση. Το περιεχόμενο των καταγεγραμμένων συνδιαλέξεων ασκούσε άμεση επιρροή για τη θεμελίωση του κατηγορητηρίου των προσώπων αυτών.

Επιληφθέν της υποθέσεως επί της ουσίας, το ποινικό δικαστήριο ειδικών αρμοδιοτήτων, ήτοι το αιτούν δικαστήριο, εξήγησε ότι εναπόκειται στο ίδιο να ελέγξει, προηγουμένως, το κύρος της διαδικασίας για τη χορήγηση των αδειών ακρόασης των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων. Διατηρώντας αμφιβολίες ιδίως ως προς τη συμβατότητα της προαναφερθείσας δικαστικής πρακτικής με το δίκαιο της Ένωσης, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η επίμαχη δικαστική πρακτική εντάσσεται στο πλαίσιο νομοθετικών μέτρων τα οποία έχει θεσπίσει η Βουλγαρία βάσει της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες⁶⁸ και προβλέπουν τη δυνατότητα εκδόσεως αιτιολογημένων δικαστικών αποφάσεων που έχουν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της αρχής του απορρήτου των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και των δεδομένων κίνησης, την οποία κατοχυρώνει η οδηγία αυτή⁶⁹. Συνακόλουθα, η εν λόγω πρακτική πρέπει να εφαρμόζεται τηρουμένης της υποχρέωσης αιτιολογήσεως που προβλέπουν τα νομοθετικά αυτά μέτρα, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁷⁰, στον οποίο παραπέμπει η οδηγία αυτή.

Το Δικαστήριο επισημαίνει επίσης ότι από το νομικό καθεστώς της εθνικής διαδικασίας προκύπτει ότι ο αρμόδιος δικαστής που χορηγεί την άδεια για τη χρήση ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών λαμβάνει την απόφασή του βάσει αιτιολογημένου και εμπειριστατωμένου αιτήματος, του οποίου το περιεχόμενο προβλέπεται από τον νόμο και πρέπει να του παρέχει τη δυνατότητα να εξακριβώσει αν πληρούνται οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση της άδειας.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο κρίνει ότι, εφόσον ο αρμόδιος δικαστής, μετά την εξέταση του αιτιολογικού ενός εμπειριστατωμένου αιτήματος, εκτιμά ότι η υποβολή του είναι δικαιολογημένη, ο δικαστής αυτός, υπογράφοντας ένα τυποποιημένο κείμενο, το οποίο συντάσσεται βάσει υποδείγματος και στο οποίο αναγράφεται ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του νόμου, επικυρώνει τους λόγους της αιτήσεως διασφαλίζοντας συγχρόνως την τήρηση των προϋποθέσεων του νόμου. Πράγματι, δεν θα ήταν εύλογο να απαιτείται η συγκεκριμένη άδεια να περιέχει ειδική και λεπτομερή αιτιολογία, ενώ η αίτηση βάσει της οποίας χορηγείται η άδεια αυτή περιέχει ήδη, δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, τέτοια αιτιολογία.

Εντούτοις, το Δικαστήριο προσθέτει ότι, άπαξ ο ενδιαφερόμενος ενημερώθηκε για την εφαρμογή ως προς αυτόν ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών, η υποχρέωση αιτιολογήσεως που απορρέει από τον Χάρτη επιβάλλει το πρόσωπο αυτό να είναι σε θέση να κατανοήσει τους λόγους για τους

⁶⁸ Άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (ΕΕ 2002, L 201, σ. 37).

⁶⁹ Άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες.

⁷⁰ Άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

οποίους χορηγήθηκε άδεια χρήσης των μεθόδων αυτών, προκειμένου να μπορέσει, ενδεχομένως, να αμφισβητήσει λυσιτελώς και αποτελεσματικώς την άδεια. Η απαίτηση αυτή επιβάλλεται επίσης σε κάθε δικαστή, ο οποίος, αναλόγως των αρμοδιοτήτων του, πρέπει να ελέγχει, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερομένου, τη νομιμότητα της άδειας.

Επομένως, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει αν, στο πλαίσιο της επίμαχης εθνικής πρακτικής, διασφαλίζεται η τήρηση του Χάρτη και της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες και αν τα πρόσωπα τα οποία αφορούν οι ακροάσεις, όπως ακριβώς και ο δικαστής που είναι επιφορτισμένος με τον έλεγχο της νομιμότητας της άδειας για τη χρήση των μεθόδων αυτών, είναι σε θέση να κατανοήσουν τους λόγους για τους οποίους χορηγήθηκε η άδεια αυτή.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, εφόσον η άδεια χορηγείται βάσει αιτιολογημένου και εμπειριστάτων αιτήματος των αρμόδιων εθνικών αρχών, πρέπει να εξακριβωθεί, αφενός, ότι τα πρόσωπα τα οποία αφορούν οι ακροάσεις μπορούν να έχουν πρόσβαση όχι μόνο στην απόφαση περί χορηγήσεως αδείας, αλλά και στη σχετική αίτηση.

Αφετέρου, τα ίδια αυτά πρόσωπα πρέπει να μπορούν, από την ανάγνωση του σχετικού αιτήματος σε συνδυασμό με την απόφαση περί χορηγήσεως αδείας, να κατανοήσουν ευχερώς και επακριβώς τους συγκεκριμένους λόγους για τους οποίους χορηγήθηκε η άδεια υπό το πρίσμα των πραγματικών και νομικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν την περίπτωση για την οποία υποβλήθηκε η αίτηση, όπως επίσης πρέπει, από την ανάγνωση του αιτήματος και της απόφασης, να συνάγεται απαραίτητως η διάρκεια ισχύος της άδειας.

Ειδικότερα, όταν στην απόφαση περί χορηγήσεως αδείας γίνεται απλώς μνεία της διάρκειας ισχύος της άδειας και περιλαμβάνεται δήλωση περί τηρήσεως των νομικών διατάξεων τις οποίες μνημονεύει, πρωταρχική σημασία έχει η αναφορά στην αίτηση όλων των αναγκαίων πληροφοριών, ούτως ώστε οι ενδιαφερόμενοι να είναι σε θέση να αντιληφθούν, με βάση τις πληροφορίες αυτές και μόνον, ότι ο δικαστής που χορήγησε την άδεια διαπίστωσε, βασιζόμενος στην αιτιολογία που περιέχεται στην αίτηση, ότι είχε τηρηθεί το σύνολο των προϋποθέσεων του νόμου. Αν από την ανάγνωση της αιτήσεως σε συνδυασμό με τη συνακόλουθη άδεια δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτοί ευχερώς και επακριβώς οι λόγοι για τους οποίους χορηγήθηκε η άδεια, θα πρέπει να διαπιστωθεί ότι δεν τηρείται η υποχρέωση αιτιολογήσεως που απορρέει από τον Χάρτη.

β. Συλλογή βιομετρικών και γενετικών δεδομένων στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας

Απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2023, Ministerstvo na vatreshnite raboti (Καταγραφή βιομετρικών και γενετικών δεδομένων από την αστυνομία) (C-205/21, EU:C:2023:49)

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 – Άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχεία α' έως γ' – Αρχές που διέπουν την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Περιορισμός των σκοπών – Ελαχιστοποίηση των δεδομένων – Άρθρο 6, στοιχείο α' – Σαφής διάκριση μεταξύ των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των διαφόρων κατηγοριών προσώπων – Άρθρο 8 – Νομιμότητα της επεξεργασίας – Άρθρο 10 – Μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο – Επεξεργασία βιομετρικών και γενετικών δεδομένων – Έννοια της “επεξεργασίας που επιτρέπεται από το δίκαιο των κρατών μελών” – Έννοια της “απολύτως αναγκαίας” επεξεργασίας – Εξουσία εκτιμήσεως – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρα 7, 8, 47, 48 και 52 – Δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας – Τεκμήριο αθωότητας – Περιορισμός – Αυτεπαγγέλτως διωκόμενο εκ προθέσεως τελεσθέν ποινικό αδίκημα – Κατηγορούμενοι – Συλλογή φωτογραφικών και δακτυλοσκοπικών δεδομένων προς τον σκοπό της καταγραφής τους και λήψη

Στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας για φορολογική απάτη κινηθείσας από τις βουλγαρικές αρχές, η V.S. κατηγορήθηκε για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση συσταθείσα με σκοπό τον προσπορισμό περιουσιακού οφέλους διά της τέλεσης εγκλημάτων με συντονισμένη δράση στη βουλγαρική επικράτεια. Κατόπιν της απαγγελίας κατηγοριών, η βουλγαρική αστυνομία κάλεσε την V.S. προκειμένου να συλλέξει και να καταγράψει τα δακτυλοσκοπικά και φωτογραφικά δεδομένα της και προκειμένου να λάβει δείγμα για τη δημιουργία του προφίλ της DNA. Η V.S. δεν συναίνεσε στη συλλογή των δεδομένων της.

Στηριζόμενες στην εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει την «αστυνομική καταγραφή» κατηγορουμένων για την εκ προθέσεως τέλεση αυτεπαγγέλτως διωκόμενου ποινικού αδικήματος, οι αστυνομικές αρχές ζήτησαν από το Spetsializiran nakazatelen sad (ποινικό δικαστήριο ειδικών αρμοδιοτήτων, Βουλγαρία) να επιτρέψει την καταναγκαστική συλλογή γενετικών και βιομετρικών δεδομένων της V.S. Στην εν λόγω αίτηση προσαρτήθηκαν μόνο φωτοαντίγραφα του κατηγορητηρίου και της δήλωσης της V.S. περί μη συναίνεσής της στη συλλογή των δεδομένων της.

Το εθνικό δικαστήριο, διατηρώντας αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της βουλγαρικής νομοθεσίας περί αστυνομικής καταγραφής με την οδηγία 2016/680⁷¹, σε συνδυασμό με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής απόφασης.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διευκρινίζει, κατ' αρχάς, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να θεωρηθεί ότι επιτρέπεται η επεξεργασία των βιομετρικών και γενετικών δεδομένων από τις αστυνομικές αρχές βάσει του εθνικού δικαίου, κατά την έννοια της οδηγίας 2016/680. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο αποφαινεται επί της εφαρμογής της απαίτησης της οδηγίας όσον αφορά την επεξεργασία δεδομένων μιας κατηγορίας προσώπων σε σχέση με τα οποία υπάρχουν σοβαροί λόγοι να πιστεύεται ότι διέπραξαν ποινικό αδίκημα, όπως επίσης και επί του σεβασμού του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας στην περίπτωση που η εθνική νομοθεσία επιτρέπει στο αρμόδιο εθνικό δικαστήριο να διατάσσει την καταναγκαστική συλλογή των δεδομένων αυτών, τα οποία ο νομοθέτης της Ένωσης θεωρεί «ευαίσθητα». Τέλος, το αιτούν δικαστήριο εξετάζει το ζήτημα της συμβατότητας της εθνικής νομοθεσίας για τη συστηματική συλλογή των δεδομένων αυτών με τις διατάξεις της οδηγίας 2016/680 που αφορούν την επεξεργασία τους, έχοντας ως γνώμονα τις αρχές που διέπουν τις σχετικές διατάξεις.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η οδηγία 2016/680, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη⁷², έχει την έννοια ότι η επεξεργασία βιομετρικών και γενετικών δεδομένων από τις αστυνομικές αρχές κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων έρευνας προς τους σκοπούς της καταπολέμησης της εγκληματικότητας και της τήρησης της δημόσιας τάξης επιτρέπεται από το εθνικό δίκαιο εφόσον στο δίκαιο αυτό προβλέπεται νομική βάση, καθορισμένη κατά τρόπο αρκούντως σαφή και ακριβή, για τη διενέργεια τέτοιας επεξεργασίας. Περαιτέρω, το γεγονός ότι η

⁷¹ Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης-πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ 2016, L 119, σ. 89).

⁷² Άρθρο 10, στοιχείο α', της οδηγίας 2016/680, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 52 του Χάρτη.

εθνική νομοθετική πράξη που περιέχει τέτοια νομική βάση παραπέμπει στον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία των Δεδομένων⁷³ και όχι στην οδηγία 2016/680 δεν αρκεί αφ' εαυτού για να τεθεί υπό αμφισβήτηση το κατά πόσον επιτρέπεται η επεξεργασία αυτή, εφόσον από την ερμηνεία του συνόλου των εφαρμοστέων διατάξεων του εθνικού δικαίου προκύπτει, κατά τρόπο αρκούντως σαφή, ακριβή και μη διφορούμενο, ότι η επίμαχη επεξεργασία βιομετρικών και γενετικών δεδομένων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και όχι του ΓΚΠΔ.

Στο πλαίσιο αυτό, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η σχετική εθνική νομοθεσία παρέπεμπε στις διατάξεις του ΓΚΠΔ που διέπουν την επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων, επαναλαμβάνοντας παράλληλα το περιεχόμενο των διατάξεων της οδηγίας 2016/680 που αφορούν την επεξεργασία των ίδιων δεδομένων⁷⁴, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι διατάξεις αυτές δεν είναι ισοδύναμες. Συγκεκριμένα, ενώ η επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων από τις αρμόδιες αρχές για σκοπούς που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2016/680, και δη για τους σκοπούς της πρόληψης και της διερεύνησης ποινικών αδικημάτων, μπορεί να επιτραπεί μόνον όταν είναι απολύτως αναγκαία και εφόσον περιβάλλεται από κατάλληλες εγγυήσεις και προβλέπεται από το δίκαιο της Ένωσης ή από το εθνικό δίκαιο, ο ΓΚΠΔ προβλέπει κατ' αρχήν απαγόρευση της επεξεργασίας των δεδομένων αυτών, απαριθμώντας συγχρόνως ορισμένες περιπτώσεις εξαίρεσης. Μολονότι ο εθνικός νομοθέτης έχει την ευχέρεια να προβλέψει, με το ίδιο νομοθετικό κείμενο, την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα τόσο για σκοπούς που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2016/680 όσο και για άλλους σκοπούς που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ΓΚΠΔ, υποχρεούται, εντούτοις, να βεβαιωθεί ότι δεν υφίσταται ασάφεια ως προς την εφαρμογή της μίας ή της άλλης εκ των δύο αυτών πράξεων της Ένωσης όσον αφορά τη συλλογή ευαίσθητων δεδομένων.

Επιπλέον, όσον αφορά την ενδεχομένως εσφαλμένη μεταφορά της οδηγίας 2016/680 στην εσωτερική έννομη τάξη, στην οποία αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η οδηγία δεν απαιτεί οι εθνικές διατάξεις δυνάμει των οποίων επιτρέπονται οι επεξεργασίες δεδομένων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της να περιέχουν παραπομπή στην εν λόγω οδηγία. Διευκρινίζει ότι, όταν ο εθνικός νομοθέτης προβλέπει την επεξεργασία από αρμόδιες αρχές βιομετρικών και γενετικών δεδομένων τα οποία ενδέχεται να εμπίπτουν είτε στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας είτε στο πεδίο εφαρμογής του ΓΚΠΔ, έχει την ευχέρεια, για λόγους σαφήνειας και ακρίβειας, να παραπέμψει ρητώς, αφενός, στις διατάξεις του εθνικού δικαίου που διασφαλίζουν τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο και, αφετέρου, στον ΓΚΠΔ, χωρίς να υποχρεούται να μνημονεύσει την οδηγία. Παρά ταύτα, όταν υφίσταται προφανής αντίφαση μεταξύ των διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας που επιτρέπουν την επίμαχη επεξεργασία δεδομένων, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να ερμηνεύσει τις συγκεκριμένες διατάξεις κατά τρόπο που να διαφυλάσσει την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας 2016/680.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η οδηγία 2016/680⁷⁵ και ο Χάρτης⁷⁶ δεν αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει ότι, σε περίπτωση που πρόσωπο το οποίο κατηγορείται για την εκ προθέσεως τέλεση αυτεπαγγέλτως διωκόμενου αδικήματος αρνείται να συνεργαστεί αυτοβούλως στη συλλογή των βιομετρικών και γενετικών δεδομένων που το αφορούν προς τον

⁷³ Κανονισμός ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, στο εξής: ΓΚΠΔ).

⁷⁴ Αντιστοίχως, το άρθρο 9 του ΓΚΠΔ και το άρθρο 10 της οδηγίας 2016/680.

⁷⁵ Άρθρο 6, στοιχείο α', της οδηγίας 2016/680.

⁷⁶ Άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, τα οποία κατοχυρώνουν, αντιστοίχως, το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας.

σκοπό της καταγραφής τους, το αρμόδιο ποινικό δικαστήριο υποχρεούται να διατάξει την καταναγκαστική συλλογή των δεδομένων αυτών, χωρίς να έχει την εξουσία να εκτιμήσει αν συντρέχουν σοβαροί λόγοι για να θεωρηθεί ότι το υποκείμενο των δεδομένων τέλεσε το αδίκημα για το οποίο κατηγορείται, υπό τον όρο ότι το εθνικό δίκαιο διασφαλίζει μεταγενεστέρως τον αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο των προϋποθέσεων επί των οποίων στηρίζεται η απαγγελία κατηγορίας βάσει της οποίας χορηγήθηκε η άδεια για τη διενέργεια της συλλογής των δεδομένων.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, δυνάμει της οδηγίας 2016/680⁷⁷, τα κράτη μέλη οφείλουν να μεριμνούν ώστε να γίνεται σαφής διάκριση μεταξύ των δεδομένων των διαφόρων κατηγοριών υποκειμένων των δεδομένων, κατά τρόπον ώστε να μην υφίστανται αδιακρίτως τον ίδιο βαθμό επέμβασης στο θεμελιώδες δικαίωμά τους στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ανεξαρτήτως της κατηγορίας στην οποία ανήκουν. Ωστόσο, η υποχρέωση αυτή δεν είναι απόλυτη. Κατά τα λοιπά, στο μέτρο που η οδηγία αφορά την κατηγορία των προσώπων σε σχέση με τα οποία υπάρχουν σοβαροί λόγοι να πιστεύεται ότι διέπραξαν ποινικό αδίκημα, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η ύπαρξη επαρκούς αριθμού στοιχείων για την απόδειξη της ενοχής ενός προσώπου συνιστά, κατ' αρχήν, σοβαρό λόγο να πιστεύεται ότι το πρόσωπο αυτό διέπραξε το συγκεκριμένο αδίκημα. Επομένως, η οδηγία 2016/680 δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει την καταναγκαστική συλλογή δεδομένων τα οποία αφορούν πρόσωπα ως προς τα οποία έχουν συγκεντρωθεί επαρκείς αποδείξεις περί της ενοχής τους για την εκ προθέσεως τέλεση αυτεπαγγέλτως διωκόμενου αδικήματος και στα οποία έχουν απαγγελθεί, για τον λόγο αυτό, κατηγορίες.

Όσον αφορά τον σεβασμό του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, καθόσον το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να προβεί σε ουσιαστικό έλεγχο των προϋποθέσεων της απαγγελίας κατηγοριών, προκειμένου να διατάξει τη λήξη μέτρου καταναγκαστικής συλλογής ευαίσθητων δεδομένων ενός προσώπου στο οποίο έχουν απαγγελθεί κατηγορίες, το Δικαστήριο υπογραμμίζει, μεταξύ άλλων, ότι η προσωρινή εξαίρεση από τον δικαστικό έλεγχο της εκτίμησης των αποδείξεων επί των οποίων στηρίζεται η απαγγελία κατηγοριών εναντίον του υποκειμένου των δεδομένων μπορεί να αποδειχθεί δικαιολογημένη κατά το προκαταρκτικό στάδιο της ποινικής διαδικασίας. Πράγματι, η διενέργεια τέτοιου ελέγχου σε αυτό το στάδιο θα μπορούσε να παρακωλύσει τη διεξαγωγή της ποινικής έρευνας στο πλαίσιο της οποίας συλλέγονται τα εν λόγω δεδομένα και να περιορίσει υπέρμετρα τη δυνατότητα των διενεργούντων την έρευνα να εξιχνιάσουν άλλα αδικήματα κατόπιν σύγκρισης των δεδομένων αυτών με δεδομένα που συνελέγησαν στο πλαίσιο άλλων ερευνών. Επομένως, αυτός ο περιορισμός της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας δεν είναι δυσανάλογος, δεδομένου ότι το εθνικό δίκαιο διασφαλίζει μεταγενεστέρως αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο.

Όσον αφορά το κατά πόσον μια δικαστική απόφαση με την οποία επιτρέπεται η συλλογή ευαίσθητων δεδομένων σέβεται το τεκμήριο αθωότητας, το Δικαστήριο επισημαίνει, αφενός, ότι η συλλογή τέτοιων δεδομένων, στο μέτρο που, εν προκειμένω, περιορίζεται στην κατηγορία των προσώπων των οποίων η ποινική ευθύνη δεν έχει ακόμη αποδειχθεί, δεν απηχεί την αίσθηση των αρχών ότι τα πρόσωπα αυτά είναι ένοχα. Αφετέρου, το γεγονός ότι το δικαστήριο που καλείται να αποφανθεί επί της ενοχής του υποκειμένου των δεδομένων δεν μπορεί να εκτιμήσει, σε αυτό το στάδιο της ποινικής διαδικασίας, την επάρκεια των αποδεικτικών στοιχείων επί των οποίων στηρίζεται η απαγγελία κατηγοριών εναντίον του διασφαλίζει υπέρ αυτού τον σεβασμό του δικαιώματος του τεκμηρίου αθωότητας.

⁷⁷ Άρθρο 6 της οδηγίας 2016/680.

Τέλος, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η οδηγία 2016/680⁷⁸ αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει τη συστηματική συλλογή βιομετρικών και γενετικών δεδομένων από κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για την εκ προθέσεως τέλεση αυτεπαγγέλτως διωκόμενου αδικήματος προς τον σκοπό της καταγραφής τους χωρίς να προβλέπει ότι η αρμόδια αρχή οφείλει να διαπιστώσει και να καταδείξει, αφενός, ότι η συλλογή αυτή είναι απολύτως αναγκαία για την εκπλήρωση των συγκεκριμένων σκοπών που επιδιώκονται και, αφετέρου, ότι δεν είναι δυνατή η επίτευξη των σκοπών αυτών με μέτρα που συνιστούν λιγότερο σοβαρή επέμβαση στα δικαιώματα και τις ελευθερίες του υποκειμένου των δεδομένων.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι σκοπός της οδηγίας 2016/680 είναι, μεταξύ άλλων, η διασφάλιση αυξημένης προστασίας έναντι των επεξεργασιών των ευαίσθητων δεδομένων, στα οποία συγκαταλέγονται τα βιομετρικά και γενετικά δεδομένα, στον βαθμό που οι επεξεργασίες αυτές ενδέχεται να συνεπάγονται σημαντικούς κινδύνους για τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Η προβλεπόμενη στην οδηγία απαίτηση ότι οι επεξεργασίες αυτές επιτρέπονται «μόνο όταν είναι απολύτως αναγκαίες» πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καθορίζει ενισχυμένες προϋποθέσεις νομιμότητας της επεξεργασίας αυτών των ευαίσθητων δεδομένων⁷⁹. Επιπλέον, το περιεχόμενο της απαίτησης αυτής πρέπει να ερμηνευθεί επίσης υπό το πρίσμα των αρχών που διέπουν την επεξεργασία δεδομένων, όπως ο περιορισμός των σκοπών και η ελαχιστοποίηση των δεδομένων.

Στο πλαίσιο αυτό, εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει τη συστηματική συλλογή των βιομετρικών και γενετικών δεδομένων κάθε προσώπου που κατηγορείται για την εκ προθέσεως τέλεση αυτεπαγγέλτως διωκόμενου αδικήματος προς τον σκοπό της καταγραφής τους είναι, κατ' αρχήν, αντίθετη προς την απαίτηση αυτή. Συγκεκριμένα, η εν λόγω εθνική νομοθεσία καθιστά δυνατή, αδιακρίτως και γενικώς, τη συλλογή των δεδομένων της πλειονότητας των προσώπων στα οποία έχει απαγγελθεί κατηγορία, καθόσον η έννοια του «αυτεπαγγέλτως διωκόμενου εκ προθέσεως τελεσθέντος ποινικού αδικήματος» έχει ιδιαιτέρως γενικό χαρακτήρα και μπορεί να έχει εφαρμογή σε μεγάλο αριθμό ποινικών αδικημάτων, ανεξαρτήτως της φύσης, της σοβαρότητας και των ειδικών περιστάσεων των αδικημάτων αυτών, της ενδεχόμενης σύνδεσής τους με άλλες εκκρεμείς διαδικασίες, το ποινικό μητρώο ή το ατομικό προφίλ του υποκειμένου των δεδομένων.

γ. Περαιτέρω χρήση, στο πλαίσιο διοικητικής διαδικασίας, των προσωπικών δεδομένων που έχουν τεθεί στη διάθεση των αρχών στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας

Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2023, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra (C-162/22, [EU:C:2023:631](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Τηλεπικοινωνίες – Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών – Οδηγία 2002/58/ΕΚ – Πεδίο εφαρμογής – Άρθρο 15, παράγραφος 1 – Δεδομένα τα οποία διατηρούν οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών και τα οποία τίθενται στη διάθεση των αρχών που είναι αρμόδιες για ποινικές διαδικασίες – Μεταγενέστερη χρήση των εν λόγω δεδομένων κατά τη διερεύνηση υπηρεσιακών παραπτωμάτων»

⁷⁸ Άρθρο 10 της οδηγίας 2016/680, σε συνδυασμό με το άρθρο της 4, παράγραφος 1, στοιχεία α' έως γ', και το άρθρο της 8, παράγραφοι 1 και 2.

⁷⁹ Υπό το πρίσμα των προϋποθέσεων που απορρέουν από το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχεία β' και γ', και του άρθρου 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/680.

Η Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra (γενική εισαγγελία της Δημοκρατίας της Λιθουανίας) (στο εξής: γενική εισαγγελία) κίνησε διοικητική έρευνα κατά του προσφεύγοντος της κύριας δίκης, ο οποίος ασκούσε τότε καθήκοντα εισαγγελέα σε περιφερειακή εισαγγελία της Λιθουανίας, καθώς υπήρχαν ενδείξεις ότι ο εν λόγω εισαγγελέας, στο πλαίσιο ανακρίσεως την οποία διηύθυνε, παρέσχε παρανόμως κρίσιμες πληροφορίες στον ύποπτο και τον δικηγόρο του.

Στην έκθεσή της σχετικά με την επίμαχη έρευνα, η επιτροπή της γενικής εισαγγελίας διαπίστωσε ότι ο προσφεύγων της κύριας δίκης είχε πράγματι υποπέσει σε υπηρεσιακό παράπτωμα. Σύμφωνα με την έκθεση, το υπηρεσιακό παράπτωμα στοιχειοθετούνταν από τα στοιχεία που είχαν συλλεγεί κατά τη διοικητική έρευνα. Ειδικότερα, οι πληροφορίες που συνελέγησαν στο πλαίσιο των πράξεων συλλογής πληροφοριών για αξιόπρινες πράξεις και τα δεδομένα που συνελέγησαν στο πλαίσιο δύο ανακρίσεων επιβεβαίωσαν την ύπαρξη τηλεφωνικών επικοινωνιών μεταξύ του προσφεύγοντος της κύριας δίκης και του δικηγόρου του ύποπτου στο πλαίσιο της ανακρίσεως την οποία διηύθυνε ο προσφεύγων της κύριας δίκης. Βάσει της ίδιας εκθέσεως, η γενική εισαγγελία εξέδωσε δύο διατάγματα με τα οποία, αφενός, αποφάσισε την επιβολή κυρώσεων στον προσφεύγοντα της κύριας δίκης και, αφετέρου, τον έπαυσε από τα καθήκοντά του. Το Vilniaus apygardos administracinis teismas (περιφερειακό διοικητικό δικαστήριο Βίλνιους, Λιθουανία), ενώπιον του οποίου ο προσφεύγων της κύριας δίκης άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση των δύο αυτών διατάξεων, απέρριψε την προσφυγή με το σκεπτικό, μεταξύ άλλων, ότι οι εν προκειμένω διενεργηθείσες πράξεις συλλογής πληροφοριών για αξιόπρινες πράξεις ήταν νόμιμες και ότι οι πληροφορίες που συνελέγησαν σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου περί πληροφοριών ποινικού ενδιαφέροντος⁸⁰ είχαν χρησιμοποιηθεί νομίμως προκειμένου να εκτιμηθεί η ύπαρξη υπηρεσιακού παραπτώματος στο οποίο ενδέχεται να είχε υποπέσει ο προσφεύγων της κύριας δίκης.

Ο τελευταίος άσκησε έφεση ενώπιον του Lietuvos vyriausybės administracinis teismas (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της Λιθουανίας), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου στην υπό κρίση υπόθεση, προβάλλοντας ότι η πρόσβαση των αρμόδιων για τη διερεύνηση αξιόπρινων πράξεων οργάνων, στο πλαίσιο πράξεων συλλογής πληροφοριών για αξιόπρινες πράξεις, στα δεδομένα κινήσεως καθώς και σε καθεαυτό το περιεχόμενο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών συνιστούσε τόσο σοβαρή προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων ώστε, λαμβανομένων υπόψη των διατάξεων της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες⁸¹ και του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), η πρόσβαση αυτή μπορούσε να επιτραπεί μόνο για την καταπολέμηση σοβαρών αδικημάτων. Πλην όμως, κατά τον προσφεύγοντα της κύριας δίκης, ο νόμος περί πληροφοριών ποινικού ενδιαφέροντος⁸² προβλέπει ότι τέτοια δεδομένα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διερεύνηση όχι μόνον σοβαρών αδικημάτων, αλλά και πειθαρχικών παραπτωμάτων ή υπηρεσιακών παραπτωμάτων που συνδέονται με πράξεις διαφθοράς.

Κατά το αιτούν δικαστήριο, τα ερωτήματα που υπέβαλε ο προσφεύγων της κύριας δίκης αφορούν, αφενός, την πρόσβαση στα δεδομένα που διατηρούν οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών για σκοπούς άλλους από την καταστολή των σοβαρών αδικημάτων και την αποτροπή σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας και, αφετέρου, αφ' ης στιγμής επιτραπεί αυτή η

⁸⁰ Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas (νόμος της Δημοκρατίας της Λιθουανίας περί πληροφοριών ποινικού ενδιαφέροντος), της 2ας Οκτωβρίου 2012 (Žin., 2012, αριθ. 122-6093), ως είχε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης (στο εξής: νόμος περί πληροφοριών ποινικού ενδιαφέροντος).

⁸¹ Ιδίως το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (ΕΕ 2002, L 201, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 11).

⁸² Άρθρο 19, παράγραφος 3, του νόμου περί πληροφοριών ποινικού ενδιαφέροντος.

πρόσβαση, τη χρήση των επίμαχων δεδομένων για τη διερεύνηση υπηρεσιακών παραπτώματων που συνδέονται με διαφθορά.

Αφού υπενθύμισε τα διδάγματα από την απόφαση *Privacy International*⁸³ σχετικά με το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, καθώς και τα διδάγματα από την απόφαση *Prokuratuur* (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες)⁸⁴ όσον αφορά το περιεχόμενο του σκοπού της πρόληψης, διερευνήσεως, διαπιστώσεως και διώξεως ποινικών αδικημάτων, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη αποφανθεί όσον αφορά τις συνέπειες της μεταγενέστερης χρήσης των επίμαχων δεδομένων από την άποψη της επέμβασης στα θεμελιώδη δικαιώματα. Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν μια τέτοια μεταγενέστερη χρήση πρέπει επίσης να θεωρηθεί ως επέμβαση τέτοιας σοβαρότητας στα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη⁸⁵, ώστε μόνον η καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος και η πρόληψη των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας να μπορούν να τη δικαιολογήσουν, πράγμα που αποκλείει τη δυνατότητα χρήσεως των επίμαχων δεδομένων σε έρευνες που αφορούν υπηρεσιακά παραπτώματα συνδεδόμενα με διαφθορά.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διασαφηνίζει τη νομολογία του, ιδίως δε τις αποφάσεις *La Quadrature du Net* κ.λπ.⁸⁶ και *Commissioner of An Garda Síochána* κ.λπ.⁸⁷, αποφαινόμενο ότι το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του Χάρτη⁸⁸, έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει τη χρήση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σχετικών με ηλεκτρονικές επικοινωνίες τα οποία διατήρησαν οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, κατ'εφαρμογήν νομοθετικού μέτρου θεσπισθέντος δυνάμει της ανωτέρω διατάξεως, και τα οποία εν συνεχεία τέθηκαν στη διάθεση των αρμόδιων αρχών κατ'εφαρμογήν του ίδιου αυτού μέτρου για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας, στο πλαίσιο ερευνών σχετικών με υπηρεσιακά παραπτώματα συνδεδόμενα με διαφθορά.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα δεδομένα κινήσεως και τα δεδομένα θέσεως που σχετίζονται με τέτοιες επικοινωνίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο διοικητικής διαδικασίας σχετικής με υπηρεσιακά παραπτώματα που συνδέονται με διαφθορά, το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ'αρχάς ότι η πρόσβαση στα εν λόγω δεδομένα μπορεί να επιτραπεί, κατ'εφαρμογήν μέτρου ληφθέντος δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 1, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, μόνον εφόσον τα δεδομένα αυτά διατηρήθηκαν από τους παρόχους κατά τρόπο σύμφωνο προς την οικεία διάταξη. Έπειτα, μεταγενέστερη χρήση των ίδιων αυτών δεδομένων είναι δυνατή μόνον υπό την προϋπόθεση, αφενός, ότι η διατήρηση των εν λόγω δεδομένων από τους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ήταν σύμφωνη με το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, όπως έχει ερμηνευθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου, και, αφετέρου, ότι η

⁸³ Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, *Privacy International* (C-623/17, [EU:C:2020:790](#), σκέψη 39).

⁸⁴ Απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021, *Prokuratuur* (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, [EU:C:2021:152](#), σκέψεις 33 και 35).

⁸⁵ Άρθρα 7 και 8 του Χάρτη.

⁸⁶ Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, *La Quadrature du Net* κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, [EU:C:2020:791](#)).

⁸⁷ Απόφαση της 5ης Απριλίου 2022, *Commissioner of An Garda Síochána* κ.λπ. (C-140/20, [EU:C:2022:258](#)).

⁸⁸ Άρθρα 7, 8 11 και 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

πρόσβαση στα ίδια αυτά δεδομένα που παρέχεται στις αρμόδιες αρχές ήταν επίσης σύμφωνη με την οικεία διάταξη.

Όσον αφορά τους σκοπούς που μπορούν να δικαιολογήσουν τη χρήση, από τις δημόσιες αρχές, των δεδομένων που διατηρούν οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών κατ'εφαρμογήν μέτρου σύμφωνου με το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του Χάρτη, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η διάταξη αυτή επιτρέπει στα κράτη μέλη να θεσπίζουν εξαιρέσεις από την κατ'αρχήν υποχρέωση διασφάλισης του απορρήτου των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 5, παράγραφος 1, από την εν λόγω οδηγία, καθώς και από τις αντίστοιχες υποχρεώσεις που μνημονεύονται ιδίως στα άρθρα 6 και 9 της ίδιας οδηγίας, όταν ο περιορισμός αυτός αποτελεί αναγκαίο, κατάλληλο και ανάλογο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, της άμυνας και της δημόσιας ασφάλειας, ή για την πρόληψη, διερεύνηση, διαπίστωση και δίωξη ποινικών αδικημάτων ή της άνευ αδείας χρησιμοποίησης του συστήματος ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Για τον σκοπό αυτόν, τα κράτη μέλη δύνανται, μεταξύ άλλων, να λαμβάνουν νομοθετικά μέτρα που προβλέπουν τη διατήρηση δεδομένων για ορισμένο χρονικό διάστημα όταν τούτο δικαιολογείται από έναν εκ των ανωτέρω λόγων.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει, ωστόσο, ότι το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες δεν μπορεί να δικαιολογήσει το να καταστεί κανόνας η παρέκκλιση από την κατ'αρχήν υποχρέωση διασφάλισης του απορρήτου των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και των συναφών δεδομένων και, ειδικότερα, από την απαγόρευση αποθηκείωσης των δεδομένων αυτών, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 5 της οδηγίας, άλλως η τελευταία αυτή διάταξη θα καθίστατο σε μεγάλο βαθμό κενή περιεχομένου.

Όσον αφορά τους σκοπούς που μπορούν να δικαιολογήσουν περιορισμό των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που προβλέπονται, μεταξύ άλλων, στα άρθρα 5, 6 και 9 της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η απαρίθμηση των σκοπών του άρθρου 15, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας αυτής έχει εξαντλητικό χαρακτήρα, οπότε ένα νομοθετικό μέτρο που θεσπίζεται δυνάμει της διάταξης αυτής πρέπει όντως να ανταποκρίνεται σε κάποιον από τους σκοπούς αυτούς και μόνον.

Όσον αφορά τους σκοπούς γενικού συμφέροντος που μπορούν να δικαιολογήσουν μέτρο λαμβανόμενο δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι από τη νομολογία του και, ιδίως, από τις αποφάσεις *La Quadrature du Net* κ.λπ. και *Commissioner of An Garda Síochána* προκύπτει ότι, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, υφίσταται ιεραρχική σχέση μεταξύ των σκοπών αυτών αναλόγως της σημασίας τους και ότι η σημασία του επιδιωκόμενου με ένα τέτοιο μέτρο σκοπού πρέπει να τελεί σε σχέση με τη σοβαρότητα της επεμβάσεως την οποία προκαλεί. Συναφώς, η σημασία του σκοπού της διαφυλάξεως της εθνικής ασφάλειας υπερβαίνει τη σημασία των λοιπών σκοπών του άρθρου 15 παράγραφος 1, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ιδίως των σκοπών της καταπολέμησης της εγκληματικότητας εν γένει, ακόμη και της σοβαρής, καθώς και της προστασίας της δημόσιας ασφάλειας. Επομένως, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των λοιπών απαιτήσεων του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, ο σκοπός της διαφυλάξεως της εθνικής ασφάλειας μπορεί να δικαιολογήσει μέτρα που συνεπάγονται επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα σοβαρότερες από εκείνες που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν οι άλλοι αυτοί σκοποί.

Ειδικότερα όσον αφορά τον σκοπό της πρόληψης, διερευνήσεως, διαπιστώσεως και δίωξης ποινικών αδικημάτων, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, μόνον η καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος και η πρόληψη σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας μπορούν να δικαιολογήσουν σοβαρές επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη, όπως αυτές που συνεπάγεται η διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης. Επομένως, μόνον οι μη σοβαρές επεμβάσεις στα εν λόγω θεμελιώδη δικαιώματα

μπορούν να δικαιολογηθούν από τον εν γένει σκοπό της προλήψεως, διερευνήσεως, διαπιστώσεως και διώξεως ποινικών αδικημάτων.

Από τη νομολογία αυτή προκύπτει ότι, στο πλαίσιο της ιεραρχίας των σκοπών γενικού συμφέροντος, η καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και η πρόληψη των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας έχουν μικρότερη σημασία από τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, αλλά, αντιθέτως, μεγαλύτερη σημασία από την καταπολέμηση των ποινικών αδικημάτων εν γένει και της προλήψεως των μη σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, ωστόσο, ότι η δυνατότητα των κρατών μελών να δικαιολογούν περιορισμό των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που προβλέπονται στα άρθρα 5, 6 και 9 της οδηγίας 2002/58 πρέπει να αξιολογείται με γνώμονα τη σοβαρότητα της επεμβάσεως που συνεπάγεται ο περιορισμός αυτός, ενώ συγχρόνως πρέπει να ελέγχεται αν η σημασία του σκοπού γενικού συμφέροντος που επιδιώκεται με τον περιορισμό είναι ανάλογη της σοβαρότητας αυτής.

Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η πρόσβαση σε δεδομένα κινήσεως και σε δεδομένα θέσεως τα οποία διατηρούν πάροχοι κατ' εφαρμογήν μέτρου ληφθέντος δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58, κατά την οποία πρέπει να τηρούνται πλήρως οι προϋποθέσεις που απορρέουν από τη νομολογία η οποία ερμήνευσε την οδηγία 2002/58, μπορεί κατ' αρχήν να δικαιολογηθεί μόνον από τον σκοπό γενικού συμφέροντος για τον οποίον επιβλήθηκε η διατήρηση αυτή στους εν λόγω παρόχους. Το αντίθετο ισχύει μόνον αν η σημασία του επιδιωκόμενου με την πρόσβαση σκοπού υπερβαίνει τη σημασία του σκοπού που δικαιολόγησε τη διατήρηση.

Κατά το Δικαστήριο, όμως, οι εκτιμήσεις αυτές ισχύουν *mutatis mutandis* για μεταγενέστερη χρήση των δεδομένων κινήσεως και των δεδομένων θέσεως που διατηρούν πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών κατ' εφαρμογήν μέτρου ληφθέντος δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 1, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες με σκοπό την καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος. Πράγματι, τέτοια δεδομένα δεν μπορούν, αφού αποθηκευτούν και τεθούν στη διάθεση των αρμόδιων αρχών για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας, να διαβιβαστούν σε άλλες αρχές και να χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη σκοπών όπως είναι, εν προκειμένω, η καταπολέμηση υπηρεσιακών παραπτώματων συνδεδόμενων με διαφθορά, οι οποίοι είναι μικρότερης σημασίας, στην ιεραρχία των σκοπών γενικού συμφέροντος, σε σχέση με την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και την πρόληψη των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας. Πράγματι, το να επιτρέπεται, σε μια τέτοια περίπτωση, η πρόσβαση στα διατηρούμενα δεδομένα και η χρήση τους θα αντέβαινε στην εν λόγω ιεραρχία των σκοπών γενικού συμφέροντος που υπομνήσθηκε ανωτέρω.

δ. Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Απόφαση της 4ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Meta Platforms κ.λπ. (Γενικοί όροι χρήσης κοινωνικού δικτύου) (C-252/21, EU:C:2023:537)

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 – Ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης – Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης από την επιχείρηση η οποία έχει την εκμετάλλευση τέτοιου κοινωνικού δικτύου – Κατάχρηση που συνίσταται στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των χρηστών του δικτύου την οποία προβλέπουν οι γενικοί όροι χρήσης του – Αρμοδιότητες αρχής ανταγωνισμού κράτους μέλους όσον αφορά τη διαπίστωση ότι η επεξεργασία αυτή δεν είναι σύμφωνη με τον ανωτέρω κανονισμό – Συνάρθρωση με τις αρμοδιότητες των εθνικών εποπτικών αρχών προστασίας των προσωπικών δεδομένων – Άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ – Αρχή της καλόπιστης συνεργασίας – Άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχεία α' έως στ', του κανονισμού 2016/679 – Νομιμότητα της επεξεργασίας – Άρθρο 9, παράγραφοι 1 και 2 – Επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Άρθρο 4, σημείο 11 – Έννοια της “συγκατάθεσης”»

Η Meta Platforms είναι ιδιοκτήτρια του ηλεκτρονικού μέσου κοινωνικής δικτύωσης «Facebook», το οποίο είναι δωρεάν για τους ιδιώτες χρήστες. Το οικονομικό μοντέλο του κοινωνικού δικτύου στηρίζεται στη χρηματοδότηση μέσω διαδικτυακής διαφήμισης, η οποία είναι εξατομικευμένη για τον κάθε χρήστη. Το συγκεκριμένο είδος διαφήμισης καθίσταται, από τεχνικής απόψεως, δυνατό χάρη στην αυτοματοποιημένη κατάρτιση λεπτομερών προφίλ των χρηστών του δικτύου και των διαδικτυακών υπηρεσιών που παρέχονται στο επίπεδο του ομίλου Meta. Συνεπώς, για να μπορούν να χρησιμοποιήσουν το κοινωνικό δίκτυο, οι χρήστες είναι υποχρεωμένοι, κατά τον χρόνο της εγγραφής τους, να αποδεχθούν τους γενικούς όρους που θέτει η Meta Platforms, οι οποίοι παραπέμπουν στην πολιτική που ακολουθεί η εταιρία αναφορικά με τη χρήση των δεδομένων και των cookies. Βάσει των γενικών όρων, η Meta Platforms συλλέγει, πέραν των δεδομένων που παρέχονται απευθείας από τους χρήστες κατά την εγγραφή τους, και δεδομένα σχετικά με τις δραστηριότητές τους τόσο εντός όσο και εκτός του κοινωνικού δικτύου και τα συσχετίζει με τους λογαριασμούς τους στο Facebook. Ως προς τη δεύτερη κατηγορία δεδομένων, τα οποία είναι γνωστά και ως «εκτός Facebook δεδομένα», πρόκειται για δεδομένα που αφορούν, αφενός, τις επισκέψεις σε ιστοτόπους και εφαρμογές τρίτων και, αφετέρου, τη χρήση άλλων διαδικτυακών υπηρεσιών του ομίλου Meta (όπως το Instagram και το WhatsApp). Από τη συνολική επισκόπηση των δεδομένων που συλλέγονται κατ' αυτόν τον τρόπο αντλούνται λεπτομερή συμπεράσματα αναφορικά με τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντα των χρηστών.

Με απόφαση της 6ης Φεβρουαρίου 2019, η Bundeskartellamt (ομοσπονδιακή αρχή ανταγωνισμού, Γερμανία) απαγόρευσε στη Meta Platforms, αφενός, να προβλέπει στους τότε ισχύοντες γενικούς όρους⁸⁹, ως προϋπόθεση για τη χρήση του κοινωνικού δικτύου Facebook από ιδιώτες κατοίκους Γερμανίας, ότι τα εκτός Facebook δεδομένα τους θα υποβάλλονται σε επεξεργασία και, αφετέρου, να προβαίνει, χωρίς τη συγκατάθεση των χρηστών, στην επεξεργασία αυτών των δεδομένων τους. Επιπλέον, η ομοσπονδιακή αρχή ανταγωνισμού επέβαλε στην εταιρία να προσαρμόσει ανάλογα τους γενικούς όρους, ώστε να προκύπτει σαφώς ότι τέτοια δεδομένα δεν θα συλλέγονται, ούτε θα συσχετίζονται με τους λογαριασμούς των χρηστών στο Facebook ούτε θα χρησιμοποιούνται χωρίς

⁸⁹ Στις 31 Ιουλίου 2019 η Meta Platforms άρχισε να εφαρμόζει νέους γενικούς όρους χρήσης, όπου αναφερόταν ρητώς ότι ο χρήστης, αντί πληρωμής για τη χρήση των προϊόντων Facebook, δηλώνει ότι συγκατατίθεται στην προβολή διαφημίσεων.

τη συγκατάθεσή τους. Τέλος, η ως άνω αρχή υπογράμμισε ότι η συγκατάθεση δεν ήταν έγκυρη εφόσον αποτελούσε προϋπόθεση για τη χρήση του κοινωνικού δικτύου. Στήριξε δε την αιτιολογία της αποφάσεώς της στο ότι η επεξεργασία των επίμαχων δεδομένων, καθώς ήταν αντίθετη προς τον ΓΚΠΔ ⁹⁰, συνιστούσε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης της Meta Platforms Ireland στην αγορά των κοινωνικών δικτύων.

Η Meta Platforms προσέβαλε την απόφαση αυτήν με προσφυγή της ενώπιον του Oberlandesgericht Düsseldorf (ανώτερου περιφερειακού δικαστηρίου Ντίσελντορφ, Γερμανία). Το Oberlandesgericht Düsseldorf, διατηρώντας αμφιβολίες, αφενός, περί της δυνατότητας των αρχών ανταγωνισμού να ελέγχουν κατά πόσον μια επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα συνάδει με τις απαιτήσεις του ΓΚΠΔ και, αφετέρου, περί της ερμηνείας και της εφαρμογής ορισμένων διατάξεων του κανονισμού, υπέβαλε προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται επί της αρμοδιότητας εθνικής αρχής ανταγωνισμού να διαπιστώσει ότι μια επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι σύμφωνη με τον ΓΚΠΔ, καθώς και επί του τρόπου με τον οποίο η αρμοδιότητα αυτή συναρθρώνεται με εκείνες των εθνικών αρχών που είναι υπεύθυνες για την εποπτεία της προστασίας των δεδομένων ⁹¹. Επίσης, παρέχει διευκρινίσεις ως προς τη δυνατότητα επιχείρησης εκμετάλλευσης κοινωνικού δικτύου να επεξεργάζεται «ευαίσθητα» προσωπικά δεδομένων των χρηστών του, ως προς τις προϋποθέσεις νομιμότητας της επεξεργασίας των δεδομένων στην οποία προβαίνει τέτοια επιχείρηση καθώς και ως προς την εγκυρότητα της συγκατάθεσης που δίνουν ενόψει της επεξεργασίας οι χρήστες σε επιχείρηση η οποία κατέχει δεσπόζουσα θέση στην εθνική αγορά των κοινωνικών δικτύων.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, όσον αφορά την αρμοδιότητα αρχής ανταγωνισμού να διαπιστώσει ότι μια επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι σύμφωνη με τον ΓΚΠΔ, το Δικαστήριο κρίνει ότι, υπό την επιφύλαξη της τήρησης της υποχρέωσής της καλόπιστης συνεργασίας ⁹² με τις εποπτικές αρχές για την προστασία των δεδομένων, η αρχή ανταγωνισμού μπορεί να διαπιστώσει, στο πλαίσιο της εξέτασης της ύπαρξης τυχόν κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης από επιχείρηση ⁹³, ότι οι γενικοί όροι χρήσης τους οποίους θέτει η επιχείρηση αναφορικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα καθώς και η εφαρμογή των γενικών αυτών όρων δεν συμβιβάζονται με τον κανονισμό, εφόσον πρόκειται για διαπίστωση που είναι αναγκαία προκειμένου να αποδειχθεί η ύπαρξη τέτοιας κατάχρησης. Σε περίπτωση όμως που η αρχή ανταγωνισμού κρίνει ότι συντρέχει παράβαση των διατάξεων του ΓΚΠΔ, στο πλαίσιο της διαπίστωσης περί κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, δεν υποκαθίσταται στη θέση των εποπτικών αρχών.

Συνεπώς, λαμβανομένης υπόψη της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας, όταν οι εθνικές αρχές ανταγωνισμού καλούνται, κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, να εξετάσουν αν η συμπεριφορά μιας επιχείρησης συμβιβάζεται με τις διατάξεις του ΓΚΠΔ, οφείλουν να συνεννοούνται και να συνεργάζονται καλόπιστα με τις εμπλεκόμενες εθνικές εποπτικές αρχές ή με την επικεφαλής

⁹⁰ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, και διορθωτικά ΕΕ 2018, L 127, σ. 2, και ΕΕ 2021, L 74, σ. 35, στο εξής: ΓΚΠΔ).

⁹¹ Κατά την έννοια των άρθρων 51 έως 59 του ΓΚΠΔ.

⁹² Όπως καθιερώνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ.

⁹³ Κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

εποπτική αρχή. Τούτο σημαίνει ότι όλες αυτές οι αρχές πρέπει να σέβονται τις αντίστοιχες εξουσίες και αρμοδιότητές τους, ώστε να τηρούνται οι υποχρεώσεις οι οποίες απορρέουν από τον ΓΚΠΔ καθώς και οι σκοποί του, αλλά και να διαφυλάσσεται η πρακτική τους αποτελεσματικότητα. Επομένως, όταν εθνική αρχή ανταγωνισμού, στο πλαίσιο της εξέτασης που διενεργεί για να διαπιστώσει τυχόν ύπαρξη κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ από μια επιχείρηση, εκτιμά ότι είναι αναγκαίο να κρίνει τη νομιμότητα κάποιας συμπεριφοράς της επιχείρησης βάσει των διατάξεων του ΓΚΠΔ, η αρχή αυτή οφείλει να ελέγξει αν η συγκεκριμένη ή παρόμοια συμπεριφορά έχει ήδη αποτελέσει αντικείμενο αποφάσεως εκδοθείσας από την αρμόδια εθνική εποπτική αρχή ή από την επικεφαλής εποπτική αρχή ή ακόμη και από το Δικαστήριο. Αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, η εθνική αρχή ανταγωνισμού δεν επιτρέπεται να αποκλίνει, καίτοι παραμένει ελεύθερη να αντλήσει τα δικά της συμπεράσματα υπό το πρίσμα της εφαρμογής του δικαίου του ανταγωνισμού.

Σε περίπτωση που διατηρεί αμφιβολίες ως προς το περιεχόμενο της εκτιμήσεως στην οποία έχει προβεί η αρμόδια εθνική εποπτική αρχή ή η επικεφαλής εποπτική αρχή, σε περίπτωση που η επίμαχη ή παρόμοια συμπεριφορά εξετάζεται ταυτόχρονα από τις προαναφερθείσες αρχές ή ακόμη σε περίπτωση που, ελλείψει έρευνας από τις εν λόγω αρχές, η ίδια είναι της γνώμης ότι η συμπεριφορά μιας επιχείρησης δεν είναι σύμφωνη με τις διατάξεις του ΓΚΠΔ, η εθνική αρχή ανταγωνισμού οφείλει να απευθυνθεί στις αρχές αυτές για να τις συμβουλευθεί και να ζητήσει τη συνεργασία τους, προκειμένου να άρει τις αμφιβολίες της ή να κρίνει κατά πόσον είναι σκόπιμο να αναμείνει την έκδοση αποφάσεως της εμπλεκόμενης εποπτικής αρχής προτού προχωρήσει στη δική της εκτίμηση. Εφόσον οι ως άνω αρχές δεν διατυπώσουν αντίρρηση ή δεν απαντήσουν σε εύλογο χρόνο, η αρχή ανταγωνισμού μπορεί να συνεχίσει τη δική της έρευνα.

Δεύτερον, όσον αφορά την επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ⁹⁴, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι, σε περίπτωση που χρήστης ηλεκτρονικού μέσου κοινωνικής δικτύωσης επισκέπτεται ιστοτόπους ή εφαρμογές που σχετίζονται με μία ή περισσότερες από τις κατηγορίες αυτές και, ενδεχομένως, εισάγει δεδομένα στο πλαίσιο της εγγραφής του ή της πραγματοποίησης διαδικτυακών παραγγελιών, η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα η οποία πραγματοποιείται από την επιχείρηση εκμετάλλευσης του κοινωνικού δικτύου ⁹⁵ πρέπει να θεωρηθεί ως «επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», κατά την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ, εφόσον είναι ικανή να αποκαλύψει πληροφορίες οι οποίες εμπίπτουν σε κάποια από τις ειδικές κατηγορίες, ανεξαρτήτως του αν οι πληροφορίες αφορούν χρήστη του συγκεκριμένου δικτύου ή οποιοδήποτε άλλο φυσικό πρόσωπο. Μια τέτοια επεξεργασία δεδομένων κατ' αρχήν απαγορεύεται, υπό την επιφύλαξη ορισμένων εξαιρέσεων ⁹⁶.

⁹⁴ Οι οποίες μνημονεύονται στο άρθρο 9, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ. Η διάταξη αυτή ορίζει ότι «[α]παγορεύεται η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις ή τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, καθώς και η επεξεργασία γενετικών δεδομένων, βιομετρικών δεδομένων με σκοπό την αδιαμφισβήτητη ταυτοποίηση προσώπου, δεδομένων που αφορούν την υγεία ή δεδομένων που αφορούν τη σεξουαλική ζωή φυσικού προσώπου ή τον γενετήσιο προσανατολισμό».

⁹⁵ Η επεξεργασία συνίσταται, πρώτον, στη συλλογή, μέσω ενσωματωμένων διεπαφών ή μέσω cookies ή μέσω παρόμοιων τεχνολογιών αποθήκευσης, των δεδομένων που προέρχονται από τις επισκέψεις του χρήστη στους ιστοτόπους και στις εφαρμογές καθώς και των δεδομένων που ο χρήστης εισάγει εκεί, δεύτερον, στον συσχετισμό του συνόλου των δεδομένων αυτών με τον λογαριασμό του χρήστη στο κοινωνικό δίκτυο και, τρίτον, στη χρήση των δεδομένων από την επιχείρηση εκμετάλλευσης.

⁹⁶ Οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 9, παράγραφος 2, του ΓΚΠΔ. Κατά την εν λόγω διάταξη: «[η] παράγραφος 1 δεν εφαρμόζεται στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) το υποκείμενο των δεδομένων έχει παράσχει ρητή συγκατάθεση για την επεξεργασία αυτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για έναν ή περισσότερους συγκεκριμένους σκοπούς, εκτός εάν το δίκαιο της Ένωσης ή

Ως προς το τελευταίο αυτό σημείο, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, όταν ο χρήστης ηλεκτρονικού μέσου κοινωνικής δικτύωσης επισκέπτεται ιστοτόπους ή εφαρμογές που σχετίζονται με μία ή περισσότερες από τις ειδικές κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ο χρήστης δεν δημοσιοποιεί προδήλως⁹⁷ τα σχετικά με την επίσκεψή του δεδομένα τα οποία συλλέγονται από την επιχείρηση εκμετάλλευσης του κοινωνικού δικτύου μέσω cookies ή παρόμοιων τεχνολογιών αποθήκευσης. Εξάλλου, όταν εισάγει δεδομένα σε τέτοιους ιστοτόπους και σε τέτοιες εφαρμογές ή όταν κλικάρει στις εκεί ενσωματωμένες επιλογές τύπου «Μου αρέσει» ή «Κοινοποίηση» ή στα πεδία όπου μπορεί να ταυτοποιηθεί από τον ιστότοπο ή την εφαρμογή χρησιμοποιώντας, ως αναγνωριστικά, τους κωδικούς σύνδεσης στον λογαριασμό του στο κοινωνικό δίκτυο, τον αριθμό τηλεφώνου ή την ηλεκτρονική του διεύθυνση, ο χρήστης δεν δημοσιοποιεί προδήλως τα δεδομένα τα οποία εισάγονται κατ' αυτόν τον τρόπο ή προέρχονται από το κλικάρισμα των επιλογών, παρά μόνο σε περίπτωση που έχει εκ των προτέρων εκφράσει ρητώς την επιλογή του, ενδεχομένως βάσει μιας εξατομικευμένης παραμετροποίησης που γίνεται εν πλήρει επιγνώσει, να καταστούν τα δεδομένα τα οποία τον αφορούν δημοσίως προσβάσιμα σε απεριόριστο αριθμό προσώπων.

Τρίτον, όσον αφορά γενικότερα τις προϋποθέσεις νομιμότητας μιας επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, βάσει του ΓΚΠΔ, η επεξεργασία είναι νόμιμη εάν και στον βαθμό που το υποκείμενο των δεδομένων έχει συγκατατεθεί σε αυτήν για έναν ή περισσότερους συγκεκριμένους σκοπούς⁹⁸. Ελλείψει τέτοιας συγκατάθεσης ή σε περίπτωση που δεν έχει δοθεί ελεύθερη, συγκεκριμένη, ρητή και εν πλήρει επιγνώσει συγκατάθεση, η επεξεργασία δικαιολογείται παρά ταύτα εφόσον πληροί κάποια από τις αναφερόμενες στον κανονισμό απαιτήσεις αναγκαιότητας⁹⁹, οι οποίες πρέπει να ερμηνεύονται στενά. Η δε επεξεργασία

κράτους μέλους προβλέπει ότι η απαγόρευση που αναφέρεται στην παράγραφο 1 δεν μπορεί να αρθεί από το υποκείμενο των δεδομένων. [...]

[...]

η επεξεργασία αφορά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία έχουν προδήλως δημοσιοποιηθεί από το υποκείμενο των δεδομένων·

στ) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για τη θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων ή όταν τα δικαστήρια ενεργούν υπό τη δικαιοδοτική τους ιδιότητα·

[...]».

⁹⁷ Κατά την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο ε', του ΓΚΠΔ.

⁹⁸ Όπως ορίζεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', του ΓΚΠΔ.

⁹⁹ Οι απαιτήσεις μνημονεύονται ειδικότερα στο άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχεία β' έως στ', του ΓΚΠΔ. Βάσει των διατάξεων αυτών, η επεξεργασία είναι νόμιμη μόνον εάν και στον βαθμό που είναι, μεταξύ άλλων, απαραίτητη για την εκτέλεση σύμβασης στην οποία το υποκείμενο των δεδομένων είναι συμβαλλόμενο μέρος (άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', του ΓΚΠΔ), για τη συμμόρφωση με έννομη υποχρέωση την οποία υπέχει ο υπεύθυνος επεξεργασίας (άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', του ΓΚΠΔ) ή για τους σκοπούς των ενόμων συμφερόντων που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τρίτος (άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο στ', του ΓΚΠΔ).

προσωπικών δεδομένων των χρηστών από επιχείρηση εκμετάλλευσης κοινωνικού δικτύου δεν μπορεί να θεωρηθεί απαραίτητη για την εκτέλεση σύμβασης στην οποία οι χρήστες είναι συμβαλλόμενα μέρη παρά μόνον υπό την προϋπόθεση ότι η επεξεργασία αυτή είναι αντικειμενικώς αναγκαία για την επίτευξη σκοπού άρρηκτα συνδεδεμένου με τη συμβατική παροχή που προορίζεται για τους χρήστες, με συνέπεια η εκπλήρωση του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης να είναι αδύνατη ελλείψει της επεξεργασίας.

Επιπλέον, κατά το Δικαστήριο, η επίμαχη επεξεργασία δεδομένων δεν μπορεί να θεωρηθεί απαραίτητη για τους σκοπούς των εννόμων συμφερόντων που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τρίτος παρά μόνον υπό την προϋπόθεση ότι η ενδιαφερόμενη επιχείρηση έχει γνωστοποιήσει στους χρήστες από τους οποίους συλλέγονται τα δεδομένα ποιο έννομο συμφέρον επιδιώκεται με την επεξεργασία τους, ότι η επεξεργασία περιορίζεται εντός των ορίων που είναι απολύτως αναγκαία για την εξυπηρέτηση του έννομου αυτού συμφέροντος και ότι από τη στάθμιση των αντιτιθέμενων συμφερόντων, υπό το πρίσμα του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων, προκύπτει ότι τα συμφέροντα ή οι θεμελιώδεις ελευθερίες και τα θεμελιώδη δικαιώματα των χρηστών δεν υπερσχύουν του εν λόγω εννόμου συμφέροντος του υπευθύνου επεξεργασίας ή τρίτου. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο κρίνει ότι, αν δεν υφίσταται συγκατάθεση των χρηστών, οι θεμελιώδεις ελευθερίες και τα θεμελιώδη δικαιώματά τους υπερσχύουν τους συμφέροντος της επιχείρησης εκμετάλλευσης κοινωνικού δικτύου για εξατομίκευση της διαφήμισης μέσω της οποίας χρηματοδοτεί τη δραστηριότητά της.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η επίμαχη επεξεργασία δεδομένων είναι δικαιολογημένη εφόσον είναι πράγματι απαραίτητη για την εκπλήρωση έννομης υποχρέωσης την οποία υπέχει ο υπεύθυνος επεξεργασίας από ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης ή του δικαίου του οικείου κράτους μέλους, εφόσον η νομική αυτή βάση ανταποκρίνεται σε σκοπό δημοσίου συμφέροντος και είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό και εφόσον η επεξεργασία περιορίζεται εντός των απολύτως αναγκαίων ορίων.

Τέταρτον και τελευταίον, όσον αφορά το ζήτημα αν είναι έγκυρη βάσει του ΓΚΠΔ η συγκατάθεση των ενδιαφερόμενων χρηστών για την επεξεργασία των δεδομένων τους, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το γεγονός ότι η επιχείρηση εκμετάλλευσης ηλεκτρονικού μέσου κοινωνικής δικτύωσης κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά τέτοιων κοινωνικών δικτύων δεν αποκλείει, αυτό καθ' εαυτό, την ύπαρξη δυνατότητας των χρηστών του δικτύου να συγκατατεθούν εγκύρως στην επεξεργασία των δεδομένων τους προσωπικού χαρακτήρα την οποία πραγματοποιεί η επιχείρηση. Εντούτοις, λαμβανομένου υπόψη ότι μια τέτοια θέση είναι πιθανόν να επηρεάσει την ελευθερία επιλογής των χρηστών και να δημιουργήσει πρόδηλη ανισότητα μεταξύ αυτών και της επιχείρησης, πρόκειται για σημαντικό στοιχείο κατά την εκτίμηση του αν εάν η συγκατάθεση δόθηκε στην πράξη εγκύρως και, κυρίως, ελεύθερα, η δε επιχείρηση φέρει συναφώς το βάρος απόδειξης¹⁰⁰.

Ειδικότερα, οι χρήστες του κοινωνικού δικτύου πρέπει να διαθέτουν την ελευθερία να αρνηθούν ατομικώς, στο πλαίσιο της όλης διαδικασίας σύναψης της σύμβασης, να δώσουν τη συγκατάθεσή τους για ειδικές πράξεις επεξεργασίας δεδομένων οι οποίες δεν είναι απαραίτητες για την εκτέλεση της σύμβασης, χωρίς ωστόσο να είναι αναγκασμένοι να παραιτηθούν πλήρως από τη χρήση της υπηρεσίας την οποία παρέχει η επιχείρηση εκμετάλλευσης του κοινωνικού δικτύου, όπερ σημαίνει ότι πρέπει να τους αντιπροτείνεται, εν ανάγκη έναντι κατάλληλης αμοιβής, μια αντίστοιχη εναλλακτική που δεν θα συνεπάγεται τη διενέργεια τέτοιων πράξεων επεξεργασίας. Πέραν τούτου, πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα να δοθεί χωριστή συγκατάθεση για την επεξεργασία των εκτός Facebook δεδομένων.

¹⁰⁰ Όπως ορίζεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ.

ε. Δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα

Απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2023, FT (Αντίγραφο του ιατρικού φακέλου) (C-307/22, EU:C:2023:811)

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 – Άρθρα 12, 15 και 23 – Δικαίωμα πρόσβασης του υποκειμένου των δεδομένων στα δεδομένα του που υποβάλλονται σε επεξεργασία – Δικαίωμα δωρεάν λήψης του πρώτου αντιγράφου των δεδομένων αυτών – Επεξεργασία δεδομένων ασθενούς από τον ιατρό του – Ιατρικός φάκελος – Λόγοι του αιτήματος πρόσβασης – Χρήση των δεδομένων για τη στοιχειοθέτηση της ευθύνης του θεράποντος ιατρού – Έννοια του “αντιγράφου”»

Ο DW ζήτησε από την οδοντίατρό του, FT, να του διαβιβάσει δωρεάν το πρώτο αντίγραφο του ιατρικού του φακέλου. Διατύπωσε το εν λόγω αίτημα προκειμένου να στοιχειοθετήσει ευθύνη της FT για πταίσματα που φέρεται να διέπραξε η τελευταία κατά την παροχή οδοντιατρικής περίθαλψης προς τον ίδιο.

Η FT, επικαλούμενη το γερμανικό δίκαιο δυνάμει του οποίου ο ασθενής μπορεί να λάβει αντίγραφο του ιατρικού του φακέλου υπό την προϋπόθεση ότι θα επιστρέψει στον επαγγελματία τα σχετικά έξοδα ¹⁰¹, αρνήθηκε να παράσχει ένα τέτοιο αντίγραφο στον DW, ο οποίος άσκησε εν συνεχεία αγωγή εναντίον της. Το αίτημά του για δωρεάν χορήγηση του πρώτου αντιγράφου του ιατρικού φακέλου του έγινε δεκτό τόσο σε πρώτο όσο και σε δεύτερο βαθμό.

Το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία), κατά την εκδίκαση αιτήσεως αναίρεσεως που άσκησε η FT ενώπιόν του, υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεων του ΓΚΠΔ που αφορούν τον τρόπο ασκήσεως του δικαιώματος πρόσβασης του υποκειμένου στα δεδομένα του, καθώς και τους περιορισμούς του περιεχομένου του εν λόγω δικαιώματος ¹⁰².

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο καταλήγει, κατ' αρχάς, στο συμπέρασμα ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας υποχρεούται να παρέχει δωρεάν, κατόπιν αιτήματος του υποκειμένου των δεδομένων, το πρώτο αντίγραφο των δεδομένων του προσωπικού χαρακτήρα για σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους της γνώσης της επεξεργασίας των δεδομένων και της επαλήθευσης της νομιμότητάς της, οι οποίοι μνημονεύονται ρητώς στο προοίμιο του ΓΚΠΔ. Εν συνεχεία, αποφαινεται επί των ορίων της δυνατότητας των κρατών μελών να περιορίζουν, χάριν των οικονομικών συμφερόντων του υπευθύνου της επεξεργασίας, το δικαίωμα λήψεως αντιγράφου των δεδομένων, επιβάλλοντας στο υποκείμενο των δεδομένων την καταβολή των εξόδων στα οποία υποβλήθηκε προς τούτο ο υπεύθυνος της επεξεργασίας. Τέλος, εξετάζει την ανάγκη παροχής στο υποκείμενο των δεδομένων, σε ορισμένες περιπτώσεις, πλήρους αντιγράφου των δεδομένων του ιατρικού του φακέλου.

¹⁰¹ Άρθρο 630, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του Bürgerliches Gesetzbuch (γερμανικού αστικού κώδικα).

¹⁰² Πιο συγκεκριμένα, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 12, παράγραφος 5, του άρθρου 15, παράγραφοι 1 και 3, και του άρθρου 23, παράγραφος 1, στοιχείο θ', του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2018, L 127, σ. 2, στο εξής: ΓΚΠΔ).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, όσον αφορά το ζήτημα εάν η υποχρέωση δωρεάν παροχής στο υποκείμενο των δεδομένων του πρώτου αντιγράφου των δεδομένων του επιβάλλεται επίσης στον υπεύθυνο επεξεργασίας για σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους που ρητώς αναφέρονται στο προοίμιο του ΓΚΠΔ, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 15, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, του ΓΚΠΔ παρέχει στο υποκείμενο των δεδομένων το δικαίωμα σε πιστή αναπαραγωγή των δεδομένων του προσωπικού χαρακτήρα, ερμηνευόμενων ευρέως, τα οποία υποβάλλονται σε πράξεις που μπορούν να χαρακτηριστούν ως «επεξεργασία εκ μέρους του υπευθύνου επεξεργασίας»¹⁰³. Επιπροσθέτως, από τον συνδυασμό των κρίσιμων διατάξεων του ΓΚΠΔ¹⁰⁴ προκύπτει, αφενός, ότι το υποκείμενο των δεδομένων δικαιούται να λαμβάνει δωρεάν το πρώτο αντίγραφο των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν και υποβάλλονται σε επεξεργασία και, αφετέρου, ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας έχει τη δυνατότητα, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να επιβάλλει εύλογα τέλη, λαμβάνοντας υπόψη τις διοικητικές δαπάνες, ή τη δυνατότητα να αρνηθεί την ικανοποίηση ενός αιτήματος, εάν αυτό είναι προδήλως αβάσιμο ή υπερβολικό.

Εντούτοις, καμία από τις διατάξεις αυτές δεν εξαρτά τη δωρεάν παροχή του πρώτου αντιγράφου των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από την επίκληση, εκ μέρους του υποκειμένου των δεδομένων, λόγου που να δικαιολογεί το αίτημά του. Ως εκ τούτου, οι λόγοι υποβολής σχετικού αιτήματος που μνημονεύονται ρητώς στο προοίμιο του ΓΚΠΔ¹⁰⁵ δεν μπορούν να περιορίσουν το πεδίο εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων. Το δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα που αφορούν την υγεία¹⁰⁶ δεν μπορεί επομένως να περιοριστεί, διά της αρνήσεως της πρόσβασης ή διά της επιβολής υποχρέωσης καταβολής αντιπαροχής, στους λόγους αυτούς, όπερ ισχύει και για το δικαίωμα δωρεάν απόκτησης του πρώτου αντιγράφου.

Επιπροσθέτως, η αρχή της δωρεάν παροχής του πρώτου αντιγράφου των δεδομένων καθώς και η μη αναγκαιότητα επίκλησης συγκεκριμένου λόγου που να δικαιολογεί το αίτημα πρόσβασης συμβάλλουν οπωσδήποτε στη διευκόλυνση της άσκησης των δικαιωμάτων που παρέχει ο ΓΚΠΔ στο υποκείμενο των δεδομένων. Κατά συνέπεια, δεδομένης της σημασίας που αποδίδει ο εν λόγω κανονισμός στο δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για την επίτευξη των επιδιωκόμενων από αυτόν σκοπών, η άσκηση του ως άνω δικαιώματος δεν μπορεί να υπόκειται σε προϋποθέσεις που δεν προβλέπονται ρητώς από τον νομοθέτη της Ένωσης.

Δεύτερον, το Δικαστήριο κρίνει ότι ένα κράτος μέλος δεν δύναται να θεσπίσει εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει, προκειμένου να προστατευθούν τα οικονομικά συμφέροντα του υπευθύνου επεξεργασίας, την επιβάρυνση του υποκειμένου των δεδομένων με τα έξοδα χορήγησης του πρώτου αντιγράφου των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν.

Βεβαίως, δυνάμει του ΓΚΠΔ, το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να λαμβάνει δωρεάν το πρώτο αντίγραφο των δεδομένων που το αφορούν δεν είναι απόλυτο και, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, η προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών τρίτων θα μπορούσε να

¹⁰³ Απόφαση της 4ης Μαΐου 2023, *Österreichische Datenschutzbehörde και CRIF* (C-487/21, [EU:C:2023:369](#), σκέψη 28).

¹⁰⁴ Άρθρο 12, παράγραφος 5, και άρθρο 15, παράγραφοι 1 και 3, του ΓΚΠΔ.

¹⁰⁵ Η πρώτη περίοδος της αιτιολογικής σκέψης 63 του ΓΚΠΔ διευκρινίζει ότι «[τ]ο υποκείμενο των δεδομένων θα πρέπει να έχει δικαίωμα πρόσβασης σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία συλλέχθηκαν και το αφορούν και να μπορεί να ασκεί το εν λόγω δικαίωμα ευχερώς και σε εύλογα τακτά διαστήματα, προκειμένου να έχει επίγνωση και να επαληθεύει τη νομιμότητα της επεξεργασίας».

¹⁰⁶ Που διασφαλίζεται στο άρθρο 15, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ.

δικαιολογήσει περιορισμό του εν λόγω δικαιώματος ¹⁰⁷. Εντούτοις, εν προκειμένω, στο μέτρο που η εθνική νομοθεσία αποσκοπεί στην προστασία των οικονομικών συμφερόντων των θεραπόντων ιατρών, αποτρέποντας την υποβολή περιττών αιτημάτων για λήψη αντιγράφων, λόγοι όπως ο ανωτέρω δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι άπτονται των δικαιωμάτων και των ελευθεριών τρίτων.

Συγκεκριμένα, μια τέτοια νομοθεσία έχει ως αποτέλεσμα να αποτρέπονται όχι μόνον τα περιττά αιτήματα αλλά και τα νόμιμα αιτήματα δωρεάν χορήγησης του πρώτου αντιγράφου των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που υποβλήθηκαν σε επεξεργασία. Κατά συνέπεια, η σχετική νομοθεσία είναι κατ' ανάγκην αντίθετη στην αρχή της δωρεάν παροχής του πρώτου αντιγράφου και υπονομεύει, ως εκ τούτου, την πρακτική αποτελεσματικότητα του δικαιώματος πρόσβασης του υποκειμένου των δεδομένων που προβλέπει ο ΓΚΠΔ, καθώς και, κατά συνέπεια, την προστασία που εγγυάται ο κανονισμός αυτός.

Εξάλλου, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι τα οικονομικά συμφέροντα των υπευθύνων επεξεργασίας ελήφθησαν υπόψη στον ΓΚΠΔ, δεδομένου ότι εκεί καθορίζονται οι περιστάσεις υπό τις οποίες ο υπεύθυνος επεξεργασίας μπορεί να ζητήσει την καταβολή των εξόδων που συνδέονται με την παροχή αντιγράφου των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Τρίτον και τελευταίο, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, στο πλαίσιο των σχέσεων ιατρού/ασθενούς, το δικαίωμα λήψης αντιγράφου των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα συνεπάγεται πρόσβαση του υποκειμένου των δεδομένων σε πιστή και εύληπτη αναπαραγωγή του συνόλου των δεδομένων αυτών. Το εν λόγω δικαίωμα προϋποθέτει το δικαίωμα λήψης αντιγράφου του συνόλου των εγγράφων που περιλαμβάνονται στον ιατρικό του φάκελο, εφόσον η λήψη των δεδομένων είναι απαραίτητη για να μπορέσει ο ενδιαφερόμενος να επαληθεύσει την ακρίβεια και την πληρότητά τους καθώς και για να διασφαλιστεί η κατανόησή τους.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, ως προς τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν την υγεία, ο ΓΚΠΔ διευκρινίζει ότι το δικαίωμα πρόσβασης των υποκειμένων των δεδομένων περιλαμβάνει «τα δεδομένα των ιατρικών αρχείων τους τα οποία περιέχουν πληροφορίες όπως διαγνώσεις, αποτελέσματα εξετάσεων, αξιολογήσεις από θεράποντες ιατρούς και κάθε παρασχεθείσα θεραπεία ή επέμβαση» ¹⁰⁸. Ακριβώς λόγω του ευαίσθητου χαρακτήρα των δεδομένων αυτών ο νομοθέτης της Ένωσης υπογράμμισε ότι είναι σημαντικό η πρόσβαση των φυσικών προσώπων στα δεδομένα που περιλαμβάνονται στο ιατρικό τους αρχείο να πραγματοποιείται κατά τρόπο όσο το δυνατόν πιο πλήρη και ακριβή, αλλά και όσο το δυνατόν πιο κατανοητό.

Όσον αφορά, όμως, τα δεδομένα που αφορούν αποτελέσματα εξετάσεων, γνωματεύσεις θεραπόντων ιατρών και θεραπείες ή επεμβάσεις, τα οποία περιλαμβάνουν, κατά κανόνα, πολυάριθμα τεχνικά δεδομένα, ή ακόμη και εικόνες, η παροχή απλής περιλήψεως ή συνθέσεως των δεδομένων αυτών από τον ιατρό, προκειμένου να τα παρουσιάσει υπό συνοπτική μορφή, θα μπορούσε να δημιουργήσει τον κίνδυνο να παραλειφθούν ή να αναπαραχθούν κατά τρόπο εσφαλμένο ορισμένα κρίσιμα δεδομένα ή, εν πάση περιπτώσει, να καταστεί δυσχερέστερη η επαλήθευση της ακρίβειας και της πληρότητάς τους καθώς και η κατανόησή τους εκ μέρους του ασθενούς.

¹⁰⁷ Κατά το άρθρο 23, παράγραφος 1, στοιχείο θ', του ΓΚΠΔ.

¹⁰⁸ Αιτιολογική σκέψη 63 του ΓΚΠΔ.

στ. Επιβολή διοικητικών προστίμων για παραβάσεις του ΓΚΠΔ

Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Nacionalinis visuomenės sveikatos centras (C-683/21, EU:C:2023:949)

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των προσωπικών δεδομένων – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 – Άρθρο 4, σημεία 2 και 7 – Έννοιες της “επεξεργασίας” και του “υπευθύνου επεξεργασίας” – Ανάπτυξη εφαρμογής για συσκευές κινητής τηλεφωνίας – Άρθρο 26 – Από κοινού ευθύνη για την επεξεργασία – Άρθρο 83 – Επιβολή διοικητικών προστίμων – Προϋποθέσεις – Απαίτηση να έχει διαπραχθεί η παράβαση εκ προθέσεως ή εξ αμελείας – Ευθύνη του υπευθύνου επεξεργασίας για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που γίνεται από εκτελούντα την επεξεργασία»

Το 2020, για την καλύτερη διαχείριση της πανδημίας της νόσου COVID-19, οι λιθουανικές αρχές αποφάσισαν να οργανώσουν την απόκτηση μιας εφαρμογής πληροφορικής για συσκευές κινητής τηλεφωνίας. Η εφαρμογή αυτή θα συνέβαλλε στην επιδημιολογική παρακολούθηση, παρέχοντας τη δυνατότητα καταγραφής και παρακολούθησης των δεδομένων των προσώπων που είχαν εκτεθεί στον COVID-19.

Προς τον σκοπό αυτόν, το Nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos (Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Υγείας, το οποίο υπάγεται στο Υπουργείο Υγείας, Λιθουανία, στο εξής: NVSC), στο οποίο ανατέθηκε η απόκτηση της ανωτέρω εφαρμογής, επικοινωνήσε με την εταιρία UAB «IT sprendimai sėkmei» (στο εξής: εταιρία ITSS), ζητώντας της να δημιουργήσει μια τέτοια εφαρμογή για συσκευές κινητής τηλεφωνίας. Εν συνεχεία, οι υπάλληλοι του NVSC απηύθυναν μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στην εταιρία αυτή σχετικά με τις ερωτήσεις που έπρεπε να περιλαμβάνονται στην εφαρμογή.

Η εφαρμογή για συσκευές κινητής τηλεφωνίας που δημιουργήθηκε από την εταιρία ITSS διατέθηκε στο κοινό από τον Απρίλιο έως τον Μάιο του 2020. Συνακόλουθα, 3 802 άτομα έκαναν χρήση της εφαρμογής, παρέχοντας διάφορα δεδομένα που ζητήθηκαν από αυτή. Ωστόσο, λόγω έλλειψης χρηματοδότησης, το NVSC δεν ανέθεσε στην εταιρία ITSS καμία δημόσια σύμβαση για την επίσημη απόκτηση της εφαρμογής για συσκευές κινητής τηλεφωνίας και ματαίωσε τη σχετική διαδικασία.

Εν τω μεταξύ, η εθνική εποπτική αρχή κίνησε έρευνα σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που προέκυπτε από τη χρήση της εφαρμογής. Με απόφαση της εθνικής εποπτικής αρχής που εκδόθηκε κατόπιν ολοκλήρωσης της έρευνας επιβλήθηκαν διοικητικά πρόστιμα τόσο στο NVSC όσο και στην εταιρία ITSS η οποία θεωρήθηκε ως από κοινού υπεύθυνη της επεξεργασίας.

Το NVSC προσέφυγε κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Vilniaus apygardos administracinis teismas (περιφερειακού διοικητικού πρωτοδικείου του Βίλνιους, Λιθουανία). Έχοντας αμφιβολίες ως προς την ερμηνεία διαφόρων διατάξεων του ΓΚΠΔ¹⁰⁹, το εν λόγω δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου παρέχει διευκρινίσεις σχετικά με τις έννοιες του «υπευθύνου επεξεργασίας», των «από κοινού υπευθύνων επεξεργασίας» και της

¹⁰⁹ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, στο εξής: ΓΚΠΔ).

«επεξεργασίας»¹¹⁰, και αποφαίνεται επί της δυνατότητας επιβολής διοικητικού προστίμου σε υπεύθυνο επεξεργασίας¹¹¹ όταν η παράβαση των διατάξεων του ΓΚΠΔ για την οποία αυτό επιβάλλεται δεν έχει διαπραχθεί εκ προθέσεως ή εξ αμελείας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οντότητα η οποία ανέθεσε σε επιχείρηση την ανάπτυξη εφαρμογής πληροφορικής για συσκευές κινητής τηλεφωνίας και η οποία, στο πλαίσιο αυτό, είχε συμμετοχή στον καθορισμό των στόχων και του τρόπου της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που πραγματοποιείται μέσω της εφαρμογής αυτής μπορεί να θεωρηθεί ως υπεύθυνη επεξεργασίας¹¹². Αυτή η διαπίστωση δεν κλονίζεται από το γεγονός ότι η εν λόγω οντότητα δεν προέβη η ίδια σε πράξεις επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, δεν συμφώνησε ρητώς για την υλοποίηση των συγκεκριμένων πράξεων επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή για τη διάθεση στο κοινό της εφαρμογής για συσκευές κινητής τηλεφωνίας και δεν απέκτησε την κυριότητα της εφαρμογής, εκτός εάν, πριν από τη διάθεση της εφαρμογής αυτής στο κοινό, εναντιώθηκε ρητώς στην εν λόγω διάθεση και στη συνακόλουθη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Δεύτερον, το Δικαστήριο σημειώνει ότι ο χαρακτηρισμός δύο οντοτήτων ως από κοινού υπευθύνων επεξεργασίας δεν προϋποθέτει την ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ τους για τον καθορισμό των σκοπών και των μέσων της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ούτε την ύπαρξη συμφωνίας η οποία να καθορίζει τους όρους που διέπουν την από κοινού ευθύνη για την επεξεργασία. Βεβαίως, δυνάμει του ΓΚΠΔ¹¹³, οι από κοινού υπεύθυνοι επεξεργασίας πρέπει, με διαφανή τρόπο, να καθορίζουν τις αντίστοιχες ευθύνες τους όσον αφορά τη συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον ΓΚΠΔ, μέσω συμφωνίας μεταξύ τους. Εντούτοις, η ύπαρξη τέτοιας συμφωνίας δεν αποτελεί προαπαιτούμενο για τον χαρακτηρισμό δύο ή περισσότερων οντοτήτων ως «από κοινού υπευθύνων επεξεργασίας», αλλά υποχρέωση την οποία ο ΓΚΠΔ επιβάλλει στους από κοινού υπευθύνους επεξεργασίας, εφόσον χαρακτηριστούν ως τέτοιοι, προκειμένου να διασφαλιστεί η τήρηση των απαιτήσεων του ΓΚΠΔ που τους βαρύνουν. Συνεπώς, ο ως άνω χαρακτηρισμός προκύπτει από το γεγονός και μόνο ότι περισσότερες από μία οντότητες συμμετείχαν στον καθορισμό των σκοπών και των μέσων της επεξεργασίας.

Όσον αφορά τον από κοινού καθορισμό από τις εμπλεκόμενες οντότητες των σκοπών και των μέσων της επεξεργασίας, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η συμμετοχή τους σε αυτόν μπορεί να λάβει διάφορες μορφές και να προκύπτει τόσο από κοινή απόφασή τους όσο και από συγκλίνουσες αποφάσεις τους. Στη δεύτερη περίπτωση, οι αποφάσεις αυτές πρέπει να αλληλοσυμπληρώνονται, ώστε εκάστη εξ αυτών να έχει συγκεκριμένο αντίκτυπο στον καθορισμό των σκοπών και των μέσων της επεξεργασίας.

Τρίτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι συνιστά επεξεργασία¹¹⁴ η χρήση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για τον δοκιμαστικό έλεγχο εφαρμογής πληροφορικής για συσκευές κινητής τηλεφωνίας. Εντούτοις, αυτό δεν ισχύει όταν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα έχουν καταστεί ανώνυμα κατά

¹¹⁰ Οι έννοιες αυτές ορίζονται, αντιστοίχως, στο άρθρο 4, σημείο 7, στο άρθρο 26, παράγραφος 1, και στο άρθρο 4, σημείο 2, του ΓΚΠΔ.

¹¹¹ Δυνάμει του άρθρου 83 του ΓΚΠΔ.

¹¹² Κατά την έννοια του άρθρου 4, σημείο 7, του ΓΚΠΔ.

¹¹³ Άρθρο 26, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 79 του ΓΚΠΔ.

¹¹⁴ Κατά την έννοια του άρθρου 4, σημείο 2, του ΓΚΠΔ.

τρόπο ώστε η ταυτότητα του υποκειμένου των δεδομένων να μην μπορεί ή να μην μπορεί πλέον να εξακριβωθεί ή όταν πρόκειται για εικονικά δεδομένα που δεν αφορούν υπαρκτό φυσικό πρόσωπο.

Πράγματι, αφενός, το αν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα χρησιμοποιήθηκαν για τον δοκιμαστικό έλεγχο εφαρμογής πληροφορικής ή για άλλο σκοπό δεν ασκεί επιρροή στον χαρακτηρισμό της πράξης ως «επεξεργασίας». Αφετέρου, μόνο η επεξεργασία που αφορά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα συνιστά «επεξεργασία», κατά την έννοια του ΓΚΠΔ. Πλην όμως, τα εικονικά ή ανώνυμα δεδομένα δεν αποτελούν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.

Τέταρτον και τελευταίον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, δυνάμει του άρθρου 83 του ΓΚΠΔ, διοικητικό πρόστιμο μπορεί να επιβληθεί σε υπεύθυνο επεξεργασίας μόνον εφόσον αποδεικνύεται ότι διέπραξε εκ προθέσεως ή εξ αμελείας παράβαση των κανόνων του κανονισμού αυτού ¹¹⁵.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης δεν άφησε στα κράτη μέλη περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά τις ουσιαστικές προϋποθέσεις που πρέπει να τηρούν οι εποπτικές αρχές όταν αποφασίζουν την επιβολή διοικητικού προστίμου σε υπεύθυνο επεξεργασίας δυνάμει της διάταξης αυτής. Το γεγονός ότι ο ΓΚΠΔ παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να προβλέπουν εξαιρέσεις όσον αφορά δημόσιες αρχές και φορείς που έχουν συσταθεί σε αυτά ¹¹⁶, καθώς και απαιτήσεις σχετικές με τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθούν οι εποπτικές αρχές κατά την επιβολή διοικητικού προστίμου ¹¹⁷, ουδόλως σημαίνει ότι τα κράτη μέλη έχουν επίσης την εξουσία να προβλέπουν τέτοιες ουσιαστικές προϋποθέσεις.

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις αυτές, το Δικαστήριο σημειώνει ότι μεταξύ των απαριθμούμενων στον ΓΚΠΔ στοιχείων βάσει των οποίων η εποπτική αρχή επιβάλλει διοικητικό πρόστιμο στον υπεύθυνο επεξεργασίας περιλαμβάνεται «ο δόλος ή η αμέλεια που προκάλεσε την παράβαση» ¹¹⁸. Αντιθέτως, σε κανένα από τα στοιχεία αυτά δεν γίνεται λόγος για οποιαδήποτε δυνατότητα στοιχειοθέτησης ευθύνης του υπευθύνου επεξεργασίας αν δεν συντρέχει υπαίτια συμπεριφορά εκ μέρους του. Επομένως, μόνον οι εκ προθέσεως ή εξ αμελείας παραβάσεις των διατάξεων του ΓΚΠΔ εκ μέρους του υπευθύνου επεξεργασίας μπορούν να οδηγήσουν στην επιβολή σε βάρος του διοικητικού προστίμου κατ' εφαρμογήν του άρθρου 83 του ΓΚΠΔ.

Το Δικαστήριο προσθέτει ότι η ερμηνεία αυτή επιρρωννύεται από τη γενική οικονομία και τον σκοπό του ΓΚΠΔ. Στο ως άνω πλαίσιο, διευκρινίζει ότι η ύπαρξη συστήματος κυρώσεων προβλεπόμενου στον ΓΚΠΔ βάσει του οποίου επιβάλλεται διοικητικό πρόστιμο, όταν τούτο δικαιολογείται από τις ειδικές περιστάσεις κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης, δημιουργεί κίνητρο ώστε οι υπεύθυνοι επεξεργασίας και οι εκτελούντες την επεξεργασία να συμμορφώνονται με τον ΓΚΠΔ και ότι, με το αποτρεπτικό τους αποτέλεσμα, τα διοικητικά πρόστιμα συμβάλλουν στην ενίσχυση της προστασίας των υποκειμένων των δεδομένων. Εντούτοις, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν έκρινε αναγκαίο να προβλέψει την επιβολή διοικητικών προστίμων σε περίπτωση μη συνδρομής υπαιτιότητας. Λαμβανομένου υπόψη ότι ο ΓΚΠΔ αποσκοπεί σε ισοδύναμο και ομοιογενές επίπεδο προστασίας και ότι, προς τούτο, πρέπει να εφαρμόζεται με συνέπεια σε ολόκληρη την Ένωση, θα ήταν αντίθετο προς

¹¹⁵ Παράβαση για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 83, παράγραφοι 4 έως 6.

¹¹⁶ Δυνάμει του άρθρου 83, παράγραφος 7, του ΓΚΠΔ, το οποίο προβλέπει ότι «[...] κάθε κράτος μέλος δύναται να καθορίζει τους κανόνες για το εάν και σε ποιο βαθμό διοικητικά πρόστιμα μπορεί να επιβάλλονται σε δημόσιες αρχές και φορείς που έχουν συσταθεί στο εν λόγω κράτος μέλος».

¹¹⁷ Δυνάμει του άρθρου 83, παράγραφος 8, του ΓΚΠΔ, ερμηνευόμενου σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 129 του ΓΚΠΔ.

¹¹⁸ Άρθρο 83, παράγραφος 2, στοιχείο β', του ΓΚΠΔ.

τον σκοπό αυτόν να επιτρέπεται στα κράτη μέλη να προβλέπουν τέτοιο καθεστώς για την επιβολή προστίμου.

Επιπλέον, το Δικαστήριο κρίνει ότι μπορεί να επιβληθεί διοικητικό πρόστιμο σε υπεύθυνο επεξεργασίας όσον αφορά πράξεις επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που πραγματοποίησε για λογαριασμό του ένας εκτελών την επεξεργασία, εκτός εάν, στο πλαίσιο των πράξεων αυτών, ο εκτελών την επεξεργασία πραγματοποίησε επεξεργασία για τους δικούς του σκοπούς ή επεξεργάστηκε τα δεδομένα είτε κατά τρόπο μη συμβατό προς το πλαίσιο ή τις λεπτομέρειες της επεξεργασίας που είχε καθορίσει ο υπεύθυνος της επεξεργασίας είτε κατά τρόπο ως προς τον οποίο δεν θα μπορούσε εύλογα να θεωρηθεί ότι θα είχε συγκατατεθεί ο υπεύθυνος της επεξεργασίας. Σε μια τέτοια περίπτωση, ως υπεύθυνος για τη συγκεκριμένη επεξεργασία θεωρείται ο εκτελών την επεξεργασία.

Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Deutsche Wohnen (C-807/21, EU:C:2023:950)

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των προσωπικών δεδομένων – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 – Άρθρο 4, σημείο 7 – Έννοια του όρου “υπεύθυνος επεξεργασίας” – Άρθρο 58, παράγραφος 2 – Εξουσίες των εποπτικών αρχών να επιβάλλουν διορθωτικά μέτρα – Άρθρο 83 – Επιβολή διοικητικών προστίμων σε νομικό πρόσωπο – Προϋποθέσεις – Περιθώριο χειρισμού των κρατών μελών – Απαίτηση να έχει διαπραχθεί η παράβαση εκ προθέσεως ή εξ αμελείας»

Η Deutsche Wohnen SE (στο εξής: DW) είναι εταιρία ακινήτων η οποία κατέχει έμμεσα, μέσω συμμετοχών σε διάφορες εταιρίες, μεγάλο αριθμό εμπορικών και αστικών ακινήτων. Στο πλαίσιο των εμπορικών δραστηριοτήτων της, επεξεργάζεται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα των μισθωτών των ακινήτων αυτών.

Κατόπιν δύο ελέγχων που διενήργησε το 2017 και το 2019, η Berliner Beauftragte für den Datenschutz (αρχή προστασίας δεδομένων του Βερολίνου, Γερμανία) διαπίστωσε σειρά παραβάσεων του ΓΚΠΔ ¹¹⁹ εκ μέρους της DW. Για τον λόγο αυτόν, με απόφαση της 30ής Οκτωβρίου 2019, η εν λόγω αρχή επέβαλε εις βάρος της διοικητικά πρόστιμα.

Η DW άσκησε προσφυγή κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Landgericht Berlin (πρωτοδικείου Βερολίνου, Γερμανία), το οποίο έθεσε την υπόθεση στο αρχείο. Το δικαστήριο αυτό έκρινε ότι, βάσει του γερμανικού νόμου ¹²⁰, διοικητική παράβαση μπορεί να διαπιστωθεί μόνον εις βάρος φυσικού προσώπου και όχι εις βάρος νομικού προσώπου. Επιπλέον, σε περίπτωση στοιχειοθέτησης ευθύνης του νομικού προσώπου, μπορούν να του καταλογιστούν μόνον οι πράξεις των μελών των οργάνων του ή των εκπροσώπων του. Η Staatsanwaltschaft Βερολίνου (εισαγγελία Βερολίνου, Γερμανία) άσκησε έφεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Kammergericht Berlin (εφετείου Βερολίνου,

¹¹⁹ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, στο εξής: ΓΚΠΔ).

¹²⁰ Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (νόμος περί διοικητικών παραβάσεων), της 24ης Μαΐου 1968 (BGBl. I, σ. 481), όπως ίσχυε κατά την ανακοίνωση της 19ης Φεβρουαρίου 1987 (BGBl. I, σ. 602), όπως έχει τροποποιηθεί με τον νόμο της 19ης Ιουνίου 2020 (BGBl. I, σ. 1350).

Γερμανία). Στο πλαίσιο αυτό, το εν λόγω δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με την ερμηνεία του ΓΚΠΔ ¹²¹.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο αποφαινεται επί των προϋποθέσεων επιβολής διοικητικών προστίμων βάσει του ΓΚΠΔ. Κατά πρώτον, εξετάζει το ζήτημα αν τα κράτη μέλη μπορούν να εξαρτήσουν την επιβολή διοικητικού προστίμου εις βάρος νομικού προσώπου από την προϋπόθεση η παράβαση του κανονισμού να έχει καταλογιστεί προηγουμένως σε ταυτοποιημένο φυσικό πρόσωπο. Κατά δεύτερον, εξετάζει το ζήτημα αν η παράβαση των διατάξεων του ΓΚΠΔ για την οποία επιβάλλεται κύρωση πρέπει να έχει διαπραχθεί εκ προθέσεως ή εξ αμελείας ¹²².

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά την επιβολή διοικητικού προστίμου βάσει του ΓΚΠΔ σε νομικό πρόσωπο, το Δικαστήριο επισημαίνει κατ' αρχάς ότι οι αρχές, οι απαγορεύσεις και οι υποχρεώσεις που προβλέπονται στον ΓΚΠΔ απευθύνονται ειδικότερα στους «υπευθύνους επεξεργασίας» των οποίων η ευθύνη εκτείνεται σε οποιαδήποτε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα πραγματοποιείται από τους ίδιους ή για λογαριασμό τους. Αυτή ακριβώς η ευθύνη συνιστά τη βάση για την επιβολή διοικητικού προστίμου στον υπεύθυνο της επεξεργασίας κατ' εφαρμογήν του άρθρου 83 του ΓΚΠΔ, σε περίπτωση παράβασης των διατάξεων του κανονισμού αυτού. Ωστόσο, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν προέβη, για τη στοιχειοθέτηση της σχετικής ευθύνης, σε διάκριση μεταξύ φυσικών και νομικών προσώπων, καθόσον η ευθύνη αυτή εξαρτάται μόνον από την προϋπόθεση τα εν λόγω πρόσωπα, μόνα ή από κοινού με άλλα, να καθορίζουν τους σκοπούς και τον τρόπο της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ¹²³. Ως εκ τούτου, κατ' αρχήν κάθε πρόσωπο που πληροί την προϋπόθεση αυτή ευθύνεται, μεταξύ άλλων, για κάθε παράβαση του ΓΚΠΔ, η οποία διαπράττεται από το ίδιο ή για λογαριασμό του. Τούτο συνεπάγεται, αφενός, ότι τα νομικά πρόσωπα ευθύνονται όχι μόνον για παραβάσεις που διαπράττονται από τους εκπροσώπους τους, τους διευθυντές ή τους διαχειριστές τους, αλλά και για όσες διαπράττονται από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο ενεργεί στο πλαίσιο της επιχειρηματικής δραστηριότητας των εν λόγω νομικών προσώπων και για λογαριασμό τους. Αφετέρου, τα διοικητικά πρόστιμα που προβλέπονται από τον ΓΚΠΔ σε περίπτωση τέτοιων παραβάσεων πρέπει να μπορούν να επιβάλλονται απευθείας σε νομικά πρόσωπα όταν αυτά μπορούν να χαρακτηριστούν ως υπεύθυνοι επεξεργασίας.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι από καμία διάταξη του ΓΚΠΔ δεν μπορεί να συναχθεί ότι η επιβολή διοικητικού προστίμου σε νομικό πρόσωπο ως υπεύθυνο επεξεργασίας εξαρτάται από την προηγούμενη διαπίστωση ότι η παράβαση διαπράχθηκε από ταυτοποιημένο φυσικό πρόσωπο. Πέραν τούτου, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν κατέλιπε συναφώς στα κράτη μέλη περιθώριο εκτιμήσεως. Το γεγονός ότι ο ΓΚΠΔ παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να προβλέπουν απαιτήσεις σχετικές με τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθούν οι εποπτικές αρχές κατά την επιβολή διοικητικού προστίμου ¹²⁴ ουδόλως σημαίνει ότι τα κράτη μέλη μπορούν επίσης να προβλέπουν και ουσιαστικές προϋποθέσεις επιπλέον των προβλεπόμενων στον ΓΚΠΔ.

¹²¹ Άρθρο 58, παράγραφος 2, και άρθρο 83 του ΓΚΠΔ.

¹²² Επί του ζητήματος αυτού, βλ. και απόφαση Nacionalinis visuomenės sveikatos centras (C-683/21) της ίδιας ημέρας.

¹²³ Κατά το άρθρο 4, σημείο 7, του ΓΚΠΔ.

¹²⁴ Όπως προκύπτει από το άρθρο 58, παράγραφος 4, και από το άρθρο 83, παράγραφος 8, του ΓΚΠΔ, ερμηνευόμενα υπό το πρίσμα της αιτιολογικής του σκέψης 129.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι αν επιτρεπόταν στα κράτη μέλη να απαιτούν μονομερώς και ως αναγκαία προϋπόθεση για την επιβολή διοικητικού προστίμου, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 83 του ΓΚΠΔ, σε υπεύθυνο επεξεργασίας ο οποίος είναι νομικό πρόσωπο, να έχει καταλογιστεί ή να μπορεί να καταλογιστεί προηγουμένως η επίμαχη παράβαση σε ταυτοποιημένο φυσικό πρόσωπο, τούτο θα αντέβαινε στον σκοπό του ΓΚΠΔ. Επιπλέον, μια τέτοια πρόσθετη απαίτηση θα ενείχε εν τέλει κίνδυνο αποδυνάμωσης της αποτελεσματικότητας και του αποτρεπτικού αποτελέσματος των διοικητικών προστίμων που επιβάλλονται σε νομικά πρόσωπα ως υπευθύνους επεξεργασίας.

Τέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η έννοια της «επιχείρησης», κατά τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ ¹²⁵, δεν ασκεί επιρροή στο ζήτημα αν και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να επιβληθεί διοικητικό πρόστιμο βάσει του ΓΚΠΔ σε υπεύθυνο επεξεργασίας ο οποίος είναι νομικό πρόσωπο, αλλά ασκεί επιρροή μόνον στον καθορισμό του ύψους του προστίμου αυτού.

Επομένως, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο ΓΚΠΔ ¹²⁶ αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας μπορεί να επιβληθεί διοικητικό πρόστιμο σε νομικό πρόσωπο υπό την ιδιότητά του ως υπευθύνου επεξεργασίας για παράβαση του κανονισμού αυτού ¹²⁷ μόνον εφόσον η παράβαση αυτή έχει προηγουμένως καταλογιστεί σε ταυτοποιημένο φυσικό πρόσωπο.

Όσον αφορά το ζήτημα αν τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν την επιβολή διοικητικού προστίμου ακόμη και αν η παράβαση για την οποία επιβάλλεται κύρωση δεν διαπράχθηκε εκ προθέσεως ή εξ αμελείας, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, ότι οι ουσιαστικές προϋποθέσεις τις οποίες πρέπει να τηρεί η εποπτική αρχή κατά την επιβολή ενός τέτοιου προστίμου σε υπεύθυνο επεξεργασίας ρυθμίζονται αποκλειστικά από το δίκαιο της Ένωσης και ότι τα κράτη μέλη δεν διαθέτουν συναφώς κανένα περιθώριο εκτιμήσεως.

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις αυτές, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, μεταξύ των απαριθμούμενων στον ΓΚΠΔ στοιχείων βάσει των οποίων η εποπτική αρχή επιβάλλει τέτοια πρόστιμα αναφέρεται «ο δόλος ή η αμέλεια που προκάλεσε την παράβαση» ¹²⁸. Αντιθέτως, σε κανένα από τα στοιχεία αυτά δεν γίνεται λόγος για οποιαδήποτε δυνατότητα στοιχειοθέτησης ευθύνης του υπευθύνου επεξεργασίας αν δεν συντρέχει υπαίτια συμπεριφορά εκ μέρους του. Επομένως, μόνον οι εκ προθέσεως ή εξ αμελείας παραβάσεις των διατάξεων του ΓΚΠΔ εκ μέρους του υπευθύνου επεξεργασίας μπορούν να οδηγήσουν στην επιβολή σε βάρος του διοικητικού προστίμου κατ' εφαρμογήν του άρθρου 83 του ΓΚΠΔ.

Το Δικαστήριο προσθέτει ότι η ερμηνεία αυτή επιρρωννύεται από τη γενική οικονομία και τον σκοπό του ΓΚΠΔ. Στο ως άνω πλαίσιο, διευκρινίζει ότι η ύπαρξη συστήματος κυρώσεων προβλεπόμενου στον ΓΚΠΔ βάσει του οποίου επιβάλλεται διοικητικό πρόστιμο, όταν τούτο δικαιολογείται από τις ειδικές περιστάσεις κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης, δημιουργεί κίνητρο ώστε οι υπεύθυνοι επεξεργασίας και οι εκτελούντες την επεξεργασία να συμμορφώνονται με τον ΓΚΠΔ και ότι, με το αποτρεπτικό τους αποτέλεσμα, τα διοικητικά πρόστιμα συμβάλλουν στην ενίσχυση της προστασίας των υποκειμένων των δεδομένων. Εντούτοις, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν έκρινε αναγκαίο να προβλέψει την επιβολή διοικητικών προστίμων σε περίπτωση μη συνδρομής υπαιτιότητας. Λαμβανομένου υπόψη ότι ο ΓΚΠΔ αποσκοπεί σε ισοδύναμο και ομοιογενές επίπεδο προστασίας και

¹²⁵ Στην οποία παραπέμπει η αιτιολογική σκέψη 150 του ΓΚΠΔ.

¹²⁶ Άρθρο 58, παράγραφος 2, στοιχείο θ', και άρθρο 83, παράγραφοι 1 έως 6, του ΓΚΠΔ.

¹²⁷ Για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 83, παράγραφοι 4 έως 6, του ΓΚΠΔ.

¹²⁸ Άρθρο 83, παράγραφος 2, στοιχείο β', του ΓΚΠΔ.

ότι, προς τούτο, πρέπει να εφαρμόζεται με συνέπεια σε ολόκληρη την Ένωση, θα ήταν αντίθετο προς τον σκοπό αυτόν να επιτρέπεται στα κράτη μέλη να προβλέπουν τέτοιο καθεστώς για την επιβολή προστίμου.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, βάσει του άρθρου 83 του ΓΚΠΔ, μπορεί να επιβληθεί διοικητικό πρόστιμο μόνον εάν αποδεικνύεται ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας, ο οποίος είναι νομικό πρόσωπο και συγχρόνως επιχείρηση, διέπραξε εκ προθέσεως ή εξ αμελείας παράβαση των περιεχόμενων στον κανονισμό αυτόν κανόνων.

II. Ιθαγένεια της Ένωσης

1. Μέτρα που περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης

Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Nordic Info (C-128/22, EU:C:2023:951)

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2004/38/ΕΚ – Άρθρα 27 και 29 – Μέτρα που περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης για λόγους δημόσιας υγείας – Μέτρα γενικής ισχύος – Εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία προβλέπει την απαγόρευση εξόδου από την εθνική επικράτεια για την πραγματοποίηση μη απολύτως αναγκαίων ταξιδιών προς κράτη μέλη που έχουν χαρακτηριστεί ως ζώνες υψηλού κινδύνου στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19, καθώς και την υποχρέωση κάθε ταξιδιώτη που εισέρχεται στην εθνική επικράτεια από κάποιο από τα εν λόγω κράτη μέλη να υποβάλλεται σε εξετάσεις για την ανίχνευση του ιού και σε καραντίνα – Κώδικας συνόρων του Σένγκεν – Άρθρο 23 – Άσκηση αστυνομικών αρμοδιοτήτων στον τομέα της δημόσιας υγείας – Ισοδυναμία με τη διενέργεια συνοριακών ελέγχων – Άρθρο 25 – Δυνατότητα επαναφοράς των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19 – Έλεγχοι που διενεργούνται σε κράτος μέλος στο πλαίσιο μέτρων απαγόρευσης της διέλευσης συνόρων με σκοπό την πραγματοποίηση μη απολύτως αναγκαίων ταξιδιών από ή προς κράτη του χώρου Σένγκεν τα οποία έχουν χαρακτηριστεί ως ζώνες υψηλού κινδύνου στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19»

Στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19, απαγορεύθηκαν με βελγική υπουργική απόφαση, τον Ιούλιο του 2020, τα μη απολύτως αναγκαία ταξίδια μεταξύ του Βελγίου και των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των κρατών της ζώνης Σένγκεν και του Ηνωμένου Βασιλείου, εφόσον τα κράτη αυτά είχαν χαρακτηριστεί ως ζώνες υψηλού κινδύνου («κόκκινες ζώνες») λόγω της επιδημιολογικής κατάστασής τους ή του επιπέδου των περιοριστικών υγειονομικών μέτρων που είχαν ληφθεί από τις αρχές των κρατών αυτών. Επιπλέον, η βελγική ρύθμιση προέβλεπε την υποχρέωση κάθε ταξιδιώτη εισερχόμενου στη βελγική επικράτεια από κάποιο εκ των εν λόγω κρατών να υποβάλλεται σε εξετάσεις για την ανίχνευση του ιού και σε καραντίνα.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, οι βελγικές αρχές διενεργούσαν ελέγχους για να εξακριβώσουν αν τηρούνταν τα ως άνω μέτρα.

Από τις 12 έως τις 15 Ιουλίου 2020, η Σουηδία συμπεριλήφθηκε μεταξύ των κρατών που χαρακτηρίζονταν ως ζώνες υψηλού κινδύνου. Η Nordic Info BV, πρακτορείο με ειδίκευση στα ταξίδια προς και από τη Σκανδιναβία, ακύρωσε το σύνολο των προγραμματισμένων ταξιδιών από το Βέλγιο προς τη Σουηδία κατά τη θερινή περίοδο, προκειμένου να συμμορφωθεί προς τη βελγική ρύθμιση.

Το εν λόγω πρακτορείο ταξιδιών άσκησε στη συνέχεια αγωγή ενώπιον του *Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel* (ολλανδόφωνου πρωτοδικείου Βρυξελλών, Βέλγιο), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου, με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας που ισχυρίζεται ότι υπέστη λόγω σφαλμάτων στα οποία υπέπεσε, κατά το ενάγον, το Βελγικό κράτος κατά την κατάρτιση της επίμαχης νομοθεσίας.

Με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει, αφενός, αν μια τέτοια γενικής ισχύος ρύθμιση κράτους μέλους συνάδει

με τις διατάξεις της οδηγίας 2004/38¹²⁹ οι οποίες διέπουν τα περιοριστικά της ελευθερίας κυκλοφορίας μέτρα που λαμβάνονται για λόγους δημόσιας υγείας¹³⁰. Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο εάν η απαγόρευση διέλευσης των εσωτερικών συνόρων αυτού του κράτους μέλους, με σκοπό την πραγματοποίηση μη απολύτως αναγκαίων ταξιδιών από ή προς κράτη του χώρου Σένγκεν τα οποία έχουν χαρακτηριστεί ως ζώνες υψηλού κινδύνου, συνάδει με τα άρθρα του κώδικα συνόρων του Σένγκεν¹³¹ τα οποία αφορούν την απουσία ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα, την ενδεχόμενη προσωρινή επαναφορά των ελέγχων και την άσκηση των αστυνομικών αρμοδιοτήτων¹³².

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο απαντά καταφατικά στα δύο αυτά ερωτήματα, διευκρινίζοντας τις προϋποθέσεις για τη θέσπιση μιας τέτοιας εθνικής ρυθμίσεως.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά τη νομιμότητα, υπό το πρίσμα της οδηγίας 2004/38, μέτρων περιοριστικών της ελευθερίας κυκλοφορίας τα οποία έχει λάβει κράτος μέλος στο πλαίσιο πανδημίας όπως αυτή της COVID-19, το Δικαστήριο κρίνει ότι η εθνική κανονιστική ρύθμιση που θεσπίζει τα μέτρα αυτά πρέπει να σέβεται το σύνολο των προϋποθέσεων και των εγγυήσεων που προβλέπονται στα άρθρα 30 έως 32 της οδηγίας, τα δικαιώματα και τις αρχές που κατοχυρώνονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ιδίως την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων και την αρχή της αναλογικότητας.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει, πρώτον, ότι, μολονότι περιλαμβάνονται σε κεφάλαιο της οδηγίας 2004/38 το οποίο επιγράφεται «Περιορισμοί του δικαιώματος εισόδου και του δικαιώματος διαμονής για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας», το άρθρο 27, παράγραφος 1, και το άρθρο 29, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38 περιέχουν ρητή αναφορά στην «ελευθερία κυκλοφορίας» και, επομένως, καλύπτουν αμφότερες τις συνιστώσες της ελευθερίας αυτής, ήτοι το δικαίωμα εισόδου και το δικαίωμα εξόδου, επιτρέποντας συνεπώς στα κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα που περιορίζουν αμφότερα τα δικαιώματα αυτά για λόγους δημόσιας υγείας. Επομένως, τα περιοριστικά της ελευθερίας κυκλοφορίας μέτρα που ένα κράτος μέλος μπορεί να λαμβάνει για λόγους δημόσιας υγείας βάσει των διατάξεων αυτών μπορούν να συνιστανται όχι μόνο στην απαγόρευση εξόδου από το έδαφος κράτους μέλους για την πραγματοποίηση, όπως εν προκειμένω, μη απολύτως αναγκαίων ταξιδιών, αλλά και στην υποχρέωση των ταξιδιωτών που εισέρχονται στο έδαφος αυτό να υποβάλλονται σε εξετάσεις ανίχνευσης και σε καραντίνα.

Δεύτερον, καμία από τις δύο αυτές διατάξεις δεν αντιτίθεται στη λήψη τέτοιων περιοριστικών μέτρων με πράξη γενικής ισχύος η οποία αφορά αδιακρίτως κάθε πρόσωπο ευρισκόμενο σε κατάσταση καλυπτόμενη από την πράξη αυτή. Η ερμηνεία αυτή επιρρωννύεται από το γεγονός ότι οι ασθένειες που μπορούν να δικαιολογήσουν τέτοια μέτρα –ήτοι οι λοιμώδεις νόσοι ή οι μεταδοτικές

¹²⁹ Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 229, σ. 35).

¹³⁰ Πρόκειται, συγκεκριμένα, για τα άρθρα 27 και 29 της οδηγίας.

¹³¹ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/399 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, περί κώδικα της Ένωσης σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν) (ΕΕ 2016, L 77, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 2017/2225 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2017 (ΕΕ 2017, L 327, σ. 1).

¹³² Πρόκειται, συγκεκριμένα, για τα άρθρα 22, 23 και 25 του κώδικα αυτού.

παρασιτικές ασθένειες όπως η COVID-19- ενδέχεται να προσβάλλουν, λόγω των χαρακτηριστικών τους αυτών καθεαυτά, ολόκληρους πληθυσμούς ανεξαρτήτως ατομικών συμπεριφορών.

Τρίτον, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, παρά τη διατύπωσή τους η οποία, εκ πρώτης όψεως, αφορά ατομικές αποφάσεις, το σύνολο των προϋποθέσεων και εγγυήσεων που προβλέπονται στα άρθρα 30 έως 32 της οδηγίας 2004/38 πρέπει επίσης να τηρείται και στην περίπτωση περιοριστικών μέτρων που λαμβάνονται με τη μορφή πράξεων γενικής ισχύος. Επομένως, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 30, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας, κάθε πράξη γενικής ισχύος που θεσπίζει μέτρα περιοριστικά της ελεύθερης κυκλοφορίας για λόγους δημόσιας υγείας πρέπει να γνωστοποιείται στο κοινό στο πλαίσιο επίσημης δημοσίευσης εκ μέρους του κράτους μέλους που την εκδίδει και με επαρκή επίσημη κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης, ούτως ώστε να μπορούν να γίνουν αντιληπτά το περιεχόμενο και τα αποτελέσματα της πράξης αυτής, όπως και οι συγκεκριμένοι λόγοι δημόσιας υγείας που προβάλλονται προς στήριξή της. Εξάλλου, για την τήρηση των εγγυήσεων που προβλέπονται στα άρθρα 30, παράγραφος 3, και 31 της οδηγίας, η πράξη γενικής ισχύος πρέπει να μπορεί να προσβληθεί στο πλαίσιο ένδικης και, ενδεχομένως, διοικητικής προσφυγής, οι δε κανόνες που διέπουν την άσκηση προσφυγής πρέπει να γνωστοποιούνται στο κοινό. Τέτοια περιοριστικά μέτρα πρέπει επίσης να συνάδουν με την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων, η οποία κατοχυρώνεται στον Χάρτη.

Τέλος, τέταρτον, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 31, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 2004/38, κάθε περιοριστικό της ελεύθερης κυκλοφορίας μέτρο που λαμβάνεται για λόγους δημόσιας υγείας πρέπει να είναι ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας και η αναλογικότητα ενός τέτοιου μέτρου πρέπει να εκτιμάται λαμβανομένης επίσης υπόψη της αρχής της προφυλάξεως. Η απαίτηση αναλογικότητας επιβάλλει συγκεκριμένα να εξακριβώνεται ότι τέτοιου είδους μέτρα, κατά πρώτον, είναι κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού γενικού συμφέροντος, εν προκειμένω της προστασίας της δημόσιας υγείας, κατά δεύτερον, περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο, υπό την έννοια ότι ο σκοπός αυτός δεν πρέπει να μπορεί ευλόγως να επιτευχθεί κατά τρόπο εξίσου αποτελεσματικό με άλλα μέσα τα οποία να θίγουν λιγότερο τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που κατοχυρώνονται υπέρ των ενδιαφερομένων και, κατά τρίτον, δεν είναι δυσανάλογα προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, εκτίμηση η οποία απαιτεί ιδίως να γίνεται στάθμιση μεταξύ της σημασίας του σκοπού αυτού και της σοβαρότητας της επεμβάσεως στα εν λόγω δικαιώματα και ελευθερίες.

Όσον αφορά τους ελέγχους που αποσκοπούν στη διασφάλιση της τήρησης της επίδικης ρυθμίσεως, το Δικαστήριο εκτιμά ότι τέτοιοι έλεγχοι είναι δυνατοί εντός της εθνικής επικράτειας μόνον υπό την προϋπόθεση ότι εμπίπτουν στην άσκηση αστυνομικών αρμοδιοτήτων, κατά την έννοια του άρθρου 23, στοιχείο α', του κώδικα συνόρων του Σένγκεν. Στην περίπτωση που οι εν λόγω έλεγχοι διενεργούνται απευθείας στα εσωτερικά σύνορα, είναι αναγκαίο το κράτος μέλος να τηρεί το σύνολο των προϋποθέσεων των άρθρων 25 έως 28 του κώδικα αυτού σχετικά με την προσωρινή επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα, διευκρινιζομένου ότι η απειλή λόγω πανδημίας όπως αυτή της COVID-19 αντιστοιχεί σε σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη ή την εσωτερική ασφάλεια, κατά την έννοια του άρθρου 25 παράγραφος 1, του εν λόγω κώδικα.

Όσον αφορά, κατά πρώτον, το άρθρο 23, στοιχείο α', του κώδικα συνόρων του Σένγκεν, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η διάταξη αυτή εγγυάται στα κράτη μέλη το δικαίωμα να διενεργούν, εντός της εθνικής επικράτειας, συμπεριλαμβανομένων των παραμεθόριων περιοχών, ελέγχους δικαιολογούμενους από την άσκηση αστυνομικών αρμοδιοτήτων, εφόσον η άσκησή τους δεν έχει αποτέλεσμα ισοδύναμο με το αποτέλεσμα συνοριακών ελέγχων, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

Για τον σκοπό αυτόν, το άρθρο 23, στοιχείο α', δεύτερη περίοδος, σημεία i έως iv, του κώδικα αυτού παρέχει ενδείξεις οι οποίες μπορούν να καθοδηγήσουν τα κράτη μέλη κατά την άσκηση τέτοιων αστυνομικών αρμοδιοτήτων.

Συναφώς, όσον αφορά, πρώτον, την ένδειξη που περιλαμβάνεται στο άρθρο 23, στοιχείο α', δεύτερη περίοδος, σημείο i, του εν λόγω κώδικα, οι σκοποί που επιδιώκονται με τους ελέγχους αυτούς πρέπει να διαφέρουν από τους σκοπούς που επιδιώκονται με τους συνοριακούς ελέγχους, οι οποίοι συνίστανται στο να διασφαλίζεται ότι μπορεί να επιτραπεί στα πρόσωπα να εισέλθουν στο έδαφος του κράτους μέλους ή να το εγκαταλείψουν και στο να εμποδίζονται τα πρόσωπα να παρακάμπτουν τους συνοριακούς ελέγχους. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι τέτοια περίπτωση φαίνεται να συντρέχει εν προκειμένω, στο μέτρο που ο κύριος σκοπός των ελέγχων οι οποίοι επιδίωκαν τη διασφάλιση της τηρήσεως της επίμαχης βελγικής ρυθμίσεως ήταν να περιορισθεί, επειγόντως, η εξάπλωση της COVID-19 στον βελγικό πληθυσμό.

Όσον αφορά, δεύτερον, την ένδειξη που περιλαμβάνεται στο άρθρο 23, στοιχείο α', δεύτερη περίοδος, σημείο ii, του κώδικα συνόρων του Σένγκεν, αρκεί οι έλεγχοι αυτοί να έχουν αποφασιστεί και τεθεί σε εφαρμογή λαμβανομένων υπόψη περιστάσεων από τις οποίες προκύπτει αντικειμενικός κίνδυνος σημαντικής και σοβαρής βλάβης της δημόσιας υγείας, ο οποίος μπορεί να προβληθεί από κράτος μέλος δυνάμει της διάταξης αυτής, και βάσει των γενικών γνώσεων που είχαν οι αρχές όσον αφορά τις ζώνες εισόδου και εξόδου από την εθνική επικράτεια, μέσω των οποίων μπορούσε να διέλθει μεγάλος αριθμός ταξιδιωτών τους οποίους αφορούσε η εν λόγω απαγόρευση.

Όσον αφορά, τρίτον, τις ενδείξεις που περιλαμβάνονται στο άρθρο 23, στοιχείο α', δεύτερη περίοδος, σημεία iii και iv, του κώδικα συνόρων του Σένγκεν, το σύνολο των επίμαχων στην κύρια δίκη ελέγχων πρέπει, αφενός, να διενεργήθηκαν τυχαία και, ως εκ τούτου, «δειγματοληπτικά» και, αφετέρου, να σχεδιάστηκαν και εκτελέστηκαν κατά τρόπο σαφώς διαφορετικό από τους συστηματικούς ελέγχους προσώπων στα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης. Ως προς το τελευταίο αυτό ζήτημα, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, στο πλαίσιο πανδημίας όπως αυτή της COVID-19, τα κράτη μέλη διαθέτουν ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά την ένταση, τη συχνότητα και τον επιλεκτικό χαρακτήρα των ελέγχων.

Κατά δεύτερον, σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι οι επίμαχοι έλεγχοι διενεργήθηκαν στα εσωτερικά σύνορα, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να εξακριβώσει αν το Βασίλειο του Βελγίου τήρησε το σύνολο των προϋποθέσεων των άρθρων 25 έως 28 του κώδικα συνόρων του Σένγκεν για την προσωρινή επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα σε περίπτωση σοβαρής απειλής για τη δημόσια τάξη και/ή την εσωτερική ασφάλεια. Το Δικαστήριο διευκρινίζει συναφώς ότι μια πανδημία τέτοιας έκτασης όπως η πανδημία της COVID-19 μπορεί να χαρακτηριστεί ως σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη και/ή την εσωτερική ασφάλεια, κατά την έννοια του άρθρου 25, παράγραφος 1, του κώδικα αυτού, στο μέτρο που μπορεί να θίξει θεμελιώδες συμφέρον της κοινωνίας, ήτοι το συμφέρον που συνίσταται στη διασφάλιση της ζωής των πολιτών, και στο μέτρο που αφορά αυτή καθεαυτήν την επιβίωση μέρους του πληθυσμού, και ιδίως των πλέον ευάλωτων προσώπων.

Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Chief Appeals Officer κ.λπ. (C-488/21, EU:C:2023:1013)

«Προδικαστική παραπομπή – Ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρα 21 και 45 ΣΛΕΕ – Δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών – Εργαζόμενος που απέκτησε την ιθαγένεια του κράτους μέλους υποδοχής, διατηρώντας παράλληλα την αρχική του ιθαγένεια – Οδηγία 2004/38/ΕΚ – Άρθρο 3 – Δικαιούχοι – Άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο δ' – Μέλος της οικογένειας – Απευθείας ανιόντες συντηρούμενοι από εργαζόμενο που είναι πολίτης της Ένωσης – Άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχεία α' και δ' – Δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών – Διατήρηση της ιδιότητας του συντηρούμενου προσώπου στο κράτος μέλος υποδοχής – Άρθρο 14, παράγραφος 2 – Διατήρηση του δικαιώματος διαμονής – Κανονισμός (ΕΕ) 492/2011 – Άρθρο 7, παράγραφος 2 – Ίση μεταχείριση – Κοινωνικά πλεονεκτήματα – Παροχές κοινωνικής πρόνοιας – Υπέρμετρο βάρος για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής»

Η GV είναι Ρουμάνα υπήκοος και μητέρα της AC, επίσης Ρουμάνας υπηκόου, που διαμένει και εργάζεται στην Ιρλανδία. Η AC έχει αποκτήσει, εξάλλου, την ιρλανδική ιθαγένεια με πολιτογράφηση.

Από το 2017 η GV διαμένει στην Ιρλανδία με τη θυγατέρα της από την οποία εξαρτάται οικονομικά. Τον Σεπτέμβριο του 2017 η GV ζήτησε να της χορηγηθεί επίδομα αναπηρίας, βάσει νόμου περί κοινωνικής προστασίας, επικαλούμενη την επιδείνωση της υγείας της λόγω αρθρίτιδας.

Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, το επίδομα αυτό, σκοπός του οποίου είναι η προστασία έναντι της φτώχειας, συνιστά παροχή κοινωνικής πρόνοιας χρηματοδοτούμενη από τον γενικό προϋπολογισμό, η οποία καταβάλλεται χωρίς ο ενδιαφερόμενος να πρέπει να έχει καταβάλει εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Επιπλέον, η λήψη του επιδόματος εξαρτάται από ορισμένες προϋποθέσεις, οι οποίες συνδέονται ιδίως με την ηλικία, την αναπηρία και τα εισοδήματα. Εξάλλου, το εν λόγω επίδομα αναπηρίας αποτελεί «ειδική μη ανταποδοτικού τύπου παροχή σε χρήμα» κατά την έννοια του κανονισμού (ΕΚ) 883/2004¹³³. Τέλος, το ιρλανδικό δίκαιο αποκλείει την καταβολή του επιδόματος αυτού σε πρόσωπο που δεν έχει τη συνήθη διαμονή του στην Ιρλανδία, όπως είναι τα πρόσωπα που δεν έχουν δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος αυτό.

Τον Φεβρουάριο του 2018 η αίτηση της GV να της χορηγηθεί επίδομα αναπηρίας απορρίφθηκε για τον λόγο ότι η ίδια δεν είχε δικαίωμα διαμονής στην Ιρλανδία.

Κατά την επανεξέταση της αίτησης, τον Ιούλιο του 2019, ο Appeals Officer (υπάλληλος της Υπηρεσίας Προσφυγών, Ιρλανδία) έκρινε ότι η GV είχε δικαίωμα διαμονής ως συντηρούμενη συγγενής, σε ευθεία ανιούσα γραμμή, πολίτη της Ένωσης που εργάζεται στην Ιρλανδία, αλλά δεν είχε δικαίωμα σε παροχές κοινωνικής πρόνοιας. Ο Chief Appeals Officer (προϊστάμενος της Υπηρεσίας Προσφυγών, Ιρλανδία), ενώπιον του οποίου υποβλήθηκε αίτηση αναθεώρησης, επιβεβαίωσε το σκεπτικό αυτό, καθόσον, σύμφωνα με την εθνική ρύθμιση που μετέφερε στο εθνικό δίκαιο την οδηγία 2004/38¹³⁴, η GV, σε περίπτωση που της χορηγούνταν το εν λόγω επίδομα, θα επιβάρυνε υπέρμετρα το εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας και, ως εκ τούτου, δεν θα είχε πλέον δικαίωμα διαμονής.

Με απόφαση που εξέδωσε τον Ιούλιο του 2020, το High Court (ανώτερο δικαστήριο, Ιρλανδία) ακύρωσε την απόφαση του προϊσταμένου της Υπηρεσίας Προσφυγών. Έκρινε δε ειδικότερα ότι η ως άνω εθνική ρύθμιση, καθόσον εξαρτά το δικαίωμα διαμονής μέλους της οικογένειας Ιρλανδού πολίτη από την προϋπόθεση το μέλος αυτό να μην επιβαρύνει υπέρμετρα το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους, είναι αντίθετο προς την οδηγία 2004/38, που διέπει το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών.

Επιληφθέν εφέσεως κατά της απόφασης αυτής, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει κατ' ουσίαν στο Δικαστήριο το ερώτημα αν είναι αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης ρύθμιση κράτους μέλους που επιτρέπει στις αρχές του εν λόγω κράτους μέλους να αρνούνται τη χορήγηση παροχής κοινωνικής πρόνοιας σε ανιόντα σε ευθεία γραμμή ο οποίος, κατά τον χρόνο υποβολής της σχετικής αίτησης, συντηρείται από εργαζόμενο που είναι πολίτης της Ένωσης, ή ακόμη και να

¹³³ Κανονισμός (ΕΚ) 883/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας (ΕΕ 2004, L 166, σ. 1, και διορθωτικά ΕΕ 2004, L 200, σ. 1 και ΕΕ 2007, L 204, σ. 30).

¹³⁴ Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, και διορθωτικά ΕΕ 2004, L 229, σ. 35, και ΕΕ 2007, L 204, σ. 28).

αφαιρούν από τον ανιόντα αυτόν το δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών, με την αιτιολογία ότι, αν του χορηγηθεί η παροχή, το εν λόγω μέλος της οικογένειας δεν θα συντηρείται πλέον από τον εργαζόμενο πολίτη της Ένωσης και, ως εκ τούτου, θα επιβαρύνει υπέρμετρα το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο κρίνει ότι μια τέτοια εθνική ρύθμιση είναι αντίθετη προς την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων¹³⁵, όπως έχει τεθεί σε εφαρμογή με τον κανονισμό 492/2011¹³⁶ που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης, σε συνδυασμό με την οδηγία 2004/38.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η οδηγία 2004/38, της οποίας την ερμηνεία ζήτησε το αιτούν δικαστήριο, διέπει μόνον τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολίτη της Ένωσης σε κράτη μέλη διαφορετικά εκείνου του οποίου έχει την ιθαγένεια. Κατά συνέπεια, δεν παρέχει στα μέλη της οικογένειας του εν λόγω πολίτη της Ένωσης παράγωγο δικαίωμα διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους αυτού. Εν προκειμένω, από τη στιγμή της πολιτογράφησης της AC, η οδηγία αυτή δεν ρυθμίζει πλέον ούτε το δικαίωμά της διαμονής στην Ιρλανδία ούτε το παράγωγο δικαίωμα διαμονής που έχουν ενδεχομένως τα μέλη της οικογένειάς της.

Τούτου λεχθέντος, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η κατάσταση υπηκόου κράτους μέλους, ο οποίος άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας μεταβαίνοντας και διαμένοντας νομίμως στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, δεν μπορεί να εξομοιωθεί με αμιγώς εσωτερική κατάσταση για τον λόγο και μόνον ότι ο υπήκοος αυτός, κατά τη διάρκεια της διαμονής του, απέκτησε την ιθαγένεια του κράτους μέλους υποδοχής επιπλέον της αρχικής του ιθαγένειας. Επομένως, χάριν της πρακτικής αποτελεσματικότητας των δικαιωμάτων που παρέχονται στους πολίτες της Ένωσης από το άρθρο 21 ΣΛΕΕ και, ειδικότερα, στους εργαζομένους από το άρθρο 45 ΣΛΕΕ, πρέπει να μπορεί να χορηγηθεί παράγωγο δικαίωμα διαμονής σε μέλος της οικογένειας εργαζόμενου πολίτη της Ένωσης ο οποίος, αφού άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας διαμένοντας και εργαζόμενος στο κράτος μέλος υποδοχής, απέκτησε την ιθαγένεια του κράτους μέλους αυτού. Οι δε προϋποθέσεις παροχής του παράγωγου δικαιώματος διαμονής του μέλους της οικογένειας δεν πρέπει να είναι αυστηρότερες από εκείνες που προβλέπει η οδηγία 2004/38 όσον αφορά το μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης ο οποίος άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εγκαθιστάμενος σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια, καθώς η οδηγία αυτή πρέπει να εφαρμοστεί στην περίπτωση αυτή κατ' αναλογίαν. Τέλος, ο εργαζόμενος πολίτης της Ένωσης –ακόμη και στην περίπτωση που απέκτησε την ιθαγένεια του κράτους μέλους υποδοχής, επιπλέον της αρχικής του ιθαγένειας, όπως εν προκειμένω– απολαύει του δικαιώματος ίσης μεταχείρισης, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 45, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, όπως αυτό έχει τεθεί σε εφαρμογή με το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 492/2011¹³⁷.

¹³⁵ Η αρχή αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 45 ΣΛΕΕ.

¹³⁶ Πρόκειται ειδικότερα για το άρθρο, 7 παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΕ) 492/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 2011, που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης (ΕΕ 2011, L 141, σ. 1).

¹³⁷ Κατά τη διάταξη αυτή, ο εργαζόμενος υπήκοος κράτους μέλους απολαύει στο έδαφος των άλλων κρατών μελών «των ιδίων κοινωνικών και φορολογικών πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους».

Στο πλαίσιο αυτό, πρώτον, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι από τον συνδυασμό περισσότερων διατάξεων της οδηγίας 2004/38¹³⁸ προκύπτει ότι οι ανιόντες σε ευθεία γραμμή εργαζομένου που είναι πολίτης της Ένωσης έχουν παράγωγο δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών, όταν είναι «συντηρούμενοι» από τον εν λόγω εργαζόμενο. Προκειμένου το ενδιαφερόμενο μέλος της οικογένειας να απολαύει του δικαιώματος αυτού, η κατάσταση εξάρτησης πρέπει να υπάρχει, στη χώρα προέλευσης του προσώπου αυτού, κατά τον χρόνο που αυτό ζητεί να εγκατασταθεί μαζί με τον πολίτη της Ένωσης από τον οποίον συντηρείται. Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να διατηρήσει το εν λόγω δικαίωμα ενόσω εξακολουθεί να συντηρείται από τον εργαζόμενο αυτόν¹³⁹, έως ότου ο εν λόγω ανιών, έχοντας διαμείνει νομίμως για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής, να είναι σε θέση να αξιώσει δικαίωμα μόνιμης διαμονής¹⁴⁰.

Δεύτερον, όσον αφορά το προαναφερθέν δικαίωμα ίσης μεταχείρισης του οποίου απολαύουν οι εργαζόμενοι πολίτες της Ένωσης δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 492/2011, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η έννοια των «κοινωνικών πλεονεκτημάτων» που προβλέπεται από τη διάταξη αυτή περιλαμβάνει όλα τα πλεονεκτήματα τα οποία, ανεξαρτήτως του αν συνδέονται με σύμβαση εργασίας, αναγνωρίζονται γενικώς στους ημεδαπούς εργαζομένους, λόγω κυρίως της αντικειμενικής ιδιότητάς τους ως εργαζομένων ή λόγω του ότι έχουν απλώς την κατοικία τους στο εθνικό έδαφος, και των οποίων πλεονεκτημάτων η επέκταση και στους εργαζομένους που είναι υπήκοοι άλλων κρατών μελών δύναται να διευκολύνει την κινητικότητά τους στο εσωτερικό της Ένωσης. Η έννοια αυτή μπορεί να περιλαμβάνει παροχές κοινωνικής πρόνοιας που εμπίπτουν συγχρόνως στο ειδικό πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 883/2004, όπως είναι το επίδομα αναπηρίας. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι μια παροχή κοινωνικής πρόνοιας, όπως είναι το επίδομα αναπηρίας που χορηγείται σε ανιόντα σε ευθεία γραμμή, συνιστά για τον διακινούμενο εργαζόμενο «κοινωνικό πλεονέκτημα» κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 492/2011, καθόσον ο εν λόγω ανιών σε ευθεία γραμμή συντηρείται από τον εργαζόμενο αυτόν, κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, στοιχείο δ', της οδηγίας 2004/38. Εξάλλου, ο εν λόγω συντηρούμενος ανιών σε ευθεία γραμμή, ως εμμέσως ωφελούμενος από την ίση μεταχείριση που παρέχεται στον εν λόγω εργαζόμενο, μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 492/2011 προκειμένου να λάβει το επίδομα όταν, δυνάμει του εθνικού δικαίου, το επίδομα αυτό χορηγείται απευθείας σε τέτοιους ανιόντες. Λαμβανομένης υπόψη της προστασίας που παρέχει η διάταξη αυτή έναντι των διακρίσεων τις οποίες θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν στο κράτος μέλος υποδοχής ο διακινούμενος εργαζόμενος και τα μέλη της οικογένειάς του, η ιδιότητα του «συντηρούμενου» ανιόντος κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, στοιχείο δ', της οδηγίας 2004/38 δεν μπορεί να επηρεάζεται από τη χορήγηση παροχής κοινωνικής πρόνοιας στο κράτος μέλος υποδοχής. Διαφορετική λύση θα αφαιρούσε, στην πράξη, από το συντηρούμενο μέλος της οικογένειας τη δυνατότητα να ζητήσει την παροχή αυτή, παραβιάζοντας έτσι την ίση μεταχείριση που αναγνωρίζεται στον διακινούμενο εργαζόμενο. Πρέπει να υπογραμμιστεί συναφώς ότι ο διακινούμενος εργαζόμενος, με τις φορολογικές εισφορές που καταβάλλει στο κράτος μέλος υποδοχής στο πλαίσιο της μισθωτής δραστηριότητας που ασκεί σε αυτό, συμβάλλει στη χρηματοδότηση των κοινωνικών πολιτικών του εν λόγω κράτους μέλους και πρέπει, κατά συνέπεια, να επωφελείται από αυτές υπό τους ίδιους όρους με τους ημεδαπούς εργαζομένους. Ως εκ τούτου, ο σκοπός της αποφυγής της υπέρμετρης οικονομικής επιβάρυνσης για το κράτος μέλος υποδοχής δεν μπορεί να δικαιολογήσει άνιση μεταχείριση μεταξύ των διακινούμενων και των ημεδαπών εργαζομένων.

¹³⁸ Πρόκειται για το άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο δ', και για το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχεία α' και δ', της οδηγίας 2004/38.

¹³⁹ Κατά το άρθρο 14, παράγραφος 2, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο δ', και το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχεία α' και δ', της οδηγίας 2004/38.

¹⁴⁰ Το εν λόγω δικαίωμα μόνιμης διαμονής ρυθμίζεται από το άρθρο 16, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38.

2. Απώλεια της ευρωπαϊκής ιθαγένειας λόγω απώλειας της ιθαγένειας κράτους μέλους

Απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Udlændinge- og Integrationsministeriet (Απώλεια της δανικής ιθαγένειας) (C-689/21, EU:C:2023:626)

«Προδικαστική παραπομπή – Ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 20 ΣΛΕΕ – Άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Πολίτης που έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους και την ιθαγένεια τρίτης χώρας – Αυτοδίκαιη απώλεια της ιθαγένειας του κράτους μέλους με τη συμπλήρωση του 22ου έτους της ηλικίας λόγω ανυπαρξίας πραγματικού δεσμού με το κράτος μέλος, εφόσον δεν υποβληθεί αίτηση περί διατηρήσεως της ιθαγένειας πριν από την ημερομηνία συμπλήρωσης της εν λόγω ηλικίας – Απώλεια της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης – Εξέταση της αναλογικότητας των συνεπειών της εν λόγω απώλειας από τη σκοπιά του δικαίου της Ένωσης – Αποκλειστική προθεσμία»

Η Χ, γεννηθείσα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής από Δανή μητέρα και Αμερικανό πατέρα, είχε, από τη γέννησή της, τη δανική και την αμερικανική ιθαγένεια. Μετά τη συμπλήρωση του 22ου έτους της ηλικίας της, η Χ υπέβαλε στο Udlændinge- og Integrationsministeriet (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ενσωμάτωσης, Δανία) αίτηση περί διατηρήσεως της δανικής ιθαγένειας.

Με απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2017, το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ενσωμάτωσης ενημέρωσε την Χ ότι, με τη συμπλήρωση του 22ου έτους της ηλικίας της, είχε απωλέσει τη δανική ιθαγένεια και ότι δεν ήταν δυνατό να επιτρέψει τη διατήρηση της ιθαγένειάς της, δεδομένου ότι είχε υποβάλει την αίτησή της μετά τη συμπλήρωση της ανωτέρω ηλικίας. Συγκεκριμένα, ελλείψει υποβολής αιτήσεως διατηρήσεως της ιθαγένειας πριν από τη συμπλήρωση της εν λόγω ηλικίας, η δανική κανονιστική ρύθμιση προβλέπει την αυτοδίκαιη απώλεια της ιθαγένειας για τους Δανούς υπηκόους οι οποίοι γεννήθηκαν εκτός της δανικής επικράτειας και ουδέποτε είχαν την κατοικία τους ή τη διαμονή τους στη Δανία υπό συνθήκες που να υποδηλώνουν στενό δεσμό με αυτή. Κατά συνέπεια, η Χ απώλεσε τη δανική ιθαγένεια και, συνακόλουθα, την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, χωρίς οι δανικές αρχές να έχουν προβεί, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, σε έλεγχο αναλογικότητας των συνεπειών της απώλειας αυτής για την κατάστασή της.

Στις 9 Φεβρουαρίου 2018 η Χ άσκησε ενώπιον των δανικών δικαστηρίων προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της ανωτέρω αποφάσεως. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο, Østre Landsret (εφετείο ανατολικής περιφέρειας, Δανία), εξέφρασε αμφιβολίες κατά πόσον εθνική ρύθμιση όπως η δανική ρύθμιση περί ιθαγένειας συνάδει με το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κρίνει ότι μια τέτοια εθνική κανονιστική ρύθμιση είναι σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης υπό την προϋπόθεση ότι παρέχεται στον ενδιαφερόμενο η δυνατότητα υποβολής, εντός εύλογης προθεσμίας, αιτήσεως περί διατηρήσεως ή ανακτήσεως της ιθαγένειας, στο πλαίσιο της οποίας είναι δυνατή η εξέταση της αναλογικότητας της απώλειας της ιθαγένειας από τη σκοπιά του δικαίου της Ένωσης και, κατά περίπτωση, η διατήρηση ή η ex tunc ανάκτηση της εν λόγω ιθαγένειας, με τη διευκρίνιση ότι η προθεσμία αυτή δύναται να αρχίσει να τρέχει μόνον αφ' ης στιγμής οι αρμόδιες αρχές έχουν δεόντως ενημερώσει τον ενδιαφερόμενο για την απώλεια ή την επικείμενη απώλεια της ιθαγένειάς του, καθώς και για το δικαίωμά του να ζητήσει, εντός της ανωτέρω προθεσμίας, τη διατήρηση ή την ανάκτηση της εν λόγω ιθαγένειας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν αντιτίθεται ούτε στη δυνατότητα του κράτους μέλους να προβλέπει, στο πλαίσιο του καθορισμού των προϋποθέσεων

κτήσεως και απώλειας της ιθαγένειας, ότι η εκτίμηση περί της υπάρξεως ή της ελλείψεως πραγματικού δεσμού με το ίδιο πραγματοποιείται βάσει κριτηρίων όπως ο τόπος γεννήσεως και κατοικίας του ενδιαφερομένου καθώς και οι συνθήκες διαμονής του στο εθνικό έδαφος, ούτε στη δυνατότητα του κράτους μέλους να περιορίζει την εκτίμηση αυτή στο χρονικό διάστημα μέχρι την ημερομηνία κατά την οποία ο ενδιαφερόμενος συμπλήρωσε το 22ο έτος της ηλικίας του.

Εντούτοις, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, όταν η απώλεια της ιθαγένειας ενός κράτους μέλους επέρχεται αυτοδικαίως κατά τη συμπλήρωση ορισμένης ηλικίας και συνεπάγεται την απώλεια της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης και των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτήν, οι αρμόδιες εθνικές αρχές και τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια πρέπει να είναι σε θέση να εξετάζουν τις συνέπειες της εν λόγω απώλειας της ιθαγένειας από τη σκοπιά του δικαίου της Ένωσης και, εφόσον κρίνεται αναγκαίο, να επιτρέπουν στο εν λόγω πρόσωπο να διατηρήσει την ιθαγένειά του ή να την ανακτήσει *ex tunc*.

Όσον αφορά ειδικότερα την προθεσμία για την υποβολή αιτήσεως με αντικείμενο μια τέτοια εξέταση προς τον σκοπό διατηρήσεως ή ανακτήσεως της ιθαγένειας, απόκειται σε κάθε κράτος μέλος, ελλείψει συγκεκριμένης προθεσμίας καθοριζόμενης προς τούτο από το δίκαιο της Ένωσης, να θεσπίσει τους διαδικαστικούς κανόνες που αποσκοπούν στην κατοχύρωση της προστασίας των δικαιωμάτων τα οποία οι ιδιώτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης, υπό την προϋπόθεση, μεταξύ άλλων, ότι οι κανόνες αυτοί συνάδουν προς την αρχή της αποτελεσματικότητας υπό την έννοια ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την έννομη τάξη της Ένωσης. Συναφώς, τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτούν, εν ονόματι της αρχής της ασφάλειας δικαίου, η εν λόγω αίτηση να υποβάλλεται ενώπιον των αρμοδίων αρχών εντός εύλογης προθεσμίας.

Λαμβανομένων, ωστόσο, υπόψη των σοβαρών συνεπειών που επάγεται η απώλεια της ιθαγένειας κράτους μέλους, οσάκις επιφέρει απώλεια της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης, για την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων που αντλεί ο εν λόγω πολίτης από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι συνάδουν με την αρχή της αποτελεσματικότητας εθνικοί κανόνες ή εθνικές πρακτικές που δύνανται να έχουν ως αποτέλεσμα να εμποδίσουν το οικείο πρόσωπο να ζητήσει να εξεταστεί ο αναλογικός χαρακτήρας των συνεπειών αυτών από τη σκοπιά του δικαίου της Ένωσης. Επομένως, στην περίπτωση που το εν λόγω πρόσωπο δεν έχει δεόντως ενημερωθεί για το δικαίωμα να ζητήσει την εν λόγω εξέταση ούτε για την προθεσμία εντός της οποίας όφειλε να υποβάλει τη σχετική αίτηση, η αίτησή του δεν μπορεί να θεωρηθεί απαράδεκτη λόγω παρέλευσης της εν λόγω προθεσμίας.

Εν προκειμένω, δεδομένου ότι, στο πλαίσιο της εξέτασης της αναλογικότητας των συνεπειών της απώλειας της δανικής ιθαγένειας από τη σκοπιά του δικαίου της Ένωσης, ένας ενδιαφερόμενος, όπως η Χ, θα πρέπει να είναι σε θέση να επικαλεστεί το σύνολο των κρίσιμων στοιχείων που ενδεχομένως προέκυψαν μέχρι τη συμπλήρωση του εικοστού δευτέρου έτους της ηλικίας του, το Δικαστήριο κρίνει ότι η προθεσμία πρέπει να εκτείνεται, για εύλογο χρονικό διάστημα, πέραν της ημερομηνίας κατά την οποία το εν λόγω πρόσωπο συμπληρώνει την ηλικία αυτή. Εξάλλου, η εύλογη αυτή προθεσμία μπορεί να αρχίσει να τρέχει μόνον εφόσον οι αρμόδιες αρχές έχουν δεόντως ενημερώσει τον ενδιαφερόμενο για την απώλεια ή για την επικείμενη απώλεια της ιθαγένειάς του, καθώς και για το δικαίωμά του να ζητήσει, εντός της εν λόγω προθεσμίας, τη διατήρηση ή την ανάκτηση της εν λόγω ιθαγένειας. Σε διαφορετική περίπτωση, οι αρμόδιες εθνικές αρχές και τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια πρέπει να είναι σε θέση να εξετάζουν, παρεμπιπτόντως, την αναλογικότητα των συνεπειών της απώλειας της ιθαγένειας, επ' ευκαιρία της υποβολής εκ μέρους του ενδιαφερομένου αιτήσεως για τη χορήγηση ταξιδιωτικού εγγράφου ή οποιουδήποτε άλλου εγγράφου που αποδεικνύει την ιθαγένειά του.

Η κρίσιμη ημερομηνία η οποία πρέπει να ληφθεί υπόψη για την εν λόγω εξέταση είναι κατ' ανάγκην εκείνη της συμπλήρωσης από τον ενδιαφερόμενο του 22ου έτους της ηλικίας του, δεδομένου ότι η εν λόγω ημερομηνία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των νομίμων κριτηρίων που έχει καθορίσει το κράτος μέλος και από τα οποία εξαρτάται η διατήρηση ή η απώλεια της ιθαγένειάς του.

Τέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η μη πρόβλεψη στο εθνικό δίκαιο, υπό προϋποθέσεις σύμφωνες με το δίκαιο της Ένωσης, της δυνατότητας να επιτύχει ο ενδιαφερόμενος την εξέταση από τις εθνικές αρχές και, ενδεχομένως, από τα εθνικά δικαστήρια της αναλογικότητας των συνεπειών της απώλειας της ιθαγένειας του οικείου κράτους μέλους από τη σκοπιά του δικαίου της Ένωσης, η οποία εξέταση θα μπορούσε να οδηγήσει, ενδεχομένως, στην *ex tunc* ανάκτηση της ιθαγένειας, δεν είναι δυνατό να αντισταθμιστεί από τη δυνατότητα πολιτογράφησης, ανεξαρτήτως των ενδεχομένως ευνοϊκών προϋποθέσεων υπό τις οποίες μπορεί να επιτευχθεί η πολιτογράφηση.

3. Παράγωγο δικαίωμα διαμονής υπηκόων τρίτης χώρας, που είναι μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης

Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2023, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* (Ταϊλανδή μητέρα ανήλικου ολλανδικής ιθαγένειας) (C-459/20, EU:C:2023:499)

«Προδικαστική παραπομπή – Ιθαγένεια της Ένωσης – Άρθρο 20 ΣΛΕΕ – Δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και ελεύθερης διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών – Απόφαση κράτους μέλους περί μη χορηγήσεως δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, γονέα ανήλικου τέκνου το οποίο έχει την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους μέλους – Τέκνο το οποίο βρίσκεται εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ουδέποτε έχει διαμείνει στην Ένωση»

Η Χ, ταϊλανδικής ιθαγένειας, διέμενε νομίμως στις Κάτω Χώρες, όπου παντρεύτηκε τον Α, Ολλανδό υπήκοο. Το τέκνο τους, ολλανδικής ιθαγένειας, γεννήθηκε στην Ταϊλάνδη, όπου και κατοικούσε πάντοτε. Μετά τη γέννηση του τέκνου, η Χ επέστρεψε στις Κάτω Χώρες. Το 2017, μετά τον εν τοις πράγμασι χωρισμό των δύο συζύγων, οι ολλανδικές αρχές ανακάλεσαν το δικαίωμα διαμονής της Χ. Το 2019, μετά την έκδοση του διαζυγίου, η Χ ζήτησε να διαμείνει στις Κάτω Χώρες με άλλον υπήκοο του εν λόγω κράτους μέλους. Στο πλαίσιο αυτό, οι ολλανδικές αρχές εξέτασαν αυτεπαγγέλτως το ζήτημα αν η Χ μπορούσε να αποκτήσει παράγωγο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, προκειμένου να μπορέσει να διαμείνει με το ανήλικο τέκνο της, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, στο έδαφος της Ένωσης. Ο *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* (Υφυπουργός Δικαιοσύνης και Ασφάλειας, Κάτω Χώρες) απέρριψε την αίτησή της στις 8 Μαΐου 2019. Την ίδια ημέρα η Χ απελάθηκε στην Ταϊλάνδη.

Επιληφθέν προσφυγής την οποία άσκησε η Χ κατά της ανωτέρω απορριπτικής αποφάσεως, το *rechtbank Den Haag, zittingsplaats Utrecht* (πρωτοδικείο Χάγης, μεταβατική έδρα Ουτρέχτης, Κάτω Χώρες), το οποίο είναι το αιτούν δικαστήριο, διερωτάται ως προς την ερμηνεία που πρέπει να δοθεί στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ εν προκειμένω.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διευκρινίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες υπήκοος τρίτης χώρας μπορεί να αποκτήσει παράγωγο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ στην περίπτωση που το ανήλικο τέκνο του είναι μεν πολίτης της Ένωσης, αλλά βρίσκεται εκτός του εδάφους της Ένωσης και ουδέποτε έχει διαμείνει στην Ένωση.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ αντιτίθεται σε εθνικά μέτρα, συμπεριλαμβανομένων των αποφάσεων που δεν αναγνωρίζουν το δικαίωμα διαμονής των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα να στερούν από τους πολίτες της Ένωσης τη δυνατότητα να απολαύσουν πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που τους παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Στις περιπτώσεις αυτές, μεταξύ του υπηκόου τρίτης χώρας και του πολίτη της Ένωσης, ο οποίος είναι μέλος της οικογένειας του εν λόγω υπηκόου τρίτης χώρας, πρέπει επίσης να υφίσταται τέτοια σχέση εξαρτήσεως, ώστε μια απόφαση περί μη

αναγνώρισης δικαιώματος διαμονής στον υπήκοο τρίτης χώρας θα στερούσε από το μέλος της οικογένειάς του τη δυνατότητα να απολαύσει πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που απορρέουν από την ιδιότητά του ως πολίτη της Ένωσης. Τέτοια περίπτωση συντρέχει όταν ο πολίτης της Ένωσης είναι αναγκασμένος να συνοδεύσει τον υπήκοο τρίτης χώρας, εγκαταλείποντας το έδαφος της Ένωσης εν όλω θεωρούμενο, ή όταν δεν μπορεί να εισέλθει και να διαμείνει στην επικράτεια του κράτους μέλους του οποίου έχει την ιθαγένεια.

Πλην όμως, εν προκειμένω, το ανήλικο τέκνο το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης ζει από τη γέννησή του σε τρίτη χώρα, χωρίς να έχει ποτέ διαμείνει στην Ένωση. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο κρίνει, πρώτον, ότι η άρνηση αναγνώρισης δικαιώματος διαμονής στον υπήκοο τρίτης χώρας γονέα ενός τέτοιου τέκνου δύναται να επηρεάσει την εκ μέρους του τέκνου άσκηση των δικαιωμάτων του βάσει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ μόνον εφόσον έχει αποδειχθεί ότι το εν λόγω τέκνο πρόκειται να εισέλθει και να διαμείνει στην επικράτεια του κράτους μέλους του οποίου έχει την ιθαγένεια συνοδευόμενο από τον γονέα του αυτόν ή πρόκειται να συναντήσει τον εν λόγω γονέα στο ως άνω κράτος μέλος. Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει αν συντρέχει τέτοια περίπτωση και αν υφίσταται σχέση εξάρτησης μεταξύ του υπηκόου τρίτης χώρας γονέα και του ανήλικου τέκνου του.

Δεύτερον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η αίτηση χορηγήσεως παράγωγου δικαιώματος διαμονής, η οποία υποβάλλεται από τον εν λόγω γονέα, του οποίου το τέκνο είναι πολίτης της Ένωσης και εξαρτάται από αυτόν, δεν μπορεί να απορριφθεί με την αιτιολογία ότι η μετακίνηση προς το κράτος μέλος του οποίου το τέκνο έχει την ιθαγένεια, μετακίνηση η οποία αποτελεί προϋπόθεση για την εκ μέρους του τέκνου άσκηση των δικαιωμάτων του ως πολίτη της Ένωσης, δεν είναι προς το πραγματικό ή πιθανολογούμενο συμφέρον του τέκνου. Πράγματι, το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών, το οποίο παρέχεται σε κάθε πολίτη της Ένωσης, απορρέει ευθέως από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, χωρίς η άσκηση του δικαιώματος αυτού να εξαρτάται από την απόδειξη οποιουδήποτε συμφέροντος για την επίκλησή του ή από την προϋπόθεση να έχει ο ενδιαφερόμενος φθάσει στην ηλικία που απαιτείται ώστε να έχει τη νομική ικανότητα να ασκήσει ο ίδιος τα δικαιώματά του ως πολίτη της Ένωσης.

Βεβαίως, το Δικαστήριο έκρινε με προγενέστερες αποφάσεις του ότι οι αρμόδιες αρχές, προκειμένου αποφανθούν επί αιτήσεως χορηγήσεως άδειας διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου¹⁴¹. Η κρίση αυτή, όμως, δεν αποσκοπούσε στην απόρριψη αιτήσεως χορηγήσεως άδειας διαμονής, αλλά, αντιθέτως, στην αποτροπή της έκδοσης αποφάσεως η οποία θα υποχρέωνε το τέκνο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης.

Τέλος, το Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις όσον αφορά την εκτίμηση, στο πλαίσιο αιτήσεως χορηγήσεως παράγωγου δικαιώματος διαμονής, του ζητήματος της εξάρτησης του ανήλικου τέκνου που είναι πολίτης της Ένωσης από τον υπήκοο τρίτης χώρας γονέα του. Διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, ότι οι αρμόδιες αρχές πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την κατάσταση ως έχει κατά τον χρόνο κατά τον οποίο καλούνται να αποφανθούν, καθόσον οφείλουν να εκτιμήσουν τις προβλέψιμες συνέπειες της αποφάσεώς τους επί της δυνατότητας του τέκνου να απολαύσει πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που αντλεί από την ιδιότητα την οποία του απονέμει το άρθρο 20 ΣΛΕΕ.

Πέραν τούτου, η εκτίμηση αυτή πρέπει πάντοτε να στηρίζεται στην εξέταση του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης. Ειδικότερα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως καθοριστικής σημασίας το γεγονός ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας γονέας δεν είχε ανέκαθεν την καθημερινή φροντίδα του τέκνου, αλλά έχει στο μεταξύ αποκτήσει την αποκλειστική επιμέλειά του,

¹⁴¹ Πρβλ. αποφάσεις της 10ης Μαΐου 2017, *Chavez-Vilchez κ.λπ.* (C-133/15, EU:C:2017:354, σκέψη 71), και της 5ης Μαΐου 2022, *Subdelegación del Gobierno en Toledo (Διαμονή μέλους της οικογένειας - Ανεπαρκείς πόροι)* (C-451/19 και C-532/19, EU:C:2022:354, σκέψη 53).

ούτε το γεγονός ότι ο έτερος γονέας, ο οποίος είναι πολίτης της Ένωσης, θα μπορούσε να αναλάβει την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου.

III. Ελεύθερη κυκλοφορία εντός της Ένωσης ¹⁴²

1. Ελευθερία εγκατάστασης

Απόφαση της 8ης Ιουνίου 2023, *Prestige και Limousine* (C-50/21, [EU:C:2023:448](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 49 ΣΛΕΕ – Άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Υπηρεσία μισθωμένων οχημάτων με οδηγό (ΜΟΟ) – Καθεστώς αδειοδότησης που περιλαμβάνει τη χορήγηση άδειας για την παροχή υπηρεσιών αστικών και υπεραστικών μεταφορών στο σύνολο της εθνικής επικράτειας και, στη συνέχεια, τη χορήγηση δεύτερης άδειας εκμετάλλευσης για την παροχή υπηρεσιών αστικών μεταφορών σε μητροπολιτική περιοχή – Περιορισμός του αριθμού των αδειών παροχής υπηρεσιών ΜΟΟ στο ένα τριακοστό των αδειών παροχής υπηρεσιών ταξί»

Η *Prestige and Limousine, SL* (στο εξής: P&L) παρέχει υπηρεσίες μίσθωσης οχημάτων με οδηγό (στο εξής: υπηρεσίες ΜΟΟ) στην αστική περιοχή της Βαρκελώνης (Ισπανία). Η P&L και δεκατέσσερις άλλες επιχειρήσεις που παρέχουν τις ίδιες υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων εταιριών που συνδέονται με διεθνείς διαδικτυακές πλατφόρμες, αμφισβητούν ενώπιον του *Tribunal Superior de Justicia de Cataluña* (ανώτερου δικαστηρίου της Καταλωνίας, Ισπανία) το κύρος ρύθμισης της *Área Metropolitana de Barcelona* (μητροπολιτικής περιοχής της Βαρκελώνης, Ισπανία, στο εξής: ΜΠΒ) σχετικά με την οργάνωση των εν λόγω υπηρεσιών στην αστική περιοχή της Βαρκελώνης. Στο πλαίσιο της διαφοράς αυτής, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της επίμαχης ρύθμισης, μεταξύ άλλων, με την ελευθερία εγκατάστασης.

Η ως άνω ρύθμιση επιτάσσει, αφενός, πέραν της εθνικής άδειας που απαιτείται για την παροχή αστικών και υπεραστικών υπηρεσιών ΜΟΟ στην Ισπανία, την απόκτηση πρόσθετης άδειας για την παροχή υπηρεσιών ΜΟΟ στην αστική περιοχή της Βαρκελώνης. Αφετέρου, περιορίζει τον αριθμό των αδειών παροχής των εν λόγω υπηρεσιών στο ένα τριακοστό των αδειών παροχής υπηρεσιών ταξί που χορηγούνται για την ίδια αστική περιοχή. Κατά το αιτούν δικαστήριο, ο κύριος σκοπός της ρύθμισης αυτής ήταν η ελαχιστοποίηση του ανταγωνισμού που ασκούν οι υπηρεσίες ΜΟΟ στις υπηρεσίες ταξί.

Για να δικαιολογήσει τα επίμαχα μέτρα, η ΜΠΒ επικαλείται, μεταξύ άλλων, τον σκοπό διασφάλισης της ποιότητας, της ασφάλειας και της προσβασιμότητας των υπηρεσιών ταξί. Επισημαίνει ότι οι υπηρεσίες αυτές θεωρούνται «υπηρεσία γενικού συμφέροντος», στο μέτρο που η δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών ταξί υπόκειται σε αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο, καθόσον στις υπηρεσίες αυτές επιβάλλονται, μεταξύ άλλων, ποσοστώσεις αδειών, προκαθορισμένα τιμολόγια, υποχρέωση καθολικής μεταφοράς και παροχή δυνατότητας πρόσβασης των ατόμων με μειωμένη κινητικότητα. Η ΜΠΒ επισημαίνει συναφώς ότι η οικονομική βιωσιμότητα της δραστηριότητας παροχής υπηρεσιών ταξί φαίνεται να τίθεται σε κίνδυνο λόγω του αυξανόμενου ανταγωνισμού που δημιουργεί η δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών ΜΟΟ.

¹⁴² Οι ακόλουθες αποφάσεις πρέπει επίσης να σημειωθούν στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου: απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Chief Appeals Officer κ.λπ.* (C-488/21, [EU:C:2023:1013](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο II.1 «Μέτρα που περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης», απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Royal Antwerp Football Club* (C-680/21, [EU:C:2023:1010](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VIII.1 «Συμπράξεις (άρθρο 101 ΣΛΕΕ)», απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 2023, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κ.λπ. (Ανάκληση του δικαιώματος διαμονής Τούρκου εργαζομένου)* (C-402/21, [EU:C:2023:77](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XVII.2 «Ερμηνεία διεθνούς συμφωνίας».

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η απαίτηση πρόσθετης ειδικής άδειας για την παροχή υπηρεσιών ΜΟΟ στην αστική περιοχή της Βαρκελώνης μπορεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να είναι συμβατή με το άρθρο 49 ΣΛΕΕ. Εντούτοις, το άρθρο αυτό αντιτίθεται στον περιορισμό του αριθμού των αδειών παροχής υπηρεσιών ΜΟΟ, καθόσον το μέτρο αυτό φαίνεται να υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη των σκοπών της ορθής διαχείρισης των μεταφορών, της κυκλοφορίας και του δημόσιου χώρου της εν λόγω αστικής περιοχής, καθώς και του σκοπού της προστασίας του περιβάλλοντος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο απορρίπτει τα επιχειρήματα που προέβαλαν οι διάδικοι της κύριας δίκης προς στήριξη του προβαλλόμενου απαραδέκτου της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως. Κατά το Δικαστήριο, όταν οι απαντήσεις σε προδικαστικά ερωτήματα μπορούν να συναχθούν σαφώς από τη νομολογία του, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν καθίσταται απαραδέκτη, αλλά το Δικαστήριο μπορεί να αποφανθεί, κατά περίπτωση, με αιτιολογημένη διάταξη¹⁴³. Επιπροσθέτως, το γεγονός ότι ανώτατο εθνικό δικαστήριο έχει ήδη εξετάσει, στο πλαίσιο διαφοράς που παρουσιάζει ομοιότητες με την επίμαχη στην κύρια δίκη, τη δυνητική σημασία των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης στις οποίες αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο δεν μπορεί να καταστήσει απαραδέκτη αίτηση προδικαστικής αποφάσεως με την οποία ζητείται από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί της ερμηνείας των διατάξεων αυτών, σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ.

Περαιτέρω, το Δικαστήριο, αφού κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα δύο μέτρα που προβλέπει η επίμαχη ρύθμιση δεν φαίνεται να χορηγούν κρατικές ενισχύσεις στις επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες ταξί, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εξετάζει τη συμβατότητα των μέτρων αυτών με το άρθρο 49 ΣΛΕΕ. Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι τα μέτρα αυτά, μέσω της θέσης ορίου στον αριθμό των παρόχων υπηρεσιών ΜΟΟ που είναι εγκατεστημένοι στη ΜΠΒ, περιορίζουν ουσιαστικά την πρόσβαση στην αγορά οποιουδήποτε νεοεισερχομένου και πρέπει, ως εκ τούτου, να χαρακτηριστούν ως περιορισμοί της ελευθερίας εγκαταστάσεως την οποία διασφαλίζει το άρθρο 49 ΣΛΕΕ.

Εν συνεχεία, όσον αφορά την ύπαρξη επιτακτικών λόγων γενικού συμφέροντος δυνάμενων να δικαιολογήσουν τέτοιους περιορισμούς, το Δικαστήριο εκτιμά ότι ο σκοπός της ορθής διαχείρισης των μεταφορών, της κυκλοφορίας και του δημόσιου χώρου σε μια αστική περιοχή, καθώς και ο σκοπός της προστασίας του περιβάλλοντος στην ίδια περιοχή μπορούν να αποτελέσουν επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος. Ωστόσο, τούτο δεν ισχύει όσον αφορά τον σκοπό διασφάλισης της οικονομικής βιωσιμότητας των υπηρεσιών ταξί, δεδομένου ότι η διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ των δύο επίμαχων μέσων αστικής μεταφοράς σχετίζεται με λόγους αμιγώς οικονομικής φύσεως. Το γεγονός ότι οι υπηρεσίες ταξί χαρακτηρίζονται, κατά το ισπανικό δίκαιο, ως «υπηρεσία γενικού συμφέροντος» δεν ασκεί συναφώς επιρροή. Ειδικότερα, μολονότι από τα χαρακτηριστικά που επικαλείται η ΜΠΒ προκύπτει, βεβαίως, ότι η ρύθμιση της παροχής υπηρεσιών ταξί αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στη διασφάλιση της ποιότητας, της ασφάλειας και της προσβασιμότητας των υπηρεσιών αυτών προς όφελος των χρηστών, εντούτοις προκύπτει, αντιθέτως, ότι τα επίμαχα στην κύρια δίκη μέτρα δεν επιδιώκουν, αυτά καθεαυτά, τους ίδιους σκοπούς. Το Δικαστήριο διαπιστώνει επίσης ότι δεν φαίνεται να έχει ανατεθεί στους παρόχους υπηρεσιών ταξί ειδική αποστολή δημόσιας υπηρεσίας, η οποία ενδέχεται να εμπίπτει στην έννοια της υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος (ΥΓΟΣ) κατά το άρθρο 106, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

¹⁴³ Βλ. άρθρο 99 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

Τέλος, το Δικαστήριο εξετάζει την αναλογικότητα, αφενός, της απαίτησης πρόσθετης άδειας και, αφετέρου, του περιορισμού των αδειών παροχής υπηρεσιών ΜΟΟ στο ένα τριακοστό των αδειών παροχής υπηρεσιών ταξί. Καταλήγει ότι το πρώτο μέτρο φαίνεται κατάλληλο για την επίτευξη των προαναφερθέντων σκοπών και μπορεί να θεωρηθεί αναγκαίο για την επίτευξή τους. Λαμβανομένης υπόψη της φύσης της επίμαχης υπηρεσίας καθώς και της αδυναμίας διάκρισης μεταξύ των οχημάτων που χρησιμοποιούνται για την παροχή των υπηρεσιών ΜΟΟ και των οχημάτων που χρησιμοποιούνται για ιδιωτικούς σκοπούς σε ευρύ αστικό έδαφος, μπορεί να θεωρηθεί ότι ο εκ των υστέρων έλεγχος διενεργείται αργοπορημένα με συνέπεια να μη διασφαλίζεται η πραγματική αποτελεσματικότητά του. Επομένως, η απαίτηση πρόσθετης άδειας μπορεί να δικαιολογηθεί, υπό την προϋπόθεση, πάντως, ότι στηρίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια που δεν εισάγουν διακρίσεις, είναι εκ των προτέρων γνωστά, αποκλείουν κάθε αυθαιρεσία και δεν εξυπηρετούν τον ίδιο σκοπό με ελέγχους που έχουν ήδη διενεργηθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας χορήγησης εθνικής άδειας, αλλά ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες της εν λόγω αστικής περιοχής. Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει αν πληρούνται οι προϋποθέσεις αυτές εν προκειμένω.

Αντιθέτως, το δεύτερο μέτρο δεν φαίνεται κατάλληλο να διασφαλίσει την επίτευξη των σκοπών της ορθής διαχείρισης των μεταφορών, της κυκλοφορίας και του δημόσιου χώρου. Συγκεκριμένα, κατ' αρχάς, δεν ανατράπηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν υπέρ των υπηρεσιών ΜΟΟ, με τα οποία επιχειρείται να αποδειχθεί ότι οι υπηρεσίες αυτές μπορούν στην πραγματικότητα να ευνοήσουν την επίτευξη των εν λόγω σκοπών, ιδίως, πρώτον, μέσω της μείωσης της χρήσης του ιδιωτικού αυτοκινήτου, δεύτερον, μέσω της συμβολής τους, λόγω του επιπέδου ψηφιοποίησής τους και της ευελιξίας κατά την παροχή υπηρεσιών, στην επίτευξη του στόχου της αποτελεσματικής και χωρίς αποκλεισμούς κινητικότητας, και, τρίτον, μέσω της χρήσης εναλλακτικών πηγών ενέργειας για τις υπηρεσίες ΜΟΟ, η οποία ενθαρρύνεται από την κρατική νομοθεσία.

Εν συνεχεία, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να περιοριστεί επαρκώς ο ενδεχόμενος αντίκτυπος του στόλου των ΜΟΟ στις μεταφορές, την κυκλοφορία και τον δημόσιο χώρο εντός της αστικής περιοχής της Βαρκελώνης με λιγότερο επαχθή μέτρα σε σχέση με τον περιορισμό των αδειών. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο αναφέρει, ως παραδείγματα, μέτρα οργάνωσης των υπηρεσιών ΜΟΟ, περιορισμούς των υπηρεσιών αυτών ως προς ορισμένα χρονικά πλαίσια ή ακόμη ως προς την κυκλοφορία σε συγκεκριμένες περιοχές. Το Δικαστήριο προσθέτει ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ο σκοπός της προστασίας του περιβάλλοντος στην αστική περιοχή της Βαρκελώνης να μπορεί να επιτευχθεί με μέτρα που θίγουν σε μικρότερο βαθμό την ελευθερία εγκατάστασης, όπως τα όρια εκπομπών που ισχύουν για τα οχήματα που κυκλοφορούν εντός της περιοχής.

Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2023, Xella Magyarország (C-106/22, EU:C:2023:568)

«Προδικαστική παραπομπή – Ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων – Ελευθερία εγκαταστάσεως – Κανονισμός (ΕΕ) 2019/452 – Νομοθεσία κράτους μέλους η οποία θεσπίζει μηχανισμό ελέγχου των ξένων επενδύσεων σε ημεδαπές επιχειρήσεις που θεωρούνται “στρατηγικής σημασίας” – Απόφαση που λαμβάνεται βάσει της εν λόγω νομοθεσίας και απαγορεύει την εξαγορά από ημεδαπή εταιρία του συνόλου των μετοχών άλλης ημεδαπής εταιρίας – Εξαγοραζόμενη επιχείρηση που θεωρείται “στρατηγικής σημασίας” για τον λόγο ότι η κύρια δραστηριότητά της αφορά την εξόρυξη ορισμένων βασικών πρώτων υλών όπως το αμμοχάλικο, η άμμος και η άργιλος – Εξαγοράζουσα επιχείρηση που θεωρείται “ξένος επενδυτής” για τον λόγο ότι ανήκει σε όμιλο εταιριών του οποίου η επικεφαλής εταιρία εδρεύει σε τρίτη χώρα – Προσβολή ή κίνδυνος προσβολής του εθνικού συμφέροντος, της δημόσιας ασφάλειας ή της δημόσιας τάξης του κράτους μέλους – Σκοπός εξασφάλισης του εφοδιασμού του κατασκευαστικού τομέα με βασικές πρώτες ύλες, ιδίως σε τοπικό επίπεδο»

Η Janes és Tárša είναι εταιρία ουγγρικού δικαίου η οποία έχει ως κύρια δραστηριότητα την εξόρυξη αμμοχάλικου, άμμου και αργίλου στο λατομείο της στο Lázi (επαρχία Győr-Moson-Sopron, περιφέρεια Pannonhalma, Ουγγαρία).

Λόγω της δραστηριότητας αυτής, η Janes és Tárša θεωρείται ως «επιχείρηση στρατηγικής σημασίας», κατά την έννοια νόμου που θεσπίζει μηχανισμό ελέγχου των ξένων επενδύσεων. Το μερίδιό της στην ουγγρική αγορά παραγωγής των οικείων πρώτων υλών ανέρχεται σε 0,52 %.

Η Xella Magyarorszáგ είναι άλλη εταιρία ουγγρικού δικαίου η οποία είναι μέλος ομίλου εταιριών του οποίου η επικεφαλής εταιρία είναι εγκατεστημένη στις Βερμούδες και ανήκει, τελικώς, σε Ιρλανδό υπήκοο. Δραστηριοποιείται στην ουγγρική αγορά οικοδομικών υλικών και έχει ως κύρια δραστηριότητα την παραγωγή δομικών υλικών από σκυρόδεμα. Αγοράζει περίπου το 90 % της ετήσιας παραγωγής της Janes és Tárša με σκοπό τη μεταποίηση αυτών των πρώτων υλών, στο εργοστάσιό της που βρίσκεται κοντά στο λατομείο, σε πλίνθους πυριτικού ασβεστίου.

Τον Οκτώβριο του 2020 η Xella Magyarorszáг συνήψε σύμβαση πώλησης με σκοπό την εξαγορά του συνόλου των μετοχών της Janes és Tárša και ζήτησε από τον αρμόδιο Υπουργό είτε να επιβεβαιώσει την παραλαβή της κοινοποίησης είτε να επιβεβαιώσει ότι η διατύπωση αυτή δεν ήταν αναγκαία λαμβανομένης υπόψη της ιδιοκτησιακής δομής της Xella Magyarorszáг. Με απόφαση που εξέδωσε τον Ιούλιο του 2021, ο Υπουργός απαγόρευσε τη διενέργεια της κοινοποιηθείσας δικαιοπραξίας, χαρακτηρίζοντας την Xella Magyarorszáг ως «ξένο επενδυτή» λόγω της έμμεσης κατοχής της από την εγκατεστημένη στις Βερμούδες εταιρία LSF10 XL Investments.

Επιπλέον, υποστήριξε ότι η ασφάλεια και η προβλεψιμότητα της εξόρυξης και του εφοδιασμού με πρώτες ύλες έχουν στρατηγική σημασία, ιδίως λαμβανομένων υπόψη των σοβαρών διαταραχών στη λειτουργία των παγκόσμιων αλυσίδων εφοδιασμού που προκλήθηκαν λόγω της πανδημίας COVID-19. Κατά την άποψή του, στον τομέα της παραγωγής αδρανών υλικών, όπως η άμμος, το αμμοχάλικο και οι συμπαγείς λίθοι, για τον κατασκευαστικό κλάδο κυριαρχούν ήδη Ούγγροι παραγωγοί ανήκοντες σε αλλοδαπά κεφάλαια. Ως εκ τούτου, το ενδεχόμενο να περιέλθει εμμέσως η Janes és Tárša στην ιδιοκτησία εταιρίας εγκατεστημένης στις Βερμούδες θέτει σε πιο μακροπρόθεσμο κίνδυνο την ασφάλεια του εφοδιασμού του κατασκευαστικού τομέα με πρώτες ύλες, όπως οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να βλάψει το «εθνικό συμφέρον» υπό ευρεία έννοια.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ για την ελευθερία εγκαταστάσεως αντιτίθενται στον επίμαχο μηχανισμό ελέγχου των ξένων επενδύσεων. Ειδικότερα, ο μηχανισμός αυτός απαγορεύει την εξαγορά, από άλλη ημεδαπή εταιρία μέλος ομίλου εταιριών που εδρεύουν σε διάφορα κράτη μέλη, ημεδαπής εταιρίας η οποία θεωρείται στρατηγικής σημασίας και στην οποία ασκεί αποφασιστική επιρροή επιχείρηση τρίτης χώρας. Συνεπώς, το Δικαστήριο απορρίπτει το επιχείρημα της Ουγγρικής Κυβέρνησης κατά το οποίο μια τέτοια εξαγορά θίγει ή απειλεί να θίξει το εθνικό συμφέρον εξασφάλισης του εφοδιασμού του κατασκευαστικού τομέα, ιδίως σε τοπικό επίπεδο, όσον αφορά βασικές πρώτες ύλες, όπως το αμμοχάλικο, η άμμος και η άργιλος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι εθνική νομοθεσία η οποία παρέχει στις αρχές κράτους μέλους τη δυνατότητα να απαγορεύουν σε εταιρία της Ένωσης, για λόγους ασφάλειας και δημόσιας τάξης, να αποκτά συμμετοχή σε ημεδαπή «στρατηγικής σημασίας εταιρία», η οποία της παρέχει τη δυνατότητα να ασκεί αναμφισβήτητη επιρροή στη διαχείριση και τον έλεγχο της τελευταίας, συνιστά σαφώς περιορισμό της ελευθερίας εγκατάστασης της εν λόγω εταιρίας της Ένωσης, εν προκειμένω δε ιδιαίτερος σοβαρό.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξετάζει εάν ο περιορισμός αυτός μπορεί να δικαιολογηθεί με επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά τη νομολογία του, μια

τέτοια δικαιολόγηση προϋποθέτει ότι ο περιορισμός είναι κατάλληλος να διασφαλίσει την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και ότι δεν υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο.

Εν προκειμένω, το επίμαχο στην υπό κρίση υπόθεση ειδικό εθνικό συμφέρον προστασίας της ασφάλειας και της συνέχειας του εφοδιασμού του κατασκευαστικού τομέα όσον αφορά ορισμένες βασικές πρώτες ύλες, θα μπορούσε να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 52, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Η διάταξη αυτή προβλέπει ότι περιορισμός της ελευθερίας εγκαταστάσεως μπορεί να δικαιολογηθεί από λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας και δημοσίας υγείας.

Εντούτοις, κατά πάγια νομολογία, καίτοι ουσιαστικώς τα κράτη μέλη παραμένουν ελεύθερα να καθορίζουν σύμφωνα με τις εθνικές τους ανάγκες τις απαιτήσεις της δημοσίας τάξης και της δημόσιας ασφάλειας, εντούτοις, οι δύο αυτές απαιτήσεις μπορούν να προβληθούν μόνο σε περίπτωση πραγματικής και αρκούντως σοβαρής απειλής, που θίγει θεμελιώδες συμφέρον της κοινωνίας.

Όσον αφορά, ειδικότερα, σκοπό απόμεινο της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού του κατασκευαστικού τομέα, ιδίως σε τοπικό επίπεδο, ως προς ορισμένες βασικές πρώτες ύλες, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο σκοπός αυτός δεν μπορεί να αποτελέσει λόγο δημοσίας ασφάλειας και, ως εκ τούτου, να δικαιολογήσει, ενδεχομένως, παρεμπόδιση της άσκησης της ελευθερίας εγκαταστάσεως στην υπόθεση της κύριας δίκης, εν προκειμένω δε ιδιαιτέρως σοβαρή. Ειδικότερα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ο συγκεκριμένος σκοπός σχετίζεται με «θεμελιώδες συμφέρον της κοινωνίας», κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου.

Εξάλλου, δεν προκύπτει ότι η εξαγορά που απαγορεύθηκε με την επίμαχη στην κύρια δίκη απόφαση είναι πράγματι τέτοιας φύσεως ώστε να δημιουργεί «πραγματική και αρκούντως σοβαρή απειλή» κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου. Συγκεκριμένα, αφενός, πριν από την εξαγορά αυτή, η εξαγοράζουσα εταιρία αγόραζε ήδη περίπου το 90 % της παραγωγής των οικείων βασικών πρώτων υλών του ορυχείου της εξαγοραζόμενης εταιρίας, ενώ το υπόλοιπο 10 % της παραγωγής αγοραζόταν από τοπικές επιχειρήσεις του κατασκευαστικού τομέα. Αφετέρου, είναι παγκοίως γνωστό ότι αυτές οι βασικές πρώτες ύλες έχουν, ως εκ της φύσεώς τους, σχετικά χαμηλή αγοραία αξία σε σχέση, κυρίως, με το κόστος μεταφοράς τους. Ως εκ τούτου, ο κίνδυνος εξαγωγής σημαντικού μέρους της παραγωγής των σχετικών πρώτων υλών φαίνεται μάλλον απίθανος, αν όχι πρακτικά αδύνατος.

2. Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών ¹⁴⁴

Απόφαση της 16ης Μαρτίου 2023, Beobank (C-351/21, EU:C:2023:215)

«Προδικαστική παραπομπή – Προσέγγιση των νομοθεσιών – Υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά – Οδηγία 2007/64/ΕΚ – Άρθρο 47, παράγραφος 1, στοιχείο α' – Πληροφορίες που παρέχονται στον πληρωτή μετά την παραλαβή της εντολής πληρωμής – Άρθρα 58, 60 και 61 – Ευθύνη του παρόχου υπηρεσιών

¹⁴⁴ Οι ακόλουθες αποφάσεις πρέπει επίσης να επισημανθούν στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου: απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023, **Επιτροπή κατά Δανίας** (C-167/22, [EU:C:2023:1020](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VII «Μεταφορές», απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), **European Superleague Company** (C-333/21, [EU:C:2023:1011](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VIII.2 «Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ)», απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2023, **Google Ireland κ.λπ.** (C-376/22, [EU:C:2023:835](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XI «Διαδίκτυο και ηλεκτρονικό εμπόριο».

πληρωμών για μη εγκεκριμένες πράξεις πληρωμής – Υποχρέωση του παρόχου να επιστρέψει στον ως άνω πληρωτή τα ποσά των μη εγκεκριμένων πράξεων – Συμβάσεις-πλαίσια – Υποχρέωση του παρόχου να παράσχει στον πληρωτή πληροφορίες που αφορούν τον οικείο δικαιούχο»

Ο ZG, κάτοικος Βελγίου, διατηρεί τραπεζικό λογαριασμό στην Beobank, στο Βέλγιο, για τον οποίο έχει χρεωστική κάρτα. Τη νύχτα της 20ής προς την 21η Απριλίου, πραγματοποίησε, σε κατάσταση ευρισκόμενο στη Βαλένθια (Ισπανία), πληρωμή ύψους 100 ευρώ με τη συγκεκριμένη κάρτα. Εν συνεχεία, πραγματοποιήθηκαν δύο ακόμη πληρωμές με την ίδια κάρτα και στο ίδιο τερματικό πληρωμών, για ποσά ύψους 991 ευρώ και 993 ευρώ αντιστοίχως.

Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου ο ZG ζητεί, μεταξύ άλλων, την επιστροφή των ποσών των δύο τελευταίων πληρωμών, τις οποίες θεωρεί «μη εγκεκριμένες». Εξηγεί ότι δεν θυμάται πλέον ούτε το όνομα ούτε τη διεύθυνση του καταστήματος, ούτε και τι συνέβη μετά την εκ μέρους του κατανάλωση ποτών στο συγκεκριμένο κατάστημα, ισχυρίζεται δε ότι υπήρξε θύμα απάτης η οποία διευκολύνθηκε από τη χορήγηση ναρκωτικής ουσίας. Η Beobank αρνείται, ωστόσο, να προβεί στην επιστροφή των ποσών των πληρωμών αυτών, θεωρώντας ότι ο ZG τις ενέκρινε πράγματι ή ότι, τουλάχιστον, επέδειξε «βαριά αμέλεια».

Εν συνεχεία, το ως άνω τραπεζικό ίδρυμα παρέσχε στον ZG πληροφορίες μόνον σχετικά με τον αριθμό αναφοράς και τον εντοπισμό της γεωγραφικής θέσεως του τερματικού πληρωμών, χωρίς να προσδιορίσει την ταυτότητα του δικαιούχου των επίμαχων πληρωμών πέραν της μνείας του στοιχείου «COM SU VALENCIA ESP». Το τραπεζικό ίδρυμα του δικαιούχου των επίμαχων πληρωμών αρνείται να γνωστοποιήσει στην Beobank τα στοιχεία ταυτοποίησης του δικαιούχου.

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς το εύρος της προβλεπόμενης από διάταξη της οδηγίας 2007/64¹⁴⁵ υποχρεώσεως του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών να παρέχει «κατά περίπτωση» στον πληρωτή πληροφορίες που αφορούν τον δικαιούχο πράξεως πληρωμής. Η απάντηση του Δικαστηρίου στο ερώτημα αυτό θα παράσχει στο αιτούν δικαστήριο τη δυνατότητα να αντλήσει συμπεράσματα σε σχέση με την υποχρέωση της Beobank να επιστρέψει τα ποσά των επίμαχων πληρωμών.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών του πληρωτή υποχρεούται, βάσει της ίδιας διατάξεως, να παράσχει στον πληρωτή τις πληροφορίες οι οποίες καθιστούν δυνατή την ταυτοποίηση του φυσικού ή νομικού προσώπου που ήταν δικαιούχος πράξεως πληρωμής χρεωθείσας στον λογαριασμό του πληρωτή και όχι μόνον τις πληροφορίες τις οποίες ο εν λόγω πάροχος έχει στη διάθεσή του, έχοντας καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια, όσον αφορά τη συγκεκριμένη πράξη πληρωμής.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το καθεστώς ευθύνης των παρόχων υπηρεσιών πληρωμών σε περίπτωση μη εγκεκριμένων πράξεων πληρωμής, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 60, παράγραφος 1, της οδηγίας 2007/64, έχει πλήρως εναρμονισθεί. Ως εκ τούτου, δεν συμβιβάζονται με την εν λόγω οδηγία τόσο ένα καθεστώς παράλληλης ευθύνης βάσει της ίδιας γενεσιουργού αιτίας όσο και ένα παράλληλο καθεστώς ευθύνης το οποίο θα επέτρεπε στον χρήστη υπηρεσιών πληρωμών να επικαλεσθεί την ύπαρξη τέτοιας ευθύνης βάσει άλλης γενεσιουργού αιτίας.

¹⁴⁵ Η υποχρέωση αυτή προβλέπεται από το άρθρο 47, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2007/64/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Νοεμβρίου 2007, για τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, την τροποποίηση των οδηγιών 97/7/ΕΚ, 2002/65/ΕΚ, 2005/60/ΕΚ και 2006/48/ΕΚ, και την κατάργηση της οδηγίας 97/5/ΕΚ (ΕΕ 2007, L 319, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2009, L 187, σ. 5).

Ένα εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί όμως να αγνοήσει τη διάκριση που καθιερώνει η εν λόγω οδηγία όσον αφορά τις πράξεις πληρωμής, αναλόγως αν είναι εγκεκριμένες ή μη εγκεκριμένες. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να αποφανθεί επί αιτήματος επιστροφής πληρωμών όπως οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης χωρίς προηγουμένως να χαρακτηρίσει τις πληρωμές αυτές ως εγκεκριμένες ή μη εγκεκριμένες πράξεις. Πράγματι, το άρθρο 60, παράγραφος 1, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2007/64¹⁴⁶, αντιτίθεται στην εκ μέρους του χρήστη υπηρεσιών πληρωμών επίκληση της ευθύνης του παρόχου των υπηρεσιών αυτών για τον λόγο ότι ο συγκεκριμένος πάροχος παρέβη την υποχρέωση παροχής πληροφοριών που υπέχει από το άρθρο 47, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας, στο μέτρο που η ευθύνη αυτή αφορά την επιστροφή του ποσού πράξεων πληρωμής.

Στο μέτρο, πάντως, που το αιτούν δικαστήριο κρίνει αναγκαίο, στο πλαίσιο της εκ μέρους του εκτιμήσεως του εγκεκριμένου ή μη χαρακτήρα των επίμαχων στην υπόθεση της κύριας δίκης πληρωμών, να λάβει γνώση της φύσεως και του εύρους των πληροφοριών τις οποίες ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών του οικείου πληρωτή πρέπει να παράσχει στον πληρωτή κατ' εφαρμογήν του άρθρου 47, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2007/64, η λυσιτέλεια των προδικαστικών ερωτημάτων για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης δεν μπορεί να τεθεί εν αμφιβόλω.

Όσον αφορά συγκεκριμένα τη φύση και το εύρος των υποχρεώσεων πληροφόρησης που προβλέπονται στη διάταξη αυτή, το Δικαστήριο κρίνει, λαμβανομένης υπόψη της πλήρους εναρμονίσεως στην οποία προβαίνει η οδηγία 2007/64, ότι οι εν λόγω υποχρεώσεις συνιστούν κατ' ανάγκην υποχρεώσεις τις οποίες πρέπει να θέτουν σε εφαρμογή τα κράτη μέλη χωρίς να μπορούν να παρεκκλίνουν από αυτές και χωρίς καν να μπορούν να τις αμβλύνουν χαρακτηρίζοντάς τες ως υποχρεώσεις ως προς το μέσο και όχι ως υποχρεώσεις προς επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος. Ουδόλως προκύπτει από την οικονομία του εν λόγω άρθρου 47 ότι ο νομοθέτης της Ένωσης, προβλέποντας υποχρεώσεις οι οποίες καθορίζουν με ακρίβεια τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν, είχε ως σκοπό απλώς να καταβληθούν προσπάθειες προς τούτο.

Εξάλλου, η παρεμβολή της φράσεως «κατά περίπτωση» εντός του άρθρου 47, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2007/64 έχει την έννοια ότι οι πληροφορίες οι οποίες αφορούν τον δικαιούχο πράξεως πληρωμής και τις οποίες ο πάροχος υπηρεσιών της εν λόγω πληρωμής πρέπει να παράσχει στον οικείο πληρωτή, κατόπιν της χρεώσεως του ποσού της πράξεως πληρωμής στον λογαριασμό του πληρωτή ή κατά το χρονικό σημείο που συμφωνήθηκε κατ' εφαρμογήν του άρθρου 47, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, περιλαμβάνουν τις πληροφορίες τις οποίες ο συγκεκριμένος πάροχος υπηρεσιών πληρωμών έχει ή πρέπει να έχει στη διάθεσή του σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης. Η ερμηνεία αυτή επιρρωννύεται από τον σκοπό ο οποίος επιδιώκεται με την οδηγία και ο οποίος συνίσταται, μεταξύ άλλων, στη διασφάλιση της παροχής προς τους χρήστες των υπηρεσιών αυτών της δυνατότητας να ταυτοποιούν ευχερώς τις πράξεις πληρωμής, καθόσον έχουν στη διάθεσή τους «σαφή πληροφόρηση στο ίδιο υψηλό επίπεδο». Προκειμένου να διασφαλισθεί η απολύτως ολοκληρωμένη και αυτοματοποιημένη επεξεργασία των οικείων πληρωμών και να βελτιωθούν η αποτελεσματικότητα και η ταχύτητα των πληρωμών, η εν λόγω πληροφόρηση πρέπει να είναι ταυτόχρονα αναγκαία και επαρκής τόσο όσον αφορά τη σύμβαση υπηρεσιών πληρωμών όσο και τις πράξεις πληρωμών αυτές καθεαυτές και να είναι ανάλογη με τις ανάγκες των χρηστών.

Εν προκειμένω, προκειμένου να ανταποκρίνονται στις ως άνω απαιτήσεις, οι πληροφορίες τις οποίες έπρεπε να παράσχει ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών στον οικείο πληρωτή, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 47, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2007/64, έπρεπε να είναι αρκούντως ακριβείς και

¹⁴⁶ Η συγκεκριμένη διάταξη ρυθμίζει τις συνέπειες που συνεπάγεται, για τα κράτη μέλη, η πλήρης εναρμόνιση στην οποία προβαίνει η ίδια οδηγία.

ουσιώδεις. Πράγματι, αν οι πληροφορίες δεν είναι τέτοιας ποιότητας, ο πληρωτής δεν θα είναι σε θέση, βάσει των συγκεκριμένων πληροφοριών, να ταυτοποιήσει μετά βεβαιότητας την οικεία πράξη πληρωμής. Το «στοιχείο αναφοράς που επιτρέπει στον πληρωτή να ταυτοποιήσει κάθε πράξη πληρωμής», κατά την πρώτη ημιπερίοδο του άρθρου 47, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2007/64, δεν παρέχει, όμως, στον οικείο πληρωτή τη δυνατότητα να συνδέσει το στοιχείο αναφοράς με συγκεκριμένη πράξη πληρωμής. Επομένως, ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών του πληρωτή πρέπει κατ' ανάγκην να του παράσχει τις αναγκαίες πληροφορίες, ώστε να ανταποκριθεί στις απορρέουσες από τη διάταξη αυτή απαιτήσεις, στο πλαίσιο του επιπλέον στοιχείου, το οποίο μνημονεύεται στη δεύτερη ημιπερίοδο του ως άνω άρθρου 47, παράγραφος 1, στοιχείο α', ήτοι των «πληροφορ[ιών] που αφορούν τον δικαιούχο».

3. Ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων

Απόφαση της 12 Οκτωβρίου 2023, ΒΑ (Κληρονομική διαδοχή – Κοινωνική πολιτική στέγασης στην Ένωση) (C-670/21, EU:C:2023:763)

«Προδικαστική παραπομπή – Φορολογία – Ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων – Άρθρα 63 έως 65 ΣΛΕΕ – Φόρος κληρονομίας – Κινήσεις κεφαλαίων μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών – Ακίνητα που βρίσκονται σε τρίτη χώρα – Ευνοϊκότερη φορολογική μεταχείριση των ακινήτων που βρίσκονται σε κράτος μέλος ή σε κράτος συμβαλλόμενο στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο – Περιορισμός – Δικαιολόγηση – Πολιτική στέγασης – Αποτελεσματικότητα των φορολογικών ελέγχων»

Ο Α, κάτοικος Γερμανίας, απεβίωσε το 2016 και κληροδότησε το 2013 στον υιό του, ΒΑ, επίσης κάτοικο Γερμανίας, μερίδιο κυριότητας επί ακινήτου που βρίσκεται στον Καναδά και εκμισθώνεται για οικιστική χρήση.

Τον Ιούλιο του 2017, η αρμόδια φορολογική αρχή καθόρισε το ύψος του φόρου κληρονομίας που όφειλε ο ΒΑ στη Γερμανία. Για τον υπολογισμό του φόρου αυτού, το επίμαχο ακίνητο αποτιμήθηκε με βάση την πλήρη εμπορική του αξία. Τον Μάρτιο του 2018, ο ΒΑ ζήτησε την τροποποίηση του ύψους του εν λόγω φόρου, προκειμένου το συγκεκριμένο περιουσιακό στοιχείο να φορολογηθεί στο 90 % της εμπορικής του αξίας, όπως προβλέπει ο γερμανικός νόμος περί φορολογίας κληρονομιών και δωρεών. Ο ΒΑ ισχυρίζεται ότι ο ως άνω νόμος, στο μέτρο που απαιτεί το ακίνητο να βρίσκεται στη Γερμανία, σε άλλο κράτος μέλος ή σε κράτος του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου¹⁴⁷, ώστε να υπαχθεί στο εν λόγω φορολογικό πλεονέκτημα, θίγει την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 63 ΣΛΕΕ. Εντούτοις, η φορολογική αρχή, εκτιμώντας ότι μια τέτοια διαφορετική μεταχείριση μεταξύ, αφενός, των ακινήτων που βρίσκονται σε μια από τις τρεις ως άνω κατηγορίες χωρών και, αφετέρου, των ακινήτων της ίδιας φύσεως τα οποία βρίσκονται σε τρίτο κράτος που δεν είναι συμβαλλόμενο στη Συμφωνία ΕΟΧ είναι σύμφωνη με τη σχετική διάταξη, απέρριψε αρχικώς την αίτηση τροποποίησης και, στη συνέχεια, τη διοικητική ένσταση τις οποίες είχε υποβάλει ο ΒΑ.

Στο πλαίσιο της εκδίκασης της προσφυγής που άσκησε ενώπιόν του ο ΒΑ, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς τη συμβατότητα με το άρθρο 63 ΣΛΕΕ εθνικής ρύθμισης η οποία αποκλείει από φορολογικό πλεονέκτημα ακίνητο που εκμισθώνεται για οικιστική χρήση στον Καναδά. Σε περίπτωση που μια τέτοια ρύθμιση συνιστά περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων,

¹⁴⁷ Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, της 2ας Μαΐου 1992 (ΕΕ 1994, L 1, σ. 3, στο εξής: Συμφωνία ΕΟΧ).

το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν ο περιορισμός αυτός μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 65 ΣΛΕΕ ¹⁴⁸ ή για επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο κρίνει ότι τα άρθρα 63 έως 65 ΣΛΕΕ αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι, για τον υπολογισμό του φόρου κληρονομίας, ένα οικοδομηθέν ακίνητο το οποίο αποτελεί ατομική περιουσία, βρίσκεται σε τρίτο κράτος που δεν είναι συμβαλλόμενο στη Συμφωνία ΕΟΧ και εκμισθώνεται για οικιστική χρήση, αποτιμάται με βάση την πλήρη εμπορική αξία του, ενώ ένα ακίνητο της ίδιας φύσεως το οποίο βρίσκεται στην ημεδαπή, σε άλλο κράτος μέλος ή σε συμβαλλόμενο στη Συμφωνία ΕΟΧ κράτος αποτιμάται, για τις ανάγκες του υπολογισμού αυτού, στο 90 % της εμπορικής του αξίας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο διαπιστώνει, πρώτον, ότι η επίμαχη ρύθμιση, η οποία εξαρτά τη χορήγηση του φορολογικού πλεονεκτήματος από τον τόπο όπου βρίσκονται τα περιουσιακά στοιχεία της κληρονομίας, έχει ως αποτέλεσμα τα ακίνητα που βρίσκονται σε τρίτο κράτος που δεν είναι μέλος της Συμφωνίας ΕΟΧ να υπόκεινται σε μεγαλύτερη φορολογική επιβάρυνση σε σχέση με τα ακίνητα που βρίσκονται στην ημεδαπή, με αποτέλεσμα να μειώνεται η αξία της κληρονομίας και, ενδεχομένως, να αποθαρρύνεται το οικείο πρόσωπο, το οποίο κατοικεί στη Γερμανία, από επένδυση σε ακίνητο που εκμισθώνεται για οικιστική χρήση σε τρίτο κράτος ή από τη διατήρηση της κυριότητας τέτοιου ακινήτου. Επομένως, μια τέτοια ρύθμιση συνιστά περιορισμό των κινήσεων κεφαλαίων κατά την έννοια του άρθρου 63, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο, εξετάζοντας, δεύτερον, αν ο περιορισμός αυτός μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 65 ΣΛΕΕ, επισημαίνει κατ' αρχάς ότι ο υπολογισμός του φόρου κληρονομίας συνδέεται άμεσα, κατ' εφαρμογήν της ίδιας ρύθμισης, με την εμπορική αξία των συστατικών στοιχείων της κληρονομίας. Κατά συνέπεια, δεν υφίσταται αντικειμενικώς καμία διαφορά στην κατάσταση των φορολογουμένων που να δικαιολογεί τη διαφορετική φορολογική μεταχείρισή τους ως προς το ύψος του οφειλόμενου φόρου, αφενός, επί περιουσιακού στοιχείου ευρισκομένου στη Γερμανία, σε άλλο κράτος μέλος ή σε συμβαλλόμενο στη Συμφωνία ΕΟΧ κράτος, και, αφετέρου, επί περιουσιακού στοιχείου ευρισκομένου σε τρίτο κράτος που δεν είναι συμβαλλόμενο στη Συμφωνία ΕΟΧ. Υπό τις συνθήκες αυτές, αν γινόταν δεκτό ότι οι καταστάσεις δεν είναι συγκρίσιμες απλώς και μόνον επειδή το επίμαχο ακίνητο βρίσκεται σε τρίτο κράτος που δεν είναι συμβαλλόμενο στη Συμφωνία ΕΟΧ, ενώ το άρθρο 63, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ απαγορεύει ακριβώς τους περιορισμούς των διασυνοριακών κινήσεων κεφαλαίων, η διάταξη αυτή θα καθίστατο κενή περιεχομένου.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο, εκτιμώντας ότι η εν λόγω διαφορετική μεταχείριση αφορά αντικειμενικώς συγκρίσιμες καταστάσεις, εξετάζει, στη συνέχεια, αν η διαφορετική μεταχείριση των καταστάσεων αυτών μπορεί να δικαιολογηθεί από επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος.

¹⁴⁸ Δυνάμει της εν λόγω διάταξης:

«1. Οι διατάξεις του άρθρου 63 δεν θίγουν το δικαίωμα των κρατών μελών:

- α) να εφαρμόζουν τις οικείες διατάξεις της φορολογικής τους νομοθεσίας οι οποίες διακρίνουν μεταξύ φορολογουμένων που δεν βρίσκονται στην ίδια κατάσταση όσον αφορά την κατοικία τους ή τον τόπο όπου είναι επενδεδυμένα τα κεφάλαιά τους,
- β) να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την αποφυγή παραβάσεων των εθνικών νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων, ιδίως στον τομέα της φορολογίας ή της προληπτικής εποπτείας των πιστωτικών ιδρυμάτων, ή να προβλέπουν διαδικασίες δήλωσης των κινήσεων κεφαλαίων για λόγους διοικητικής ή στατιστικής ενημέρωσης, ή να λαμβάνουν μέτρα υπαγορευμένα από λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας.

2. Οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου δεν θίγουν τη δυνατότητα εφαρμογής περιορισμών του δικαιώματος εγκατάστασης που συμβιβάζονται με τις Συνθήκες. [...]»

Συναφώς, υπενθυμίζει, αφενός, ότι οι απαιτήσεις που συνδέονται με την πολιτική ενός κράτους μέλους στον τομέα της κοινωνικής στέγασης και με τη χρηματοδότησή της μπορούν, κατ' αρχήν, να συνιστούν επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος. Ομοίως, δεδομένου ότι οι σκοποί της Ένωσης είναι οικονομικοί και κοινωνικοί, τα δικαιώματα που απορρέουν από τις διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας πρέπει να σταθμίζονται με τους σκοπούς που επιδιώκει η κοινωνική πολιτική, στους οποίους συγκαταλέγεται, μεταξύ άλλων, η κατάλληλη κοινωνική προστασία. Ακριβώς υπό το πρίσμα της προνομιακής σχέσεως μεταξύ της Ένωσης και των κρατών της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) πρέπει να νοηθεί ένας από τους κύριους σκοπούς της Συμφωνίας ΕΟΧ, ο οποίος συνίσταται στην επέκταση της υλοποιηθείσας στο έδαφος της Ένωσης εσωτερικής αγοράς στα κράτη της ΕΖΕΣ. Ως εκ τούτου, σκοπός συνδεόμενος με την κοινωνική πολιτική, όπως η προώθηση και η παροχή οικονομικώς προσιτών κατοικιών στα κράτη μέλη και στα συμβαλλόμενα κράτη στη Συμφωνία ΕΟΧ, μπορεί, κατ' αρχήν, να αποτελέσει επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος ικανό να δικαιολογήσει περιορισμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων. Εντούτοις, δεν προκύπτει ότι μια ρύθμιση όπως η επίμαχη είναι κατάλληλη να διασφαλίσει, κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό, την επίτευξη του εν λόγω σκοπού. Ειδικότερα, η ρύθμιση αυτή, η οποία είναι γενικής εφαρμογής, δεν αφορά τις περιοχές όπου η έλλειψη κατοικιών με οικονομικώς προσιτά μισθώματα είναι ιδιαίτερα υψηλή, όπως συμβαίνει στις μεγάλες γερμανικές πόλεις. Επιπλέον, κάθε κατηγορία ακινήτου που εκμισθώνεται για οικιστική χρήση, από την απλούστερη έως την πιο πολυτελή, μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αποτίμησης στο 90 % της εμπορικής της αξίας για την ανάγκη υπολογισμού του φόρου κληρονομίας. Επιπροσθέτως, δεν προκύπτει ότι η εν λόγω εθνική ρύθμιση θα ανάγκαζε τους κληρονόμους να διατηρήσουν την κατοικία τους για μια καθορισμένη περίοδο και να τη χρησιμοποιήσουν για μισθωτικούς σκοπούς, όπερ σημαίνει ότι οι κληρονόμοι, αφού επωφεληθούν του επίμαχου φορολογικού πλεονεκτήματος, έχουν τη δυνατότητα να πωλήσουν την εν λόγω κατοικία ή να τη χρησιμοποιήσουν ως δευτερεύουσα. Ως εκ τούτου, αυτό το φορολογικό πλεονέκτημα δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι δικαιολογείται από τον σκοπό της προώθησης και διάθεσης οικονομικώς προσιτών κατοικιών στα κράτη μέλη και στα συμβαλλόμενα στη Συμφωνία ΕΟΧ κράτη.

Αφετέρου, το Δικαστήριο κρίνει ότι ο επιτακτικός λόγος γενικού συμφέροντος που αφορά την ανάγκη διασφάλισης της αποτελεσματικότητας των φορολογικών ελέγχων δεν μπορεί να δικαιολογήσει τον περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων τον οποίο συνεπάγεται η επίμαχη εθνική ρύθμιση. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο, έχοντας υπενθυμίσει τις σχετικές διατάξεις της φορολογικής συμφωνίας μεταξύ Γερμανίας και Καναδά¹⁴⁹, διαπιστώνει ότι, σε περίπτωση που το ακίνητο βρίσκεται στον Καναδά, οι γερμανικές αρχές έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν από τις αρμόδιες канаδικές αρχές τις αναγκαίες πληροφορίες προκειμένου να εξακριβώσουν αν πληρούνται οι προϋποθέσεις που προβλέπει η επίμαχη εθνική ρύθμιση ώστε να χορηγηθεί το προαναφερθέν φορολογικό πλεονέκτημα.

¹⁴⁹ Σύμβαση μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και του Καναδά περί αποφυγής της διπλής φορολογίας όσον αφορά τον φόρο εισοδήματος και ορισμένους άλλους φόρους, την πρόληψη της φοροδιαφυγής και την παροχή συνδρομής στον τομέα της φορολογίας, η οποία συνήφθη στο Βερολίνο στις 19 Απριλίου 2001 (BGBl. 2002 II, σ. 670).

IV. Έλεγχοι στα σύνορα, άσυλο και μετανάστευση

1. Πολιτική ασύλου

Απόφαση της 6ης Ιουλίου 2023, Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (Πρόσφυγας που έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα) (C-663/21, EU:C:2023:540)

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2011/95/ΕΕ – Κανόνες σχετικά με τις προϋποθέσεις χορήγησης του καθεστώτος πρόσφυγα ή του καθεστώτος επικουρικής προστασίας – Άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β' – Ανάκληση του καθεστώτος πρόσφυγα – Υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για τη διάπραξη ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος – Κίνδυνος για την κοινωνία – Έλεγχος αναλογικότητας – Οδηγία 2008/115/ΕΕ – Επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών – Αναβολή της απομάκρυνσης»

Απόφαση της 6ης Ιουλίου 2023, Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (Πρόσφυγας που έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα) (C-8/22, EU:C:2023:542)

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2011/95/ΕΕ – Κανόνες σχετικά με τις προϋποθέσεις χορήγησης του καθεστώτος πρόσφυγα ή του καθεστώτος επικουρικής προστασίας – Άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β' – Ανάκληση του καθεστώτος πρόσφυγα – Υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για τη διάπραξη ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος – Κίνδυνος για την κοινωνία – Έλεγχος αναλογικότητας»

Απόφαση της 6ης Ιουλίου 2023, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα) (C-402/22, EU:C:2023:543)

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2011/95/ΕΕ – Κανόνες σχετικά με τις προϋποθέσεις χορήγησης του καθεστώτος πρόσφυγα ή του καθεστώτος επικουρικής προστασίας – Άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β' – Ανάκληση του καθεστώτος πρόσφυγα – Υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για τη διάπραξη ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος – Κίνδυνος για την κοινωνία – Έλεγχος αναλογικότητας»

Στο πλαίσιο της υπόθεσης Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (Πρόσφυγας που έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα) (C-663/21), τον Δεκέμβριο του 2015 χορηγήθηκε στον ΑΑ καθεστώς πρόσφυγα στην Αυστρία. Μεταξύ Μαρτίου του 2018 και Οκτωβρίου του 2020, ο ΑΑ καταδικάστηκε επανειλημμένως σε ποινές φυλάκισης και σε καταβολή χρηματικής ποινής και προστίμου για διάφορα αδικήματα, στα οποία περιλαμβάνονταν, ιδίως, η επικίνδυνη απειλή, η φθορά ξένης ιδιοκτησίας, η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, η εμπορία ναρκωτικών ουσιών, η σωματική βλάβη καθώς και η επιθετική συμπεριφορά έναντι οργάνου δημοσίου ελέγχου.

Με απόφαση που έλαβε τον Σεπτέμβριο του 2019, η αρμόδια αυστριακή αρχή ανακάλεσε το καθεστώς πρόσφυγα του ΑΑ, εξέδωσε εις βάρος του απόφαση επιστροφής συνοδευόμενη από απαγόρευση διαμονής και έταξε προθεσμία οικειοθελούς αναχώρησης, επισημαίνοντας συγχρόνως ότι δεν επιτρεπόταν η απομάκρυνσή του.

Κατόπιν προσφυγής που άσκησε ο ΑΑ, το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, Αυστρία), με απόφαση που εξέδωσε τον Μάιο του 2021, ακύρωσε την προαναφερθείσα απόφαση του Σεπτεμβρίου του 2019. Το δικαστήριο αυτό διαπίστωσε ότι ο ΑΑ είχε καταδικαστεί αμετάκλητα για τη διάπραξη ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος και ότι συνιστούσε κίνδυνο για την κοινωνία. Ωστόσο, έκρινε ότι έπρεπε να σταθμίσει τα συμφέροντα του κράτους μέλους υποδοχής και τα συμφέροντα του ενδιαφερομένου σχετικά με τη διεθνή προστασία του, λαμβάνοντας υπόψη τα μέτρα στα οποία αυτός θα εκτίθετο σε περίπτωση ανάκλησης της εν λόγω προστασίας. Δεδομένου

λοιπόν ότι, σε περίπτωση επιστροφής στη χώρα καταγωγής του, ο ΑΑ θα εκτίθετο σε κίνδυνο βασανιστηρίων ή θανάτου, το δικαστήριο έκρινε ότι τα συμφέροντά του υπερετερούσαν εκείνων της Αυστρίας. Η αρμόδια αυστριακή αρχή άσκησε αναίρεση κατά της ως άνω δικαστικής απόφασης ενώπιον του Verwaltungsgerichtshof (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου, Αυστρία).

Στο πλαίσιο της υπόθεσης *Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides* (Πρόσφυγας που έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα) (C-8/22), τον Φεβρουάριο του 2007 χορηγήθηκε στον ΧΧΧ καθεστώς πρόσφυγα στο Βέλγιο. Με απόφαση που εκδόθηκε τον Δεκέμβριο του 2010, ο ΧΧΧ καταδικάστηκε σε ποινή κάθειρξης 25 ετών, μεταξύ άλλων, για ληστεία διαφόρων κινητών πραγμάτων και ανθρωποκτονία εκ προθέσεως με σκοπό τη διευκόλυνση της ληστείας ή τη διασφάλιση της ατιμωρησίας του.

Με απόφαση που εξέδωσε τον Μάιο του 2016, η αρμόδια βελγική αρχή ανακάλεσε το καθεστώς πρόσφυγα του ΧΧΧ. Ο τελευταίος άσκησε προσφυγή κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του *Conseil du contentieux des étrangers* (συμβουλίου επίλυσης ένδικων διαφορών αλλοδαπών, Βέλγιο), το οποίο απέρριψε την προσφυγή με απόφαση που εξέδωσε τον Αύγουστο του 2019. Το εν λόγω δικαιοδοτικό όργανο έκρινε ότι ο κίνδυνος που συνιστά ο ΧΧΧ για την κοινωνία απορρέει από την καταδίκη του για τη διάπραξη ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος, οπότε η ως άνω αρχή δεν όφειλε να αποδείξει ότι ο ΧΧΧ συνιστά πραγματικό, ενεστώτα και αρκούντως σοβαρό κίνδυνο για την κοινωνία. Αντιθέτως, εναπέκειτο στον τελευταίο να αποδείξει ότι, παρά την καταδίκη του, δεν συνιστά πλέον τέτοιο κίνδυνο. Ο ΧΧΧ άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του *Conseil d'État* (Συμβουλίου της Επικρατείας, Βέλγιο).

Στο πλαίσιο της υπόθεσης *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* (Ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα) (C-402/22), τον Ιούλιο του 2018 ο Μ.Α. υπέβαλε αίτηση διεθνούς προστασίας στις Κάτω Χώρες. Η αρμόδια ολλανδική αρχή απέρριψε την αίτηση τον Ιούνιο του 2020, για τον λόγο ότι ο αιτών είχε καταδικαστεί το 2018 σε ποινή φυλάκισης 24 μηνών για τη διάπραξη, κατά τη διάρκεια της ίδιας βραδιάς, τριών σεξουαλικών επιθέσεων, μίας απόπειρας σεξουαλικής επίθεσης και μίας κλοπής κινητού τηλεφώνου.

Κατόπιν προσφυγής που άσκησε ο Μ.Α., η απόφαση του Ιουνίου του 2020 ακυρώθηκε από πρωτοβάθμιο δικαστήριο λόγω ανεπαρκούς αιτιολογίας. Η αρμόδια ολλανδική αρχή άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου ενώπιον του *Raad van State* (Συμβουλίου της Επικρατείας, Κάτω Χώρες). Υποστηρίζει, αφενός, ότι οι αποδιδόμενες στον Μ.Α. πράξεις πρέπει να θεωρηθούν ως ενιαίο αδίκημα το οποίο συνιστά ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα και, αφετέρου, ότι η καταδίκη για ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα καταδεικνύει, κατ' αρχήν, ότι ο Μ.Α. συνιστά κίνδυνο για την κοινωνία.

Στις τρεις αυτές υποθέσεις, τα αιτούντα δικαστήρια υποβάλλουν, κατ' ουσίαν, στο Δικαστήριο ερωτήματα ως προς τις προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται η ανάκληση του καθεστώτος πρόσφυγα κατ' εφαρμογήν του άρθρου 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95¹⁵⁰, καθώς και ως προς τη στάθμιση, στο πλαίσιο αυτό, των συμφερόντων του κράτους μέλους υποδοχής και των συμφερόντων του ενδιαφερομένου σχετικά με τη διεθνή προστασία του.

¹⁵⁰ Οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (ΕΕ 2011, L 337, σ. 9). Το άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής ορίζει ότι «[τ]α κράτη μέλη δύνανται να ανακαλούν, να τερματίζουν ή να αρνούνται να ανανεώσουν το καθεστώς που χορηγήθηκε σε πρόσφυγα από κυβερνητικό, διοικητικό, δικαστικό ή οιοσδήποτε άλλο δικαστικό όργανο, όταν[...] δεδομένου ότι έχει καταδικασθεί [αμετάκλητα] για τη διάπραξη ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος, συνιστά κίνδυνο για την κοινωνία του κράτους μέλους αυτού».

Με τις τρεις αποφάσεις που εξέδωσε την ίδια ημέρα, το Δικαστήριο απαντά στα ως άνω ερωτήματα, διευκρινίζοντας, αφενός, τις έννοιες του «ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος» και του «κινδύνου για την κοινωνία» και, αφετέρου, την έκταση του ελέγχου αναλογικότητας που πρέπει να διενεργείται στο πλαίσιο αυτό. Εξηγεί επίσης τη σχέση μεταξύ της ανάκλησης του καθεστώτος πρόσφυγα και της έκδοσης της απόφασης επιστροφής.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο διαπιστώνει, κατ' αρχάς, ότι η εφαρμογή του άρθρου 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95 εξαρτάται από τη συνδρομή δύο διακριτών προϋποθέσεων, ήτοι, αφενός, ο ενδιαφερόμενος υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει να έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα και, αφετέρου, πρέπει να έχει αποδειχθεί ότι ο εν λόγω υπήκοος συνιστά κίνδυνο για την κοινωνία του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκεται. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι το γεγονός ότι πληρούται η πρώτη από τις δύο αυτές προϋποθέσεις αρκεί για να διαπιστωθεί ότι πληρούται και η δεύτερη. Η ανωτέρω ερμηνεία της διάταξης προκύπτει από το γράμμα της τελευταίας καθώς και από τη σύγκρισή του με το γράμμα του άρθρου 12, παράγραφος 2, στοιχείο β'¹⁵¹, και του άρθρου 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/95¹⁵².

Όσον αφορά την πρώτη από τις προϋποθέσεις αυτές, ελλείψει ρητής παραπομπής στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και του περιεχομένου του, ο όρος «ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα» πρέπει κανονικά να ερμηνεύεται, σε ολόκληρη την Ένωση, κατά τρόπο αυτοτελή και ομοιόμορφο. Αφενός, κατά τη συνήθη έννοιά του, ο όρος «έγκλημα» χαρακτηρίζει, στο πλαίσιο αυτό, μια πράξη ή παράλειψη η οποία συνιστά σοβαρή προσβολή της έννομης τάξης της οικείας κοινωνίας και η οποία, ως εκ τούτου, τιμωρείται ποινικώς ως τέτοια εντός της κοινωνίας αυτής. Αφετέρου, η έκφραση «ιδιαίτερα σοβαρό», καθόσον προσθέτει δύο χαρακτηρισμούς στην έννοια του «εγκλήματος», παραπέμπει σε έγκλημα εξαιρετικής σοβαρότητας.

Ως προς το πλαίσιο εντός του οποίου χρησιμοποιείται ο όρος «ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα», αφενός, πρέπει να ληφθεί υπόψη η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 12, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95, το οποίο κάνει λόγο για «σοβαρό μη πολιτικό έγκλημα», και το άρθρο 17, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας, το οποίο αναφέρεται σε «σοβαρό έγκλημα», δεδομένου ότι τα άρθρα αυτά έχουν επίσης ως σκοπό να στερήσουν τη διεθνή προστασία από υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος έχει διαπράξει έγκλημα που παρουσιάζει ορισμένο βαθμό σοβαρότητας. Αφετέρου, από τη σύγκριση των άρθρων 12, 14, 17 και 21 της οδηγίας 2011/95 προκύπτει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης έχει επιβάλει διαφορετικές απαιτήσεις όσον αφορά τον βαθμό σοβαρότητας των εγκλημάτων που μπορούν να προβληθούν προκειμένου να δικαιολογηθεί η εφαρμογή λόγου αποκλεισμού ή ανάκλησης της διεθνούς προστασίας ή η επαναπροώθηση πρόσφυγα. Συγκεκριμένα, το άρθρο 17, παράγραφος 3, της οδηγίας 2011/95 κάνει λόγο για τη διάπραξη «ενός ή περισσότερων εγκλημάτων» και το άρθρο 12, παράγραφος 2, στοιχείο β', καθώς και το άρθρο 17, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αναφέρονται στη διάπραξη «σοβαρού εγκλήματος». Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η χρήση, στο άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της

¹⁵¹ Το άρθρο 12, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95 προβλέπει ρητώς ότι υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει να αποκλείεται από το καθεστώς πρόσφυγα όταν έχει διαπράξει σοβαρό μη πολιτικό έγκλημα εκτός της χώρας ασύλου πριν γίνει δεκτός ως πρόσφυγας, χωρίς να απαιτείται να συνιστά ο υπήκοος αυτός κίνδυνο για την κοινωνία του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκεται.

¹⁵² Το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/95, σχετικά με τη χορήγηση επικουρικής προστασίας, η οποία μπορεί να παρέχει πιο περιορισμένη προστασία σε σχέση με το καθεστώς του πρόσφυγα, αναφέρεται, στο στοιχείο β', στη διάπραξη σοβαρού εγκλήματος και, στο στοιχείο δ', στην ύπαρξη κινδύνου για την κοινωνία, τα δε στοιχεία αυτά παρουσιάζονται ρητώς ως εναλλακτικές προϋποθέσεις, καθεμία από τις οποίες, θεωρούμενη μεμονωμένα, συνεπάγεται τον αποκλεισμό από την επικουρική προστασία.

οδηγίας 2011/95, της έκφρασης «ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα» καταδεικνύει την επιλογή του νομοθέτη της Ένωσης να εξαρτήσει την εφαρμογή της διάταξης αυτής από την πλήρωση, μεταξύ άλλων, μιας ιδιαίτερα αυστηρής προϋπόθεσης, η οποία αφορά την ύπαρξη αμετάκλητης καταδίκης για έγκλημα εξαιρετικής σοβαρότητας, μεγαλύτερης από εκείνη των εγκλημάτων που μπορούν να δικαιολογήσουν την εφαρμογή των προαναφερθεισών διατάξεων της οδηγίας.

Όσον αφορά την εκτίμηση του βαθμού σοβαρότητας ενός εγκλήματος υπό το πρίσμα του άρθρου 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95, η εκτίμηση αυτή πρέπει, βεβαίως, να γίνεται βάσει κοινών προδιαγραφών και κριτηρίων. Ωστόσο, στο μέτρο που το ποινικό δίκαιο των κρατών μελών δεν αποτελεί αντικείμενο γενικών μέτρων εναρμόνισης, η εκτίμηση πρέπει να πραγματοποιείται λαμβανομένων υπόψη των επιλογών που έγιναν, στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος του οικείου κράτους μέλους, όσον αφορά τον προσδιορισμό των εγκλημάτων τα οποία, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, είναι εξαιρετικής σοβαρότητας, καθόσον θίγουν στον μεγαλύτερο βαθμό την έννομη τάξη της κοινωνίας.

Εν πάση περιπτώσει, δεδομένου ότι η ως άνω διάταξη αναφέρεται σε αμετάκλητη καταδίκη για «ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα», στον ενικό, ο βαθμός σοβαρότητας ενός εγκλήματος δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω της συρροής διακριτών εγκλημάτων εκ των οποίων κανένα δεν συνιστά, αυτό καθαυτό, ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα.

Τέλος, προκειμένου να εκτιμηθεί ο βαθμός σοβαρότητας ενός τέτοιου εγκλήματος, πρέπει να εξεταστούν όλες οι ιδιαίτερες περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης. Συναφώς, έχουν ιδιαίτερη σημασία, μεταξύ άλλων, το σκεπτικό της καταδικαστικής απόφασης, η φύση και το ύψος της προβλεπόμενης ποινής και της επιβληθείσας ποινής, η φύση του διαπραχθέντος εγκλήματος, το σύνολο των περιστάσεων υπό τις οποίες τελέστηκε το έγκλημα, ο εκ προθέσεως ή μη χαρακτήρας του εγκλήματος καθώς και η φύση και η έκταση της βλάβης που προκλήθηκε από αυτό.

Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση, κατά την οποία πρέπει να έχει αποδειχθεί ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας συνιστά κίνδυνο για την κοινωνία του κράτους μέλους υποδοχής, το Δικαστήριο διαπιστώνει, πρώτον, ότι η λήψη μέτρου προβλεπόμενου στο άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95 είναι δυνατή μόνον όταν ο ενδιαφερόμενος υπήκοος τρίτης χώρας συνιστά πραγματικό, ενεστώτα και αρκούντως σοβαρό κίνδυνο στρεφόμενο κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας του κράτους μέλους. Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, ότι, όπως προκύπτει από το ίδιο το γράμμα της, η διάταξη αυτή εφαρμόζεται μόνον όταν ο ενδιαφερόμενος «συνιστά» κίνδυνο για την κοινωνία, γεγονός που υποδηλώνει ότι ο εν λόγω κίνδυνος πρέπει να είναι πραγματικός και ενεστώτς. Ως εκ τούτου, όσο περισσότερο απέχει χρονικά η λήψη απόφασης βάσει της διάταξης αυτής από την αμετάκλητη καταδίκη για ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα, τόσο περισσότερο οφείλει η αρμόδια αρχή να λάβει υπόψη, μεταξύ άλλων, τις εξελίξεις που ακολούθησαν την τέλεση ενός τέτοιου εγκλήματος, προκειμένου να κρίνει αν υφίσταται πραγματικός και αρκούντως σοβαρός κίνδυνος κατά τον χρόνο κατά τον οποίο πρέπει να αποφανθεί επί της ενδεχόμενης ανάκλησης του καθεστώτος πρόσφυγα. Το Δικαστήριο στηρίζεται επίσης, συναφώς, στο γεγονός ότι από τη σύγκριση διαφόρων διατάξεων της οδηγίας 2011/95 με το άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας προκύπτει ότι η εφαρμογή της τελευταίας αυτής διάταξης εξαρτάται από αυστηρές προϋποθέσεις.

Δεύτερον, όσον αφορά τους αντίστοιχους ρόλους της αρμόδιας αρχής και του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας στο πλαίσιο της εκτίμησης της ύπαρξης του κινδύνου, η αρμόδια αρχή οφείλει κατά την εφαρμογή του άρθρου 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95 να εξετάζει, για κάθε επιμέρους περίπτωση, όλες τις ιδιαίτερες περιστάσεις της συγκεκριμένης περίπτωσης. Στο πλαίσιο αυτό, η αρμόδια αρχή πρέπει να έχει στη διάθεσή της το σύνολο των σχετικών πληροφοριών και να προβαίνει στη δική της εκτίμηση ως προς τις εν λόγω περιστάσεις, προκειμένου να προσδιορίσει το περιεχόμενο της απόφασής της και να την αιτιολογήσει πλήρως.

Τέλος, η ευχέρεια του κράτους μέλους να λάβει το μέτρο που προβλέπεται στο άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95 πρέπει να ασκείται τηρουμένης, μεταξύ άλλων, της

αρχής της αναλογικότητας, η οποία απαιτεί να γίνεται στάθμιση μεταξύ, αφενός, του κινδύνου που συνιστά ο ενδιαφερόμενος υπήκοος τρίτης χώρας για την κοινωνία του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκεται και, αφετέρου, των δικαιωμάτων που πρέπει να διασφαλίζονται υπέρ των προσώπων που πληρούν τις ουσιαστικές προϋποθέσεις του άρθρου 2, στοιχείο δ', της οδηγίας. Στο πλαίσιο της εξέτασης αυτής, η αρμόδια αρχή πρέπει επίσης να λάβει υπόψη τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται από το δίκαιο της Ένωσης και, ιδίως, να εξακριβώσει τη δυνατότητα λήψης άλλων μέτρων τα οποία θίγουν σε μικρότερο βαθμό τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στους πρόσφυγες, καθώς και τα θεμελιώδη δικαιώματα, και τα οποία θα είναι εξίσου αποτελεσματικά για τη διασφάλιση της προστασίας της κοινωνίας του κράτους μέλους υποδοχής.

Ωστόσο, όταν λαμβάνει ένα τέτοιο μέτρο, η εν λόγω αρχή δεν υποχρεούται, επιπλέον, να εξακριβώσει ότι το δημόσιο συμφέρον που συνδέεται με την επιστροφή του υπηκόου τρίτης χώρας στη χώρα καταγωγής του υπερτερεί του συμφέροντός του για διατήρηση της διεθνούς προστασίας, λαμβανομένων υπόψη της έκτασης και της φύσης των μέτρων στα οποία αυτός ενδέχεται να εκτεθεί σε περίπτωση επιστροφής στη χώρα καταγωγής του. Συγκεκριμένα, οι συνέπειες που θα έχει, για τον ενδιαφερόμενο υπήκοο τρίτης χώρας ή για την κοινωνία του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκεται ο υπήκοος αυτός, η ενδεχόμενη επιστροφή του στη χώρα καταγωγής του λαμβάνονται υπόψη όχι κατά την έκδοση της απόφασης ανάκλησης του καθεστώτος πρόσφυγα, αλλά, κατά περίπτωση, όταν η αρμόδια αρχή προτίθεται να εκδώσει απόφαση επιστροφής εις βάρος του εν λόγω υπηκόου.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95 αντιστοιχεί εν μέρει στους λόγους αποκλεισμού που προβλέπονται στο άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης¹⁵³. Στον βαθμό, όμως, που η πρώτη από τις διατάξεις αυτές προβλέπει ότι, στις εκεί αναφερόμενες περιπτώσεις, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να ανακαλούν το καθεστώς πρόσφυγα, ενώ η δεύτερη επιτρέπει στις ίδιες περιπτώσεις την επαναπροώθηση πρόσφυγα προς χώρα όπου ενδέχεται να απειλείται η ζωή ή η ελευθερία του, το δίκαιο της Ένωσης προβλέπει, υπέρ των προσφύγων οι οποίοι εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των σχετικών διατάξεων, διεθνή προστασία ευρύτερη από εκείνη που διασφαλίζει η Σύμβαση της Γενεύης. Επομένως, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης, η αρμόδια αρχή μπορεί να έχει το δικαίωμα να ανακαλέσει, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95, το καθεστώς πρόσφυγα που χορηγήθηκε σε υπήκοο τρίτης χώρας, χωρίς ωστόσο κατ'ανάγκη να δύναται να τον απομακρύνει προς τη χώρα καταγωγής του. Επιπλέον, από διαδικαστική άποψη, μια τέτοια απομάκρυνση προϋποθέτει την έκδοση απόφασης επιστροφής, σύμφωνα με τις ουσιαστικές και διαδικαστικές εγγυήσεις που προβλέπει η οδηγία 2008/115¹⁵⁴, η οποία ορίζει, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 5 ότι τα κράτη μέλη οφείλουν, κατά την εφαρμογή της οδηγίας αυτής, να τηρούν την αρχή της μη επαναπροώθησης. Συνεπώς, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η ανάκληση του καθεστώτος πρόσφυγα, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 14, παράγραφος 4, της οδηγίας 2011/95, συνεπάγεται τη λήψη θέσης όσον αφορά το διακριτό ζήτημα αν το εν λόγω πρόσωπο μπορεί να απομακρυνθεί προς τη χώρα καταγωγής του. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρινίζει ακόμη ότι το άρθρο 5 της οδηγίας

¹⁵³ Το άρθρο 33 της Σύμβασης περί του καθεστώτος των προσφύγων, η οποία υπεγράφη στη Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951 [*Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 189, σ. 150, αριθ. 2545 (1954)], τέθηκε σε ισχύ στις 22 Απριλίου 1954 και συμπληρώθηκε με το Πρωτόκολλο περί του καθεστώτος των προσφύγων, το οποίο συνήφθη στη Νέα Υόρκη στις 31 Ιανουαρίου 1967 (στο εξής: Σύμβαση της Γενεύης), προβλέπει τα εξής: «1. Ουδεμία Συμβαλλομένη Χώρα θα απελαύνει ή θα επαναπροωθή, καθ' οιονδήποτε τρόπον, πρόσφυγας, εις τα σύνορα εδαφών ένθα η ζωή ή η ελευθερία αυτών απειλούνται διά λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων. 2. Το εκ της παρούσης διατάξεως απορρέον ευεργέτημα δεν δύναται πάντως να επικαλήται πρόσφυξ όστις, διά σοβαράς αιτίας, θεωρείται επικίνδυνος εις την ασφάλειαν της χώρας ένθα ευρίσκεται ή όστις, έχων τελεσιδίκως καταδικασθή δι' ιδιαιτέρως σοβαρόν αδίκημα, αποτελεί κίνδυνον διά την Χώραν».

¹⁵⁴ Οδηγία 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ 2008, L 348, σ. 98).

2008/115 αντιτίθεται στην έκδοση απόφασης επιστροφής εις βάρος υπηκόου τρίτης χώρας όταν έχει διαπιστωθεί ότι, δυνάμει της αρχής της μη επαναπροώθησης, αποκλείεται επ' αόριστον η απομάκρυνσή του προς την προβλεπόμενη χώρα προορισμού.

2. Μεταναστευτική πολιτική

Απόφαση της 18ης Απριλίου 2023, Afrin (C-1/23 PPU, EU:C:2023:296)

«Προδικαστική παραπομπή – Επείγουσα προδικαστική διαδικασία – Συνοριακοί έλεγχοι, άσυλο και μετανάστευση – Μεταναστευτική πολιτική – Οδηγία 2003/86/ΕΚ – Δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης – Άρθρο 5, παράγραφος 1 – Υποβολή αίτησης εισόδου και διαμονής με σκοπό την άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανένωσης – Ρύθμιση κράτους μέλους προβλέπуща την υποχρέωση των μελών της οικογένειας του συντηρούντος να υποβάλουν αυτοπροσώπως την αίτηση ενώπιον της αρμόδιας διπλωματικής αρχής του κράτους μέλους αυτού – Αδυναμία ή υπέρμετρη δυσκολία μετάβασης στην εν λόγω αρχή – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρα 7 και 24»

Η Χ και ο Υ, Σύριοι υπήκοοι, συνήψαν γάμο το 2016 στη Συρία. Απέκτησαν δύο τέκνα, τα οποία γεννήθηκαν το 2016 και το 2018, αντιστοίχως. Το 2019, ο Υ εγκατέλειψε τη Συρία για να μεταβεί στο Βέλγιο, ενώ η Χ και τα δύο τέκνα τους παρέμειναν στην πόλη Αφρίν, στα βορειοδυτικά της Συρίας, όπου εξακολουθούν ακόμη να βρίσκονται. Τον Αύγουστο του 2022, αναγνωρίστηκε στον Υ το καθεστώς πρόσφυγα στο Βέλγιο.

Στις 28 Σεπτεμβρίου 2022, με μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου προς την Office des étrangers (Υπηρεσία Αλλοδαπών, Βέλγιο) (στο εξής: Υπηρεσία), ο δικηγόρος των αιτούντων υπέβαλε αίτηση οικογενειακής επανένωσης στο όνομα της Χ καθώς και των δύο τέκνων, για να επανενωθούν με τον Υ στο Βέλγιο. Στο μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου διευκρινιζόταν ότι η αίτηση είχε υποβληθεί από τον δικηγόρο των αιτούντων στην Υπηρεσία, καθότι η Χ και τα τέκνα της τελούσαν υπό έκτακτες συνθήκες που όντως δεν τους επέτρεπαν να μεταβούν ενώπιον βελγικής διπλωματικής αρχής προκειμένου να υποβάλουν την αίτησή τους για οικογενειακή επανένωση, όπως απαιτεί η βελγική νομοθεσία.

Στις 29 Σεπτεμβρίου 2022 η Υπηρεσία απάντησε ότι, σύμφωνα με τη νομοθεσία αυτή, δεν μπορούσε να υποβληθεί τέτοια αίτηση μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και κάλεσε τους αιτούντες να επικοινωνήσουν με την αρμόδια βελγική πρεσβεία. Με δικόγραφο της 9ης Νοεμβρίου 2022, οι αιτούντες κατέθεσαν αίτηση ασφαλιστικών μέτρων κατά του Βελγικού Δημοσίου ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, με αίτημα την καταχώριση της αίτησής τους για οικογενειακή επανένωση. Θεωρούν ότι η βελγική νομοθεσία, η οποία επιτρέπει στα μέλη της οικογένειας πρόσφυγα να υποβάλουν αίτηση εισόδου και διαμονής μόνον αυτοπροσώπως και μόνον ενώπιον διπλωματικής αρχής, ακόμη και όταν τα πρόσωπα αυτά αδυνατούν να μεταβούν στην εν λόγω αρχή, δεν είναι σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης.

Το αιτούν δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι, σύμφωνα με το βελγικό δίκαιο, δεν προβλέπεται καμία παρέκκλιση από την υποχρέωση φυσικής παρουσίας κατά την έναρξη της διαδικασίας σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης. Ωστόσο, το δικαστήριο αυτό παρατηρεί ότι η Χ και τα τέκνα της δεν έχουν καμία πραγματική δυνατότητα να εγκαταλείψουν το Αφρίν για να μεταβούν σε αρμόδια βελγική διπλωματική αρχή, καθότι οι συνορεύουσες με τη Συρία χώρες που φιλοξενούν τις αρχές αυτές δεν είναι ασφαλείς για όσους εγκαταλείπουν τη Συρία ή είναι απρόσιτες, εξαιτίας της

υποχρεωτικής διέλευσης από τη γραμμή του μετώπου. Ενώ κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86¹⁵⁵ επαφίεται στα κράτη μέλη να προσδιορίσουν ποιος, ο συντηρών ή τα μέλη της οικογένειάς του, επιτρέπεται να υποβάλει αίτηση οικογενειακής επανένωσης, εν προκειμένω, η επιλογή του Βέλγου νομοθέτη ισοδυναμεί με άρνηση στην Χ και στα τέκνα της κάθε δυνατότητας να υποβάλουν την αίτησή τους. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί, συνεπώς, να προσδιορισθεί αν η άρνηση αυτή θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας ή αν παραβιάζει τα θεμελιώδη δικαιώματα¹⁵⁶ τα οποία η οδηγία σκοπεί να προστατεύσει.

Στο πλαίσιο της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η οδηγία 2003/86¹⁵⁷, σε συνδυασμό με τον Χάρτη¹⁵⁸, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία, για την υποβολή αίτησης εισόδου και διαμονής λόγω οικογενειακής επανένωσης, τα μέλη της οικογένειας του συντηρούντος, και ειδικότερα της οικογένειας αναγνωρισμένου πρόσφυγα, πρέπει να μεταβούν αυτοπροσώπως στη διπλωματική ή προξενική αρχή κράτους μέλους η οποία είναι αρμόδια για τον τόπο κατοικίας ή διαμονής τους στην αλλοδαπή, ακόμη και σε περίπτωση κατά την οποία τους είναι αδύνατο ή υπερβολικά δύσκολο να μεταβούν στην αρχή αυτή. Ωστόσο, το κράτος μέλος διατηρεί τη δυνατότητα να απαιτεί την αυτοπρόσωπη εμφάνιση των μελών της οικογένειας σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας υποβολής αίτησης οικογενειακής επανένωσης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα αυτό, αφενός, επισημαίνοντας ότι, προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός της οδηγίας 2003/86 για τη διευκόλυνση της οικογενειακής επανένωσης, είναι απαραίτητο τα κράτη μέλη να επιδεικνύουν, σε περιπτώσεις όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, την απαραίτητη ευελιξία ώστε οι ενδιαφερόμενοι να μπορούν όντως να υποβάλουν έγκαιρα την αίτησή τους για οικογενειακή επανένωση, διευκολύνοντας την υποβολή της αίτησης και επιτρέποντας, ειδικότερα, τη χρήση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως. Πράγματι, χωρίς την ευελιξία αυτήν, η απαίτηση αυτοπρόσωπης εμφάνισης ενώπιον αρμόδιας διπλωματικής ή προξενικής αρχής κατά την υποβολή της αίτησης δεν επιτρέπει να ληφθούν υπόψη τυχόν εμπόδια που ενδέχεται να παρακωλύουν την αποτελεσματική υποβολή μιας τέτοιας αίτησης, ειδικότερα όταν τα μέλη της οικογένειας του συντηρούντος βρίσκονται σε χώρα υπό ένοπλη σύγκρουση. Επιπλέον, όσον αφορά την ιδιαίτερη κατάσταση των προσφύγων, η παντελής έλλειψη ευελιξίας εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους που εμποδίζει τα μέλη της οικογένειάς τους να υποβάλουν, ανεξαρτήτως των συνθηκών, την αίτησή τους για οικογενειακή επανένωση, μπορεί να έχει ως συνέπεια ότι οι ενδιαφερόμενοι δεν θα μπορέσουν να τηρήσουν την προθεσμία που προβλέπεται στο άρθρο 12, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2003/86¹⁵⁹, με αποτέλεσμα η οικογενειακή τους

¹⁵⁵ Οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (ΕΕ 2003, L 251, σ. 12).

¹⁵⁶ Σε αυτά περιλαμβάνονται το δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), το δικαίωμα για συνεκτίμηση του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού, καθώς επίσης και το δικαίωμα του παιδιού να διατηρεί τακτικές προσωπικές σχέσεις με τους δύο γονείς του, τα οποία κατοχυρώνονται στο άρθρο 24 του Χάρτη.

¹⁵⁷ Πρόκειται για το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86.

¹⁵⁸ Το Δικαστήριο αναφέρεται στα άρθρα 7 και 24, παράγραφοι 2 και 3, του Χάρτη.

¹⁵⁹ Κατά τη διάταξη αυτή, «[τ]α κράτη μέλη μπορούν να απαιτούν από τον πρόσφυγα να πληροί τους όρους που ορίζονται στο άρθρο 7 παράγραφος 1, εάν η αίτηση οικογενειακής επανένωσης δεν υποβλήθηκε εντός τριών μηνών από τη χορήγηση του καθεστώτος του πρόσφυγα». Το δε άρθρο 7, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας 2003/86 ορίζει ότι: «[κ]ατά την υποβολή της αίτησης οικογενειακής επανένωσης, το οικείο κράτος μέλος μπορεί να απαιτήσει το πρόσωπο που υπέβαλε την αίτηση να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία ότι ο συντηρών διαθέτει:

α) κατάλυμα το οποίο να θεωρείται κανονικό για αντίστοιχη οικογένεια στην αυτή περιοχή και το οποίο να πληροί τις γενικές προδιαγραφές ασφάλειας και υγιεινής που ισχύουν στο οικείο κράτος μέλος·

επανένωση να υπόκειται, ενδεχομένως, σε πρόσθετες προϋποθέσεις, κατά παράβαση του σκοπού της απόδοσης ιδιαίτερης προσοχής στην κατάσταση των προσφύγων. Κατά συνέπεια, η απαίτηση αυτοπρόσωπης εμφάνισης κατά την υποβολή αίτησης για επανένωση, χωρίς να επιτρέπονται παρεκκλίσεις ώστε να λαμβάνεται υπόψη η συγκεκριμένη κατάσταση των μελών της οικογένειας του συντηρούντος, καταλήγει να καθιστά αδύνατη στην πράξη την άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανένωσης, με αποτέλεσμα, μια τέτοια ρύθμιση, εφαρμοζόμενη χωρίς την απαραίτητη ευελιξία, να υπονομεύει τον επιδιωκόμενο από την οδηγία 2003/86 σκοπό και να θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητά της.

Αφετέρου, το Δικαστήριο αναφέρει ότι εθνική διάταξη που απαιτεί, χωρίς εξαιρέσεις, την αυτοπρόσωπη εμφάνιση των μελών της οικογένειας του συντηρούντος για την υποβολή αίτησης οικογενειακής επανένωσης, ακόμη και όταν η εμφάνιση αυτή είναι αδύνατη ή υπερβολικά δύσκολη, προσβάλλει το δικαίωμα για σεβασμό της οικογενειακής ενότητας, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη, σε συνδυασμό, κατά περίπτωση, με το άρθρο 24, παράγραφοι 2 και 3 αυτού. Μια τέτοια υποχρέωση συνιστά πράγματι παρέμβαση στο δικαίωμα για σεβασμό της οικογενειακής ενότητας δυσανάλογη σε σχέση με τον, νόμιμο βεβαίως, σκοπό της καταπολέμησης της συνδεόμενης με την οικογενειακή επανένωση απάτης. Δεδομένου ότι η διαδικασία αίτησης για οικογενειακή επανένωση διεξάγεται σε στάδια, τα κράτη μέλη μπορούν να ζητήσουν την αυτοπρόσωπη εμφάνιση των μελών της οικογένειας του συντηρούντος σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας, χωρίς να είναι αναγκαίο να επιβάλουν, προς τον σκοπό επεξεργασίας της αιτήσεως οικογενειακής επανένωσης, αυτοπρόσωπη εμφάνιση ήδη από το στάδιο της υποβολής της αίτησης. Ωστόσο, για να μη θιγούν ο επιδιωκόμενος από την οδηγία 2003/86 σκοπός της διευκόλυνσης της οικογενειακής επανένωσης και τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία η οδηγία επιδιώκει να προστατεύσει, πρέπει, όταν το κράτος μέλος απαιτεί την αυτοπρόσωπη εμφάνιση των μελών της οικογένειας του συντηρούντος σε ένα τέτοιο μεταγενέστερο στάδιο, να διευκολύνει την αυτοπρόσωπη εμφάνιση, ιδίως μέσω της έκδοσης προξενικών εγγράφων ή αδειών διέλευσης και να μειώσει τον αριθμό των αυτοπρόσωπων εμφανίσεων στον απολύτως απαραίτητο.

-
- β) ασφάλιση ασθενείας για τον ίδιο/την ίδια και τα μέλη της οικογένειάς του/της, που να καλύπτει το σύνολο των κινδύνων, οι οποίοι συνήθως καλύπτονται για τους ημεδαπούς στο οικείο κράτος μέλος·
 - γ) σταθερούς και τακτικούς πόρους, επαρκείς για τη συντήρηση του ιδίου/της ίδιας και των μελών της οικογένειάς του/της, χωρίς να απαιτείται προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής αρωγής του συγκεκριμένου κράτους μέλους. Τα κράτη μέλη αξιολογούν τους πόρους αυτούς με βάση τη φύση και τον τακτικό χαρακτήρα τους και μπορούν να λαμβάνουν υπόψη το επίπεδο των κατώτατων εθνικών μισθών και συντάξεων καθώς και τον αριθμό των μελών της οικογένειας.»

Απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Stadt Frankfurt am Main και Stadt Offenbach am Main (Ανανέωση άδειας διαμονής στο δεύτερο κράτος μέλος) (C-829/21 και C-129/22, EU:C:2023:525)

«Προδικαστική παραπομπή – Μεταναστευτική πολιτική – Καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες – Οδηγία 2003/109/ΕΚ – Άρθρο 9, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, άρθρο 14, παράγραφος 1, άρθρο 15, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, άρθρο 19, παράγραφος 2, και άρθρο 22 – Δικαίωμα υπαγωγής των υπηκόων τρίτων χωρών στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος σε κράτος μέλος – Χορήγηση από το πρώτο κράτος μέλος “αδείας διαμονής επί μακρόν διαμένοντος – ΕΕ” αορίστου διάρκειας – Απουσία υπηκόου τρίτης χώρας από το έδαφος του πρώτου κράτους μέλους υπερβαίνουσα την εξαετία – Επακόλουθη έκπτωση από το δικαίωμα υπαγωγής στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος – Αίτηση ανανέωσης αδείας διαμονής χορηγηθείσας από το δεύτερο κράτος μέλος βάσει των διατάξεων του κεφαλαίου III της οδηγίας 2003/109/ΕΚ – Απόρριψη της αιτήσεως από το δεύτερο κράτος μέλος λόγω εκπτώσεως από το δικαίωμα υπαγωγής στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος – Προϋποθέσεις»

Η ΤΕ, υπήκοος Γκάνας, και ο ΕΦ, Πακιστανός υπήκοος, έλαβαν άδεια διαμονής επί μακρόν διαμένοντος – ΕΕ στην Ιταλία φέρουσα, μεταξύ άλλων, την ένδειξη «illimitata» (αορίστου [διαρκείας]). Το 2013 και το 2014, αντιστοίχως, εισήλθαν στο γερμανικό έδαφος, ερχόμενοι από την Ιταλία. Βάσει του καθεστώτος επί μακρόν διαμένοντος που τους χορηγήθηκε στην Ιταλία, οι γερμανικές αρχές τούς χορήγησαν, σύμφωνα με τη γερμανική νομοθεσία περί διαμονής αλλοδαπών¹⁶⁰, άδεια διαμονής με διάρκεια ισχύος ενός έτους.

Εν συνεχεία, οι γερμανικές αρχές απέρριψαν τις αιτήσεις ανανέωσης της αδείας διαμονής των ΤΕ και ΕΦ. Αυτοί προσέφυγαν δικαστικώς κατά της εν λόγω αρνήσεως ανανέωσης των αδειών τους. Ειδικότερα, όσον αφορά τον ΕΦ, η απόρριψη της αιτήσεως ανανέωσης στηρίχθηκε στον προβλεπόμενο από το άρθρο 9, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2003/109¹⁶¹ λόγο ότι είχε απολέσει το δικαίωμα υπαγωγής στο καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος στην Ιταλία, δεδομένου ότι είχε παύσει να διαμένει στο κράτος μέλος αυτό για διάστημα μεγαλύτερο των έξι ετών. Ο ίδιος λόγος προβλήθηκε κατά της ΤΕ στο πλαίσιο της διαδικασίας που αφορούσε την προσβολή της απορρίψεως της δικής της αιτήσεως ανανέωσης.

Τα γερμανικά δικαστήρια που επιλήφθηκαν των μέσων ένδικης προστασίας των ΤΕ και ΕΦ, αντιστοίχως, ήτοι το Hessischer Verwaltungsgerichtshof (διοικητικό εφετείο της Έσσης, Γερμανία) και το Verwaltungsgericht Darmstadt (διοικητικό πρωτοδικείο Ντάρμστατ, Γερμανία), αποφάσισαν να υποβάλουν στο Δικαστήριο διάφορα ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας 2003/109.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, τις προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται απόφαση, όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών, η οποία απορρίπτει την αίτηση ανανέωσης της αδείας διαμονής υπηκόου τρίτης χώρας για τον λόγο ότι αυτός απουσίαζε, για διάστημα υπερβαίνον την εξαετία, από το έδαφος του κράτους μέλους το οποίο του χορήγησε το καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος και, ως εκ τούτου, απώλεσε το δικαίωμα υπαγωγής στο εν λόγω καθεστώς.

¹⁶⁰ Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet (νόμος περί διαμονής, απασχόλησης και ένταξης των αλλοδαπών που βρίσκονται στο ομοσπονδιακό έδαφος), της 30ής Ιουλίου 2004 (BGBl. 2004 I, σ. 1950), ως είχε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των διαφορών των κυρίων δικών.

¹⁶¹ Οδηγία 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες (ΕΕ 2004, L 16, σ. 44), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2011/51/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2011 (ΕΕ 2011, L 132, σ. 1).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η ύπαρξη δικαιώματος υπαγωγής στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος στο «πρώτο κράτος μέλος»¹⁶² αποτελεί επιτακτικού χαρακτήρα προϋπόθεση την οποία πρέπει προηγουμένως να πληροί υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος επιθυμεί να λάβει ή να ανανεώσει άδεια διαμονής στο «δεύτερο κράτος μέλος»¹⁶³ βάσει των διατάξεων του κεφαλαίου III της οδηγίας 2003/109. Κατά συνέπεια, αν το δεύτερο κράτος μέλος διαπιστώσει ότι ο ενδιαφερόμενος υπήκοος τρίτης χώρας απώλεσε το δικαίωμά του υπαγωγής στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος στο πρώτο κράτος μέλος για τον λόγο, μεταξύ άλλων, όπως προβλέπει το άρθρο 9, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2003/109, ότι απουσίαζε από το έδαφος του πρώτου κράτους μέλους για διάστημα μεγαλύτερο των έξι ετών, η διαπίστωση αυτή εμποδίζει την ανανέωση της εν λόγω αδειάς διαμονής.

Εν συνεχεία, όσον αφορά την κρίσιμη ημερομηνία για την εκτίμηση της προϋποθέσεως σχετικά με το δικαίωμα υπαγωγής στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι αυτή είναι η ημερομηνία υποβολής, από τον ενδιαφερόμενο υπήκοο τρίτης χώρας, της αιτήσεώς του για ανανέωση της αδειάς διαμονής βάσει των διατάξεων του κεφαλαίου III της οδηγίας 2003/109. Τούτου λεχθέντος, τίποτα δεν εμποδίζει το δεύτερο κράτος μέλος να εκδώσει νέα απόφαση περί μη ανανεώσεως ή περί ανακλήσεως της αδειάς διαμονής κατ' εφαρμογήν του άρθρου 22 της εν λόγω οδηγίας, αν εκτιμά ότι ο ενδιαφερόμενος απώλεσε το δικαίωμα υπαγωγής στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος στο πρώτο κράτος μέλος διαρκούσης της διοικητικής ή δικαστικής διαδικασίας σχετικά με την αίτηση ανανεώσεως.

Τέλος, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το βάρος αποδείξεως όσον αφορά την ύπαρξη δικαιώματος υπαγωγής στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος στο πρώτο κράτος μέλος φέρει, κατ' αρχήν, ο ενδιαφερόμενος υπήκοος τρίτης χώρας. Εντούτοις, από την οδηγία 2003/109¹⁶⁴ προκύπτει ότι άδεια διαμονής επί μακρόν διαμένοντος – ΕΕ, εφόσον είναι έγκυρη, αποτελεί τεκμήριο ότι ο υπήκοος αυτός εξακολουθεί να έχει δικαίωμα στο εν λόγω καθεστώς. Βεβαίως, το τεκμήριο αυτό δεν είναι αμάχητο, δεδομένου ότι το δεύτερο κράτος μέλος μπορεί να κληθεί να εξετάσει κάποιον εκ των λόγων απώλειας του καθεστώτος επί μακρόν διαμένοντος οι οποίοι προβλέπονται στο άρθρο 9 της οδηγίας 2003/109. Εντούτοις, η επανεξέταση του ζητήματος αυτού εξαρτάται από τη διαπίστωση της υπάρξεως αρκούντως συγκεκριμένων και συγκλινουσών ενδείξεων ότι κάποιος από τους λόγους αυτούς μπορεί ενδεχομένως να τυγχάνει εφαρμογής.

Συναφώς, το Δικαστήριο εξειδικεύει τους ελέγχους στους οποίους πρέπει να προβεί το δεύτερο κράτος μέλος, όταν υφίστανται τέτοιες ενδείξεις, υπό το πρίσμα του λόγου που προβλέπεται στο άρθρο 9, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2003/109, ζητώντας, εφόσον παρίσταται ανάγκη, τη συνδρομή του πρώτου κράτους μέλους, σύμφωνα με την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας¹⁶⁵. Αφενός, ο υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει προηγουμένως να κληθεί να προσκομίσει στοιχεία ικανά να αποδείξουν ενδεχόμενα διαστήματα παρουσίας του στο έδαφος του πρώτου κράτους μέλους κατά τη διάρκεια της εξαετούς περιόδου την οποία προβλέπει η ανωτέρω διάταξη,

¹⁶² Σύμφωνα με το άρθρο 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/109, πρόκειται για το κράτος μέλος το οποίο για πρώτη φορά χορήγησε το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος σε υπήκοο τρίτης χώρας.

¹⁶³ Κατά το άρθρο 2, στοιχείο δ', της οδηγίας 2003/109, ο όρος αυτός αναφέρεται σε «κάθε κράτος μέλος άλλο από εκείνο που χορήγησε για πρώτη φορά το καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος σε υπήκοο τρίτης χώρας και στο οποίο ο εν λόγω επί μακρόν διαμένων ασκεί το δικαίωμα διαμονής του».

¹⁶⁴ Ειδικότερα, από το άρθρο 15, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2003/109, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αιτιολογικής της σκέψεως 11.

¹⁶⁵ Η αρχή αυτή καθιερώνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ.

αρκεί δε ακόμη και παρουσία στο έδαφος αυτό η οποία δεν υπερβαίνει συνολική διάρκεια ολίγων μόνον ημερών προκειμένου να μην απολεσθεί το δικαίωμά του υπαγωγής στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος. Αφετέρου, σε περίπτωση απουσίας από το ίδιο αυτό έδαφος για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των έξι ετών, το δεύτερο κράτος μέλος οφείλει να ελέγξει, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 4, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2003/109, αν το πρώτο κράτος μέλος έκανε χρήση της δυνατότητας να προβλέψει ότι, «για ειδικούς λόγους», ο επί μακρόν διαμένων διατηρεί το καθεστώς του στο εν λόγω κράτος μέλος σε περίπτωση τέτοιας απουσίας και, οσάκις τούτο συμβαίνει, εάν διαπιστώνεται η συνδρομή ενός τέτοιου ειδικού λόγου.

3. Διέλευση των συνόρων

Απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Κοινοβούλιο κατά Επιτροπής (Απαλλαγή από την υποχρέωση θεώρησης για τους υπηκόους των Ηνωμένων Πολιτειών) (C-137/21, EU:C:2023:625)

«Προσφυγή κατά παραλείψεως - Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1806 - Άρθρο 7, πρώτο εδάφιο, στοιχείο στ' - Κατάλογος τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών μελών - Κατάλογος των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή - Αρχή της αμοιβαιότητας - Πρόσκληση έκδοσης κατ' εξουσιοδότηση πράξης για την προσωρινή αναστολή, για περίοδο δώδεκα μηνών, της απαλλαγής από την υποχρέωση θεώρησης όσον αφορά τους υπηκόους των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής»

Δυνάμει του κανονισμού 2018/1806¹⁶⁶, ο οποίος καθορίζει τον κατάλογο τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών μελών, και του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή, η Ένωση ανήγαγε σε στόχο την αρχή της πλήρους αμοιβαιότητας των θεωρήσεων, προκειμένου να βελτιωθεί η αξιοπιστία και η συνέπεια της εξωτερικής πολιτικής της έναντι των τρίτων χωρών¹⁶⁷. Προς τούτο, ο κανονισμός αυτός προβλέπει ότι ένας μηχανισμός που καθιστά δυνατή την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαιότητας πρέπει να παρέχει στην Ένωση τη δυνατότητα να αντιδρά με αλληλεγγύη όταν μια από τις τρίτες χώρες που περιλαμβάνονται στον κατάλογο του παραρτήματος II του ίδιου κανονισμού αποφασίζει να εφαρμόσει υποχρέωση θεώρησης για τους υπηκόους τουλάχιστον ενός κράτους μέλους¹⁶⁸. Ο κανονισμός αναθέτει στην Επιτροπή την εξουσία έκδοσης πράξεων σύμφωνα με το άρθρο 290 ΣΛΕΕ, όσον αφορά, μεταξύ άλλων, την προσωρινή αναστολή της απαλλαγής από την υποχρέωση θεώρησης για τους υπηκόους της εν λόγω τρίτης χώρας¹⁶⁹.

¹⁶⁶ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1806 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Νοεμβρίου 2018, περί του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών μελών, και του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή (κωδικοποίηση) (ΕΕ 2018, L 303, σ. 39).

¹⁶⁷ Βλ. αιτιολογική σκέψη 14 του κανονισμού 2018/1806.

¹⁶⁸ Βλ. αιτιολογική σκέψη 15 του κανονισμού 2018/1806.

¹⁶⁹ Βλ. αιτιολογική σκέψη 17 και άρθρο 7, στοιχεία ε', στ' και η', του κανονισμού 2018/1806. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 7: «Εφόσον τρίτη χώρα που περιλαμβάνεται στον κατάλογο του παραρτήματος II εφαρμόζει υποχρέωση θεώρησης έναντι των υπηκόων τουλάχιστον ενός κράτους μέλους, εφαρμόζονται οι ακόλουθες διατάξεις:

[...]

Τον Απρίλιο του 2016, η Επιτροπή υπέβαλε στο Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο ανακοίνωση¹⁷⁰ στην οποία ανέφερε ότι εξακολουθούσε να υφίσταται κατάσταση μη αμοιβαιότητας σε σχέση με τρεις τρίτες χώρες, μεταξύ των οποίων οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, οι οποίες προέβλεπαν τότε υποχρέωση θεώρησης για τους υπηκόους πέντε κρατών μελών. Αφού η Επιτροπή διαπίστωσε¹⁷¹ ότι η μη αμοιβαιότητα στον τομέα των θεωρήσεων αφορούσε πλέον μόνο δύο τρίτες χώρες, εκ των οποίων η μία ήταν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, το Κοινοβούλιο ενέκρινε, τον Μάρτιο του 2017, ψήφισμα¹⁷² με το οποίο έκρινε ότι η Επιτροπή υποχρεούνταν «από τη νομοθεσία να εγκρίνει κατ' εξουσιοδότηση πράξη – για την προσωρινή αναστολή της απαλλαγής από την υποχρέωση θεώρησης για τους υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίες δεν έχουν άρει την υποχρέωση θεώρησης για τους πολίτες ορισμένων κρατών μελών της ΕΕ [...]» και κάλεσε την Επιτροπή να εκδώσει τέτοια πράξη. Η Επιτροπή απάντησε αρνητικά στο αίτημα αυτό τον Μάιο του 2017¹⁷³. Μετά την έκτη ανακοίνωση για την παρακολούθηση της κατάστασης που υπέβαλε η Επιτροπή τον Μάρτιο του 2020, το Κοινοβούλιο επανέλαβε την πρόσκλησή του προς ενέργεια¹⁷⁴, δεδομένου ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής εξακολουθούσαν να επιβάλλουν υποχρέωση θεώρησης στους υπηκόους τεσσάρων κρατών μελών. Και πάλι, η Επιτροπή δεν απάντησε θετικά στην πρόσκληση αυτή¹⁷⁵.

στ) εάν, εντός 24 μηνών από την ημερομηνία δημοσίευσης που προβλέπεται στο τρίτο εδάφιο του στοιχείου α), η οικεία τρίτη χώρα δεν έχει άρει την απαίτηση θεώρησης, η Επιτροπή εκδίδει κατ' εξουσιοδότηση πράξη σύμφωνα με το άρθρο 10 για την προσωρινή αναστολή της απαλλαγής από την υποχρέωση θεώρησης για περίοδο 12 μηνών για τους υπηκόους της εν λόγω τρίτης χώρας. [...] Με την επιφύλαξη της εφαρμογής του άρθρου 6, κατά τις περιόδους της εν λόγω αναστολής, οι υπήκοοι της οικείας τρίτης χώρας τους οποίους αφορά η κατ' εξουσιοδότηση πράξη υποχρεούνται να διαθέτουν θεώρηση κατά τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών μελών·

[...].».

¹⁷⁰ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, της 12ης Απριλίου 2016, με τίτλο «Τρέχουσα κατάσταση και πιθανή μελλοντική πορεία όσον αφορά την κατάσταση μη αμοιβαιότητας με ορισμένες τρίτες χώρες στον τομέα της πολιτικής θεωρήσεων» [COM(2016) 221 final].

¹⁷¹ Με τη δεύτερη ανακοίνωσή της για την παρακολούθηση της κατάστασης, της 21ης Δεκεμβρίου 2016.

¹⁷² Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 2ας Μαρτίου 2017, σχετικά με τις υποχρεώσεις της Επιτροπής στον τομέα της αμοιβαιότητας των θεωρήσεων σύμφωνα με το άρθρο 1 παράγραφος 4 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 539/2001 [2016/2986(RSP)] (ΕΕ 2018, C 263, σ. 2, στο εξής: ψήφισμα του Μαρτίου του 2017).

¹⁷³ Με την από 2 Μαΐου 2017 ανακοίνωσή της για την παρακολούθηση της κατάστασης [COM(2017) 227 final].

¹⁷⁴ Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2020, σχετικά με τις υποχρεώσεις της Επιτροπής στον τομέα της αμοιβαιότητας των θεωρήσεων σύμφωνα με το άρθρο 7 του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1806 [2020/2605(RSP)] (ΕΕ 2021, C 404, σ. 157, στο εξής: ψήφισμα του Οκτωβρίου του 2020).

¹⁷⁵ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο για τον καθορισμό της θέσης της Επιτροπής μετά το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2020 σχετικά με τις υποχρεώσεις της Επιτροπής στον τομέα της αμοιβαιότητας των θεωρήσεων και για την τρέχουσα κατάσταση [COM(2020) 851 final] (στο εξής: ανακοίνωση του Δεκεμβρίου του 2020).

Εκτιμώντας ότι το άρθρο 7, πρώτο εδάφιο, στοιχείο στ', του κανονισμού 2018/1806 επιβάλλει στην Επιτροπή την υποχρέωση να εκδώσει κατ'εξουσιοδότηση πράξη εφόσον πληρούνται οι προβλεπόμενες στην εν λόγω διάταξη προϋποθέσεις έκδοσης τέτοιας πράξης, το Κοινοβούλιο άσκησε προσφυγή κατά παραλείψεως στρεφόμενη κατά της Επιτροπής, δυνάμει του άρθρου 265 ΣΛΕΕ.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο αποφαινεται επί του παραδεκτού της προσφυγής κατά παραλείψεως, ήτοι, αφενός, επί της προθεσμίας για την άσκηση προσφυγής που προβλέπει η τελευταία αυτή διάταξη και, αφετέρου, επί της έννοιας που έχει κατά την εν λόγω διάταξη η λήψη θέσης σε διοργανικό πλαίσιο. Επί της ουσίας, το Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή για τον λόγο ότι η Επιτροπή, τηρώντας τα κριτήρια του εν λόγω κανονισμού, δεν υπερέβη το περιθώριο εκτίμησης που διαθέτει κρίνοντας ότι δεν ήταν υποχρεωμένη να εκδώσει τη ζητηθείσα κατ'εξουσιοδότηση πράξη.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο αποφαινεται επί του παραδεκτού της προσφυγής ¹⁷⁶.

Ο πρώτος λόγος απαραδέκτου στηρίζεται στο εκπρόθεσμο της προσφυγής, δεδομένου ότι το Κοινοβούλιο άσκησε την προσφυγή του κατά παραλείψεως αφού απηύθυνε στην Επιτροπή, με ψήφισμα του Οκτωβρίου του 2020, δεύτερη πρόσκληση προς ενέργεια, χωρίς να έχει ασκήσει τέτοια προσφυγή κατόπιν του ψηφίσματος του Μαρτίου του 2017. Επ' αυτού, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το ζήτημα αν το Κοινοβούλιο παρέβη την προθεσμία άσκησης προσφυγής του άρθρου 265, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ εξαρτάται από το ζήτημα αν η δεύτερη αυτή πρόσκληση προς ενέργεια είναι, βάσει αντικειμενικών στοιχείων σχετικών με το περιεχόμενο ή το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται, διαφορετική από την πρώτη. Συναφώς, στην ανακοίνωση που εκδόθηκε μετά το ψήφισμα του Μαρτίου του 2017, η Επιτροπή έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι η έκδοση κατ'εξουσιοδότηση πράξης για την προσωρινή αναστολή της απαλλαγής από την υποχρέωση θεώρησης θα ήταν αντιπαραγωγική «κατά την παρούσα στιγμή» και δεν θα εξυπηρετούσε την επίτευξη του στόχου απαλλαγής από την υποχρέωση θεώρησης για όλους τους πολίτες της Ένωσης. Με το ψήφισμα του Οκτωβρίου του 2020, το Κοινοβούλιο κάλεσε την Επιτροπή να επανεξετάσει την επιλογή στην οποία είχε καταλήξει τρία έτη νωρίτερα, λαμβανομένων υπόψη των εξελίξεων που είχαν έκτοτε επέλθει. Το Δικαστήριο επισημαίνει, συναφώς, ότι διάφοροι λόγοι, τόσο νομικής όσο και πολιτικής φύσης, ώθησαν το Κοινοβούλιο, σε πρώτο στάδιο, να μην ακολουθήσει τη δικαστική οδό μετά την έκδοση της ως άνω ανακοίνωσης από την Επιτροπή. Άλλωστε, όπως προκύπτει, το Κοινοβούλιο εξέδωσε το ψήφισμα του Οκτωβρίου του 2020 αφού προηγουμένως αξιολόγησε την κατάσταση όπως εξελίχθηκε μετά την πρώτη πρόσκληση προς ενέργεια. Δεδομένου ότι οι προσκλήσεις προς ενέργεια που περιέχονται στα δύο ψηφίσματα είναι διαφορετικές τόσο ως προς το περιεχόμενό τους όσο και ως προς το πλαίσιο εντός του οποίου εκδόθηκαν, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το ψήφισμα του Οκτωβρίου του 2020 δεν μπορούσε να έχει ως σκοπό την καταστρατήγηση της προθεσμίας άσκησης προσφυγής του άρθρου 265, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, η οποία είχε αρχίσει να τρέχει από την πρόσκληση προς ενέργεια που περιεχόταν στο ψήφισμα του Μαρτίου του 2017.

Όσον αφορά τον δεύτερο λόγο απαραδέκτου, με τον οποίο προβάλλεται ότι η Επιτροπή έλαβε θέση με την ανακοίνωση του Δεκεμβρίου του 2020, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, δυνάμει του άρθρου 265, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, μπορεί να επιληφθεί προσφυγής προκειμένου να διαπιστωθεί ότι, κατά παράβαση των Συνθηκών, το οικείο θεσμικό όργανο παραλείπει να αποφασίσει. Συναφώς, το

¹⁷⁶ Κατά το άρθρο 265, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, η προσφυγή κατά παραλείψεως είναι παραδεκτή μόνον αν το θεσμικό ή άλλο όργανο ή ο οργανισμός κληθεί προηγουμένως να ενεργήσει. Εάν το θεσμικό ή άλλο όργανο ή ο οργανισμός δεν λάβει θέση εντός δύο μηνών από την πρόσκληση, η προσφυγή δύναται να ασκηθεί εντός νέας προθεσμίας δύο μηνών.

Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το γεγονός ότι η απάντηση θεσμικού οργάνου σε πρόσκληση προς ενέργεια δεν ικανοποιεί το πρόσωπο που του απηύθυνε τη σχετική πρόσκληση δεν σημαίνει ότι η απάντηση αυτή δεν συνιστά λήψη θέσης, ήτοι πράξη της οποίας η έκδοση θέτει τέρμα στην παράλειψη. Εντούτοις, η λύση αυτή δεν μπορεί να εφαρμοστεί, σε διοργανικό πλαίσιο, σε περιπτώσεις στις οποίες το अपαράδεκτο της προσφυγής κατά παραλείψεως θα παρείχε στο οικείο θεσμικό όργανο τη δυνατότητα να διαιωνίζει μια κατάσταση αδράνειας. Τούτο θα συνέβαινε αν η επίμαχη ανακοίνωση της Επιτροπής χαρακτηριζόταν ως «λήψη θέσης», κατά την έννοια του άρθρου 265, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Μια άρνηση ενέργειας μετά από πρόσκληση προς ενέργεια μπορεί να υποβληθεί στην κρίση του Δικαστηρίου κατ'εφαρμογήν του άρθρου 265, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, εφόσον η άρνηση αυτή, οσοδήποτε ρητή και αν είναι, δεν θέτει τέρμα στην παράλειψη. Υπό τις συνθήκες αυτές, σε διοργανικό πλαίσιο, η απάντηση θεσμικού οργάνου η οποία συνίσταται, όπως εν προκειμένω, σε έκθεση των λόγων για τους οποίους, κατά το θεσμικό αυτό όργανο, δεν ενδείκνυται η λήψη του ζητούμενου μέτρου πρέπει κατ'ανάγκην να θεωρηθεί ως άρνηση του θεσμικού οργάνου να ενεργήσει, και πρέπει, ως εκ τούτου, να μπορεί να υποβληθεί στην κρίση του Δικαστηρίου στο πλαίσιο προσφυγής ασκούμενης δυνάμει του άρθρου 265 ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, όσον αφορά τον μοναδικό λόγο ακυρώσεως τον οποίο προβάλλει, επί της ουσίας, το Κοινοβούλιο, και σύμφωνα με τον οποίο η Επιτροπή παρέβη τις Συνθήκες παραλείποντας να εκδώσει, δυνάμει του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, στοιχείο στ', του κανονισμού 2018/1806, κατ'εξουσιοδότηση πράξη για την προσωρινή αναστολή της απαλλαγής από την υποχρέωση θεώρησης ως προς τους υπηκόους των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, βεβαίως, από το γράμμα της ως άνω διάταξης φαίνεται να προκύπτει ότι η Επιτροπή υποχρεούται να εκδώσει μια τέτοια πράξη όταν πληρούνται οι απαιτούμενες για την έκδοσή της προϋποθέσεις. Εντούτοις, η ερμηνεία αυτή πρέπει να αποκλειστεί υπό το πρίσμα της γενικής οικονομίας του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 2018/1806, η οποία χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από τη διάρθρωση πλειόνων σταδίων του μηχανισμού αμοιβαιότητας που θεσπίζει. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει, μεταξύ άλλων, από τον συνδυασμό των διατάξεων του άρθρου αυτού, ερμηνευόμενου υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψεως 17 του ίδιου κανονισμού, η Επιτροπή διαθέτει περιθώριο εκτίμησης για την έκδοση ή μη κατ'εξουσιοδότηση πράξης βάσει του άρθρου αυτού. Επομένως, η Επιτροπή δεν υποχρεούται να εκδώσει την εν λόγω κατ'εξουσιοδότηση πράξη μετά τη λήξη της περιόδου των 24 μηνών από την ημερομηνία δημοσίευσης της κοινοποίησης του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', του κανονισμού αυτού.

Αντιθέτως, η Επιτροπή οφείλει να λάβει υπόψη τα τρία κριτήρια του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ', του κανονισμού 2018/1806 προκειμένου να καθορίσει αν, υπό το πρίσμα του σκοπού της πλήρους αμοιβαιότητας, πρέπει να ανασταλεί η απαλλαγή από την υποχρέωση θεώρησης όσον αφορά τους υπηκόους της οικείας τρίτης χώρας ή αν, αντιθέτως, δεν πρέπει να ληφθεί τέτοιο μέτρο, υπό το πρίσμα συμφερόντων που άπτονται, ειδικότερα, των εξωτερικών σχέσεων των κρατών μελών, των χωρών που είναι συνδεδεμένες με τον χώρο Σένγκεν και της Ένωσης¹⁷⁷. Αφού εξέτασε τα

¹⁷⁷ Κατά το άρθρο 7, στοιχείο δ', του κανονισμού 2018/1806:

«Εφόσον τρίτη χώρα που περιλαμβάνεται στον κατάλογο του παραρτήματος II εφαρμόζει υποχρέωση θεώρησης έναντι των υπηκόων τουλάχιστον ενός κράτους μέλους, εφαρμόζονται οι ακόλουθες διατάξεις:

[...]

δ) η Επιτροπή, όταν εξετάζει περαιτέρω διαβήματα σύμφωνα με το στοιχείο ε), στ) ή η), συνεκτιμά τα αποτελέσματα των μέτρων που έλαβε το οικείο κράτος μέλος ενόψει της διασφάλισης της απαλλαγής από την υποχρέωση θεώρησης με την εν λόγω τρίτη χώρα, τα σύμφωνα με το στοιχείο β) διαβήματα, και τις συνέπειες της αναστολής της απαλλαγής από την υποχρέωση θεώρησης για τις εξωτερικές σχέσεις της Ένωσης και των κρατών μελών της με την εν λόγω τρίτη χώρα·

[...].».

τρία αυτά κριτήρια, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή δεν υπερέβη το περιθώριο εκτίμησης που διέθετε εν προκειμένω καθόσον έκρινε, κατόπιν της πρόσκλησης προς ενέργεια που της απηύθυνε το Κοινοβούλιο τον Οκτώβριο του 2020, ότι δεν ήταν υποχρεωμένη να εκδώσει την εν λόγω κατ' εξουσιοδότηση πράξη. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή ως αβάσιμη.

V. Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις

1. Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης

α. Αρμοδιότητα της δικαστικής αρχής έκδοσης του εντάλματος

Απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Puig Gordi κ.λπ. (C-158/21, EU:C:2023:57)

«Προδικαστική παραπομπή – Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης – Απόφαση πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ – Διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών – Προϋποθέσεις εκτέλεσης – Αρμοδιότητα της δικαστικής αρχής εκδόσεως του εντάλματος – Άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως – Δυνατότητα έκδοσης νέου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης για το ίδιο πρόσωπο»

Κατόπιν της θέσπισης των νόμων για την ανεξαρτησία της Αυτόνομης Κοινότητας της Καταλωνίας (Ισπανία) και για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος προς τον σκοπό αυτόν, κινήθηκε ποινική διαδικασία εις βάρος διαφόρων προσώπων ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ισπανία). Στο πλαίσιο αυτό, το φθινόπωρο του 2019 εκδόθηκαν από το αιτούν δικαστήριο πλείονα ευρωπαϊκά εντάλματα σύλληψης (ΕΕΣ). Οι διαδικασίες εκτέλεσης των ΕΕΣ που εκδόθηκαν κατά των C. Puigdemont Casamajó και A. Comín Oliveres ανεστάλησαν μετά την εκλογή τους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Όσον αφορά τον L. Puig Gordi, το Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (ολλανδόφωνο πλημμελειοδικείο Βρυξελλών, Βέλγιο), με διάταξη που εξέδωσε τον Αύγουστο του 2020, αρνήθηκε την εκτέλεση του εκδοθέντος σε βάρος του ΕΕΣ με την αιτιολογία ότι, κατά τη γνώμη του, το ίδιο δεν ήταν αρμόδιο να εκδώσει το εν λόγω ΕΕΣ. Με απόφαση που εξέδωσε τον Ιανουάριο του 2021, το εφετείο Βρυξελλών (Βέλγιο) απέρριψε την έφεση που ασκήθηκε κατά της εν λόγω διατάξεως.

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει στο Δικαστήριο σειρά προδικαστικών ερωτημάτων, με σκοπό, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η δικαστική αρχή εκτέλεσεως μπορεί να αρνηθεί την εκτέλεση ΕΕΣ επικαλούμενη αναρμοδιότητα της δικαστικής αρχής εκδόσεως να εκδώσει το εν λόγω ένταλμα ή να δικάσει το διωκόμενο πρόσωπο και αν η απόφαση-πλαίσιο για το ΕΕΣ¹⁷⁸ αντιτίθεται στην έκδοση νέου ΕΕΣ μετά την άρνηση εκτέλεσεως ενός πρώτου ΕΕΣ.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή εκτέλεσεως έχει τη δυνατότητα να αρνηθεί την εκτέλεση ΕΕΣ λόγω του κινδύνου προσβολής, σε περίπτωση παραδόσεως του εκζητούμενου, του θεμελιώδους δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη¹⁷⁹, εξαιτίας της ως άνω αναρμοδιότητας.

¹⁷⁸ Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24) (στο εξής: απόφαση-πλαίσιο 2002/584).

¹⁷⁹ Το εν λόγω δικαίωμα κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η δικαστική αρχή εκτελέσεως δεν μπορεί να αρνηθεί την εκτέλεση ΕΕΣ στηριζόμενη σε λόγο μη εκτέλεσης ο οποίος δεν απορρέει από την απόφαση-πλαίσιο 2002/584, αλλά αποκλειστικά από το δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης. Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι όλοι οι λόγοι οι οποίοι, κατά τη νομολογία του, επιβάλλουν ή επιτρέπουν την άρνηση εκτελέσεως ΕΕΣ απορρέουν από την απόφαση-πλαίσιο 2002/584. Εξάλλου, το να γίνει δεκτό ότι κράτος μέλος μπορεί να προσθέτει στους λόγους αυτούς και άλλους λόγους, οι οποίοι στηρίζονται στο εθνικό δίκαιο και επιτρέπουν τη μη εκτέλεση ΕΕΣ, θα υπονόμει την ομαλή λειτουργία του θεσπισθέντος με την εν λόγω απόφαση-πλαίσιο απλουστευμένου συστήματος παραδόσεως προσώπων. Το Δικαστήριο προσθέτει ωστόσο ότι το κράτος μέλος δικαιούται, κατ' εξαίρεση, να επικαλεστεί λόγο μη εκτελέσεως ο οποίος απορρέει από την υποχρέωση διασφάλισης του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία το δίκαιο της Ένωσης¹⁸⁰ αναγνωρίζει στον ενδιαφερόμενο, τηρουμένων των αυστηρών προϋποθέσεων που καθορίζονται συναφώς στη νομολογία του Δικαστηρίου.

Δεύτερον, το Δικαστήριο κρίνει ότι η δικαστική αρχή εκτελέσεως δεν μπορεί να ελέγξει αν ένα ΕΕΣ εκδόθηκε από αρμόδια προς τούτο δικαστική αρχή και να αρνηθεί την εκτέλεσή του όταν εκτιμά ότι τούτο δεν συμβαίνει¹⁸¹. Συναφώς, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της απόφασης-πλαισίου 2002/584 προβλέπει ότι η δικαστική αρχή εκδόσεως του εντάλματος είναι η δικαστική αρχή του κράτους μέλους εκδόσεως του εντάλματος που είναι αρμόδια για την έκδοση ΕΕΣ δυνάμει του δικαίου αυτού του κράτους. Μολοντί η δικαστική αρχή εκτελέσεως οφείλει να βεβαιωθεί, προτού εκτελέσει το ΕΕΣ, ότι αυτό πράγματι εκδόθηκε από δικαστική αρχή, δεν μπορεί, αντιθέτως, να εξακριβώσει ότι η εν λόγω δικαστική αρχή είναι, υπό το πρίσμα των κανόνων δικαίου του κράτους μέλους εκδόσεως του εντάλματος, αρμόδια να εκδώσει ένα τέτοιο ένταλμα. Εναπόκειται εν τέλει σε κάθε κράτος μέλος, στο πλαίσιο της δικονομικής αυτονομίας που του αναγνωρίζεται, να καθορίζει τις δικαστικές αρχές που είναι αρμόδιες για την έκδοση ΕΕΣ, οι δε δικαστικές αρχές αυτές οφείλουν στη συνέχεια να εκτιμήσουν οι ίδιες την αρμοδιότητά τους προς τούτο βάσει του δικαίου του κράτους μέλους εκδόσεως του εντάλματος.

Τρίτον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η δικαστική αρχή εκτελέσεως που καλείται να αποφασίσει για την παράδοση προσώπου σε βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ΕΕΣ δεν μπορεί να αρνηθεί να εκτελέσει το ένταλμα με την αιτιολογία ότι το εν λόγω πρόσωπο διατρέχει τον κίνδυνο, κατόπιν της παραδόσεώς του στο κράτος μέλος εκδόσεως του εντάλματος, να δικάσει από δικαστήριο στερούμενο αρμοδιότητας προς τούτο, εκτός εάν,

- αφενός, η ως άνω αρχή διαθέτει αντικειμενικά, αξιόπιστα, συγκεκριμένα και δεόντως επικαιροποιημένα στοιχεία, καταδεικνύοντα την ύπαρξη συστημικών ή γενικευμένων πλημμελειών στη λειτουργία του δικαιοδοτικού συστήματος του κράτους μέλους εκδόσεως του εντάλματος ή πλημμελειών που επηρεάζουν τη δικαστική προστασία μιας ομάδας προσώπων δυνάμενης να προσδιορισθεί αντικειμενικώς στην οποία ανήκει το εν λόγω πρόσωπο, υπό το πρίσμα της απαιτήσεως περί νομίμως συσταθέντος δικαστηρίου, οι οποίες συνεπάγονται ότι οι ενδιαφερόμενοι πολίτες στερούνται κατά τρόπο γενικό, στο εν λόγω κράτος μέλος, αποτελεσματικού μέσου ένδικης προστασίας το οποίο να καθιστά δυνατό τον έλεγχο της αρμοδιότητας του ποινικού δικαστηρίου που καλείται να τους δικάσει, και

¹⁸⁰ Άρθρο 1, παράγραφος 3, της απόφασης-πλαισίου 2002/584.

¹⁸¹ Το Δικαστήριο αποφαινεται βάσει του άρθρου 1, παράγραφοι 1 και 2, και του άρθρου 6, παράγραφος 1, της απόφασης-πλαισίου 2002/584.

- αφετέρου, η εν λόγω δικαστική αρχή διαπιστώνει ότι, υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, συντρέχουν σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι για να θεωρηθεί ότι, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων τα οποία προσκομίστηκαν από το πρόσωπο σε βάρος του οποίου εκδόθηκε το ΕΕΣ, το δικαστήριο που θα κληθεί να εκδικάσει την υπόθεση του ως άνω προσώπου στερείται προδήλως αρμοδιότητας προς τούτο.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η αρμοδιότητα ενός δικαστηρίου να επιληφθεί υποθέσεως αποτελεί έκφανση της απαιτήσεως περί «νομίμως συσταθέντος δικαστηρίου», η οποία απορρέει από το άρθρο 47 του Χάρτη. Κατά συνέπεια, εφόσον το πρόσωπο σε βάρος του οποίου εκδόθηκε ΕΕΣ ισχυρίζεται ότι, κατόπιν της παραδόσεώς του, θα διατρέξει τον κίνδυνο προσβολής του δικαιώματός του αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον αμερόληπτου δικαστηρίου, λόγω αναρμοδιότητας του δικαστηρίου που καλείται να δικάσει το ως άνω πρόσωπο, η δικαστική αρχή εκτέλεσεως οφείλει να εκτιμήσει το βάσιμο του ισχυρισμού αυτού στο πλαίσιο της ανωτέρω περιγραφόμενης εξέτασης σε δύο στάδια. Σε περίπτωση κατά την οποία η δικαστική αρχή εκτέλεσεως θεωρεί ότι τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή της δεν καταδεικνύουν την ύπαρξη των ανωτέρω πλημμελειών, δεν μπορεί να αρνηθεί την εκτέλεση του ΕΕΣ για τον ανωτέρω λόγο. Πράγματι, όταν στο κράτος μέλος εκδόσεως του εντάλματος μέσα ένδικης προστασίας καθιστούν δυνατό τον έλεγχο της αρμοδιότητας του δικαστηρίου που καλείται να δικάσει ένα τέτοιο πρόσωπο (είτε υπό τη μορφή εξέτασης από το εν λόγω δικαστήριο της δικής του αρμοδιότητας είτε υπό τη μορφή προσφυγής ενώπιον άλλου δικαστηρίου), ο κίνδυνος να δικαστεί το πρόσωπο αυτό από στερούμενο αρμοδιότητας προς τούτο δικαστήριο του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος μπορεί, κατ' αρχήν, να αποτραπεί με την εκ μέρους του εν λόγω προσώπου άσκηση των ως άνω μέσων ένδικης προστασίας. Ελλείψει στοιχείων που καταδεικνύουν την ύπαρξη των ανωτέρω πλημμελειών, η δικαστική αρχή εκτέλεσεως δεν μπορεί να θεωρήσει δεδομένο ότι τέτοια μέσα ένδικης προστασίας δεν υφίστανται, δεδομένου ότι, αντιθέτως, υποχρεούται να στηρίξει την ανάλυσή της στην ύπαρξη και την αποτελεσματικότητα των εν λόγω μέσων ένδικης προστασίας, συμφώνως προς την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

Τέλος, τέταρτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι είναι δυνατή η έκδοση πλειόνων διαδοχικών ΕΕΣ σε βάρος εκζητούμενου προσώπου με σκοπό την παράδοσή του από κράτος μέλος, μετά την άρνηση εκτέλεσης ενός πρώτου ΕΕΣ σε βάρος του προσώπου αυτού από το εν λόγω κράτος μέλος, εφόσον η εκτέλεση νέου ΕΕΣ δεν θα είχε ως αποτέλεσμα την προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών που κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ¹⁸² και εφόσον η έκδοση του νέου αυτού ΕΕΣ είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας. Η έκδοση νέου ΕΕΣ μπορεί πράγματι να αποδειχθεί αναγκαία, ιδίως μετά την εξάλειψη των στοιχείων που εμπόδισαν την εκτέλεση του προηγούμενου ΕΕΣ. Στο πλαίσιο της εξέτασης του αναλογικού χαρακτήρα της έκδοσης νέου ΕΕΣ, η δικαστική αρχή εκδόσεως του εντάλματος οφείλει ωστόσο να λάβει υπόψη τη φύση και τη σοβαρότητα της αξιόποινης πράξης για την οποία διώκεται το εκζητούμενο πρόσωπο, τις συνέπειες για το εν λόγω πρόσωπο του προηγουμένως εκδοθέντος ή των προηγουμένως εκδοθέντων σε βάρος του ΕΕΣ ή τις προοπτικές εκτέλεσης τυχόν νέου ΕΕΣ.

¹⁸² Η υποχρέωση αυτή προβλέπεται στο άρθρο 1, παράγραφος 3, της απόφασης-πλαίσου 2002/584.

β. Εκτέλεση των ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης και προϋποθέσεις παράδοσης

Απόφαση της 18ης Απριλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), E.D.L. (Λόγος άρνησης στηριζόμενος στην ασθένεια) (C-699/21, EU:C:2023:295)

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης – Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ – Άρθρο 1, παράγραφος 3 – Άρθρο 23, παράγραφος 4 – Διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών – Λόγοι μη εκτέλεσης – Άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ – Υποχρέωση καλόπιστης συνεργασίας – Αναστολή εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης – Άρθρο 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Απαγόρευση απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης – Σοβαρή, χρόνια και δυνητικά μη αναστρέψιμη ασθένεια – Κίνδυνος σοβαρής βλάβης της υγείας του προσώπου εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης»

Το 2019 ένα κροατικό δικαστήριο εξέδωσε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης εις βάρος του E. D. L., κατοίκου Ιταλίας, με σκοπό την άσκηση ποινικής δίωξης. Στο πλαίσιο της εκτέλεσης του εν λόγω εντάλματος σύλληψης, το Corte d'appello di Milano (εφετείο Μιλάνου, Ιταλία) υπέβαλε τον E. D. L. σε ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη από την οποία προέκυψε ότι αυτός έπασχε από ψυχωσική διαταραχή η οποία καθιστούσε αναγκαία τη συνέχιση της θεραπευτικής αγωγής, με αποτέλεσμα να μην είναι ικανός να διαβιώσει σε κέντρο κράτησης. Το εφετείο Μιλάνου έκρινε, ως εκ τούτου, ότι η εκτέλεση του εντάλματος σύλληψης θα διέκοπτε τη θεραπευτική αγωγή του E. D. L. και θα είχε ως αποτέλεσμα την επιδείνωση της υγείας του ή ακόμη και αποδεδειγμένο κίνδυνο αυτοκτονίας. Εντούτοις, οι διατάξεις του ιταλικού νόμου¹⁸³ με τον οποίο μεταφέρθηκε στη εσωτερική έννομη τάξη η απόφαση-πλαίσιο 2002/584¹⁸⁴ για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης δεν προβλέπουν τη δυνατότητα άρνησης της παράδοσης του εκζητούμενου για τέτοιους λόγους υγείας.

Διατηρώντας αμφιβολίες ως προς τη συνταγματικότητα αυτών των εθνικών διατάξεων, το εφετείο Μιλάνου υπέβαλε σχετικό ερώτημα στο Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο, Ιταλία). Κατά το Corte costituzionale, μεταξύ των προβλεπόμενων στην απόφαση-πλαίσιο 2002/584 λόγων μη εκτέλεσης ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης ωσαύτως δεν περιλαμβάνεται η περίπτωση σοβαρού κινδύνου για την υγεία του ενδιαφερομένου λόγω χρόνιων παθήσεων δυνητικά αόριστης διάρκειας, όπως οι παθήσεις από τις οποίες πάσχει ο E. D. L. Το δικαστήριο αυτό αποφάσισε, ως εκ τούτου, να ζητήσει από το Δικαστήριο την ερμηνεία της απόφασης-πλαισίου σε μια τέτοια περίπτωση.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται σχετικά με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή εκτέλεσης έχει την ευχέρεια ή την υποχρέωση, δυνάμει της απόφασης-πλαισίου 2002/584, να αναστείλει την παράδοση του εκζητούμενου και να αρνηθεί την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης σε περίπτωση κινδύνου σοβαρής βλάβης της υγείας του προσώπου αυτού καθώς και σχετικά με την ύπαρξη, σε μια τέτοια περίπτωση, υποχρέωσης διαλόγου με τη δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος.

¹⁸³ Legge n. 69 – Disposizioni per conformare il diritto interno alla decisione quadro 2002/584/GAI del Consiglio, del 13 giugno 2002, relativa al mandato d'arresto europeo e alle procedure di consegna tra Stati membri (νόμος 69 περί διατάξεων για την ευθυγράμμιση του εσωτερικού δικαίου προς την απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών), της 22ας Απριλίου 2005 (GURI αριθ. 98, της 29ης Απριλίου 2005, σ. 6), όπως τροποποιήθηκε και ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης της κύριας δίκης.

¹⁸⁴ Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 δεν προβλέπει ότι οι δικαστικές αρχές εκτέλεσης μπορούν να αρνηθούν την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης για τον λόγο και μόνον ότι το πρόσωπο εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί το ένταλμα αυτό πάσχει από σοβαρές, χρόνιες και δυνητικά μη αναστρέψιμες παθήσεις. Πράγματι, λαμβανομένης υπόψη της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, η οποία αποτελεί το θεμέλιο του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης¹⁸⁵, τεκμαίρεται ότι είναι επαρκείς η περίθαλψη και η θεραπεία που παρέχονται εντός των κρατών μελών για τέτοιες παθήσεις μεταξύ άλλων, ακόμη και σε περιβάλλον φυλακών.

Εντούτοις, βάσει του άρθρου 23, παράγραφος 4¹⁸⁶, της απόφασης-πλαισίου 2002/584, η δικαστική αρχή εκτέλεσης δύναται να αναστείλει προσωρινά την παράδοση του εκζητουμένου, εφόσον υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί, βάσει αντικειμενικών στοιχείων, όπως ιατρικές βεβαιώσεις ή γνωματεύσεις, ότι η εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης είναι δυνατόν να θέσει προδήλως σε κίνδυνο την υγεία του προσώπου αυτού, για παράδειγμα λόγω προσωρινής ασθένειας ή προσωρινού νοσήματος πριν από την προβλεπόμενη για την παράδοσή του ημερομηνία.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η παράδοση προσώπου του οποίου η ασθένεια είναι σοβαρή να συνεπάγεται πραγματικό κίνδυνο να υποστεί το πρόσωπο αυτό απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη, και τούτο λόγω ή, υπό ορισμένες περιστάσεις, ανεξαρτήτως της ποιότητας της παρεχόμενης περίθαλψης στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος, στην περίπτωση που η μεταχείριση αυτή έχει ένα ελάχιστο επίπεδο σοβαρότητας το οποίο βαίνει πέραν του αναπόφευκτου βαθμού ταλαιπωρίας που είναι εγγενής στην κράτηση.

Επομένως, εφόσον η δικαστική αρχή εκτέλεσης, υπό το πρίσμα των αντικειμενικών στοιχείων που διαθέτει, έχει σοβαρούς και αποδεδειγμένους λόγους να πιστεύει ότι η παράδοση του εκζητουμένου, ο οποίος πάσχει από σοβαρή ασθένεια, θα τον εξέθετε σε πραγματικό κίνδυνο σημαντικής μείωσης του προσδόκιμου ζωής του ή ταχείας, σημαντικής και μη αναστρέψιμης επιδείνωσης της κατάστασης της υγείας του, η αρχή αυτή οφείλει να αναστείλει προσωρινώς την παράδοση. Οφείλει επίσης να ζητήσει από τη δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος κάθε αναγκαία πληροφορία προκειμένου να βεβαιωθεί ότι, λόγω της διαδικασίας που θα ακολουθηθεί για την άσκηση της ποινικής δίωξης για την οποία εκδόθηκε το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης ή λόγω των συνθηκών της τυχόν κράτησης του κατηγορουμένου, μπορεί να αποκλειστεί ο επίμαχος κίνδυνος. Εφόσον παρασχεθούν τέτοιου είδους εγγυήσεις από τη δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος, το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης πρέπει να εκτελεστεί και πρέπει να συμφωνηθεί νέα ημερομηνία παράδοσης.

Τρίτον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι θα αντέβαινε εντούτοις προς τη γενική οικονομία του άρθρου 23, παράγραφος 4, της απόφασης-πλαισίου 2002/584, όπου γίνεται λόγος για τον «προσωρινό» χαρακτήρα της αναστολής παράδοσης, η δυνατότητα της δικαστικής αρχής εκτέλεσης να αναβάλει, προκειμένου να αποφευχθεί η επέλευση ενός κινδύνου σοβαρής βλάβης της υγείας, την παράδοση εκζητουμένου για σημαντικό χρονικό διάστημα ή ακόμη και επ' αόριστον.

¹⁸⁵ Αυτός ο τομέας του δικαίου της Ένωσης διέπεται από τα άρθρα 67 επ. ΣΛΕΕ και περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις.

¹⁸⁶ Κατά τη διάταξη αυτή, «[η] παράδοση μπορεί κατ' εξαίρεση να αναστέλλεται προσωρινά για σοβαρούς ανθρωπιστικούς λόγους, εφόσον λ.χ. ευλόγως πιστεύεται ότι θα έθετε σε κίνδυνο τη ζωή ή την υγεία του καταζητουμένου».

Είναι επομένως δυνατόν, υπό εξαιρετικές περιστάσεις, λαμβανομένων υπόψη των πληροφοριών που παρέσχε η δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος, καθώς και κάθε άλλης πληροφορίας που διαθέτει η δικαστική αρχή εκτέλεσης, η τελευταία αυτή αρχή να καταλήξει στο συμπέρασμα, αφενός, ότι υπάρχουν σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι να θεωρηθεί ότι, σε περίπτωση παράδοσης στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος, ο εκζητούμενος θα εκτεθεί σε κίνδυνο σοβαρής βλάβης της υγείας του και, αφετέρου, ότι ο κίνδυνος αυτός δεν μπορεί να αποκλειστεί εντός εύλογου χρόνου. Σε μια τέτοια περίπτωση, η δικαστική αρχή εκτέλεσης πρέπει, δυνάμει του άρθρου 1, παράγραφος 3,¹⁸⁷ της απόφασης-πλαίσιο 2002/58, ερμηνευομένου υπό το πρίσμα του άρθρου 4 του Χάρτη, να αρνηθεί να εκτελέσει το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης.

**Απόφαση της 6ης Ιουνίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ο.Γ.
(Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης κατά υπηκόου τρίτης χώρας) (C-700/21,
EU:C:2023:444)**

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης – Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ – Λόγοι προαιρετικής μη εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης – Άρθρο 4, σημείο 6 – Σκοπός κοινωνικής επανένταξης – Υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν ή κατοικούν στο έδαφος του κράτους μέλους εκτέλεσης – Ίση μεταχείριση – Άρθρο 20 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

Ο Ο. Γ., Μολδαβός υπήκοος, καταδικάστηκε στη Ρουμανία σε ποινή φυλάκισης πέντε ετών για τα αδικήματα της φοροδιαφυγής και της υπεξαίρεσης ποσών προοριζόμενων για την καταβολή του φόρου εισοδήματος και του ΦΠΑ, τα οποία διέπραξε μεταξύ του Σεπτεμβρίου του 2003 και του Απριλίου του 2004. Στις 13 Φεβρουαρίου 2012, το *Judecătoria Braşov* (πλημμελειοδικείο Βραşον, Ρουμανία) εξέδωσε κατά του Ο. Γ., ο οποίος είχε στο μεταξύ εγκατασταθεί στην Ιταλία, ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης με σκοπό την εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής.

Με μια πρώτη απόφαση της 7ης Ιουλίου 2020, το αρμόδιο εφετείο¹⁸⁸ διέταξε την παράδοση του Ο. Γ. στη δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος. Ο Ο. Γ. άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του *Corte suprema di cassazione* (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ιταλία), το οποίο αναίρεσε την απόφαση και ανέπεμψε την υπόθεση στο εφετείο.

Δυνάμει του δικαίου της Ένωσης¹⁸⁹, τα κράτη μέλη μπορούν να αρνηθούν την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης μόνο για λόγους που απορρέουν από την απόφαση-πλαίσιο 2002/584¹⁹⁰, στους οποίους περιλαμβάνονται λόγοι προαιρετικής μη εκτέλεσης, ήτοι λόγοι τους οποίους τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια –αλλά όχι την υποχρέωση– να προβλέψουν κατά τη μεταφορά της εν λόγω απόφασης-πλαίσιο στο εσωτερικό δίκαιο. Ένας από τους λόγους αυτούς αφορά τη δυνατότητα της δικαστικής αρχής εκτέλεσης να αρνηθεί την εκτέλεση τέτοιου εντάλματος εάν αυτό

¹⁸⁷ Κατά τη διάταξη αυτή, η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την τροποποίηση της υποχρέωσης σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών, όπως διατυπώνονται στο άρθρο 6 ΣΕΕ.

¹⁸⁸ Το *Corte d'appello di Bologna* (εφετείο Μπολόνιας, Ιταλία, στο εξής: εφετείο).

¹⁸⁹ Άρθρο 1, παράγραφος 2, και άρθρα 4 και 4α της απόφασης-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1).

¹⁹⁰ Στο εξής: απόφαση-πλαίσιο.

έχει εκδοθεί προς τον σκοπό της εκτέλεσης στερητικής της ελευθερίας ποινής ή στερητικού της ελευθερίας μέτρου ασφαλείας, όταν ο εκζητούμενος διαμένει στο κράτος μέλος εκτέλεσης, είναι υπήκοος ή κάτοικός του και αυτό το κράτος δεσμεύεται να εκτελέσει την ποινή ή το μέτρο ασφαλείας σύμφωνα με το εσωτερικό του δίκαιο ¹⁹¹.

Το εφετείο διαπίστωσε ότι η κανονιστική ρύθμιση για τη μεταφορά αυτού του λόγου προαιρετικής μη εκτέλεσης στο ιταλικό δίκαιο προβλέπει τη δυνατότητα άρνησης της παράδοσης μόνον όσον αφορά τους Ιταλούς υπηκόους και τους υπηκόους άλλων κρατών μελών της Ένωσης, αποκλεισμένων των υπηκόων τρίτων χωρών, ακόμη και όταν οι τελευταίοι αποδεικνύουν ότι έχουν δημιουργήσει ισχυρούς οικονομικούς, επαγγελματικούς ή συναισθηματικούς δεσμούς στην Ιταλία.

Το εφετείο, εκτιμώντας ότι ο διαρκής χαρακτήρας της οικογενειακής και επαγγελματικής εγκατάστασης του Ο. Γ. στην Ιταλία ήταν επαρκώς αποδεδειγμένος, υπέβαλε στο Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο, Ιταλία), το οποίο είναι το αιτούν δικαστήριο, ερωτήματα σχετικά με τη συνταγματικότητα της ρύθμισης αυτής. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η ρύθμιση αυτή, επιβάλλοντας την παράδοση υπηκόων τρίτων χωρών που κατοικούν μόνιμα στην Ιταλία με σκοπό την εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής στην αλλοδαπή, περιορίζει αδικαιολόγητα το πεδίο εφαρμογής του λόγου προαιρετικής μη εκτέλεσης που προβλέπεται στο άρθρο 4, σημείο 6, της απόφασης-πλασιού, σκοπός του οποίου είναι να διασφαλίσει την κοινωνική επανένταξη του καταδικασθέντος μετά το πέρας της ποινής του, πράγμα που προϋποθέτει τη διατήρηση των οικογενειακών και κοινωνικών δεσμών του.

Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, πριν εξεταστεί το ζήτημα της συμβατότητας της επίμαχης στην κύρια δίκη εθνικής κανονιστικής ρύθμισης με το ιταλικό Σύνταγμα, πρέπει να εξεταστεί η συμβατότητα της ρύθμισης αυτής με το δίκαιο της Ένωσης.

Κατόπιν ερωτήματος του αιτούντος δικαστηρίου σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 4, σημείο 6, της απόφασης-πλασιού, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κρίνει ότι η διάταξη αυτή αντιτίθεται σε κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους η οποία, ενώ μεταφέρει την εν λόγω διάταξη στην εσωτερική έννομη τάξη, αποκλείει απολύτως και άνευ ετέρου την εφαρμογή του προβλεπόμενου σε αυτήν λόγου προαιρετικής μη εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης στην περίπτωση κάθε υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος κατοικεί στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους μέλους, χωρίς να παρέχεται στη δικαστική αρχή εκτέλεσης η δυνατότητα να εκτιμήσει τους δεσμούς του υπηκόου αυτού με το εν λόγω κράτος μέλος. Παρέχει επίσης διευκρινίσεις ως προς την εκτίμηση στην οποία πρέπει να προβεί η αρχή αυτή προκειμένου να κρίνει αν πρέπει να αρνηθεί την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος κατά υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος κατοικεί στο κράτος μέλος εκτέλεσης, καθώς και ως προς τα στοιχεία από τα οποία μπορεί να συναχθεί αν υφίστανται, μεταξύ του υπηκόου αυτού και του κράτους μέλους εκτέλεσης, δεσμοί οι οποίοι να καταδεικνύουν ότι το εν λόγω πρόσωπο έχει ενταχθεί επαρκώς στο κράτος αυτό και ότι, ως εκ τούτου, η εκτέλεση, στο συγκεκριμένο κράτος μέλος, της στερητικής της ελευθερίας ποινής που έχει επιβληθεί εις βάρος του στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος θα συμβάλει στην αύξηση των πιθανοτήτων κοινωνικής επανένταξής του μετά την εκτέλεση της ποινής αυτής.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Σε πρώτο στάδιο, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, η εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης συνιστά τον κανόνα. Η άρνηση εκτέλεσης, η

¹⁹¹ Λόγος προαιρετικής μη εκτέλεσης προβλεπόμενος στο άρθρο 4, σημείο 6, της απόφασης-πλασιού.

οποία είναι δυνατή μόνο για λόγους υποχρεωτικής ή προαιρετικής μη εκτέλεσης που απορρέουν από την απόφαση-πλαίσιο, έχει προβλεφθεί ως εξαίρεση, η οποία πρέπει να ερμηνεύεται στενά.

Όσον αφορά τους λόγους προαιρετικής μη εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης που απαριθμούνται στο άρθρο 4 της απόφασης-πλαισίου, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, στο πλαίσιο της μεταφοράς της εν λόγω απόφασης-πλαισίου στο εσωτερικό τους δίκαιο, τα κράτη μέλη διαθέτουν περιθώριο εκτίμησης. Επομένως, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να μεταφέρουν ή να μη μεταφέρουν τους λόγους αυτούς στο εσωτερικό τους δίκαιο. Μπορούν επίσης να επιλέξουν να περιορίσουν τις περιπτώσεις στις οποίες η δικαστική αρχή εκτέλεσης μπορεί να αρνηθεί την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, διευκολύνοντας έτσι την παράδοση των εκζητούμενων, συμφώνως προς την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.

Εντούτοις, υπάρχουν όρια στο περιθώριο εκτίμησης που διαθέτουν τα κράτη μέλη όταν επιλέγουν να μεταφέρουν στο εσωτερικό τους δίκαιο έναν λόγο προαιρετικής μη εκτέλεσης όπως είναι ο προβλεπόμενος στο άρθρο 4, σημείο 6, της απόφασης-πλαισίου 2002/584.

Κατά πρώτο λόγο, το κράτος μέλος που επιλέγει να μεταφέρει τον λόγο αυτό στο εσωτερικό δίκαιο οφείλει να σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης της αρχής της ισότητας έναντι του νόμου, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁹² και επιτάσσει να μην αντιμετωπίζονται διαφορετικά συγκρίσιμες καταστάσεις ούτε να αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο διαφορετικές μεταξύ τους καταστάσεις, εκτός αν μια τέτοια αντιμετώπιση δικαιολογείται αντικειμενικά.

Η απαίτηση να είναι οι καταστάσεις συγκρίσιμες προκειμένου να διαπιστωθεί η παραβίαση της αρχής της ισότητας έναντι του νόμου πρέπει να εκτιμάται υπό το πρίσμα, ιδίως, του αντικειμένου και του σκοπού της πράξης που εισάγει την επίμαχη διάκριση, λαμβανομένων υπόψη των αρχών και των σκοπών του τομέα στον οποίο εμπίπτει η πράξη αυτή.

Το Δικαστήριο επισημαίνει, συναφώς, ότι η διαφορετική μεταχείριση, η οποία απορρέει από την επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική κανονιστική ρύθμιση, μεταξύ των Ιταλών υπηκόων και των υπηκόων άλλων κρατών μελών, αφενός, και των υπηκόων τρίτων χωρών, αφετέρου, θεσπίστηκε με σκοπό τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο του άρθρου 4, σημείο 6, της απόφασης-πλαισίου, το οποίο δεν κάνει καμία διάκριση αναλόγως του αν το πρόσωπο εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, όταν δεν είναι υπήκοος του κράτους μέλους εκτέλεσης, είναι ή όχι υπήκοος άλλου κράτους μέλους.

Από το γράμμα της διάταξης αυτής και από τον σκοπό που αυτή επιδιώκει προκύπτει ότι δεν μπορεί να τεκμαίρεται ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και ο οποίος διαμένει ή κατοικεί στο κράτος μέλος εκτέλεσης βρίσκεται κατ' ανάγκη σε διαφορετική κατάσταση από την κατάσταση του υπηκόου του κράτους μέλους αυτού ή του υπηκόου άλλου κράτους μέλους ο οποίος διαμένει ή κατοικεί στο κράτος μέλος εκτέλεσης και εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί τέτοιο ένταλμα. Αντιθέτως, τα πρόσωπα αυτά είναι δυνατόν να βρίσκονται σε συγκρίσιμες καταστάσεις, για τον σκοπό της εφαρμογής του λόγου προαιρετικής μη εκτέλεσης που προβλέπει η διάταξη αυτή, όταν έχουν ορισμένο βαθμό ένταξης στο κράτος μέλος εκτέλεσης.

Ως εκ τούτου, εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία αποβλέπει στη μεταφορά του άρθρου 4, σημείο 6, της απόφασης-πλαισίου στην εσωτερική έννομη τάξη δεν συνάδει με το άρθρο 20 του Χάρτη, αν επιφυλάσσει διαφορετική μεταχείριση, αφενός, στους ημεδαπούς και στους λοιπούς

¹⁹² Στο εξής: Χάρτης.

πολίτες της Ένωσης και, αφετέρου, στους υπηκόους τρίτων χωρών, αποκλείοντας απολύτως και άνευ ετέρου την εφαρμογή, ως προς τους τελευταίους, του λόγου προαιρετικής μη εκτέλεσης που προβλέπεται στην απόφαση-πλαίσιο, ακόμη και όταν οι υπήκοοι τρίτων χωρών διαμένουν ή κατοικούν στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους μέλους και χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο βαθμός ένταξής τους στην κοινωνία του εν λόγω κράτους μέλους. Πράγματι, μια τέτοια διαφορετική μεταχείριση δεν μπορεί να θεωρηθεί αντικειμενικώς δικαιολογημένη.

Αντιθέτως, τίποτε δεν εμποδίζει ένα κράτος μέλος που μεταφέρει την εν λόγω διάταξη στο εσωτερικό του δίκαιο να εξαρτά –όσον αφορά τους υπηκόους τρίτων χωρών εις βάρος των οποίων έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης– την εφαρμογή του λόγου προαιρετικής μη εκτέλεσης που προβλέπει η διάταξη αυτή από την προϋπόθεση ο συγκεκριμένος υπήκοος να διαμένει ή να κατοικεί αδιαλείπτως στο έδαφός του επί ορισμένο ελάχιστο χρονικό διάστημα, εφόσον η προϋπόθεση αυτή δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου μέτρου για να διασφαλιστεί ότι ο εκζητούμενος παρουσιάζει ορισμένο βαθμό ένταξης στο κράτος μέλος εκτέλεσης.

Κατά δεύτερο λόγο, η μεταφορά του άρθρου 4, σημείο 6, της απόφασης-πλαισίου στην εσωτερική έννομη τάξη δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να στερείται η δικαστική αρχή εκτέλεσης το αναγκαίο περιθώριο εκτίμησης προκειμένου να είναι σε θέση να αποφασίσει αν πρέπει, υπό το πρίσμα του επιδιωκόμενου σκοπού κοινωνικής επανένταξης, να αρνηθεί να εκτελέσει το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης.

Μια ρύθμιση όπως η επίμαχη διακυβεύει τον σκοπό της κοινωνικής επανένταξης, διότι στερεί από τη δικαστική αρχή εκτέλεσης την εξουσία να εκτιμήσει κατά πόσον οι δεσμοί μεταξύ, αφενός, του υπηκόου τρίτης χώρας εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και, αφετέρου, του κράτους μέλους εκτέλεσης επαρκούν προκειμένου να κριθεί αν η εκτέλεση της ποινής στο κράτος αυτό θα συμβάλει στην αύξηση των πιθανοτήτων επανένταξής του μετά την έκτιση της ποινής.

Σε δεύτερο στάδιο, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η δικαστική αρχή εκτέλεσης, προκειμένου να εκτιμήσει αν πρέπει να αρνηθεί την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος κατά υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος διαμένει ή κατοικεί στο έδαφος του κράτους μέλους εκτέλεσης, πρέπει να προβεί σε συνολική εκτίμηση όλων των συγκεκριμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την κατάσταση του εκζητούμενου, από τα οποία μπορεί να προκύπτει αν υφίστανται, μεταξύ του προσώπου αυτού και του κράτους μέλους εκτέλεσης, δεσμοί από τους οποίους να μπορεί να συναχθεί ότι το εν λόγω πρόσωπο έχει ενταχθεί επαρκώς στο κράτος αυτό. Μεταξύ των στοιχείων αυτών περιλαμβάνονται οι οικογενειακοί, γλωσσικοί, πολιτιστικοί, κοινωνικοί ή οικονομικοί δεσμοί που διατηρεί ο υπήκοος της τρίτης χώρας με το κράτος μέλος εκτέλεσης, καθώς και η φύση, η διάρκεια και οι συνθήκες παραμονής του στο εν λόγω κράτος μέλος.

Ειδικότερα, όταν ο εκζητούμενος έχει εγκαταστήσει το κέντρο της οικογενειακής ζωής του και των συμφερόντων του στο κράτος μέλος εκτέλεσης, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι η κοινωνική επανένταξή του μετά την εκεί έκτιση της ποινής του ευνοείται από το γεγονός ότι ο εκζητούμενος μπορεί να διατηρεί τακτικές και συχνές επαφές με την οικογένειά του και τους οικείους του.

**Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), GN
(Λόγος άρνησης στηριζόμενος στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού)
(C-261/22, EU:C:2023:1017)**

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης – Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ – Άρθρο 1, παράγραφος 3 – Άρθρο 15, παράγραφος 2 – Διαδικασία παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών – Λόγοι μη εκτέλεσης – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 7 – Σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής – Άρθρο 24, παράγραφοι 2 και 3 – Συνεκτίμηση του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού – Δικαίωμα του κάθε παιδιού να διατηρεί τακτικά προσωπικές σχέσεις και απ' ευθείας επαφές με τους δύο γονείς του – Μητέρα μικρών παιδιών τα οποία ζουν μαζί της»

Τον Ιούνιο του 2020 οι βελγικές αρχές εξέδωσαν ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης (ΕΕΣ) κατά της GN για την εκτέλεση ποινής φυλάκισης επιβληθείσας για τα αδικήματα της εμπορίας ανθρώπων και της διευκόλυνσης της παράνομης μετανάστευσης, τα οποία διαπράχθηκαν το 2016 και το 2017.

Στις 2 Σεπτεμβρίου 2021 η GN συνελήφθη στη Μπολόνια (Ιταλία). Κατά τη σύλληψή της, ήταν έγκυος και βρισκόταν μαζί με τον υιό της ηλικίας κάτω των τριών ετών, ο οποίος ζούσε μαζί της. Λαμβανομένης υπόψη της καταστάσεώς της, το Corte d'appello di Bologna (εφετείο Μπολόνιας, Ιταλία) ζήτησε, ανεπιτυχώς, από τις βελγικές αρχές να του παράσχουν πληροφορίες, μεταξύ άλλων, ως προς τον τρόπο εκτέλεσης, στο Βέλγιο, των ποινών που επιβάλλονται στις μητέρες που ζουν με τα ανήλικα παιδιά τους, καθώς και ως προς τα προβλεπόμενα μέτρα σε σχέση με τα παιδιά αυτά.

Με απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2021, το ως άνω δικαστήριο αρνήθηκε να παραδώσει την GN με την αιτιολογία ότι, ελλείψει ικανοποιητικής απάντησης στο ως άνω αίτημα παροχής πληροφοριών, ουδεμία βεβαιότητα υπήρχε ότι το βελγικό δίκαιο προβλέπει καθεστώς κράτησης παρόμοιο με εκείνο που ισχύει στην Ιταλία, το οποίο να προστατεύει τα δικαιώματα των μητέρων και των μικρής ηλικίας παιδιών τους.

Επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως κατά της ως άνω απορριπτικής απόφασης, το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Ιταλία), ήτοι το αιτούν δικαστήριο, επισημαίνει ότι ούτε οι διατάξεις του ισχύοντος ιταλικού νόμου ¹⁹³ ούτε η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 ¹⁹⁴ προβλέπουν, ως λόγο άρνησης εκτέλεσης ΕΕΣ, την περίπτωση κατά την οποία το καταζητούμενο πρόσωπο είναι μητέρα παιδιών μικρής ηλικίας τα οποία ζουν μαζί της. Διερωτάται, ωστόσο, αν μπορεί να αρνηθεί την εκτέλεση ΕΕΣ για τον λόγο ότι η παράδοση της μητέρας παιδιών μικρής ηλικίας στο κράτος μέλος έκδοσης θα μπορούσε να θίξει το δικαίωμά της στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής καθώς και το υπέρτατο συμφέρον των παιδιών της, όπως αυτά προστατεύονται, αντιστοίχως, από τα

¹⁹³ Legge n. 69 – Disposizioni per conformare il diritto interno alla decisione quadro 2002/584/GAI del Consiglio, del 13 giugno 2002, relativa al mandato d'arresto europeo e alle procedure di consegna tra Stati membri (νόμος 69 περί διατάξεων για την ευθυγράμμιση του εσωτερικού δικαίου προς την απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών), της 22ας Απριλίου 2005 (GURI αριθ. 98, της 29ης Απριλίου 2005, σ. 6), σύμφωνα με την τροποποίηση που εισήγαγε το decreto legislativo n. 10 (νομοθετικό διάταγμα 10), της 2ας Φεβρουαρίου 2021 (GURI αριθ. 30, της 5ης Φεβρουαρίου 2021), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης.

¹⁹⁴ Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24) (στο εξής: απόφαση-πλαίσιο 2002/584).

άρθρα 7 και 24 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) ¹⁹⁵.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται ότι η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 ¹⁹⁶, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη ¹⁹⁷, αντιτίθεται στην εκ μέρους της δικαστικής αρχής εκτέλεσης άρνηση παράδοσης του προσώπου εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ΕΕΣ για τον λόγο ότι το πρόσωπο αυτό είναι μητέρα παιδιών μικρής ηλικίας που ζουν μαζί της, εκτός εάν, πρώτον, η αρχή αυτή έχει στη διάθεσή της στοιχεία που αποδεικνύουν την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του εν λόγω προσώπου και προσβολής του υπέρτατου συμφέροντος των παιδιών του, λόγω συστημικών ή γενικευμένων πλημμελειών όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης των μητέρων παιδιών μικρής ηλικίας και τις συνθήκες ανάληψης της επιμέλειας των παιδιών αυτών στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος και, δεύτερον, υπάρχουν σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι να θεωρηθεί ότι, λαμβανομένης υπόψη της προσωπικής τους κατάστασης, τα εν λόγω πρόσωπα θα διατρέξουν τον προαναφερθέντα κίνδυνο λόγω συνθηκών όπως οι ανωτέρω.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 δεν προβλέπει τη δυνατότητα άρνησης εκτέλεσης ΕΕΣ για τον λόγο και μόνον ότι το καταζητούμενο πρόσωπο είναι μητέρα παιδιών μικρής ηλικίας τα οποία ζουν μαζί της. Πράγματι, λαμβανομένης υπόψη της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών, τεκμαίρεται ότι οι συνθήκες κράτησης μητέρας τέτοιων παιδιών και η οργάνωση της επιμέλειάς τους στο κράτος μέλος έκδοσης του ΕΕΣ προσαρμόζονται στην κατάσταση των προσώπων αυτών.

Εντούτοις, η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 ¹⁹⁸ δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την τροποποίηση της υποχρέωσης σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον Χάρτη και, εν προκειμένω, ειδικότερα, των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο άρθρο 7 και στο άρθρο 24, παράγραφοι 2 και 3. Ως εκ τούτου, αφενός, η υποχρέωση συνεκτίμησης του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού εφαρμόζεται επίσης στο πλαίσιο ΕΕΣ το οποίο εκδόθηκε εις βάρος της μητέρας παιδιών μικρής ηλικίας και το οποίο, παρόλο που δεν έχει ως αποδέκτες τα παιδιά, έχει σημαντικές συνέπειες γι' αυτά. Αφετέρου, κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να διατηρεί τακτικά προσωπικές σχέσεις και απ' ευθείας επαφές με τους δύο γονείς του, εκτός εάν τούτο είναι αντίθετο προς το συμφέρον του, το οποίο πρέπει να εκτιμάται λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως. Εξάλλου, η δυνατότητα ενός γονέα και του τέκνου του να είναι μαζί συνιστά θεμελιώδες στοιχείο της οικογενειακής ζωής.

Ως εκ τούτου, η δικαστική αρχή εκτέλεσης μπορεί, κατ' εξαίρεση, να μην εκτελέσει το ΕΕΣ, αν υφίσταται πραγματικός κίνδυνος η εκτέλεσή του να συνεπάγεται προσβολή των προαναφερθέντων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ωστόσο, οσάκις η ως άνω αρχή δεν είναι βέβαιη ως προς την ύπαρξη, στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος, συνθηκών παρόμοιων με εκείνες που υφίστανται στο κράτος

¹⁹⁵ Το άρθρο 7 του Χάρτη αφορά το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, ενώ το άρθρο 24, παράγραφος 2, προβλέπει ότι «σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά [...] πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού». Η παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου ορίζει ότι «[κ]άθε παιδί έχει δικαίωμα να διατηρεί τακτικά προσωπικές σχέσεις και απ' ευθείας επαφές με τους δύο γονείς του, εκτός εάν τούτο είναι αντίθετο προς το συμφέρον του».

¹⁹⁶ Άρθρο 1, παράγραφοι 2 έως 3, της απόφασης-πλαισίου.

¹⁹⁷ Άρθρο 7 και άρθρο 24, παράγραφοι 2 και 3, του Χάρτη.

¹⁹⁸ Άρθρο 1, παράγραφος 3, της απόφασης-πλαισίου.

μέλος εκτέλεσης όσον αφορά την κράτηση μητέρων παιδιών μικρής ηλικίας και την ανάληψη της επιμέλειας των παιδιών αυτών, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ο προαναφερθείς κίνδυνος είναι αποδεδειγμένος. Η εν λόγω αρχή οφείλει να εξακριβώσει, στο πλαίσιο εξετάσεως σε δύο στάδια, αφενός, αν υφίστανται συστημικές ή γενικευμένες πλημμύρες όσον αφορά τις συνθήκες αυτές στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος ή πλημμύρες σχετικά με τις εν λόγω συνθήκες οι οποίες επηρεάζουν ειδικότερα μια αντικειμενικώς προσδιορίσιμη ομάδα προσώπων και, αφετέρου, αν υφίστανται σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι να θεωρηθεί ότι τα πρόσωπα τα οποία αφορά ένα ΕΕΣ θα διατρέξουν πραγματικό κίνδυνο προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους, λόγω συνθηκών όπως οι ανωτέρω και λαμβανομένης υπόψη της προσωπικής καταστάσεώς τους.

Αν η δικαστική αρχή εκτέλεσης εκτιμά ότι δεν διαθέτει όλες τις αναγκαίες πληροφορίες για να λάβει απόφαση σχετικά με την παράδοση, οφείλει να ζητήσει από τη δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος την παροχή συμπληρωματικών πληροφοριών και η τελευταία υποχρεούται να της τις παράσχει. Πράγματι, προκειμένου να μην παρακωλύεται η λειτουργία του ΕΕΣ, οι ως άνω αρχές οφείλουν να συνεργάζονται καλόπιστα ¹⁹⁹.

Κατά συνέπεια, η δικαστική αρχή εκτέλεσης, μόνον όταν εκτιμά ότι, λαμβανομένων υπόψη των πληροφοριών που έχει στη διάθεσή της, συμπεριλαμβανομένης της ενδεχόμενης έλλειψης εγγυήσεων εκ μέρους της δικαστικής αρχής έκδοσης του εντάλματος, η εκτέλεση του ΕΕΣ μπορεί να δημιουργήσει πραγματικό κίνδυνο προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων, οφείλει να μην εκτελέσει το εν λόγω ΕΕΣ.

2. Δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών

Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Κ. Β. και F. S. (Αυτεπάγγελτη εξέταση στον ποινικό τομέα) (C-660/21, [EU:C:2023:498](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Οδηγία 2012/13/ΕΕ – Άρθρα 3 και 4 – Υποχρέωση των αρμόδιων αρχών να ενημερώνουν αμέσως τους υπόπτους και τους κατηγορουμένους σχετικά με το δικαίωμά τους να σιωπήσουν – Άρθρο 8, παράγραφος 2 – Δικαίωμα επίκλησης της παράβασης της υποχρέωσης αυτής – Εθνική κανονιστική ρύθμιση που απαγορεύει στον ποινικό δικαστή της ουσίας να εξετάζει αυτεπαγγέλτως μια τέτοια παράβαση – Άρθρα 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

Στις 22 Μαρτίου 2021, υπάλληλοι της δικαστικής αστυνομίας προέβησαν σε εξακρίβωση των στοιχείων ταυτότητας των Κ. Β. και F. S. και τους συνέλαβαν επ' αυτοφώρω για κλοπή καυσίμων.

Το γαλλικό δικαστήριο που επιλήφθηκε της ποινικής διαδικασίας κατά των Κ. Β. και F. S. διαπίστωσε ότι είχε διενεργηθεί έρευνα και είχαν ληφθεί αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις πριν από τη γνωστοποίηση στους Κ. Β. και F. S. των δικαιωμάτων τους, κατά παράβαση του εθνικού δικαίου ²⁰⁰

¹⁹⁹ Η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, ΣΕΕ.

²⁰⁰ Το άρθρο 63-1 του κώδικα ποινικής δικονομίας προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι το πρόσωπο που τίθεται υπό προσωρινή κράτηση ενημερώνεται αμέσως από αξιωματικό της δικαστικής αστυνομίας ή από αστυνομικό υπάλληλο, ο οποίος υπόκειται στον έλεγχο του εν λόγω αξιωματικού, ότι έχει το δικαίωμα, κατά την ανακριτική διαδικασία, αφού δηλώσει τα στοιχεία της ταυτότητάς του, να προβεί σε δηλώσεις, να απαντήσει στις ερωτήσεις που του έχουν τεθεί ή να σιωπήσει.

για τη μεταφορά των άρθρων 3 και 4 της οδηγίας 2012/13²⁰¹ στην εσωτερική έννομη τάξη. Λόγω του όψιμου χαρακτήρα της θέσης των ενδιαφερομένων υπό προσωρινή κράτηση και της γνωστοποίησης των δικαιωμάτων τους, ιδίως του δικαιώματος σιωπής, το δικαστήριο αυτό εκτίμησε ότι είχε προσβληθεί το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης. Υπό τις συνθήκες αυτές, η έρευνα του οχήματος, η προσωρινή κράτηση των υπόπτων και όλες οι συνακόλουθες πράξεις έπρεπε, κατ' αρχήν, να ακυρωθούν. Εντούτοις, κατά το γαλλικό ποινικό δίκαιο²⁰², οι ενστάσεις ακυρότητας της διαδικασίας, όπως είναι η παράβαση της υποχρέωσης ενημέρωσης ενός προσώπου σχετικά με το δικαίωμα σιωπής κατά τον χρόνο της θέσης του υπό προσωρινή κράτηση, πρέπει να προβάλλονται από τον ενδιαφερόμενο ή τον δικηγόρο του πριν από οποιονδήποτε άλλο υπερασπιστικό ισχυρισμό επί της ουσίας. Ωστόσο, ούτε οι ύποπτοι ούτε ο δικηγόρος τους προέβαλαν, πριν από οποιονδήποτε άλλο υπερασπιστικό ισχυρισμό επί της ουσίας, ένσταση ακυρότητας στηριζόμενη σε παράβαση της υποχρέωσης αυτής.

Εκτός αυτού, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία), απαγορεύεται στους δικαστές της ουσίας να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως ένσταση ακυρότητας της διαδικασίας, με εξαίρεση την ακυρότητα που απορρέει από την αναρμοδιότητά τους, διότι, όπως εν προκειμένω, ο κατηγορούμενος, ο οποίος έχει το δικαίωμα να επικουρείται από δικηγόρο όταν παρίσταται ή εκπροσωπείται ενώπιον δικαστηρίου, έχει τη δυνατότητα να προβάλει κατ' ένσταση την ακυρότητα αυτή πριν από τους υπερασπιστικούς ισχυρισμούς επί της ουσίας, έχει δε μάλιστα την ίδια δυνατότητα κατ' έφεση αν ερημοδίκησε ή αν δεν εκπροσωπήθηκε στον πρώτο βαθμό.

Στο πλαίσιο αυτό, το Cour de cassation ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η απαγόρευση που του επιβάλλεται να εξετάζει αυτεπαγγέλτως την παράβαση υποχρέωσης, όπως η προβλεπόμενη στα άρθρα 3 και 4 της οδηγίας 2012/13 υποχρέωση άμεσης ενημέρωσης των υπόπτων και κατηγορουμένων σχετικά με το δικαίωμά τους σιωπής, συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου απαντά ότι τα άρθρα 3 και 4 καθώς και το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2012/13, ερμηνευόμενα υπό το πρίσμα των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), δεν αντιτίθενται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία απαγορεύει στον δικαστή της ουσίας που αποφαινεται επί ποινικών υποθέσεων να εξετάζει αυτεπαγγέλτως, με σκοπό την ακύρωση της διαδικασίας, την παράβαση της υποχρέωσης των αρμόδιων αρχών να ενημερώνουν αμέσως τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο για το δικαίωμά του σιωπής, όταν αυτός δεν έχει στερηθεί τη συγκεκριμένη και πραγματική δυνατότητα πρόσβασης σε δικηγόρο²⁰³, εν ανάγκη κάνοντας χρήση της δικαστικής αρωγής²⁰⁴, και όταν είχε, τόσο αυτός όσο και, κατά περίπτωση, ο δικηγόρος του, το δικαίωμα να αποκτήσει πρόσβαση στη δικογραφία που τον αφορά καθώς και να προβάλει την παράβαση αυτή εντός εύλογης προθεσμίας.

²⁰¹ Οδηγία 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2012, σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών (ΕΕ 2012, L 142, σ. 1).

²⁰² Εν προκειμένω, το άρθρο 385 του κώδικα ποινικής δικονομίας.

²⁰³ Σύμφωνα με το άρθρο 3 της οδηγίας 2013/48/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2013, σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας (ΕΕ 2013, L 294, σ. 1).

²⁰⁴ Υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπει η οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Οκτωβρίου 2016, σχετικά με τη δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητούμενους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (ΕΕ 2016, L 297, σ. 1).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η οδηγία 2012/13²⁰⁵ στηρίζεται στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται, μεταξύ άλλων, στα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη και αποσκοπεί στην προαγωγή των δικαιωμάτων αυτών υπέρ των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες. Το δικαίωμα σιωπής κατοχυρώνεται όχι μόνο στο άρθρο 48 του Χάρτη, σχετικά με το τεκμήριο αθωότητας και τα δικαιώματα άμυνας, αλλά και στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, σχετικά με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.

Το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', και παράγραφος 2, καθώς και το άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2012/13 προβλέπουν υποχρέωση των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών να ενημερώνουν αμέσως τους υπόπτους ή κατηγορουμένους για τα δικαιώματά τους, ιδίως το δικαίωμα σιωπής. Εν πάση περιπτώσει, η ενημέρωση πρέπει να παρέχεται το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη εξέταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου από την αστυνομία ή από άλλη αρμόδια αρχή.

Κατά το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2012/13, τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του έχει δικαίωμα προσφυγής, σύμφωνα με τις προβλεπόμενες στο εθνικό δίκαιο διαδικασίες, κατά της ενδεχόμενης παράλειψης ή άρνησης της αρμόδιας αρχής να παράσχει πληροφορίες σύμφωνα με την οδηγία αυτή. Δεδομένου ότι η ως άνω διάταξη έχει μεταξύ άλλων εφαρμογή στην περίπτωση κατά την οποία η σχετική με το δικαίωμα σιωπής ενημέρωση έχει παρασχεθεί καθυστερημένα, ο ύποπτος ή κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του πρέπει να έχει τη δυνατότητα να προσβάλει την εν λόγω έλλειψη γνωστοποίησης.

Εντούτοις, η προμνησθείσα διάταξη δεν διευκρινίζει ούτε τις λεπτομέρειες και τις προθεσμίες εντός των οποίων οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι καθώς και, κατά περίπτωση, ο συνήγορός τους μπορούν να επικαλεστούν παράβαση της υποχρέωσης άμεσης ενημέρωσης των εν λόγω υπόπτων και κατηγορουμένων σχετικά με το δικαίωμά τους σιωπής ούτε τις ενδεχόμενες δικονομικές συνέπειες που απορρέουν από τη μη επίκληση της εν λόγω παράβασης, όπως είναι η εξουσία του δικαστηρίου της ουσίας που αποφαινεται επί ποινικών υποθέσεων να εξετάσει αυτεπαγγέλτως την εν λόγω παράβαση, με σκοπό την ακύρωση της διαδικασίας. Επομένως, τα κράτη μέλη διαθέτουν διακριτική ευχέρεια όσον αφορά τον καθορισμό των εν λόγω λεπτομερειών και συνεπειών.

Ωστόσο, όταν εφαρμόζουν το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', το άρθρο 4, παράγραφος 1, και το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2012/13, τα κράτη μέλη υποχρεούνται, σύμφωνα με το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, να διασφαλίζουν την τήρηση των απαιτήσεων που απορρέουν τόσο από το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και δίκαιης δίκης, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, όσο και από τα δικαιώματα άμυνας που κατοχυρώνονται στο άρθρο 48, παράγραφος 2, του Χάρτη, τα οποία συγκεκριμενοποιούνται με τις εν λόγω διατάξεις της οδηγίας 2012/13.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, σύμφωνα με τις διευκρινίσεις που παρέσχε η Γαλλική Κυβέρνηση, το γαλλικό ποινικό δίκαιο²⁰⁶ επιτρέπει στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο καθώς και, κατά περίπτωση, στον δικηγόρο του να επικαλεστεί ανά πάσα στιγμή, μεταξύ της προσωρινής κράτησής του και της προβολής υπερασπιστικών ισχυρισμών επί της ουσίας, κάθε παράβαση της υποχρέωσης άμεσης ενημέρωσης του υπόπτου ή του κατηγορουμένου σχετικά με το δικαίωμά του σιωπής, διευκρινιζομένου ότι τόσο ο εν λόγω ύποπτος και ο κατηγορούμενος όσο και ο συνήγορός

²⁰⁵ Βλ. αιτιολογική σκέψη 14 της οδηγίας 2012/13.

²⁰⁶ Ειδικότερα, το άρθρο 63-1, παράγραφος 3, το άρθρο 63-4-1 και το άρθρο 385 του κώδικα ποινικής δικονομίας.

του έχουν δικαίωμα πρόσβασης στη δικογραφία και, ιδίως, στο πρακτικό με το οποίο διαπιστώνεται η γνωστοποίηση της θέσης υπό προσωρινή κράτηση καθώς και των συναφών δικαιωμάτων.

Τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια, δυνάμει του περιθωρίου εκτιμήσεως που τους καταλείπει η οδηγία 2012/13, να περιορίζουν χρονικά την επίκληση μιας τέτοιας παράβασης στο στάδιο που προηγείται της προβολής των υπερασπιστικών ισχυρισμών επί της ουσίας. Ειδικότερα, η απαγόρευση που επιβάλλεται στον ποινικό δικαστή της ουσίας να εξετάζει αυτεπαγγέλτως την εν λόγω παράβαση, με σκοπό την ακύρωση της διαδικασίας, σέβεται κατ' αρχήν τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη, εφόσον ο ύποπτος, ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του είχε τη συγκεκριμένη και πραγματική δυνατότητα να επικαλεστεί την εν λόγω παράβαση και διέθετε προς τούτο εύλογη προθεσμία καθώς και πρόσβαση στη δικογραφία.

Πάντως, το συμπέρασμα αυτό ισχύει μόνον εφόσον τα πρόσωπα αυτά είχαν κατά τρόπο συγκεκριμένο και πραγματικό, κατά τη διάρκεια της προθεσμίας που τους παρέχεται για να προβάλουν παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', και του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2012/13, το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 της οδηγίας 2013/48 και διευκολύνεται από τον μηχανισμό της δικαστικής αρωγής τον οποίο προβλέπει η οδηγία 2016/1919.

Το γεγονός ότι ο ύποπτος και ο κατηγορούμενος πρέπει να έχουν, κατά το εθνικό δίκαιο, συγκεκριμένη και πραγματική δυνατότητα να τύχουν της συνδρομής δικηγόρου δεν αποκλείει, ωστόσο, το γεγονός ότι, αν παραιτηθούν από την εν λόγω δυνατότητα, οφείλουν, κατ' αρχήν, να υποστούν τις ενδεχόμενες συνέπειες της παραίτησης αυτής, εφόσον αυτή επήλθε σύμφωνα με την οδηγία 2013/48. Συναφώς, ο ύποπτος ή κατηγορούμενος πρέπει να έχει λάβει, προφορικά ή εγγράφως, σαφή και επαρκή ενημέρωση σε απλή και κατανοητή γλώσσα σχετικά με το περιεχόμενο του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο και τις ενδεχόμενες συνέπειες της παραίτησης από αυτό, η δε παραίτηση πρέπει να δίνεται ελεύθερα και χωρίς περιθώρια αμφιβολίας.

Τέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όταν διαπιστώνεται διαδικαστική πλημμέλεια, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να εκτιμούν αν η πλημμέλεια αυτή θεραπεύθηκε κατά τη διάρκεια της διαδικασίας που ακολούθησε, δεδομένου ότι η μη πραγματοποίηση τέτοιας εκτίμησης είναι, αυτή καθεαυτήν, *prima facie* ασύμβατη προς τις απαιτήσεις περί δίκαιης δίκης κατά την έννοια του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου²⁰⁷. Επομένως, σε περίπτωση που ο ύποπτος δεν έχει ενημερωθεί εγκαίρως για τα δικαιώματά του να μην αυτοενοχοποιηθεί και να σιωπήσει, πρέπει να καθοριστεί αν, παρά το κενό αυτό, η ποινική διαδικασία στο σύνολό της μπορεί να θεωρηθεί δίκαιη, λαμβανομένων υπόψη διαφόρων παραγόντων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται το ζήτημα αν οι δηλώσεις που ελήφθησαν ελλείψει τέτοιας ενημέρωσης αποτελούν αναπόσπαστο ή σημαντικό μέρος των επιβαρυντικών στοιχείων, καθώς και η ισχύς των λοιπών στοιχείων της δικογραφίας²⁰⁸.

²⁰⁷ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 28ης Ιανουαρίου 2020, Mehmet Zeki Celebi κατά Τουρκίας, CE:ECHR:2020:0128JUD002758207 § 51.

²⁰⁸ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Ibrahim κ.λπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, CE:ECHR:2016:0913JUD005054108 § 273 και 274.

3. Αμοιβαία αναγνώριση των καταδικαστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις

Απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, MV (Συγχώνευση ποινών) (C-583/22 PPU, EU:C:2023:5)

«Προδικαστική παραπομπή – Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Απόφαση-πλαίσιο 2008/675/ΔΕΥ – Άρθρο 3, παράγραφος 1 – Αρχή της εξομοίωσης των καταδικαστικών αποφάσεων που έχουν εκδοθεί σε άλλο κράτος μέλος – Υποχρέωση αναγνώρισης ότι οι εν λόγω καταδικαστικές αποφάσεις έχουν αποτελέσματα ισοδύναμα με εκείνα που έχουν οι προγενέστερες εθνικές καταδικαστικές αποφάσεις – Εθνικοί κανόνες σχετικοί με την εκ των υστέρων συγχώνευση των ποινών – Πολλαπλά αδικήματα– Καθορισμός συνολικής ποινής – Ανώτατο όριο τα 15 έτη όσον αφορά πρόσκαιρη στερητική της ελευθερίας ποινή – Άρθρο 3, παράγραφος 5 – Εξαίρεση – Αδίκημα που διαπράχθηκε πριν από την επιβολή ή την εκτέλεση των ποινών στο άλλο κράτος μέλος»

Στις 10 Οκτωβρίου 2003, ο MV, Γάλλος υπήκοος, απήγαγε μια φοιτήτρια από πανεπιστήμιο της Γερμανίας και τη βίασε. Αν και ουδέποτε είχε καταδικαστεί για ποινικό αδίκημα στη Γερμανία, ο MV είχε, αντιθέτως, καταδικαστεί επανειλημμένως στη Γαλλία, μεταξύ άλλων, σε στερητική της ελευθερίας ποινή δεκαπέντε ετών. Οι καταδικαστικές αυτές αποφάσεις εκδόθηκαν στο σύνολό τους από γαλλικά δικαστήρια μετά την ως άνω ημερομηνία και αφορούσαν πράξεις που είχαν τελεστεί πριν από τον Οκτώβριο του 2003.

Αφού εξέτισε ποινή φυλάκισης 17 ετών και 9 μηνών στη Γαλλία, ο MV παραδόθηκε στις γερμανικές αρχές τον Ιούλιο του 2021. Το Φεβρουάριο του 2022, το Landgericht Freiburg im Breisgau (περιφερειακό δικαστήριο του Freiburg im Breisgau, Γερμανία) δίκασε τον MV για τις πράξεις που είχε τελέσει στις 10 Οκτωβρίου 2003 στη Γερμανία, τον έκρινε ένοχο για βιασμό διακεκριμένης μορφής και τον καταδίκασε σε στερητική της ελευθερίας ποινή έξι ετών. Το δικαστήριο έκρινε ότι η «αρμόζουσα» ποινή για τις πράξεις που τέλεσε ο MV στη Γερμανία ήταν η στέρηση της ελευθερίας του για επτά έτη. Ωστόσο, επειδή δεν μπορούσε να συγχωνεύσει εκ των υστέρων την ποινή αυτή με τις ποινές που είχαν επιβληθεί στη Γαλλία, μείωσε κατά ένα έτος την ποινή «εν είδει αντισταθμίσεως».

Το αιτούν δικαστήριο, επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως κατά της απόφασης αυτής, διερωτάται, κατ' ουσίαν, εάν η απόφαση αυτή συνάδει με τις διατάξεις της απόφασης-πλαισίου 2008/675²⁰⁹ οι οποίες, αφενός, εισάγουν την αρχή της εξομοίωσης των καταδικαστικών αποφάσεων που έχουν εκδοθεί σε άλλα κράτη μέλη²¹⁰ και, αφετέρου, προβλέπουν εξαίρεση από την αρχή αυτή²¹¹.

²⁰⁹ Απόφαση-πλαίσιο 2008/675/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 2008, για τη συνεκτίμηση των καταδικαστικών αποφάσεων μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης επ' ευκαιρία νέας ποινικής διαδικασίας (ΕΕ 2008, L 220, σ. 32).

²¹⁰ Η αρχή αυτή προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της απόφασης-πλαισίου 2008/675, κατά το οποίο «[κ]άθε κράτος μέλος μεριμνά ώστε, επ' ευκαιρία ποινικής διαδικασίας κατά ενός προσώπου, οι καταδικαστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί προηγουμένως σε άλλα κράτη μέλη κατά του ίδιου προσώπου για διαφορετικά πραγματικά περιστατικά, ως προς τις οποίες έχουν ληφθεί πληροφορίες βάσει των εφαρμοστέων πράξεων περί αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής ή περί ανταλλαγής πληροφοριών ποινικών μητρώων, να συνεκτιμώνται στο βαθμό που συνεκτιμώνται οι πρότερες εθνικές καταδικαστικές αποφάσεις και να έχουν ισοδύναμα έννομα αποτελέσματα με τις πρότερες εθνικές καταδικαστικές αποφάσεις, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο».

²¹¹ Η εξαίρεση αυτή προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 5, πρώτο εδάφιο, της απόφασης-πλαισίου 2008/675, δυνάμει του οποίου, «[α]ν η αξιόποινη πράξη την οποία αφορά η νέα ποινική διαδικασία έχει τελεσθεί πριν από την έκδοση της πρότερης καταδικαστικής απόφασης ή την πλήρη εκτέλεσή της, οι παράγραφοι 1 και 2 δεν συνεπάγονται την υποχρέωση

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι καταδικαστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί στη Γαλλία κατά του ΜV θα μπορούσαν κατ' αρχήν, εφόσον εξομοιωθούν με τις καταδικαστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί στη Γερμανία, να ληφθούν υπόψη κατά τη συγχώνευση των ποινών. Ωστόσο, στο πλαίσιο της εκ των υστέρων συγχώνευσης των ποινών, πρέπει να ληφθεί υπόψη το ανώτατο όριο των δεκαπέντε ετών που προβλέπεται για τις πρόσκαιρες στερητικές της ελευθερίας ποινές, σύμφωνα με τους κανόνες του γερμανικού δικαίου. Σε περίπτωση εξομίωσης των καταδικαστικών αποφάσεων που έχουν εκδοθεί στη Γαλλία κατά του ΜV, το ανώτατο αυτό όριο έχει ήδη καλυφθεί με την καταδίκη του τελευταίου σε στερητική της ελευθερίας ποινή δεκαπέντε ετών στο εν λόγω κράτος μέλος. Ως εκ τούτου, η ποινή που επιβλήθηκε σε βάρος του στη Γερμανία δεν μπορεί να εκτελεστεί στην πράξη.

Το αιτούν δικαστήριο ερωτά, συνεπώς, το Δικαστήριο σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής της προαναφερθείσας αρχής στην υπό κρίση υπόθεση. Σε περίπτωση αδυναμίας εφαρμογής της, το αιτούν δικαστήριο ζητεί επίσης να διευκρινιστεί εάν, κατά την επιμέτρηση της ποινής για την εγχώρια αξιόποινη πράξη, το μειονέκτημα που προκύπτει από την αδυναμία εκ των υστέρων συγχώνευσης των ποινών πρέπει κατ' ανάγκην να προσδιορίζεται επακριβώς και να αιτιολογείται.

Στο πλαίσιο της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το Δικαστήριο αποσαφηνίζει το εύρος της εξαίρεσης από την αρχή της εξομίωσης των καταδικαστικών αποφάσεων που έχουν εκδοθεί σε άλλα κράτη μέλη, καθώς και τις υποχρεώσεις των κρατών μελών κατά την εφαρμογή της αρχής αυτής.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι, δυνάμει της απόφασης-πλαισίου 2008/675²¹², κράτος μέλος δεν υποχρεούται, επ' ευκαιρία ποινικής διαδικασίας κατά ορισμένου προσώπου, να αναγνωρίσει σε πρότερες εθνικές καταδικαστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί σε άλλο κράτος μέλος, κατά του ίδιου προσώπου και για διαφορετικά πραγματικά περιστατικά, αποτελέσματα ισοδύναμα με εκείνα που αποδίδονται σε πρότερες εθνικές καταδικαστικές αποφάσεις σύμφωνα με τους κανόνες του εθνικού δικαίου περί συγχώνευσης ποινών, όταν, αφενός, η αξιόποινη πράξη την οποία αφορά η εν λόγω διαδικασία έχει τελεστεί πριν από την έκδοση των πρότερων αυτών καταδικαστικών αποφάσεων και, αφετέρου, η συνεκτίμηση των πρότερων αυτών καταδικαστικών αποφάσεων σύμφωνα με τους εν λόγω κανόνες θα εμπόδιζε το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο να επιβάλει στο οικείο πρόσωπο εκτελεστή ποινή.

για τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν τους εθνικούς κανόνες τους για την επιβολή ποινών, εφόσον η εφαρμογή των εν λόγω κανόνων σε καταδικαστικές αποφάσεις της αλλοδαπής ενδέχεται να περιορίζει την επιβολή ποινής από τη δικαστική αρχή επ' ευκαιρία νέας διαδικασίας».

²¹² Πρόκειται ειδικότερα για το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 5, της απόφασης-πλαισίου 2008/675.

Για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι η εν λόγω απόφαση-πλαίσιο ²¹³ υποχρεώνει κατ' αρχήν τα κράτη μέλη να συνεκτιμούν, επ' ευκαιρία ποινικής διαδικασίας κατά ορισμένου προσώπου, πρότερες καταδικαστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί σε άλλο κράτος μέλος κατά του ίδιου προσώπου για διαφορετικά πραγματικά περιστατικά. Ωστόσο, δυνάμει της εξαίρεσης από την αρχή αυτή, εάν η αξιόποινη πράξη την οποία αφορά η νέα ποινική διαδικασία έχει τελεσθεί πριν από την έκδοση της πρότερης καταδικαστικής απόφασης ή την πλήρη εκτέλεσή της, τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να εφαρμόζουν τους εθνικούς κανόνες τους για την επιβολή ποινών, εάν η εφαρμογή των εν λόγω κανόνων σε καταδικαστικές αποφάσεις της αλλοδαπής μπορεί να περιορίσει την επιβολή ποινής από τη δικαστική αρχή επ' ευκαιρία νέας διαδικασίας.

Το Δικαστήριο επισημαίνει στη συνέχεια ότι, δεδομένου ότι η προβλεπόμενη από την εξαίρεση αυτή χρονικής φύσεως προϋπόθεση πληρούται υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, οι τελευταίες ενδέχεται να εμπίπτουν στην εξαίρεση αυτή. Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει, αφενός, ότι οι κανόνες του γερμανικού δικαίου περί συγχώνευσης ποινών αποτελούν «εθνικούς κανόνες για την επιβολή ποινών» και, αφετέρου, ότι η εφαρμογή των κανόνων αυτών όσον αφορά τις πρότερες καταδικαστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί στη Γαλλία θα εμπόδιζε το εθνικό δικαστήριο να επιβάλει εκτελεστή ποινή. Ως εκ τούτου, η αναγνώριση, εν προκειμένω, στις πρότερες καταδικαστικές αποφάσεις που εκδόθηκαν στη Γαλλία αποτελεσμάτων ισοδύναμων με εκείνα που αποδίδονται σε πρότερες εθνικές καταδικαστικές αποφάσεις ενδέχεται να «περιορίζει την επιβολή ποινής από τη δικαστική αρχή επ' ευκαιρία νέας διαδικασίας». Κατά συνέπεια, η εν λόγω εξαίρεση έχει εφαρμογή υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, με αποτέλεσμα το εθνικό δικαστήριο να απαλλάσσεται από την υποχρέωση να αναγνωρίσει στις πρότερες καταδικαστικές αποφάσεις που εκδόθηκαν στη Γαλλία αποτελέσματα ισοδύναμα με εκείνα που αποδίδονται στις εθνικές καταδικαστικές αποφάσεις σύμφωνα με τους κανόνες περί συγχώνευσης ποινών.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η συνεκτίμηση πρότερων καταδικαστικών αποφάσεων που έχουν εκδοθεί σε άλλο κράτος μέλος, κατά την έννοια της εν λόγω απόφασης-πλαισίου 2008/675 ²¹⁴, δεν απαιτεί από το εθνικό δικαστήριο να προσδιορίσει επακριβώς και να αιτιολογήσει το μειονέκτημα που προκύπτει από την αδυναμία εκ των υστέρων συγχώνευσης των ποινών, όπως αυτή προβλέπεται για τις πρότερες εθνικές καταδικαστικές αποφάσεις.

Το Δικαστήριο επισημαίνει, συναφώς, ότι, σε κάθε ποινική διαδικασία που εμπίπτει στην προαναφερθείσα εξαίρεση, τα κράτη μέλη οφείλουν να εξασφαλίζουν ότι «τα δικαστήριά τους μπορούν να συνεκτιμούν άλλως τις πρότερες καταδικαστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί σε άλλα κράτη μέλη». Εντούτοις, ουδεμία υποχρέωση μπορεί να συναχθεί από την προβλεπόμενη στην εξαίρεση αυτή διάταξη όσον αφορά τους ειδικούς ουσιαστικούς ή δικονομικούς κανόνες που πρέπει να τηρούνται συναφώς από τα εθνικά δικαστήρια. Κατά συνέπεια, από τη διάταξη αυτή δεν μπορεί να συναχθεί υποχρέωση του δικαστηρίου της ουσίας να προβεί, υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, σε ποσοτικό υπολογισμό του μειονεκτήματος που προκύπτει από την αδυναμία εφαρμογής των εθνικών κανόνων περί συγχώνευσης ποινών, όπως προβλέπεται για τις εθνικές καταδικαστικές αποφάσεις, και, εν συνεχεία, να διατάξει τη μείωση της ποινής βάσει του υπολογισμού αυτού.

²¹³ Βλ. άρθρο 3, παράγραφος 1, της απόφασης-πλαισίου 2008/675.

²¹⁴ Το Δικαστήριο παραπέμπει στο άρθρο 3, παράγραφος 5, δεύτερο εδάφιο, της απόφασης-πλαισίου 2008/675, το οποίο προβλέπει ότι, «[ε]ντούτοις, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι, στις περιπτώσεις αυτές, τα δικαστήριά τους μπορούν να συνεκτιμούν άλλως τις πρότερες καταδικαστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί σε άλλα κράτη μέλη».

4. Ευρωπαϊκή Εισαγγελία

Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), G. K. κ.λπ. (Ευρωπαϊκή Εισαγγελία) (C-281/22, EU:C:2023:1018)

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Ευρωπαϊκή Εισαγγελία – Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1939 – Άρθρο 31 – Διασυνοριακές έρευνες – Δικαστική έγκριση – Έκταση του ελέγχου – Άρθρο 32 – Επιβολή των μέτρων που έχουν ανατεθεί»

Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία διεξάγει, μέσω ενός Ευρωπαίου εντεταλμένου εισαγγελέα στη Γερμανία, προκαταρκτικές έρευνες σε βάρος των G. K., S. L. και B. O. D. GmbH, για τους οποίους υπάρχουν υπόνοιες ότι υπέβαλαν ψευδείς τελωνειακές διασαφήσεις και, κατά τον τρόπο αυτόν, προκάλεσαν ζημία περίπου 1 295 000 ευρώ στα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης.

Στο πλαίσιο της έρευνας που διεξάγεται στη Γερμανία, η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία έκρινε αναγκαία τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε άλλα κράτη μέλη, μεταξύ των οποίων η Αυστρία. Για τον σκοπό αυτόν, ο επιληφθείς Γερμανός Ευρωπαίος εντεταλμένος εισαγγελέας ανέθεσε ²¹⁵ σε Αυστριακό βοηθό Ευρωπαίο εντεταλμένο εισαγγελέα την επιτόπια έρευνα και την κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων των κατηγορουμένων τα οποία βρίσκονταν στην Αυστρία. Στις 9 Νοεμβρίου 2021 ο τελευταίος διέταξε επιτόπιες έρευνες και κατασχέσεις τόσο στις εμπορικές εγκαταστάσεις της B. O. D. και της μητρικής της εταιρίας όσο και στις κατοικίες των G. K. και S. L., οι οποίες βρίσκονταν όλες στην Αυστρία. Ζήτησε επίσης από τα αρμόδια αυστριακά δικαστήρια να εγκρίνουν τα μέτρα αυτά ²¹⁶. Αφού ελήφθησαν οι σχετικές εγκρίσεις, εκτελέστηκαν τα διαταχθέντα μέτρα.

Την 1η Δεκεμβρίου 2021 οι G. K., B. O. D. και S. L. προσέφυγαν κατά των αποφάσεων των αυστριακών δικαστηρίων με τις οποίες εγκρίθηκε η λήψη των επίμαχων μέτρων ενώπιον του Oberlandesgericht Wien (εφετείου Βιέννης, Αυστρία), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου. Προσέβαλαν, μεταξύ άλλων, την αιτιολόγηση των μέτρων έρευνας που διατάχθηκαν εις βάρος τους.

Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν, σε περίπτωση που για ένα μέτρο έρευνας που έχει ανατεθεί απαιτείται η λήψη δικαστικής έγκρισης στο κράτος μέλος του βοηθού Ευρωπαίου εντεταλμένου εισαγγελέα, το μέτρο αυτό πρέπει να εξετάζεται από δικαστήριο αυτού του κράτους μέλους υπό το πρίσμα του συνόλου των τυπικών και ουσιαστικών κανόνων που προβλέπονται στο εν λόγω κράτος μέλος.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου παρέχει διευκρινίσεις όσον αφορά την έκταση του ελέγχου που μπορούν να ασκούν τα δικαστήρια ενώπιον των οποίων εκκρεμεί αίτημα του βοηθού Ευρωπαίου εντεταλμένου εισαγγελέα για την έγκριση μέτρου έρευνας που έχει ανατεθεί.

²¹⁵ Δυνάμει του άρθρου 31 του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 2017, σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (ΕΕ 2017, L 283, σ. 1, στο εξής: κανονισμός 2017/1939).

²¹⁶ Το άρθρο 31, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 2017/1939 προβλέπει ότι, αν απαιτείται δικαστική έγκριση για το μέτρο σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους του βοηθού Ευρωπαίου εντεταλμένου εισαγγελέα, αυτός λαμβάνει την έγκριση σύμφωνα με το δίκαιο του εν λόγω κράτους μέλους.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, μολονότι το άρθρο 31, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 2017/1939 προβλέπει τη λήψη δικαστικής έγκρισης σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους του βοηθού Ευρωπαϊού εντεταλμένου εισαγγελέα όταν για μέτρο έρευνας που έχει ανατεθεί απαιτείται τέτοια έγκριση δυνάμει του δικαίου του εν λόγω κράτους μέλους, τα άρθρα 31 και 32 του ως άνω κανονισμού δεν διευκρινίζουν την έκταση του ελέγχου που διενεργεί το αρμόδιο δικαστήριο. Εντούτοις, από το γράμμα των δύο αυτών άρθρων²¹⁷ προκύπτει ότι η λήψη μέτρου έρευνας που έχει ανατεθεί, καθώς και η αιτιολόγησή του, διέπονται από το δίκαιο του κράτους μέλους του επιληφθέντος Ευρωπαϊού εντεταλμένου εισαγγελέα, ενώ η εκτέλεση ενός τέτοιου μέτρου διέπεται από το δίκαιο του κράτους μέλους του βοηθού Ευρωπαϊού εντεταλμένου εισαγγελέα. Η ως άνω διάκριση που γίνεται στα άρθρα αυτά, μεταξύ της αιτιολόγησης και της λήψης μέτρου έρευνας που έχει ανατεθεί, αφενός, και της εκτέλεσής του, αφετέρου, απηχεί την υποκείμενη λογική του συστήματος δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των κρατών μελών, το οποίο στηρίζεται στις αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της αμοιβαίας αναγνώρισης. Στο πλαίσιο της δικαστικής συνεργασίας που στηρίζεται στις αρχές αυτές, η αρχή εκτελέσεως δεν οφείλει να ελέγχει αν η αρχή εκδόσεως τήρησε τις προϋποθέσεις εκδόσεως της δικαστικής αποφάσεως την οποία οφείλει να εκτελέσει.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει στη συνέχεια ότι, με τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, ο κανονισμός 2017/1939 αποσκοπεί στην αποτελεσματικότερη καταπολέμηση των αδικημάτων που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης²¹⁸. Επομένως, ο νομοθέτης της Ένωσης, καθορίζοντας τις προβλεπόμενες στον κανονισμό αυτό διαδικασίες, θέλησε να θεσπίσει έναν μηχανισμό που να διασφαλίζει ότι οι διασυνοριακές έρευνες που διεξάγονται από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία θα είναι τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικές με τις διαδικασίες που εφαρμόζονται στο πλαίσιο του συστήματος δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των κρατών μελών το οποίο στηρίζεται στις αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της αμοιβαίας αναγνώρισης. Αν, όμως, η χορήγηση της δικαστικής έγκρισης που προβλέπεται στο άρθρο 31, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του εν λόγω κανονισμού μπορούσε να τελεί υπό την προϋπόθεση εξέτασης, από την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους του βοηθού Ευρωπαϊού εντεταλμένου εισαγγελέα, των στοιχείων που αφορούν την αιτιολόγηση και τη λήψη του σχετικού μέτρου έρευνας που έχει ανατεθεί, τούτο θα συνεπαγόταν, στην πράξη, ένα σύστημα λιγότερο αποτελεσματικό από εκείνο που θεσπίζουν τέτοιες νομικές πράξεις και θα έθιγε, επομένως, τον σκοπό που επιδιώκει ο κανονισμός αυτός. Πράγματι, αφενός, η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους του βοηθού Ευρωπαϊού εντεταλμένου εισαγγελέα θα όφειλε, μεταξύ άλλων, να εξετάσει ενδελεχώς το σύνολο του φακέλου της υποθέσεως, ο οποίος θα έπρεπε να της διαβιβαστεί και, ενδεχομένως, να μεταφραστεί. Αφετέρου, η αρχή αυτή θα έπρεπε, για να προβεί στην εξέταση αυτή, να εφαρμόσει το δίκαιο του κράτους μέλους του επιληφθέντος Ευρωπαϊού εντεταλμένου εισαγγελέα, ενώ δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι η καταλληλότερη προς τούτο.

Το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο κανονισμός 2017/1939 προβλέπει, για τους σκοπούς της συνεργασίας μεταξύ των Ευρωπαίων εντεταλμένων εισαγγελέων στο πλαίσιο των διασυνοριακών ερευνών της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, τη διάκριση μεταξύ των αρμοδιοτήτων που συνδέονται με την αιτιολόγηση και τη λήψη του μέτρου που έχει ανατεθεί, οι οποίες ανήκουν στον επιληφθέντα Ευρωπαίο εντεταλμένο εισαγγελέα, και εκείνων που αφορούν την εκτέλεση του μέτρου, οι οποίες ανήκουν στον βοηθό Ευρωπαίο εντεταλμένο εισαγγελέα. Σύμφωνα με αυτή την κατανομή αρμοδιοτήτων, ο έλεγχος που έχει σχέση με τη δικαστική έγκριση που απαιτείται βάσει του δικαίου

²¹⁷ Ειδικότερα, από το γράμμα του άρθρου 31, παράγραφοι 1 και 2, και του άρθρου 32 του κανονισμού 2017/1939.

²¹⁸ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 12, 14, 20 και 60 του κανονισμού 2017/1939.

του κράτους μέλους του βοηθού Ευρωπαϊού εντεταλμένου εισαγγελέα μπορεί να αφορά μόνον τα σχετικά με την εκτέλεση του μέτρου στοιχεία, αποκλειομένων των στοιχείων που αφορούν την αιτιολόγηση και τη λήψη του εν λόγω μέτρου.

Όσον αφορά τα στοιχεία που έχουν σχέση με την αιτιολόγηση και τη λήψη του μέτρου που έχει ανατεθεί, το Δικαστήριο υπογραμμίζει, εντούτοις, ότι αυτά πρέπει να υποβάλλονται σε προηγούμενο δικαστικό έλεγχο στο κράτος μέλος του επιληφθέντος Ευρωπαϊού εντεταλμένου εισαγγελέα σε περίπτωση σοβαρής επεμβάσεως στα δικαιώματα του ενδιαφερομένου τα οποία κατοχυρώνονται από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πράγματι, σύμφωνα με το άρθρο 31, παράγραφος 2, του κανονισμού 2017/1939, εναπόκειται στο κράτος μέλος του επιληφθέντος Ευρωπαϊού εντεταλμένου εισαγγελέα να προβλέψει προηγούμενο δικαστικό έλεγχο των προϋποθέσεων που αφορούν την αιτιολόγηση και τη λήψη μέτρου έρευνας που έχει ανατεθεί, λαμβανομένων υπόψη των απαιτήσεων που απορρέουν από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Σε περίπτωση που πρόκειται για μέτρα έρευνας όπως επιτόπιες έρευνες σε ιδιωτικές κατοικίες, συντηρητικά μέτρα που αφορούν προσωπικά είδη ή δέσμευση περιουσιακών στοιχείων, εναπόκειται συνεπώς στο εν λόγω κράτος μέλος να προβλέψει, στο εθνικό δίκαιο, κατάλληλες και επαρκείς εγγυήσεις, όπως προηγούμενο δικαστικό έλεγχο, προκειμένου να διασφαλιστεί η νομιμότητα και η αναγκαιότητα των μέτρων αυτών.

VI. Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις

1. Κανονισμός 2201/2003 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας

Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2023, ΤΤ (Παράνομη μετακίνηση παιδιού) (C-87/22, EU:C:2023:571)

«Προδικαστική παραπομπή – Διεθνής δικαιοδοσία σε διαφορές γονικής μέριμνας – Κανονισμός (ΕΕ) 2201/2003 – Άρθρα 10 και 15 – Παραπομπή σε δικαστήριο άλλου κράτους μέλους που είναι σε θέση να κρίνει καλύτερα την υπόθεση – Προϋποθέσεις – Δικαστήριο του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί μετακινήθηκε παράνομα – Σύμβαση της Χάγης του 1980 – Υπέρτερο συμφέρον του παιδιού»

Ο ΤΤ και η ΑΚ, Σλοβάκοι υπήκοοι, είναι γονείς των V και M, τέκνων γεννηθέντων στη Σλοβακία το 2012. Το 2014, η οικογένεια εγκαταστάθηκε στην Αυστρία. Οι ΤΤ και ΑΚ χώρισαν το 2020 και η ΑΚ πήρε τα παιδιά για να ζήσουν μαζί της στη Σλοβακία, χωρίς τη συγκατάθεση του ΤΤ. Κατόπιν τούτου, ο ΤΤ υπέβαλε ενώπιον σλοβακικού δικαστηρίου αίτηση επιστροφής των παιδιών δυνάμει της Σύμβασης της Χάγης του 1980²¹⁹. Παράλληλα, υπέβαλε αίτηση ενώπιον αυστριακού δικαστηρίου ζητώντας να του ανατεθεί η αποκλειστική επιμέλεια αμφότερων των παιδιών. Η ΑΚ κατέθεσε ενώπιον του ίδιου δικαστηρίου αίτηση με την οποία του ζήτησε να καλέσει σλοβακικό δικαστήριο να κρίνει ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία όσον αφορά το δικαίωμα επιμέλειας των τέκνων, σύμφωνα με τον κανονισμό 2201/2003^{220 221}, ισχυριζόμενη ότι τα σλοβακικά δικαστήρια ήταν καταλληλότερα να εκδικάσουν το ζήτημα της γονικής μέριμνας αμφότερων των παιδιών.

Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η διεθνή δικαιοδοσία ως προς την εκδίκαση της υπόθεσης σχετικά με την επιμέλεια του παιδιού μπορεί να μεταβιβαστεί, δυνάμει του κανονισμού 2201/2003²²², σε δικαστήριο του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί έχει αποκτήσει τη συνήθη διαμονή του μετά από παράνομη μετακίνηση και αν οι προϋποθέσεις που διέπουν μια τέτοια μεταβίβαση έχουν εξαντλητικό χαρακτήρα.

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του ως άνω δικαστηρίου, το Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις σχετικά με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες το δικαστήριο κράτους μέλους που έχει διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσει επί της ουσίας υπόθεση γονικής μέριμνας βάσει του άρθρου 10 του κανονισμού αυτού δύναται, κατ'εξαιρέση, να παραπέμψει την υπόθεση, σύμφωνα με τα

²¹⁹ Σύμβαση για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών, η οποία συνήφθη στη Χάγη στις 25 Οκτωβρίου 1980.

²²⁰ Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1347/2000 (ΕΕ 2003, L 338, σ. 1). Το άρθρο 15 του κανονισμού 2201/2003 προβλέπει ότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το δικαστήριο κράτους μέλους που έχει διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσει υπόθεση γονικής μέριμνας δύναται να παραπέμψει την υπόθεση ή μέρος της υπόθεσης σε δικαστήριο άλλου κράτους μέλους με το οποίο το παιδί έχει ιδιαίτερη σχέση, εφόσον το τελευταίο δικαστήριο είναι σε θέση να κρίνει καλύτερα την υπόθεση και εφόσον αυτό εξυπηρετεί το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού.

²²¹ Ιδίως στο άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο β', παράγραφος 2, στοιχείο α', και παράγραφος 5, του κανονισμού αυτού.

²²² Κατά το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού αυτού.

προβλεπόμενα στο άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού, σε δικαστήριο του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί μετακινήθηκε παράνομα από τον έναν γονέα.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Οι κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας σε διαφορές γονικής μέριμνας που περιέχονται στον κανονισμό 2201/2003 θεσπίστηκαν με σκοπό να ανταποκρίνονται στο υπέρτερο συμφέρον του παιδιού και, για τον λόγο αυτόν, προκρίνουν το κριτήριο της εγγύτητας. Συνακόλουθα, θεσπίζεται γενικός κανόνας διεθνούς δικαιοδοσίας²²³ υπέρ των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο οποίο το τέκνο έχει τη συνήθη διαμονή του κατά τον χρόνο ασκήσεως του ενδίκου βοηθήματος. Ωστόσο, ο κανόνας αυτός δεν θίγει²²⁴, μεταξύ άλλων, τις διατάξεις του άρθρου 10 του κανονισμού, το οποίο απονέμει διεθνή δικαιοδοσία στα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί είχε τη συνήθη διαμονή του αμέσως πριν από την παράνομη μετακίνηση ή κατακράτησή του. Η διάταξη αυτή, η οποία υλοποιεί έναν από τους σκοπούς του κανονισμού που συνίσταται στην αποτροπή της παράνομης μετακίνησης ή κατακράτησης τέκνων μεταξύ κρατών μελών, σκοπεί στο να εξουδετερώσει το αποτέλεσμα που θα επέφερε η εφαρμογή του κανόνα γενικής δικαιοδοσίας, σε περίπτωση παράνομης μετακίνησης του τέκνου, ήτοι τη μεταβίβαση της διεθνούς δικαιοδοσίας στο κράτος μέλος στο οποίο το τέκνο απέκτησε νέα συνήθη διαμονή κατόπιν της παράνομης μετακίνησης ή κατακράτησής του.

Εξάλλου, το άρθρο 15 του κανονισμού 2201/2003 προβλέπει μηχανισμό συνεργασίας βάσει του οποίου το δικαστήριο κράτους μέλους που έχει διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσει την υπόθεση δύναται να παραπέμψει κατ' εξαίρεση την υπόθεση σε δικαστήριο άλλου κράτους μέλους, υπό την προϋπόθεση ότι το τελευταίο δικαστήριο θα κρίνει ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία εντός προθεσμίας έξι εβδομάδων. Η δυνατότητα να γίνει χρήση της παραπομπής υφίσταται επίσης υπέρ δικαστηρίου του οποίου η διεθνής δικαιοδοσία θεμελιώνεται στο άρθρο 10 του κανονισμού 2201/2003, και δεν αποκλείεται η παραπομπή σε δικαστήριο του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί μετακινήθηκε παράνομα από τον έναν γονέα. Πράγματι, το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού, που συνιστά έναν από τους σκοπούς που επιδιώκει ο κανονισμός 2201/2003, συνιστά παράμετρο πρωταρχικής σημασίας, και η επίμαχη παραπομπή πρέπει να το εξυπηρετεί. Επομένως, δεν αντιβαίνει στους σκοπούς που επιδιώκει ο κανονισμός 2201/2003 το να διαθέτει το δικαστήριο που έχει διεθνή δικαιοδοσία σε διαφορές γονικής μέριμνας βάσει του άρθρου 10 του κανονισμού αυτού τη δυνατότητα να παραπέμψει την υπόθεση της οποίας έχει επιληφθεί σε δικαστήριο άλλου κράτους μέλους στο οποίο το παιδί μετακινήθηκε παράνομα από τον έναν γονέα.

Εντούτοις, παραπομπή χωρεί μόνον εφόσον πληρούνται σωρευτικώς και εξαντλητικώς τρεις προϋποθέσεις²²⁵, δηλαδή εφόσον υφίσταται «ιδιαιτέρη σχέση» μεταξύ του παιδιού και ενός άλλου κράτους μέλους, το δικαστήριο που έχει διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσει επί της ουσίας μια υπόθεση εκτιμά ότι δικαστήριο του εν λόγω άλλου κράτους μέλους είναι «σε θέση να κρίνει καλύτερα» την υπόθεση και η παραπομπή εξυπηρετεί το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού, υπό την έννοια ότι δεν συντρέχει κίνδυνος να έχει η εν λόγω παραπομπή επιζήμιες συνέπειες για την κατάσταση του παιδιού. Η ύπαρξη αιτήσεως επιστροφής στηριζόμενης στη Σύμβαση της Χάγης του 1980, επί της οποίας δεν έχει εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση στο κράτος μέλος στο οποίο το παιδί μετακινήθηκε παράνομα από τον έναν γονέα, δεν πρέπει να εμποδίζει την επίμαχη παραπομπή, αλλά

²²³ Σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού.

²²⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού.

²²⁵ Οι οποίες απαριθμούνται εξαντλητικώς στο άρθρο 15, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003.

το γεγονός αυτό πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εξέταση του κατά πόσον πληρούνται οι απαιτούμενες προϋποθέσεις προκειμένου να λάβει χώρα η παραπομπή.

Συναφώς, πρώτον, το γεγονός ότι το παιδί έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους αποτελεί ένα από τα κριτήρια με βάση τα οποία μπορεί να γίνει δεκτό ότι διατηρεί «ιδιαιτέρη σχέση» με το κράτος μέλος αυτό.

Δεύτερον, όσον αφορά την προϋπόθεση κατά την οποία το δικαστήριο στο οποίο εξετάζεται να παραπεμφθεί η υπόθεση πρέπει να είναι «σε θέση να κρίνει καλύτερα» την υπόθεση, το έχον διεθνή δικαιοδοσία δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη πλείονα στοιχεία. Κατ' αρχάς, η παραπομπή θα πρέπει να έχει πραγματική και συγκεκριμένη προστιθέμενη αξία για την έκδοση απόφασης σχετικής με το παιδί, συγκριτικά με την περίπτωση όπου η υπόθεση θα παρέμενε ενώπιον του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου. Τούτο συμβαίνει, π.χ., όταν το δικαστήριο στο οποίο εξετάζεται να παραπεμφθεί η υπόθεση έχει λάβει, κατόπιν αιτήσεως των διαδίκων της κύριας δίκης και δυνάμει των εφαρμοστέων δικονομικών κανόνων, ένα σύνολο επειγόντων προσωρινών μέτρων στηριζόμενων, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 20 του κανονισμού 2201/2003. Εν συνεχεία, η παραπομπή αυτή δεν πρέπει να ενέχει προδήλως τον κίνδυνο να στερηθεί ο γονέας που ζητεί την επιστροφή του παιδιού τη δυνατότητα να προβάλει αποτελεσματικά τα επιχειρήματά του ενώπιον του δικαστηρίου στο οποίο εξετάζεται να παραπεμφθεί η υπόθεση. Τέλος, όταν έχει υποβληθεί ενώπιον των αρμόδιων αρχών του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί μετακινήθηκε παράνομα αίτηση επιστροφής στηριζόμενη στη Σύμβαση της Χάγης του 1980, κανένα δικαστήριο του κράτους μέλους αυτού δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι «σε θέση να κρίνει καλύτερα» την υπόθεση πριν από την παρέλευση της προθεσμίας των έξι εβδομάδων που προβλέπεται για τη λήψη αποφάσεως επί της αιτήσεως επιστροφής του παιδιού²²⁶. Επιπλέον, η ουσιώδης καθυστέρηση των δικαστηρίων του εν λόγω κράτους μέλους να αποφανθούν επί της εν λόγω αιτήσεως μπορεί να αποτελέσει στοιχείο που συνηγορεί κατά της διαπίστωσης ότι τα δικαστήρια αυτά είναι σε θέση να κρίνουν καλύτερα επί της ουσίας όσον αφορά το δικαίωμα επιμέλειας. Συγκεκριμένα, αφού ενημερωθούν για την παράνομη μετακίνηση παιδιού, τα δικαστήρια του συμβαλλόμενου κράτους στο οποίο μετακινήθηκε το παιδί δεν μπορούν να αποφανθούν επί της ουσίας όσον αφορά το δικαίωμα επιμέλειας μέχρις ότου διαπιστωθεί, μεταξύ άλλων, ότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις για τυχόν επιστροφή του παιδιού²²⁷.

Τρίτον, όσον αφορά τη σχετική με το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού προϋπόθεση, στο πλαίσιο της οποίας δεν μπορεί να μη ληφθεί υπόψη η προσωρινή αδυναμία των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο οποίο το παιδί μετακινήθηκε παράνομα από τον έναν γονέα να εκδώσουν απόφαση επί της ουσίας όσον αφορά το δικαίωμα επιμέλειας, σύμφωνα με το συμφέρον αυτό, προτού το επιληφθέν της αιτήσεως επιστροφής του παιδιού δικαστήριο του κράτους μέλους αυτού αποφανθεί, τουλάχιστον, επί της αιτήσεως αυτής.

²²⁶ Η οποία προβλέπεται στο άρθρο 11 της Σύμβασης της Χάγης του 1980 και στο άρθρο 11 του κανονισμού 2201/2003.

²²⁷ Άρθρο 16 της Σύμβασης της Χάγης του 1980.

2. Κανονισμός 805/2004 για τη θέσπιση ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου για μη αμφισβητούμενες αξιώσεις

Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023, Lufthansa Technik AERO Alzey (C-393/21, EU:C:2023:104)

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις – Κανονισμός (ΕΚ) 805/2004 – Ευρωπαϊκός εκτελεστός τίτλος για μη αμφισβητούμενες αξιώσεις – Άρθρο 23, στοιχείο γ' – Αναστολή εκτέλεσης αποφάσεως η οποία έχει πιστοποιηθεί ως ευρωπαϊκός εκτελεστός τίτλος – Έκτακτες περιστάσεις – Έννοια»

Στις 14 Ιουνίου 2019 το Amtsgericht Hünfeld (ειρηνοδικείο Hünfeld, Γερμανία) κοινοποίησε στην Arik Air Limited διαταγή πληρωμής για την είσπραξη απαίτησης ύψους 2 292 993,32 ευρώ υπέρ της Lufthansa Technik AERO Alzey GmbH (στο εξής: Lufthansa) και εν συνεχεία εξέδωσε, στις 24 Οκτωβρίου 2019, ευρωπαϊκό εκτελεστό τίτλο και, στις 2 Δεκεμβρίου 2019, πιστοποιητικό ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου.

Η Lufthansa απευθύνθηκε σε δικαστικό επιμελητή (στο εξής: δικαστικός επιμελητής) ο οποίος ασκεί το λειτούργημά του στη Λιθουανία, ζητώντας του να προβεί σε εκτέλεση του ως άνω τίτλου εις βάρος της Arik Air.

Η Arik Air υπέβαλε ενώπιον του Landgericht Frankfurt am Main (πρωτοδικείου Φρανκφούρτης επί του Μάιν, Γερμανία) αίτηση ²²⁸ ανάκλησης του πιστοποιητικού ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου και παύσης της διαδικασίας αναγκαστικής εκτέλεσης για την είσπραξη της απαίτησης. Η εταιρία προβάλλει μη νομότυπη κοινοποίηση των διαδικαστικών πράξεων από το ειρηνοδικείο Hünfeld, λόγω της οποίας δεν μπόρεσε να ασκήσει εμπροθέσμως ανακοπή κατά της επίμαχης διαταγής πληρωμής.

Η Arik Air υπέβαλε επίσης προς τον δικαστικό επιμελητή, στη Λιθουανία, αίτηση αναστολής της διαδικασίας εκτέλεσης, μέχρι την έκδοση από το πρωτοδικείο Φρανκφούρτης επί του Μάιν απόφασης με ισχύ δεδικασμένου. Ο δικαστικός επιμελητής απέρριψε την αίτηση, κρίνοντας ότι η εθνική νομοθεσία δεν προέβλεπε δυνατότητα αναστολής υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις.

Με διάταξη του Απριλίου 2020, το πρωτοδικείο Φρανκφούρτης επί του Μάιν, εκτιμώντας ότι η Arik Air δεν είχε αποδείξει ότι ο εκτελεστός τίτλος είχε εκδοθεί παρανόμως, διέταξε την αναστολή εκτέλεσης του σχετικού ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου υπό τον όρο της καταβολής εγγύησης ύψους 2 000 000 ευρώ.

Με διάταξη που εξέδωσε τον Ιούνιο του 2020, το Kauno apylinkės teismas (πρωτοδικείο Kaunas, Λιθουανία) απέρριψε το ένδικο βοήθημα που είχε ασκήσει η Arik Air κατά της απόφασης του δικαστικού επιμελητή περί μη αναστολής της διαδικασίας εκτέλεσης.

Επιληφθέν κατ' έφεση, το Kauno apygardos teismas (εφετείο Kaunas, Λιθουανία) εξαφάνισε την πρωτόδικη διάταξη και διέταξε την αναστολή της επίμαχης διαδικασίας εκτέλεσης εν αναμονή της έκδοσης από το γερμανικό δικαστήριο απόφασης με ισχύ δεδικασμένου επί των αιτημάτων της Arik Air. Το εφετείο Kaunas έκρινε ότι, λαμβανομένης υπόψη της δυσανάλογα μεγάλης ζημίας που ήταν

²²⁸ Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε βάσει του άρθρου 10 του κανονισμού (ΕΚ) 805/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Απριλίου 2004, για τη θέσπιση ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου για μη αμφισβητούμενες αξιώσεις (ΕΕ 2004, L 143, σ. 15).

πιθανόν να προκληθεί από τη διαδικασία εκτέλεσης κατά της Arik Air, η άσκηση ένδικου βοηθήματος κατά του πιστοποιητικού ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου ενώπιον του δικαστηρίου του κράτους μέλους προέλευσης συνιστούσε επαρκή λόγο αναστολής της διαδικασίας εκτέλεσης. Το εν λόγω δικαστήριο έκρινε επίσης ότι ουδείς λόγος συνέτρεχε να θεωρηθεί ότι απόκειται στο πρωτοδικείο Φρανκφούρτης επί του Μάιν να αποφανθεί επί του βασίμου της αίτησης αναστολής των πράξεων εκτέλεσης.

Κατόπιν τούτου, η Lufthansa άσκησε αναίρεση κατά της εφετειακής απόφασης ενώπιον του Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Ανωτάτου Δικαστηρίου της Λιθουανίας).

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του ως άνω δικαστηρίου, το Δικαστήριο διευκρινίζει το νόημα και το περιεχόμενο της έννοιας των «εκτάκτων περιστάσεων» υπό τις οποίες το αρμόδιο δικαστήριο ή η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους εκτέλεσης μπορεί, δυνάμει του άρθρου 23 του κανονισμού 805/2004²²⁹, να αναστείλει την εκτέλεση απόφασης που έχει πιστοποιηθεί ως ευρωπαϊκός εκτελεστός τίτλος στο κράτος μέλος προέλευσης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η διαλαμβανόμενη στο άρθρο 23, στοιχείο γ', του κανονισμού 805/2004 έννοια των «εκτάκτων περιστάσεων» αφορά την περίπτωση κατά την οποία η συνέχιση της διαδικασίας εκτέλεσης απόφασης που έχει πιστοποιηθεί ως ευρωπαϊκός εκτελεστός τίτλος, όταν ο οφειλέτης έχει ασκήσει, στο κράτος μέλος προέλευσης, ένδικο μέσο ή βοήθημα κατά της απόφασης αυτής ή έχει υποβάλει αίτηση διόρθωσης ή ανάκλησης του πιστοποιητικού ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου, θα εξέθετε τον οφειλέτη σε πραγματικό κίνδυνο ιδιαίτερως σοβαρής ζημίας. Η αποκατάσταση μιας τέτοιας ζημίας θα ήταν αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερής σε περίπτωση εξαφάνισης της εν λόγω απόφασης ή διόρθωσης ή ανάκλησης του πιστοποιητικού εκτελεστού τίτλου. Η έννοια αυτή δεν παραπέμπει σε περιστάσεις συνδεδεμένες με την ένδικη διαδικασία η οποία κινήθηκε στο κράτος μέλος προέλευσης κατά της αποφάσεως που έχει πιστοποιηθεί ως ευρωπαϊκός εκτελεστός τίτλος ή κατά του πιστοποιητικού ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου.

Προκειμένου να καταλήξει στο ανωτέρω συμπέρασμα, το Δικαστήριο, κατ' αρχάς, παρατηρεί ότι η έννοια «έκτακτες περιστάσεις» αποτελεί αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης. Συναφώς, η χρήση από τον νομοθέτη της Ένωσης της ανωτέρω έννοιας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο νομοθέτης δεν θέλησε να περιορίσει το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως αποκλειστικώς στις περιπτώσεις ανωτέρας βίας, οι οποίες προκύπτουν, κατά κανόνα, από απρόβλεπτα και αναπόφευκτα γεγονότα που οφείλονται σε ξένα προς τον οφειλέτη αιτία. Επομένως, η ευχέρεια αναστολής της διαδικασίας εκτέλεσης απόφασης η οποία έχει πιστοποιηθεί ως ευρωπαϊκός εκτελεστός τίτλος πρέπει να επιφυλάσσεται μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες η συνέχιση της εκτέλεσης θα εξέθετε τον οφειλέτη σε πραγματικό κίνδυνο ιδιαίτερως σοβαρής ζημίας, η αποκατάσταση της οποίας θα

²²⁹ Βάσει της εν λόγω διάταξης, η οποία φέρει τον τίτλο «Αναστολή ή περιορισμός της εκτέλεσης»:

«Εάν ο οφειλέτης:

- ασκήσει ένδικο μέσο κατ' αποφάσεως, που έχει πιστοποιηθεί ως ευρωπαϊκός εκτελεστός τίτλος, συμπεριλαμβανομένης της αίτησης επανεξέτασης κατά την έννοια του άρθρου 19, ή
- έχει ζητήσει τη διόρθωση ή την ανάκληση του πιστοποιητικού ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου σύμφωνα με το άρθρο 10,

το αρμόδιο δικαστήριο ή αρχή στο κράτος μέλος εκτέλεσης μπορεί, κατόπιν αιτήσεως του οφειλέτη:

- α) να περιορίζει τη διαδικασία εκτέλεσης σε συντηρητικά μέτρα, ή
- β) να εξαρτήσει την εκτέλεση από τον όρο της παροχής εγγύησης, την οποία προσδιορίζει το ίδιο· ή
- γ) σε έκτακτες περιστάσεις να αναστέλλει τη διαδικασία εκτέλεσης.»

ήταν αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερής σε περίπτωση ευδοκίμησης του ενδίκου μέσου ή βοηθήματος που άσκησε ή της αίτησης που υπέβαλε στο κράτος μέλος προέλευσης. Η κίνηση τέτοιας ένδικης διαδικασίας από τον οφειλέτη αποτελεί, εξάλλου, προϋπόθεση προκειμένου το αρμόδιο δικαστήριο ή αρχή του κράτους μέλους εκτέλεσης να εξετάσει κατά πόσον συντρέχουν έκτακτες περιστάσεις.

Περαιτέρω, η κατανομή αρμοδιοτήτων, στην οποία προβαίνει ο κανονισμός 805/2004, μεταξύ των δικαστηρίων και αρχών του κράτους μέλους προέλευσης και εκείνων του κράτους μέλους εκτέλεσης σημαίνει ότι τα δικαστήρια ή οι αρχές του κράτους μέλους εκτέλεσης δεν έχουν αρμοδιότητα να εξετάζουν, στο πλαίσιο αίτησης αναστολής της διαδικασίας εκτέλεσης, απόφαση επί μη αμφισβητούμενης αξίωσης η οποία εκδόθηκε στο κράτος μέλος προέλευσης ή την πιστοποίησή της ως ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου. Επομένως, τα δικαστήρια ή οι αρχές του κράτους μέλους εκτέλεσης διαθέτουν περιορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά την εκτίμηση των περιστάσεων βάσει των οποίων είναι δυνατό να γίνει δεκτή αίτηση αναστολής εκτέλεσης. Κατά την εξέταση μιας τέτοιας αίτησης και προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον συντρέχουν έκτακτες περιστάσεις υπό την έννοια του άρθρου 23 του ως άνω κανονισμού, τα εν λόγω δικαστήρια ή αρχές πρέπει να περιορίζονται στη στάθμιση του συμφέροντος του δανειστή να προβεί σε άμεση εκτέλεση της απόφασης σχετικά με την απαίτησή του και του συμφέροντος του οφειλέτη να αποφύγει ιδιαίτερως σοβαρή και ανεπανόρθωτη ή δυσχερώς επανορθώσιμη ζημία.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το άρθρο 23 του κανονισμού 805/2004 επιτρέπει την ταυτόχρονη εφαρμογή των μέτρων περιορισμού και παροχής εγγύησης που προβλέπονται υπό τα στοιχεία α' και β' της διάταξης αυτής ²³⁰, όχι όμως την ταυτόχρονη εφαρμογή ενός από τα ανωτέρω δύο μέτρα και του μέτρου της αναστολής της διαδικασίας εκτέλεσης που προβλέπεται υπό το στοιχείο γ' της ίδιας διάταξης.

Τρίτον και τελευταίο, το Δικαστήριο κρίνει ότι όταν η εκτελεστότητα απόφασης που έχει πιστοποιηθεί ως ευρωπαϊκός εκτελεστός τίτλος έχει ανασταλεί στο κράτος μέλος προέλευσης και το πιστοποιητικό που προβλέπεται στο άρθρο 6, παράγραφος 2, του κανονισμού 805/2004 προσκομίστηκε στο δικαστήριο του κράτους μέλους εκτέλεσης, το δικαστήριο αυτό οφείλει να αναστείλει, βάσει της εν λόγω απόφασης, τη διαδικασία εκτέλεσης που κινήθηκε στο κράτος εκτέλεσης ²³¹.

²³⁰ Τα εν λόγω μέτρα αφορούν αντιστοίχως τον περιορισμό της διαδικασίας εκτέλεσης σε συντηρητικά μέτρα (α) και την εξάρτηση της εκτέλεσης από την παροχή της εγγύησης που καθορίζει το αρμόδιο δικαστήριο ή αρχή στο κράτος μέλος εκτέλεσης (β).

²³¹ Ως προς το σημείο αυτό, το Δικαστήριο αποφαινεται βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 2, του κανονισμού 805/2004, σε συνδυασμό με το άρθρο 11 του κανονισμού.

Το άρθρο 6 του κανονισμού 805/2004, το οποίο φέρει τον τίτλο «Απαιτήσεις για την πιστοποίηση ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου», προβλέπει στην παράγραφο 2 τα εξής: «Όταν απόφαση η οποία έχει πιστοποιηθεί ως ευρωπαϊκός εκτελεστός τίτλος δεν είναι πλέον εκτελεστή ή το εκτελεστό της έχει ανασταλεί ή περιορισθεί, εκδίδεται πιστοποιητικό, κατόπιν αιτήσεως που υποβάλλεται ανά πάσα στιγμή στο δικαστήριο προέλευσης, στο οποίο αναφέρεται η έλλειψη ή ο περιορισμός του εκτελεστού, με τη χρησιμοποίηση του έντυπου υποδείγματος του Παραρτήματος IV.»

Το άρθρο 11 του ίδιου κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Αποτελέσματα του πιστοποιητικού ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου», ορίζει τα εξής: «Το πιστοποιητικό ευρωπαϊκού εκτελεστού τίτλου φέρει αποτελέσματα μόνον εντός των ορίων του εκτελεστού της απόφασης.»

VII. Μεταφορές

Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023, Επιτροπή κατά Δανίας (Μέγιστη διάρκεια στάθμευσης) (C-167/22, EU:C:2023:1020)

«Παράβαση κράτους μέλους – Διεθνείς οδικές εμπορευματικές μεταφορές – Κανονισμός (ΕΚ) 1072/2009 – Άρθρα 8 και 9 – Κανονισμός (ΕΚ) 561/2006 – Περίοδοι ανάπαυσης – Εθνική ρύθμιση εισάγουσα μέγιστη διάρκεια στάθμευσης 25 ωρών στους δημόσιους χώρους ανάπαυσης κατά μήκος του δικτύου αυτοκινητοδρόμων κράτους μέλους – Εμπόδιο στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών οδικών μεταφορών – Βάρος αποδείξεως»

Ο κανονισμός 1072/2009, για τους κοινούς κανόνες πρόσβασης στην αγορά διεθνών οδικών εμπορευματικών μεταφορών²³², αποσκοπεί στη θέσπιση κοινής πολιτικής μεταφορών η οποία συνεπάγεται για τον παρέχοντα υπηρεσίες μεταφορών την κατάργηση κάθε περιορισμού λόγω της ιθαγένειάς του ή λόγω του ότι είναι εγκατεστημένος σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο όπου παρέχεται η υπηρεσία.

Την 1η Ιουλίου 2018, το Βασίλειο της Δανίας θέσπισε κανόνα που περιορίζει σε 25 ώρες τη μέγιστη διάρκεια στάθμευσης στους δημόσιους χώρους ανάπαυσης κατά μήκος του εθνικού δικτύου αυτοκινητοδρόμων (στο εξής: κανόνας των 25 ωρών)²³³.

Κατόπιν αποστολής στο Βασίλειο της Δανίας αίτησης παροχής πληροφοριών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε διαδικασία επί παραβάσει σύμφωνα με το άρθρο 258 ΣΛΕΕ λόγω μη τήρησης της υποχρέωσης διασφάλισης της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών μεταφορών την οποία εγγυάται ο κανονισμός 1072/2009. Η Επιτροπή υποστήριξε, κατ' ουσίαν, ότι, μολονότι ο κανόνας των 25 ωρών δεν εισάγει άμεσα διάκριση, εντούτοις συνιστά περιορισμό στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών μεταφορών καθόσον δεν επηρεάζει με τον ίδιο τρόπο τους οδικούς μεταφορείς που είναι εγκατεστημένοι στη Δανία και τους οδικούς μεταφορείς που δεν είναι εγκατεστημένοι στη χώρα αυτή. Το Βασίλειο της Δανίας αρνήθηκε οποιαδήποτε σχετική παράβαση και παρέσχε τις συμπληρωματικές πληροφορίες που είχε ζητήσει η Επιτροπή. Εκτιμώντας ότι η απάντηση αυτή δεν ήταν πειστική, η Επιτροπή απηύθυνε στο εν λόγω κράτος μέλος αιτιολογημένη γνώμη, στην οποία το τελευταίο απάντησε εμμένοντας στη θέση του όσον αφορά τη συμβατότητα του κανόνα των 25 ωρών με το δίκαιο της Ένωσης. Θεωρώντας μη πειστικά τα επιχειρήματα που προέβαλε η Δανική Κυβέρνηση, η Επιτροπή άσκησε ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγή λόγω παραβάσεως, ζητώντας να διαπιστωθεί ότι το Βασίλειο της Δανίας, θεσπίζοντας τον κανόνα των 25 ωρών, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει, όσον αφορά την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών μεταφορών, από τα άρθρα 1, 8 και 9 του κανονισμού 1072/2009. Συγκεκριμένα, κατά την Επιτροπή, ο κανόνας αυτός επηρεάζει περισσότερο τους μη εγκατεστημένους μεταφορείς, το δε εξ αυτού απορρέον εμπόδιο στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών δεν δικαιολογείται από κανέναν από τους επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος που επικαλείται το εν λόγω κράτος μέλος.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή της Επιτροπής. Υπενθυμίζει, υπό το πρίσμα της πάγιας νομολογίας του, ότι, στο πλαίσιο διαδικασίας επί παραβάσει, η Επιτροπή φέρει

²³² Κανονισμός (ΕΚ) 1072/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Οκτωβρίου 2009, για τους κοινούς κανόνες πρόσβασης στην αγορά διεθνών οδικών εμπορευματικών μεταφορών (ΕΕ 2009, L 300, σ. 72).

²³³ Ο κανόνας αυτός εφαρμόστηκε από τη δανική οδική αρχή δυνάμει του άρθρου 92, παράγραφος 1, του færdselsloven (δανικού κώδικα οδικής κυκλοφορίας).

το βάρος να αποδείξει την ύπαρξη της προβαλλόμενης παράβασης, χωρίς να μπορεί να στηριχθεί σε οποιοδήποτε τεκμήριο. Το Δικαστήριο κρίνει ότι, εν προκειμένω, η Επιτροπή δεν απέδειξε επαρκώς κατά νόμον τους ισχυρισμούς της.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατόπιν απορρίψεως της ένστασης απαραδέκτου που προέβαλε το Βασίλειο της Δανίας, το Δικαστήριο εξετάζει την ουσία της προσφυγής και υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, ότι οι υπηρεσίες οι οποίες χαρακτηρίζονται ως «υπηρεσίες στον τομέα των μεταφορών» διέπονται από την ειδική διάταξη του άρθρου 58, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και, ως εκ τούτου, αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 56 ΣΛΕΕ, σχετικά με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών εν γένει²³⁴. Τούτο δεν αποκλείει το ενδεχόμενο πράξη της Ένωσης που εκδίδεται βάσει των σχετικών με τις μεταφορές²³⁵ διατάξεων των Συνθηκών να καθιστά, στο μέτρο που αυτή ορίζει, εφαρμοστέα σε έναν τομέα μεταφορών την αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 56 ΣΛΕΕ.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι ο κανονισμός 1072/2009 εφαρμόζεται στις διεθνείς οδικές εμπορευματικές μεταφορές που εκτελούνται για λογαριασμό τρίτου για τις διαδρομές που πραγματοποιούνται στο έδαφος της Ένωσης καθώς και στις ενδομεταφορές, ήτοι στις εθνικές οδικές εμπορευματικές μεταφορές για λογαριασμό τρίτου που εκτελούνται σε προσωρινή βάση από μη εγκατεστημένο μεταφορέα²³⁶. Συναφώς, το άρθρο 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 1072/2009 διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, ότι οι εθνικές διατάξεις που αναφέρονται στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού εφαρμόζονται με τον ίδιον τρόπο στους μη εγκατεστημένους μεταφορείς και στους μεταφορείς που είναι εγκατεστημένοι στο κράτος μέλος υποδοχής, ώστε να εμποδίζεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας ή τόπου εγκατάστασης.

Εν συνεχεία, όσον αφορά το επιχείρημα του Βασιλείου της Δανίας ότι η αρμοδιότητα θέσπισης κανόνων σχετικά με τη διάρκεια στάθμευσης στους δημόσιους χώρους ανάπαυσης ανήκει στα κράτη μέλη, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά πάγια νομολογία, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να ασκούν τις αρμοδιότητές τους τηρώντας το δίκαιο της Ένωσης και, ως εκ τούτου, τηρώντας, εν προκειμένω, τις σχετικές διατάξεις του κανονισμού 1072/2009. Στο πλαίσιο αυτό, τα κράτη μέλη πρέπει, άλλωστε, να λαμβάνουν υπόψη τους κανόνες σχετικά με τον χρόνο οδήγησης, τα διαλείμματα και τις περιόδους ανάπαυσης που οφείλουν, δυνάμει του κανονισμού 561/2006²³⁷, να τηρούν οι οδηγοί όταν εκτελούν μεταφορές εμπορευμάτων με οχήματα των οποίων το μέγιστο επιτρεπόμενο βάρος υπερβαίνει τους 3,5 τόνους²³⁸ (στο εξής: οικεία οχήματα). Η τήρηση των περιόδων αυτών ανάπαυσης ενδέχεται να εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από τη διαθεσιμότητα χώρων ανάπαυσης στους αυτοκινητοδρόμους. Συναφώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, ως εκ της φύσεώς του, ένας κανόνας όπως αυτός των 25 ωρών έχει ως συνέπεια οι χώροι αυτοί ανάπαυσης να μην είναι διαθέσιμοι για

²³⁴ Αποφάσεις της 20ής Δεκεμβρίου 2017, *Asociación Profesional Elite Taxi* (C-434/15, [EU:C:2017:981](#), point 44), και της 8ης Δεκεμβρίου 2020, *Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου* (C-626/18, [EU:C:2020:1000](#), σκέψη 145).

²³⁵ Ήτοι, του τίτλου VI του τρίτου μέρους της Συνθήκης ΛΕΕ, ο οποίος περιλαμβάνει τα άρθρα 90 έως 100 ΣΛΕΕ.

²³⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφοι 1 και 4, του κανονισμού 1072/2009, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, σημείο 6, του ίδιου κανονισμού.

²³⁷ Κανονισμός (ΕΚ) 561/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της, 15ης Μαρτίου 2006, για την εναρμόνιση ορισμένων κοινωνικών διατάξεων στον τομέα των οδικών μεταφορών και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΟΚ) αριθ. 3821/85 και (ΕΚ) αριθ. 2135/98 του Συμβουλίου καθώς και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 3820/85 του Συμβουλίου (ΕΕ 2006, L 102, σ. 1).

²³⁸ Οι κανόνες αυτοί μνημονεύονται ρητώς στην αιτιολογική σκέψη 13 και στο άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του κανονισμού 1072/2009.

τους σκοπούς της τήρησης των διαφόρων περιόδων ανάπαυσης που προβλέπει ο κανονισμός 561/2006²³⁹. Επομένως, ένας τέτοιος κανόνας δύναται κατ' αρχήν να έχει συγκεκριμένο αντίκτυπο στην άσκηση, από πλευράς μη εγκατεστημένων μεταφορέων, των δικαιωμάτων μεταφορών, ιδίως ενδομεταφορών, και να επηρεάζει περισσότερο τους μεταφορείς αυτούς απ' ό,τι τους μεταφορείς που είναι εγκατεστημένοι στη Δανία.

Εντούτοις, το Δικαστήριο υπενθυμίζει συναφώς ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο διαδικασίας επί παραβάσει, εναπόκειται στην Επιτροπή να αποδείξει την ύπαρξη της προβαλλόμενης παράβασης και να προσκομίσει στο Δικαστήριο τα στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου αυτό να διαπιστώσει ότι συντρέχει η οικεία παράβαση, χωρίς η Επιτροπή να μπορεί να στηριχθεί σε οποιοδήποτε τεκμήριο. Εν προκειμένω, το Βασίλειο της Δανίας προσκόμισε, στο πλαίσιο της προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασίας καθώς και με το υπόμνημα αντικρούσεως, στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των διαθέσιμων για τα οικεία οχήματα θέσεων στάθμευσης, ιδίως εκείνων που παρέχονται από τον ιδιωτικό τομέα, και παρέσχε διευκρινίσεις επί των στοιχείων αυτών κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Ωστόσο, με το δικόγραφο της προσφυγής, η Επιτροπή περιορίστηκε να υποστηρίξει ότι δεν υφίσταται επαρκής εναλλακτική χωρητικότητα για στάθμευση κατανομημένη στο δανικό δίκτυο αυτοκινητοδρόμων και, επιπλέον, με το υπόμνημα απαντήσεως, παρατήρησε απλώς ότι τα στοιχεία που προσκόμισε προς αντίκρουση το Βασίλειο της Δανίας δεν μετέβαλλαν τα συμπεράσματά της επί του ζητήματος αυτού.

Αντιθέτως, η Επιτροπή δεν προσκόμισε κανένα αντικειμενικό στοιχείο που να αποδεικνύει ότι η εναλλακτική χωρητικότητα για στάθμευση είναι ανεπαρκής για τους σκοπούς της τήρησης των άνω των 25 ωρών περιόδων ανάπαυσης. Ελλείψει τέτοιων αντικειμενικών στοιχείων, δεν μπορεί να αποδειχθεί, παρά μόνον επί τη βάση τεκμηρίων, ότι ο κανόνας των 25 ωρών είναι πράγματι ικανός να παρεμποδίσει τις δραστηριότητες ενδομεταφορών που ασκούνται από μη εγκατεστημένους παρόχους υπηρεσιών εις βάρος των τελευταίων σε σχέση με εκείνους που είναι εγκατεστημένοι στη Δανία. Επομένως, η ύπαρξη απλώς και μόνον προβλημάτων χωρητικότητας στους δημόσιους χώρους ανάπαυσης του δανικού δικτύου αυτοκινητοδρόμων και οι προκλήσεις που, σύμφωνα με το οικείο κράτος μέλος, πρέπει να αντιμετωπιστούν όσον αφορά τη χωρητικότητα για στάθμευση, στοιχείο που αποτέλεσε έναν από τους κύριους λόγους για τη θέσπιση του κανόνα των 25 ωρών, δεν επιτρέπουν να συναχθεί το συμπέρασμα ότι ο κανόνας αυτός αντιβαίνει στον κανονισμό 1072/2009. Το ίδιο ισχύει και ως προς το γεγονός ότι η χωρητικότητα για στάθμευση που παρέχει ο ιδιωτικός τομέας είναι μικρότερη από εκείνη των δημοσίων χώρων ανάπαυσης, δεδομένου ότι, εντός του χρονικού αυτού ορίου των 25 ωρών, εξακολουθεί να επιτρέπεται η στάθμευση των οχημάτων αυτών στους εν λόγω χώρους ανάπαυσης.

Τέλος, εν προκειμένω, η Επιτροπή δεν απέδειξε με αντικειμενικά στοιχεία ούτε ότι η γεωγραφική θέση των εναλλακτικών θέσεων στάθμευσης που παρέχει ο ιδιωτικός τομέας και η κατανομή τους στην επικράτεια ή ακόμη και ο επί πληρωμή χαρακτήρας ορισμένων από τις θέσεις αυτές θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν τις δραστηριότητες μεταφορών εις βάρος παρόχων μη εγκατεστημένων, αλλά αρκέστηκε, ως προς το σημείο αυτό, να στηριχθεί σε τεκμήρια.

Επομένως, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε επαρκώς κατά νόμον τους ισχυρισμούς της ότι ο κανόνας των 25 ωρών συνιστά εμπόδιο στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών μεταφορών που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1072/2009. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο απορρίπτει την άσκηθείσα από την Επιτροπή προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους.

²³⁹ Κανονικές περίοδοι εβδομαδιαίας ανάπαυσης (τουλάχιστον 45 ωρών) και μειωμένες περίοδοι εβδομαδιαίας ανάπαυσης (κάτω των 45 ωρών, οι οποίες μπορούν, τηρουμένων των προϋποθέσεων του άρθρου 8, παράγραφος 6, του κανονισμού 561/2006, να μειωθούν σε τουλάχιστον 24 συνεχόμενες ώρες), με μόνη εξαίρεση τις μειωμένες περιόδους εβδομαδιαίας ανάπαυσης, που κυμαίνονται από 24 έως 25 ώρες.

VIII. Ανταγωνισμός

1. Συμπράξεις (άρθρο 101 ΣΛΕΕ)²⁴⁰

Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), International Skating Union κατά Επιτροπής(C-124/21 P, [EU:C:2023:1012](#))

«Αίτηση αναιρέσεως – Ανταγωνισμός – Ρύθμιση θεσπισθείσα από διεθνή αθλητική ομοσπονδία – Παγοδρομία – Οντότητα ιδιωτικού δικαίου στην οποία έχουν ανατεθεί εξουσίες ρύθμισης, ελέγχου, λήψης αποφάσεων και επιβολής κυρώσεων – Κανόνες που διέπουν την προηγούμενη έγκριση των αγώνων, τη συμμετοχή των αθλητών σε αυτούς και τη διαιτητική επίλυση διαφορών – Παράλληλη άσκηση οικονομικών δραστηριοτήτων – Διοργάνωση και εμπορική εκμετάλλευση αγώνων – Άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Απόφαση ένωσης επιχειρήσεων θίγουσα τον ανταγωνισμό – Έννοιες του αντίθετου προς τον ανταγωνισμό “αντικείμενου” και “αποτελέσματος” – Δικαιολόγηση – Προϋποθέσεις»

Η International Skating Union (Διεθνής Ένωση Παγοδρομίας, στο εξής: ISU ή αναιρεσεύουσα), ένωση ιδιωτικού δικαίου με έδρα την Ελβετία, παρουσιάζεται ως η μόνη αναγνωρισμένη από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (ΔΟΕ) διεθνή αθλητική ομοσπονδία στον τομέα της καλλιτεχνικής παγοδρομίας και της παγοδρομίας ταχύτητας. Μέλη της ISU είναι οι εθνικές ενώσεις οι οποίες είναι υπεύθυνες για τα δύο αυτά αθλήματα, ο δε καταστατικός σκοπός της είναι η ρύθμιση, η διοίκηση, η διαχείριση και η προώθηση των εν λόγω αθλημάτων σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ISU ασκεί παράλληλα οικονομική δραστηριότητα η οποία συνίσταται, μεταξύ άλλων, στη διοργάνωση διαφόρων αγώνων παγοδρομίας ταχύτητας και καλλιτεχνικής παγοδρομίας στο πλαίσιο διεθνών εκδηλώσεων, όπως το ευρωπαϊκό και το παγκόσμιο πρωτάθλημα καθώς και οι χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες.

Βάσει του καταστατικού σκοπού της, η ISU εξέδωσε και δημοσίευσε ένα σύνολο πράξεων και θέσπισε μια ρύθμιση η οποία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, κανόνες περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας. Οι εν λόγω κανόνες καθορίζουν τους όρους διοργάνωσης των διεθνών αγώνων παγοδρομίας και τους όρους συμμετοχής των αθλητών στους εν λόγω αγώνες, αντιστοίχως. Προκειμένου να διασφαλίζεται η τήρηση των ως άνω κανόνων, η ρύθμιση που θέσπισε η ISU περιλαμβάνει, επιπλέον, ένα σύστημα κυρώσεων. Τέλος, η ISU διαθέτει επίσης κανόνες με τους οποίους θεσπίζεται μηχανισμός διαιτητικής επίλυσης διαφορών (στο εξής: κανόνες περί διαιτησίας), βάσει του οποίου απονέμεται στο Tribunal arbitral du sport (Αθλητικό διαιτητικό δικαστήριο), με έδρα τη Λωζάννη (Ελβετία), αποκλειστική αρμοδιότητα να επιλαμβάνεται των εν λόγω διαφορών.

Επιληφθείσα καταγγελίας που υπέβαλαν δύο επαγγελματίες παγοδρόμοι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτίμησε, με απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2017²⁴¹ (στο εξής: επίδικη απόφαση), ότι οι κανόνες περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας της ISU δεν είναι συμβατοί με το άρθρο 101 ΣΛΕΕ καθόσον έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού. Συγκεκριμένα, εμποδίζοντας τους επαγγελματίες παγοδρόμους ταχύτητας να μετέχουν ελεύθερα σε διεθνείς αγώνες που διοργανώνουν τρίτοι, οι εν λόγω κανόνες στερούν από τους τρίτους τις υπηρεσίες των αθλητών οι

²⁴⁰ Η ακόλουθη απόφαση θα πρέπει επίσης να σημειωθεί στο πλαίσιο αυτού του τίτλου: απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *European Superleague Company* (C-333/21, [EU:C:2023:1011](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VIII.2 «Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ)».

²⁴¹ Απόφαση C(2017) 8230 final της Επιτροπής, της 8ης Δεκεμβρίου 2017, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ (Υπόθεση ΑΤ.40208 – Κανόνες επιλεξιμότητας της Διεθνούς Ένωσης Παγοδρομίας).

οποίες είναι αναγκαίες για τη διοργάνωση των αγώνων. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή διέταξε την ISU, επ' απειλή χρηματικής ποινής, να θέσει τέρμα στην ούτως διαπιστωθείσα παράβαση, χωρίς εντούτοις να της επιβάλει πρόστιμο. Επιπλέον, το θεσμικό αυτό όργανο εκτίμησε ότι οι κανόνες περί διαιτησίας επιτείνουν την εν λόγω παράβαση καθόσον δεν παρέχουν στα θιγόμενα πρόσωπα τη δυνατότητα να επιτύχουν τον αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο, υπό το πρίσμα των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης, των αποφάσεων που εκδίδει η ISU.

Αποφαινόμενο, με απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2020²⁴² (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση), επί της προσφυγής ακυρώσεως που είχε ασκήσει η ISU κατά της επίδικης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι η επίδικη απόφαση δεν έπασχε έλλειψη νομιμότητας κατά το μέρος που αφορούσε τους κανόνες περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας της ISU, αλλά ότι ήταν παράνομη κατά το μέρος που αφορούσε τους κανόνες περί διαιτησίας.

Στο πλαίσιο αυτό, η ISU άσκησε αναίρεση κατά της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, με αίτημα την αναίρεσή της κατά το μέρος που το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ορθώς η Επιτροπή είχε χαρακτηρίσει τους επίμαχους κανόνες περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας ως συμπεριφορά έχουσα ως «αντικείμενο» τον περιορισμό του ανταγωνισμού, κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Οι δύο επαγγελματίες παγοδρόμοι, οι οποίοι υπέβαλαν την καταγγελία στην Επιτροπή, και η European Elite Athletes Association (Ευρωπαϊκή Ένωση Εξεχόντων Αθλητών, στο εξής: EU Athletes) άσκησαν, με τη σειρά τους, αντανάιρεση κατά της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, με αίτημα τη μερική αναίρεσή της κατά το μέρος που ακύρωσε το τμήμα της επίδικης απόφασης που αφορούσε τους κανόνες περί διαιτησίας.

Με την απόφαση, την οποία εξέδωσε την ίδια ημέρα με δύο άλλες αποφάσεις²⁴³ σχετικά με την εφαρμογή του οικονομικού δικαίου της Ένωσης στους κανόνες που θεσπίζουν διεθνείς ή εθνικές αθλητικές ομοσπονδίες, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) απορρίπτει την αίτηση αναίρεσεως, αλλά δέχεται την αίτηση ανταναιρέσεως και, ως εκ τούτου, αναιρεί την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση όσον αφορά τους κανόνες περί διαιτησίας. Τέλος, αποφαινόμενο οριστικώς επί του σχετικού μέρους της προσφυγής της ISU ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το Δικαστήριο κρίνει ότι καμία από τις αιτιάσεις της ISU, όσον αφορά την ανάλυση των κανόνων περί διαιτησίας από την Επιτροπή, δεν μπορεί να ευδοκιμήσει και ότι, επομένως, η προσφυγή της ISU πρέπει να απορριφθεί και κατά το μέρος αυτό.

Η υπό κρίση υπόθεση παρέχει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να παράσχει για πρώτη φορά διευκρινίσεις σχετικά με τις υποχρεώσεις που υπέχουν οι αθλητικές ομοσπονδίες υπό το πρίσμα του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, όταν θεσπίζουν, κατά την άσκηση των εξουσιών που διαθέτουν δυνάμει του καταστατικού τους, κανόνες περί χορήγησης έγκρισης και ελέγχου, συνοδευόμενους από κυρώσεις, σχετικά με τη διοργάνωση διεθνών αγώνων, ασκώντας παράλληλα οικονομική δραστηριότητα στον οικείο τομέα. Με την ευκαιρία αυτή, το Δικαστήριο διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, ότι η θεμελιώδης απαίτηση κατά την οποία τέτοιοι κανόνες πρέπει να μπορούν να υπόκεινται σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο συνεπάγεται ότι, σε περίπτωση διατάξεων που απονέμουν υποχρεωτική και αποκλειστική αρμοδιότητα σε διαιτητικό όργανο για την επίλυση των διαφορών που αφορούν την εφαρμογή των επίμαχων κανόνων, πρέπει να διασφαλίζεται ότι το δικαστήριο που καλείται να ελέγξει τις αποφάσεις του διαιτητικού οργάνου είναι σε θέση, αφενός, να εξακριβώσει την τήρηση των διατάξεων δημόσιας τάξης του δικαίου της Ένωσης, περιλαμβανομένων των

²⁴² Απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2020, International Skating Union κατά Επιτροπής (T-93/18, [EU:T:2020:610](#)).

²⁴³ Αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2023, **European Superleague Company** (C-333/21, [EU:C:2023:1011](#)), και της 21ης Δεκεμβρίου 2023, **Royal Antwerp Football Club** (C-680/21, [EU:C:2023:1010](#)).

κανόνων ανταγωνισμού, και, αφετέρου, να υποβάλει, εφόσον συντρέχει περίπτωση, αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- **Επί της αιτήσεως αναιρέσεως**

Πριν από την εξέταση των αιτιάσεων της ISU κατά της ερμηνείας και της εφαρμογής της έννοιας του «εξ αντικειμένου» περιορισμού του ανταγωνισμού του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ λόγω των επίμαχων κανόνων περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας, το Δικαστήριο οριοθετεί το αντικείμενο της αιτήσεως αναιρέσεως. Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν αμφισβητείται ότι, υπό το πρίσμα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, η ISU πρέπει να χαρακτηριστεί ως «ένωση επιχειρήσεων» η οποία ασκεί, επιπλέον, οικονομική δραστηριότητα που συνίσταται στη διοργάνωση και στην εμπορική εκμετάλλευση διεθνών αγώνων παγοδρομίας ταχύτητας. Δεν αμφισβητείται επίσης ότι οι ως άνω κανόνες περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας συνιστούν «απόφαση ένωσης επιχειρήσεων» δυνάμενη να «επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών», κατά την έννοια του ίδιου άρθρου. Τέλος, ουδόλως αμφισβητείται με την αίτηση αναιρέσεως η διαπίστωση ότι η εν λόγω απόφαση ένωσης επιχειρήσεων, ακόμη και αν εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, δεν πληροί τις διάφορες προϋποθέσεις που απαιτούνται για να τύχει εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ.

Κατόπιν της ανωτέρω διευκρινίσεως, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, ότι η άσκηση αθλητικής δραστηριότητας, στο μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα, εμπίπτει στις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που έχουν εφαρμογή σε τέτοια δραστηριότητα, πλην ορισμένων συγκεκριμένων κανόνων που θεσπίστηκαν αποκλειστικά και μόνο για μη οικονομικούς λόγους και αφορούν ζητήματα που ενδιαφέρουν αποκλειστικά το άθλημα αυτό καθαυτό. Εξαιρουμένων των συγκεκριμένων αυτών κανόνων, οι κανόνες που θεσπίζουν οι αθλητικές ενώσεις και, γενικότερα, η συμπεριφορά των ενώσεων που τους θεσπίζουν εμπίπτουν στις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με το δίκαιο ανταγωνισμού όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων. Τούτο ισχύει, ειδικότερα, αφενός, για τους κανόνες που θεσπίζουν ένα σύστημα προηγούμενης έγκρισης αθλητικών αγώνων και, αφετέρου, για τους κανόνες που ρυθμίζουν τη συμμετοχή των αθλητών στους εν λόγω αγώνες, δεδομένου ότι η διοργάνωση και η εμπορική εκμετάλλευση αθλητικών αγώνων καθώς και η άσκηση της συγκεκριμένης αθλητικής δραστηριότητας από τους αθλητές ως επαγγελματίες ή ημιεπαγγελματίες συνιστούν οικονομικές δραστηριότητες.

Τούτου λεχθέντος, στο μέτρο που η αθλητική δραστηριότητα, ακόμη και όταν ασκείται ως οικονομική δραστηριότητα, εμφανίζει αναμφισβήτητες ιδιαιτερότητες, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, κατά την εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, η διαπίστωση της ύπαρξης συμπεριφοράς η οποία έχει ως «αντικείμενο» ή ως «αποτέλεσμα» την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού μπορεί να συνεπάγεται τη συνεκτίμηση, μεταξύ άλλων στοιχείων και εφόσον αποδεικνύονται κρίσιμες, τέτοιων ιδιαιτεροτήτων, οι οποίες σχετίζονται για παράδειγμα, με τη φύση, την οργάνωση ή τη λειτουργία του οικείου αθλήματος, ανάλογα με τον βαθμό στον οποίο αυτό είναι επαγγελματικό.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο υπενθυμίζει τα στοιχεία βάσει των οποίων μπορεί να διαπιστωθεί η ύπαρξη συμπεριφοράς έχουσας ως «αντικείμενο» την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού, υπογραμμίζει, δε, εκ προοιμίου, ότι η συγκεκριμένη έννοια πρέπει να ερμηνεύεται στενά, λόγω του νομικού καθεστώτος και των κανόνων περί αποδείξεως που ισχύουν ως προς αυτήν. Επομένως, η εν λόγω έννοια πρέπει να εκληφθεί ότι παραπέμπει αποκλειστικά και μόνο σε ορισμένα είδη συντονισμού μεταξύ επιχειρήσεων ή αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων που είναι, ως της εκ φύσεώς τους, αρκούντως επιζήμια για τον ανταγωνισμό, ώστε να παρέλκει η εξέταση των αποτελεσμάτων τους. Προκειμένου να εξακριβωθεί, σε συγκεκριμένη περίπτωση, αν η επίμαχη συμπεριφορά είναι αρκούντως επιζήμια, πρέπει να εξεταστούν, πρώτον, το περιεχόμενο της επίμαχης συμφωνίας, απόφασης ή πρακτικής, δεύτερον, το οικονομικό και νομικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και, τρίτον, οι σκοποί τους οποίους επιδιώκει, στο πλαίσιο αξιολόγησης βασισμένης στη

συνεκτίμηση όλων των προμνησθέντων στοιχείων. Αντιθέτως, ουδεμία ανάλυση των αποτελεσμάτων τους απαιτείται, ούτε καν των ενδεχόμενων θετικών αποτελεσμάτων τους στον ανταγωνισμό.

Επιπλέον, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά πάγια νομολογία, ορισμένες ιδιαίτερες συμπεριφορές, όπως οι κανόνες ηθικής ή δεοντολογίας που θεσπίζει μια ένωση, μπορεί να μην εμπίπτουν στην απαγόρευση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ακόμη και αν έχουν εγγενώς ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού, εφόσον δικαιολογούνται από την επιδίωξη θεμιτών σκοπών γενικού συμφέροντος οι οποίοι δεν έχουν καθεαυτούς αντίθετο προς τον ανταγωνισμό χαρακτήρα, η δε αναγκαιότητα και ο αναλογικός χαρακτήρας των μέσων που εφαρμόζονται για την επίτευξη του σκοπού αυτού αποδεικνύονται δεόντως. Το Δικαστήριο διευκρινίζει, εντούτοις, ότι η εν λόγω νομολογία δεν έχει εφαρμογή σε περίπτωση συμπεριφορών που είναι σε τέτοιο βαθμό επιζήμιες για τον ανταγωνισμό, ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν ακριβώς ως «αντικείμενο» την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού.

Υπό το πρίσμα ακριβώς όλων των ανωτέρω παρατηρήσεων, το Δικαστήριο εξετάζει τα επιχειρήματα της ISU που βάλλουν κατά του υιοθετηθέντος στην υπό κρίση υπόθεση χαρακτηρισμού.

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν μπορεί να προσαφθεί στο Γενικό Δικαστήριο ότι εκτίμησε, όπως και η Επιτροπή, ότι, λαμβανομένου υπόψη του είδους της επίμαχης στην υπό κρίση υπόθεση συμπεριφοράς, το αντικείμενό της έπρεπε να εξεταστεί υπό το πρίσμα της νομολογίας που απορρέει από τις αποφάσεις *MOTOE*²⁴⁴ και *Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas*²⁴⁵ σχετικά με την παράλληλη άσκηση, από την ίδια οντότητα, οικονομικής δραστηριότητας και εξουσίας δυνάμενης να χρησιμοποιηθεί για την παρεμπόδιση της εισόδου στη σχετική αγορά πραγματικών ή δυνητικών ανταγωνιστών.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, λαμβανομένης υπόψη της σύγκρουσης συμφερόντων που είναι εγγενής σε τέτοια περίπτωση, η εν λόγω εξουσία, ανεξαρτήτως της προέλευσής της, μπορεί να ανατεθεί σε συγκεκριμένη επιχείρηση μόνον εφόσον υπόκειται σε περιορισμούς, υποχρεώσεις και έλεγχο, άλλως η ύπαρξη και μόνον τέτοιας εξουσίας, όταν ανατίθεται σε επιχείρηση κατέχουσα με οποιονδήποτε τρόπο δεσπόζουσα θέση, ενέχει παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, ερμηνευόμενου, κατά περίπτωση, σε συνδυασμό με το άρθρο 106 ΣΛΕΕ. Ομοίως, η εν λόγω εξουσία μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει ως «αντικείμενο» την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού, κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε ότι το είδος της επίμαχης στην υπό κρίση υπόθεση συμπεριφοράς συνίστατο σε απόφαση ένωσης επιχειρήσεων που παρείχε στην ISU εξουσία ρύθμισης, ελέγχου και επιβολής κυρώσεων και τη συνακόλουθη δυνατότητα να επιτρέπει ή να εμποδίζει την πρόσβαση δυνητικά ανταγωνιστριών επιχειρήσεων στην αγορά διοργάνωσης και εμπορικής εκμετάλλευσης διεθνών αγώνων παγοδρομίας ταχύτητας, στην οποία η ISU ασκεί η ίδια οικονομική δραστηριότητα, ορθώς κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εν λόγω συμπεριφορά έπρεπε να εξεταστεί υπό το πρίσμα των αρχών που διαμορφώθηκαν με τις αποφάσεις *MOTOE* και *Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas*.

Κατά δεύτερον, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό της επίμαχης στην υπό κρίση υπόθεση συμπεριφοράς, από την προμνησθείσα νομολογία προκύπτει ότι πρέπει να εξακριβωθεί αν η επίμαχη εξουσία οριοθετείται από διαφανή, σαφή και ακριβή ουσιαστικά κριτήρια, ώστε να αποτρέπεται η αυθαίρετη χρήση της, και τα οποία πρέπει, επιπλέον, να έχουν θεσπιστεί υπό μορφή

²⁴⁴ Απόφαση της 1ης Ιουλίου 2008, *MOTOE* (C-49/07, [EU:C:2008:376](#)).

²⁴⁵ Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2013, *Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas* (C-1/12, [EU:C:2013:127](#)).

προσβάσιμη πριν από κάθε άσκηση της εξουσίας αυτής. Τέτοια μπορεί να είναι, για παράδειγμα, στον τομέα του αθλητισμού, τα κριτήρια που προάγουν, με κατάλληλο και αποτελεσματικό τρόπο, τη διεξαγωγή αγώνων βασιζόμενων στην ισότητα των ευκαιριών και στην αξιοκρατία. Τούτου λεχθέντος, ακόμη και αν είναι κατάλληλα, τα κριτήρια πρέπει να είναι ικανά να διασφαλίσουν την άσκηση της επίμαχης εξουσίας κατά τρόπο μη ενέχοντα διακρίσεις και, όσον αφορά τις κυρώσεις που ενδέχεται να επιβληθούν, τον αντικειμενικό και αναλογικό χαρακτήρα τους. Τέλος, τα εν λόγω κριτήρια πρέπει να μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο αποτελεσματικού ελέγχου. Εξάλλου, η επίμαχη εξουσία πρέπει να οριοθετείται από διαφανείς και μη εισάγοντες διακρίσεις διαδικαστικούς όρους, όπως αυτοί που αφορούν τις προθεσμίες για την υποβολή αίτησης προηγούμενης έγκρισης και για την έκδοση απόφασης επί της αιτήσεως αυτής, οι οποίοι δεν πρέπει να μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά τρόπο επιζήμιο για τις δυνητικώς ανταγωνίστριες επιχειρήσεις, εμποδίζοντάς τες να αποκτήσουν ουσιαστική πρόσβαση στην αγορά.

Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, στο πλαίσιο της εξέτασης του αντικειμένου των κανόνων περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας, εξετάζοντας κατά πόσον οι εν λόγω κανόνες είχαν καταρτιστεί κατά τρόπο ώστε να αποφεύγεται η χρήση κατά τρόπο αυθαίρετο, ενέχοντα διακρίσεις ή δυσανάλογο των εξουσιών προηγούμενης έγκρισης, ελέγχου και επιβολής κυρώσεων που ανατίθενται στην ISU.

Κατά τρίτον, όσον αφορά την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, μετά την εξέταση των επίμαχων κανόνων με γνώμονα τα προμνησθέντα κριτήρια, το Δικαστήριο κρίνει ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο δεχόμενο ότι οι λόγω κανόνες δεν δικαιολογούνταν, αποδεδειγμένα, από οποιονδήποτε ειδικό σκοπό και ότι, ελλείψει διαφανών, αντικειμενικών, μη εισαγόντων δυσμενείς διακρίσεις και, επομένως, επαληθεύσιμων κριτηρίων, παρείχαν στην ISU διακριτική ευχέρεια προκειμένου να αποφαινεται επί των σχεδίων αγώνων που της υποβάλλονται προς έγκριση. Ορθώς επίσης το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι κυρώσεις που μπορεί να επιβάλλει η ISU σε αθλητές μετέχοντες σε αγώνες που δεν έχουν λάβει προηγούμενη έγκρισή της δεν διέπονται από κριτήρια ικανά να διασφαλίσουν τον αντικειμενικό και αναλογικό χαρακτήρα τους.

Υπό τις ως άνω συνθήκες, φαίνεται ότι οι εν λόγω κανόνες καθιστούν δυνατό, εάν όχι τον αποκλεισμό από την αγορά κάθε ανταγωνίστριας επιχείρησης, ακόμη και εξίσου αποτελεσματικής, τουλάχιστον τον περιορισμό του σχεδιασμού και της εμπορικής εκμετάλλευσης αγώνων εναλλακτικών ή καινοτόμων λόγω της μορφής ή του περιεχομένου τους. Με τον τρόπο αυτόν, οι επίμαχοι κανόνες μπορούν επίσης να στερήσουν από τους αθλητές κάθε δυνατότητα συμμετοχής στους ως άνω αγώνες, μολονότι μπορεί να παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τους αθλητές, για παράδειγμα λόγω της καινοτόμου μορφής τους, τηρουμένου ταυτοχρόνως του συνόλου των αρχών, των αξιών και των κανόνων του παιχνιδιού που διέπουν το συγκεκριμένο άθλημα. Τέλος, οι εν λόγω κανόνες μπορούν να στερήσουν από τους θεατές και τους τηλεθεατές κάθε δυνατότητα να παρακολουθήσουν τους εν λόγω αγώνες διά ζώσης ή μέσω μεταδόσεώς τους. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο ή σε πλάνη ως προς τον νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών εκτιμώντας ότι ορθώς η Επιτροπή χαρακτήρισε τους κανόνες περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας ως συμπεριφορά έχουσα ως «αντικείμενο» τον περιορισμό του ανταγωνισμού, κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

- **Επί της ανταναιρέσεως**

Στο πλαίσιο της ανταναιρέσεως, το Δικαστήριο εξετάζει τις αιτιάσεις που αφορούν τα στοιχεία στα οποία βασίστηκε το Γενικό Δικαστήριο για να απορρίψει την ανάλυση της Επιτροπής σχετικά με τους κανόνες περί διαιτησίας, ήτοι την αποδοχή της δικαιολόγησής τους λόγω της ύπαρξης εννόμων συμφερόντων συνδεόμενων με την ιδιαιτερότητα του αθλητισμού.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει εκ προοιμίου ότι οι επίμαχοι κανόνες περί διαιτησίας εφαρμόζονται σε διαφορές δυνάμενες να ανακύψουν σε σχέση με την άσκηση αθλήματος ως οικονομικής δραστηριότητας στο έδαφος της Ένωσης. Ως εκ τούτου, οι εν λόγω κανόνες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης και, επομένως, πρέπει να

συμμορφώνονται προς αυτό, στο μέτρο που εφαρμόζονται στο έδαφος στο οποίο έχουν εφαρμογή η Συνθήκη ΕΕ και η Συνθήκη ΣΛΕΕ, ανεξαρτήτως του τόπου στον οποίο είναι εγκατεστημένες οι οντότητες που τους έχουν θεσπίσει.

Επιπλέον, δεδομένου ότι τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ είναι διατάξεις οι οποίες παράγουν άμεσα αποτελέσματα και γεννούν, υπέρ των υποκειμένων δικαίου, δικαιώματα τα οποία τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να προστατεύουν, και οι οποίες εμπίπτουν στη δημόσια τάξη της Ένωσης, το Δικαστήριο, αναγνωρίζοντας τη δυνατότητα των ιδιωτών να υποβάλλουν τις διαφορές τους σε διαιτητικό όργανο οι αποφάσεις του οποίου μπορούν να υποβληθούν σε περιορισμένο δικαστικό έλεγχο, υπενθυμίζει ότι, στο πλαίσιο του εν λόγω δικαστικού ελέγχου, πρέπει εντούτοις να μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να εξεταστεί το κατά πόσον οι διαιτητικές αποφάσεις συνάδουν προς τα προμνησθέντα άρθρα. Μια τέτοια απαίτηση επιβάλλεται κατά μείζονα λόγο σε περίπτωση μηχανισμού διαιτησίας ο οποίος επιβάλλεται από έναν ιδιώτη σε άλλον, με σκοπό την απονομή υποχρεωτικής και αποκλειστικής αρμοδιότητας σε διαιτητικό όργανο.

Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι οι κανόνες που θεσπίζουν οι αθλητικές ενώσεις δεν μπορούν να περιορίζουν την άσκηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που το δίκαιο της Ένωσης αναγνωρίζει στους ιδιώτες, οι κανόνες περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας πρέπει να υπόκεινται σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο. Η συγκεκριμένη απαίτηση προϋποθέτει ότι το δικαστήριο που είναι αρμόδιο να ελέγχει τις αποφάσεις διαιτητικού οργάνου πρέπει να μπορεί να εξακριβώνει ότι οι εν λόγω διαιτητικές αποφάσεις συνάδουν προς τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ. Επιπλέον, το εν λόγω δικαστήριο πρέπει να πληροί το σύνολο των απαιτήσεων του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, ώστε να δύναται ή, ενδεχομένως, να υποχρεούται να υποβάλλει αίτηση προδικαστικής απόφασης στο Δικαστήριο όταν εκτιμά ότι η απόφαση του Δικαστηρίου είναι αναγκαία επί ζητήματος του δικαίου της Ένωσης το οποίο ανακύπτει στο πλαίσιο υπόθεσης που εκκρεμεί ενώπιόν του.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το Γενικό Δικαστήριο περιορίστηκε να εκτιμήσει, αδιακρίτως και αφηρημένως, ότι οι κανόνες περί διαιτησίας «μπορούν να δικαιολογηθούν από έννομα συμφέροντα συνδεόμενα με την ιδιαιτερότητα του αθλητισμού» καθ' ο μέρος αναθέτουν τον έλεγχο των διαφορών που αφορούν την εφαρμογή των κανόνων περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας σε «εξειδικευμένο δικαστήριο». Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν εξέτασε αν οι κανόνες περί διαιτησίας συμμορφώνονταν προς το σύνολο των προμνησθεισών απαιτήσεων και καθιστούσαν, επομένως, δυνατό τον αποτελεσματικό έλεγχο της τήρησης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, παρά το γεγονός ότι η Επιτροπή είχε ορθώς στηριχθεί στις εν λόγω απαιτήσεις για να θεμελιώσει το συμπέρασμά της ότι οι εν λόγω κανόνες επέτειναν τον αντίθετο προς τον ανταγωνισμό χαρακτήρα των κανόνων της ISU περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας. Κρίνοντας κατά τα ανωτέρω, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πολλαπλή πλάνη περί το δίκαιο.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πολλαπλή πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι, παρά την ως εν λόγω έλλειψη αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου, διασφαλιζόταν η πλήρης αποτελεσματικότητα του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης λαμβανομένων υπόψη, αφενός, της ύπαρξης μέσων ένδικης προστασίας που παρέχουν στους αποδέκτες απόφασης περί μη έγκρισης αγώνων ή απόφασης περί μη επιλεξιμότητας τη δυνατότητα να ζητήσουν την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστησαν από την εν λόγω απόφαση ενώπιον των αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων και, αφετέρου, της δυνατότητας υποβολής καταγγελίας ενώπιον της Επιτροπής ή εθνικής αρχής ανταγωνισμού. Συγκεκριμένα, οι εν λόγω μηχανισμοί μπορούν να συμπληρώσουν έναν τέτοιο έλεγχο, αλλά δεν μπορούν να θεραπεύσουν την έλλειψή του.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο αναιρεί την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση στο μέτρο που δέχθηκε εν μέρει τα ακυρωτικά αιτήματα της ISU.

- **Επί της προσφυγής στην υπόθεση T-93/18**

Εκτιμώντας ότι το μέρος της προσφυγής ακυρώσεως που απομένει να εξεταστεί μετά τη μερική αναίρεση της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης είναι ώριμο προς εκδίκαση, το Δικαστήριο αποφασίζει να αποφανθεί το ίδιο οριστικώς επ' αυτού. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, μεταξύ άλλων, ότι η Επιτροπή, οσάκις διαπιστώνει την ύπαρξη παράβασης του άρθρου 101 ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, έχει την εξουσία να υποχρεώσει, μέσω απόφασης, τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων να παύσουν την εν λόγω παράβαση και, προς τούτο, να τους επιβάλει κάθε διορθωτικό μέτρο το οποίο είναι αναλογικό προς την εν λόγω παράβαση και αναγκαίο για την πραγματική παύση της. Εν προκειμένω, λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου της προεκτεθείσας απαίτησης αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου, το Δικαστήριο κρίνει ότι ορθώς η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι κανόνες περί διαιτησίας επέτειναν τη διαπιστωθείσα παράβαση, καθιστώντας δυσχερέστερο τον δικαστικό έλεγχο, υπό το πρίσμα του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης, των διαιτητικών αποφάσεων του Αθλητικού διαιτητικού δικαστηρίου που εκδίδονται επί των αποφάσεων που λαμβάνει η ISU κατ' ενάσκηση της διακριτικής ευχέρειας που της αναγνωρίζουν οι κανόνες περί προηγούμενης έγκρισης και επιλεξιμότητας. Επιπλέον, ορθώς η Επιτροπή διέταξε την ISU να θέσει τέρμα στην κατάσταση αυτή.

Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Royal Antwerp Football Club (C-680/21, EU:C:2023:1010)

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Εσωτερική αγορά – Ρύθμιση θεσπισθείσα από διεθνή αθλητική ένωση και από εθνική αθλητική ομοσπονδία – Επαγγελματικό ποδόσφαιρο – Φορείς ιδιωτικού δικαίου στους οποίους έχουν ανατεθεί ρυθμιστικές και ελεγκτικές εξουσίες, καθώς και εξουσία επιβολής κυρώσεων – Κανόνες που επιβάλλουν στους επαγγελματικούς ποδοσφαιρικούς συλλόγους να χρησιμοποιούν έναν ελάχιστο αριθμό ποδοσφαιριστών “που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή” – Άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων θίγουσα τον ανταγωνισμό – Έννοια του αντίθετου προς τον ανταγωνισμό “αντικείμενου” και “αποτελέσματος” – Εξαίρεση βάσει του άρθρου 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ – Προϋποθέσεις – Άρθρο 45 ΣΛΕΕ – Έμμεση διάκριση λόγω ιθαγένειας – Εμπόδιο στην ελευθερία κυκλοφορία των εργαζομένων – Δικαιολόγηση – Προϋποθέσεις – Βάρος αποδείξεως»

Η Union des associations européennes de football (Ένωση Ευρωπαϊκών Ποδοσφαιρικών Ομοσπονδιών, UEFA) είναι ένωση ελβετικού δικαίου έχουσα ως κύρια αποστολή την εποπτεία και τον έλεγχο της αναπτύξεως του ποδοσφαίρου, σε όλες τις μορφές του, σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ηγείται των διαφόρων ευρωπαϊκών εθνικών ποδοσφαιρικών ομοσπονδιών που είναι υπεύθυνες για την οργάνωση του ποδοσφαίρου εντός του κράτους όπου εδρεύουν– μεταξύ των οποίων καταλέγεται η Union royale belge des sociétés de football association ASBL (Βελγική Βασιλική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία, URBSFA) για το Βέλγιο. Ως μέλη της UEFA, οι εν λόγω ομοσπονδίες υπέχουν την υποχρέωση να τηρούν το καταστατικό, τους κανονισμούς και τις αποφάσεις της, καθώς και να επιβάλλουν την τήρησή τους, εντός του κράτους στο οποίο υπάγονται, στις υποκείμενες σε αυτές ενώσεις επαγγελματικών συλλόγων, καθώς και στους συλλόγους και στους ποδοσφαιριστές.

Το 2005 η UEFA θέσπισε κανόνες οι οποίοι προβλέπουν ότι οι επαγγελματικοί ποδοσφαιρικοί σύλλογοι που μετέχουν στις διεθνείς διασυλλογικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις της οφείλουν να δηλώνουν στο φύλλο αγώνα 25 κατ' ανώτατο όριο, ποδοσφαιριστές, εκ των οποίων τουλάχιστον οκτώ πρέπει να είναι «ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή», οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως ποδοσφαιριστές που, ανεξαρτήτως της ιθαγενείας τους, έχουν καταρτισθεί επί τρία τουλάχιστον έτη από τον σύλλογό τους ή από άλλον σύλλογο που είναι μέλος της ίδιας εθνικής ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας (στο εξής: κανόνες σχετικά με τους «ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή»). Από τους οκτώ αυτούς παίκτες, τουλάχιστον τέσσερις πρέπει να έχουν καταρτισθεί από τον σύλλογο που τους δηλώνει. Το 2011 η URBSFA εισήγαγε στον κανονισμό της κανόνες σχετικά με τους «ποδοσφαιριστές οι οποίοι έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή» και οι οποίοι

ορίζονται ως ποδοσφαιριστές που, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους, έχουν καταρτισθεί επί τρία τουλάχιστον έτη από βελγικό σύλλογο.

Ο UL είναι ποδοσφαιριστής ο οποίος έχει την ιθαγένεια τρίτης χώρας καθώς και τη βελγική ιθαγένεια. Ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα στο Βέλγιο, όπου αγωνιζόταν αρχικά στη Royal Antwerp, επαγγελματικό ποδοσφαιρικό σύλλογο με έδρα το Βέλγιο, και στη συνέχεια σε άλλον βελγικό επαγγελματικό ποδοσφαιρικό σύλλογο

Εκτιμώντας ότι οι κανόνες σχετικά με τους «ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή» αντιβαίνουν στις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ, ο UL και η Royal Antwerp προσέφυγαν ενώπιον του Cour Belge d'arbitrage pour le Sport (βελγικού αθλητικού διαιτητικού δικαστηρίου, CBAS) ζητώντας αποκατάσταση της ζημίας την οποία υπέστησαν από τους εν λόγω κανόνες. Μετά την απόρριψη των αιτημάτων αυτών από το CBAS, ο UL και η Royal Antwerp άσκησαν αγωγή ενώπιον του tribunal de première instance francophone de Bruxelles (γαλλόφωνου πρωτοδικείου Βρυξελλών, Βέλγιο), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου, με αίτημα την ακύρωση της διαιτητικής απόφασης.

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο διάφορα προδικαστικά ερωτήματα προκειμένου να διευκρινιστεί, κατ' ουσίαν, αν οι κανόνες σχετικά με τους «ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή», τους οποίους θέσπισαν η UEFA και η URBSFA, μπορούν να χαρακτηρισθούν ως «συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων», ως «απόφαση ένωσης επιχειρήσεων» ή ως «εναρμονισμένη πρακτική» με αντίθετο προς τον ανταγωνισμό χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται επίσης αν οι κανόνες που έχει θεσπίσει η URBSFA είναι σύμφωνοι με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 45 ΣΛΕΕ.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε την ίδια ημέρα με δύο άλλες αποφάσεις²⁴⁶ οι οποίες αφορούν την εφαρμογή του οικονομικού δικαίου της Ένωσης στην περίπτωση κανόνων που έχουν θεσπίσει διεθνείς αθλητικές ενώσεις, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου παρέχει διευκρινίσεις σχετικά με την εφαρμογή των άρθρων 45 και 101 ΣΛΕΕ στους κανόνες που θεσπίζουν οι αθλητικές ομοσπονδίες όσον αφορά τη σύνθεση των ομάδων, τη συμμετοχή των ποδοσφαιριστών σε αυτές καθώς και την κατάρτισή τους.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο παρατηρεί, πρώτον, ότι οι κανόνες σχετικά με τους «ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή» εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 45 και 101 ΣΛΕΕ. Συναφώς, υπενθυμίζει ότι η άσκηση αθλητικής δραστηριότητας, κατά το μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης που διέπουν τέτοια δραστηριότητα, εξαιρουμένων ορισμένων ειδικών κανόνων οι οποίοι, αφενός, θεσπίστηκαν αποκλειστικώς για λόγους μη οικονομικής φύσης και, αφετέρου, αφορούν ζητήματα σχετικά αποκλειστικώς με τον αθλητισμό. Οι επίμαχοι στην υπόθεση της κύριας δίκης κανόνες, όμως, τόσο αυτοί της UEFA όσο και εκείνοι της URBSFA, δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης εξαιρέσεως. Πράγματι, αφορούν οικονομικές δραστηριότητες. Πράγματι, αφορούν οικονομικές δραστηριότητες. Επιπλέον, μολονότι οι κανόνες αυτοί δεν ρυθμίζουν τυπικώς τους όρους εργασίας των ποδοσφαιριστών, πρέπει να γίνει δεκτό ότι έχουν άμεσο αντίκτυπο στην εν λόγω εργασία, καθόσον εξαρτούν από ορισμένες προϋποθέσεις, η μη τήρηση των οποίων συνοδεύεται από κυρώσεις, τη σύνθεση των ομάδων που μπορούν να μετέχουν

²⁴⁶ Αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2023, *International Skating Union κατά Επιτροπής* (C-124/21 P, [FU:C:2023:1012](#)), και της 21ης Δεκεμβρίου 2023, *European Superleague Company* (C-333/21, [FU:C:2023:1011](#)).

στις διασυλλογικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις καθώς και, κατά συνέπεια, τη δυνατότητα συμμετοχής των ίδιων των ποδοσφαιριστών στις διοργανώσεις αυτές.

Εξετάζοντας, κατά δεύτερον, τις συνέπειες που μπορεί να έχει το άρθρο 165 ΣΛΕΕ –το οποίο καθορίζει τόσο τους σκοπούς της δράσεως της Ένωσης στον τομέα του αθλητισμού όσο και τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη συμβολή στην επίτευξη των σκοπών αυτών–, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η εν λόγω διάταξη δεν συνιστά ειδικό κανόνα ο οποίος εξαιρεί τον αθλητισμό από το σύνολο ή από μέρος των λοιπών διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης που μπορούν να εφαρμοσθούν στον αθλητισμό ή ο οποίος επιβάλλει να του επιφυλάσσεται ειδική μεταχείριση στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εφαρμογής. Υπενθυμίζει, επιπλέον, ότι οι αδιαμφισβήτητες ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν την αθλητική δραστηριότητα μπορούν να λαμβάνονται υπόψη, μεταξύ άλλων στοιχείων και εφόσον αποδεικνύονται κρίσιμες, κατά την εφαρμογή των άρθρων 45 και 101 ΣΛΕΕ, επισημαινομένου, πάντως, ότι τέτοια συνεκτίμηση χωρεί μόνο στο πλαίσιο και τηρουμένων των προϋποθέσεων και των κριτηρίων εφαρμογής που προβλέπονται σε καθεμία από τις διατάξεις αυτές.

Με γνώμονα τις ανωτέρω παρατηρήσεις, το Δικαστήριο εξετάζει, σε πρώτο στάδιο, το ζήτημα αν οι κανόνες της UEFA και της URBSFA σχετικά με τους «ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή» είναι συμβατοί με το άρθρο 101 ΣΛΕΕ.

Συναφώς, διευκρινίζει, κατ' αρχάς, ότι οι επίμαχοι στην κύρια δίκη κανόνες πρέπει να χαρακτηρισθούν ως «απόφαση ένωσης επιχειρήσεων» καθόσον, αφενός, έχουν θεσπισθεί από την UEFA και την URBSFA, οι οποίες είναι ενώσεις επιχειρήσεων, και, αφετέρου, έχουν άμεσο αντίκτυπο στους όρους άσκησης της οικονομικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων που είναι άμεσα ή έμμεσα μέλη τους.

Εν συνεχεία, όσον αφορά το ζήτημα αν οι κανόνες αυτοί έχουν αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αντικείμενο, το Δικαστήριο επισημαίνει, κατά πρώτον, ότι, λόγω του περιεχομένου τους, φαίνεται να επιβάλλουν στους επαγγελματικούς ποδοσφαιρικούς συλλόγους που μετέχουν σε διασυλλογικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις των εν λόγω ενώσεων την υποχρέωση να δηλώνουν στο φύλλο αγώνα έναν ελάχιστο αριθμό «ποδοσφαιριστών που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή» επ' απειλή κυρώσεων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι εν λόγω κανόνες φαίνεται να περιορίζουν, ως εκ της φύσεώς τους, τη δυνατότητα των συλλόγων να δηλώνουν στο φύλλο αγώνα ποδοσφαιριστές που δεν πληρούν τις συγκεκριμένες απαιτήσεις. Κατά δεύτερον, όσον αφορά το οικονομικό και νομικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι κανόνες αυτοί, οι ιδιαιτερότητες του επαγγελματικού ποδοσφαίρου, ιδίως δε η κοινωνική, πολιτιστική και επικοινωνιακή σημασία του, καθώς και το ότι το συγκεκριμένο άθλημα στηρίζεται στον ανοιχτό χαρακτήρα και στην αθλητική αξία, καθιστούν δυνατό να συναχθεί ότι είναι θεμιτό, για ενώσεις ή ομοσπονδίες όπως η UEFA και η URBSFA, να θεσπίζουν κανόνες που αφορούν, μεταξύ άλλων, τις διοργανώσεις στον χώρο του συγκεκριμένου αθλήματος, την ομαλή διεξαγωγή τους και τη συμμετοχή των αθλητών σε αυτές και να ρυθμίζουν, ειδικότερα, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι επαγγελματικοί ποδοσφαιρικοί σύλλογοι μπορούν να συγκροτούν τις ομάδες που μετέχουν σε διασυλλογικές διοργανώσεις εντός της περιφέρειας δικαιοδοσίας τους. Κατά τρίτον, όσον αφορά τον σκοπό τον οποίο επιδιώκουν οι επίμαχοι στην κύρια δίκη κανόνες, προκύπτει ότι οι τελευταίοι περιορίζουν ή ελέγχουν μία από τις ουσιώδεις παραμέτρους του ανταγωνισμού, ήτοι την πρόσληψη ταλαντούχων ποδοσφαιριστών, ανεξαρτήτως του συλλόγου και του τόπου στον οποίο έχουν καταρτισθεί, οι οποίοι είναι ικανοί να παράσχουν στην ομάδα τους τη δυνατότητα να νικήσει στο πλαίσιο αναμέτρησης με αντίπαλη ομάδα. Ο περιορισμός αυτός μπορεί να επηρεάσει τον ανταγωνισμό στον οποίο μπορούν να επιδίδονται οι σύλλογοι όχι μόνο στην «αγορά προηγούμενης βαθμίδας ή εφοδιασμού» που συνιστά, από οικονομική άποψη, η πρόσληψη παικτών, αλλά και στην «αγορά επόμενης βαθμίδας» που συνιστούν, υπό την ίδια οπτική, οι διασυλλογικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις.

Εντούτοις, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να κρίνει, υπό το πρίσμα των διευκρινίσεων αυτών και λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των επιχειρημάτων και των αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισαν οι διάδικοι, αν οι επίμαχοι στην κύρια δίκη κανόνες είναι, ως εκ της φύσεώς τους,

αρκούντως επιβλαβείς για τον ανταγωνισμό ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν ως «αντικείμενο» τον περιορισμό του ανταγωνισμού. Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει στη συνέχεια να κρίνει αν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι κανόνες αυτοί έχουν ως αποτέλεσμα, πραγματικό ή δυνητικό, τον περιορισμό του ανταγωνισμού στην οικεία αγορά.

Τέλος, όσον αφορά το ζήτημα αν οι εν λόγω κανόνες δύνανται να θεωρηθούν δικαιολογημένοι ή να τύχουν εξαιρέσεως, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ειδικώς ορισμένες συμπεριφορές, όπως οι κανόνες περί ηθικής ή δεοντολογίας που θεσπίζει μια ένωση, δύνανται να μην εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της απαγορεύσεως που επιβάλλει το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ μολονότι έχουν ως εγγενές αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού, εφόσον δικαιολογούνται από την επιδίωξη θεμιτών σκοπών γενικού συμφέροντος που δεν έχουν, αφ' εαυτών, αντίθετο προς τον ανταγωνισμό χαρακτήρα και εφόσον αποδείχθηκε προσηκόντως η αναγκαιότητα και ο αναλογικός χαρακτήρας των προς τούτο χρησιμοποιούμενων προς τούτο μέσων.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει, πάντως, ότι η συγκεκριμένη νομολογία δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στην περίπτωση συμπεριφορών οι οποίες είναι σε τέτοιο βαθμό επιβλαβείς, ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν και ως «αντικείμενο» την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού, με την επιφύλαξη του ενδεχόμενου ευεργετήματος της κατ'εφαρμογήν του άρθρου 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ εξαιρέσεως, εφόσον πληρούνται οι απαιτούμενες προς τούτο προϋποθέσεις, στοιχείο του οποίου η απόδειξη εναπόκειται στον διάδικο που επικαλείται το εν λόγω ευεργέτημα.

Όσον αφορά την ως άνω εξαίρεση, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, για να μπορεί να προβληθεί, πρέπει να πιθανολογείται επαρκώς ότι η υπό εξέταση συμπεριφορά καθιστά δυνατή τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας, εξασφαλίζοντας παράλληλα στους χρήστες δίκαιο μέρος από το όφελος που προκύπτει από την εν λόγω βελτίωση, χωρίς να επιβάλλει περιορισμούς οι οποίοι δεν είναι απαραίτητοι για την επίτευξη τέτοιας βελτιώσεως και χωρίς να εξαλείφει πλήρως τον ουσιαστικό ανταγωνισμό όσον αφορά σημαντικό μέρος των οικείων προϊόντων ή υπηρεσιών. Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εκτιμήσει, εφόσον κρίνει ότι οι κανόνες σχετικά με τους ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού, αν οι προϋποθέσεις αυτές πληρούνται εν προκειμένω.

Σε δεύτερο στάδιο, όσον αφορά το ζήτημα αν οι κανόνες της URBSFA σχετικά με τους «ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή» είναι συμβατοί με το άρθρο 45 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι εν λόγω κανόνες θίγουν, εκ πρώτης όψεως, την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων. Συγκεκριμένα, στηρίζονται σε ένα συνδυαστικό στοιχείο «εθνικού» χαρακτήρα», καθόσον, αφενός, ορίζουν τους «ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή» ως αυτούς που έχουν καταρτισθεί σε έναν «βελγικό» σύλλογο. Αφετέρου, επιβάλλουν στους επαγγελματικούς ποδοσφαιρικούς συλλόγους που επιθυμούν να μετέχουν στις διασυλλογικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις της URBSFA την υποχρέωση να περιλαμβάνουν στον κατάλογο των ποδοσφαιριστών τους και να δηλώνουν στο φύλλο αγώνα έναν ελάχιστο αριθμό ποδοσφαιριστών που πληρούν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για να χαρακτηρισθούν ως «ποδοσφαιριστές που έχουν καταρτισθεί στην ημεδαπή». Επομένως, οι κανόνες αυτοί ενδέχεται να περιάγουν σε δυσμενέστερη θέση τους επαγγελματίες ποδοσφαιριστές οι οποίοι επιθυμούν να ασκήσουν οικονομική δραστηριότητα στο έδαφος κράτους μέλους, ήτοι του Βελγίου, διαφορετικού από το κράτος μέλος καταγωγής τους και οι οποίοι δεν πληρούν τις απαιτούμενες από τους εν λόγω κανόνες προϋποθέσεις. Στο μέτρο αυτό, οι ως άνω κανόνες ενδέχεται να εισάγουν έμμεση δυσμενή διάκριση εις βάρος των ποδοσφαιριστών που προέρχονται από άλλο κράτος μέλος, ενέχουν δε τον κίνδυνο να αποβούν κυρίως σε βάρος των συγκεκριμένων ποδοσφαιριστών.

Όσον αφορά την ύπαρξη ενδεχόμενης δικαιολογήσεως, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι μέτρα μη κρατικής προελεύσεως μπορούν να γίνουν δεκτά, μολονότι παρακλύουν την ελεύθερη κυκλοφορία την οποία κατοχυρώνει η Συνθήκη ΛΕΕ, εφόσον πληρούνται σωρευτικώς δύο προϋποθέσεις, στοιχείο του οποίου η απόδειξη απόκειται σε αυτόν που έλαβε τα εν λόγω μέτρα. Ειδικότερα, πρώτον, η λήψη των ως άνω μέτρων πρέπει να επιδιώκει θεμιτό σκοπό γενικού συμφέροντος

σύμφωνο προς τη Συνθήκη και, ως εκ τούτου, μη αμιγώς οικονομικής φύσεως και, δεύτερον, τα μέτρα αυτά πρέπει να συνάδουν με την αρχή της αναλογικότητας, στοιχείο που συνεπάγεται ότι πρέπει να είναι κατάλληλα για την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού και να μη βαίνουν πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη του σκοπού μέτρου.

Εν προκειμένω, ο σκοπός που συνίσταται στην ενθάρρυνση της πρόσληψης και κατάρτισης νέων επαγγελματιών ποδοσφαιριστών συνιστά τέτοιο θεμιτό σκοπό γενικού συμφέροντος. Όσον αφορά την καταλληλότητα των κανόνων αυτών να διασφαλίσουν την επίτευξη του εν λόγω σκοπού, αυτή πρέπει να εκτιμηθεί, μεταξύ άλλων, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι, εξομοιώνοντας όλους τους νέους ποδοσφαιριστές οι οποίοι έχουν καταρτισθεί από οποιονδήποτε σύλλογο μέλος της οικείας εθνικής ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας οι εν λόγω κανόνες ενδέχεται να μην αποτελούν πραγματικά και σημαντικά κίνητρα για ορισμένους από τους συλλόγους αυτούς, ιδίως εκείνους που διαθέτουν σημαντικούς οικονομικούς πόρους, για να προσλάβουν νέους παίκτες με σκοπό να τους καταρτίσουν οι ίδιοι. Αντιθέτως, η πολιτική πρόσληψης και κατάρτισης εξομοιώνεται με την πρόσληψη νέων ποδοσφαιριστών που έχουν ήδη καταρτισθεί από οποιονδήποτε άλλο σύλλογο ο οποίος είναι επίσης μέλος της συγκεκριμένης ομοσπονδίας, ανεξαρτήτως της έδρας του άλλου αυτού συλλόγου εντός της περιφέρειας δικαιοδοσίας της εν λόγω ομοσπονδίας. Ακριβώς, όμως, αυτή η σε τοπικό επίπεδο επένδυση στην κατάρτιση νέων ποδοσφαιριστών, ιδίως όταν πραγματοποιείται από μικρούς συλλόγους, ενδεχομένως σε συνεργασία με άλλους συλλόγους της ίδιας περιοχής, πιθανώς με διασυννοριακή διάσταση, αποτελεί το στοιχείο που συμβάλλει στην εκπλήρωση της κοινωνικής και εκπαιδευτικής λειτουργίας του αθλητισμού.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει, πάντως, ότι απόκειται αποκλειστικώς στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει εν τέλει αν οι κανόνες της URBSFA πληρούν τις προμνημονευθείσες προϋποθέσεις, λαμβανομένων υπόψη των επιχειρημάτων και των αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισαν οι διάδικοι.

2. Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ) ²⁴⁷

Απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2023, Unilever Italia Mkt. Operations (C-680/20, EU:C:2023:33)

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Άρθρο 102 ΣΛΕΕ – Δεσπόζουσα θέση – Καταλογισμός στον παραγωγό των ενεργειών των διανομέων του – Ύπαρξη συμβατικών δεσμών μεταξύ του παραγωγού και των διανομέων – Έννοια της “οικονομικής ενότητας” – Πεδίο εφαρμογής – Καταχρηστική εκμετάλλευση – Ρήτρα αποκλειστικότητας – Ανάγκη αποδείξεως των επιπτώσεων στην αγορά»

Με απόφαση της 31ης Οκτωβρίου 2017, η ιταλική αρχή προστασίας του ανταγωνισμού και της αγοράς (στο εξής: AGCM) ²⁴⁸ διαπίστωσε ότι η Unilever Italia Mkt. Operations Srl (στο εξής: Unilever) είχε προβεί σε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης της στην ιταλική αγορά της εμπορίας παγωτών σε ατομικές συσκευασίες που προορίζονται για κατανάλωση σε «εξωτερικούς χώρους», ήτοι εκτός της κατοικίας των καταναλωτών, σε διάφορα σημεία πώλησης.

²⁴⁷ Οι ακόλουθες αποφάσεις πρέπει επίσης να σημειωθούν στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου: απόφαση της 4ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Meta Platforms κ.λπ. (Γενικοί όροι χρήσης κοινωνικού δικτύου)* (C-252/21, EU:C:2023:537), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο 1.4 «Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα».

²⁴⁸ Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (αρχή προστασίας του ανταγωνισμού και της αγοράς, Ιταλία).

Η προσαπτόμενη στην Unilever καταχρηστική συμπεριφορά ήταν αποτέλεσμα ενεργειών οι οποίες, ως υλικές πράξεις, δεν διαπράχθηκαν από την εν λόγω εταιρία, αλλά από ανεξάρτητους διανομείς των προϊόντων της, οι οποίοι είχαν επιβάλει ρήτρες αποκλειστικότητας στους φορείς εκμετάλλευσης των σημείων πώλησης. Συναφώς, η AGCM έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι οι πρακτικές, τις οποίες αφορούσε η έρευνά της, είχαν αποκλείσει, ή τουλάχιστον περιορίσει, τη δυνατότητα των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων να επιδίδονται σε ανταγωνισμό με βάση την ποιότητα των προϊόντων τους.

Στο πλαίσιο αυτό, η AGCM δεν θεώρησε ότι υποχρεούτο να αναλύσει τις οικονομικές μελέτες που είχε προσκομίσει η Unilever προκειμένου να αποδείξει ότι οι υπό εξέταση πρακτικές δεν είχαν αποτελέσματα αποκλεισμού έναντι των τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικών ανταγωνιστών της, για τον λόγο ότι οι μελέτες αυτές δεν ασκούσαν καμία επιρροή σε περίπτωση ρητρών αποκλειστικότητας, δεδομένου ότι η χρήση τέτοιων ρητρών από κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση αρκεί για να στοιχειοθετηθεί καταχρηστική εκμετάλλευση της θέσης αυτής.

Ως εκ τούτου, η AGCM επέβαλε στην Unilever πρόστιμο ύψους 60 668 580 ευρώ λόγω κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης της κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

Η προσφυγή που άσκησε η Unilever κατά της ανωτέρω αποφάσεως απορρίφθηκε στο σύνολό της από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο.

Επιληφθέν κατ'έφεση, το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας, Ιταλία) υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία και την εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης υπό το πρίσμα της αποφάσεως της AGCM.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διευκρινίζει τις λεπτομέρειες εφαρμογής της απαγορεύσεως κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης που προβλέπει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έναντι κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχείρησης με δίκτυο διανομής οργανωμένο αποκλειστικά επί συμβατικής βάσεως και διευκρινίζει, στο πλαίσιο αυτό, το βάρος αποδείξεως που φέρει η εθνική αρχή ανταγωνισμού.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο κρίνει ότι καταχρηστικές ενέργειες στις οποίες προβαίνουν διανομείς που ανήκουν στο δίκτυο διανομής ενός κατέχοντος δεσπόζουσα θέση παραγωγού, όπως η Unilever, δύναται να καταλογιστούν στον τελευταίο βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, εάν αποδεικνύεται ότι οι ενέργειες αυτές δεν υιοθετήθηκαν κατά τρόπο ανεξάρτητο από τους διανομείς του, αλλά εντάσσονται σε πολιτική η οποία αποφασίστηκε μονομερώς από τον παραγωγό και τέθηκε σε εφαρμογή μέσω των εν λόγω διανομών.

Πράγματι, σε μια τέτοια περίπτωση, οι διανομείς και, κατά συνέπεια, το δίκτυο διανομής που αυτοί συγκροτούν με την κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση πρέπει να θεωρηθούν απλώς ως μέσο εδαφικής εξάπλωσης της εμπορικής πολιτικής της εν λόγω επιχείρησης και, ως εκ τούτου, ως το μέσο με το οποίο, ενδεχομένως, εφαρμόστηκε η επίμαχη πρακτική αποκλεισμού.

Τούτο ισχύει, μεταξύ άλλων, οσάκις, όπως εν προκειμένω, οι διανομείς ενός κατέχοντος δεσπόζουσα θέση παραγωγού υποχρεούνται να επιβάλλουν στους φορείς εκμετάλλευσης σημείων πωλήσεως τυποποιημένες συμβάσεις, οι οποίες παρέχονται από τον εν λόγω παραγωγό και περιέχουν ρήτρες αποκλειστικότητας υπέρ των προϊόντων του.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο απαντά στο ερώτημα εάν, για τους σκοπούς της εφαρμογής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, η αρμόδια αρχή ανταγωνισμού οφείλει να αποδείξει ότι ρήτρες αποκλειστικότητας που περιλαμβάνονται σε συμβάσεις διανομής έχουν ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό από την αγορά των εξίσου αποτελεσματικών με την κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση ανταγωνιστών και εάν η εν λόγω αρχή υποχρεούται να εξετάζει

λεπτομερώς τις οικονομικές αναλύσεις που προσκομίζει η εν λόγω επιχείρηση, ιδίως όταν αυτές στηρίζονται στο καλούμενο κριτήριο του «εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή».

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης μπορεί να διαπιστωθεί ιδίως όταν η προσαπτόμενη συμπεριφορά έχει επιφέρει αποτελέσματα αποκλεισμού ανταγωνιστών οι οποίοι ήταν εξίσου αποτελεσματικοί με τον δράστη της συμπεριφοράς από άποψη διάρθρωσης του κόστους, ικανότητας καινοτομίας ή ποιότητας, ή όταν η εν λόγω συμπεριφορά βασίστηκε στη χρήση μέσων διαφορετικών από εκείνα που εντάσσονται στο πλαίσιο του «κανονικού», ήτοι του υγιούς ανταγωνισμού. Εναπόκειται, κατά κανόνα, στις αρχές ανταγωνισμού να αποδείξουν τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμπεριφοράς υπό το πρίσμα του συνόλου των σχετικών πραγματικών περιστάσεων που περιβάλλουν την εν λόγω συμπεριφορά, συμπεριλαμβανομένων εκείνων οι οποίες αναδεικνύονται από τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίζει αμυνόμενη η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση.

Ασφαλώς, για τον χαρακτηρισμό μιας συμπεριφοράς ως καταχρηστικής, η αρχή ανταγωνισμού δεν οφείλει κατ' ανάγκην να αποδείξει ότι η συμπεριφορά αυτή παρήγαγε πράγματι αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελέσματα. Επομένως, η αρχή ανταγωνισμού μπορεί να διαπιστώσει παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ αποδεικνύοντας ότι η εν λόγω συμπεριφορά, κατά τη διάρκεια της περιόδου κατά την οποία εκδηλώθηκε, ήταν, υπό τις περιστάσεις της οικείας υποθέσεως, ικανή να περιορίσει τον υγιή ανταγωνισμό, καίτοι δεν παρήγαγε αποτελέσματα. Εντούτοις, η απόδειξη αυτή πρέπει, κατ' αρχήν, να στηρίζεται σε απτά αποδεικτικά στοιχεία, από τα οποία να προκύπτει συγκεκριμένα, και όχι απλώς θεωρητικά, η πραγματική ικανότητα της εν λόγω πρακτικής να παράγει τέτοια αποτελέσματα, η δε ύπαρξη αμφιβολιών ως προς τη σχετική ικανότητα θα πρέπει να αποβαίνει υπέρ της επιχειρήσεως που έκανε χρήση μιας τέτοιας πρακτικής.

Καίτοι μια αρχή ανταγωνισμού δύναται, προκειμένου να εκτιμήσει την ικανότητα της συμπεριφοράς μιας επιχειρήσεως να περιορίσει τον ανταγωνισμό, να στηριχθεί στα διδάγματα της οικονομικής επιστήμης, τα οποία επιβεβαιώνονται από εμπειρικές μελέτες ή μελέτες συμπεριφοράς, εντούτοις άλλα στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, όπως η έκταση της εν λόγω συμπεριφοράς στην αγορά, οι περιορισμοί των δυνατοτήτων των προμηθευτών πρώτων υλών ή το γεγονός ότι η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση είναι, τουλάχιστον, για ένα μέρος της ζήτησης, αναπόφευκτος εταίρος, πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να προσδιοριστεί αν, υπό το πρίσμα των διδαγμάτων αυτών, η επίμαχη συμπεριφορά πρέπει να θεωρηθεί ότι ήταν ικανή να παραγάγει αποτελέσματα αποκλεισμού στην οικεία αγορά.

Στο πλαίσιο αυτό, όσον αφορά ειδικότερα τη χρήση ρητρών αποκλειστικότητας, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι οι ρήτρες με τις οποίες οι αντισυμβαλλόμενοι δεσμεύθηκαν να καλύπτουν το σύνολο ή σημαντικό μέρος των αναγκών τους με προμήθειες από επιχείρηση κατέχουσα δεσπόζουσα θέση, έστω και αν δεν συνοδεύονται από εκπτώσεις, συνιστούν, ως εκ της φύσεώς τους, εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης και ότι το ίδιο ισχύει για τις εκπτώσεις υπέρ πιστών πελατών που χορηγεί μια τέτοια επιχείρηση.

Εντούτοις, με την απόφαση Intel ²⁴⁹, το Δικαστήριο διασαφήνισε τη νομολογία αυτή επισημαίνοντας, πρώτον, ότι, στην περίπτωση κατά την οποία κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση υποστηρίζει, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, προσκομίζοντας αποδεικτικά στοιχεία προς στήριξη των ισχυρισμών της, ότι η συμπεριφορά της δεν ήταν ικανή να παραγάγει τα προσαπτόμενα αποτελέσματα αποκλεισμού, η αρχή ανταγωνισμού οφείλει, μεταξύ άλλων, να εκτιμήσει εάν τυχόν

²⁴⁹ Απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, *Intel κατά Επιτροπής* (C-413/14 P, [EU:C:2017:632](#), σκέψη 138, στο εξής: απόφαση Intel).

υφίσταται στρατηγική σκοπούσα τον εκτοπισμό των ανταγωνιστών που είναι τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικοί με την κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση.

Το Δικαστήριο προσέθεσε, δεύτερον, ότι η ανάλυση σχετικά με την ικανότητα εκτοπισμού των ανταγωνιστών από την αγορά έχει επίσης σημασία για να διαπιστωθεί εάν ένα σύστημα εκπτώσεων που εμπίπτει κατ' αρχήν στην απαγόρευση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικά. Άλλωστε, ενδέχεται να υπάρχουν πλεονεκτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα τα οποία να είναι επίσης ωφέλιμα για τον καταναλωτή και να αντισταθμίζουν ή και να υπερβαίνουν τις επιπτώσεις του εκτοπισμού ανταγωνιστή από την αγορά συνεπεία του επίμαχου, περιοριστικού για τον ανταγωνισμό, συστήματος εκπτώσεων. Η στάθμιση αυτή των θετικών και αρνητικών για τον ανταγωνισμό συνεπειών της επίμαχης πρακτικής μπορεί να διενεργηθεί μόνο μετά από ανάλυση της εγγενούς ικανότητας της επίμαχης πρακτικής να επιφέρει τον εκτοπισμό από την αγορά των ανταγωνιστών που είναι τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικοί με την κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση.

Η ανωτέρω διευκρίνιση, που δόθηκε με την απόφαση Intel σε σχέση με τα συστήματα εκπτώσεων, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι ισχύει και όσον αφορά τις ρήτρες αποκλειστικότητας.

Επομένως, αφενός, όταν μια αρχή ανταγωνισμού έχει υπόνοιες ότι μια επιχείρηση παρέβη το άρθρο 102 ΣΛΕΕ χρησιμοποιώντας τέτοιες ρήτρες και η τελευταία αμφισβητεί, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, βάσει αποδεικτικών στοιχείων, ότι οι εν λόγω ρήτρες έχουν πράγματι την ικανότητα να αποκλείσουν από την αγορά εξίσου αποτελεσματικούς ανταγωνιστές, η εν λόγω αρχή οφείλει να βεβαιωθεί, κατά το στάδιο της διαπίστωσης της παράβασης, ότι οι ρήτρες αυτές ήταν, υπό τις περιστάσεις της οικείας υποθέσεως, πράγματι ικανές να αποκλείσουν από την αγορά ανταγωνιστές εξίσου αποτελεσματικούς με την εν λόγω επιχείρηση.

Αφετέρου, η αρχή ανταγωνισμού που κίνησε τη σχετική διαδικασία οφείλει, επίσης, να εκτιμήσει συγκεκριμένα την ικανότητα των εν λόγω ρητρών να περιορίσουν τον ανταγωνισμό, όταν, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, η επιχείρηση, για την οποία υπάρχουν υπόνοιες, υποστηρίζει ότι υπάρχουν λόγοι που δικαιολογούν τη συμπεριφορά της.

Εν πάση περιπτώσει, η προσκόμιση, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, αποδεικτικών στοιχείων δυνάμενων να καταδείξουν ότι η συμπεριφορά δεν έχει την ικανότητα να παραγάγει περιοριστικά αποτελέσματα, συνεπάγεται την υποχρέωση της αρχής ανταγωνισμού να εξετάσει τα εν λόγω στοιχεία.

Επομένως, όταν η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση έχει προσκομίσει οικονομική μελέτη προκειμένου να αποδείξει ότι η πρακτική η οποία της προσάπτεται δεν ήταν ικανή να αποκλείσει τους ανταγωνιστές από την αγορά, η αρμόδια αρχή ανταγωνισμού δεν δύναται να αποκλείσει τη λυσιτέλεια της μελέτης αυτής χωρίς να εκθέσει τους λόγους για τους οποίους θεωρεί ότι η εν λόγω μελέτη δεν συμβάλλει στο να αποδειχθεί ότι οι επίμαχες πρακτικές δεν μπορούν να βλάψουν τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην οικεία αγορά και, συνακόλουθα, χωρίς να παράσχει στην εν λόγω επιχείρηση τη δυνατότητα να προτείνει τα αποδεικτικά στοιχεία που θα μπορούσαν να την αντικαταστήσουν.

Τέλος, δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο ρητώς μνημονεύει, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το κριτήριο του «εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή», το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το εν λόγω κριτήριο αποτελεί απλώς μια μέθοδο μεταξύ άλλων η οποία καθιστά δυνατό να εκτιμηθεί κατά πόσον μια πρακτική έχει την ικανότητα να παράγει αποτελέσματα αποκλεισμού. Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατό να συναχθεί ότι οι αρχές ανταγωνισμού έχουν νομική υποχρέωση να εφαρμόζουν το κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή για τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας πρακτικής. Ωστόσο, εάν η ενδιαφερόμενη επιχείρηση υποβάλει, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, τα αποτελέσματα της εφαρμογής ενός τέτοιου κριτηρίου, η αρχή ανταγωνισμού υποχρεούται να εξετάσει την αποδεικτική τους αξία.

**Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
European Superleague Company (C-333/21, EU:C:2023:1011)**

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Εσωτερική αγορά – Ρυθμίσεις που έχουν θεσπισθεί από διεθνείς αθλητικές ομοσπονδίες – Επαγγελματικό ποδόσφαιρο – Φορείς ιδιωτικού δικαίου στους οποίους έχουν ανατεθεί ρυθμιστικές και ελεγκτικές εξουσίες, καθώς και εξουσίες λήψεως αποφάσεων και επιβολής κυρώσεων – Κανόνες περί χορηγήσεως προηγούμενης αδείας για διοργανώσεις, περί συμμετοχής των ποδοσφαιρικών συλλόγων και των ποδοσφαιριστών στις διοργανώσεις αυτές, καθώς και περί εκμεταλλεύσεως των εμπορικών δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων μεταδόσεως και επικοινωνίας για τις εν λόγω διοργανώσεις – Παράλληλη άσκηση οικονομικών δραστηριοτήτων – Διεξαγωγή και εμπορική εκμετάλλευση διοργανώσεων – Εκμετάλλευση των σχετικών εμπορικών δικαιωμάτων και δικαιωμάτων μεταδόσεως και επικοινωνίας – Άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων θίγουσα τον ανταγωνισμό – Έννοιες του αντιθέτου προς τον ανταγωνισμό “αντικειμένου” και “αποτελέσματος” – Εξαίρεση βάσει του άρθρου 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ – Προϋποθέσεις – Άρθρο 102 ΣΛΕΕ – Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως – Δικαιολόγηση – Προϋποθέσεις – Άρθρο 56 ΣΛΕΕ – Εμπόδια στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών – Ενδεχόμενη δικαιολόγηση – Προϋποθέσεις – Βάρος αποδείξεως»

Η Fédération internationale de football association (Διεθνής Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία, FIFA) είναι ένωση ελβετικού δικαίου η οποία έχει ως σκοπό, μεταξύ άλλων, τη θέσπιση κανόνων και διατάξεων που διέπουν το ποδόσφαιρο και τα συναφή ζητήματα, καθώς και τον έλεγχο του ποδοσφαίρου σε όλες τις μορφές του σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και την οργάνωση της διεξαγωγής των διεθνών διοργανώσεών της. Η FIFA αποτελείται από εθνικές ποδοσφαιρικές ομοσπονδίες, μέλη μίας από τις έξι συνομοσπονδίες ηπειρών τις οποίες αναγνωρίζει και μεταξύ των οποίων καταλέγεται η Union des associations européennes de football (Ένωση Ευρωπαϊκών Ποδοσφαιρικών Ομοσπονδιών, UEFA), ένωση ελβετικού δικαίου με κύρια αποστολή την εποπτεία και τον έλεγχο της αναπτύξεως του ποδοσφαίρου, σε όλες τις μορφές του, σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Ως μέλη της FIFA και της UEFA, οι εν λόγω εθνικές ομοσπονδίες υπέχουν την υποχρέωση, μεταξύ άλλων, να επιβάλλουν την τήρηση του καταστατικού, των κανονισμών, των οδηγιών και των αποφάσεων της FIFA και της UEFA στο σύνολο όσων δραστηριοποιούνται στον χώρο του ποδοσφαίρου, ιδίως δε στις ενώσεις επαγγελματικών συλλόγων, τους συλλόγους και τους ποδοσφαιριστές.

Σύμφωνα με τα αντίστοιχα καταστατικά τους, οι FIFA και UEFA έχουν την εξουσία να χορηγούν άδειες για τη διεξαγωγή επαγγελματικών διεθνών ποδοσφαιρικών διοργανώσεων, ιδίως δε διοργανώσεων μεταξύ ποδοσφαιρικών συλλόγων που είναι μέλη εθνικής ομοσπονδίας (ή «διασυλλογικών ποδοσφαιρικών διοργανώσεων»). Δύνανται επίσης να οργανώνουν τη διεξαγωγή τέτοιων διοργανώσεων και να εκμεταλλεύονται τα διάφορα δικαιώματα που συνδέονται με αυτές.

Η European Superleague Company, SL (στο εξής: ESLC) είναι εταιρία ισπανικού δικαίου συσταθείσα από πλείονες επαγγελματικούς ποδοσφαιρικούς συλλόγους και έχουσα ως σκοπό τη διοργάνωση της διεξαγωγής σε ετήσια βάση μιας νέας διεθνούς διασυλλογικής διοργανώσεως επαγγελματικού ποδοσφαίρου με την ονομασία «Superleague».

Το σύμφωνο μετόχων και επενδύσεως που συνήφθη μεταξύ όσων προωθούν το συγκεκριμένο σχέδιο εξαρτά τη θέση σε εφαρμογή της Superleague από την αναγνώρισή της εκ μέρους της FIFA ή της UEFA ως νέας διοργανώσεως σύμφωνης με τα καταστατικά τους.

Κατόπιν της ανακοινώσεως περί δημιουργίας της Superleague, η FIFA και η UEFA δημοσίευσαν στις 21 Ιανουαρίου 2021 κοινή ανακοίνωση, προκειμένου να καταστήσουν σαφή την άρνησή τους να αναγνωρίσουν τη νέα αυτή διοργάνωση και να προειδοποιήσουν ότι οποιοσδήποτε ποδοσφαιριστής ή σύλλογος συμμετάσχει στην εν λόγω διοργάνωση θα αποβληθεί από τις διοργανώσεις της FIFA και της UEFA. Με άλλο ανακοινωθέν, η UEFA και πλείονες εθνικές ομοσπονδίες υπενθύμισαν τη

δυνατότητα λήψεως πειθαρχικών μέτρων κατά των συμμετεχόντων στη Superleague, ιδίως δε τη δυνατότητα αποκλεισμού τους από ορισμένες σημαντικές ευρωπαϊκές και παγκόσμιες διοργανώσεις.

Υπό τις συνθήκες αυτές, η ESLC άσκησε ενώπιον του Juzgado de lo Mercantil no 17 de Madrid (εμποροδικείου αριθ. 17 Μαδρίτης, Ισπανία) αγωγή ζητώντας, κατ' ουσίαν, να διαπιστωθεί ο παράνομος και επιζήμιος χαρακτήρας των ως άνω ανακοινώσεων, καθώς και των συμπεριφορών με τις οποίες η FIFA, η UEFA και οι εθνικές ομοσπονδίες που είναι μέλη τους θα μπορούσαν να υλοποιήσουν τις απειλές που διατυπώθηκαν με τις ανακοινώσεις αυτές.

Κατά το αιτούν δικαστήριο, οι FIFA και UEFA κατέχουν θέση μονοπωλίου ή, τουλάχιστον, δεσπόζουσα θέση στην αγορά οργανώσεως της διεξαγωγής και εμπορικής εκμεταλλεύσεως των διεθνών διασυλλογικών ποδοσφαιρικών διοργανώσεων, καθώς και της εκμεταλλεύσεως των διαφόρων δικαιωμάτων που συνδέονται με τις εν λόγω διοργανώσεις. Στο πλαίσιο αυτό διερωτάται αν ορισμένες διατάξεις των καταστατικών της FIFA και της UEFA είναι σύμφωνες με το δίκαιο της Ένωσης και ειδικότερα με τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ, καθώς και με τις διατάξεις που αφορούν τις διάφορες θεμελιώδεις ελευθερίες τις οποίες εγγυάται η Συνθήκη ΛΕΕ.

Με την απόφασή του, η οποία δημοσιεύεται την ίδια ημέρα με δύο άλλες αποφάσεις²⁵⁰ οι οποίες αφορούν την εφαρμογή του οικονομικού δικαίου της Ένωσης στην περίπτωση των κανόνων που έχουν θεσπίσει διεθνείς ή εθνικές αθλητικές ενώσεις ή ομοσπονδίες, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διευκρινίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι κανόνες τους οποίους έχουν θεσπίσει οι FIFA και UEFA, αφενός, περί χορηγήσεως προηγούμενης αδειάς για τις διεθνείς διασυλλογικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις, περί συμμετοχής των ποδοσφαιρικών συλλόγων και των ποδοσφαιριστών σε αυτές και περί επιβολής κυρώσεων που έχουν προβλεφθεί μαζί με τους συγκεκριμένους κανόνες, και, αφετέρου, περί εκμεταλλεύσεως των διαφόρων δικαιωμάτων που συνδέονται με τις εν λόγω διοργανώσεις, συνιστούν κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και αντίθετη προς τον ανταγωνισμό σύμπραξη κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Το Δικαστήριο αποφαινεται επίσης επί του ζητήματος αν οι εν λόγω κανόνες περί χορηγήσεως προηγούμενης αδειάς, περί συμμετοχής και περί επιβολής κυρώσεων είναι συμβατοί με την κατά το άρθρο 56 ΣΛΕΕ ελεύθερη παροχή υπηρεσιών.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο διατυπώνει δέσμες παρατηρήσεων.

Κατ' αρχάς, διευκρινίζει ότι τα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο αφορούν αποκλειστικώς τους κανόνες τους οποίους έχουν θεσπίσει η FIFA και η UEFA σχετικά, αφενός, με την προηγούμενη άδεια για διεθνείς διασυλλογικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις, καθώς και τη συμμετοχή των επαγγελματικών ποδοσφαιρικών συλλόγων και των ποδοσφαιριστών τους σε αυτές, και, αφετέρου, με την εκμετάλλευση των διαφόρων δικαιωμάτων που συνδέονται με τις συγκεκριμένες διοργανώσεις. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο δεν καλείται να λάβει θέση ούτε επί της ίδιας της υπάρξεως των FIFA και UEFA ούτε επί του βασίμου άλλων κανόνων που έχουν θεσπίσει οι δύο αυτές ενώσεις, ούτε, τέλος, επί της υπάρξεως ή των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων του ίδιου του σχεδίου της Superleague, με γνώμονα είτε τους κανόνες περί ανταγωνισμού είτε τις οικονομικές ελευθερίες που κατοχυρώνει η Συνθήκη ΛΕΕ.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το σύνολο των κανόνων ως προς τους οποίους ερωτάται εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με το δίκαιο του

²⁵⁰ Αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2023, *International Skating Union κατά Επιτροπής* (C-124/21 P, [EU:C:2023:1012](#)), και της 21ης Δεκεμβρίου 2023, *Royal Antwerp Football Club* (C-680/21, [EU:C:2023:1010](#)).

ανταγωνισμού, καθώς και εκείνων περί ελεύθερης κυκλοφορίας. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει συναφώς ότι η άσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων, στο μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης που διέπουν τέτοια δραστηριότητα, πλην ορισμένων ειδικών κανόνων οι οποίοι έχουν θεσπισθεί αποκλειστικώς για λόγους μη οικονομικής φύσεως και οι οποίοι αφορούν ζητήματα σχετικά αποκλειστικώς με το άθλημα αυτό καθαυτό. Οι επίμαχοι κανόνες, όμως, τόσο της FIFA όσο και της UEFA, δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης εξαιρέσεως, καθόσον αφορούν την ενασχόληση με το ποδόσφαιρο ως οικονομική δραστηριότητα.

Τέλος, όσον αφορά τις συνέπειες που μπορεί να έχει το άρθρο 165 ΣΛΕΕ –το οποίο καθορίζει τόσο τους σκοπούς της δράσεως της Ένωσης στον τομέα του αθλητισμού όσο και τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη συμβολή στην επίτευξη των σκοπών αυτών–, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η εν λόγω διάταξη δεν συνιστά ειδικό κανόνα ο οποίος εξαιρεί τον αθλητισμό από το σύνολο ή από μέρος των λοιπών διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης που μπορούν να εφαρμοσθούν στον αθλητισμό ή ο οποίος επιβάλλει να επιφυλάσσεται στον αθλητισμό ειδική μεταχείριση στο πλαίσιο της εφαρμογής των συγκεκριμένων διατάξεων. Υπενθυμίζει, επιπλέον, ότι οι αδιαμφισβήτητες ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν την αθλητική δραστηριότητα μπορούν να λαμβάνονται υπόψη, μεταξύ άλλων στοιχείων και εφόσον αποδεικνύονται κρίσιμες, κατά την εφαρμογή των διατάξεων της Συνθήκης ΛΕΕ που αφορούν το δίκαιο του ανταγωνισμού και τις ελευθερίες κυκλοφορίας, επισημαινόμενου, πάντως, ότι τέτοια συνεκτίμηση χωρεί μόνο στο πλαίσιο και τηρουμένων των προϋποθέσεων και των κριτηρίων εφαρμογής που προβλέπονται σε καθεμία από τις διατάξεις αυτές.

Με γνώμονα τις ανωτέρω παρατηρήσεις και έχοντας επισημάνει ότι οι FIFA και UEFA πρέπει να χαρακτηρίζονται ως «επιχειρήσεις», κατά την έννοια του ευρωπαϊκού δικαίου του ανταγωνισμού, στο μέτρο που ασκούν οικονομικές δραστηριότητες όπως είναι η οργάνωση της διεξαγωγής ποδοσφαιρικών διοργανώσεων και η εκμετάλλευση των δικαιωμάτων που συνδέονται με τις διοργανώσεις αυτές, το Δικαστήριο εξετάζει, κατά πρώτον, το ζήτημα αν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η εκ μέρους των FIFA και UEFA θέσπιση και εφαρμογή κανόνων περί χορηγήσεως προηγούμενης αδείας για τις διασυλλογικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις και περί συμμετοχής σε αυτές επ' απειλή κυρώσεων, συνιστά, αφενός, κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και, αφετέρου, αντίθετη προς τον ανταγωνισμό σύμπραξη κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο επισημαίνει συναφώς ότι οι ιδιαιτερότητες του επαγγελματικού ποδοσφαίρου, ιδίως δε η κοινωνική, πολιτιστική και επικοινωνιακή σημασία του, καθώς και το ότι το συγκεκριμένο άθλημα στηρίζεται στον ανοικτό χαρακτήρα του και στην αθλητική αξία, καθιστούν δυνατό να συναχθεί ότι είναι θεμιτό να υπόκεινται η οργάνωση και η διεξαγωγή των διεθνών διοργανώσεων επαγγελματικού ποδοσφαίρου σε κοινούς κανόνες, με σκοπό τη διασφάλιση της ομοιογένειας και του συντονισμού των συγκεκριμένων διοργανώσεων στο πλαίσιο ενός συνολικού χρονοδιαγράμματος, καθώς και, γενικότερα, την προώθηση της διεξαγωγής αθλητικών διοργανώσεων βασιζομένων στην ισότητα ευκαιριών και στην αξία. Επιπλέον, είναι θεμιτό να διασφαλίζεται η τήρηση των κοινών αυτών κανόνων μέσω κανόνων όπως αυτοί που έχουν θεσπίσει οι FIFA και UEFA όσον αφορά τη χορήγηση προηγούμενης αδείας για τη διεξαγωγή των εν λόγω διοργανώσεων, καθώς και τη συμμετοχή των συλλόγων και των ποδοσφαιριστών σε αυτές. Ως εκ τούτου, στο ειδικό πλαίσιο του επαγγελματικού ποδοσφαίρου και των οικονομικών δραστηριοτήτων τις οποίες συνεπάγεται η άσκηση του εν λόγω αθλήματος, ούτε η θέσπιση ούτε η εφαρμογή των κανόνων αυτών μπορούν να χαρακτηρισθούν, επί της αρχής και εν γένει, ως «καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως», κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ. Το ίδιο ισχύει και για τις κυρώσεις που προβλέπονται μαζί με τους κανόνες αυτούς, στο μέτρο που αυτές είναι κατ' αρχήν θεμιτές για τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας των εν λόγω κανόνων.

Αντιθέτως, καμία από τις ως άνω ιδιαιτερότητες δεν επιτρέπει να θεωρηθεί θεμιτή η θέσπιση και η εφαρμογή κανόνων, καθώς και των κυρώσεων που προβλέπονται μαζί με τους εν λόγω κανόνες, οι οποίοι δεν διέπονται από ουσιαστικά κριτήρια και διαδικαστικούς κανόνες που να διασφαλίζουν τον διαφανή, αντικειμενικό, μη εισάγοντα διακρίσεις και αναλογικό χαρακτήρα τους. Ειδικότερα, τα εν

λόγω κριτήρια και προϋποθέσεις πρέπει να έχουν θεσπισθεί, υπό μορφή προσβάσιμη, πριν από οποιαδήποτε εφαρμογή των επίμαχων κανόνων. Επιπλέον, για να γίνει δεκτό ότι τα ως άνω κριτήρια και προϋποθέσεις δεν εισάγουν διακρίσεις, δεν πρέπει να εξαρτούν την οργάνωση της διεξαγωγής και την εμπορική εκμετάλλευση διοργανώσεων τρίτων, καθώς και τη συμμετοχή των συλλόγων και των ποδοσφαιριστών σε αυτές, από απαιτήσεις οι οποίες θα είναι είτε διαφορετικές από τις ισχύουσες για τις διοργανώσεις που οργανώνει και εκμεταλλεύεται εμπορικώς ο φορέας που λαμβάνει τις αποφάσεις είτε απαιτήσεις πανομοιότυπες ή παρόμοιες, πλην όμως τις οποίες θα είναι αδύνατο ή υπέρμετρα δυσχερές να πληροί στην πράξη επιχείρηση που δεν έχει και αυτή την ιδιότητα ενώσεως ή δεν διαθέτει τις ίδιες εξουσίες με τον συγκεκριμένο φορέα και, ως εκ τούτου, τελεί σε κατάσταση διαφορετική από αυτόν. Τέλος, προκειμένου οι κυρώσεις που έχουν προβλεφθεί μαζί με τους συγκεκριμένους κανόνες να μη συνιστούν αποτέλεσμα ασκήσεως διακριτικής ευχέρειας απαιτείται να διέπονται από κριτήρια τα οποία δεν πρέπει μόνον να είναι, και αυτά, διαφανή, αντικειμενικά, συγκεκριμένα και μη ενέχοντα διακρίσεις, αλλά και να διασφαλίζουν ότι οι εν λόγω κυρώσεις καθορίζονται, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, λαμβανομένων, μεταξύ άλλων, υπόψη της φύσεως, της διάρκειας και της σοβαρότητας της διαπιστωθείσας παραβάσεως.

Ως εκ τούτου, σε περίπτωση κατά την οποία κανόνες περί χορηγήσεως προηγούμενης αδείας, περί συμμετοχής και περί επιβολής κυρώσεων δεν διέπονται από ουσιαστικά κριτήρια και διαδικαστικούς κανόνες που να διασφαλίζουν τον διαφανή, αντικειμενικό, συγκεκριμένο, μη ενέχοντα δυσμενείς διακρίσεις και αναλογικό χαρακτήρα τους, η θέσπιση και εφαρμογή τους συνιστούν κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

Όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ στην περίπτωση των εν λόγω κανόνων, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, ακόμη και αν η θέσπιση κανόνων περί χορηγήσεως προηγούμενης αδείας μπορεί να αιτιολογείται βάσει της επιδιώξεως ορισμένων θεμιτών σκοπών, όπως είναι αυτός της τηρήσεως των αρχών, των αξιών και των κανόνων του παιχνιδιού που διέπουν το επαγγελματικό ποδόσφαιρο, οι επίμαχοι κανόνες παρέχουν στις FIFA και UEFA την εξουσία να επιτρέπουν, να ελέγχουν ή να εξαρτούν από προϋποθέσεις την πρόσβαση κάθε δυνητικώς ανταγωνίστριας επιχειρήσεως στη σχετική αγορά και, επομένως, να καθορίζουν τόσο τον βαθμό ανταγωνισμού που μπορεί να υφίσταται στην αγορά αυτή όσο και τους όρους υπό τους οποίους μπορεί να ασκείται ενδεχομένως ο εν λόγω ανταγωνισμός.

Επιπλέον, οι κανόνες περί συμμετοχής των συλλόγων και των ποδοσφαιριστών στις συγκεκριμένες διοργανώσεις δύνανται να ενισχύσουν το αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αντικείμενο, το οποίο είναι συμφυές με κάθε μηχανισμό προηγούμενης εγκρίσεως μη υποκείμενο σε περιορισμούς, υποχρεώσεις και έλεγχο που να διασφαλίζουν τον διαφανή, αντικειμενικό, συγκεκριμένο και μη ενέχοντα διακρίσεις χαρακτήρα του, δεδομένου ότι εμποδίζουν κάθε επιχείρηση που οργανώνει μια δυνητικώς ανταγωνιστική διοργάνωση να χρησιμοποιεί λυσιτελώς τους διαθέσιμους στην αγορά πόρους, ήτοι τους συλλόγους και τους ποδοσφαιριστές, οι οποίοι, σε περίπτωση συμμετοχής σε διοργάνωση που δεν έχει λάβει προηγούμενη άδεια της FIFA και της UEFA, υπόκεινται σε κυρώσεις μη οριοθετούμενες από κανένα ουσιαστικό κριτήριο ή διαδικαστικό κανόνα που να διασφαλίζει τον διαφανή, αντικειμενικό, συγκεκριμένο, μη ενέχοντα διακρίσεις και αναλογικό χαρακτήρα τους.

Ως εκ τούτου, σε περίπτωση κατά την οποία δεν διέπονται από τέτοια κριτήρια και από τέτοιους διαδικαστικούς κανόνες, οι επίμαχοι κανόνες είναι, ως εκ της φύσεώς τους, αρκούντως επιβλαβείς για τον ανταγωνισμό και έχουν, επομένως, ως αντικείμενο την παρεμπόδισή του. Κατά συνέπεια, εμπίπτουν στην απαγόρευση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, χωρίς να απαιτείται να εξετασθούν τα πραγματικά ή δυνητικά αποτελέσματά τους.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο εξετάζει το ζήτημα αν οι κανόνες περί χορηγήσεως προηγούμενης αδείας, περί συμμετοχής και περί επιβολής κυρώσεων δύνανται να τύχουν εξαιρέσεως ή να θεωρηθούν δικαιολογημένοι. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει συναφώς, πρώτον, ότι ειδικώς ορισμένες συμπεριφορές, όπως οι κανόνες περί ηθικής και δεοντολογίας που θεσπίζει μια ένωση, δύνανται να μην εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της απαγορεύσεως την οποία επιβάλλει το άρθρο 101,

παράγραφος 1, ΣΛΕΕ μολονότι έχουν ως εγγενές αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού, εφόσον δικαιολογούνται από την επιδίωξη θεμιτών σκοπών γενικού συμφέροντος που δεν έχουν, αφ' εαυτών, αντίθετο προς τον ανταγωνισμό χαρακτήρα και εφόσον έχει αποδειχθεί προσηκόντως η αναγκαιότητα και ο αναλογικός χαρακτήρας των χρησιμοποιούμενων προς τούτο μέσων. Το Δικαστήριο διευκρινίζει, πάντως, ότι η συγκεκριμένη νομολογία δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στην περίπτωση συμπεριφορών που αντιβαίνουν ως εκ της φύσεώς τους στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ ή είναι σε τέτοιο βαθμό επιζήμιες ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν ως «αντικείμενο» την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού, κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, όσον αφορά την εξαίρεση που προβλέπεται στο άρθρο 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, ο διάδικος που επικαλείται το ευεργέτημα της συγκεκριμένης εξαίρέσεως πρέπει να αποδείξει ότι πληρούνται σωρευτικώς τέσσερις προϋποθέσεις. Ως εκ τούτου, πρέπει να πιθανολογείται επαρκώς ότι η υπό εξέταση συμπεριφορά καθιστά δυνατή τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας, εξασφαλίζοντας παράλληλα στους χρήστες δίκαιο μέρος από το όφελος που προκύπτει από την εν λόγω βελτίωση, χωρίς να επιβάλλει περιορισμούς που δεν είναι απαραίτητοι για την επίτευξη τέτοιας βελτιώσεως και χωρίς να εξαλείφει τον ουσιαστικό ανταγωνισμό όσον αφορά σημαντικό μέρος των οικείων προϊόντων ή υπηρεσιών.

Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εκτιμήσει, βάσει των αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισαν οι διάδικοι της κύριας δίκης, αν πληρούνται εν προκειμένω οι προμνημονευθείσες προϋποθέσεις. Όσον αφορά, πάντως, την τελευταία προϋπόθεση, σχετικά με το αν εξακολουθεί να υφίσταται ουσιαστικός ανταγωνισμός, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να λάβει υπόψη το γεγονός ότι οι κανόνες περί χορηγήσεως προηγούμενης αδείας, περί συμμετοχής και περί επιβολής κυρώσεων δεν διέπονται από ουσιαστικά κριτήρια και από διαδικαστικούς κανόνες που να διασφαλίζουν τον διαφανή, αντικειμενικό, συγκεκριμένο και μη ενέχοντα δυσμενείς διακρίσεις χαρακτήρα τους, δεδομένου ότι μια τέτοια κατάσταση είναι ικανή να παράσχει στους φορείς που θέσπισαν τους επίμαχους κανόνες τη δυνατότητα πλήρους παρεμποδίσεως του ανταγωνισμού στην αγορά διεξαγωγής και εμπορικής εκμεταλλεύσεως διασυλλογικών ποδοσφαιρικών διοργανώσεων εντός της Ένωσης.

Από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ προκύπτει κατά τρόπο συνεκτικό ότι καταχρηστική συμπεριφορά επιχειρήσεως κατέχουσας δεσπόζουσα θέση μπορεί να μην εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της κατά το εν λόγω άρθρο απαγορεύσεως, εφόσον η ενδιαφερόμενη επιχείρηση αποδείξει είτε ότι η συμπεριφορά της δικαιολογούταν αντικειμενικώς από εξωτερικές προς την επιχείρηση περιστάσεις και ήταν αναλογική σε σχέση με τη συγκεκριμένη δικαιολόγηση είτε ότι τα επωφελή και για τους καταναλωτές πλεονεκτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα αντισταθμίζουν την επίμαχη συμπεριφορά ή, ακόμη, ήταν υπέρτερα αυτής.

Εν προκειμένω, όσον αφορά, αφενός, ενδεχόμενη αντικειμενική δικαιολόγηση, οι κανόνες που θέσπισαν και έθεσαν σε εφαρμογή οι FIFA και UEFA έχουν ως σκοπό να αναθέσουν αποκλειστικώς στους συγκεκριμένους φορείς την οργάνωση της διεξαγωγής οποιασδήποτε διοργανώσεως αυτού του είδους, με κίνδυνο πλήρους εξαλείψεως του ανταγωνισμού εκ μέρους τρίτης επιχειρήσεως, όπερ συνεπάγεται ότι μια τέτοια συμπεριφορά συνιστά κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως απαγορευόμενη από το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και μη δικαιολογούμενη από αναγκαιότητες τεχνικής και εμπορικής φύσεως. Αφετέρου, όσον αφορά τα πλεονεκτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα, στις δύο αυτές αθλητικές ενώσεις απόκειται να αποδείξουν, ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ότι η συγκεκριμένη βελτίωση της αποτελεσματικότητας μπορεί να επιτευχθεί με τη συμπεριφορά τους, ότι η βελτίωση αυτή εξουδετερώνει τις πιθανές επιζήμιες συνέπειες της συμπεριφοράς αυτής για τον ανταγωνισμό εντός των επηρεαζόμενων αγορών και για τα συμφέροντα των καταναλωτών, ότι η εν λόγω συμπεριφορά είναι απαραίτητη για την επίτευξη της συγκεκριμένης βελτιώσεως της αποτελεσματικότητας και ότι δεν εξαλείφει τον ουσιαστικό ανταγωνισμό καταργώντας το σύνολο ή την πλειονότητα των υφιστάμενων πηγών πραγματικού ή δυνητικού ανταγωνισμού.

Κατά τρίτον, όσον αφορά τους κανόνες της FIFA και της UEFA σχετικά με τα δικαιώματα που απορρέουν από τις διασυλλογικές επαγγελματικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις των εν λόγω

φορέων, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι συγκεκριμένοι κανόνες είναι ικανοί, λαμβανομένων υπόψη του περιεχομένου τους, των σκοπών τους οποίους επιδιώκουν αντικειμενικώς να επιτύχουν όσον αφορά τον ανταγωνισμό, καθώς και του οικονομικού και νομικού πλαισίου στο οποίο εντάσσονται, όχι μόνο να παρεμποδίσουν πλήρως τον ανταγωνισμό μεταξύ των επαγγελματικών ποδοσφαιρικών συλλόγων που είναι μέλη των εθνικών ποδοσφαιρικών ομοσπονδιών μελών της FIFA και της UEFA, στο πλαίσιο της εμπορικής εκμεταλλεύσεως των διαφόρων δικαιωμάτων που συνδέονται με τους αγώνες στους οποίους οι σύλλογοι αυτοί μετέχουν, αλλά και να επηρεάσουν τη λειτουργία του ανταγωνισμού εις βάρος τρίτων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε ένα σύνολο αγορών μέσων ενημερώσεως ή υπηρεσιών ευρισκόμενων σε επόμενη βαθμίδα της εν λόγω εμπορικής εκμεταλλεύσεως, εις βάρος των καταναλωτών και των τηλεθεατών.

Ως εκ τούτου, τέτοιοι κανόνες έχουν ως αντικείμενο την παρεμπόδιση ή τον περιορισμό του ανταγωνισμού στις οικείες αγορές, κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και συνιστούν «καταχρηστική εκμετάλλευση» δεσπόζουσας θέσεως κατά το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, εκτός αν αποδειχθεί ότι είναι δικαιολογημένοι, λαμβανομένων ιδίως υπόψη της επιτεύξεως βελτιώσεως της αποτελεσματικότητας και του οφέλους για τους χρήστες. Συνεπώς, απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να κρίνει, αφενός, αν η διαπραγμάτευση για την αγορά των εν λόγω δικαιωμάτων τα οποία διατίθενται αποκλειστικώς από δύο πωλητές παρέχει στους υφιστάμενους ή δυνητικούς αγοραστές τη δυνατότητα μειώσεως του κόστους των συναλλαγών τους καθώς και της αβεβαιότητας που θα αντιμετώπιζαν οι αγοραστές αν έπρεπε να διαπραγματευθούν κατά περίπτωση με τους μετέχοντες συλλόγους και, αφετέρου, αν το όφελος από τη συγκεντρωτική πώληση των δικαιωμάτων αυτών διασφαλίζει, αποδεδειγμένα, ορισμένη μορφή αλληλέγγυας αναδιανομής εντός του ποδοσφαίρου, προς όφελος του συνόλου των χρηστών.

Τέλος, κατά τέταρτον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι κανόνες περί χορηγήσεως προηγούμενης αδείας, περί συμμετοχής και περί επιβολής κυρώσεων συνιστούν εμπόδιο στην κατά το άρθρο 56 ΣΛΕΕ ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Πράγματι, επιτρέποντας στις FIFA και UEFA να ελέγχουν, κατά διακριτική ευχέρεια, τη δυνατότητα κάθε τρίτης επιχειρήσεως να οργανώνει και να εκμεταλλεύεται εμπορικώς διασυλλογικές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις εντός της Ένωσης, τη δυνατότητα κάθε επαγγελματικού ποδοσφαιρικού συλλόγου να συμμετέχει σε τέτοιες διοργανώσεις, καθώς και, κατ'επέκταση, τη δυνατότητα κάθε άλλης επιχειρήσεως να παρέχει υπηρεσίες συνδεδεμένες με τη διεξαγωγή ή την εμπορική εκμετάλλευση των εν λόγω διοργανώσεων, οι επίμαχοι κανόνες δεν δύνανται απλώς να παρακωλύσουν ή να καταστήσουν λιγότερο ελκυστικές τις σχετικές οικονομικές δραστηριότητες, αλλά και να τις εμποδίσουν, περιορίζοντας την πρόσβαση σε αυτές κάθε νεοεισερχομένου. Εξάλλου, καθόσον οι ως άνω κανόνες δεν διέπονται από αντικειμενικό, μη ενέχοντα δυσμενείς διακρίσεις και εκ των προτέρων γνωστό κριτήριο, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι δικαιολογούνται από θεμιτό σκοπό γενικού συμφέροντος.

3. Συγκεντρώσεις

Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά CK Telecoms UK Investments (C-376/20 P, [EU:C:2023:561](#))

«Αίτηση αναιρέσεως – Ανταγωνισμός – Κανονισμός (ΕΚ) 139/2004 – Έλεγχος των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων – Υπηρεσίες κινητών τηλεπικοινωνιών – Απόφαση με την οποία μια συγκέντρωση κηρύσσεται ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά – Αγορά ολιγοπωλιακού χαρακτήρα – Σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού – Μη συντονισμένα αποτελέσματα – Επίπεδο απόδειξης – Περιθώριο εκτίμησης το οποίο διαθέτει η Επιτροπή ως προς οικονομικά θέματα – Όρια του δικαστικού ελέγχου – Κατευθυντήριες γραμμές για τις οριζόντιες συγκεντρώσεις – Κρίσιμοι παράγοντες για την απόδειξη σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού – Έννοιες του “σημαντικού παράγοντα ανταγωνισμού” και των “άμεσων ανταγωνιστών” – Αμεσότητα της ανταγωνιστικής σχέσης μεταξύ των επιχειρήσεων που συμμετέχουν στη συγκέντρωση – Ποσοτική ανάλυση των επιπτώσεων της σχεδιαζόμενης

Στις 11 Σεπτεμβρίου 2015 κοινοποιήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχεδιαζόμενη συγκέντρωση μεταξύ δύο εκ των τεσσάρων παρόχων υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας που δραστηριοποιούνταν στη λιανική αγορά παροχής υπηρεσιών κινητών τηλεπικοινωνιών στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η συγκέντρωση αυτή θα επέτρεπε στη CK Hutchison Holdings Ltd, μέσω της έμμεσης θυγατρικής της Hutchison 3G UK Investments Ltd, η οποία μετονομάστηκε σε CK Telecoms UK Investments Ltd (στο εξής: CK Telecoms), να αποκτήσει τον αποκλειστικό έλεγχο της Telefónica Europe plc (στο εξής: O2). Μετά το πέρας της σχεδιαζόμενης συγκέντρωσης, η Hutchison 3G UK Ltd (στο εξής: Three), έμμεση θυγατρική της CK Hutchison Holdings, και η O2 θα αναδεικνύονταν σε κύριο παράγοντα της αγοράς, με μερίδια μεγαλύτερα από τους άλλους δύο φορείς που θα παρέμεναν στην αγορά, δηλαδή την EE Ltd, θυγατρική της BT Group plc (στο εξής: BT/EE) και καθιερωμένο φορέα στην αγορά, καθώς και τη Vodafone.

Με απόφαση της 11ης Μαΐου 2016²⁵¹, η Επιτροπή, κατ'εφαρμογήν του κανονισμού περί συγκεντρώσεων²⁵² και των κατευθυντηρίων γραμμών της για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων²⁵³, κήρυξε την πράξη συγκέντρωσης ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά. Το θεσμικό όργανο ανέπτυξε τρεις «θεωρίες περί ζημίας». Συγκεκριμένα, θεώρησε ότι η πράξη συγκέντρωσης θα προκαλούσε σημαντικά εμπόδια στον αποτελεσματικό ανταγωνισμό εξαιτίας μη συντονισμένων αποτελεσμάτων που θα οφείλονταν, πρώτον, στην εξάλειψη σημαντικών ανταγωνιστικών πιέσεων στην αγορά λιανικής (πρώτη «θεωρία περί ζημίας»), η οποία θα επέφερε, κατά πάσα πιθανότητα, αύξηση των τιμών των υπηρεσιών κινητών τηλεπικοινωνιών και μείωση των επιλογών για τους καταναλωτές. Δεύτερον, δεδομένου ότι χαρακτηριστικό της επίμαχης αγοράς ήταν ότι οι BT/EE και Three, αφενός, και οι Vodafone και O2, αφετέρου, είχαν συνάψει συμφωνίες για κοινή χρήση δικτύου, η πράξη συγκέντρωσης θα επηρέαζε αρνητικά την ποιότητα των υπηρεσιών προς τους καταναλωτές και θα παρακάλυε την ανάπτυξη των υποδομών κινητού δικτύου στο Ηνωμένο Βασίλειο (δεύτερη «θεωρία περί ζημίας»). Τρίτον, η συγκέντρωση ενείχε τον κίνδυνο επέλευσης σημαντικών μη συντονισμένων αποτελεσμάτων στην αγορά χονδρικής (τρίτη «θεωρία περί ζημίας»).

Το Γενικό Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου η CK Telecoms άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της επίδικης απόφασης, κλήθηκε να αποφανθεί, για πρώτη φορά, επί των προϋποθέσεων εφαρμογής του κανονισμού περί συγκεντρώσεων σε συγκέντρωση εντός ολιγοπωλιακής αγοράς ικανή να επιφέρει μη συντονισμένα αποτελέσματα, παρότι δεν δημιουργεί ούτε ενισχύει ατομική ή συλλογική δεσπόζουσα θέση

²⁵¹ Απόφαση της Επιτροπής, της 11ης Μαΐου 2016, με την οποία μια συγκέντρωση κηρύσσεται ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά πράξη συγκέντρωσης (Υπόθεση M.7612 – Hutchison 3G UK/Telefónica UK), κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό C(2016) 2796, της οποίας το μη εμπιστευτικό κείμενο είναι διαθέσιμο στην αγγλική γλώσσα στην ακόλουθη διεύθυνση: <https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m7612_6555_3.pdf>, και η οποία δημοσιεύθηκε υπό τη μορφή περίληψης στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ΕΕ 2016, C 357, σ. 15, στο εξής: επίδικη απόφαση).

²⁵² Κανονισμός (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ 2004, L 24, σ. 1).

²⁵³ Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ 2004, C 31, σ. 5, στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές).

Με απόφαση της 28ης Μαΐου 2020²⁵⁴, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την επίδικη απόφαση, κρίνοντας, κατ' ουσίαν, ότι η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να αποδείξει ότι η κοινοποιηθείσα συγκέντρωση θα προκαλούσε μη συντονισμένα αποτελέσματα τα οποία θα μπορούσαν να συνιστούν σημαντικά εμπόδια για αποτελεσματικό ανταγωνισμό, είτε επρόκειτο για την αγορά λιανικής, στο πλαίσιο της πρώτης και της δεύτερης θεωρίας περί ζημίας, είτε για την αγορά χονδρικής, στο πλαίσιο της τρίτης θεωρίας περί ζημίας.

Η Επιτροπή άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κρίνει βάσιμες τις περισσότερες από τις αιτιάσεις τις οποίες διατύπωσε η Επιτροπή στο πλαίσιο των έξι λόγων που προέβαλε προς στήριξη της αιτήσεως αναίρέσεως και αναιρεί, κατά συνέπεια, την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου στο σύνολό της. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις, ιδίως, επί: i) του επιπέδου απόδειξης που απαιτείται από την Επιτροπή προκειμένου να διαπιστωθεί η ενδεχόμενη ύπαρξη σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού, ii) της ερμηνείας του άρθρου 2, παράγραφος 3, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, iii) της έκτασης του δικαστικού ελέγχου, iv) της ερμηνείας των εννοιών του «σημαντικού παράγοντα ανταγωνισμού» και των «άμεσων ανταγωνιστών», v) της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας που μπορεί να ληφθεί υπόψη από την Επιτροπή και vi) της σφαιρικής εκτίμησης των κρίσιμων παραγόντων που μπορούν να αυξήσουν την πιθανότητα εμφάνισης σημαντικών μη συντονισμένων επιπτώσεων σε ολιγοπωλιακή αγορά λόγω της συγκέντρωσης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο εξετάζει τον λόγο που προβλήθηκε προκειμένου να αμφισβητηθεί, επί της αρχής, ο προσδιορισμός από το Γενικό Δικαστήριο, του επιπέδου απόδειξης το οποίο απαιτείται από την Επιτροπή, στο πλαίσιο της ανάλυσης των προοπτικών εξέλιξης των αποτελεσμάτων της επίμαχης συγκέντρωσης, προς τεκμηρίωση ενδεχόμενης ύπαρξης σημαντικών εμποδίων για αποτελεσματικό ανταγωνισμό ικανής να δικαιολογήσει απόφαση περί ασυμβατότητας.

Ως προς τον προσδιορισμό του απαιτούμενου επιπέδου απόδειξης, το Δικαστήριο παρατηρεί εξ αρχής ότι οι διατάξεις του κανονισμού περί συγκεντρώσεων οι οποίες οριοθετούν τις εξουσίες της Επιτροπής στον τομέα του ελέγχου των συγκεντρώσεων²⁵⁵ έχουν συμμετρικό χαρακτήρα όσον αφορά τις απαιτήσεις απόδειξης που επιβάλλονται στην Επιτροπή προς τεκμηρίωση του ότι η κοινοποιηθείσα συγκέντρωση θα παρακώλυε, ή αντίστροφα, δεν θα παρακώλυε σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό, με συνέπεια να πρέπει να κριθεί αντίστοιχα ασύμβατη ή συμβατή με την εσωτερική αγορά. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η απαιτούμενη ανάλυση δεν μπορεί να στηριχθεί σε κανένα γενικό τεκμήριο συμβατότητας ή ασυμβατότητας με την εσωτερική αγορά. Εξάλλου, το απαιτούμενο επίπεδο απόδειξης δεν εξαρτάται ούτε από το είδος της πράξης συγκέντρωσης που εξετάζει η Επιτροπή ούτε από την εγγενή πολυπλοκότητα την οποία ενέχει η πιθανολόγηση της παρακώλυσης του ανταγωνισμού λόγω της κοινοποιηθείσας συγκέντρωσης. Υπό τις συνθήκες αυτές, λαμβανομένου υπόψη του ότι οι απαιτούμενες οικονομικές αναλύσεις αναφέρονται στο μέλλον, το Δικαστήριο κρίνει ότι η Επιτροπή, προκειμένου να είναι σε θέση να αποφανθεί επί πράξης συγκέντρωσης, αρκεί να αποδείξει, με αρκούντως σημαντικά και συγκλίνοντα στοιχεία, ότι είναι περισσότερο πιθανό παρά απίθανο ότι η συγκεκριμένη συγκέντρωση θα παρακώλυε σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά ή σε σημαντικό

²⁵⁴ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 28ης Μαΐου 2020, *CK Telecoms UK Investments κατά Επιτροπής* (T-399/16, [EU:T:2020:217](#), στο εξής: ανααιρεσιβαλλόμενη απόφαση).

²⁵⁵ Βλ. εν προκειμένω, άρθρο 2, παράγραφοι 2 και 3, και άρθρο 8, παράγραφοι 1 και 3, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων.

τμήμα της. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο, κρίνοντας στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, ότι η Επιτροπή υποχρεούται να αποδείξει με «σοβαρή πιθανότητα την ύπαρξη σημαντικών παρακωλύσεων» στον αποτελεσματικό ανταγωνισμό λόγω της συγκέντρωσης και ότι «επομένως, η απαίτηση περί αποδείξεων είναι εν προκειμένω αυστηρότερη από εκείνη σύμφωνα με την οποία η σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού είναι “περισσότερο πιθανή παρά απίθανη”», εφάρμοσε απαίτηση απόδειξης η οποία δεν απορρέει από τον κανονισμό περί συγκεντρώσεων, όπως έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο, και, συνακόλουθα, υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε εσφαλμένως το άρθρο 2, παράγραφος 3, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 25 του ίδιου κανονισμού, όσον αφορά τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για να αποδειχθεί η ενδεχόμενη ύπαρξη σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού λόγω συγκέντρωσης η οποία προκαλεί μη συντονισμένα αποτελέσματα σε ολιγοπωλιακή αγορά. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η προαναφερθείσα αιτιολογική σκέψη προβλέπει δύο σωρευτικές προϋποθέσεις ώστε τέτοια αποτελέσματα να μπορούν, υπό ορισμένες περιστάσεις, να προκαλέσουν σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού, ήτοι, αφενός, την εξάλειψη των σημαντικών ανταγωνιστικών πιέσεων που ασκούσαν μεταξύ τους οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις και, αφετέρου, τη μείωση της ανταγωνιστικής πίεσης επί των λοιπών ανταγωνιστών. Συνεπώς, το Γενικό Δικαστήριο απαίτησε από την Επιτροπή να αποδείξει ότι πληρούνται εν προκειμένω αμφότερες αυτές οι προϋποθέσεις. Ωστόσο, στον βαθμό που τέτοια ερμηνεία, στηριζόμενη στην παραδοχή ότι πρόκειται για σωρευτικές προϋποθέσεις, σημαίνει ότι η εξάλειψη των σημαντικών ανταγωνιστικών πιέσεων που ασκούσαν μεταξύ των συμμετεχουσών επιχειρήσεων και η μονομερής αύξηση των τιμών η οποία θα μπορούσε να προκύψει εξ αυτού δεν θα αρκούσαν ποτέ, η καθεμία από μόνη της, για να αποδειχθεί σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού, η ερμηνεία αυτή δεν συνάδει με τον σκοπό του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, ο οποίος συνίσταται στην καθιέρωση αποτελεσματικού ελέγχου όλων των συγκεντρώσεων που ενδέχεται να επιφέρουν τέτοια παρακώλυση, περιλαμβανομένων όσων είναι ικανές να προκαλέσουν μη συντονισμένα αποτελέσματα.

Αντλώντας τις έννομες συνέπειες από τις ανωτέρω εκτιμήσεις του επί της αρχής, το Δικαστήριο προχωρεί, τρίτον, στην εξέταση του λόγου με τον οποίο η Επιτροπή προσήψε κατ' ουσίαν στο Γενικό Δικαστήριο, κατ' αρχάς, ότι ερμηνεύοντας τις έννοιες του «σημαντικού παράγοντα ανταγωνισμού» και των «άμεσων ανταγωνιστών» υπερέβη τα όρια του δικαστικού ελέγχου που οφείλει να ασκεί, στη συνέχεια, ότι παραμόρφωσε τόσο την επίδικη απόφαση όσο και το υπόμνημα αντίκρουσης και, τέλος, ότι προέβη σε εσφαλμένη ερμηνεία των εννοιών του «σημαντικού παράγοντα ανταγωνισμού» και των «άμεσων ανταγωνιστών» οι οποίες περιλαμβάνονται στις κατευθυντήριες γραμμές.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει εκ προοιμίου ότι δεν είναι δυνατόν να προσαφθεί στο Γενικό Δικαστήριο ότι ερμηνεύοντας τις έννοιες αυτές υπερέβη τα όρια του δικαστικού ελέγχου τον οποίο οφείλει να ασκεί. Τούτο διότι, μολονότι για την εφαρμογή των εννοιών αυτών απαιτείται να γίνει οικονομική ανάλυση, ο ενωσιακός δικαστής παραμένει αρμόδιος να τις ερμηνεύει στο πλαίσιο της άσκησης του ελέγχου του επί των αποφάσεων που λαμβάνει η Επιτροπή στον τομέα του ελέγχου των συγκεντρώσεων.

Πάντως, η εξέταση των επικρινόμενων σκέψεων της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης από το Δικαστήριο καταδεικνύει ότι οι πλημμέλειες τις οποίες διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο, σε σχέση με την εφαρμογή των ως άνω εννοιών, οφείλονται τόσο σε παραμόρφωση της επίδικης απόφασης όσο και σε εσφαλμένη ερμηνεία των εννοιών του «σημαντικού παράγοντα ανταγωνισμού» και των «άμεσων ανταγωνιστών».

Αφενός, από την επίδικη απόφαση δεν προκύπτει ότι η Επιτροπή έκρινε ότι η εξάλειψη ενός «σημαντικού παράγοντα ανταγωνισμού» ή η αμεσότητα της ανταγωνιστικής σχέσης αρκούσαν εν προκειμένω, καθ' εαυτές, για να αποδειχθεί σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού. Συμπεραίνοντας το αντίθετο, το Γενικό Δικαστήριο παραμόρφωσε επομένως την

επίδικη απόφαση. Αφετέρου, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι η Επιτροπή, για να μπορεί να χαρακτηρίσει μια επιχείρηση ως «σημαντικό παράγοντα ανταγωνισμού», όφειλε να αποδείξει, συγκεκριμένα, ότι η ενδιαφερόμενη επιχείρηση επιδείκνυε ιδιαίτερα επιθετικό ανταγωνισμό από άποψη τιμών και ότι ασκούσε πιέσεις στις λοιπές επιχειρήσεις της αγοράς να ευθυγραμμισθούν με τις τιμές της, ενώ αρκεί να αποδειχθεί ότι η ενδιαφερόμενη επιχείρηση είχε μεγαλύτερη επιρροή στην ανταγωνιστική διαδικασία απ' όσο δείχνουν τα μερίδια αγοράς της ή άλλοι ανάλογοι δείκτες, όπως επιβεβαιώνει το σημείο 37 των κατευθυντήριων γραμμών. Κατά συνέπεια, εσφαλμένως το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε εν προκειμένω ότι η Επιτροπή δεν είχε αποδείξει επαρκώς κατά νόμον ότι η Three εμπίπτει στην προαναφερθείσα έννοια. Επίσης, το Δικαστήριο κρίνει ότι, στο πλαίσιο της εφαρμογής της έννοιας των «άμεσων ανταγωνιστών», κακώς το Γενικό Δικαστήριο απαίτησε από την Επιτροπή να αποδείξει «ιδιαίτερη» αμεσότητα στην ανταγωνιστική σχέση μεταξύ των συμμετεχουσών επιχειρήσεων προκειμένου να μπορέσει να τις χαρακτηρίσει ως «άμεσους ανταγωνιστές».

Τέταρτον, όσον αφορά την ποσοτική ανάλυση των επιπτώσεων της σχεδιαζόμενης συγκέντρωσης επί των τιμών, η οποία επίσης δεν θεμελιώθηκε επαρκώς από το Γενικό Δικαστήριο, προκύπτει από την εξέταση των σχετικών σκέψεων της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης ότι κανένα από τα στοιχεία που εξετάστηκαν από το Γενικό Δικαστήριο δεν είναι κατάλληλο να στηρίξει την επικρινόμενη διαπίστωση.

Ειδικότερα, αφενός, το Γενικό Δικαστήριο συνέκρινε τη φερόμενη ως μη αμφισβητηθείσα εκτίμηση της αναμενόμενης αύξησης των τιμών στην προκειμένη περίπτωση με μεγαλύτερες αυξήσεις τιμών σε άλλες προγενέστερες υποθέσεις και παρατήρησε ότι οι αυξήσεις εκείνες δεν είχαν θεωρηθεί «σημαντικές» από την Επιτροπή, πλην όμως κατ' αυτόν τον τρόπο παραμόρφωσε τα πρωτοδικώς υποβληθέντα δικόγραφα της Επιτροπής, τα οποία αναδείκνυαν τη διαφωνία των διαδίκων ως προς την εκτίμηση που έπρεπε να γίνει δεκτή, και εσφαλμένως συνέκρινε την παρούσα υπόθεση με άλλες υποθέσεις συγκεντρώσεων οι οποίες είχαν εξεταστεί από την Επιτροπή.

Αφετέρου, επίσης εσφαλμένως το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή όφειλε να περιλάβει στην ποσοτική της ανάλυση τη «συνήθη» βελτίωση της αποτελεσματικότητας η οποία, σύμφωνα με το δικαιοδοτικό αυτό όργανο, ενυπάρχει σε όλες τις συγκεντρώσεις. Το Δικαστήριο αποφαίνεται ότι εναπόκειται αποκλειστικώς και μόνο στις ίδιες τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις να αποδείξουν τέτοια ευνοϊκά για τον ανταγωνισμό αποτελέσματα, τα οποία, επιπλέον, δεν πρέπει να τεκμαίρονται.

Πέμπτον, το Δικαστήριο εξετάζει τον λόγο με τον οποίο η Επιτροπή προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν εξέτασε αν από το σύνολο των κρίσιμων παραγόντων μπορούσε να συναχθεί ότι κατόρθωσε να αποδείξει ότι η επίμαχη συγκέντρωση θα προκαλούσε σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού και ότι, ως εκ τούτου, εσφαλμένως περιόρισε την εξέτασή του σε ορισμένους παράγοντες προς στήριξη της πρώτης θεωρίας περί ζημίας, καθώς και στο ζήτημα αν, εξεταζόμενοι μεμονωμένα, οι παράγοντες αυτοί αρκούσαν για να αποδειχθεί η ύπαρξη τέτοιας παρακώλυσης. Το Δικαστήριο κάνει δεκτό τον λόγο αυτόν και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο παραλείποντας να προβεί, κατόπιν εξέτασης του βασίμου των παραγόντων και διαπιστώσεων που αμφισβητήθηκαν από τη CK Telecoms πρωτοδικώς και λαμβανομένου υπόψη του επακόλουθου αποτελέσματός της, σε σφαιρική εκτίμηση των κρίσιμων παραγόντων και διαπιστώσεων προκειμένου να ελέγξει αν η Επιτροπή απέδειξε την ύπαρξη σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού.

Έκτον, το Δικαστήριο εξετάζει τις επικρινόμενες με την αίτηση αναιρέσεως σκέψεις στις οποίες στηρίχθηκε το Γενικό Δικαστήριο προκειμένου να απορρίψει την ανάλυση της Επιτροπής σε σχέση με τη δεύτερη θεωρία περί ζημίας. Το Δικαστήριο αποφαίνεται επ' αυτού, αφενός, ότι το Γενικό Δικαστήριο παραμόρφωσε την επίδικη απόφαση διαπιστώνοντας ότι η Επιτροπή δεν αξιολόγησε την πιθανή υποβάθμιση της ποιότητας του δικτύου της οντότητας που θα προέκυπτε από τη σχεδιαζόμενη συγκέντρωση. Αφετέρου, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η CK Telecoms δεν είχε προσάψει στην Επιτροπή, ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, ότι παρέλειψε να προσδιορίσει ή να αναλύσει το κατάλληλο χρονικό πλαίσιο εντός του οποίου το θεσμικό αυτό όργανο σκόπευε να

αποδείξει την ύπαρξη μη συντονισμένων αποτελεσμάτων και σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού. Παρά ταύτα, το Γενικό Δικαστήριο ανέλυσε αυτεπαγγέλτως την προβληματική αυτή. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε σφάλμα εξετάζοντας αυτεπαγγέλτως αιτίαση που δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως λόγος δημοσίας τάξεως.

Λαμβανομένων υπόψη του εύρους, της φύσης και του περιεχομένου των σφαλμάτων του Γενικού Δικαστηρίου, τα οποία επηρεάζουν το σύνολο του σκεπτικού του στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Δικαστήριο κρίνει ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση πρέπει να αναιρεθεί. Με δεδομένο ότι το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε χωρίς να εξετάσει το σύνολο των προβληθέντων λόγων ακυρώσεως και η φύση και το περιεχόμενο των σφαλμάτων που διαπιστώθηκαν από το Δικαστήριο απαιτούν, κατ' ουσίαν, νέα ανάλυση, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η υπόθεση δεν είναι ώριμη προς εκδίκαση και, κατά συνέπεια, διατάσσει την αναπομπή της στο Γενικό Δικαστήριο.

4. Κρατικές ενισχύσεις

Απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), DOBELES HES (C-702/20 και C-17/21, EU:C:2023:1)

«Προδικαστική παραπομπή – Κρατικές ενισχύσεις – Άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Εθνική ρύθμιση που προβλέπει υποχρέωση του δημόσιου παρόχου να εφοδιάζεται από παραγωγούς ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές σε τιμή υψηλότερη από την αγοραία τιμή – Μη καταβολή μέρους της κρατικής ενίσχυσης – Αίτημα αποζημίωσης που υποβλήθηκε από τους παραγωγούς αυτούς σε δημόσια αρχή διαφορετική από εκείνη που κατ' αρχήν υποχρεούται σύμφωνα με την εθνική ρύθμιση να καταβάλλει την ενίσχυση και της οποίας ο προϋπολογισμός προορίζεται αποκλειστικώς για τους σκοπούς της δικής της λειτουργίας – Νέα ενίσχυση – Υποχρέωση κοινοποίησης – Ενίσχυση ήσσονος σημασίας – Κανονισμός (ΕΕ) 1407/2013 – Άρθρο 5, παράγραφος 2 – Σώρευση – Συνεκτίμηση των ποσών ενίσχυσης που έχουν ήδη εισπραχθεί κατά την περίοδο αναφοράς βάσει της εν λόγω εθνικής ρύθμισης»

Οι εταιρίες «DOBELES HES» SIA και «GM» SIA (στο εξής: ενδιαφερόμενες παραγωγού) εκμεταλλεύονται υδροηλεκτρικούς σταθμούς στη Λεττονία και παράγουν ηλεκτρική ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές.

Έως τις 7 Ιουνίου 2005, σύμφωνα με διάταξη του λεττονικού νόμου για την ενέργεια, οι παραγωγού ηλεκτρικής ενέργειας είχαν, υπό ορισμένους όρους, το δικαίωμα να πωλούν το πλεόνασμα της παραγόμενης από αυτούς ηλεκτρικής ενέργειας στην αναγνωρισμένη επιχείρηση διανομής ηλεκτρικής ενέργειας σε προνομιακή τιμή η οποία αντιστοιχούσε στο διπλάσιο της μέσης τιμής πώλησης της ηλεκτρικής ενέργειας την οποία καθόριζε η εθνική ρυθμιστική αρχή. Μετά την έναρξη ισχύος, στις 8 Ιουνίου 2005, νέων διατάξεων για την πώληση, εκ μέρους των παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας, των πλεονασμάτων της παραγωγής τους σε προνομιακή τιμή, προβλέφθηκε με ειδική διάταξη ότι το προϊσχύον καθεστώς θα εξακολουθούσε να ισχύει για τους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές που είχαν αρχίσει τη δραστηριότητά τους κατά την ημερομηνία αυτή.

Η ρυθμιστική αρχή ερμήνευσε τη διάταξη αυτή υπό την έννοια ότι συνεπάγεται, όσον αφορά τους ανωτέρω παραγωγούς, πάγωμα της προνομιακής τιμής όπως αυτή ίσχυε στις 7 Ιουνίου 2005 και, ως εκ τούτου, έπαυσε να την επικαιροποιεί. Συνεπώς, από την ημερομηνία αυτή οι δύο ενδιαφερόμενες παραγωγού πωλούσαν το πλεόνασμα της παραγωγής τους με τιμή που αντιστοιχούσε στο διπλάσιο της τότε ισχύουσας μέσης τιμής πώλησης ηλεκτρικής ενέργειας. Εντούτοις, με απόφαση της 20ής Ιανουαρίου 2010, το Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Συνταγματικό Δικαστήριο, Λεττονία) έκρινε ότι η ερμηνεία της επίμαχης διάταξης εκ μέρους της ρυθμιστικής αρχής ήταν εσφαλμένη, καθόσον αυτή είχε θεωρήσει ότι ως «τιμή» πρέπει να νοείται μια σταθερή τιμή και όχι ένας μηχανισμός καθορισμού των τιμών, με αποτέλεσμα να είναι εσφαλμένη και η άποψη της αρχής αυτής ότι από τις

8 Ιουνίου 2005 και εφεξής δεν ήταν πλέον αρμόδια για τον καθορισμό της μέσης τιμής πώλησης της ηλεκτρικής ενέργειας.

Υπό τις συνθήκες αυτές, οι ενδιαφερόμενες παραγωγοί υπέβαλαν χωριστά αιτήματα στη ρυθμιστική αρχή ζητώντας να τους καταβάλει αποζημίωση για τις ζημιές που κάθε μία από αυτές είχε υποστεί λόγω της μη επικαιροποίησης της μέσης τιμής από τις 8 Ιουνίου 2005 και εφεξής. Η ρυθμιστική αρχή αρνήθηκε να καταβάλει τα ζητηθέντα ποσά και, κατόπιν αυτού, οι ενδιαφερόμενες παραγωγοί προσέφυγαν το 2011 ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων τα οποία, με τις από 31 Μαΐου 2019 και 10 Ιουλίου 2019 αποφάσεις τους, δέχθηκαν εν μέρει τα αιτήματά τους, εξαρτώντας όμως την καταβολή, εκ μέρους της ρυθμιστικής αρχής, των επιδικασθέντων ποσών, ως κρατικών ενισχύσεων, από τον όρο να λάβει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή απόφαση με την οποία να εγκρίνει τις ενισχύσεις αυτές.

Η ρυθμιστική αρχή άσκησε αναίρεση κατά των ανωτέρω αποφάσεων ενώπιον του Augstākā tiesa (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Λεττονία). Το Ανώτατο Δικαστήριο, έχοντας, ειδικότερα, αμφιβολίες ως προς τον χαρακτηρισμό που πρέπει να δοθεί στις επίδικες αποζημιώσεις υπό το πρίσμα της έννοιας της «κρατικής ενισχύσεως», καθώς και ως προς τις απαιτήσεις που πρέπει να πληρούνται, κατά περίπτωση, για να επιτραπεί η καταβολή τους υπό το πρίσμα των εξουσιών της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, αποφάσισε να αναστείλει

Με την απόφαση του τμήματος μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο διευκρινίζει τις προϋποθέσεις χαρακτηρισμού ως «κρατικής ενίσχυσης», κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ενός εθνικού μέτρου βάσει του οποίου για τους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ισχύει αυξημένη τιμή. Εξάλλου, για την περίπτωση που γίνει δεκτός ο εν λόγω χαρακτηρισμός για το επίμαχο μέτρο, καίτοι αυτό δεν έχει κοινοποιηθεί προσηκόντως στην Επιτροπή, το Δικαστήριο δέχεται εντούτοις ότι το εθνικό δικαστήριο μπορεί να δεχθεί αγωγικό αίτημα με το οποίο ζητείται η καταβολή ποσού δυνάμει τέτοιου μέτρου στήριξης υπό την επιφύλαξη της προηγούμενης κοινοποίησης της ενίσχυσης στην Επιτροπή και της συγκατάθεσής του θεσμικού οργάνου ως προς την ενίσχυση.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο παρέχει τα ερμηνευτικά στοιχεία τα οποία ζήτησε το αιτούν δικαστήριο προκειμένου να μπορέσει να εκτιμήσει κατά πόσον το επίμαχο μέτρο στις υποθέσεις των οποίων έχει επιληφθεί μπορεί να χαρακτηριστεί ως «κρατική ενίσχυση», κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο εξετάζει κατ' αρχάς αν αποτελεί παρέμβαση «με κρατικούς πόρους» κατά την έννοια της διάταξης αυτής εθνική ρύθμιση η οποία υποχρεώνει την αναγνωρισμένη επιχείρηση διανομής ηλεκτρικής ενέργειας να αγοράζει την ηλεκτρική ενέργεια που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές σε τιμή υψηλότερη από την αγοραία και η οποία προβλέπει τη χρηματοδότηση του προκύπτοντος επιπλέον κόστους από υποχρεωτική επιβάρυνση που βαρύνει τους τελικούς καταναλωτές. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα κεφάλαια που προέρχονται από επιβάρυνση της οποίας το οικονομικό βάρος φέρει στην πράξη μια συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων μπορούν να θεωρηθούν ως «κρατικοί πόροι» μόνον εφόσον η επίμαχη επιβάρυνση είναι υποχρεωτική δυνάμει του εθνικού δικαίου. Ως εκ τούτου, αποτελούν «κρατικούς πόρους», κατά την έννοια της διάταξης αυτής, τα κεφάλαια που προέρχονται από φόρους ή από άλλες υποχρεωτικές επιβαρύνσεις δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας και των οποίων η διαχείριση και η κατανομή διέπονται από τη νομοθεσία αυτή. Εντούτοις, το γεγονός ότι ορισμένα ποσά παραμένουν διαρκώς υπό δημόσιο έλεγχο και συνεπώς στη διάθεση των αρμόδιων εθνικών αρχών αρκεί για να χαρακτηρισθούν αυτά ως «κρατικοί πόροι». Κατά συνέπεια και υπό την επιφύλαξη του ελέγχου στον οποίο οφείλει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, τα κεφάλαια μέσω των οποίων χορηγείται, κατ' εφαρμογήν της επίμαχης λεττονικής νομοθεσίας, τιμολογιακό πλεονέκτημα στους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές αποτελούν «κρατικούς πόρους», κατά το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, υπό το πρίσμα των δύο διαζευκτικών κριτηρίων της έννοιας αυτής.

Εξάλλου, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η ημερομηνία πλήρους απελευθέρωσης της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στη Λεττονία δεν έχει σημασία ως προς την εκτίμηση του ζητήματος αν πρέπει να χαρακτηριστεί ως κρατική η ενίσχυση που χορηγήθηκε από τον δημόσιο πάροχο του κράτους μέλους αυτού μέσω της αγοράς της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές σε τιμή υψηλότερη από την αγοραία.

Επιπλέον, στην περίπτωση που εθνική ρύθμιση έχει θεσπίσει «κρατική ενίσχυση» κατά την έννοια της διάταξης αυτής, η καταβολή ποσού το οποίο διεκδικήθηκε δικαστικώς κατ' εφαρμογήν της εν λόγω ρύθμισης αποτελεί επίσης κρατική ενίσχυση. Κατά το Δικαστήριο, είναι αδιάφορο, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό ορισμένων ποσών ως «κρατικών ενισχύσεων», αν η σχετική καταψηφιστική αγωγή θεωρείται δυνάμει του εθνικού δικαίου ως «αγωγή για την αποκατάσταση της ζημίας» ή ως «αγωγή αποζημίωσης».

Τέλος, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, μολονότι ένα εθνικό δικαστήριο μπορεί, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να εκδώσει απόφαση επιδικάζοντας, κατ' εφαρμογήν του εθνικού δικαίου, στον έναν από τους διαδίκους ποσό που αντιστοιχεί σε κρατική ενίσχυση, εντούτοις η απόφαση αυτή ουδόλως σημαίνει ότι στην περίπτωση αυτή την ενίσχυση χορηγεί το ίδιο το εθνικό δικαστήριο. Πράγματι, αυτή καθ' εαυτήν η θέσπιση κρατικής ενίσχυσης δεν μπορεί να προκύψει από δικαστική απόφαση, δεδομένου ότι προϋποθέτει εκτίμηση σκοπιμότητας ξένη προς τα καθήκοντα του δικαστή. Το Δικαστήριο συνάγει από τα ανωτέρω ότι, στην περίπτωση που εθνική ρύθμιση η οποία θεσπίζει νόμιμο δικαίωμα σε αυξημένη πληρωμή για την παραχθείσα από ανανεώσιμες πηγές ηλεκτρική ενέργεια αποτελεί «κρατική ενίσχυση» κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, τα αγωγικά αιτήματα ολοσχερούς ικανοποίησης του δικαιώματος αυτού πρέπει να θεωρούνται ως αιτήματα καταβολής του μη εισπραχθέντος ποσού της κρατικής ενίσχυσης και όχι ως αιτήματα χορήγησης, εκ μέρους του επιληφθέντος δικαστηρίου, χωριστής κρατικής ενίσχυσης.

Δεύτερον, το Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις ως προς την εφαρμογή των κριτηρίων που προβλέπει ο κανονισμός 1407/2013²⁵⁶ για τις ενισχύσεις ήσσονος σημασίας οι οποίες δεν υπόκεινται στην υποχρέωση κοινοποίησης που προβλέπει το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο κρίνει ότι, για την εκτίμηση της τήρησης του ορίου για τις ενισχύσεις ήσσονος σημασίας που καθορίζεται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το ποσό της ενίσχυσης της οποίας η καταβολή ζητείται βάσει της κρίσιμης εθνικής ρύθμισης αθροιζόμενο μαζί με τα ποσά που έχουν ήδη εισπραχθεί κατά τη διάρκεια της περιόδου αναφοράς βάσει της ίδιας ρύθμισης.

Τρίτον, το Δικαστήριο αποφαινεται επί της κατανομής των αντίστοιχων εξουσιών της Επιτροπής και των εθνικών δικαστηρίων, αν γίνει δεκτό ότι τα ποσά που ζητούν οι ενδιαφερόμενες παραγωγείς στις υποθέσεις των κύριων δικών αντιστοιχούν σε κρατικές ενισχύσεις.

Εν προκειμένω, κατά το μέτρο που η επίμαχη ενίσχυση δεν εμπίπτει σε καμία από τις κατηγορίες υφιστάμενων ενισχύσεων που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης²⁵⁷, υπό την επιφύλαξη του ελέγχου στον οποίο οφείλει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, το Δικαστήριο κρίνει ότι η επίμαχη στήριξη πρέπει, συμπεριλαμβανομένου του μέρους της του οποίου η καταβολή ζητείται εκ των υστέρων, να χαρακτηριστεί ως «νέα ενίσχυση»²⁵⁸.

²⁵⁶ Κανονισμός (ΕΕ) 1407/2013 της Επιτροπής, της 18ης Δεκεμβρίου 2013, σχετικά με την εφαρμογή των άρθρων 107 και 108 [ΣΛΕΕ] στις ενισχύσεις ήσσονος σημασίας (ΕΕ 2013, L 352, σ. 1).

²⁵⁷ Άρθρο 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 [ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2015, L 248, σ. 9).

²⁵⁸ Άρθρο 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 2015/1589.

Το Δικαστήριο, αναφερόμενο, βάσει της ανωτέρω διαπίστωσης, στην περίπτωση κατά την οποία το εθνικό δικαστήριο επιλαμβάνεται αιτήματος για την καταβολή παράνομης ενίσχυσης, λόγω μη κοινοποίησής της στην Επιτροπή, υπογραμμίζει ότι το καθήκον ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων το οποίο το δίκαιο της Ένωσης αναθέτει στο εθνικό δικαστήριο πρέπει κατ' αρχήν να το οδηγήσει στην απόρριψη του αιτήματος. Εντούτοις, το Δικαστήριο δέχεται ότι μια απόφαση του εθνικού δικαστηρίου με την οποία ο εναγόμενος υποχρεώνεται να καταβάλει την επίμαχη ενίσχυση, αλλά υπό την επιφύλαξη της προηγούμενης κοινοποίησής της στην Επιτροπή, εκ μέρους των αρμόδιων εθνικών αρχών, και της συγκατάθεσης ή της λογιζόμενης συγκατάθεσης του θεσμικού οργάνου, μπορεί επίσης να αποτρέψει το ενδεχόμενο καταβολής νέας ενίσχυσης κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, του άρθρου 2, παράγραφος 1, και του άρθρου 3 του κανονισμού 2015/1589.

Απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Braesch κ.λπ. (C-284/21 P, EU:C:2023:58)

«Αίτηση αναιρέσεως – Κρατικές ενισχύσεις – Άρθρα 107 και 108 ΣΛΕΕ – Ενίσχυση αναδιάρθρωσης – Τραπεζικός τομέας – Προκαταρκτικό στάδιο εξέτασης – Απόφαση με την οποία η ενίσχυση κηρύσσεται συμβατή με την εσωτερική αγορά – Σχέδιο αναδιάρθρωσης – Δεσμεύσεις εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους – Μέτρα καταμερισμού των επιβαρύνσεων – Μετατροπή τίτλων μειωμένης εξασφάλισης σε ίδια κεφάλαια – Κάτοχοι ομολόγων – Προσφυγή ακυρώσεως – Παραδεκτό – Άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ – Ενεργητική νομιμοποίηση – Φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο η πράξη αφορά άμεσα και ατομικά – Προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων των ενδιαφερόμενων μερών – Παράλειψη κίνησης της επίσημης διαδικασίας έρευνας – Άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ – Έννοια των “ενδιαφερομένων” – Κανονισμός (ΕΕ) 2015/1589 – Άρθρο 1, στοιχείο η’ – Έννοια του “ενδιαφερόμενου μέρους” – Εθνικά μέτρα που λαμβάνονται υπόψη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Απαράδεκτο της προσφυγής»

Το 2008 η ιταλική τράπεζα Banca Monte dei Paschi di Siena (στο εξής: BMPS) προέβη σε αύξηση κεφαλαίου κατά 950 εκατομμύρια ευρώ με αποκλειστική κάλυψη από την J. P. Morgan Securities Ltd (στο εξής: JPM) δυνάμει συμβάσεων που συνήφθησαν μεταξύ τους (στο εξής: συμβάσεις FRESH). Η JPM έλαβε τα αναγκαία κεφάλαια για τη χρηματοδότηση της πράξης αυτής από τη Mitsubishi UFJ Investor Services & Banking (Luxembourg) SA (στο εξής: MUFJ), η οποία εξέδωσε προς τον σκοπό αυτόν τα λεγόμενα ομόλογα FRESH, ύψους ενός δισεκατομμυρίου ευρώ. Οι κάτοχοι των ομολόγων αυτών εισπράττουν ποσά υπό τη μορφή τοκομεριδίων που τους μεταβιβάζονται από την MUFJ.

Στα τέλη του 2016, η BMPS υπέβαλε αίτηση έκτακτης δημόσιας χρηματοπιστωτικής στήριξης υπό τη μορφή προληπτικής ανακεφαλαιοποίησης δυνάμει της ιταλικής νομοθεσίας. Κατόπιν της αίτησης αυτής, οι ιταλικές αρχές κοινοποίησαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενίσχυση για την ανακεφαλαιοποίηση της BMPS ύψους 5,4 δισεκατομμυρίων ευρώ. Η ενίσχυση αυτή επρόκειτο να προστεθεί σε ατομική ενίσχυση ρευστότητας ύψους 15 δισεκατομμυρίων ευρώ υπέρ της BMPS, την οποία η Επιτροπή είχε εγκρίνει προσωρινά με απόφαση της 29ης Δεκεμβρίου 2016.

Με απόφαση της 4ης Ιουλίου 2017²⁵⁹, η Επιτροπή ενέκρινε, κατά το πέρας του προκαταρκτικού σταδίου εξέτασης, τόσο την ενίσχυση ρευστότητας ύψους δεκαπέντε δισεκατομμυρίων ευρώ υπέρ της BMPS όσο και την ενίσχυση για την προληπτική ανακεφαλαιοποίηση της BMPS ύψους 5,4 δισεκατομμυρίων ευρώ (στο εξής: επίδικη απόφαση). Έκρινε δε ότι τα εν λόγω μέτρα ενίσχυσης, τα

²⁵⁹ Απόφαση C(2017) 4690 final, της 4ης Ιουλίου 2017, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.47677 (2017/N) – Ιταλία, νέα ενίσχυση και τροποποιημένο σχέδιο αναδιάρθρωσης της Banca Monte dei Paschi di Siena.

οποία συνοδεύονταν από σχέδιο αναδιάρθρωσης της BMPS και από δεσμεύσεις που προσφέρθηκαν να αναλάβουν οι ιταλικές αρχές, συνιστούσαν κρατικές ενισχύσεις συμβατές με την εσωτερική αγορά για λόγους χρηματοπιστωτικής σταθερότητας ²⁶⁰.

Το σχέδιο αναδιάρθρωσης της BMPS προέβλεπε, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα ακύρωσης των συμβάσεων FRESH που είχαν συναφθεί μεταξύ της BMPS και της JPM. Κατόπιν της ακύρωσης των εν λόγω συμβάσεων, πολλοί κάτοχοι ομολόγων FRESH άσκησαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της επίδικης απόφασης. Προς στήριξη των προσφυγών τους, οι προσφεύγοντες προέβλεπαν, μεταξύ άλλων, ότι υπέστησαν σημαντική οικονομική ζημία λόγω της ακύρωσης των συμβάσεων FRESH και ότι η ακύρωση αυτή απέρρευε από το σχέδιο αναδιάρθρωσης που συνόδευε τα κοινοποιηθέντα από την Ιταλική Δημοκρατία μέτρα ενίσχυσης.

Ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, η Επιτροπή προέβλεπε ένσταση απαραδέκτου, υποστηρίζοντας ότι οι προσφεύγοντες δεν έχουν έννομο συμφέρον ούτε ενεργητική νομιμοποίηση για την άσκηση προσφυγής, κατά την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την εν λόγω ένσταση απαραδέκτου ²⁶¹ και η Επιτροπή άσκησε αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου μόνον ως προς το ζήτημα της ενεργητικής νομιμοποίησης. Δεχόμενο την αίτηση αναίρεσης, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διευκρινίζει τα όρια της έννοιας του «ενδιαφερομένου» κατά το άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, ιδιότητας από την οποία απορρέει η ενεργητική νομιμοποίηση του προσφεύγοντος ως προσώπου το οποίο η πράξη αφορά άμεσα και ατομικά, κατά την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Με τον μοναδικό λόγο αναίρεσης, η Επιτροπή προσάπτει κατ' ουσίαν στο Γενικό Δικαστήριο ότι υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι, ως «ενδιαφερόμενοι» κατά την έννοια του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και «ενδιαφερόμενα μέρη» κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο η', του κανονισμού 2015/1589 ²⁶², οι προσφεύγοντες νομιμοποιούνταν ενεργητικώς να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως κατά της επίδικης απόφασης δυνάμει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ ²⁶³, προκειμένου να διασφαλίσουν τα διαδικαστικά δικαιώματα που αντλούν από το άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι από τη νομολογία του προκύπτει ότι ο «ενδιαφερόμενος», κατά την έννοια του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, μπορεί παραδεκτώς να ασκήσει προσφυγή με αίτημα την ακύρωση απόφασης της Επιτροπής για τη μη διατύπωση αντιρρήσεων κατά κοινοποιηθείσας κρατικής ενίσχυσης, η οποία εκδόθηκε κατά το πέρας του προκαταρκτικού σταδίου εξέτασης, υπό την προϋπόθεση ότι ο προσφεύγων επιδιώκει να διασφαλίσει τα διαδικαστικά δικαιώματα που αντλεί από την τελευταία αυτή διάταξη. Δεδομένου δε ότι η επίδικη απόφαση εκδόθηκε κατά το πέρας του προκαταρκτικού σταδίου εξέτασης, χωρίς να κινηθεί η επίσημη

²⁶⁰ Βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, το οποίο αφορά τις ενισχύσεις για την άρση σοβαρής διαταραχής της οικονομίας κράτους μέλους.

²⁶¹ Απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2021, **Braesch κ.λπ. κατά Επιτροπής** (T-161/18, [EU:T:2021:102](#)).

²⁶² Κανονισμός (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 248, σ. 9).

²⁶³ Το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ προβλέπει δύο περιπτώσεις στις οποίες ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο νομιμοποιείται ενεργητικώς να ασκήσει προσφυγή ακυρώσεως κατά πράξεως της Ένωσης της οποίας δεν είναι αποδέκτης. Αφενός, η εν λόγω προσφυγή μπορεί να ασκηθεί υπό την προϋπόθεση ότι η πράξη αφορά το πρόσωπο αυτό άμεσα και ατομικά. Αφετέρου, το πρόσωπο αυτό μπορεί να ασκήσει προσφυγή κατά κανονιστικής πράξεως για την εφαρμογή της οποίας δεν απαιτούνται εκτελεστικά μέτρα, εφόσον η πράξη το αφορά άμεσα.

διαδικασία έρευνας που προβλέπεται στην παράγραφο 2 του άρθρου 108 ΣΛΕΕ, και ότι οι προσφεύγοντες επιδιώκουν να διασφαλίσουν τα διαδικαστικά δικαιώματα που αντλούν από τη διάταξη αυτή, ορθώς το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε την ιδιότητά τους ως «ενδιαφερομένων» προκειμένου να κρίνει αν η προσφυγή τους είναι παραδεκτή βάσει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

Αντιθέτως, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι οι προσφεύγοντες έχουν την ιδιότητα των «ενδιαφερομένων» στο πλαίσιο της διαδικασίας ελέγχου των κοινοποιηθεισών ενισχύσεων, την οποία κίνησε η Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 108 ΣΛΕΕ.

Ο κανονισμός 2015/1589 ορίζει την έννοια του «ενδιαφερόμενου μέρους», η οποία είναι αντίστοιχη της έννοιας του ενδιαφερομένου κατά το άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, ως καλύπτουσα κάθε πρόσωπο, επιχείρηση ή ένωση επιχειρήσεων των οποίων τα συμφέροντα μπορεί να θιγούν από τη χορήγηση μιας ενίσχυσης. Δεδομένου ότι η έννοια αυτή ερμηνεύεται ευρέως από τη νομολογία, μπορεί να περιλαμβάνει κάθε πρόσωπο που είναι σε θέση να αποδείξει ότι υπάρχει κίνδυνος η χορήγηση κρατικής ενίσχυσης να έχει συγκεκριμένη επίπτωση επί της καταστάσεώς του.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι δεσμεύσεις των ιταλικών αρχών σχετικά με το σχέδιο αναδιάρθρωσης της BMPS, οι οποίες συνόδευσαν τα κοινοποιηθέντα μέτρα ενίσχυσης και συνεπάγονταν, κατά τους προσφεύγοντες, σημαντική οικονομική ζημία για τους κατόχους των ομολόγων FRESH, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των κοινοποιηθέντων μέτρων ενίσχυσης, επειδή η Επιτροπή κατέστησε δεσμευτικά τα εν λόγω μέτρα με την επίδικη απόφαση, με αποτέλεσμα η απόφαση αυτή να αφορά τόσο τα κοινοποιηθέντα μέτρα ενίσχυσης όσο και τις δεσμεύσεις των ιταλικών αρχών. Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού το συμπέρασμα ότι η χορήγηση των επίμαχων ενισχύσεων και, ως εκ τούτου, η έκδοση της επίδικης απόφασης είχαν συγκεκριμένη επίπτωση επί της καταστάσεως των προσφευγόντων, οπότε οι τελευταίοι πρέπει να χαρακτηριστούν «ενδιαφερόμενα μέρη» κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο η', του κανονισμού 2015/1589.

Αποφαινόμενο κατ' αυτόν τον τρόπο, το Γενικό Δικαστήριο παρέβη τους κανόνες του δικαίου της Ένωσης που διέπουν την εμβέλεια της επίδικης απόφασης.

Επί του σημείου αυτού, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, σε περίπτωση που το κοινοποιηθέν μέτρο ενίσχυσης εμπεριέχει, μετά από πρόταση του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους, ανάληψη δεσμεύσεων από το εν λόγω κράτος, τούτο δεν σημαίνει ότι οι δεσμεύσεις αυτές πρέπει να θεωρηθεί ότι επιβάλλονται ως τέτοιες από την Επιτροπή και ότι, επομένως, οι ενδεχόμενες βλαπτικές για τρίτους συνέπειές τους μπορούν να αποδοθούν στην απόφαση που εξέδωσε το εν λόγω θεσμικό όργανο.

Πράγματι, με απόφαση που εκδίδεται κατά το πέρας του προκαταρκτικού σταδίου εξέτασης, η Επιτροπή δεν μπορεί να επιβάλει ή να απαγορεύσει οτιδήποτε στο οικείο κράτος μέλος. Έχει μόνον το δικαίωμα να εγκρίνει, με απόφαση για τη μη διατύπωση αντιρρήσεων, το σχέδιο ενίσχυσης, όπως αυτό κοινοποιήθηκε από το εν λόγω κράτος μέλος, κηρύσσοντας την ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά.

Επομένως, με την επίδικη απόφαση, η Επιτροπή απλώς επέτρεψε στην Ιταλική Δημοκρατία να θέσει σε εφαρμογή τις κοινοποιηθείσες κρατικές ενισχύσεις, λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο των πραγματικών περιστατικών που προσδιορίστηκε προηγουμένως από το κράτος μέλος αυτό στο σχέδιο αναδιάρθρωσης της BMPS, καθώς και τις δεσμεύσεις που το ίδιο κράτος κοινοποίησε, προκειμένου να αρθεί κάθε αμφιβολία ως προς το συμβατό των ενισχύσεων αυτών με την εσωτερική αγορά, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι δεσμεύσεις που προσφέρθηκε να αναλάβει η Ιταλική Δημοκρατία στο πλαίσιο της προκαταρκτικής διαδικασίας εξέτασης επιβλήθηκαν με την ίδια την επίδικη απόφαση, καθόσον οι δεσμεύσεις αυτές προκύπτουν αποκλειστικά από πράξεις που εξέδωσε το εν λόγω κράτος μέλος.

Ως εκ τούτου, η ακύρωση των συμβάσεων FRESH, κατά την εφαρμογή του σχεδίου αναδιάρθρωσης που συνόδευε τις κοινοποιηθείσες ενισχύσεις, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δεσμευτικό αποτέλεσμα της επίδικης απόφασης, καθόσον δεν απορρέει από την εφαρμογή των επίμαχων ενισχύσεων, αυτών καθεαυτές. Αντιθέτως, απορρέει από μέτρα συνδεδεμένα μεν στην πράξη, αλλά νομικώς διακριτά, τα οποία έλαβε το κράτος μέλος που κοινοποίησε τις ενισχύσεις στην Επιτροπή. Το γεγονός ότι τα μέτρα αυτά θεσπίστηκαν, μεταξύ άλλων, από το εν λόγω κράτος μέλος με σκοπό να επιτευχθεί η έκδοση απόφασης της Επιτροπής που θα ενέκρινε τις εν λόγω ενισχύσεις και ότι αποτελούν αντικείμενο δεσμεύσεων που ελήφθησαν υπόψη στην απόφαση αυτή της Επιτροπής δεν ασκεί συναφώς επιρροή.

Κατά συνέπεια, σε αντίθεση με όσα έκρινε το Γενικό Δικαστήριο, οι δεσμεύσεις τις οποίες αφορά η επίδικη απόφαση δεν επιβλήθηκαν ούτε κατέστησαν δεσμευτικές από την Επιτροπή με την απόφαση αυτή, αλλά αποτελούν αμιγώς εθνικά μέτρα τα οποία κοινοποίησε η Ιταλική Δημοκρατία, δυνάμει του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, με δική της ευθύνη, και τα οποία ελήφθησαν υπόψη από την Επιτροπή ως πραγματικό στοιχείο προκειμένου να εκτιμηθεί αν οι επίμαχες ενισχύσεις μπορούσαν, ελλείψει οποιασδήποτε σχετικής αμφιβολίας, να κηρυχθούν συμβατές με την εσωτερική αγορά κατά το πέρας του προκαταρκτικού σταδίου εξέτασης.

Απαντώντας στην επιχειρηματολογία των προσφευγόντων κατά την οποία η Επιτροπή υποχρεούται να ελέγχει τη συμφωνία των κοινοποιηθέντων από την Ιταλική Δημοκρατία μέτρων προς το δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο υπενθυμίζει περαιτέρω ότι, κατά πάγια νομολογία, η διαδικασία του άρθρου 108 ΣΛΕΕ ουδέποτε πρέπει να καταλήγει σε αποτέλεσμα αντίθετο προς τις ειδικές διατάξεις της Συνθήκης. Επομένως, ενίσχυση η οποία, αυτή καθεαυτήν ή λόγω ορισμένων λεπτομερειών χορήγησής της, παραβιάζει διατάξεις ή γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να κηρυχθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά. Συνακόλουθα, σύμφωνα με τη νομολογία αυτή, η Επιτροπή έλεγξε με την επίδικη απόφαση αν οι κοινοποιηθείσες ενισχύσεις ήταν σύμφωνες με την οδηγία 2014/59²⁶⁴. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή εξακρίβωσε, μεταξύ άλλων, ότι τα μέτρα καταμερισμού των επιβαρύνσεων τα οποία προέβλεπε το προτεινόμενο από την Ιταλική Δημοκρατία σχέδιο αναδιάρθρωσης και τα οποία επέφεραν την ακύρωση των συμβάσεων FRESH ήταν πρόσφορα για να περιοριστεί το ποσό της χορηγηθείσας ενίσχυσης στο απολύτως απαραίτητο για την επίτευξη του σκοπού της ανακεφαλαιοποίησης της BMPS.

Αντιθέτως, η Επιτροπή δεν όφειλε να εξακριβώσει αν αυτά καθεαυτά τα μέτρα καταμερισμού των επιβαρύνσεων προσέβαλλαν τα δικαιώματα που οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι αντλούσαν από το δίκαιο της Ένωσης ή από το εθνικό δίκαιο. Πράγματι, μια τέτοια παράβαση, ακόμη και αν θεωρούνταν αποδεδειγμένη, δεν θα απέρρεε από την ενίσχυση καθεαυτήν, από το αντικείμενό της ή από τις άρρηκτα συνδεδεμένες με αυτήν λεπτομέρειες εφαρμογής, αλλά από τα μέτρα που έλαβε η Ιταλική Δημοκρατία προκειμένου να εξασφαλίσει απόφαση της Επιτροπής που να εγκρίνει την εν λόγω ενίσχυση κατά το πέρας του προκαταρκτικού σταδίου εξέτασης.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι τα μέτρα καταμερισμού των επιβαρύνσεων εντάσσονται στο πλαίσιο σχεδίου αναδιάρθρωσης που απαιτεί την καταβολή κρατικών ενισχύσεων, τις οποίες κοινοποίησε η Ιταλική Δημοκρατία στην Επιτροπή προκειμένου να ζητήσει την έγκρισή τους κατά το πέρας του προκαταρκτικού σταδίου εξέτασης, δεν προσδίδει στους προσφεύγοντες που θεωρούν ότι θίγονται από τα μέτρα αυτά την ιδιότητα του «ενδιαφερόμενου μέρους», κατά την έννοια του

²⁶⁴ Οδηγία 2014/59/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαΐου 2014, για τη θέσπιση πλαισίου για την ανάκαμψη και την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων και για την τροποποίηση της οδηγίας 82/891/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 2001/24/ΕΚ, 2002/47/ΕΚ, 2004/25/ΕΚ, 2005/56/ΕΚ, 2007/36/ΕΚ, 2011/35/ΕΕ, 2012/30/ΕΕ και 2013/36/ΕΕ, καθώς και των κανονισμών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 και (ΕΕ) αριθ. 648/2012 (ΕΕ 2014, L 173, σ. 190).

άρθρου 1, στοιχείο η', του κανονισμού 2015/1589, στο πλαίσιο της διαδικασίας που διεξάγει το εν λόγω θεσμικό όργανο σύμφωνα με το άρθρο 108 ΣΛΕΕ. Αν οι προσφεύγοντες θεωρούν ότι με τη λήψη των μέτρων καταμερισμού των επιβαρύνσεων, όπως αυτά προβλέπονται από το σχέδιο αναδιάρθρωσης της ΒΜΡS, η Ιταλική Δημοκρατία παρέβη το δίκαιο της Ένωσης, οφείλουν να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα των μέτρων αυτών ενώπιον του εθνικού δικαστή, ο οποίος είναι ο μόνος αρμόδιος συναφώς, ο δε εθνικός δικαστής έχει τη δυνατότητα, και την υποχρέωση αν αποφαίνεται σε τελευταίο βαθμό, να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, προκειμένου να υποβάλει, αν συντρέχει λόγος, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία ή το κύρος των σχετικών διατάξεων του δικαίου της Ένωσης. Αυτό ακριβώς συμβαίνει εν προκειμένω, δεδομένου ότι οι προσφεύγοντες δεν ισχυρίζονται ότι θίγονται από τις επίμαχες ενισχύσεις, αλλά ισχυρίζονται απλώς ότι υφίστανται τις επιπτώσεις των μέτρων καταμερισμού των επιβαρύνσεων που προβλέπει το σχέδιο αναδιάρθρωσης το οποίο αφορά η επίδικη απόφαση.

Υπό το πρίσμα των διευκρινίσεων αυτών, το Δικαστήριο δέχεται τον μοναδικό λόγο αναιρέσεως που προέβαλε η Επιτροπή και αναιρεί την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου. Περαιτέρω, δεδομένου ότι η διαφορά είναι ώριμη προς εκδίκαση, το Δικαστήριο δέχεται την ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε πρωτοδίκως η Επιτροπή και, ως εκ τούτου, απορρίπτει την προσφυγή των προσφευγόντων ως अपαράδεκτη.

**Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
Λουξεμβούργο κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-451/21 P και C-454/21 P,
EU:C:2023:948)**

«Αίτηση αναιρέσεως – Κρατικές ενισχύσεις – Άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης εκδιδόμενες από κράτος μέλος – Ενίσχυση η οποία έχει κηρυχθεί ασύμβατη με την εσωτερική αγορά – Υποχρέωση ανάκτησης της ενίσχυσης αυτής – Έννοια του “πλεονεκτήματος” – Καθορισμός του πλαισίου αναφοράς – “Κανονική” φορολόγηση κατά το εθνικό δίκαιο – Έλεγχος, από το Δικαστήριο, της ερμηνείας και της εφαρμογής του εθνικού δικαίου στην οποία προέβη το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άμεση φορολογία – Στενή ερμηνεία – Εξουσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Νομικός χαρακτηρισμός των πραγματικών περιστατικών – Έννοια της “κατάχρησης δικαιώματος” – Εκ των προτέρων εκτίμηση από τη φορολογική αρχή του οικείου κράτους μέλους – Αρχή της ασφάλειας δικαίου»

Μεταξύ των ετών 2008 και 2014, η φορολογική διοίκηση του Λουξεμβούργου εξέδωσε δύο σειρές φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης (tax rulings, στο εξής: φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης) οι οποίες αφορούσαν δύο πράξεις αναδιάρθρωσης που πραγματοποιήθηκαν από διάφορες λουξεμβουργιανές εταιρίες του ομίλου Engie.

Οι επίμαχες πράξεις αναδιάρθρωσης, οι οποίες έχουν παρόμοια οικονομική και νομική δομή, επικεντρώνονται αμφότερες στη μεταβίβαση, εντός του ομίλου Engie, των στοιχείων του ενεργητικού μιας εταιρίας σε θυγατρική εταιρία. Για τη χρηματοδότηση της αγοράς αυτής, η θυγατρική εταιρία εκδίδει μέσω ενδιάμεσης εταιρίας άτοκο δάνειο το οποίο είναι υποχρεωτικά μετατρέψιμο σε μετοχές κατά τη λήξη του και ονομάζεται zéro-intérêts obligation remboursable en actions (ομόλογο μηδενικού τοκομεριδίου εξοφλητέο σε μετοχές) (ZORA). Κατά τη λήξη του δανείου, η θυγατρική εταιρία οφείλει να εξοφλήσει, μέσω έκδοσης μετοχών, το ονομαστικό ποσό του δανείου συν μια πριμοδότηση, η οποία συνίσταται στο σύνολο των κερδών που πραγματοποίησε η θυγατρική κατά τη διάρκεια του δανείου, και τα οποία χαρακτηρίζονται ως «επαυξήσεις επί του ZORA».

Για να χρηματοδοτήσει την εκ μέρους της αναδοχή της έκδοσης του δανείου, η ενδιάμεση εταιρία συνάπτει προπληρωμένη προθεσμιακή σύμβαση πώλησης με εταιρία χαρτοφυλακίου του ομίλου

Engie, η οποία είναι ο μοναδικός μέτοχος τόσο της θυγατρικής όσο και της ενδιάμεσης εταιρίας. Κατά τη σύναψη της εν λόγω σύμβασης, η εταιρία χαρτοφυλακίου καταβάλλει στην ενδιάμεση εταιρία ποσό που αντιστοιχεί στο ονομαστικό ποσό του ZORA και, ως αντιπαροχή, η ενδιάμεση εταιρία μεταβιβάζει στην εταιρία χαρτοφυλακίου τα δικαιώματα επί των μετοχών που θα εκδοθούν κατά τη λήξη του ZORA, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αντιστοιχούν, κατά περίπτωση, στη συγκεντρωτική αξία των επαυξήσεων επί του ZORA.

Αφού ζήτησε πληροφορίες από τις αρχές του Λουξεμβούργου σχετικά με τις φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης που εκδόθηκαν όσον αφορά τον όμιλο Engie, η Επιτροπή κίνησε την επίσημη διαδικασία έρευνας. Κατά το πέρας της διαδικασίας αυτής, η Επιτροπή διαπίστωσε, με απόφαση της 20ής Ιουνίου 2018 ²⁶⁵, ότι το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου είχε χορηγήσει, μέσω της φορολογικής του διοίκησης, κατά παράβαση του άρθρου 107, παράγραφος 1, και του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, επιλεκτικό πλεονέκτημα στον όμιλο Engie. Διέταξε δε την ανάκτηση του πλεονεκτήματος αυτού από τους δικαιούχους. Με την απόφασή της, η Επιτροπή έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι, λόγω των επίμαχων φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης, το σύνολο σχεδόν των κερδών που είχαν πραγματοποιήσει στο Λουξεμβούργο οι ανήκουσες στον όμιλο Engie θυγατρικές δεν είχε φορολογηθεί.

Το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου και οι εταιρίες του ομίλου Engie άσκησαν προσφυγές ακυρώσεως κατά της απόφασης αυτής, οι οποίες απορρίφθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο ²⁶⁶.

Επιληφθέν αιτήσεων αναιρέσεως που άσκησαν το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου και οι εταιρίες του ομίλου Engie, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αναιρεί την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και, αποφαινόμενο οριστικά επί της διαφοράς, ακυρώνει την προσβαλλόμενη απόφαση. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρινίζει τη νομολογία του σχετικά με τον καθορισμό και την ανάλυση του πλαισίου αναφοράς υπό το πρίσμα του οποίου πρέπει να εκτιμάται ο επιλεκτικός χαρακτήρας φορολογικών μέτρων προκειμένου να διαπιστωθεί αν αυτά συνιστούν κρατικές ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο κρίνει παραδεκτούς τους λόγους αναιρέσεως οι οποίοι βάζουν κατά των εκτιμήσεων του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με το προκύπτον από το λουξεμβουργιανό δίκαιο πλαίσιο αναφοράς το οποίο καθόρισε η Επιτροπή προκειμένου να εξετάσει αν οι επίμαχες φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης παρείχαν επιλεκτικό πλεονέκτημα στον όμιλο Engie.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το ζήτημα αν το Γενικό Δικαστήριο οριοθέτησε προσηκόντως το κρίσιμο σύστημα αναφοράς στο λουξεμβουργιανό δίκαιο και, κατ' επέκταση, αν ερμήνευσε ορθώς τις εθνικές διατάξεις που απαρτίζουν το σύστημα αυτό, αποτελεί νομικό ζήτημα υποκείμενο στον αναιρετικό έλεγχο του Δικαστηρίου. Επομένως, τα επιχειρήματα των αναιρεσειόντων τα οποία επιδιώκεται να αμφισβητηθεί η ορθότητα της επιλογής του πλαισίου αναφοράς ή η σημασία του κατά το πρώτο στάδιο της ανάλυσης της ύπαρξης επιλεκτικού πλεονεκτήματος είναι παραδεκτά, δεδομένου ότι η ανάλυση αυτή στηρίζεται σε νομικό χαρακτηρισμό του εθνικού δικαίου βάσει διάταξης του δικαίου της Ένωσης.

²⁶⁵ Απόφαση (ΕΕ) 2019/421 της Επιτροπής, της 20ής Ιουνίου 2018, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.44888 (2016/C) (πρώην 2016/NN) που έθεσε σε εφαρμογή το Λουξεμβούργο υπέρ της ENGIE (ΕΕ 2019, L 78, σ. 1, στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

²⁶⁶ Απόφαση της 12ης Μαΐου 2021, **Λουξεμβούργο κ.λπ. κατά Επιτροπής** (T-516/18 και T-525/18, [EU:T:2021:251](#)).

Αφού έκρινε τους λόγους αυτούς παραδεκτούς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, επί της ουσίας, ότι, για τον χαρακτηρισμό εθνικού φορολογικού μέτρου ως «επιλεκτικού» για τους σκοπούς της εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, η Επιτροπή πρέπει, σε πρώτο στάδιο, να προσδιορίσει το σύστημα αναφοράς, ήτοι το «κανονικό» φορολογικό καθεστώς που έχει εφαρμογή στο οικείο κράτος μέλος, και, σε δεύτερο στάδιο, να αποδείξει ότι το επίμαχο φορολογικό μέτρο παρεκκλίνει από το εν λόγω σύστημα αναφοράς, καθόσον εισάγει διαφορετική μεταχείριση μεταξύ επιχειρηματιών οι οποίοι βρίσκονται, υπό το πρίσμα του σκοπού που επιδιώκεται με το σύστημα αυτό, σε συγκρίσιμη πραγματική και νομική κατάσταση.

Επί του σημείου αυτού, το Δικαστήριο παρατηρεί επιπλέον ότι, εκτός των τομέων στους οποίους το φορολογικό δίκαιο της Ένωσης αποτελεί αντικείμενο εναρμόνισης, το οικείο κράτος μέλος είναι αυτό που προσδιορίζει, μέσω της άσκησης των δικών του αρμοδιοτήτων σε ζητήματα άμεσης φορολογίας, τα συστατικά χαρακτηριστικά του φόρου τα οποία καθορίζουν, κατ' αρχήν, το σύστημα αναφοράς ή το «κανονικό» φορολογικό καθεστώς. Τούτο ισχύει, μεταξύ άλλων, για τον καθορισμό της βάσεως επιβολής του φόρου, της γενεσιουργού αιτίας του και των απαλλαγών από τις οποίες ενδεχομένως συνοδεύεται. Επομένως, μόνον το εφαρμοστέο στο οικείο κράτος μέλος εθνικό δίκαιο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για τον καθορισμό του εν λόγω συστήματος αναφοράς. Εντούτοις, το συμπέρασμα αυτό δεν αποκλείει τη δυνατότητα να διαπιστωθεί ότι το ίδιο το πλαίσιο αναφοράς, όπως προκύπτει από το εθνικό δίκαιο, είναι ασύμβατο με το δίκαιο της Ένωσης στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, δεδομένου ότι το επίμαχο φορολογικό σύστημα διαμορφώθηκε βάσει παραμέτρων που προδήλως εισήγαγαν διακρίσεις, με σκοπό την καταστρατήγηση του δικαίου της Ένωσης στον τομέα αυτόν.

Υπό το πρίσμα των αρχών αυτών, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η Επιτροπή, προκειμένου να αποδείξει τον επιλεκτικό χαρακτήρα των επίμαχων φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης, στηρίχθηκε σε συλλογιστική η οποία περιλαμβάνει τέσσερις συνιστώσες, εκ των οποίων η δεύτερη επικυρώθηκε από το Γενικό Δικαστήριο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Στο πλαίσιο της δεύτερης αυτής συνιστώσας της συλλογιστικής, η Επιτροπή υποστήριξε ότι η απαλλαγή των εισοδημάτων που αντιστοιχούν στις επαυξήσεις επί του ZORA, η οποία χορηγήθηκε δυνάμει των φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης στο επίπεδο των εταιριών χαρτοφυλακίου, παρεξέκλινε από την «κανονική» εφαρμογή των άρθρων 164 και 166 του λουξεμβουργιανού νόμου περί φόρου εισοδήματος (στο εξής: LIR)²⁶⁷, τα οποία αφορούν, αντιστοίχως, τη φορολόγηση των διανεμόμενων κερδών και την απαλλαγή των εισοδημάτων από συμμετοχές.

Δεδομένου ότι το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου αμφισβήτησε την ορθότητα της ερμηνείας των άρθρων 164 και 166 του LIR την οποία έκανε δεκτή η Επιτροπή, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, όταν η εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους ερμηνεία του «κανονικού» φορολογικού συστήματος συμβιβάζεται με το γράμμα των επίμαχων διατάξεων, η Επιτροπή μπορεί να αποκλίνει από την ερμηνεία αυτή μόνον αν είναι σε θέση να αποδείξει ότι στη νομολογία ή στη διοικητική πρακτική του κράτους μέλους αυτού κρατεί άλλη ερμηνεία και αν στηρίζεται προς τούτο σε αξιόπιστα και συγκλίνοντα στοιχεία, επί των οποίων έχει διεξαχθεί κατ' αντιπαράθεση συζήτηση.

Με βάση όμως τα στοιχεία επί των οποίων στηρίχθηκε το Γενικό Δικαστήριο, δεν μπορούσε νομίμως να διαπιστώσει ότι η Επιτροπή κατόρθωσε να αποδείξει επαρκώς κατά νόμον ότι, όσον αφορά την ερμηνεία των άρθρων 164 και 166 του LIR, στο λουξεμβουργιανό δίκαιο κρατεί διαφορετική ερμηνεία από εκείνη την οποία επικαλέστηκε το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου και η οποία συμβιβάζεται με το γράμμα των διατάξεων αυτών. Επομένως, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε, με την ανάλυσή του, σε πλάνη περί το δίκαιο και παραμόρφωσε τα

²⁶⁷ Νόμος της 4ης Δεκεμβρίου 1967 περί φόρου εισοδήματος (*Mémorial* A 1967, σ. 1228), όπως τροποποιήθηκε.

πραγματικά περιστατικά καθόσον επιβεβαίωσε το βάσιμο της δεύτερης συνιστώσας της συλλογιστικής της Επιτροπής προκειμένου να αποδείξει τον επιλεκτικό χαρακτήρα των φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης.

Το Δικαστήριο εξετάζει, επιπλέον, την επιχειρηματολογία των αναιρεσιδόντων σχετικά με την τέταρτη συνιστώσα της συλλογιστικής που ανέπτυξε, επικουρικώς, η Επιτροπή προκειμένου να αποδείξει τον επιλεκτικό χαρακτήρα των επίμαχων φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης, σύμφωνα με την οποία το επιλεκτικό πλεονέκτημα προέκυπτε από την εκ μέρους των λουξεμβουργιανών φορολογικών αρχών μη εφαρμογή του άρθρου 6 του νόμου περί φορολογικής προσαρμογής²⁶⁸, το οποίο αφορά την κατάχρηση. Επ' αυτού, οι αναιρεσιδόντες αμφισβητούν την ορθότητα της ανάλυσης του Γενικού Δικαστηρίου σύμφωνα με την οποία η Επιτροπή μπορούσε να αποδείξει τον επιλεκτικό χαρακτήρα των επίμαχων φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης υπό το πρίσμα του ως άνω άρθρου χωρίς να λάβει υπόψη την εθνική διοικητική πρακτική σχετικά με τη διάταξη αυτή, για τον λόγο ότι η διάταξη αυτή δεν ήγειρε ερμηνευτικές δυσχέρειες.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο χαρακτηρισμός ενός φορολογικού μέτρου ως «επιλεκτικού» προϋποθέτει όχι μόνον τη γνώση του περιεχομένου των κρίσιμων κανόνων δικαίου, αλλά απαιτεί επίσης την εξέταση της έκτασης εφαρμογής των κανόνων αυτών, η οποία στηρίζεται, μεταξύ άλλων, στη διοικητική και νομολογιακή πρακτική του οικείου κράτους μέλους. Υπογραμμίζει, επιπλέον, ότι το άρθρο 6 του νόμου περί φορολογικής προσαρμογής, το οποίο αφορά την κατάχρηση, παρουσιάζει εκ φύσεως έναν ιδιαίτερα υψηλό βαθμό γενικότητας. Η επιλογή να προβλεφθεί τέτοια διάταξη και να καθορισθεί ο τρόπος εφαρμογής της εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών σε θέματα άμεσης φορολογίας στους τομείς που δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο εναρμόνισης στο δίκαιο της Ένωσης και, ως εκ τούτου, στη φορολογική αυτονομία τους.

Υπό τις συνθήκες αυτές, η Επιτροπή μπορεί να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η παράλειψη των λουξεμβουργιανών φορολογικών αρχών να εφαρμόσουν το άρθρο 6 του νόμου περί φορολογικής προσαρμογής, προκειμένου να αρνηθούν τη φορολογική μεταχείριση την οποία έχει ζητήσει φορολογούμενος με αίτηση για την έκδοση φορολογικής απόφασης προέγκρισης, είχε ως αποτέλεσμα τη χορήγηση επιλεκτικού πλεονεκτήματος μόνον εφόσον η εν λόγω παράλειψη αποκλίνει από τη σχετική με τη διάταξη αυτή εθνική νομολογία ή εθνική διοικητική πρακτική. Στην αντίθετη περίπτωση, η Επιτροπή θα ήταν σε θέση να καθορίζει η ίδια τι συνιστά ή δεν συνιστά ορθή εφαρμογή μιας τέτοιας διάταξης, πράγμα που θα υπερέβαινε τα όρια των αρμοδιοτήτων που της έχουν ανατεθεί από τις Συνθήκες στον τομέα του ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το Γενικό Δικαστήριο επίσης υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον έκρινε ότι η εκ μέρους της Επιτροπής συνεκτίμηση της διοικητικής πρακτικής των φορολογικών αρχών του Λουξεμβούργου σχετικά με το άρθρο 6 του νόμου περί φορολογικής προσαρμογής δεν ήταν απαραίτητη, για τον λόγο ότι η διάταξη αυτή δεν ήγειρε καμία ερμηνευτική δυσχέρεια.

Κατόπιν των ανωτέρω, το Δικαστήριο αναιρεί την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Εκτιμώντας, επιπλέον, ότι η διαφορά είναι ώριμη προς εκδίκαση, το Δικαστήριο εξετάζει, εν συνεχεία, το ίδιο τις προσφυγές περί ακυρώσεως της προσβαλλόμενης απόφασης τις οποίες άσκησαν το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου και οι εταιρίες του ομίλου Engie.

²⁶⁸ Steueranpassungsgesetz (νόμος περί φορολογικής προσαρμογής), της 16ης Οκτωβρίου 1934 (*Mémorial* A 1934, σ. 9001)

Προς στήριξη των προσφυγών τους ακυρώσεως, οι ως άνω διάδικοι βάλλουν, κατ' ουσίαν, κατά των τεσσάρων συνιστώσων της συλλογιστικής στις οποίες στηρίχθηκε η Επιτροπή προκειμένου να αποδείξει τον επιλεκτικό χαρακτήρα των επίμαχων φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης.

Όσον αφορά τη δεύτερη συνιστώσα της συλλογιστικής της Επιτροπής, κατά την οποία η απαλλαγή των εισοδημάτων που αντιστοιχούν στις επαυξήσεις επί του ZORA, η οποία χορηγήθηκε δυνάμει των φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης στο επίπεδο των εταιριών χαρτοφυλακίου, παρεξέκλινε από την «κανονική» εφαρμογή των άρθρων 164 και 166 του LIR, το Δικαστήριο υπογραμμίζει, αφενός, ότι από την ανάλυση των λόγων αναιρέσεως στην οποία το ίδιο προέβη προκύπτει ότι το Γενικό Δικαστήριο, στο πλαίσιο της εκτίμησής του, παραμόρφωσε τα πραγματικά περιστατικά. Αφετέρου, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι, με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή απέκλινε από την ερμηνεία των άρθρων 164 και 166 του LIR στην οποία προέβη το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, χωρίς να αποδείξει ότι η ερμηνεία αυτή δεν συμβιβάζεται με το γράμμα των εν λόγω διατάξεων ή ότι στη νομολογία ή τη διοικητική πρακτική του Λουξεμβούργου υπερισχύει άλλη ερμηνεία, όπερ συνιστά πλάνη περί το δίκαιο.

Αφού διαπίστωσε ότι από την ανάλυση των λόγων αναιρέσεως στην οποία το ίδιο προέβη προκύπτει ότι η τέταρτη συνιστώσα της συλλογιστικής είναι επίσης νομικώς πλημμελής, το Δικαστήριο εξετάζει τους λόγους ακυρώσεως που αφορούν την πρώτη και την τρίτη συνιστώσα της συλλογιστικής, με τις οποίες η Επιτροπή στηρίχθηκε σε πλαίσιο αναφοράς το οποίο περιλαμβάνει το λουξεμβουργιανό σύστημα φορολόγησης εταιριών προκειμένου να αποδείξει τον επιλεκτικό χαρακτήρα των φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης.

Ως προς το τελευταίο αυτό ζήτημα, το Δικαστήριο επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι το σύστημα αναφοράς ή το «κανονικό» φορολογικό καθεστώς πρέπει να περιλαμβάνει τις διατάξεις που προβλέπουν τις απαλλαγές τις οποίες η εθνική φορολογική αρχή έχει κρίνει εφαρμοστέες στη συγκεκριμένη περίπτωση, όταν, όπως εν προκειμένω, οι διατάξεις αυτές δεν παρέχουν, αυτές καθαυτές, επιλεκτικό πλεονέκτημα κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Σε μια τέτοια περίπτωση, λαμβανομένων υπόψη των αποκλειστικών αρμοδιοτήτων των κρατών μελών στον τομέα της άμεσης φορολογίας και του δέοντος σεβασμού της φορολογικής αυτονομίας τους, η Επιτροπή δεν μπορεί να αποδείξει παρέκκλιση από ένα πλαίσιο αναφοράς περιοριζόμενη στη διαπίστωση ότι ένα μέτρο αποκλίνει από έναν γενικό σκοπό φορολόγησης όλων των εταιριών που εδρεύουν στο οικείο κράτος μέλος, χωρίς να λάβει υπόψη διατάξεις του εθνικού δικαίου που εξειδικεύουν τον τρόπο υλοποίησης του εν λόγω σκοπού. Εν προκειμένω όμως η Επιτροπή δεν περιέλαβε το άρθρο 166 του LIR στο πλαίσιο αναφοράς που περιλάμβανε το λουξεμβουργιανό σύστημα φορολόγησης εταιριών, μολοντί η διάταξη αυτή συνιστά τη νομική βάση των επίμαχων φορολογικών αποφάσεων προέγκρισης. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο καταλήγει ότι το σφάλμα αυτό κατέστησε κατ' ανάγκην πλημμελή στο σύνολό της την ανάλυση του επιλεκτικού χαρακτήρα στην οποία προέβη η Επιτροπή βάσει του πλαισίου αναφοράς το οποίο περιλάμβανε το λουξεμβουργιανό σύστημα φορολόγησης εταιριών.

Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο δέχεται τους λόγους ακυρώσεως της προσβαλλόμενης απόφασης που στηρίζονται σε πλάνη εκτιμήσεως και πλάνη περί το δίκαιο κατά τον προσδιορισμό επιλεκτικού πλεονεκτήματος και ακυρώνει, κατά συνέπεια, την απόφαση αυτή.

**Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2023, Επιτροπή κατά Amazon.com κ.λπ.
(C-457/21 P, EU:C:2023:985)**

«Αίτηση αναιρέσεως – Κρατικές ενισχύσεις – Άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Φορολογική απόφαση προέγκρισης εκδοθείσα από κράτος μέλος – Ενίσχυση η οποία έχει κηρυχθεί ασύμβατη με την εσωτερική αγορά – Έννοια του “πλεονεκτήματος” – Καθορισμός του πλαισίου αναφοράς – “Κανονική” φορολόγηση

κατά το εθνικό δίκαιο – Αρχή του πλήρους ανταγωνισμού – Έλεγχος από το Δικαστήριο της εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου ερμηνείας και εφαρμογής του εθνικού δικαίου»

Από το 2006 και εφεξής, ο όμιλος Amazon ασκεί τις εμπορικές του δραστηριότητες στην Ευρώπη μέσω δύο εταιριών εγκατεστημένων στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, ήτοι, αφενός, της Amazon Europe Holding Technologies SCS (στο εξής: LuxSCS) και, αφετέρου, της Amazon EU Sàrl (στο εξής: LuxOpCo), θυγατρικής της LuxSCS πλήρως ελεγχόμενης από αυτήν.

Στο πλαίσιο αυτό, η LuxSCS απέκτησε, με διάφορες συμβάσεις συναφθείσες με αμερικανικές οντότητες του ομίλου Amazon, το δικαίωμα να εκμεταλλεύεται ορισμένα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας που αφορούσαν, κυρίως, την τεχνολογία, τα δεδομένα πελατών και τα σήματα του εν λόγω ομίλου, καθώς και το δικαίωμα να παραχωρεί περαιτέρω άδειες εκμετάλλευσης των άυλων στοιχείων ενεργητικού. Στο πλαίσιο αυτό, η LuxSCS συνήψε, μεταξύ άλλων, σύμβαση παραχώρησης άδειας εκμετάλλευσης με τη LuxOpCo, ως κύριο οικονομικό φορέα των εμπορικών δραστηριοτήτων του ομίλου Amazon στην Ευρώπη. Βάσει της σύμβασης αυτής, η LuxOpCo αναλάμβανε την υποχρέωση να καταβάλλει δικαιώματα εκμετάλλευσης στη LuxSCS ως αντιπαροχή για τη χρήση των άυλων στοιχείων ενεργητικού.

Το 2014 ο όμιλος Amazon υποβλήθηκε σε νέα αναδιάρθρωση και η συμβατική ρύθμιση μεταξύ της LuxSCS και της LuxOpCo έπαυσε να ισχύει.

Στο πλαίσιο της προετοιμασίας της αναδιάρθρωσης του 2006, οι φορολογικές αρχές του Λουξεμβούργου εξέδωσαν ως προς τον όμιλο Amazon, κατόπιν αίτησης του τελευταίου, φορολογική απόφαση προέγκρισης (tax ruling, στο εξής: φορολογική απόφαση προέγκρισης) σχετικά με τη μεταχείριση που θα επιφυλασσόταν στη LuxOpCo και στη LuxSCS από πλευράς φόρου εισοδήματος εταιριών στο Λουξεμβούργο. Η ως άνω φορολογική απόφαση προέγκρισης επιβεβαίωνε, αφενός, ότι η LuxSCS δεν υπέκειτο στον λουξεμβουργιανό φόρο εισοδήματος εταιριών λόγω της εταιρικής μορφής της και ενέκρινε, αφετέρου, τη μέθοδο υπολογισμού του ποσού των ετήσιων δικαιωμάτων εκμετάλλευσης που όφειλε η LuxOpCo στη LuxSCS βάσει της προαναφερθείσας σύμβασης παραχώρησης άδειας εκμετάλλευσης.

Με απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2017 ²⁶⁹ (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκρινε ότι η εν λόγω φορολογική απόφαση προέγκρισης, καθώς και η ετήσια εφαρμογή της από το 2006 έως το 2014, συνιστούσε ενίσχυση προς τον όμιλο Amazon ασύμβατη με την εσωτερική αγορά κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ. Συναφώς, η Επιτροπή έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι η μέθοδος υπολογισμού του ποσού των ετήσιων δικαιωμάτων εκμετάλλευσης που όφειλε η LuxOpCo στη LuxSCS, όπως εγκρίθηκε με τη φορολογική απόφαση προέγκρισης, δεν καθιστούσε δυνατή την επίτευξη αποτελέσματος πλήρους ανταγωνισμού. Κατά την Επιτροπή, τα υπολογισθέντα κατ' εφαρμογήν της εν λόγω μεθόδου ετήσια δικαιώματα εκμετάλλευσης ήταν υπερβολικά υψηλά, με αποτέλεσμα την τεχνητή μείωση της φορολογητέας βάσης της LuxOpCo.

Επιληφθέν δύο προσφυγών ακυρώσεως που άσκησαν το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου και ο όμιλος Amazon κατά της προσβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση αυτή με απόφαση της 12ης Μαΐου 2021 ²⁷⁰, με το σκεπτικό, κατ' ουσίαν, ότι η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να αποδείξει την ύπαρξη πλεονεκτήματος κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

²⁶⁹ Απόφαση (ΕΕ) 2018/859 της Επιτροπής, της 4ης Οκτωβρίου 2017, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.38944 (2014/C) (πρώην 2014/NN) που έθεσε σε εφαρμογή το Λουξεμβούργο για την Amazon (ΕΕ 2018, L 153, σ. 1).

²⁷⁰ Απόφαση της 12ης Μαΐου 2021, **Λουξεμβούργο και Amazon κατά Επιτροπής** (T-816/17 και T-318/18, [ΕΥ:Τ:2021:252](#)).

Το Δικαστήριο απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως που άσκησε η Επιτροπή, κρίνοντας, κατόπιν αντικατάστασης σκεπτικού και σε συνέχεια της απόφασής του Fiat Chrysler Finance Europe κατά Επιτροπής²⁷¹, ότι η Επιτροπή, καθόσον εφάρμοσε, με την προσβαλλόμενη απόφαση, την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού, μολονότι η αρχή αυτή δεν ήταν ενσωματωμένη στο λουξεμβουργιανό φορολογικό δίκαιο κατά τον χρόνο έκδοσης της φορολογικής απόφασης προέγκρισης, υπέπεσε σε σφάλμα κατά τον προσδιορισμό του πλαισίου αναφοράς υπό το πρίσμα του οποίου έπρεπε να εκτιμηθεί η εν λόγω φορολογική απόφαση προέγκρισης, σφάλμα το οποίο καθιστά πλημμελή στο σύνολό της τη συλλογιστική της περί υπάρξεως επιλεκτικού πλεονεκτήματος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο κρίνει παραδεκτούς τους λόγους αναιρέσεως με τους οποίους αμφισβητείται η ορθότητα της ερμηνείας και της εφαρμογής της αρχής του πλήρους ανταγωνισμού στις οποίες προέβη το Γενικό Δικαστήριο προς στήριξη της διαπίστωσής του ότι η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να αποδείξει την ύπαρξη πλεονεκτήματος κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Δεδομένου ότι η Επιτροπή συμπεριέλαβε την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού στο πλαίσιο αναφοράς που χρησιμοποίησε για την εξέταση της ύπαρξης επιλεκτικού πλεονεκτήματος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το ζήτημα αν, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο οριοθέτησε προσηκόντως το κρίσιμο σύστημα αναφοράς και, κατ'επέκταση, ερμήνευσε και εφάρμοσε ορθώς τις διατάξεις που το απαρτίζουν αποτελεί νομικό ζήτημα το οποίο υπόκειται στον αναιρετικό έλεγχο του Δικαστηρίου.

Επομένως, είναι παραδεκτά τα επιχειρήματα της Επιτροπής με τα οποία αμφισβητείται η ορθότητα της ερμηνείας και της εφαρμογής της αρχής του πλήρους ανταγωνισμού στις οποίες προέβη το Γενικό Δικαστήριο προκειμένου να κρίνει ότι το σύστημα αναφοράς που ελήφθη υπόψη στην προσβαλλόμενη απόφαση ήταν εσφαλμένο και ότι, ως εκ τούτου, δεν αποδείχθηκε η ύπαρξη πλεονεκτήματος υπέρ του ομίλου Amazon.

Επί της ουσίας, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, κατά δεύτερον, ότι, στο παρόν στάδιο εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης, η αρχή του πλήρους ανταγωνισμού μπορεί να εφαρμοστεί για την εξέταση μέτρων φορολογικής φύσεως στο πλαίσιο του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ μόνον εφόσον η αρχή αυτή αναγνωρίζεται από το οικείο εθνικό δίκαιο και σύμφωνα με τον τρόπο που αυτό καθορίζει. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον έκρινε ότι η Επιτροπή μπορούσε, εν γένει, να εφαρμόσει την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού στο πλαίσιο της θέσεως σε εφαρμογή του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, παραλείποντας όμως να διευκρινίσει ότι το εν λόγω θεσμικό όργανο όφειλε προηγουμένως να βεβαιωθεί ότι η αρχή αυτή είναι ενσωματωμένη στο λουξεμβουργιανό φορολογικό δίκαιο, και ότι το δίκαιο αυτό περιέχει ρητή παραπομπή στη συγκεκριμένη αρχή αυτή καθεαυτήν.

Επιπλέον, αναφερόμενο στην «ορισμένη πρακτική σημασία» που είχαν οι κατευθυντήριες γραμμές του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) όσον αφορά την εκτίμηση της τήρησης της αρχής του πλήρους ανταγωνισμού παρά τον μη δεσμευτικό χαρακτήρα τους για τις χώρες μέλη του ΟΟΣΑ, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε εκ νέου σε πλάνη περί το δίκαιο, στο μέτρο που θεώρησε ως δεδομένο ότι οι εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές είχαν εφαρμογή χωρίς να ελέγξει αν η Επιτροπή είχε βεβαιωθεί ότι το λουξεμβουργιανό φορολογικό δίκαιο παραπέμπει ρητώς σε αυτές.

²⁷¹ Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022, *Fiat Chrysler Finance Europe κατά Επιτροπής* (C-885/19 P και C-898/19 P, [EU:C:2022:859](#), στο εξής: απόφαση Fiat).

Επομένως, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ανάλυση στην οποία προέβη το Γενικό Δικαστήριο όσον αφορά την προϋπόθεση σχετικά με την ύπαρξη επιλεκτικού πλεονεκτήματος, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, είναι νομικώς πλημμελής καθόσον στηρίζεται σε εσφαλμένο καθορισμό του κρίσιμου συστήματος αναφοράς.

Κατά τρίτον, το Δικαστήριο αποφασίζει, παρά ταύτα, να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της, προβαίνοντας σε αντικατάσταση σκεπτικού.

Συναφώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει, πρώτον, ότι, προκειμένου να αποδείξει την ύπαρξη πλεονεκτήματος υπέρ του ομίλου Amazon, η Επιτροπή εφάρμοσε την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού ως εάν είχε αναγνωριστεί ως τέτοια στο δίκαιο της Ένωσης, ενώ από την απόφαση Fiat προκύπτει ότι, στο παρόν στάδιο εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης, δεν υφίσταται αυτοτελής αρχή του πλήρους ανταγωνισμού εφαρμοζόμενη ανεξαρτήτως της ενσωμάτωσής της στο εθνικό δίκαιο.

Δεύτερον, η Επιτροπή εκτίμησε ότι ο λουξεμβουργιανός νόμος περί φόρου εισοδήματος ερμηνεύθηκε από τη φορολογική διοίκηση υπό την έννοια ότι κατοχυρώνει την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού στο λουξεμβουργιανό φορολογικό δίκαιο. Εντούτοις, όπως προκύπτει από την απόφαση Fiat, μόνον η ενσωμάτωση της ως άνω αρχής στο εθνικό δίκαιο ως τέτοιας, ενσωμάτωση η οποία απαιτεί κατ' ελάχιστον να παραπέμπει το εθνικό δίκαιο ρητώς στη συγκεκριμένη αρχή, θα παρείχε στην Επιτροπή τη δυνατότητα να εφαρμόσει την αρχή αυτή στο πλαίσιο της εκτίμησης της ύπαρξης επιλεκτικού πλεονεκτήματος κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Όπως, όμως, αναγνώρισε η ίδια η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση, η απαίτηση αυτή δεν πληρούνταν κατά την έκδοση της επίμαχης φορολογικής απόφασης προέγκρισης, όπερ είχε ως συνέπεια ότι το εν λόγω θεσμικό όργανο δεν μπορούσε να εφαρμόσει αναδρομικά την αρχή αυτή στην προσβαλλόμενη απόφαση.

Τρίτον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, εφαρμόζοντας, με την προσβαλλόμενη απόφαση, τις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΟΣΑ σχετικά με την ενδοομιλική τιμολόγηση χωρίς να έχει αποδείξει ότι αυτές είχαν ενσωματωθεί ρητώς, εν όλω ή εν μέρει, στο λουξεμβουργιανό δίκαιο, η Επιτροπή παρέβη την απαγόρευση που υπενθυμίζεται στην απόφαση Fiat, ήτοι την απαγόρευση να λαμβάνονται υπόψη, κατά την εξέταση της ύπαρξης επιλεκτικού φορολογικού πλεονεκτήματος κατά το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και προκειμένου να καθοριστεί η φορολογική επιβάρυνση που πρέπει κανονικά να φέρει μια επιχείρηση, παράμετροι και κανόνες που κείνται εκτός του επίμαχου εθνικού φορολογικού συστήματος, όπως οι εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές, εκτός αν το εν λόγω σύστημα παραπέμπει ρητώς στις ως άνω παραμέτρους και στους εν ως άνω κανόνες.

Από το σύνολο των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο συνάγει ότι το Γενικό Δικαστήριο ορθώς διαπίστωσε ότι η Επιτροπή δεν είχε αποδείξει την ύπαρξη πλεονεκτήματος υπέρ του ομίλου Amazon, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και ακύρωσε, κατά συνέπεια, την προσβαλλόμενη απόφαση. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως της Επιτροπής στο σύνολό της.

ΙΧ. Φορολογικές διατάξεις ²⁷²

Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Fenix International (C-695/20,EU:C:2023:127)

«Προδικαστική παραπομπή – Εκτελεστική εξουσία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 291, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ – Κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) – Οδηγία 2006/112/EK – Άρθρα 28 και 397 – Υποκείμενος στον φόρο που ενεργεί ιδίω ονόματι αλλά για λογαριασμό τρίτου – Πάροχος ηλεκτρονικών υπηρεσιών – Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 282/2011 – Άρθρο 9α – Τεκμήριο – Κύρος»

Η Fenix International (στο εξής: Fenix), εταιρία εγγεγραμμένη στα μητρώα του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) στο Ηνωμένο Βασίλειο, εκμεταλλεύεται στο Διαδίκτυο πλατφόρμα κοινωνικού δικτύου που είναι γνωστή με την ονομασία Only Fans. Η πλατφόρμα απευθύνεται σε «χρήστες» από όλον τον κόσμο, οι οποίοι διακρίνονται σε «δημιουργούς» και σε «θαυμαστές» (fans). Κάθε δημιουργός διαθέτει «προφίλ», στο οποίο μεταφορτώνει και δημοσιεύει περιεχόμενο, όπως φωτογραφίες, βίντεο και μηνύματα, στα οποία οι θαυμαστές μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση πληρώνοντας κατ' αποκοπή ποσά ή καταβάλλοντας μηνιαία συνδρομή. Η Fenix καθορίζει το ελάχιστο απαιτούμενο ποσό τόσο των συνδρομών όσο και των «φιλοδωρημάτων» καθώς και τους γενικούς όρους χρήσης της πλατφόρμας. Πέραν αυτών, η Fenix παρέχει το τεχνικό μέσο διά του οποίου διενεργούνται οι χρηματοπιστωτικές συναλλαγές. Η Fenix είναι υπεύθυνη για την είσπραξη και τη διανομή των ποσών των πληρωμών που πραγματοποιούν οι θαυμαστές, χρησιμοποιώντας τις υπηρεσίες τρίτου παρόχου υπηρεσιών πληρωμών. Η Fenix παρακρατεί το 20 % κάθε ποσού που καταβάλλεται υπέρ του δημιουργού και εφαρμόζει ΦΠΑ με συντελεστή 20 %, ο οποίος αναγράφεται στα τιμολόγια που εκδίδει. Όλες οι πληρωμές εμφανίζονται στον τραπεζικό λογαριασμό του ενδιαφερόμενου θαυμαστή ως πληρωμές σε πίστωση της Fenix.

Με πράξεις προσδιορισμού φόρου όσον αφορά τον καταβλητέο ΦΠΑ για την περίοδο από τον Ιούλιο του 2017 έως τον Ιανουάριο του 2020, η φορολογική αρχή, εκτιμώντας ότι η Fenix ενεργούσε ιδίω ονόματι ²⁷³, ζήτησε από την εν λόγω εταιρία να καταβάλει ΦΠΑ υπολογιζόμενο όχι επί τη βάσει του ποσού που παρακρατεί ως αμοιβή με ποσοστό 20 %, αλλά επί του συνολικού ποσού που πλήρωνε ο εκάστοτε θαυμαστής.

²⁷² Στο πλαίσιο αυτού του τίτλου θα πρέπει επίσης να σημειωθεί η απόφαση της 24ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Lin* (C-107/23 PPU, [EU:C:2023:606](#)). Η εν λόγω απόφαση παρουσιάζεται υπό τον τίτλο I.2 «Αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας αξιοποιούνων πράξεων και ποινών».

²⁷³ Σύμφωνα με το άρθρο 9α, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 282/2011 του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2011, για τη θέσπιση μέτρων εφαρμογής της οδηγίας 2006/112/EK σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2011, L 77, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 1042/2013 του Συμβουλίου, της 7ης Οκτωβρίου 2013 (ΕΕ 2013, L 284, σ. 1), ο υποκείμενος στον φόρο που συμμετέχει στην παροχή ηλεκτρονικών υπηρεσιών μέσω τηλεπικοινωνιακού δικτύου, διεπαφής ή δικτυακής πύλης, όπως είναι μια πλατφόρμα για ηλεκτρονικές εφαρμογές, «θεωρείται ότι ενεργεί ιδίω ονόματι αλλά για λογαριασμό του παρόχου ηλεκτρονικών υπηρεσιών, εκτός εάν ο εν λόγω πάροχος προσδιορίζεται ρητά ως προμηθευτής των υπηρεσιών από τον εν λόγω υποκείμενο στον φόρο και τούτο προκύπτει από τις μεταξύ τους συμβατικές διευθετήσεις». Το δεύτερο εδάφιο της εν λόγω διάταξης θέτει δύο προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται «[γ]ια να θεωρηθεί ότι ο πάροχος ηλεκτρονικών υπηρεσιών έχει προσδιορισθεί ρητά ως ο προμηθευτής των ηλεκτρονικών υπηρεσιών από τον υποκείμενο στον φόρο». Τέλος, σύμφωνα με το τρίτο εδάφιο της ίδιας διάταξης, «ο υποκείμενος στον φόρο ο οποίος, όσον αφορά την παροχή ηλεκτρονικών υπηρεσιών, προσεπικυρώνει τη χρέωση του λήπτη ή την παροχή των υπηρεσιών ή ορίζει τους γενικούς όρους και προϋποθέσεις της παροχής, δεν επιτρέπεται να υποδεικνύει ρητά άλλο πρόσωπο ως προμηθευτή τις εν λόγω υπηρεσίες».

Η Fenix άσκησε προσφυγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου²⁷⁴, αμφισβητώντας το κύρος της νομικής βάσης των πράξεων προσδιορισμού φόρου²⁷⁵, καθώς και τα αντίστοιχα ποσά που καταλογίστηκαν. Προς στήριξη της προσφυγής της, η Fenix ισχυρίστηκε ότι, με τη θέσπιση της προσβαλλόμενης διάταξης, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπερέβη τα όρια των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων που του ανατίθενται δυνάμει της οδηγίας ΦΠΑ²⁷⁶. Ειδικότερα, η προσβαλλόμενη διάταξη υπερβαίνει τα όρια του άρθρου 28 της οδηγίας²⁷⁷, για το οποίο θεωρείται ότι θεσπίζει μέτρο εφαρμογής, διότι προβλέπει ότι ο εντολοδόχος που συμμετέχει σε παροχή ηλεκτρονικών υπηρεσιών θεωρείται ότι έχει λάβει και έχει παράσχει τις εν λόγω υπηρεσίες, μολονότι είναι γνωστή η ταυτότητα του παρόχου. Η προσβαλλόμενη διάταξη τροποποιεί θεμελιωδώς την ευθύνη του εντολοδόχου στον τομέα του ΦΠΑ, μεταθέτοντας την υποχρέωση καταβολής του ΦΠΑ στις πλατφόρμες που λειτουργούν στο Διαδίκτυο, δεδομένου ότι είναι πρακτικώς αδύνατο να ανατραπεί το τεκμήριο.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου, κατόπιν ερωτήματος που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο επί του κύρους της προσβαλλόμενης διάταξης²⁷⁸, καθόσον το Συμβούλιο υπερέβη τις εκτελεστικές αρμοδιότητες που απολαύει δυνάμει της συνθήκης ΛΕΕ και της οδηγίας ΦΠΑ, διαπιστώνει με την απόφασή του ότι από την εξέταση της εν λόγω διάταξης δεν προέκυψε κανένα στοιχείο ικανό να θίξει το κύρος της.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο επισημαίνει, πρώτον, ότι, μολονότι η εφαρμογή των νομικά δεσμευτικών πράξεων της Ένωσης απόκειται στα κράτη μέλη²⁷⁹, εντούτοις εκτελεστικές αρμοδιότητες μπορούν, σε ειδικές περιπτώσεις δεόντως αιτιολογημένες και στις περιπτώσεις που προβλέπει η συνθήκη ΕΕ, να ανατεθούν στο Συμβούλιο σύμφωνα με το άρθρο 291, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Όσον αφορά την οδηγία ΦΠΑ, το Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα μετά από πρόταση της Επιτροπής, έχει την εξουσία να θεσπίσει τα αναγκαία μέτρα για την εφαρμογή της. Η εξουσία αυτή του Συμβουλίου εξηγείται και δικαιολογείται, αφενός, από την ανάγκη τα εκτελεστικά μέτρα της οδηγίας να είναι ομοιόμορφα και, αφετέρου, από τη βούληση να επιφυλάσσεται στο Συμβούλιο η αρμοδιότητα λήψης εκτελεστικών μέτρων λόγω της ενίοτε ουσιώδους σημασίας τους για τον προϋπολογισμό των κρατών μελών. Μεταξύ των μέτρων που θέσπισε το Συμβούλιο βάσει της εν λόγω εξουσίας περιλαμβάνεται η προσβαλλόμενη διάταξη, η οποία αποσκοπεί στη διασφάλιση ομοιόμορφης εφαρμογής του άρθρου 28 της οδηγίας ΦΠΑ.

²⁷⁴ Του First-Tier Tribunal (Tax Chamber) [πρωτοδικείου διοικητικών διαφορών (φορολογικό τμήμα), Ηνωμένο Βασίλειο].

²⁷⁵ Ήτοι του άρθρου 9α, παράγραφος 1, του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 282/2011 (στο εξής: προσβαλλόμενη διάταξη).

²⁷⁶ Οδηγία 2006/112/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1) (στο εξής: οδηγία ΦΠΑ). Το άρθρο 397 της οδηγίας προβλέπει ότι «[τ]ο Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα μετά από πρόταση της Επιτροπής, θεσπίζει τα αναγκαία μέτρα για την εφαρμογή της παρούσας οδηγίας».

²⁷⁷ Το άρθρο 28 της οδηγίας ΦΠΑ προβλέπει ότι, όταν υποκείμενος στον φόρο, ενεργώντας στο όνομά του αλλά για λογαριασμό τρίτου, μεσολαβεί σε παροχή υπηρεσιών, θεωρείται ότι λαμβάνει και παρέχει προσωπικά τις εν λόγω υπηρεσίες.

²⁷⁸ Το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να εκδίδει προδικαστικές αποφάσεις κατόπιν αιτήσεων που υποβάλλονται από δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, όπως ορίζεται στη συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ 2020, L 29, σ. 7), ήτοι πριν από την 31η Δεκεμβρίου 2020.

²⁷⁹ Άρθρο 291, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, όσον αφορά τα όρια των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων που προβλέπονται στο άρθρο 291, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι διατάξεις που περιέχουν τα ουσιώδη στοιχεία ορισμένου βασικού νομοθετήματος δεν μπορούν να περιλαμβάνονται σε εκτελεστικές πράξεις ή σε πράξεις εξουσιοδοτήσεως, αλλά πρέπει να θεσπίζονται τηρουμένης της εφαρμοστέας νομοθετικής διαδικασίας, και συγκεκριμένα, όσον αφορά την οδηγία ΦΠΑ, της ειδικής διαδικασίας του άρθρου 113 ΣΛΕΕ ²⁸⁰.

Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι οι εκτιμήσεις σχετικά με τα όρια των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων της Επιτροπής, οι οποίες προκύπτουν από τη νομολογία του, ισχύουν και όταν ανατίθενται τέτοιες αρμοδιότητες στο Συμβούλιο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 291, παράγραφος 2. Ειδικότερα, αφενός, κάνοντας αναφορά τόσο στην Επιτροπή όσο και στο Συμβούλιο, η εν λόγω διάταξη δεν προβαίνει σε καμία διάκριση ως προς τη φύση και το περιεχόμενο των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων ανάλογα με το όργανο στο οποίο αυτές έχουν ανατεθεί. Αφετέρου, από την οικονομία των άρθρων 290 και 291 ΣΛΕΕ προκύπτει ότι η άσκηση των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων από το Συμβούλιο δεν μπορεί να διέπεται από προϋποθέσεις διαφορετικές από εκείνες που ισχύουν για την Επιτροπή όταν καλείται να ασκήσει την εκτελεστική της εξουσία.

Ός εκ τούτου, οι εκτελεστικές αρμοδιότητες που ανατίθενται στο Συμβούλιο περιλαμβάνουν την εξουσία λήψης μέτρων τα οποία είναι αναγκαία ή χρήσιμα για την ομοιόμορφη εφαρμογή των διατάξεων της νομοθετικής πράξης βάσει της οποίας θεσπίζονται και τα οποία περιορίζονται στη διευκρίνιση του περιεχομένου της, τηρουμένων των βασικών γενικών σκοπών που επιδιώκει η εν λόγω πράξη, χωρίς να την τροποποιούν ή να τη συμπληρώνουν είτε ως προς τα ουσιώδη είτε ως προς τα μη ουσιώδη στοιχεία της. Ειδικότερα, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ένα εκτελεστικό μέτρο περιορίζεται στη διευκρίνιση των διατάξεων της οικείας νομοθετικής πράξης όταν, γενικώς ή σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, έχει ως σκοπό τη διευκρίνιση του περιεχομένου των διατάξεων αυτών ή τον καθορισμό των λεπτομερειών εφαρμογής τους, υπό την προϋπόθεση, ωστόσο, ότι το μέτρο δεν έρχεται με αυτόν τον τρόπο σε αντίφαση με τους σκοπούς των εν λόγω διατάξεων και δεν αλλοιώνει, καθ' οιονδήποτε τρόπο, το κανονιστικό περιεχόμενο της πράξης ή το πεδίο εφαρμογής της.

Κατά συνέπεια, προκειμένου να καθορίσει αν το Συμβούλιο τήρησε τα όρια των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων του κατά τη θέσπιση της προσβαλλόμενης διάταξης, το Δικαστήριο εξετάζει εάν η προσβαλλόμενη διάταξη περιορίζεται στη διευκρίνιση του περιεχομένου του άρθρου 28 της οδηγίας ΦΠΑ την οποία θέτει σε εφαρμογή, όπερ συνεπάγεται ότι πρέπει να διερευνηθεί το ζήτημα αν η διάταξη αυτή τηρεί τους βασικούς γενικούς σκοπούς της εν λόγω οδηγίας, αν είναι αναγκαία ή χρήσιμη για την ομοιόμορφη εφαρμογή του άρθρου 28, καθώς και αν συμπληρώνει ή τροποποιεί καθ' οιονδήποτε τρόπο το εν λόγω άρθρο.

Συναφώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι κατ' αρχάς η προσβαλλόμενη διάταξη συνάδει με τους βασικούς γενικούς σκοπούς της οδηγίας ΦΠΑ και του άρθρου 28 αυτής. Ειδικότερα, σκοπός της προσβαλλόμενης διάταξης είναι η εξασφάλιση ομοιόμορφης εφαρμογής του ισχύοντος συστήματος ΦΠΑ, όσον αφορά ιδίως τη φορολόγηση ηλεκτρονικών υπηρεσιών που παρέχονται σε μη υποκείμενο στον φόρο ²⁸¹, και η εξασφάλιση ομοιόμορφης εφαρμογής του τεκμηρίου του άρθρου 28 της οδηγίας ΦΠΑ, σύμφωνα με το οποίο ο υποκείμενος στον φόρο ο οποίος, στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών,

²⁸⁰ Το άρθρο 113 ΣΛΕΕ προβλέπει ότι «[τ]ο Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα σύμφωνα με ειδική νομοθετική διαδικασία και μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, εκδίδει διατάξεις για την εναρμόνιση των νομοθεσιών περί των φόρων κύκλου εργασιών, των ειδικών φόρων καταναλώσεως και των λοιπών εμμέσων φόρων, στο βαθμό που η εναρμόνιση αυτή είναι αναγκαία για να εξασφαλισθεί η εγκαθίδρυση και η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και να αποφευχθούν οι στρεβλώσεις του ανταγωνισμού.

²⁸¹ Οι οποίες, από την 1η Ιανουαρίου 2015, φορολογούνται στο κράτος μέλος όπου είναι εγκατεστημένος ο λήπτης, έχει την κατοικία ή τη συνήθη διαμονή του, ανεξαρτήτως του τόπου εγκαταστάσεως του παρέχοντος τις υπηρεσίες αυτές.

ενεργεί ως μεσάζων ιδίω ονόματι αλλά για λογαριασμό τρίτου, θεωρείται ότι είναι ο πάροχος των υπηρεσιών αυτών.

Το Δικαστήριο συνάγει στη συνέχεια ότι η προσβαλλόμενη διάταξη είναι χρήσιμη ή αναγκαία για την ομοιόμορφη εφαρμογή της οδηγίας ΦΠΑ, λαμβανομένου υπόψη του συμφέροντος της εγγύησης της ασφάλειας δικαίου των παρόχων υπηρεσιών και προς αποφυγή της διπλής φορολόγησης ή της μη επιβολής φόρου λόγω των διαφορετικών εφαρμοστικών ρυθμίσεων μεταξύ των κρατών μελών.

Το Δικαστήριο εξετάζει τέλος εάν η προσβαλλόμενη διάταξη συνάδει με την απαγόρευση συμπλήρωσης ή τροποποίησης του περιεχομένου του άρθρου 28 της οδηγίας ΦΠΑ. Συναφώς, διαπιστώνει ότι από την οδηγία ΦΠΑ ουδόλως προκύπτει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης, αναθέτοντας εκτελεστικές αρμοδιότητες στο Συμβούλιο δυνάμει της οδηγίας αυτής, δεν θέλησε να εξασφαλίσει ομοιόμορφη εφαρμογή των προϋποθέσεων του άρθρου 28, ιδίως δε της προϋπόθεσης κατά την οποία, για να μπορεί να θεωρηθεί πάροχος μιας υπηρεσίας, ο υποκείμενος στον φόρο που συμμετέχει στην παροχή αυτή πρέπει να ενεργεί ιδίω ονόματι αλλά για λογαριασμό τρίτου. Ειδικότερα, η προσβαλλόμενη διάταξη δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συμπληρώνει ή τροποποιεί το περιεχόμενο του άρθρου 28 της οδηγίας ΦΠΑ και ιδίως το τεκμήριο που καθιερώνεται με το άρθρο αυτό, αλλά απλώς διευκρινίζει το περιεχόμενό του, εντός του ειδικού πλαισίου της παροχής ηλεκτρονικών υπηρεσιών μέσω τηλεπικοινωνιακού δικτύου, διεπαφής ή δικτυακής πύλης, όπως είναι μια πλατφόρμα για ηλεκτρονικές εφαρμογές. Συγκεκριμένα, η εν λόγω διάταξη λαμβάνει απλώς υπόψη την οικονομική και εμπορική πραγματικότητα των πράξεων ως θεμελιώδες κριτήριο για την εφαρμογή του κοινού συστήματος ΦΠΑ. Το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το Συμβούλιο, θεσπίζοντας την προσβαλλόμενη διάταξη, προκειμένου να διασφαλίσει την εφαρμογή του άρθρου 28 της οδηγίας ΦΠΑ υπό ομοιόμορφες συνθήκες εντός της Ένωσης, δεν υπερέβη τις εκτελεστικές αρμοδιότητες που του έχουν ανατεθεί με την οδηγία ΦΠΑ, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 291, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

Χ. Προσέγγιση των νομοθεσιών

1. Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία

Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023, Monz Handelsgesellschaft International (C-472/21, EU:C:2023:105)

«Προδικαστική παραπομπή – Διανοητική ιδιοκτησία – Σχέδιο ή υπόδειγμα – Οδηγία 98/71/EK – Άρθρο 3, παράγραφοι 3 και 4 – Προϋποθέσεις προστασίας του συστατικού ενός σύνθετου προϊόντος – Έννοιες της “ορατότητας” και της “συνήθους χρήσεως” – Ορατότητα του συστατικού ενός σύνθετου προϊόντος κατά τη συνήθη χρήση του προϊόντος από τον τελικό καταναλωτή»

Η Monz, εταιρία γερμανικού δικαίου, είναι δικαιούχος του σχεδίου ή υποδείγματος που απεικονίζει το κάτω μέρος σέλας ποδηλάτου ή μοτοσικλέτας, το οποίο έχει καταχωριστεί από το 2011 στο Deutsches Patent- und Markenamt (γερμανικό Γραφείο Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας και Σημάτων, Γερμανία, στο εξής: DPMA).

Η Büchel, εταιρία γερμανικού δικαίου, ζήτησε στις 27 Ιουλίου 2016, από το DPMA, την κήρυξη της ακυρότητας του εν λόγω σχεδίου ή υποδείγματος διότι δεν πληρούσε, κατά την άποψή της, τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για να τύχει της έννομης προστασίας που παρέχεται στα σχέδια ή υποδείγματα²⁸². Συγκεκριμένα, το συγκεκριμένο σχέδιο ή υπόδειγμα που εφαρμόζεται σε σέλα ποδηλάτου, η οποία αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος, όπως είναι ένα ποδήλατο ή μια μοτοσικλέτα, δεν είναι ορατό κατά τη συνήθη χρήση του προϊόντος αυτού.

Το DPMA απέρριψε την αίτηση για την κήρυξη ακυρότητας, εκτιμώντας ότι δεν συνέτρεχε κανένας λόγος αποκλεισμού του επίμαχου σχεδίου ή υποδείγματος από την έννομη προστασία που παρέχεται στα σχέδια ή υποδείγματα. Έκρινε ότι το συστατικό επί του οποίου εφαρμόζεται το σχέδιο ή υπόδειγμα παραμένει ορατό κατά τη συνήθη χρήση του σύνθετου προϊόντος, η οποία καλύπτει επίσης την αποσυναρμολόγηση και επανασυναρμολόγηση της σέλας που δεν έχει ως σκοπό τη συντήρηση, την εξυπηρέτηση ή την επισκευή.

Το Bundespatentgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας, Γερμανία), κατόπιν προσφυγής που ασκήθηκε ενώπιόν του κατά της αποφάσεως αυτής, κήρυξε την ακυρότητα του επίμαχου σχεδίου ή υποδείγματος, κρίνοντας ότι δεν πληρούσε τις απαιτήσεις νεωτερισμού και ατομικότητας. Κατά την κρίση του, ένα συστατικό που είναι ορατό μόνο σε περίπτωση διαχωρισμού του από το σύνθετο προϊόν δεν πληροί την προϋπόθεση της ορατότητας και δεν μπορεί, επομένως, να τύχει της εν λόγω έννομης προστασίας. Το δικαστήριο αυτό εκτιμά, εξάλλου, ότι μόνον η κίνηση του ποδηλάτου, η επιβίβαση στο ποδήλατο ή η αποβίβαση από αυτό μπορεί να θεωρηθεί συνήθης χρήση και ότι το κάτω μέρος της σέλας δεν είναι ορατό στο πλαίσιο των χρήσεων αυτών.

Στο πλαίσιο αυτό, το Bundesgerichtshof (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία), το οποίο επιλήφθηκε αιτήσεως αναιρέσεως ασκηθείσας από τη Monz, ζήτησε κατ'ουσίαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει, αφενός, αν η συνδρομή της προϋπόθεσης να είναι ορατό ένα σχέδιο ή υπόδειγμα που εφαρμόζεται ή ενσωματώνεται σε προϊόν το οποίο αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος πρέπει

²⁸² Κατά την έννοια του άρθρου 4 του Gesetz über den rechtlichen Schutz von Design (νόμου για την προστασία των σχεδίων), της 24ης Φεβρουαρίου 2014 (BGBl. 2014 I, σ. 122), με τον οποίο μεταφέρθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη η οδηγία 98/71/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Οκτωβρίου 1998, για τη νομική προστασία σχεδίων και υποδειγμάτων (ΕΕ 1998, L 289, σ. 28).

να εξετάζεται υπό το πρίσμα ορισμένων συνθηκών χρήσης του σύνθετου προϊόντος ή, αντιθέτως, μόνο με γνώμονα το αν είναι αντικειμενικώς δυνατή η αναγνώριση του σχεδίου ή υποδείγματος το οποίο εφαρμόζεται στο συστατικό που είναι ενσωματωμένο στο σύνθετο προϊόν. Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, ποια είναι τα κρίσιμα κριτήρια για να χαρακτηριστεί ως συνήθης η χρήση ενός σύνθετου προϊόντος από τον τελικό καταναλωτή.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διευκρινίζει, αφενός, την προϋπόθεση που επιβάλλει να είναι ορατό ένα σχέδιο ή υπόδειγμα που εφαρμόζεται ή ενσωματώνεται σε προϊόν το οποίο αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος προκειμένου να μπορεί να τύχει της έννομης προστασίας που παρέχεται στα σχέδια ή υποδείγματα και, αφετέρου, τα κριτήρια που χαρακτηρίζουν την έννοια της «συνήθους χρήσεως» του προϊόντος αυτού, κατά το άρθρο 3, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας 98/71.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Σε πρώτο στάδιο, το Δικαστήριο επικεντρώνεται στο ζήτημα της ορατότητας ενός συστατικού, αφού ενσωματωθεί σε σύνθετο προϊόν. Κατ' αρχάς, υπενθυμίζει ότι το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 98/71 θεσπίζει ειδικό κανόνα για τα σχέδια ή υποδείγματα που εφαρμόζονται ή ενσωματώνονται σε προϊόν το οποίο αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος. Υπογραμμίζει, συναφώς, ότι αντικείμενο έννομης προστασίας των σχεδίων ή υποδειγμάτων αποτελεί η εμφάνιση του συνόλου ή μέρους προϊόντος.

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται προκειμένου να μπορεί η εμφάνιση του συστατικού σύνθετου προϊόντος να τύχει προστασίας ως σχέδιο ή υπόδειγμα, το Δικαστήριο παραπέμπει στην προγενέστερη νομολογία του κατά την οποία το συστατικό αυτό πρέπει να είναι ορατό και να οριοθετείται από χαρακτηριστικά τα οποία συνιστούν την ιδιαίτερη εικόνα του, όπερ προϋποθέτει ότι το εν λόγω συστατικό δεν μπορεί να χαθεί ολοκληρωτικά μέσα στο συνολικό προϊόν. Το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η νομολογία αυτή, η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο της προστασίας των σχεδίων ή υποδειγμάτων την οποία προβλέπει ο κανονισμός 6/2002²⁸³, τυγχάνει επίσης εφαρμογής στο σύστημα προστασίας των σχεδίων ή υποδειγμάτων της οδηγίας 98/71.

Εντούτοις, για να τύχει της έννομης προστασίας των σχεδίων ή υποδειγμάτων, το συστατικό, αφού ενσωματωθεί στο σύνθετο προϊόν, πρέπει να παραμένει ορατό κατά τη συνήθη χρήση του σύνθετου προϊόντος. Επομένως, μια *in abstracto* εξέταση του ζητήματος αν το συστατικό που είναι ενσωματωμένο στο σύνθετο προϊόν είναι ορατό, χωρίς να γίνεται συσχετισμός με οιαδήποτε συγκεκριμένη περίπτωση χρήσης του σύνθετου προϊόντος, δεν αρκεί για να μπορεί το συστατικό αυτό να τύχει έννομης προστασίας. Πάντως, το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 98/71 δεν απαιτεί ένα συστατικό που είναι ενσωματωμένο σε σύνθετο προϊόν να παραμένει ορατό στο σύνολό του σε κάθε περίπτωση χρήσης του σύνθετου προϊόντος.

Επομένως, το ζήτημα αν ένα συστατικό που ενσωματώνεται σε σύνθετο προϊόν είναι ορατό δεν πρέπει να εξετάζεται μόνο βάσει της αντίληψης του τελικού καταναλωτή του σύνθετου προϊόντος, αλλά και βάσει της αντίληψης του εξωτερικού παρατηρητή.

Σε δεύτερο στάδιο, το Δικαστήριο εξετάζει την έννοια της «συνήθους χρήσεως» ενός τέτοιου προϊόντος από τον τελικό καταναλωτή, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 98/71. Όσον αφορά, αφενός, το ζήτημα αν η συνήθης χρήση ενός σύνθετου προϊόντος αντιστοιχεί στη χρήση για την οποία προορίζει το συστατικό ο κατασκευαστής του, στη χρήση για την οποία προορίζει το σύνθετο προϊόν ο κατασκευαστής του ή στην κανονική χρήση του σύνθετου προϊόντος από τον

²⁸³ Κανονισμός (ΕΚ) 6/2002 του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2001, για τα κοινοτικά σχέδια και υποδείγματα (ΕΕ 2002, L 3, σ. 1).

τελικό καταναλωτή, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η διάταξη αυτή αφορά τη συνήθη χρήση του σύνθετου προϊόντος από τον τελικό καταναλωτή.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει, συναφώς, ότι η συνήθης ή κανονική χρήση ενός σύνθετου προϊόντος από τον τελικό καταναλωτή αντιστοιχεί, κατά κανόνα, σε χρήση η οποία συνάδει με τον προορισμό του σύνθετου προϊόντος κατά τη βούληση του κατασκευαστή ή του σχεδιαστή του. Εντούτοις, η βούληση του νομοθέτη της Ένωσης ήταν να αναφερθεί στην κανονική χρήση του σύνθετου προϊόντος από τον τελικό καταναλωτή, με σκοπό να αποκλείσει οιαδήποτε χρήση του σύνθετου προϊόντος σε άλλα στάδια των εμπορικών συναλλαγών και να αποφευχθεί, ως εκ τούτου, η καταστρατήγηση της προϋπόθεσης που επιβάλλει να είναι ορατό το σχέδιο ή υπόδειγμα. Επομένως, η εκτίμηση της συνήθους χρήσεως ενός σύνθετου προϊόντος δεν μπορεί να στηρίζεται μόνο στη βούληση του κατασκευαστή του συστατικού ή του σύνθετου προϊόντος.

Αφετέρου, όσον αφορά το ζήτημα ποια χρήση σύνθετου προϊόντος από τον τελικό καταναλωτή συνιστά «συνήθη χρήση», κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 98/71, το Δικαστήριο εκτιμά ότι το γεγονός ότι η διάταξη αυτή δεν διευκρινίζει ποιο είδος χρήσης σύνθετου προϊόντος εμπίπτει στην έννοια αυτή, αλλά αναφέρεται, γενικώς, στη χρήση σύνθετου προϊόντος από τον τελικό καταναλωτή, συνηγορεί υπέρ της ευρείας ερμηνείας της εν λόγω έννοιας. Συναφώς, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι, στην πράξη, η χρήση ενός προϊόντος στο πλαίσιο της κύριας λειτουργίας του απαιτεί συχνά διάφορες πράξεις οι οποίες μπορούν να εκτελεστούν πριν ή μετά την εκπλήρωση της κύριας λειτουργίας του προϊόντος, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η συνήθης χρήση σύνθετου προϊόντος καλύπτει όλες αυτές τις πράξεις, πλην των ρητώς εξαιρούμενων, ήτοι των πράξεων που αφορούν τη συντήρηση, την εξυπηρέτηση και τις εργασίες επισκευής.

Επομένως, η έννοια της «συνήθους χρήσεως» πρέπει να καλύπτει τις πράξεις που συνδέονται με την κανονική χρήση ενός προϊόντος καθώς και άλλες πράξεις που μπορούν ευλόγως να εκτελεστούν κατά τη χρήση αυτή και οι οποίες θεωρούνται κανονικές κατά την αντίληψη του τελικού καταναλωτή, περιλαμβανομένων και εκείνων που μπορούν να εκτελεστούν πριν ή μετά την εκπλήρωση της κύριας λειτουργίας του προϊόντος, όπως είναι η αποθήκευση και η μεταφορά του.

Κατόπιν των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η συνδρομή της προϋπόθεσης να είναι ορατό ένα σχέδιο ή υπόδειγμα που εφαρμόζεται ή ενσωματώνεται σε προϊόν το οποίο αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος πρέπει να εξετάζεται υπό το πρίσμα μιας περίπτωσης συνήθους χρήσεως του σύνθετου προϊόντος με τέτοιο τρόπο ώστε το οικείο συστατικό, αφού ενσωματωθεί στο εν λόγω προϊόν, να παραμένει ορατό κατά τη χρήση αυτή. Για τον σκοπό αυτόν, το ζήτημα αν ένα συστατικό σύνθετου προϊόντος είναι ορατό κατά τη συνήθη χρήση του από τον τελικό καταναλωτή πρέπει να εκτιμάται βάσει της αντίληψης του τελικού καταναλωτή και ενός εξωτερικού παρατηρητή. Η δε συνήθης χρήση πρέπει να καλύπτει τις πράξεις που εκτελούνται κατά την κύρια χρήση ενός σύνθετου προϊόντος καθώς και εκείνες που πρέπει κανονικά να εκτελεί ο τελικός καταναλωτής στο πλαίσιο μιας τέτοιας χρήσης, πλην της συντήρησης, της εξυπηρέτησης και των εργασιών επισκευής.

2. Ασφάλιση αυτοκινήτων

Απόφαση της 12ης Οκτωβρίου 2023, KBC Verzekeringen (C-286/22, EU:C:2023:767)

«Προδικαστική παραπομπή – Ασφάλιση της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων – Οδηγία 2009/103/EK – Άρθρο 1, σημείο 1 – Έννοια του “οχήματος” – Εθνική νομοθεσία προβλέπυσα την αυτοδίκαιη αποζημίωση ορισμένων χρηστών του οδικού δικτύου που έχουν υπάρξει θύματα τροχαίων ατυχημάτων – Πρόσωπο που δεν οδηγεί “αυτοκίνητο όχημα” κατά την έννοια της νομοθεσίας αυτής – Έννοια ισοδύναμη με την έννοια του “οχήματος” κατά την οδηγία 2009/103 – Ποδήλατο

εξοπλισμένο με ηλεκτροκινητήρα για υποβοηθούμενη ποδηλάτηση, το οποίο διαθέτει λειτουργία επιτάχυνσης που μπορεί να ενεργοποιηθεί μόνον κατόπιν χρήσης μυϊκής δύναμης»

Στις 14 Οκτωβρίου 2017 η BV (στο εξής: θύμα), η οποία οδηγούσε ηλεκτρικώς υποβοηθούμενο ποδήλατο σε δημόσια οδό, χτυπήθηκε από αυτοκίνητο το οποίο ήταν ασφαλισμένο από την KBC Verzekeringen NV (στο εξής: KBC). Το θύμα απεβίωσε. Δεδομένου ότι επρόκειτο για «ατύχημα κατά τη μετάβαση στον τόπο εργασίας», η P&V Verzekeringen CVBA (στο εξής: P&V), εταιρία ασφάλισης του εργοδότη του θύματος κατά των εργατικών ατυχημάτων, κατέβαλε αποζημιώσεις και υποκαταστάθηκε στα δικαιώματα του θύματος και των διαδόχων του.

Η P&V ενήγαγε την KBC και ζήτησε την καταβολή των δαπανών στις οποίες υποβλήθηκε βάσει της εθνικής νομοθεσίας. Εν προκειμένω, η σχετική νομοθεσία προβλέπει, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση των ασφαλιστών αστικής ευθύνης των οδηγών αυτοκινήτων οχημάτων που έχουν εμπλακεί σε τροχαίο ατύχημα να αποζημιώνουν σε κάθε περίπτωση τις ζημιές που υπέστησαν τα θύματα του ατυχήματος όταν τα θύματα θεωρούνται «ευάλωτοι χρήστες του οδικού δικτύου», χαρακτηρισμός ο οποίος εξαρτάται από το κατά πόσον το θύμα του ατυχήματος ήταν ο οδηγός «αυτοκινήτου οχήματος» κατά τον χρόνο του ατυχήματος. Η KBC άσκησε ανταγωγή με αίτημα την επιστροφή από την P&V χρηματικού ποσού ως αχρεωστήτως καταβληθέντος. Προς αντίκρουση της ανταγωγής, η P&V υποστήριξε ότι δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι το θύμα ήταν οδηγός αυτοκινήτου οχήματος.

Το Hof van Cassatie (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Βέλγιο), που έχει επιληφθεί αιτήσεως αναίρεσεως την οποία άσκησε η KBC, υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικό με την ερμηνεία του όρου «όχημα», κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 1, της οδηγίας 2009/103²⁸⁴.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι δεν εμπίπτει στην έννοια του «οχήματος» ποδήλατο του οποίου ο ηλεκτροκινητήρας παρέχει μόνον υποβοήθηση στην ποδηλάτηση και το οποίο διαθέτει λειτουργία χάρη στην οποία μπορεί να αναπτύσσει ταχύτητα έως 20 χλμ./ώρα χωρίς ποδηλάτηση, λειτουργία η οποία όμως μπορεί να ενεργοποιηθεί μόνον κατόπιν χρήσης μυϊκής δύναμης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι από το γράμμα του άρθρου 1, σημείο 1, της οδηγίας 2009/103 προκύπτει ότι στην έννοια του «οχήματος», κατά τη διάταξη αυτή, εμπίπτουν μόνον τα οχήματα που προορίζονται να κινούνται επί του εδάφους διά μηχανικής δύναμης, πλην των οχημάτων που κινούνται επί σιδηροτροχιών. Εντούτοις, από αυτή και μόνη την ως άνω διατύπωση δεν μπορεί να συναχθεί αν το οικείο όχημα πρέπει να τίθεται σε κίνηση αποκλειστικώς από μια τέτοια μηχανική δύναμη.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, αφενός, ότι, κατά την αιτιολογική σκέψη 2 της οδηγίας 2009/103, η υποχρέωση «ασφάλισης[ς] της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων» αφορά την «ασφάλιση αυτοκινήτων», έκφραση η οποία παραδοσιακά καλύπτει την ασφάλιση της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία μεταφορικών μέσων όπως οι μοτοσικλέτες, τα αυτοκίνητα και τα φορτηγά τα οποία, εκτός των περιπτώσεων στις οποίες βρίσκονται εκτός χρήσεως, κινούνται αποκλειστικώς με μηχανική δύναμη.

²⁸⁴ Οδηγία 2009/103/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Σεπτεμβρίου 2009, σχετικά με την ασφάλιση της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων και τον έλεγχο της υποχρεώσεως προς ασφάλιση της ευθύνης αυτής (ΕΕ 2009, L 263, σ. 11).

Αφετέρου, το άρθρο 13 της οδηγίας 2009/103²⁸⁵ ορίζει ότι κάθε κράτος μέλος λαμβάνει όλα τα κατάλληλα μέτρα ώστε να θεωρείται ανίσχυρη, όσον αφορά την προσφυγή τρίτων θυμάτων ατυχήματος, κάθε διάταξη νόμου ή συμβατική ρήτρα που περιέχεται σε ασφαλιστήριο συμβόλαιο και αποκλείει από την ασφάλιση τη χρήση ή την οδήγηση οχημάτων εκ μέρους προσώπων που δεν διαθέτουν άδεια οδήγησης του σχετικού οχήματος. Από την οδηγία 2006/126²⁸⁶ προκύπτει ότι, κατ' αρχήν, μόνον για την οδήγηση οχημάτων τα οποία μπορούν να κυκλοφορούν με δικά τους μέσα, πλην των κινούμενων επί σιδηροτροχιών, απαιτείται εθνική άδεια οδήγησης.

Τέλος, όσον αφορά τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία 2009/103, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η οδηγία αποσκοπεί να εγγυηθεί ότι τα θύματα των ατυχημάτων που προκαλούνται από τα αυτοκίνητα οχήματα θα έχουν παρόμοια μεταχείριση, ανεξαρτήτως του τύπου επελεύσεως του ατυχήματος εντός της Ένωσης, και να διασφαλίσει, κατά τον τρόπο αυτόν, την προστασία τους.

Τα μεταφορικά μέσα που δεν κινούνται αποκλειστικά με μηχανική δύναμη και τα οποία, επομένως, δεν μπορούν να κινηθούν επί του εδάφους χωρίς τη χρήση μυϊκής δύναμης, όπως ένα ηλεκτρικώς υποβοηθούμενο ποδήλατο το οποίο μπορεί να αναπτύσσει ταχύτητα έως 20 χλμ./ώρα χωρίς ποδηλάτηση, δεν φαίνονται ικανά να προκαλέσουν στους τρίτους σωματικές βλάβες ή υλικές ζημιές συγκρίσιμες, από απόψεως σοβαρότητας ή ποσότητας, με τις προκαλούμενες από μοτοσυκλέτες, αυτοκίνητα, φορτηγά ή άλλα οχήματα που κυκλοφορούν επί του εδάφους και κινούνται αποκλειστικά με μηχανική δύναμη. Πράγματι, τα τελευταία αυτά οχήματα μπορούν να αναπτύξουν ταχύτητα αισθητά υψηλότερη από τη μέγιστη δυνατή ταχύτητα τέτοιων μεταφορικών μέσων και αποτελούν, ακόμη και σήμερα, την πλειονότητα των οχημάτων σε κυκλοφορία. Επομένως, ο σκοπός της προστασίας των θυμάτων τροχαίων ατυχημάτων που προκαλούνται από τα αυτοκίνητα οχήματα, τον οποίο επιδιώκει η οδηγία 2009/103, δεν επιβάλλει να εμπίπτουν τέτοιου είδους μεταφορικά μέσα στην έννοια του «οχήματος», κατά το άρθρο 1, σημείο 1, της οδηγίας.

3. Μηχανοκίνητα οχήματα

Απόφαση της 21ης Μαρτίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Mercedes-Benz Group (Ευθύνη κατασκευαστών οχημάτων εξοπλισμένων με συστήματα αναστολής) (C-100/21, EU:C:2023:229)

«Προδικαστική παραπομπή – Προσέγγιση των νομοθεσιών – Έγκριση των μηχανοκίνητων οχημάτων – Οδηγία 2007/46/ΕΚ – Άρθρο 18, παράγραφος 1 – Άρθρο 26, παράγραφος 1 – Άρθρο 46 – Κανονισμός (ΕΚ) 715/2007 – Άρθρο 5, παράγραφος 2 – Μηχανοκίνητα οχήματα – Πετρελαιοκινητήρας – Εκπομπές ρύπων – Βαλβίδα ανακυκλοφορίας καυσαερίων (βαλβίδα EGR) – Περιορισμός της μείωσης των εκπομπών οξειδίου του αζώτου (NOx) λόγω “θερμοκρασιακού παραθύρου” – Σύστημα αναστολής – Προστασία των συμφερόντων μεμονωμένου αγοραστή οχήματος εξοπλισμένου με παράνομο σύστημα αναστολής – Αξίωση αποζημίωσης λόγω αδικπρακτικής ευθύνης του κατασκευαστή του εν λόγω οχήματος – Τρόπος υπολογισμού της αποζημίωσης – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Άρθρο 267 ΣΛΕΕ – Παραδεκτό – Υποβολή αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο από μονομελή δικαστικό σχηματισμό»

²⁸⁵ Οδηγία 2009/103, άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β'.

²⁸⁶ Οδηγία 2006/126/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 2006, για την άδεια οδήγησης (ΕΕ 2006, L 403, σ. 18), άρθρο 4, παράγραφος 1.

Ο QB είχε αγοράσει το 2014 από μεταπωλητή μεταχειρισμένο όχημα μάρκας Mercedes-Benz, μοντέλο C 220 CDI, το οποίο ήταν εξοπλισμένο με πετρελαιοκινητήρα γενιάς Euro 5. Το εν λόγω όχημα, το οποίο είχε διαθέσει στην αγορά η κατασκευάστρια αυτοκινήτων Mercedes-Benz Group AG (πρώην Daimler AG), είχε λάβει άδεια κυκλοφορίας για πρώτη φορά το 2013. Το συγκεκριμένο όχημα διέθετε λογισμικό ελέγχου του κινητήρα με το οποίο μειώνεται ο συντελεστής ανακυκλοφορίας των καυσαερίων οσάκις οι εξωτερικές θερμοκρασίες είναι χαμηλότερες από ένα ορισμένο ελάχιστο όριο, με συνέπεια την αύξηση των εκπομπών οξειδίου του αζώτου (NOx). Ως εκ τούτου η ανακυκλοφορία ήταν πλήρως αποτελεσματική μόνον όταν η εξωτερική θερμοκρασία δεν ήταν χαμηλότερη από το συγκεκριμένο ελάχιστο όριο.

Ο QB άσκησε αγωγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, Landgericht Ravensburg (πρωτοδικείου Ravensburg, Γερμανία), με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας την οποία υποστηρίζει ότι του προκάλεσε η Mercedes-Benz Group εξοπλίζοντας το επίμαχο όχημα με συστήματα αναστολής τα οποία απαγορεύονται βάσει του κανονισμού που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων²⁸⁷.

Υπενθυμίζεται ότι ο σκοπός του εν λόγω κανονισμού συνίσταται στην εξασφάλιση υψηλού επιπέδου περιβαλλοντικής προστασίας και, ειδικότερα, στη σημαντική μείωση των εκπομπών NOx από τα πετρελαιοκίνητα οχήματα για τη βελτίωση της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα και τη συμμόρφωση προς τις οριακές τιμές για τη ρύπανση²⁸⁸. Ο κανονισμός ορίζει το «σύστημα αναστολής» ως «κάθε στοιχείο σχεδιασμού το οποίο αισθάνεται τη θερμοκρασία, την ταχύτητα του οχήματος, τις στροφές του κινητήρα (RPM), τη σχέση μετάδοσης του κιβωτίου ταχυτήτων, την υποπίεση της πολλαπλής εισαγωγής ή οποιαδήποτε άλλη παράμετρο με στόχο την ενεργοποίηση, την αυξομείωση, την καθυστέρηση ή την απενεργοποίηση της λειτουργίας οιαδήποτε μέρους του συστήματος ελέγχου των εκπομπών, που μειώνει την αποτελεσματικότητα του συστήματος ελέγχου των εκπομπών υπό συνθήκες που είναι εύλογα αναμενόμενες κατά την κανονική χρήση και λειτουργία του οχήματος»²⁸⁹. Επιπλέον, η οδηγία περί θεσπίσεως πλαισίου για την έγκριση των μηχανοκινήτων οχημάτων και των ρυμουλκούμενων τους, και των συστημάτων, κατασκευαστικών στοιχείων και χωριστών τεχνικών μονάδων που προορίζονται για τα οχήματα αυτά, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης²⁹⁰, προέβλεπε τις διοικητικές διατάξεις και τις γενικές τεχνικές απαιτήσεις για την έγκριση όλων των νέων οχημάτων που ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της καθώς και για την έγκριση των συστημάτων, κατασκευαστικών στοιχείων και χωριστών τεχνικών μονάδων που προορίζονταν για τα οχήματα αυτά, με σκοπό να διευκολύνει την έκδοση άδειας κυκλοφορίας, την πώληση και τη θέση σε κυκλοφορία των οχημάτων αυτών εντός της Ένωσης²⁹¹.

²⁸⁷ Βάσει του κανονισμού (ΕΚ) 715/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουνίου 2007, που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων όσον αφορά εκπομπές από ελαφρά επιβατηγά και εμπορικά οχήματα (Euro 5 και Euro 6) και σχετικά με την πρόσβαση σε πληροφορίες επισκευής και συντήρησης οχημάτων (ΕΕ 2007, L 171, σ. 1), ειδικότερα δε βάσει του άρθρου του 5, παράγραφος 2.

²⁸⁸ Αιτιολογικές σκέψεις 1 και 6 του κανονισμού που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων.

²⁸⁹ Άρθρο 3, σημείο 10, του κανονισμού που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων.

²⁹⁰ Οδηγία 2007/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Σεπτεμβρίου 2007, για τη θέπιση πλαισίου για την έγκριση των μηχανοκινήτων οχημάτων και των ρυμουλκούμενων τους, και των συστημάτων, κατασκευαστικών στοιχείων και χωριστών τεχνικών μονάδων που προορίζονται για τα οχήματα αυτά (οδηγία-πλαίσιο) (ΕΕ 2007, L 263, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 385/2009 της Επιτροπής, της 7ης Μαΐου 2009 (ΕΕ 2009, L 118, σ. 13) (στο εξής: οδηγία-πλαίσιο).

²⁹¹ Άρθρο 1 της οδηγίας-πλαισίου.

Κατά την ισχύουσα γερμανική νομοθεσία, η άσκηση της αξιώσεως αποζημιώσεως από μεμονωμένο αγοραστή αυτοκινήτου οχήματος το οποίο δεν πληροί τις απαιτήσεις του δικαίου της Ένωσης προϋποθέτει την παράβαση νόμου που αποσκοπεί στην προστασία τρίτου²⁹². Το αιτούν δικαστήριο ζήτησε, ως εκ τούτου, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν οι κρίσιμες εν προκειμένω διατάξεις, αφενός, της οδηγίας-πλαisiού²⁹³, και, αφετέρου, του κανονισμού που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων²⁹⁴, προστατεύουν, πέραν των γενικών συμφερόντων, τα ιδιαίτερα συμφέροντα του μεμονωμένου αγοραστή μηχανοκινήτου οχήματος έναντι του κατασκευαστή σε περίπτωση κατά την οποία το όχημα είναι εξοπλισμένο με απαγορευμένο βάσει του εν λόγω κανονισμού σύστημα αναστολής. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν, στο πλαίσιο της αποκαταστάσεως της ζημίας που υπέστη ο αγοραστής οχήματος εξοπλισμένου με απαγορευμένο σύστημα αναστολής, το δίκαιο της Ένωσης αντιτίθεται στον συνυπολογισμό του οφέλους από την πραγματική χρήση του συγκεκριμένου οχήματος κατά την επιστροφή του τιμήματος αγοράς του οχήματος και, σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, αν αντιτίθεται στον υπολογισμό του οφέλους αυτού βάσει του συνολικού τιμήματος αγοράς του οχήματος.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου παρέχει σημαντικές διευκρινίσεις ως προς το ζήτημα της αξιώσεως αποζημιώσεως των αγοραστών οχημάτων τα οποία έχουν εξοπλισθεί με παράνομο σύστημα αναστολής που έχει ως σκοπό να μειώσει την αποτελεσματικότητα του συστήματος ελέγχου των ρυπογόνων εκπομπών σωματιδίων NOx.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, αφενός, απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να κρίνει, λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας του Δικαστηρίου αν το λογισμικό με το οποίο είναι εξοπλισμένο το όχημα που αγόρασε ο QB συνιστά «σύστημα αναστολής» κατά την έννοια του κανονισμού που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων.

Αφετέρου, υπενθυμίζει ότι η απαγόρευση χρήσεως συστημάτων αναστολής τα οποία μειώνουν την αποτελεσματικότητα των συστημάτων ελέγχου των εκπομπών υπόκειται σε τρεις εξαιρέσεις, εκ των οποίων η μόνη κρίσιμη εν προκειμένω αφορά την περίπτωση κατά την οποία «η ανάγκη χρήσης των συστημάτων αιτιολογείται για λόγους προστασίας του κινητήρα από ζημία ή ατύχημα και για την ασφαλή λειτουργία του οχήματος»²⁹⁵. Για να δικαιολογηθεί το σύστημα αναστολής πρέπει να ανταποκρίνεται αυστηρώς στην ανάγκη αποφυγής των άμεσων κινδύνων ζημιών στον κινητήρα, οι οποίοι είναι τόσο σοβαροί ώστε να δημιουργούν συγκεκριμένο κίνδυνο κατά την οδήγηση του οχήματος που είναι εξοπλισμένο με το εν λόγω σύστημα αναστολής. Επιπλέον, ένα σύστημα αναστολής το οποίο θα έπρεπε, υπό κανονικές συνθήκες οδήγησης, να λειτουργεί κατά το μεγαλύτερο μέρος του έτους, προκειμένου ο κινητήρας να προστατεύεται από ζημία ή ατύχημα και το όχημα να λειτουργεί με ασφάλεια, θα αντέβαινε προδήλως στον σκοπό προστασίας του περιβάλλοντος που επιδιώκεται με τον εν λόγω κανονισμό και, επομένως, δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί. Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να προβεί και επ' αυτού στις εκτιμήσεις περί των πραγματικών περιστατικών οι οποίες είναι αναγκαίες για την εφαρμογή των ανωτέρω προϋποθέσεων.

²⁹² Άρθρο 823, παράγραφος 2, του Bürgerliches Gesetzbuch (γερμανικού αστικού κώδικα).

²⁹³ Συγκεκριμένα δε το άρθρο 18, παράγραφος 1, το άρθρο 26, παράγραφος 1, και το άρθρο 46 της οδηγίας-πλαisiού.

²⁹⁴ Συγκεκριμένα δε το άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων.

²⁹⁵ Εξαιρέση η οποία προβλέπεται στο άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων.

Το Δικαστήριο αποφαινεται, κατά πρώτον, ότι οι κρίσιμες διατάξεις της οδηγίας-πλαισίου και του κανονισμού που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων, θεωρούμενες από κοινού, προστατεύουν, πέραν των γενικών συμφερόντων, τα ιδιαίτερα συμφέροντα του μεμονωμένου αγοραστή μηχανοκίνητου οχήματος έναντι του κατασκευαστή σε περίπτωση κατά την οποία το όχημα είναι εξοπλισμένο με απαγορευμένο βάσει των διατάξεων του εν λόγω κανονισμού σύστημα αναστολής.

Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι με την απαγόρευση των συστημάτων αναστολής, τα οποία μειώνουν την αποτελεσματικότητα των συστημάτων ελέγχου των εκπομπών, επιδιώκεται γενικός σκοπός που συνίσταται στη διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας του περιβάλλοντος και ότι η υποχρέωση των κατασκευαστών να παρέχουν στους καταναλωτές και στους χρήστες αντικειμενικές και ακριβείς πληροφορίες ως προς τον κατά το μάλλον ή ήττον ρυπογόνο χαρακτήρα των οχημάτων κατά τον χρόνο που αυτοί λαμβάνουν απόφαση περί αγοράς εντάσσεται ακριβώς στο πλαίσιο του εν λόγω επιδιωκόμενου γενικού σκοπού. Εξάλλου, τα οχήματα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας-πλαισίου πρέπει να έχουν λάβει έγκριση τύπου, η δε έγκριση αυτή μπορεί να χορηγηθεί μόνον εάν ο συγκεκριμένος τύπος οχήματος ανταποκρίνεται στις διατάξεις του κανονισμού που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων, ιδίως δε σε εκείνες που αφορούν τις εκπομπές.

Το Δικαστήριο προσθέτει, όμως, ότι, σύμφωνα με την οδηγία-πλαίσιο, πέραν των απαιτήσεων σχετικά με την έγκριση ΕΚ τύπου που βαρύνουν τους κατασκευαστές, αυτοί υποχρεούνται επίσης να χορηγούν στον μεμονωμένο αγοραστή οχήματος πιστοποιητικό συμμορφώσεως. Βάσει της εν λόγω οδηγίας-πλαισίου, το πιστοποιητικό αυτό είναι υποχρεωτικό για τη χορήγηση άδειας κυκλοφορίας και για την πώληση ή τη θέση σε κυκλοφορία οχήματος. Εξάλλου, οι κυρώσεις που προβλέπονται από την οδηγία-πλαίσιο πρέπει επίσης να εξασφαλίζουν ότι ο αγοραστής του οχήματος διαθέτει πιστοποιητικό συμμόρφωσης το οποίο καθιστά δυνατή τη χορήγηση άδειας κυκλοφορίας σε οποιοδήποτε κράτος μέλος, χωρίς την υποχρέωση παροχής πρόσθετης τεχνικής τεκμηρίωσης. Επομένως, ο συγκεκριμένος αγοραστής μπορεί ευλόγως να αναμένει ότι τηρείται ο κανονισμός που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων. Το Δικαστήριο συμπεραίνει εξ αυτού ότι η οδηγία-πλαίσιο, θεωρούμενη από κοινού με τον κανονισμό που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων, εγκαθιδρύει άμεση σχέση μεταξύ του κατασκευαστή αυτοκινήτων και του μεμονωμένου αγοραστή μηχανοκίνητου οχήματος με σκοπό να διασφαλισθεί υπέρ του δευτέρου ότι το συγκεκριμένο όχημα είναι σύμφωνο με την ισχύουσα νομοθεσία της Ένωσης.

Το Δικαστήριο διαπιστώνει συναφώς ότι ενδέχεται ένας τύπος οχήματος, ο οποίος καλύπτεται από έγκριση ΕΚ τύπου και ο οποίος επιτρέπει τη χρήση του οχήματος στο οδικό δίκτυο, να έχει εγκριθεί αρχικώς από την εγκριτική αρχή χωρίς η τελευταία να έχει διαπιστώσει την ύπαρξη λογισμικού, όπως το επίμαχο εν προκειμένω. Η οδηγία-πλαίσιο αφορά την περίπτωση κατά την οποία ο παράνομος χαρακτήρας ενός στοιχείου σχεδιασμού του οχήματος, για παράδειγμα υπό το πρίσμα των απαιτήσεων του κανονισμού που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων, δεν διαπιστώνεται παρά μόνο μετά την έγκριση αυτή. Κατά συνέπεια, ο παράνομος χαρακτήρας συστήματος αναστολής με το οποίο είναι εξοπλισμένο μηχανοκίνητο όχημα, ο οποίος διαπιστώνεται μετά την έγκριση ΕΚ τύπου για το όχημα αυτό, μπορεί να θέσει εν αμφιβόλω το κύρος της συγκεκριμένης εγκρίσεως και, κατ' επέκταση, το κύρος του πιστοποιητικού συμμόρφωσης το οποίο θεωρείται ότι πιστοποιεί ότι το εν λόγω όχημα, που ανήκε στη σειρά του συγκεκριμένου τύπου, πληρούσε τις απαιτήσεις όλων των κανονιστικών πράξεων που ίσχυαν κατά τον χρόνο κατασκευής του. Ο συγκεκριμένος παράνομος χαρακτήρας μπορεί, μεταξύ άλλων, να προκαλέσει αβεβαιότητα ως προς τη δυνατότητα ταξινομήσεως και χορηγήσεως αδειας κυκλοφορίας, πωλήσεως ή θέσεως σε κυκλοφορία του εν λόγω οχήματος και, μακροπρόθεσμα, να ζημιώσει τον αγοραστή οχήματος εξοπλισμένου με απαγορευμένο σύστημα αναστολής.

Κατά δεύτερον, απαντώντας στο ερώτημα αν, κατ' ουσίαν, το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι, στο πλαίσιο της αποκαταστάσεως της ζημίας που υπέστη ο αγοραστής οχήματος εξοπλισμένου με απαγορευμένο σύστημα αναστολής, αντιτίθεται στον συνυπολογισμό του οφέλους από την πραγματική χρήση του συγκεκριμένου οχήματος κατά την επιστροφή του τιμήματος αγοράς του

οχήματος και, σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, αν αντιτίθεται στον υπολογισμό του οφέλους αυτού βάσει του συνολικού τιμήματος αγοράς του οχήματος, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι, ελλείψει σχετικών διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, απόκειται στο δίκαιο του οικείου κράτος μέλος να καθορίσει τους κανόνες που αφορούν την αποκατάσταση της ζημίας που πράγματι υπέστη ο αγοραστής οχήματος εξοπλισμένου με τέτοιο σύστημα αναστολής, εφόσον η αποκατάσταση αυτή είναι η προσήκουσα ως προς την προκληθείσα ζημία.

Συγκεκριμένα, αφενός, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με την ερμηνεία στην οποία η οδηγία-πλαίσιο προστατεύει τα ιδιαίτερα συμφέροντα του μεμονωμένου αγοραστή μηχανοκίνητου οχήματος έναντι του κατασκευαστή του σε περίπτωση κατά την οποία το όχημα αυτό είναι εξοπλισμένο με απαγορευμένο σύστημα αναστολής, με συνέπεια ο αγοραστής να έχει αξίωση να μην είναι εξοπλισμένο το όχημα με τέτοιο σύστημα αναστολής. Αφετέρου, επισημαίνει ότι η οδηγία-πλαίσιο και ο κανονισμός που αφορά την έγκριση τύπου μηχανοκινήτων οχημάτων προβλέπουν ότι απόκειται στα κράτη μέλη να καθορίζουν τις κυρώσεις οι οποίες επιβάλλονται σε περίπτωση μη τηρήσεως των διατάξεων των εν λόγω νομοθετημάτων και οι οποίες πρέπει να είναι αποτελεσματικές, αναλογικού χαρακτήρα και αποτρεπτικές. Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να προβλέπουν ότι ο αγοραστής μηχανοκίνητου οχήματος εξοπλισμένου με απαγορευμένο σύστημα αναστολής έχει αξίωση αποζημιώσεως έναντι του κατασκευαστή του οχήματος. Απόκειται βεβαίως σε κάθε κράτος μέλος να καθορίσει τους λεπτομερείς όρους της χορηγήσεως τέτοιας αποζημιώσεως. Το Δικαστήριο διευκρινίζει, πάντως, ότι δεν θα ήταν σύμφωνη με την αρχή της αποτελεσματικότητας εθνική νομοθεσία η οποία καθιστά, στην πράξη, αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την προσήκουσα αποκατάσταση των ζημιών που υπέστη ο αγοραστής μηχανοκίνητου οχήματος λόγω της εκ μέρους του κατασκευαστή παραβάσεως της απαγορεύσεως χρήσεως συστημάτων αναστολής. Υπό την επιφύλαξη αυτή, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα εθνικά δικαστήρια μπορούν νομίμως να μεριμνούν ώστε η προστασία των δικαιωμάτων τα οποία εγγυάται η έννομη τάξη της Ένωσης να μη συνεπάγεται αδικαιολόγητο πλουτισμό. Επομένως, το αιτούν δικαστήριο οφείλει να διακριβώσει αν ο συνυπολογισμός του οφέλους από την πραγματική χρήση του οικείου οχήματος διασφαλίζει προσήκουσα αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη ο αγοραστής, εφόσον αποδεικνύεται ότι αυτός υπέστη ζημία συνδεόμενη με την εγκατάσταση στο εν λόγω όχημα απαγορευμένου συστήματος αναστολής.

4. Ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών (ΓΤΟ)

Απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Confédération paysanne κ.λπ. (Τυχαία in vitro μεταλλαξιγένεση) (C-688/21, EU:C:2023:75)

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Σκόπιμη ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών – Οδηγία 2001/18/ΕΚ – Άρθρο 3, παράγραφος 1 – Παράρτημα I Β, σημείο 1 – Πεδίο εφαρμογής – Εξαιρέσεις – Τεχνικές/μέθοδοι γενετικής τροποποίησης οι οποίες χρησιμοποιούνται κατά παράδοση και των οποίων η ασφάλεια έχει από μακρού αποδειχθεί – Τυχαία μεταλλαξιγένεση in vitro»

Το 2015 η Confédération paysanne, γαλλική γεωργική ένωση, καθώς και οκτώ οργανώσεις με αντικείμενο την προστασία του περιβάλλοντος και τη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τους κινδύνους που παρουσιάζουν οι γενετικώς τροποποιημένοι οργανισμοί (ΓΤΟ) άσκησαν ενώπιον του Conseil d'État (Συμβουλίου της Επικρατείας, Γαλλία) προσφυγή με αντικείμενο την εξαίρεση

ορισμένων τεχνικών ή μεθόδων μεταλλαξιγένεσης²⁹⁶ από το πεδίο εφαρμογής της γαλλικής νομοθετικής ρύθμισης για τη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο της οδηγίας 2001/18²⁹⁷ για τη σκόπιμη ελευθέρωση ΓΤΟ στο περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτό, το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας) είχε υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του 2018 Confédération paysanne κ.λπ. (C-528/16)²⁹⁸.

Η παρούσα υπόθεση αποτελεί συνέχεια της προαναφερθείσας απόφασης, με την οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2001/18 εξαιρούνται μόνον οι οργανισμοί που προκύπτουν με τις τεχνικές/μεθόδους της μεταλλαξιγένεσης οι οποίες χρησιμοποιούνται κατά παράδοση σε ορισμένες εφαρμογές και των οποίων η ασφάλεια έχει από μακρού αποδειχθεί. Το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας) έκρινε ότι από την εν λόγω απόφαση προκύπτει ότι το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2001/18 περιλαμβάνει τους οργανισμούς που προκύπτουν με τεχνικές/μεθόδους που εμφανίστηκαν ή αναπτύχθηκαν ως επί το πλείστον μετά την ημερομηνία έκδοσης της οδηγίας, ιδίως με τις τεχνικές της «τυχαίας μεταλλαξιγέννησης in vitro»²⁹⁹. Στο πλαίσιο αυτό, το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας) εξέδωσε διαταγή και, προς διασφάλιση της εκτέλεσής της, η Γαλλική Κυβέρνηση κατάρτισε, μεταξύ άλλων, σχέδιο διατάγματος σχετικά με την τροποποίηση του καταλόγου των τεχνικών δημιουργίας ΓΤΟ που χρησιμοποιούνται παραδοσιακά χωρίς αποδεδειγμένη βλάβη για τη δημόσια υγεία ή το περιβάλλον. Το εν λόγω σχέδιο διατάγματος προέβλεπε ότι θεωρείται ως τέτοια χρήση η τυχαία μεταλλαξιγένεση, με εξαίρεση την τυχαία μεταλλαξιγένεση in vitro.

Κατόπιν της γνωστοποίησης του εν λόγω σχεδίου διατάγματος³⁰⁰, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε εμπεριστατωμένη γνώμη, με την οποία επισήμανε ότι, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης και λαμβανομένων υπόψη των επιστημονικών εξελίξεων, δεν δικαιολογείται η διάκριση μεταξύ της τυχαίας μεταλλαξιγένεσης in vivo και της τυχαίας μεταλλαξιγένεσης in vitro. Δεδομένου ότι το σχέδιο διατάγματος δεν εγκρίθηκε από τις γαλλικές αρχές, η Confédération paysanne και οι οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος προσέφυγαν εκ νέου στο Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας) με αίτημα να εξασφαλίσει την εκτέλεση της εκδοθείσας διαταγής.

Το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο έκρινε ότι χρειαζόταν διευκρινίσεις ως προς το περιεχόμενο της απόφασης Confédération paysanne κ.λπ., ώστε να μπορέσει να καθορίσει αν, υπό το πρίσμα των χαρακτηριστικών και των χρήσεων της τυχαίας μεταλλαξιγένεσης in vitro, πρέπει να θεωρηθεί ότι αυτή η τεχνική/μέθοδος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2001/18. Για τον λόγο αυτόν υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

²⁹⁶ Τεχνική που επιτρέπει την τεχνητή πρόκληση μεταλλάξεων, με τη βοήθεια χημικών ή φυσικών παραγόντων, με πολύ πιο γρήγορο ρυθμό (από 1 000 έως 10 000 φορές) από εκείνον των αυθόρμητων μεταλλάξεων.

²⁹⁷ Οδηγία 2001/18/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Μαρτίου 2001, για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον και την κατάργηση της οδηγίας 90/220/EOK του Συμβουλίου (ΕΕ 2001, L 106, σ. 1).

²⁹⁸ Απόφαση της 25ης Ιουλίου 2018, **Confédération paysanne κ.λπ.** (C-528/16, [EU:C:2018:583](#)).

²⁹⁹ Η τυχαία μεταλλαξιγένεση συνίσταται σε διαδικασία κατά την οποία, μετά την τεχνητή πρόκληση, με τη βοήθεια χημικών ή φυσικών παραγόντων, μεταλλάξεων σε ρυθμό πολύ ταχύτερο από εκείνον των αυθόρμητων μεταλλάξεων, οι μεταλλάξεις προκαλούνται στους οργανισμούς με τυχαίο τρόπο. Η τυχαία μεταλλαξιγένεση in vitro είναι μια τεχνική στο πλαίσιο της οποίας χρησιμοποιούνται χημικοί ή φυσικοί μεταλλαξιγόνοι παράγοντες σε κύτταρα φυτών που καλλιεργούνται in vitro, αντιθέτως προς την τυχαία μεταλλαξιγένεση in vivo, η οποία εφαρμόζεται είτε σε όλο το φυτό είτε σε μέρη αυτού.

³⁰⁰ Κατ' εφαρμογήν της οδηγίας (ΕΕ) 2015/1535 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 2015, L 241, σ. 1).

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διευκρινίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι οργανισμοί που προκύπτουν με την εφαρμογή τεχνικής/μεθόδου μεταλλαξιογένεσης η οποία στηρίζεται μεν σε μηχανισμούς τροποποίησης, από τον μεταλλαξιγόνο παράγοντα, του γενετικού υλικού του οικείου οργανισμού όμοιους με τους μηχανισμούς τεχνικής/μεθόδου μεταλλαξιογένεσης που χρησιμοποιείται κατά παράδοση σε διάφορες εφαρμογές και της οποίας η ασφάλεια έχει από μακρού αποδειχθεί, πλην όμως διαφέρει από τη δεύτερη τεχνική/μέθοδο μεταλλαξιογένεσης εξαιτίας άλλων χαρακτηριστικών, δεν καταλαμβάνονται κατ' αρχήν από την εξαίρεση που προβλέπει η οδηγία 2001/18 ³⁰¹.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο περιορισμός του εύρους της προβλεπόμενης από την οδηγία 2001/18 εξαίρεσης όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας στις τεχνικές/μεθόδους μεταλλαξιογένεσης βάσει του διττού κριτηρίου, αφενός, της παραδοσιακής χρήσης σε διάφορες εφαρμογές και, αφετέρου, της αποδεδειγμένης ασφάλειας ³⁰², συνδέεται στενά με τον σκοπό της συγκεκριμένης ρύθμισης ³⁰³, ο οποίος συνίσταται στην προστασία της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος, σύμφωνα με την αρχή της προφύλαξης. Επομένως, η εφαρμογή του διττού αυτού κριτηρίου διασφαλίζει ότι, τόσο λόγω της παλαιότητας όσο και λόγω της ποικιλίας των χρήσεων μιας τεχνικής/μεθόδου μεταλλαξιογένεσης και των διαθέσιμων πληροφοριών ως προς την ασφάλειά της, οι οργανισμοί που προκύπτουν με αυτή την τεχνική/μέθοδο μπορούν να ελευθερωθούν στο περιβάλλον ή να διατεθούν στην αγορά εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης χωρίς να είναι απαραίτητο, προκειμένου να αποφευχθεί η επέλευση αρνητικών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον, να υπαχθούν οι οργανισμοί αυτοί στις διαδικασίες αξιολόγησης κινδύνου ³⁰⁴.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι δεν θα ήταν σύμφωνη με την πρόθεση του νομοθέτη της Ένωσης μια γενική διεύρυνση της εξαίρεσης από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2001/18 κατά τρόπον ώστε να καλύπτονται οι οργανισμοί που προκύπτουν με την εφαρμογή τεχνικής/μεθόδου μεταλλαξιογένεσης η οποία στηρίζεται μεν σε μηχανισμούς τροποποίησης, από τον μεταλλαξιγόνο παράγοντα, του γενετικού υλικού του οικείου οργανισμού όμοιους με τους μηχανισμούς τεχνικής ή μεθόδου μεταλλαξιογένεσης η οποία χρησιμοποιείται κατά παράδοση σε ορισμένες εφαρμογές και της οποίας η ασφάλεια έχει από μακρού αποδειχθεί, πλην όμως συνδυάζει τους μηχανισμούς αυτούς με άλλα χαρακτηριστικά, διαφορετικά από εκείνα της δεύτερης αυτής τεχνικής/μεθόδου μεταλλαξιογένεσης.

Πράγματι, η ελευθέρωση στο περιβάλλον ή η διάθεση στην αγορά, χωρίς να έχει πράγματι διεξαχθεί διαδικασία αξιολόγησης κινδύνου, οργανισμών που προκύπτουν με τέτοια τεχνική/μέθοδο μεταλλαξιογένεσης ενδέχεται σε ορισμένες περιπτώσεις να επιφέρει αρνητικές συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον, ενδεχομένως μη αναστρέψιμες, οι οποίες επηρεάζουν περισσότερο του ενός κράτη μέλη, ακόμη και όταν τα χαρακτηριστικά αυτά δεν συνδέονται με τους

³⁰¹ Εξαίρεση προβλεπόμενη από το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/18, σε συνδυασμό με το παράρτημά της I B, σημείο 1. Κατά τη διάταξη αυτή, η οδηγία δεν εφαρμόζεται σε οργανισμούς που προκύπτουν με τις τεχνικές γενετικής τροποποίησης του παραρτήματος I B αυτής, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η μεταλλαξιογένεση.

³⁰² Το εν λόγω διττό κριτήριο καθιερώθηκε από το Δικαστήριο με την απόφαση *Confédération paysanne* κ.λπ. (C-528/16).

³⁰³ Κατά το άρθρο 1 της οδηγίας 2001/18, σύμφωνα με την αρχή της προφύλαξης, σκοπός της οδηγίας είναι η προστασία της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος, αφενός, κατά τη σκόπιμη ελευθέρωση ΓΤΟ στο περιβάλλον για σκοπούς διαφορετικούς από τη διάθεση στην αγορά εντός της Ένωσης και, αφετέρου, κατά τη διάθεση ΓΤΟ στην αγορά ως προϊόντων ή εντός προϊόντων εντός της Ένωσης.

³⁰⁴ Οι οποίες μνημονεύονται, αντιστοίχως, στο μέρος Β και στο μέρος Γ της οδηγίας 2001/18.

μηχανισμούς τροποποίησης, από τον μεταλλαξιγόνο παράγοντα, του γενετικού υλικού του οικείου οργανισμού.

Ωστόσο, η προβλεπόμενη από την οδηγία εξαίρεση θα καταστεί σε μεγάλο βαθμό άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας αν γίνει δεκτό ότι οι οργανισμοί που προκύπτουν με την εφαρμογή τεχνικής/μεθόδου μεταλλαξιγένεσης που χρησιμοποιείται κατά παράδοση σε ορισμένες εφαρμογές και της οποίας η ασφάλεια έχει αποδειχθεί εμπίπτουν υποχρεωτικώς στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2001/18, όταν αυτή η τεχνική ή μέθοδος έχει υποστεί οποιαδήποτε τροποποίηση. Συγκεκριμένα, μια τέτοια ερμηνεία θα μπορούσε να καταστήσει εξαιρετικά δύσκολη κάθε μορφή προσαρμογής των τεχνικών/μεθόδων μεταλλαξιγένεσης, ενώ, αντιθέτως, η ερμηνεία αυτή δεν είναι αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού της προστασίας του περιβάλλοντος και της ανθρώπινης υγείας που επιδιώκει η εν λόγω οδηγία, σύμφωνα με την αρχή της προφύλαξης.

Επομένως, το Δικαστήριο εκτιμά ότι το γεγονός ότι μια τεχνική/μέθοδος μεταλλαξιγένεσης περιλαμβάνει ένα ή περισσότερα χαρακτηριστικά διαφορετικά από εκείνα μιας τεχνικής/μεθόδου μεταλλαξιγένεσης που χρησιμοποιείται κατά παράδοση σε ορισμένες εφαρμογές και της οποίας η ασφάλεια έχει από μακρού αποδειχθεί δικαιολογεί τη μη εφαρμογή της προβλεπόμενης στην οδηγία εξαίρεσης μόνον εφόσον αποδεικνύεται ότι τα χαρακτηριστικά αυτά είναι ικανά να προκαλέσουν μεταβολές στο γενετικό υλικό του οικείου οργανισμού, οι οποίες διαφέρουν, λόγω της φύσεώς τους ή λόγω του ρυθμού παραγωγής τους, από εκείνες που προκύπτουν με την εφαρμογή της δεύτερης τεχνικής/μεθόδου μεταλλαξιγένεσης.

Τούτου δοθέντος, το Δικαστήριο εξετάζει, στο τελευταίο μέρος της ανάλυσής του σχετικά με τη διάκριση μεταξύ των τεχνικών της μεταλλαξιγένεσης *in vivo* και *in vitro*, τον πυρήνα της διαφοράς της κύριας δίκης. Επισημαίνει συναφώς, μετά την ανάλυση του συστήματος που προβλέπει η οδηγία 2001/18 σχετικά με τις τεχνικές/μεθόδους που συνεπάγονται καλλιέργειες *in vitro*, ότι το να γίνει δεκτό ότι, λόγω των αποτελεσμάτων που είναι εγγενή στις καλλιέργειες *in vitro*, ένας οργανισμός που προκύπτει με την *in vitro* εφαρμογή τεχνικής/μεθόδου μεταλλαξιγένεσης που χρησιμοποιήθηκε αρχικώς *in vivo* δεν καταλαμβάνεται από την εξαίρεση που προβλέπει η οδηγία 2001/18, παραγνωρίζει το γεγονός ότι ο νομοθέτης της Ένωσης δεν θεώρησε ότι τα εγγενή αυτά αποτελέσματα ήταν κρίσιμα για τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας. Ειδικότερα, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η οδηγία 2001/18 προβλέπει την εξαίρεση διαφόρων τεχνικών γενετικής τροποποίησης που συνεπάγονται τη χρήση καλλιεργειών *in vitro* από το προβλεπόμενο από την οδηγία αυτή σύστημα παρακολούθησης των ΓΤΟ.

5. Οργανωμένα ταξίδια, διακοπές και περιηγήσεις

Απόφαση της 8ης Ιουνίου 2023, UFC – Que choisir και CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449)

«Προδικαστική παραπομπή – Οργανωμένα ταξίδια και συνδεδεμένοι ταξιδιωτικοί διακανονισμοί – Οδηγία (ΕΕ) 2015/2302 – Άρθρο 12, παράγραφοι 2 έως 4 – Καταγγελία σύμβασης οργανωμένου ταξιδιού – Αναπόφευκτες και έκτακτες περιστάσεις – Πανδημία της νόσου COVID-19 – Επιστροφή των ποσών που ο ενδιαφερόμενος ταξιδιώτης κατέβαλε για το πακέτο – Επιστροφή υπό μορφή χρηματικού ποσού ή επιστροφή με ισοδύναμη παροχή, υπό μορφή πίστωσης (“κουπονιού”) – Υποχρέωση επιστροφής στον ταξιδιώτη το αργότερο εντός 14 ημερών από την καταγγελία της οικείας σύμβασης – Προσωρινή παρέκκλιση από την εν λόγω υποχρέωση – Προσαρμογή των διαχρονικών αποτελεσμάτων απόφασης η οποία εκδόθηκε σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και ακυρώνει εθνική ρύθμιση αντιβαίνουσα στην εν λόγω υποχρέωση»

Στο πλαίσιο της πανδημίας της νόσου COVID-19, η Γαλλική Κυβέρνηση θέσπισε ρύθμιση αποσκοπούσα στην προσωρινή απαλλαγή των διοργανωτών οργανωμένων ταξιδιών από την

υποχρέωσή τους να επιστρέψουν στους ταξιδιώτες τα ποσά που κατέβαλαν σε περίπτωση καταγγελίας της σύμβασης οργανωμένου ταξιδιού³⁰⁵. Δύο ενώσεις για την προάσπιση των συμφερόντων των καταναλωτών προσέφυγαν ενώπιον του Conseil d'État (Συμβουλίου της Επικρατείας, Γαλλία) με αίτημα την ακύρωση της εν λόγω ρύθμισης, προβάλλοντας προσβολή του δικαιώματος των καταναλωτών οι οποίοι είχαν συνάψει τέτοιες συμβάσεις να τις καταγγείλουν λόγω «αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων» και να τους επιστραφεί το σύνολο των ποσών που κατέβαλαν για το εν λόγω πακέτο το αργότερο εντός 14 ημερών από την καταγγελία, όπως προβλέπεται στην οδηγία σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια³⁰⁶.

Το αιτούν δικαστήριο εκφράζει, μεταξύ άλλων, αμφιβολίες ως προς την ερμηνεία της διαλαμβανόμενης στην εν λόγω οδηγία έννοιας της «επιστροφής», καθώς και ως προς το κατά πόσον η εθνική ρύθμιση βάσει της οποίας οι διοργανωτές οργανωμένων ταξιδιών απαλλάσσονται προσωρινώς από την υποχρέωση επιστροφής που υπέχουν είναι συμβατή με την οδηγία.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διευκρινίζει την έννοια της «επιστροφής» στο πλαίσιο της οδηγίας σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια. Επιπλέον, αποφαινεται επί της ασυμβατότητας της εθνικής ρύθμισης με την εν λόγω οδηγία³⁰⁷ και επί της προσαρμογής των διαχρονικών αποτελεσμάτων εθνικής απόφασης με την οποία ακυρώνεται η εν λόγω ρύθμιση, η οποία κρίθηκε ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, βάσει γραμματικής ερμηνείας, ως «επιστροφή» κατά την έννοια της οδηγίας σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια³⁰⁸ νοείται η απόδοση των ποσών που καταβλήθηκαν για το πακέτο μόνον υπό μορφή χρηματικού ποσού. Η δυνατότητα αντικατάστασης αυτής της υποχρέωσης καταβολής χρηματικού ποσού με παροχή υπό άλλη μορφή, όπως, μεταξύ άλλων, η προσφορά κουπονιών, δεν προβλέπεται ρητώς στην εν λόγω οδηγία. Το εν λόγω δικαίωμα

³⁰⁵ Το άρθρο 1 του διατάγματος 2020-315, της 25 Μαρτίου 2020, περί των οικονομικών προϋποθέσεων λύσεως ορισμένων συμβάσεων τουριστικών ταξιδιών και διαμονής σε περίπτωση έκτακτων και αναπόφευκτων περιστάσεων ή ανωτέρας βίας, επέτρεπε στους διοργανωτές ταξιδιών, όσον αφορά τις «λύσεις» συμβάσεων οι οποίες κοινοποιήθηκαν μεταξύ της 1ης Μαρτίου και της 15ης Σεπτεμβρίου 2020, να εκπληρώσουν την υποχρέωση επιστροφής, προσφέροντας στον ενδιαφερόμενο ταξιδιώτη, το αργότερο εντός 3 μηνών από την κοινοποίηση της «λύσης» της οικείας σύμβασης οργανωμένου ταξιδιού, κουπόνι αξίας ίσης με τα ποσά που καταβλήθηκαν για το πακέτο, της προσφοράς αυτής ισχύουσας για χρονικό διάστημα 18 μηνών.

³⁰⁶ Βλ. άρθρο 12 της οδηγίας (ΕΕ) 2015/2302 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2015, σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια και τους συνδεδεμένους ταξιδιωτικούς διακανονισμούς, η οποία τροποποιεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 και την οδηγία 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και καταργεί την οδηγία 90/314/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2015, L 326, σ. 1, στο εξής: οδηγία σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια). Δυνάμει της παραγράφου 2, πρώτη περίοδος, του εν λόγω άρθρου, ο ταξιδιώτης έχει το δικαίωμα να καταγγείλει τη σύμβαση οργανωμένου ταξιδιού πριν από την έναρξη του πακέτου χωρίς την καταβολή οποιασδήποτε χρέωσης καταγγελίας σε περίπτωση «αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων» στον τόπο προορισμού ή πολύ κοντά σε αυτόν, οι οποίες επηρεάζουν σημαντικά την εκτέλεση του πακέτου ή επηρεάζουν σημαντικά τη μεταφορά των επιβατών στον προορισμό.

³⁰⁷ Βλ. ιδίως άρθρο 4 και άρθρο 12, παράγραφοι 2 έως 4, της οδηγίας σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια.

³⁰⁸ Βλ., ιδίως, άρθρο 12, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια. Η παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, του άρθρου αυτού προβλέπει ότι, σε περίπτωση καταγγελίας της σύμβασης οργανωμένου ταξιδιού, ο ταξιδιώτης δικαιούται την πλήρη επιστροφή όλων των ποσών που κατέβαλε για το εν λόγω πακέτο. Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 4 και το άρθρο 12, παράγραφος 3, στοιχείο β', της ίδιας οδηγίας, εάν ο οικείος διοργανωτής ταξιδιών δεν είναι σε θέση να εκτελέσει τη σύμβαση οργανωμένου ταξιδιού λόγω «αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων», δύναται να καταγγείλει την εν λόγω σύμβαση και να επιστρέψει στον ταξιδιώτη το σύνολο των ποσών που κατέβαλε για το πακέτο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση και, σε κάθε περίπτωση, το αργότερο εντός 14 ημερών μετά την καταγγελία της σύμβασης οργανωμένου ταξιδιού.

επιστροφής υπό τη μορφή χρηματικού ποσού, το οποίο οι καταναλωτές μπορούν να διαθέτουν ελεύθερα, υπηρετεί τον σκοπό της προστασίας των συμφερόντων τους.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η οδηγία σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια³⁰⁹ αντιτίθεται στην προσωρινή απαλλαγή των διοργανωτών οργανωμένων ταξιδιών, στο πλαίσιο της πανδημίας της νόσου COVID-19, από την υποχρέωσή τους να επιστρέψουν στους ενδιαφερόμενους ταξιδιώτες, το αργότερο εντός 14 ημερών από την καταγγελία της σύμβασης, το σύνολο των ποσών που κατέβαλαν στο πλαίσιο της καταγγελθείσας σύμβασης. Το συμπέρασμα αυτό δεν αλλάζει ούτε στην περίπτωση που σκοπός του εν λόγω εθνικού μέτρου είναι, αφενός, να αποφευχθεί το ενδεχόμενο να θιγεί, λόγω του μεγάλου αριθμού αναμενόμενων αιτημάτων επιστροφής, η φερεγγυότητα των εν λόγω διοργανωτών ταξιδιών σε τέτοιο βαθμό ώστε να τίθεται σε κίνδυνο η ύπαρξή τους και, αφετέρου, να διαφυλαχθεί, ως εκ τούτου, η βιωσιμότητα του οικείου τομέα.

Το Δικαστήριο αναλύει, κατ' αρχάς, την έννοια των «αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων»³¹⁰. Ειδικότερα, κατ' εφαρμογήν της αρχής της ασφάλειας δικαίου και υπό το πρίσμα της προστασίας των καταναλωτών, η έννοια αυτή μπορεί να καλύψει την πανδημία της νόσου COVID-19, στο μέτρο που καταδεικνύει την ύπαρξη «σημαντικών κινδύνων για την ανθρώπινη υγεία»³¹¹, και μπορεί να εφαρμοστεί στις καταγγελίες συμβάσεων οργανωμένου ταξιδιού όταν αυτές στηρίζονται στις συνέπειες ενός τέτοιου γεγονότος.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η έννοια των «αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων» προσομοιάζει με την έννοια της «ανωτέρας βίας» και συνιστά, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των προπαρασκευαστικών εργασιών της οδηγίας σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια, πλήρη και εξαντλητική εφαρμογή της τελευταίας αυτής έννοιας για τους σκοπούς της εν λόγω οδηγίας. Επομένως, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να απαλλάξουν, για λόγους ανωτέρας βίας, έστω και προσωρινώς, τους διοργανωτές οργανωμένων ταξιδιών από την προβλεπόμενη στην οδηγία αυτή υποχρέωση επιστροφής την οποία υπέχουν, δεδομένου ότι η εν λόγω οδηγία δεν προβλέπει καμία εξαίρεση από τον επιτακτικό χαρακτήρα αυτής της υποχρέωσης.

Τέλος, ακόμη και αν υποθεθεί ότι τα κράτη μέλη μπορούν να προβάλλουν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων τους ότι η μη συμφωνία εθνικής ρύθμισης προς τις διατάξεις μιας οδηγίας δικαιολογείται από λόγους ανωτέρας βίας, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει, υπό συνθήκες παγκόσμιας υγειονομικής κρίσης όπως η πανδημία της νόσου COVID-19, την προσωρινή απαλλαγή των διοργανωτών οργανωμένων ταξιδιών από την υποχρέωσή τους να επιστρέψουν στους ενδιαφερόμενους ταξιδιώτες τα ποσά που κατέβαλαν στο πλαίσιο ενός πακέτου δεν πληροί τις προϋποθέσεις που διέπουν την επίκληση ανωτέρας βίας από τα κράτη μέλη.

Επομένως, κατά πρώτον, μολονότι η πανδημία της νόσου COVID-19 εμπίπτει στις ξένες προς το οικείο κράτος μέλος περιστάσεις, και μολονότι οι περιστάσεις αυτές είναι ασυνήθεις και απρόβλεπτες, εθνική ρύθμιση η οποία απαλλάσσει, κατά τρόπο γενικευμένο, όλους τους διοργανωτές ταξιδιών από την υποχρέωση επιστροφής που υπέχουν δεν μπορεί, ως εκ της ίδιας της φύσεώς της, να δικαιολογηθεί από λόγους ανωτέρας βίας. Πράγματι, μια γενικευμένη προσωρινή

³⁰⁹ Βλ. άρθρο 4 και άρθρο 12, παράγραφοι 2 έως 4, της οδηγίας σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια.

³¹⁰ Όπως προβλέπεται στο άρθρο 12, παράγραφοι 2 και 3, στοιχείο β', της οδηγίας σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια. Η έννοια των «αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων» ορίζεται στο άρθρο 3, σημείο 12, της οδηγίας 2015/2302 ως «καταστάσεις που εκφεύγουν από τον έλεγχο του μέρους που επικαλείται τέτοια κατάσταση, και οι συνέπειες της οποίας δεν θα μπορούσαν να αποφευχθούν ακόμη και αν είχαν ληφθεί όλα τα εύλογα μέτρα».

³¹¹ Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 31 της οδηγίας σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια, η οποία διευκρινίζει το περιεχόμενο της έννοιας των «αναπόφευκτων και έκτακτων περιστάσεων», οι σημαντικοί κίνδυνοι για την ανθρώπινη υγεία εμπίπτουν στην έννοια αυτή.

αναστολή αυτής της υποχρέωσης επιστροφής δεν λαμβάνει υπόψη τη συγκεκριμένη και ατομική χρηματοοικονομική κατάσταση των οικείων διοργανωτών ταξιδιών. Κατά δεύτερον, δεν αποδείχθηκε ότι οι χρηματοοικονομικές συνέπειες τις οποίες σκοπεί να αντιμετωπίσει η εν λόγω ρύθμιση δεν θα μπορούσαν να αποφευχθούν με άλλον τρόπο πλην της παράβασης της οδηγίας σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια, και ιδίως με τη λήψη ορισμένων μέτρων κρατικής ενισχύσεως. Κατά τρίτον, η ίδια εθνική ρύθμιση, η οποία προβλέπει την απαλλαγή των διοργανωτών οργανωμένων ταξιδιών από την υποχρέωση επιστροφής που υπέχουν για χρονικό διάστημα έως και 21 μηνών από την κοινοποίηση της «λύσης» της οικείας σύμβασης οργανωμένου ταξιδιού, είναι σαφές ότι δεν έχει διαμορφωθεί κατά τρόπον ώστε τα αποτελέσματά της να περιορίζονται στο χρονικό διάστημα που είναι αναγκαίο για την αντιμετώπιση των δυσχερειών που προκλήθηκαν από το γεγονός το οποίο δύναται να συνιστά ανωτέρα βία.

Τρίτον και τελευταίο, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, όταν εθνικό δικαστήριο επιλαμβάνεται, σύμφωνα με το εσωτερικό του δίκαιο, ενδίκου βοηθήματος με αίτημα την ακύρωση εθνικής ρυθμίσεως την οποία κρίνει αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης, οφείλει να προβεί στην ακύρωση της ρυθμίσεως αυτής. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διευκρινίζει, αφενός, ότι η απειλή για τα οικονομικά συμφέροντα των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα των οργανωμένων ταξιδιών, την οποία προκάλεσε η πανδημία της νόσου COVID-19, δεν είναι συγκρίσιμη με τους επιτακτικούς λόγους οι οποίοι συνδέονται με την προστασία του περιβάλλοντος ή τον εφοδιασμό του οικείου κράτους μέλους με ηλεκτρική ενέργεια, οι οποίοι αποτελούν εξαιρετικές περιστάσεις που εφόσον συντρέχουν, το Δικαστήριο αναγνώρισε στα εθνικά δικαστήρια τη δυνατότητα να προσαρμόζουν διαχρονικά και να διαρρυθμίζουν τα αποτελέσματα των αποφάσεών τους που ακυρώνουν εθνική ρύθμιση η οποία κρίθηκε ασύμβατη προς το δίκαιο της Ένωσης. Αφετέρου, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν προκύπτει ότι η ακύρωση της εθνικής ρύθμισης η οποία παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να απαλλάξουν, στο πλαίσιο της πανδημίας της νόσου COVID-19, τους διοργανωτές οργανωμένων ταξιδιών από την υποχρέωση επιστροφής που υπέχουν, θα είχε τέτοιας κλίμακας δυσμενείς συνέπειες στον τομέα των οργανωμένων ταξιδιών ώστε να είναι αναγκαία η διατήρηση των αποτελεσμάτων της προκειμένου να προστατευθούν τα χρηματοοικονομικά συμφέροντα των επιχειρηματιών του τομέα αυτού. Ως εκ τούτου, η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας³¹² δεν επιτρέπει σε εθνικό δικαστήριο επιληφθέν ενδίκου βοηθήματος με αίτημα την ακύρωση εθνικής ρυθμίσεως αντίθετης προς την οδηγία σχετικά με τα οργανωμένα ταξίδια να προσαρμόσει τα διαχρονικά αποτελέσματα της αποφάσεώς του που ακυρώνει την εθνική ρύθμιση.

³¹² Η οποία προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ.

XI. Διαδίκτυο και ηλεκτρονικό εμπόριο

Απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2023, Google Ireland κ.λπ. (C-376/22, EU:C:2023:835)

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2000/31/EK – Υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας – Άρθρο 3, παράγραφος 1 – Αρχή του ελέγχου στο κράτος μέλος καταγωγής – Άρθρο 3, παράγραφος 4 – Παρέκκλιση από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας – Έννοια των “μέτρων που στρέφονται κατά συγκεκριμένης υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας” – Άρθρο 3, παράγραφος 5 – Δυνατότητα εκ των υστέρων κοινοποίησης των μέτρων που περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας σε έκτακτες περιπτώσεις – Παράλειψη κοινοποίησης – Δυνατότητα προβολής των μέτρων αυτών – Ρύθμιση κράτους μέλους η οποία επιβάλλει στους παρόχους πλατφορμών επικοινωνίας, ανεξαρτήτως του αν είναι εγκατεστημένοι στο έδαφός του, ένα σύνολο υποχρεώσεων ελέγχου και ειδοποίησης όσον αφορά εικαζόμενα παράνομα περιεχόμενα – Οδηγία 2010/13/ΕΕ – Υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων – Υπηρεσία πλατφόρμας διαμοιρασμού βίντεο»

Οι Google Ireland Limited, Meta Platforms Ireland Limited και Tik Tok Technology Limited είναι εταιρίες εγκατεστημένες στην Ιρλανδία οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες πλατφόρμας επικοινωνίας, μεταξύ άλλων, στην Αυστρία.

Με αποφάσεις του 2021 η Kommunikationsbehörde Austria (KommAustria) (αυστριακή εποπτική αρχή επικοινωνιών) έκρινε ότι οι τρεις αυτές εταιρίες υπόκεινταν στον αυστριακό νόμο ³¹³.

Οι ως άνω εταιρίες άσκησαν προσφυγές κατά των αποφάσεων της KommAustria, υποστηρίζοντας ότι δεν έπρεπε να εφαρμοστεί σε αυτές ο αυστριακός νόμος ο οποίος επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών πλατφορμών επικοινωνίας, ανεξαρτήτως του αν είναι εγκατεστημένοι στην Αυστρία ή στην αλλοδαπή, ένα σύνολο υποχρεώσεων ελέγχου και ειδοποίησης όσον αφορά εικαζόμενα παράνομα περιεχόμενα. Οι προσφυγές αυτές απορρίφθηκαν πρωτοδίκως.

Κατόπιν της απορρίψεως των προσφυγών τους, οι εν λόγω εταιρίες άσκησαν αναιρέσεις ενώπιον του Verwaltungsgerichtshof (Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου, Αυστρία). Προς στήριξη των αιτήσεων αναιρέσεως, προέβησαν μεταξύ άλλων ότι οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται με τον αυστριακό νόμο είναι δυσανάλογες και ασυμβίβαστες προς την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και την προβλεπόμενη από την οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο αρχή του ελέγχου των υπηρεσιών αυτών στη χώρα καταγωγής, δηλαδή στο κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου είναι εγκατεστημένος ο φορέας παροχής υπηρεσιών ³¹⁴.

Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, διατηρώντας αμφιβολίες σχετικά με το αν ο αυστριακός νόμος και οι υποχρεώσεις που επιβάλλει στους φορείς παροχής υπηρεσιών συνάδουν με την οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο, η οποία προβλέπει τη δυνατότητα των λοιπών κρατών μελών πλην του κράτους μέλους καταγωγής να παρεκκλίνουν, εφόσον συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις, από την

³¹³ Ήτοι στον Bundesgesetz über Maßnahmen zum Schutz der Nutzer auf Kommunikationsplattformen (Kommunikationsplattformen-Gesetz) (ομοσπονδιακό νόμο περί μέτρων για την προστασία των χρηστών σε πλατφόρμες επικοινωνίας) (BGBl. I, 151/2020).

³¹⁴ Οδηγία 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1) (στο εξής: οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο).

αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία της εν λόγω οδηγίας.

Με την απόφασή του το Δικαστήριο αποφαινεται επί του ζητήματος αν το κράτος μέλος προορισμού των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας μπορεί να παρεκκλίνει από την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών αυτών όχι μόνο λαμβάνοντας ατομικά και συγκεκριμένα μέτρα, αλλά επίσης και λαμβάνοντας γενικά και αφηρημένα μέτρα τα οποία αφορούν μια κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών και ειδικότερα επί του ζητήματος αν τα μέτρα αυτά μπορούν να εμπίπτουν στα «μέτρα που στρέφονται κατά συγκεκριμένης υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας», κατά την έννοια της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο ³¹⁵.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η δυνατότητα παρέκκλισης από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας αφορά, κατά το γράμμα της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο, «συγκεκριμένη υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας». Η χρήση της λέξης «συγκεκριμένη» υποδηλώνει ότι η υπηρεσία για την οποία γίνεται λόγος πρέπει να νοείται ως μεμονωμένη υπηρεσία. Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να λαμβάνουν γενικά και αφηρημένα μέτρα τα οποία αφορούν μια περιγραφόμενη με γενικούς όρους κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και εφαρμόζονται αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής της εν λόγω κατηγορίας υπηρεσιών.

Η ανωτέρω εκτίμηση δεν κλονίζεται από το γεγονός ότι στην οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο χρησιμοποιείται η έννοια των «μέτρων». Πράγματι, με τη χρήση ενός τέτοιου ευρέος και γενικού όρου ο νομοθέτης της Ένωσης άφησε στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών την επιλογή της φύσης και της μορφής των μέτρων τα οποία μπορούν να λάβουν για να παρεκκλίνουν από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας. Αντιθέτως, η χρήση του όρου αυτού ουδόλως προδικάζει την ουσία και το ουσιαστικό περιεχόμενο των εν λόγω μέτρων.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η γραμματική αυτή ερμηνεία επιβεβαιώνεται από τη συστηματική ερμηνεία της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

Ειδικότερα, η δυνατότητα παρέκκλισης από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας υπόκειται στην προϋπόθεση ότι το κράτος μέλος προορισμού των υπηρεσιών αυτών πρέπει προηγουμένως να έχει ζητήσει από το κράτος μέλος καταγωγής τη λήψη μέτρων ³¹⁶, όπερ προϋποθέτει ότι είναι δυνατό να προσδιοριστούν οι φορείς παροχής υπηρεσιών και, κατά συνέπεια, τα οικεία κράτη μέλη. Αν όμως επιτρεπόταν στα κράτη μέλη να περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας μέσω μέτρων γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα εφαρμοζόμενων αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής ορισμένης κατηγορίας τέτοιων υπηρεσιών, ο ανωτέρω προσδιορισμός θα ήταν, αν όχι αδύνατος, τουλάχιστον υπερβολικά δυσχερής και, επομένως, τα κράτη μέλη δεν θα ήταν σε θέση να τηρήσουν μια τέτοια προϋπόθεση.

Τέλος, το Δικαστήριο τονίζει ότι η οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο στηρίζεται στην εφαρμογή των αρχών του ελέγχου στο κράτος μέλος καταγωγής και της αμοιβαίας αναγνώρισης και, ως εκ τούτου, στο πλαίσιο του συντονισμένου τομέα ³¹⁷, οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας ρυθμίζονται μόνο στο κράτος μέλος στου οποίου το έδαφος είναι εγκατεστημένοι οι φορείς που

³¹⁵ Άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

³¹⁶ Άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

³¹⁷ Κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο η', της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

παρέχουν τις υπηρεσίες αυτές. Πλην όμως, αν επιτρεπόταν στα κράτη μέλη προορισμού να λαμβάνουν μέτρα γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα εφαρμοζόμενα αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής μιας κατηγορίας των υπηρεσιών αυτών, ανεξαρτήτως του αν είναι εγκατεστημένος στο κράτος μέλος προορισμού, θα ετίθετο εν αμφιβόλω η αρχή του ελέγχου στο κράτος μέλος καταγωγής. Πράγματι, η αρχή αυτή συνεπάγεται κατανομή της ρυθμιστικής αρμοδιότητας μεταξύ του κράτους μέλους καταγωγής και του κράτους μέλους προορισμού. Πλην όμως, αν επιτρεπόταν στο δεύτερο κράτος μέλος να λαμβάνει τέτοια μέτρα θα θιγόταν η ρυθμιστική αρμοδιότητα του κράτους μέλους καταγωγής και οι φορείς αυτοί παροχής υπηρεσιών θα υπάγονταν κατ' αποτέλεσμα τόσο στη νομοθεσία του κράτους μέλους καταγωγής όσο και στη νομοθεσία του ή των κρατών μελών προορισμού. Η αμφισβήτηση της αρχής αυτής θα έθιγε το σύστημα της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο και θα αντιστρατευόταν τους σκοπούς της. Εξάλλου, αν επιτρεπόταν στο κράτος μέλος προορισμού να λαμβάνει τέτοια μέτρα θα υπονομευόταν η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών και θα θιγόταν η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.

Επιπλέον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι σκοπός της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο είναι να καταργήσει τα νομικά εμπόδια στην ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς που οφείλονται στις αποκλίσεις των νομοθεσιών καθώς και στην έλλειψη ασφάλειας δικαίου ως προς το ποιοι εθνικοί κανόνες ισχύουν για τις υπηρεσίες αυτές. Πλην όμως, η δυνατότητα λήψης των ανωτέρω μέτρων θα είχε εν τέλει ως αποτέλεσμα την υπαγωγή των ενδιαφερόμενων φορέων παροχής υπηρεσιών σε διαφορετικές νομοθεσίες και, κατά συνέπεια, την εκ νέου εισαγωγή των νομικών εμποδίων στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών των οποίων την άρση επιδιώκει η οδηγία.

Συνεπώς, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν εμπίπτουν στα «μέτρα που στρέφονται κατά συγκεκριμένης υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας», κατά την οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο, γενικά και αφηρημένα μέτρα τα οποία αφορούν μια περιγραφόμενη με γενικούς όρους κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και εφαρμόζονται αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής της εν λόγω κατηγορίας υπηρεσιών.

XII. Οικονομική και νομισματική πολιτική

Απόφαση της 4ης Μαΐου 2023, ΕΚΤ κατά *Crédit Lyonnais* (C-389/21 P, [EU:C:2023:368](#))

«Αίτηση αναιρέσεως – Οικονομική και νομισματική πολιτική – Προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων – Κανονισμός (ΕΕ) 575/2013 – Υπολογισμός του δείκτη μόχλευσης – Μέτρο του ανοίγματος – Άρθρο 429, παράγραφος 14 – Εξαίρεση των ανοιγμάτων που πληρούσαν ορισμένες προϋποθέσεις – Μερική άρνηση έγκρισης – Διακριτική ευχέρεια της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) – Προσφυγή ακυρώσεως – Πρόδηλη πλάνη εκτίμησης – Δικαστικός έλεγχος»

Η *Crédit Lyonnais* είναι ανώνυμη εταιρία η οποία έχει συσταθεί κατά το γαλλικό δίκαιο και έχει λάβει άδεια λειτουργίας ως πιστωτικό ίδρυμα. Είναι θυγατρική της *Crédit agricole SA* και, ως εκ τούτου, υπόκειται στην άμεση προληπτική εποπτεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ).

Στις 5 Μαΐου 2015 η *Crédit agricole* ζήτησε, ιδίω ονόματι και επ' ονόματι των οντοτήτων του ομίλου *Crédit agricole*, στον οποίο ανήκει και η *Crédit Lyonnais*, να της επιτραπεί από την ΕΚΤ να εξαιρέσει³¹⁸, στο πλαίσιο υπολογισμού του δείκτη μόχλευσης, τα ανοίγματα έναντι του *Caisse des dépôts et consignations* (Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων, στο εξής: CDC), γαλλικού νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, που προκύπτουν από τις καταθέσεις σε πλείονες αποταμιευτικούς λογαριασμούς, οι οποίες πρέπει, κατά την εφαρμοστέα γαλλική νομοθεσία, να μεταβιβάζονται υποχρεωτικά στο CDC (στο εξής: ρυθμιζόμενες αποταμιεύσεις).

Η απόφαση της 24ης Αυγούστου 2016 με την οποία η ΕΚΤ απέρριψε το σχετικό αίτημα εξαίρεσης της *Crédit agricole* ακυρώθηκε με απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου³¹⁹. Κατόπιν της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου, η *Crédit agricole* ζήτησε εκ νέου από την ΕΚΤ να της επιτραπεί να εξαιρέσει τα ανοίγματα έναντι του CDC. Με απόφαση της 3ης Μαΐου 2019³²⁰, η ΕΚΤ επέτρεψε στην *Crédit agricole* και στις οντότητες που ανήκουν στον όμιλο *Crédit agricole*, πλην της *Crédit Lyonnais*, να εξαιρέσουν από τον υπολογισμό του δείκτη μόχλευσης το σύνολο των ανοιγμάτων τους έναντι του CDC. Αντιθέτως, στην *Crédit Lyonnais* επιτράπηκε να εξαιρέσει μόνον το 66 % των ως άνω ανοιγμάτων. Η ΕΚΤ, εκτιμώντας ότι διέθετε εν προκειμένω διακριτική ευχέρεια, εφάρμοσε με την επίδικη απόφαση μεθοδολογία που λάμβανε υπόψη τρία στοιχεία, ήτοι την πιστοληπτική ικανότητα της γαλλικής κεντρικής διοίκησης, τον κίνδυνο εκποιήσεων έναντι πολύ χαμηλής τιμής και το επίπεδο συγκέντρωσης των ανοιγμάτων έναντι του CDC.

Η προσφυγή της *Crédit Lyonnais* με αίτημα την ακύρωση της επίδικης απόφασης, καθόσον με την απόφαση αυτή δεν της επιτράπη να εξαιρέσει από τον υπολογισμό του δείκτη μόχλευσης το σύνολο των ανοιγμάτων της έναντι του CDC, έγινε δεκτή από το Γενικό Δικαστήριο³²¹. Συγκεκριμένα, το

³¹⁸ Όπως προβλέπεται στο άρθρο 429, παράγραφος 14, του κανονισμού (ΕΕ) 575/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις προληπτικής εποπτείας για πιστωτικά ιδρύματα και επιχειρήσεις επενδύσεων και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 (ΕΕ 2013, L 176, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κατ' εξουσιοδότηση κανονισμό (ΕΕ) 2015/62 της Επιτροπής, της 10ης Οκτωβρίου 2014 (ΕΕ 2015, L 11, σ. 37).

³¹⁹ Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2018, *Crédit agricole κατά ΕΚΤ* (T-758/16, [EU:T:2018:472](#)).

³²⁰ Απόφαση ECB SSM-2019-FRCAG-39 (στο εξής: επίδικη απόφαση).

³²¹ Απόφαση της 14ης Απριλίου 2021, *Crédit Lyonnais κατά ΕΚΤ* (T-504/19, [EU:T:2021:185](#), στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση).

Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η αιτιολογία της επίδικης απόφασης σχετικά με το επίπεδο του κινδύνου εκποιήσεων έναντι πολύ χαμηλής τιμής ήταν «πλημμελής». Κατά συνέπεια, έκρινε ότι τα δύο άλλα στοιχεία της μεθοδολογίας που εφάρμοσε η ΕΚΤ δεν μπορούσαν να έχουν ως αποτέλεσμα να αρνηθεί η ΕΚΤ, με την επίδικη απόφαση, να χορηγήσει στην Crédit Lyonnais εξαίρεση για το σύνολο των ανοιγμάτων της έναντι του CDC.

Το Δικαστήριο, επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως που άσκησε η ΕΚΤ, αναιρεί την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και, αποφαινόμενο οριστικώς επί της διαφοράς, απορρίπτει την προσφυγή της Crédit Lyonnais. Με την απόφασή του, το Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις σχετικά με τα όρια του ελέγχου που ασκούν τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης κατά την εκτίμηση της νομιμότητας των διοικητικών αποφάσεων που εκδίδει η ΕΚΤ, όταν αυτή διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, δεδομένου ότι η ΕΚΤ διαθέτει ευρεία εξουσία εκτίμησης προκειμένου να αποφασίσει αν θα επιτρέψει την εξαίρεση, στο πλαίσιο υπολογισμού του δείκτη μόχλευσης, των ανοιγμάτων που πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις, ο δικαστικός έλεγχος τον οποίο ο δικαστής της Ένωσης οφείλει να ασκεί ως προς το βάσιμο της αιτιολογίας της απόφασης της ΕΚΤ δεν επιτρέπεται να έχει ως αποτέλεσμα την υποκατάσταση της εκτίμησης της ΕΚΤ από τη δική του. Σκοπός του ελέγχου αυτού είναι να εξακριβωθεί ότι η σχετική απόφαση δεν στηρίζεται σε αναληθή πραγματικά περιστατικά και ότι δεν ενέχει πρόδηλη πλάνη εκτίμησης ή κατάχρηση εξουσίας. Συναφώς, ο δικαστής της Ένωσης οφείλει, μεταξύ άλλων, να ελέγχει όχι μόνον την ακρίβεια, την αξιοπιστία και τη συνοχή των προβαλλομένων αποδεικτικών στοιχείων, αλλά και το ζήτημα αν τα στοιχεία αυτά αποτελούν το σύνολο των κρίσιμων στοιχείων που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την εκτίμηση σύνθετης κατάστασης και αν δύνανται να τεκμηριώσουν τα εξ αυτών συναγόμενα συμπεράσματα. Πράγματι, όταν ένα θεσμικό όργανο διαθέτει ευρεία εξουσία εκτίμησης, έχει θεμελιώδη σημασία η τήρηση των διαδικαστικών εγγυήσεων, μεταξύ των οποίων καταλέγεται η υποχρέωσή του να εξετάζει, με επιμέλεια και αμεροληψία, όλα τα στοιχεία που ασκούν επιρροή στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι το Γενικό Δικαστήριο, προβαίνοντας το ίδιο σε αξιολόγηση των χαρακτηριστικών του συστήματος ρυθμιζόμενων αποταμιεύσεων και του σωρευτικού αποτελέσματός τους, έκρινε ότι το επίπεδο κινδύνου εκποιήσεων έναντι πολύ χαμηλής τιμής δεν ήταν αρκούντως υψηλό ώστε να δικαιολογήσει την άρνηση της ΕΚΤ να εξαιρέσει από τον υπολογισμό του δείκτη μόχλευσης το σύνολο των ανοιγμάτων της Crédit Lyonnais έναντι του CDC.

Ενεργώντας όμως κατ' αυτόν τον τρόπο, το Γενικό Δικαστήριο, αφενός, δεν αμφισβήτησε τις σχετικές με τα χαρακτηριστικά του συστήματος ρυθμιζόμενων αποταμιεύσεων διαπιστώσεις της ΕΚΤ, οι οποίες την οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι τα εν λόγω χαρακτηριστικά δεν μπορούσαν να εξαλείψουν πλήρως κάθε κίνδυνο να υποχρεωθεί η Crédit Lyonnais να προβεί σε εκποιήσεις έναντι πολύ χαμηλής τιμής. Τούτο ισχύει ιδίως για τις διαπιστώσεις της ΕΚΤ σχετικά με τη μεγάλη ρευστότητα των ρυθμιζόμενων αποταμιεύσεων, ελλείπει νομοθετικής ρύθμισης που να περιορίζει τις αναλήψεις από αυτές, καθώς και σχετικά με την υποχρέωση της Crédit Lyonnais να αποζημιώσει τους καταθέτες ακόμη και κατά τη διάρκεια της περιόδου προσαρμογής δέκα ημερών μεταξύ των θέσεών της και εκείνων του CDC. Κατά συνέπεια, η συλλογιστική του Γενικού Δικαστηρίου δεν θέτει υπό αμφισβήτηση την ακρίβεια, την αξιοπιστία και τη συνοχή των στοιχείων που ελήφθησαν υπόψη στην επίδικη απόφαση και δεν αποδεικνύει ότι τα εν λόγω στοιχεία δεν αποτελούν το σύνολο των κρίσιμων δεδομένων που έπρεπε να λάβει υπόψη η ΕΚΤ.

Αφετέρου, το συμπέρασμα του Γενικού Δικαστηρίου ότι τα δεδομένα που έλαβε υπόψη η ΕΚΤ δεν ήταν ικανά να τεκμηριώσουν τα συμπεράσματα που αυτή συνήγαγε στην επίδικη απόφαση απορρέει από τη δική του εκτίμηση περί του επιπέδου κινδύνου εκποιήσεων έναντι πολύ χαμηλής τιμής. Η εκτίμηση αυτή, η οποία στηρίζεται στα ίδια στοιχεία με εκείνα που έλαβε υπόψη η ΕΚΤ, αποκλίνει από την εκτίμηση του εν λόγω θεσμικού οργάνου, χωρίς ωστόσο να αποδεικνύει τον προδήλως εσφαλμένο χαρακτήρα της.

Υιοθετώντας τη συλλογιστική αυτή, το Γενικό Δικαστήριο, αντί να διενεργήσει έλεγχο σχετικά με πρόδηλη πλάνης εκτίμησης ως όφειλε, υποκατέστησε την εκτίμηση της ΕΚΤ με τη δική του, σε μια περίπτωση όμως στην οποία το θεσμικό αυτό όργανο διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης.

Επιπλέον, όσον αφορά την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με τον δικαιολογητικό λόγο που άντλησε η ΕΚΤ από την εμπειρία των πρόσφατων τραπεζικών κρίσεων, το Γενικό Δικαστήριο δεν απέδειξε με ποιον τρόπο οι εκτιμήσεις κατά τις οποίες οι καταθέσεις ρυθμιζόμενων αποταμιεύσεων δεν μπορούν να επενδυθούν, σε αντίθεση με τις καταθέσεις όψεως, σε επισφαλή ή μη ρευστά στοιχεία του ενεργητικού είναι ικανές να αποδείξουν τον προδήλως εσφαλμένο χαρακτήρα της εκτίμησης της ΕΚΤ όσον αφορά το ενδεχόμενο κινδύνου μαζικών αναλήψεων το οποίο έπρεπε να ληφθεί υπόψη για την ανάλυση του κινδύνου εκποιήσεων έναντι πολύ χαμηλής τιμής στον οποίο ήταν εκτεθειμένη η *Crédit Lyonnais*. Το ίδιο ισχύει και όσον αφορά τις εκτιμήσεις που στηρίζονται στη διαφορά μεταξύ, αφενός, της διπλής εγγύησης της οποίας απολαύουν στη Γαλλική Δημοκρατία οι λογαριασμοί ρυθμιζόμενων αποταμιεύσεων και, αφετέρου, του μηχανισμού εγγύησης που απορρέει από την οδηγία 2014/49³²².

Το Δικαστήριο συνάγει από τα ανωτέρω ότι το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την επίδικη απόφαση υποκαθιστώντας την εκτίμηση της ΕΚΤ με τη δική του εκτίμηση περί του κινδύνου εκποιήσεων έναντι πολύ χαμηλής τιμής στον οποίο ήταν εκτεθειμένη η *Crédit Lyonnais*, χωρίς να προσδιορίσει τους λόγους για τους οποίους η σχετική εκτίμηση της ΕΚΤ που περιλαμβάνεται στην επίδικη απόφαση ενέχει πρόδηλη πλάνη εκτίμησης. Ενεργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο, το Γενικό Δικαστήριο υπερέβη τα όρια του δικαστικού του ελέγχου. Εσφαλμένως επίσης έκρινε ότι η ΕΚΤ παρέβη την υποχρέωσή της να εξετάσει με επιμέλεια και αμεροληψία το σύνολο των κρίσιμων στοιχείων της επίμαχης περίπτωσης.

Κατόπιν της μερικής αναιρέσεως της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Δικαστήριο αποφαινεται οριστικώς επί της πρωτοδίκως ασκηθείσας προσφυγής. Αναλύοντας τα επιχειρήματα που προέβαλε πρωτοδίκως η *Crédit Lyonnais*, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, λαμβανομένου υπόψη του περιορισμένου δικαστικού ελέγχου τον οποίο οφείλει να διενεργήσει λόγω της ευρείας εξουσίας εκτίμησης που διαθέτει εν προκειμένω η ΕΚΤ, η *Crédit Lyonnais* δεν μπόρεσε να αποδείξει ότι ήταν προδήλως εσφαλμένες οι περιλαμβανόμενες στην επίδικη απόφαση εκτιμήσεις της ΕΚΤ σχετικά με τον κίνδυνο εκποιήσεων έναντι πολύ χαμηλής τιμής και την πιστοληπτική ικανότητα της γαλλικής διοίκησης. Το Δικαστήριο επιβεβαιώνει, επομένως, την απόφαση της ΕΚΤ να μην επιτρέψει, στο πλαίσιο υπολογισμού του δείκτη μόχλευσης, την εξαίρεση του 34 % των ανοιγμάτων της *Crédit Lyonnais* έναντι του CDC.

³²² Οδηγία 2014/49/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014, περί των συστημάτων εγγύησης των καταθέσεων (ΕΕ 2014, L 173, σ. 149).

XIII. Δημόσιες συμβάσεις

**Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
Infraestruturas de Portugal και Futrifer Indústrias Ferroviárias (C-66/22,
EU:C:2023:1016)**

«Προδικαστική παραπομπή – Διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών – Οδηγία 2014/24/ΕΕ – Άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ' – Σύναψη δημοσίων συμβάσεων στον τομέα των μεταφορών – Οδηγία 2014/25/ΕΕ – Άρθρο 80, παράγραφος 1 – Λόγοι αποκλεισμού – Υποχρέωση μεταφοράς στην εθνική έννομη τάξη – Σύναψη από οικονομικό φορέα συμφωνιών με στόχο τη στρέβλωση του ανταγωνισμού – Αρμοδιότητα της αναθέτουσας αρχής – Συνέπειες προγενέστερης απόφασης αρχής ανταγωνισμού – Αρχή της αναλογικότητας – Άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Δικαίωμα αποτελεσματικής ένδικης προσφυγής – Αρχή της χρηστής διοικήσεως – Υποχρέωση αιτιολογήσεως»

Η Toscca είναι ένας οικονομικός φορέας ο οποίος υπέβαλε προσφορά στο πλαίσιο διαδικασίας συνάψεως δημόσιας συμβάσεως που διοργανώθηκε από την Infraestruturas de Portugal για την αγορά ξυλοδεμάτων και στρωτήρων από ξύλο πεύκου εμποτισμένων με κρεόζωτο, προοριζόμενων για τον τομέα των σιδηροδρομικών υποδομών. Η επίμαχη σύμβαση ανατέθηκε στη Futrifer. Κατόπιν της απορρίψεως της προσφυγής που άσκησε η Toscca κατά της απόφασης αναθέσεως, η εν λόγω εταιρία άσκησε έφεση ενώπιον του Tribunal Central Administrativo Norte (κεντρικού διοικητικού εφετείου Βόρειας Πορτογαλίας). Το εν λόγω δικαστήριο έκανε δεκτή την έφεση και υποχρέωσε την Infraestruturas de Portugal να αναθέσει τη σύμβαση στην Toscca. Η εν λόγω απόφαση αναιρέθηκε λόγω ελλείψεως αιτιολογίας από το Supremo Tribunal Administrativo (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Πορτογαλία), το οποίο ανέπεμψε την υπόθεση στο κεντρικό διοικητικό εφετείο Βόρειας Πορτογαλίας. Το εν λόγω δικαστήριο εξέδωσε δεύτερη απόφαση με την οποία επικύρωσε τη λύση που είχε δοθεί με την πρώτη απόφαση.

Ενώπιον του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου, ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου, ασκήθηκαν αιτήσεις αναιρέσεως τόσο από την Infraestruturas de Portugal όσο και από τη Futrifer κατά αυτής της δεύτερης απόφασης. Το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει ότι το 2019 η Futrifer είχε υποχρεωθεί από την Autoridade da Concorrência (αρχή ανταγωνισμού, Πορτογαλία) να καταβάλει πρόστιμο λόγω παραβάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού στο πλαίσιο διαδικασιών συνάψεως δημοσίων συμβάσεων, οι οποίες είχαν διοργανωθεί το 2014 και το 2015 από την ίδια αναθέτουσα αρχή.

Με απόφαση του τμήματος μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο αποφαινεται, κατ' αρχάς, σχετικά με την ύπαρξη υποχρέωσης των κρατών μελών να μεταφέρουν τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού που προβλέπονται στις οδηγίες 2014/24³²³ και 2014/25³²⁴. Στη συνέχεια, διασαφηνίζει

³²³ Οδηγία 2014/24/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων και την κατάργηση της οδηγίας 2004/18/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 94, σ. 65). Το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας αυτής προβλέπει τις περιπτώσεις στις οποίες οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να αποκλείουν ή μπορούν να υποχρεώνονται από τα κράτη μέλη να αποκλείουν από τη συμμετοχή σε διαδικασία συνάψεως συμβάσεως οποιονδήποτε οικονομικό φορέα.

³²⁴ Οδηγία 2014/25/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με διαδικασίες σύναψης συμβάσεων φορέων που δραστηριοποιούνται στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών και την κατάργηση της οδηγίας 2004/17/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 94, σ. 243, και διορθωτικό ΕΕ 2016, L 311, σ. 26). Το άρθρο 80, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/25 προβλέπει ότι, εφόσον απαιτείται από τα κράτη μέλη, οι αντικειμενικοί κανόνες και τα κριτήρια για τον αποκλεισμό και την επιλογή των υποψηφίων και των προσφερόντων, μεταξύ άλλων, σε ανοικτές διαδικασίες, σε κλειστές διαδικασίες ή σε διαδικασίες με

τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να αποκλείσουν έναν οικονομικό φορέα από τη συμμετοχή σε διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως λόγω αναξιοπιστίας συνεπεία παραβάσεως της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού που διαπράχθηκε εκτός της εν λόγω διαδικασίας συνάψεως δημόσιας συμβάσεως. Τέλος, το Δικαστήριο διασαφηνίζει την υποχρέωση των αναθετουσών αρχών να αιτιολογούν απόφαση αφορώσα την αξιολογία οικονομικού φορέα, υπό το πρίσμα του προαιρετικού λόγου αποκλεισμού που συνδέεται με τη συμμετοχή τέτοιου φορέα σε συμφωνίες με σκοπό τη στρέβλωση του ανταγωνισμού, τον οποίο προβλέπει η οδηγία 2014/24.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο αποφαινεται επί του ζητήματος αν τα κράτη μέλη υποχρεούνται να μεταφέρουν στο εθνικό τους δίκαιο τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού που προβλέπονται στην οδηγία 2014/24 ³²⁵, καθώς και στη διάταξη της οδηγίας 2014/25 που παραπέμπει στους λόγους αυτούς.

Όσον αφορά, αφενός, τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού που προβλέπει η οδηγία 2014/24, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, αντιθέτως προς όσα προκύπτουν από ορισμένες αποφάσεις του ³²⁶, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να μεταφέρουν τους λόγους αυτούς στο εθνικό τους δίκαιο. Η εν λόγω υποχρέωση συνεπάγεται ότι τα κράτη μέλη πρέπει να προβλέπουν είτε τη δυνατότητα είτε την υποχρέωση των αναθετουσών αρχών να εφαρμόζουν τους σχετικούς λόγους. Πράγματι, από το γράμμα της διατάξεως της οδηγίας 2014/24 σχετικά με τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού προκύπτει, πρώτον, ότι η επιλογή του αποκλεισμού ή μη ενός οικονομικού φορέα από διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως για έναν από τους λόγους αυτούς εναπόκειται στις αναθέτουσες αρχές, εκτός αν τα κράτη μέλη αποφασίσουν να μετατρέψουν τη δυνατότητα αποκλεισμού σε υποχρέωση. Κατά συνέπεια, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι εν λόγω αναθέτουσες αρχές δεν στερούνται, τουλάχιστον, της δυνατότητας εφαρμογής των εν λόγω λόγων αποκλεισμού, ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να απέχει από την ενσωμάτωση των προαιρετικών λόγων αποκλεισμού στην εθνική του νομοθεσία με την οποία μεταφέρεται στο εσωτερικό δίκαιο η οδηγία 2014/24. Δεύτερον, η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται και από το πλαίσιο της διατάξεως σχετικά με τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού, η οποία έρχεται σε αντίθεση με άλλες διατάξεις της παρούσας οδηγίας που παρέχουν στα κράτη μέλη τη δυνατότητα επιλογής ως προς τη μεταφορά ή μη των επίμαχων

διαπραγμάτευση περιλαμβάνουν τους λόγους αποκλεισμού που απαριθμούνται στο άρθρο 57, παράγραφος 4, της οδηγίας 2014/24, με τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο εν λόγω άρθρο.

³²⁵ Και ειδικότερα από το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας.

³²⁶ Αποφάσεις της 19ης Ιουνίου 2019, *Meca* (C-41/18, [EU:C:2019:507](#), σκέψη 33), της 30ής Ιανουαρίου 2020, *Tim* (C-395/18, [EU:C:2020:58](#), σκέψεις 34 και 40), καθώς και της 3ης Ιουνίου 2021, *Rad Service κ.λπ.* (C-210/20, [EU:C:2021:445](#), σκέψη 28). Σύμφωνα με τις αποφάσεις αυτές, τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίσουν αν θα μεταφέρουν στο εθνικό τους δίκαιο τους λόγους αποκλεισμού που μνημονεύονται στην εν λόγω διάταξη.

διατάξεων. Συναφώς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η δυνατότητα επιλογής που καταλείπεται στα κράτη μέλη όσον αφορά τις προϋποθέσεις εφαρμογής των προαιρετικών λόγων αποκλεισμού³²⁷ δεν μπορεί να επεκταθεί στη μεταφορά ή μη των λόγων αυτών στο εθνικό δίκαιο. Τρίτον, όσον αφορά τον σκοπό που επιδιώκει η οδηγία 2014/24 σε σχέση με τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να αναθέσει στις αναθέτουσες αρχές, και μόνο σε αυτές, τη μέριμνα να εκτιμούν την ακεραιότητα και την αξιοπιστία των οικονομικών φορέων που συμμετέχουν σε διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως, και ενδεχομένως να αποκλείουν τους οικονομικούς φορείς που κρίνουν αναξιόπιστους.

Όσον αφορά, αφετέρου, την οδηγία 2014/25³²⁸, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν, στο πλαίσιο της υποχρεώσεώς τους να μεταφέρουν στο εσωτερικό δίκαιο το άρθρο 80, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οικείας οδηγίας, να προβλέπουν, τουλάχιστον, τη δυνατότητα των αναθετόντων φορέων να περιλαμβάνουν, μεταξύ των κανόνων και των κριτηρίων αποκλεισμού που εφαρμόζονται στις διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας, τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού που προβλέπει η οδηγία 2014/24, με την επιφύλαξη τυχόν αποφάσεως των εν λόγω κρατών να επιβάλουν στους εν λόγω φορείς την υποχρέωση να συμπεριλάβουν τους λόγους αυτούς μεταξύ των σχετικών κριτηρίων.

Κατόπιν των ανωτέρω διευκρινίσεων, το Δικαστήριο αποφαινεται, πρώτον, επί του προαιρετικού λόγου αποκλεισμού που συνδέεται με τη σύναψη, από οικονομικό φορέα, συμφωνιών με σκοπό τη στρέβλωση του ανταγωνισμού, ο οποίος προβλέπεται από την οδηγία 2014/24³²⁹. Το Δικαστήριο κρίνει ότι ο λόγος αυτός αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση κατά την οποία η δυνατότητα αποκλεισμού της προσφοράς ενός προσφέροντος λόγω της υπάρξεως σοβαρών ενδείξεων περί συμπεριφοράς του δυνάμενης να στρεβλώσει τους κανόνες ανταγωνισμού υφίσταται μόνον κατά τη διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως στο πλαίσιο της οποίας εκδηλώθηκε τέτοιου είδους συμπεριφορά. Πράγματι, τέτοιος περιορισμός δεν προκύπτει από το γράμμα της διατάξεως που προβλέπει τον συγκεκριμένο λόγο αποκλεισμού. Επιπροσθέτως, από το πλαίσιο της οικείας διατάξεως³³⁰ προκύπτει ότι, κατά την οδηγία 2014/24, οι αναθέτουσες αρχές μπορούν ανά πάσα στιγμή κατά τη διάρκεια της διαδικασίας να αποκλείουν ή να υποχρεώνονται από τα κράτη μέλη να αποκλείουν οικονομικό φορέα, όταν αποδεικνύεται ότι ο εν λόγω οικονομικός φορέας βρίσκεται, λόγω πράξεων ή παραλείψεών του, είτε πριν είτε κατά τη διαδικασία, σε μια από τις περιπτώσεις που προβλέπει η εν λόγω οδηγία. Μια τέτοια ερμηνεία παρέχει στην αναθέτουσα αρχή τη δυνατότητα να βεβαιωθεί για την ακεραιότητα και την αξιοπιστία καθενός από τους οικονομικούς φορείς που ενδέχεται να αμφισβητηθούν όχι μόνο σε περίπτωση συμμετοχής του εν λόγω φορέα σε αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορές στο πλαίσιο της επίμαχης διαδικασίας, αλλά και σε περίπτωση συμμετοχής του εν λόγω οικονομικού φορέα σε προγενέστερες συμπεριφορές τέτοιου τύπου.

Δεύτερον, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο προαιρετικός λόγος αποκλεισμού που συνδέεται με τη σύναψη, από οικονομικό φορέα, συμφωνιών με σκοπό τη στρέβλωση του ανταγωνισμού, τον οποίο προβλέπει η οδηγία 2014/24, αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία αναθέτει

³²⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 57, παράγραφος 7, της οδηγίας 2014/24.

³²⁸ Και ειδικότερα από το άρθρο 80, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας.

³²⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ', της οδηγίας 2014/24, οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να αποκλείουν ή να υποχρεώνονται από τα κράτη μέλη να αποκλείουν κάθε οικονομικό φορέα από τη συμμετοχή σε διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως, εάν η αναθέτουσα αρχή διαθέτει επαρκώς εύλογες ενδείξεις που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο οικονομικός φορέας συνήψε συμφωνίες με άλλους οικονομικούς φορείς με στόχο τη στρέβλωση του ανταγωνισμού.

³³⁰ Ιδίως από το άρθρο 57, παράγραφος 5, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2014/24.

αποκλειστικώς στην εθνική αρχή ανταγωνισμού την εξουσία να αποφασίζει σχετικά με τον αποκλεισμό οικονομικών φορέων από διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων λόγω παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού. Βεβαίως, σε περιπτώσεις στις οποίες υφίσταται ειδική διαδικασία ρυθμιζόμενη από το δίκαιο της Ένωσης ή από το εθνικό δίκαιο για τη δίωξη ορισμένων αδικημάτων και στις οποίες συγκεκριμένοι φορείς είναι αρμόδιοι για τη διεξαγωγή των σχετικών ερευνών, η αναθέτουσα αρχή οφείλει, στο πλαίσιο της εκτίμησης των προσκομιζόμενων αποδεικτικών στοιχείων, να στηρίζεται κατ' αρχήν στα πορίσματα μιας τέτοιας διαδικασίας. Στο πλαίσιο αυτό, ενδέχεται να έχει ιδιαίτερη σημασία η απόφαση αρχής ανταγωνισμού με την οποία διαπιστώθηκε τέτοια παράβαση και επιβλήθηκε στον προσφέροντα για τον λόγο αυτό χρηματική κύρωση, πολλώ δε μάλλον αν η συγκεκριμένη κύρωση συνοδευόταν από προσωρινή απαγόρευση συμμετοχής σε διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων. Εντούτοις, μολονότι μια τέτοια απόφαση μπορεί να οδηγήσει την αναθέτουσα αρχή στον αποκλεισμό του οικονομικού αυτού φορέα από τη διαδικασία συνάψεως της επίμαχης δημόσιας συμβάσεως, αντιστρόφως, η έλλειψη τέτοιας αποφάσεως δεν μπορεί ούτε να εμποδίσει ούτε να απαλλάξει την αναθέτουσα αρχή από την υποχρέωση να προβεί σε τέτοιου είδους εκτίμηση. Η εκτίμηση αυτή πρέπει να πραγματοποιείται υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας και λαμβανομένων υπόψη όλων των κρίσιμων στοιχείων προκειμένου να εξακριβωθεί αν δικαιολογείται η εφαρμογή του λόγου αποκλεισμού που συνδέεται με τη σύναψη, από επιχειρηματία, συμφωνιών με σκοπό τη στρέβλωση του ανταγωνισμού. Ως εκ τούτου, εθνική ρύθμιση η οποία συνδέει την εκτίμηση της ακεραιότητας και της αξιοπιστίας των προσφερόντων με τα πορίσματα αποφάσεως της εθνικής αρχής ανταγωνισμού που αφορά, μεταξύ άλλων, τη μελλοντική συμμετοχή σε διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως θίγει την εξουσία εκτιμήσεως που πρέπει να διαθέτει η αναθέτουσα αρχή στο πλαίσιο της εφαρμογής των προαιρετικών λόγων αποκλεισμού που προβλέπει η οδηγία 2014/24.

Στο πλαίσιο της αναλύσεώς του, το Δικαστήριο διευκρινίζει ακόμη ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να περιορίζουν με τη νομοθεσία τους το περιεχόμενο του λόγου αποκλεισμού που συνδέεται με τη συμμετοχή του οικείου οικονομικού φορέα σε αντίθετες προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορές.

Τρίτον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατ' εφαρμογήν της αρχής της χρηστής διοικήσεως, η απόφαση της αναθέτουσας αρχής σχετικά με την αξιοπιστία οικονομικού φορέα, η οποία ελήφθη κατ' εφαρμογήν του προαιρετικού λόγου αποκλεισμού που προβλέπει η οδηγία 2014/24 και συνδέεται με τη σύναψη συμφωνιών από οικονομικό φορέα, πρέπει να είναι αιτιολογημένη. Η υποχρέωση αυτή αφορά, αφενός, τις αποφάσεις με τις οποίες η αναθέτουσα αρχή αποκλείει προσφέροντα κατ' εφαρμογήν, μεταξύ άλλων, ενός τέτοιου προαιρετικού λόγου αποκλεισμού. Αφετέρου, η αναθέτουσα αρχή υπέχει την προαναφερθείσα υποχρέωση αιτιολογήσεως όταν διαπιστώνει ότι ο προσφέρων εμπίπτει σε έναν από τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού πλην όμως αποφασίζει παρά ταύτα να μην τον αποκλείσει, για παράδειγμα, με την αιτιολογία ότι ο αποκλεισμός θα συνιστούσε δυσανάλογο μέτρο. Ειδικότερα, μια τέτοια απόφαση θίγει τη νομική θέση όλων των άλλων οικονομικών φορέων που συμμετέχουν στη διαδικασία συνάψεως της εν λόγω δημόσιας συμβάσεως, και επομένως αυτοί πρέπει να είναι σε θέση να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους και, ενδεχομένως, να αποφασίσουν να ασκήσουν προσφυγή κατ' αυτής.

XIV. Κοινωνική πολιτική ³³¹

1. Ίση μεταχείριση σε θέματα απασχόλησης και κοινωνικής ασφάλισης

Απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, TP (Επιμελητής οπτικοακουστικού υλικού για τη δημόσια τηλεόραση) (C-356/21, EU:C:2023:9)

«Προδικαστική παραπομπή – Ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία – Οδηγία 2000/78/EK – Άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχεία α' και γ' – Όροι πρόσβασης στην αυτοαπασχόληση – Εργασιακές συνθήκες και όροι απασχόλησης – Απαγόρευση των διακρίσεων λόγω γενετήσιου προσανατολισμού – Ελεύθερος επαγγελματίας που εργάζεται βάσει σύμβασης έργου – Λύση και μη ανανέωση σύμβασης – Ελευθερία επιλογής του αντισυμβαλλομένου»

Μεταξύ του έτους 2010 και του έτους 2017, ο J. K. προετοίμαζε προσωπικώς, βάσει διαδοχικών συμβάσεων έργου μικρής διάρκειας, που συνήπτε στο πλαίσιο της ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητάς του, οπτικοακουστικό υλικό, τρέιλερ και τηλεοπτικά προγράμματα για το τμήμα σύνταξης και προώθησης ενός καναλιού της TP, εταιρίας η οποία διαχειρίζεται δημόσιο τηλεοπτικό σταθμό εθνικής εμβέλειας στην Πολωνία.

Στις 20 Νοεμβρίου 2017 συνήφθη νέα σύμβαση έργου μεταξύ του J. K. και της TP διάρκειας ενός μηνός, η οποία προέβλεπε δύο εβδομαδιαίες βάρδιες τον Δεκέμβριο. Εντούτοις, κατόπιν της ανάρτησης στο YouTube, στις 4 Δεκεμβρίου 2017, από τον J. K. και τον σύντροφό του, βίντεο το οποίο αποσκοπούσε στην προώθηση της ανοχής προς τα ομόφυλα ζευγάρια, η TP ενημέρωσε τον J. K. ότι ακυρώθηκαν οι εν λόγω δύο εβδομαδιαίες βάρδιες.

Επομένως, ο J. K. δεν εκτέλεσε καμία βάρδια κατά τη διάρκεια του Δεκεμβρίου 2017 και δεν συνήφθη καμία νέα σύμβαση έργου μεταξύ αυτού και της TP.

Στη συνέχεια, ο J. K. άσκησε αγωγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ήτοι του Sąd Rejonowy dla m. st. Warszawy w Warszawie (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου Βαρσοβίας, Πολωνία), με αίτημα, μεταξύ άλλων, την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης που του προκάλεσε η άρνηση της TP να ανανεώσει τη σύμβασή του, θέτοντας τέρμα στην επαγγελματική τους σχέση, για λόγο στηριζόμενο, κατά την άποψη του J. K., στον γενετήσιο προσανατολισμό του.

Στο πλαίσιο της διαφοράς αυτής, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα διάταξης του πολωνικού δικαίου ³³² προς το δίκαιο της Ένωσης, καθόσον η διάταξη

³³¹ Στο πλαίσιο αυτό πρέπει επίσης να σημειωθεί η απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), **Chief Appeals Officer κ.λπ.** (C-488/21, [EU:C:2023:1013](#)). Η εν λόγω απόφαση παρουσιάζεται υπό τον τίτλο II.1 «Μέτρα που περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης».

³³² Πρόκειται για το άρθρο 5, σημείο 3, του *ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* (νόμου για τη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο ορισμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης όσον αφορά την ίση μεταχείριση), της 3ης Δεκεμβρίου 2010 (Dz. U. αριθ. 254, θέση 1700). Στην ενοποιημένη έκδοση του νόμου (Dz. U. του 2016, θέση 1219), η διάταξη αυτή προβλέπει ότι ο εν λόγω νόμος δεν εφαρμόζεται όσον αφορά την ελεύθερη επιλογή του αντισυμβαλλομένου, υπό την προϋπόθεση ότι η επιλογή αυτή δεν στηρίζεται στο φύλο, τη φυλετική καταγωγή, την εθνοτική καταγωγή ή την ιθαγένεια.

αυτή εξαιρεί από την προστασία έναντι των διακρίσεων, την οποία παρέχει η οδηγία 2000/78³³³, την ελεύθερη επιλογή του αντισυμβαλλομένου, υπό την προϋπόθεση μόνον ότι η επιλογή αυτή δεν στηρίζεται στο φύλο, τη φυλετική καταγωγή, την εθνοτική καταγωγή ή την ιθαγένεια.

Συναφώς, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχεία α' και γ', της οδηγίας 2000/78 αντιτίθεται σε μια τέτοια εθνική διάταξη η οποία έχει ως αποτέλεσμα να εξαιρείται, δυνάμει της ελεύθερης επιλογής του αντισυμβαλλομένου, από την προστασία κατά των διακρίσεων η άρνηση, λόγω του γενετήσιου προσανατολισμού ενός προσώπου, σύναψης ή ανανέωσης σύμβασης με το πρόσωπο αυτό για την εκ μέρους του παροχή ορισμένων υπηρεσιών στο πλαίσιο της άσκησης ανεξάρτητης δραστηριότητας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι όροι «απασχόληση», «αυτοαπασχόληση» και «εργασία» του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/78³³⁴ πρέπει να ερμηνεύονται ευρέως. Επομένως, σκοπός της οδηγίας 2000/78 είναι να καλύψει ένα ευρύ φάσμα επαγγελματικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που ασκούνται από ελεύθερους επαγγελματίες προκειμένου να καλυφθούν οι βασικές δαπάνες διαβίωσής τους. Εντούτοις, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ των δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής και εκείνων που συνίστανται στην απλή παροχή αγαθών ή υπηρεσιών σε έναν ή περισσότερους αποδέκτες και οι οποίες δεν εμπίπτουν στο εν λόγω πεδίο εφαρμογής.

Επομένως, για να εμπίπτουν οι επαγγελματικές δραστηριότητες στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78, πρέπει να είναι πραγματικές και να ασκούνται στο πλαίσιο έννομης σχέσης η οποία χαρακτηρίζεται από ορισμένη σταθερότητα, στοιχείο που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει όσον αφορά την ασκηθείσα από τον J. K. δραστηριότητα.

Ωστόσο, καθόσον η εν λόγω δραστηριότητα συνιστά πραγματική και γνήσια επαγγελματική δραστηριότητα, την οποία ασκεί ο ίδιος ο J. K. σε τακτική βάση υπέρ του ίδιου αποδέκτη και η οποία του παρέχει τη δυνατότητα να καλύπτει, εν όλω ή εν μέρει, τις βασικές δαπάνες της διαβίωσής του, το ζήτημα αν οι όροι πρόσβασης σε μια τέτοια δραστηριότητα εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/78 δεν εξαρτάται από τον χαρακτηρισμό της δραστηριότητας αυτής ως «απασχόλησης» ή «αυτοαπασχόλησης».

Το Δικαστήριο καταλήγει ότι, για να μπορεί ένα πρόσωπο να ασκήσει πραγματικά την επαγγελματική του δραστηριότητα, η σύναψη σύμβασης έργου συνιστά περίσταση που, ενδεχομένως, πρέπει οπωσδήποτε να συντρέχει. Κατά συνέπεια, η έννοια των «όρων πρόσβασης» στην αυτοαπασχόληση³³⁵ μπορεί να περιλαμβάνει τη σύναψη τέτοιας σύμβασης, η δε άρνηση σύναψης της σύμβασης αυτής για λόγους συνδεόμενους με τον γενετήσιο προσανατολισμό του αντισυμβαλλομένου εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78.

³³³ Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

³³⁴ Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/78, «[ε]ντός των ορίων των εξουσιών που απονέμονται στην [Ένωση], η [οδηγία αυτή] εφαρμόζεται σε όλα τα πρόσωπα, στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων φορέων, όσον αφορά τους όρους πρόσβασης στην απασχόληση, την αυτοαπασχόληση και την εργασία, συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων επιλογής και των όρων πρόσληψης, ανεξάρτητα από τον κλάδο δραστηριότητας και σε όλα τα επίπεδα της επαγγελματικής ιεραρχίας, συμπεριλαμβανομένων των προαγωγών».

³³⁵ Κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/78.

Δεύτερον, όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2000/78 ³³⁶, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι «εργασιακές συνθήκες και όροι απασχόλησης» κατά τη διάταξη αυτή, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της οδηγίας, αφορούν, εν ευρεία εννοία, τους όρους που ισχύουν για κάθε μορφή απασχόλησης και αυτοαπασχόλησης, ανεξαρτήτως της νομικής μορφής υπό την οποία ασκούνται οι οικείες δραστηριότητες.

Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι ο J. K. δεν μπόρεσε να εκτελέσει καμία από τις βάρδιες που προέβλεπε η σύμβαση έργου φαίνεται να συνιστά ακούσια παύση της δραστηριότητας μη μισθωτού εργαζομένου δυνάμει να εξομοιωθεί με απόλυση μισθωτού εργαζομένου, στοιχείο το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει. Υπό τις συνθήκες αυτές, η απόφαση της TP να μην ανανεώσει τη σύμβαση έργου με τον J. K., λόγω, όπως αυτός ισχυρίζεται, του γενετήσιου προσανατολισμού του και να θέσει κατ' αυτόν τον τρόπο τέρμα στην υφιστάμενη μεταξύ τους επαγγελματική σχέση, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2000/78.

Τρίτον και τελευταίον, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι αν γινόταν δεκτό ότι η συμβατική ελευθερία επιτρέπει την άρνηση σύναψης σύμβασης με ένα πρόσωπο λόγω του γενετήσιου προσανατολισμού του, τούτο θα στερούσε από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/78 την πρακτική του αποτελεσματικότητας, καθόσον η εν λόγω διάταξη απαγορεύει ακριβώς κάθε διάκριση που βασίζεται σε τέτοιο λόγο όσον αφορά την πρόσβαση στην αυτοαπασχόληση.

Επομένως, στο μέτρο που η επιχειρηματική ελευθερία δεν συνιστά απόλυτο προνόμιο, η επίμαχη διάταξη του πολωνικού δικαίου, η οποία δεν περιλαμβάνει τον γενετήσιο προσανατολισμό μεταξύ των εξαιρέσεων από την ελευθερία επιλογής του αντισυμβαλλομένου, δεν μπορεί να δικαιολογήσει, εν προκειμένω, αποκλεισμό από την προστασία έναντι των διακρίσεων, την οποία προβλέπει η οδηγία 2000/78, όταν ο αποκλεισμός αυτός δεν είναι αναγκαίος, σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 5, της οδηγίας, για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων σε μια δημοκρατική κοινωνία.

2. Ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία

Απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Commune d'Ans (C-148/22, EU:C:2023:924)

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική πολιτική – Οδηγία 2000/78/ΕΚ – Διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία – Απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων – Δημόσιος τομέας – Κανονισμός εργασίας δημόσιας αρχής ο οποίος απαγορεύει την εμφανή χρήση οιοδήποτε φιλοσοφικού ή θρησκευτικού συμβόλου στον χώρο εργασίας – Μουσουλμανική μαντίλα – Απαίτηση ουδετερότητας στις επαφές με το κοινό, τους προϊσταμένους και τους συναδέλφους»

Η ΟΡ κατέχει από τις 11 Οκτωβρίου 2016 τη θέση της «προϊσταμένης γραφείου» στον Δήμο Ans (Βέλγιο), ασκεί δε τα σχετικά καθήκοντα κατά κανόνα χωρίς να έχει επαφή με τους χρήστες της δημόσιας υπηρεσίας.

³³⁶ Δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2000/78, η οδηγία εφαρμόζεται όσον αφορά τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών.

Στις 8 Φεβρουαρίου 2021 ζήτησε να της επιτραπεί να φέρει μουσουλμανική μαντίλα στον χώρο εργασίας της. Η αίτησή της απορρίφθηκε προσωρινώς από τον εργοδότη της.

Εν συνεχεία, το δημοτικό συμβούλιο τροποποίησε τον κανονισμό εργασίας του Δήμου Ans εισάγοντας σε αυτόν υποχρέωση «αποκλειστικής ουδετερότητας» στον χώρο εργασίας, υπό την έννοια ότι απαγορεύεται σε όλους τους εργαζομένους του Δήμου να φέρουν, στον χώρο αυτόν, οιοδήποτε εμφανές σύμβολο δυνάμενο να αποκαλύψει τις πεποιθήσεις τους, μεταξύ άλλων δε τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις τους, ανεξαρτήτως του αν έρχονται σε επαφή με το κοινό.

Εκτιμώντας ότι υπέστη δυσμενή διάκριση λόγω της θρησκείας της, η OP άσκησε αγωγή για άρση της προσβολής και παράλειψή της στο μέλλον ενώπιον του tribunal du travail de Liège (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου εργατικών διαφορών Λιέγης, Βέλγιο).

Κατά το αιτούν δικαστήριο, η απαγόρευση να φέρει μουσουλμανική μαντίλα την οποία επέβαλε στην OP ο εργοδότης της κατ' εφαρμογήν του κανονισμού εργασίας δημιουργεί διαφορετική μεταχείριση η οποία συνιστά δυσμενή διάκριση, κατά την έννοια της οδηγίας 2000/78³³⁷. Το εν λόγω δικαστήριο, διατηρώντας αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της επίμαχης διατάξεως του κανονισμού εργασίας με την ανωτέρω οδηγία, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται ότι εσωτερικός κανόνας δημοτικής αρχής ο οποίος απαγορεύει, γενικώς και αδιακρίτως, στα μέλη του προσωπικού της αρχής αυτής την εμφανή χρήση, στον χώρο εργασίας, οιοδήποτε σύμβολο αποκαλύπτει, μεταξύ άλλων, φιλοσοφικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις μπορεί να δικαιολογηθεί από τη βούληση της εν λόγω αρχής να καθιερώσει ένα απολύτως ουδέτερο διοικητικό περιβάλλον, υπό την προϋπόθεση ότι ο συγκεκριμένος κανόνας είναι πρόσφορος, αναγκαίος και αναλογικός σε σχέση με το πλαίσιο αυτό και λαμβανομένων υπόψη των διαφόρων δικαιωμάτων και συμφερόντων που εμπλέκονται.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο απορρίπτει, βάσει των πραγματικών στοιχείων που εξέθεσε το αιτούν δικαστήριο, το ενδεχόμενο άμεσης διακρίσεως και στη συνέχεια υπενθυμίζει ότι εσωτερικός κανόνας τον οποίο έχει θεσπίσει ο εργοδότης, όπως ο επίμαχος στην υπόθεση της κύριας δίκης, μπορεί να συνιστά έμμεση διαφορετική μεταχείριση λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/78, εφόσον αποδεικνύεται ότι η υποχρέωση την οποία περιέχει ο κανόνας αυτός, καίτοι εκ πρώτης όψεως ουδέτερη, συνεπάγεται, εν τοις πράγμασι, τη μειονεκτική μεταχείριση των προσώπων που ασπάζονται ορισμένη θρησκεία ή έχουν ορισμένες πεποιθήσεις.

Εντούτοις, μια τέτοια διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά έμμεση διάκριση εφόσον, σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', σημείο i, της οδηγίας 2000/78, δικαιολογείται αντικειμενικώς από θεμιτό σκοπό και εφόσον τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

Κατά πρώτον, κατά το Δικαστήριο, διάταξη κανονισμού εργασίας δημόσιας αρχής, όπως η επίμαχη εν προκειμένω, μπορεί να θεωρηθεί ότι επιδιώκει θεμιτό σκοπό, κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως.

³³⁷ Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

Πράγματι, ελλείπει συναιδέσεως σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, κάθε κράτος μέλος, συμπεριλαμβανομένων, κατά περίπτωση, των τοπικών ή περιφερειακών οντοτήτων του, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων που τους αναγνωρίζονται, πρέπει να διαθέτει περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά την αντίληψη περί ουδετερότητας της δημόσιας υπηρεσίας την οποία προτίθεται να προωθήσει στον χώρο εργασίας. Αυτό το περιθώριο εκτιμήσεως παρέχει στα κράτη μέλη και στις τοπικές ή περιφερειακές οντότητές τους τη δυνατότητα να συνεκτιμούν το δικό τους ιδιαίτερο πλαίσιο, λαμβανομένης υπόψη της ποικιλομορφίας των προσεγγίσεών τους ως προς τη θέση που προτίθενται να αναγνωρίσουν, εντός αυτών, στη θρησκεία ή στις φιλοσοφικές πεποιθήσεις στον δημόσιο τομέα. Ωστόσο, εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια και στα δικαστήρια της Ένωσης να εξακριβώνουν αν τα μέτρα που λαμβάνονται σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο δικαιολογούνται επί της αρχής και είναι αναλογικά.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η διάταξη του κανονισμού εργασίας πρέπει να είναι ικανή να διασφαλίσει την ορθή εφαρμογή του σκοπού που επιδιώκει ο εργοδότης. Συναφώς, εναπόκειται, κατ' αρχάς, στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν ο Δήμος Aps επιδιώκει τον σκοπό της «αποκλειστικής ουδετερότητας» κατά τρόπο πραγματικά συνεπή και συστηματικό έναντι του συνόλου των εργαζομένων.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο θεμιτός σκοπός ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση, μέσω μιας τέτοιας πολιτικής «αποκλειστικής ουδετερότητας», ενός απολύτως ουδέτερου διοικητικού περιβάλλοντος μπορεί να επιδιωχθεί αποτελεσματικά μόνον εφόσον δεν επιτρέπεται καμία εμφανής εκδήλωση πεποιθήσεων, μεταξύ άλλων δε φιλοσοφικών ή θρησκευτικών πεποιθήσεων, κατά τις επαφές των εργαζομένων με τους χρήστες της δημόσιας υπηρεσίας ή με τους λοιπούς εργαζομένους. Πράγματι, η χρήση οιασδήποτε συμβόλου, έστω και μικρού μεγέθους, θέτει εν αμφιβόλω την καταλληλότητα του μέτρου για την επίτευξη του φερόμενου ως επιδιωκόμενου σκοπού και συνεπώς κλονίζει την ίδια τη συνέπεια της πολιτικής αυτής.

Τέλος, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί, υπό το πρίσμα του συνόλου των χαρακτηριστικών στοιχείων του πλαισίου εντός του οποίου θεσπίσθηκε ο κανόνας αυτός, σε στάθμιση των εμπλεκόμενων συμφερόντων λαμβάνοντας υπόψη, αφενός, τα κρίσιμα θεμελιώδη δικαιώματα και αρχές, και, αφετέρου, την αρχή της ουδετερότητας που σκοπεί να διασφαλίσει στους χρήστες των υπηρεσιών της δημόσιας αρχής και στο προσωπικό της ένα διοικητικό περιβάλλον χωρίς εμφανείς εκδηλώσεις πεποιθήσεων, μεταξύ άλλων δε φιλοσοφικών ή θρησκευτικών πεποιθήσεων.

Απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2023, AP Assistenzprofis (C-518/22, EU:C:2023:956)

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική πολιτική – Ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία – Οδηγία 2000/78/ΕΚ – Άρθρο 2, παράγραφος 5 – Απαγόρευση διακρίσεων λόγω ηλικίας – Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία – Άρθρο 19 – Ανεξάρτητη διαβίωση και ένταξη στην κοινότητα – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 26 – Κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με αναπηρία – Υπηρεσίες προσωπικής βοήθειας σε άτομα με αναπηρία – Προσφορά θέσης εργασίας με καθορισμό ελάχιστου και μέγιστου ορίου ηλικίας του προς πρόσληψη προσώπου – Συνεκτίμηση των επιθυμιών και των συμφερόντων του ατόμου με αναπηρία – Δικαιολόγηση»

Τον Ιούλιο του 2018 η AP Assistenzprofis GmbH, πάροχος υποστηρικτικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών σε άτομα με αναπηρία, δημοσίευσε μια προσφορά θέσης εργασίας σύμφωνα με την οποία η Α., φοιτήτρια ηλικίας 28 ετών, αναζητούσε, για συνδρομή σε όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής, γυναίκες βοηθούς οι οποίες θα έπρεπε «κατά προτίμηση να είναι ηλικίας μεταξύ 18 και 30 ετών».

Η J.M.P., γεννηθείσα το 1968, υπέβαλε αίτηση υποψηφιότητας για τη θέση αυτή, η οποία όμως απερρίφθη από την AP Assistenzprofis.

Εκτιμώντας ότι υπέστη διάκριση λόγω ηλικίας, η J.M.P. άσκησε αγωγή κατά της AP Assistenzprofis ενώπιον του Arbeitsgericht Köln (δικαστηρίου εργατικών διαφορών Κολωνίας, Γερμανία) με αίτημα την επιδίκαση αποζημίωσης για την προκληθείσα ζημία. Το δικαστήριο αυτό έκανε δεκτή την αγωγή.

Κατόπιν της απόφασης του Landesarbeitsgericht Köln (δευτεροβάθμιου δικαστηρίου εργατικών διαφορών Κολωνίας, Γερμανία), με την οποία έγινε δεκτή η ασηθείσα από την AP Assistenzprofis έφεση, η J.M.P. άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, του Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών, Γερμανία).

Έχοντας αμφιβολίες ως προς τη δικαιολόγηση, βάσει της οδηγίας 2000/78³³⁸, της άμεσης διάκρισης λόγω ηλικίας που υπέστη η J.M.P. και επιθυμώντας να λάβει διευκρινίσεις όσον αφορά τον συμβιβασμό, υπό το πρίσμα της ίδιας οδηγίας, του δικαιώματος σε αποτελεσματική προστασία έναντι διακρίσεων λόγω ηλικίας με το δικαίωμα του ατόμου με αναπηρία σε αποτελεσματική προστασία έναντι διακρίσεων λόγω της αναπηρίας του, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο απαντά ότι η οδηγία 2000/78, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του άρθρου 26 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο αφορά την ένταξη των ατόμων με αναπηρίες, καθώς και του άρθρου 19 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία³³⁹, το οποίο επιγράφεται «Ανεξάρτητη διαβίωση και ένταξη στην κοινότητα», δεν αντιτίθεται στην πρόσληψη προσωπικού βοηθού με ηλικιακό κριτήριο, κατ' εφαρμογήν της οικείας εθνικής νομοθεσίας, υπό τον όρο ότι το μέτρο αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο αναλύει την επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας προκειμένου να κρίνει εάν αυτή δικαιολογείται βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78³⁴⁰.

Κατ' αρχάς, διαπιστώνει ότι η διαφορετική αυτή μεταχείριση απορρέει από μέτρο που προβλέπει η εθνική νομοθεσία³⁴¹, σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο 2, παράγραφος 5.

³³⁸ Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

³³⁹ Η Σύμβαση αυτή εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την απόφαση 2010/48/ΕΚ του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2010, L 23, σ. 35, στο εξής: Σύμβαση του ΟΗΕ).

³⁴⁰ Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, η οδηγία δεν θίγει τα μέτρα που προβλέπει ο εθνικός νόμος και τα οποία σε μια δημοκρατική κοινωνία είναι αναγκαία για την ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας και των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.

³⁴¹ Πρόκειται για το άρθρο 8, παράγραφος 1, του Sozialgesetzbuch, Neuntes Buch (IX) (κώδικα κοινωνικής ασφάλισης, βιβλίο IX), της 23ης Δεκεμβρίου 2016 (BGBl. 2016 I, σ. 3234, στο εξής: SGB IX), σε συνδυασμό με το άρθρο 33 του Sozialgesetzbuch, Erstes Buch (I) (κώδικα κοινωνικής ασφάλισης, βιβλίο I), της 11ης Δεκεμβρίου 1975 (BGBl. 1975 I, σ. 3015, στο εξής: SGB I), το οποίο προβλέπει ότι, κατά τη λήψη απόφασης σχετικά με τις υπηρεσίες προσωπικής βοήθειας και κατά την παροχή των υπηρεσιών αυτών, σκοπός των οποίων είναι η ενθάρρυνση της συμμετοχής του ατόμου με αναπηρία στο κοινωνικό γίνεσθαι, πρέπει να ικανοποιούνται οι θεμιτές επιθυμίες των δικαιούχων των υπηρεσιών, εφόσον είναι εύλογες και λαμβανομένων υπόψη της προσωπικής κατάστασης, της ηλικίας, του φύλου, της οικογένειας και των θρησκευτικών και ιδεολογικών αναγκών των εν λόγω δικαιούχων.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξετάζει εάν το μέτρο αυτό επιδιώκει τον σκοπό της «προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων» κατά τα οριζόμενα στη διάταξη αυτή.

Συναφώς, κατά το Δικαστήριο, η επίμαχη εθνική νομοθεσία επιδιώκει σκοπό που εξυπηρετεί την προστασία του αυτοπροσδιορισμού των ατόμων με αναπηρία, διασφαλίζοντας το δικαίωμά τους να εκφράζουν τις επιθυμίες τους και να προβαίνουν σε ελεύθερες επιλογές κατά τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις υπηρεσίες προσωπικής βοήθειας και κατά την παροχή των υπηρεσιών αυτών, δεδομένου ότι οι υπηρεσίες αυτές αφορούν όλους τους τομείς της ζωής και εισδύουν βαθιά στην προσωπική και ιδιωτική σφαίρα των επικουρούμενων προσώπων. Ο σκοπός αυτός εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78.

Πράγματι, το δικαίωμα έκφρασης επιθυμιών και ελεύθερης επιλογής συγκεκριμενοποιεί το δικαίωμα ένταξης των ατόμων με αναπηρία, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 26 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Επιπλέον, ο σεβασμός του αυτοπροσδιορισμού των ατόμων με αναπηρία αποτελεί σκοπό που κατοχυρώνεται στο άρθρο 19 της Σύμβασης του ΟΗΕ, επίκληση των διατάξεων της οποίας είναι δυνατή προκειμένου να ερμηνευθούν οι διατάξεις της οδηγίας 2000/78.

Τέλος, το Δικαστήριο εξετάζει εάν η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης διαφορετική μεταχείριση απορρέει από μέτρο αναγκαίο για την προστασία του εν λόγω δικαιώματος στον αυτοπροσδιορισμό.

Το Δικαστήριο επισημαίνει, συναφώς, ότι, σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η συνεκτίμηση της προτίμησης για ορισμένη ηλικιακή ομάδα την οποία εκφράζει το άτομο με αναπηρία είναι ικανή να προαγάγει τον σεβασμό του δικαιώματός του στον αυτοπροσδιορισμό κατά την παροχή των εν λόγω υπηρεσιών προσωπικής βοήθειας, καθόσον ευλόγως αναμένεται ότι ένα πρόσωπο που ανήκει στην ίδια ηλικιακή ομάδα με το άτομο με αναπηρία θα ενταχθεί ευκολότερα στο προσωπικό, κοινωνικό και πανεπιστημιακό περιβάλλον του τελευταίου.

Επομένως, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων στις οποίες οφείλει να προβεί το αιτούν δικαστήριο υπό το πρίσμα του συνόλου των περιστάσεων της υπόθεσης της κύριας δίκης, η διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας απορρέει, εν προκειμένω, από μέτρο αναγκαίο για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78 και, ως εκ τούτου, μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει της διάταξης αυτής.

3. Οργάνωση του χρόνου εργασίας

Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2023, Sparkasse Südpfalz (C-206/22, EU:C:2023:984)

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων – Οργάνωση του χρόνου εργασίας – Άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Οδηγία 2003/88/ΕΚ – Άρθρο 7 – Δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών – Ιός SARS-CoV-2 – Μέτρο καραντίνας – Αδυναμία μεταφοράς της ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών που χορηγήθηκε για χρονικό διάστημα το οποίο συνέπιπτε με περίοδο καραντίνας»

Ο TF, υπάλληλος της Sparkasse Südpfalz από το 2003, έλαβε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών για το χρονικό διάστημα από τις 3 έως τις 11 Δεκεμβρίου 2020.

Μία ημέρα πριν ξεκινήσει η άδεια, η γερμανική αρμόδια αρχή επέβαλε στον TF, δυνάμει των εθνικών υγειονομικών μέτρων για την καταπολέμηση της εξάπλωσης του ιού SARS-CoV-2, καραντίνα για την περίοδο από τις 2 έως τις 11 Δεκεμβρίου 2020 λόγω του ότι είχε έρθει σε επαφή με άτομο που είχε προσβληθεί από τον ιό.

Στις 4 Μαρτίου 2021, ο TF ζήτησε από τον εργοδότη του τη μεταφορά των ημερών ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών οι οποίες του είχαν χορηγηθεί για το χρονικό διάστημα που συνέπιπτε με την περίοδο κατά την οποία βρισκόταν σε καραντίνα.

Δεδομένου ότι το αίτημα μεταφοράς των ημερών δεν ικανοποιήθηκε, ο TF άσκησε αγωγή ενώπιον του Arbeitsgericht Ludwigshafen am Rhein (δικαστηρίου εργατικών διαφορών Ludwigshafen am Rhein, Γερμανία), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου.

Στο πλαίσιο της ένδικης αυτής διαφοράς, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον η νομολογία των γερμανικών δικαστηρίων, βάσει της οποίας η καραντίνα δεν ισοδυναμεί με ανικανότητα προς εργασία που θα υποχρέωνε τον εργοδότη να μεταφέρει τις χορηγηθείσες ημέρες άδειας συνάδει με το κατοχυρωμένο από το δίκαιο της Ένωσης δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών.

Το Δικαστήριο αποφαινεται επί της προδικαστικής παραπομπής του αιτούντος δικαστηρίου και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μια τέτοια εθνική πρακτική, που δεν επιτρέπει τη μεταφορά των ημερών άδειας οι οποίες χορηγήθηκαν σε εργαζόμενο που, χωρίς να ασθενεί, βρισκόταν κατά το ίδιο χρονικό διάστημα σε καραντίνα, συμβιβάζεται με το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεκριμενοποιείται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88³⁴².

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, αφού υπενθυμίζει τον διττό σκοπό τον οποίο υπηρετεί το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών, δηλαδή, αφενός, να παρέχεται στον εργαζόμενο η δυνατότητα να αναπαυθεί από την εκτέλεση των καθηκόντων που έχει αναλάβει δυνάμει της σύμβασης εργασίας του και, αφετέρου, να έχει ο εργαζόμενος στη διάθεσή του χρόνο για χαλάρωση και αναψυχή, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το μέτρο καραντίνας το οποίο προβλέπεται από το γερμανικό δίκαιο επιδιώκει διαφορετικό σκοπό. Ειδικότερα, το συγκεκριμένο μέτρο αποσκοπεί στην αποτροπή της εξάπλωσης μεταδοτικής νόσου μέσω της απομόνωσης των ατόμων που ενδέχεται να παρουσιάσουν τα συμπτώματά της.

Δεύτερον, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι ένα τέτοιο μέτρο συνιστά, όπως και η επέλευση ανικανότητας προς εργασία λόγω ασθένειας, γεγονός απρόβλεπτο και ανεξάρτητο από τη βούληση του προσώπου το οποίο αφορά.

Η περίπτωση όμως του εργαζομένου που τίθεται μεν σε καραντίνα επειδή είχε έρθει σε επαφή με άτομο το οποίο είχε προσβληθεί από τον ιό SARS-CoV-2, πλην όμως δεν βρίσκεται ο ίδιος σε κατάσταση ανικανότητας προς εργασία πιστοποιούμενης από ιατρική βεβαίωση, διαφέρει από εκείνη του εργαζομένου που τελεί σε αναρρωτική άδεια και υφίσταται σωματικούς ή ψυχολογικούς περιορισμούς οφειλόμενους στην ασθένειά του. Συνεπώς, ο σκοπός του μέτρου της καραντίνας δεν είναι, κατ' αρχήν, συγκρίσιμος με εκείνον της αναρρωτικής άδειας. Ως εκ τούτου, η καραντίνα δεν μπορεί, αυτή καθεαυτήν, να παρακωλύσει την υλοποίηση των σκοπών της ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών.

Τρίτον, κατά το Δικαστήριο, μολοντί η επιβολή καραντίνας ενδέχεται να επηρεάσει τις συνθήκες υπό τις οποίες ο εργαζόμενος διαθέτει τον ελεύθερο χρόνο του, δεν θίγει εντούτοις, από μόνη της, το δικαίωμα του εργαζομένου να κάνει πράγματι χρήση της ετήσιας άδειάς του μετ' αποδοχών. Τούτο διότι, κατά τη διάρκεια της ετήσιας άδειας, ο εργαζόμενος δεν πρέπει να υπέχει, έναντι του

³⁴² Οδηγία 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9).

εργοδότη του, καμία υποχρέωση ικανή να τον εμποδίσει να ασχοληθεί, ελεύθερα και αδιαλείπτως, με τα ενδιαφέροντά του προκειμένου να εξουδετερώσει τα αποτελέσματα που έχει η εργασία επί της ασφάλειας και της υγείας του.

Επομένως, ο εργοδότης δεν οφείλει να αντισταθμίσει τα μειονεκτήματα τα οποία οφείλονται σε απρόβλεπτο γεγονός, όπως η επιβολή καραντίνας από δημόσια αρχή, που εμποδίζει τον υπάλληλό του να επωφεληθεί πλήρως του δικαιώματός του σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών. Πράγματι, στόχος της οδηγίας 2003/88 δεν είναι να δικαιολογείται η χορήγηση πρόσθετων αδειών στον εργαζόμενο για οποιοδήποτε γεγονός το οποίο είναι ικανό να τον εμποδίσει να απολαύσει πλήρως και με τον τρόπο που επιθυμεί μια περίοδο ανάπαυσης ή χαλάρωσης, προκειμένου να διασφαλίζεται ο σκοπός της ετήσιας άδειας.

XV. Προστασία των καταναλωτών ³⁴³

1. Καταχρηστικές ρήτρες

Απόφαση της 12 Ιανουαρίου 2023, D.V. (Δικηγορική αμοιβή – Αρχή της ωριαίας χρεώσεως) (C-395/21, EU:C:2023:14)

«Προδικαστική παραπομπή – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Σύμβαση παροχής νομικών υπηρεσιών συναφθείσα μεταξύ δικηγόρου και καταναλωτή – Άρθρο 4, παράγραφος 2 – Διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών – Εξαίρεση των ρητρών που αφορούν το κύριο αντικείμενο της σύμβασης – Συμβατική ρήτρα που καθορίζει το ύψος της δικηγορικής αμοιβής σύμφωνα με την αρχή της ωριαίας χρεώσεως – Άρθρο 6, παράγραφος 1 – Εξουσίες του εθνικού δικαστή σε περίπτωση ρήτρας που κρίνεται καταχρηστική»

Ο Μ.Α. συνήψε ως καταναλωτής πέντε συμβάσεις παροχής νομικών υπηρεσιών εξ επαχθούς αιτίας με τη δικηγόρο D.V. Καθεμία από τις εν λόγω συμβάσεις προέβλεπε ότι το ύψος της δικηγορικής αμοιβής έπρεπε να υπολογίζεται σύμφωνα με την αρχή της ωριαίας χρεώσεως, η οποία καθορίστηκε στα 100 ευρώ για κάθε ώρα παροχής συμβουλευτικών ή νομικών υπηρεσιών στον Μ.Α.

Επειδή δεν έλαβε το σύνολο της ζητηθείσας αμοιβής, η D.V. άσκησε αγωγή ενώπιον του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου με αίτημα να υποχρεωθεί ο Μ.Α. να καταβάλει την οφειλόμενη δικηγορική αμοιβή για τις παρασχεθείσες νομικές υπηρεσίες. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο ικανοποίησε εν μέρει το αίτημα της D.V., διαπιστώνοντας ωστόσο τον καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας περί τιμής των υπηρεσιών που είχαν παρασχεθεί, και μείωσε κατά το ήμισυ τη ζητηθείσα αμοιβή. Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε από το εφετείο και, κατόπιν τούτου, η D.V. άσκησε αναίρεση ενώπιον Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Ανώτατο Δικαστήριο της Λιθουανίας).

Κατόπιν της υποβολής προδικαστικού ερωτήματος από το εν λόγω δικαστήριο, το Δικαστήριο αποφαινεται επί της ερμηνείας της οδηγίας 93/13 ³⁴⁴. Στην απόφασή του, εξετάζει ιδίως την απαίτηση περί διαφάνειας των ρητρών που αφορούν το κύριο αντικείμενο των συμβάσεων παροχής νομικών υπηρεσιών και τις συνέπειες της διαπιστώσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περί τιμής αυτών των υπηρεσιών.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ρήτρα σύμβασης παροχής νομικών υπηρεσιών μεταξύ δικηγόρου και καταναλωτή που καθορίζει την τιμή των παρεχόμενων υπηρεσιών σύμφωνα με την

³⁴³ Πρέπει επίσης να επισημανθούν στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου οι ακόλουθες αποφάσεις: απόφαση της 8ης Ιουνίου 2023, **UFC – Que choisir και CLCV** (C-407/21, [EU:C:2023:449](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο X.5 «Οργανωμένα ταξίδια, διακοπές και περιηγήσεις», και απόφαση της 30ής Μαρτίου 2023, **Green Network (Διαταγή επιστροφής εξόδων)** (C-5/22, [EU:C:2023:273](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XVI «Ενέργεια».

³⁴⁴ Άρθρο 3, παράγραφος 1, άρθρο 4, παράγραφος 2, άρθρο 6, παράγραφος 1, και άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

αρχή της ωριαίας χρεώσεως εμπίπτει στο «κύριο αντικείμενο της σύμβασης» δυνάμει της οδηγίας 93/13³⁴⁵.

Εν συνεχεία, εξετάζοντας εάν η εν λόγω ρήτρα, η οποία δεν περιλαμβάνει άλλες πληροφορίες πέραν της εφαρμοζόμενης ωριαίας χρεώσεως, πληροί την απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως³⁴⁶, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, λαμβανομένης υπόψη της φύσεως των υπηρεσιών που αποτελούν αντικείμενο συμβάσεως παροχής νομικών υπηρεσιών, είναι συχνά δυσχερές, αν όχι αδύνατον, να προβλέψει ο επαγγελματίας, ήδη από τη σύναψη της συμβάσεως, τον ακριβή αριθμό των ωρών που θα απαιτηθούν για την εκτέλεση της συμβάσεως και, επομένως, το συνολικό πραγματικό κόστος των υπηρεσιών του. Ωστόσο, καίτοι δεν μπορεί να απαιτηθεί από έναν επαγγελματία να ενημερώσει τον καταναλωτή για τις τελικές οικονομικές συνέπειες της δεσμεύσεώς του, οι οποίες εξαρτώνται από μελλοντικά, απρόβλεπτα και ανεξάρτητα από τη θέληση του επαγγελματία γεγονότα, ο επαγγελματίας υποχρεούται να γνωστοποιεί στον καταναλωτή, πριν από τη σύναψη της συμβάσεως, τις πληροφορίες που του επιτρέπουν να λάβει την απόφασή του με σύνεση και με πλήρη επίγνωση, αφενός, της πιθανότητας να προκύψουν τέτοια γεγονότα και, αφετέρου, των ενδεχόμενων συνεπειών των γεγονότων αυτών όσον αφορά τη διάρκεια της επίμαχης παροχής νομικών υπηρεσιών.

Οι πληροφορίες αυτές, οι οποίες ενδέχεται να διαφέρουν, αφενός, ανάλογα με το αντικείμενο και τη φύση των παροχών που προβλέπονται στη σύμβαση παροχής νομικών υπηρεσιών και, αφετέρου, ανάλογα με τους εφαρμοστέους επαγγελματικούς και δεοντολογικούς κανόνες, πρέπει να περιλαμβάνουν στοιχεία που να παρέχουν στον καταναλωτή τη δυνατότητα να εκτιμήσει κατά προσέγγιση το συνολικό κόστος των υπηρεσιών. Τέτοια στοιχεία θα μπορούσαν να είναι μια εκτίμηση του προβλέψιμου ή ελάχιστου αριθμού ωρών που απαιτούνται για την παροχή ορισμένης υπηρεσίας ή η ανάληψη υποχρέωσης αποστολής, ανά εύλογα χρονικά διαστήματα, τιμολογίων ή περιοδικών εκθέσεων που αναφέρουν τον αριθμό των ωρών παρασχεθείσας εργασίας. Το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των κρίσιμων στοιχείων που αφορούν τη σύναψη της συμβάσεως, αν οι πληροφορίες που παρέσχε ο επαγγελματίας πριν από τη σύναψη της συμβάσεως ήταν οι ενδεδειγμένες.

Επομένως, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν πληροί την απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως ρήτρα η οποία καθορίζει την τιμή σύμφωνα με την αρχή της ωριαίας χρεώσεως χωρίς να γνωστοποιούνται στον καταναλωτή, πριν από τη σύναψη της επίμαχης συμβάσεως, πληροφορίες που του επιτρέπουν να λάβει την απόφασή του με σύνεση και πλήρη επίγνωση των οικονομικών συνεπειών που συνεπάγεται η σύναψη της συμβάσεως.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας συμβάσεως που έχει συναφθεί με καταναλωτή στηρίζεται σε συνολική αξιολόγηση, κατά την οποία δεν λαμβάνεται υπόψη μόνον η τυχόν έλλειψη διαφάνειας της ρήτρας. Πλην όμως, τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια να διασφαλίζουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας των καταναλωτών³⁴⁷.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ρήτρα συμβάσεως παροχής νομικών υπηρεσιών με την οποία καθορίζεται, σύμφωνα με την αρχή της ωριαίας χρεώσεως, η τιμή των επίμαχων υπηρεσιών και η οποία εμπίπτει, ως εκ τούτου, στο κύριο αντικείμενο της οικείας συμβάσεως δεν πρέπει να θεωρείται καταχρηστική³⁴⁸ απλώς και μόνο για τον λόγο ότι δεν πληροί την απαίτηση

³⁴⁵ Κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2.

³⁴⁶ Απαίτηση που διατυπώνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.

³⁴⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13.

³⁴⁸ Βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13.

περί διαφάνειας, εκτός αν το κράτος μέλος το δίκαιο του οποίου εφαρμόζεται στην επίμαχη σύμβαση έχει ρητώς προβλέψει ότι ο χαρακτηρισμός «καταχρηστική ρήτρα» απορρέει εκ μόνου του γεγονότος αυτού.

Τέλος, όσον αφορά τις συνέπειες της διαπιστώσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περί τιμής, το Δικαστήριο σημειώνει ότι ο εθνικός δικαστής υποχρεούται να μην εφαρμόσει την εν λόγω ρήτρα, εκτός εάν ο καταναλωτής αντιτίθεται σε αυτό.

Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι όταν, κατ'εφαρμογήν των σχετικών διατάξεων του εσωτερικού δικαίου, οι συμβάσεις δεν θα μπορούσαν να εξακολουθήσουν να ισχύουν μετά την απαλοιφή της ρήτρας περί τιμής και εφόσον αυτές οι υπηρεσίες παρασχέθηκαν, η οδηγία 93/13³⁴⁹ δεν αντιτίθεται στην ακύρωσή τους, ούτε εμποδίζουν τον εθνικό δικαστή να επαναφέρει τα πράγματα στην κατάσταση στην οποία θα βρισκόταν ο καταναλωτής ελλείψει της επίμαχης ρήτρας, έστω και αν αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μη λάβει ο επαγγελματίας καμία αμοιβή για τις υπηρεσίες του.

Όσον αφορά τις συνέπειες που θα μπορούσε να συνεπάγεται για τον καταναλωτή η ακύρωση των επίμαχων στην υπόθεση της κύριας δίκης συμβάσεων, το Δικαστήριο υπενθυμίζει τη νομολογία του κατά την οποία, όσον αφορά δανειακή σύμβαση, η ακύρωση τέτοιου είδους συμβάσεως στο σύνολό της θα καθιστούσε κατ' αρχήν αμέσως απαιτητό το εναπομένον ποσό του δανείου σε βαθμό που θα μπορούσε να υπερβεί τις οικονομικές δυνατότητες του καταναλωτή και να έχει ιδιαιτέρως επιζήμιες συνέπειες γι' αυτόν³⁵⁰. Ωστόσο, ο ιδιαίτερα επιζήμιος χαρακτήρας της ακυρώσεως μιας συμβάσεως δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στις αμιγώς χρηματικές συνέπειες.

Πράγματι, η ακύρωση συμβάσεως παροχής νομικών υπηρεσιών που έχουν ήδη παρασχεθεί δεν αποκλείεται να περιαγάγει τον καταναλωτή σε κατάσταση ανασφάλειας δικαίου, ιδίως στην περίπτωση που το εθνικό δίκαιο παρέχει στον επαγγελματία τη δυνατότητα να αξιώσει αμοιβή για τις υπηρεσίες αυτές βάσει διαφορετικής βάσεως από εκείνη της ακυρωθείσας συμβάσεως. Επιπλέον, και βάσει του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου, η ακυρότητα της συμβάσεως θα μπορούσε ενδεχομένως να επηρεάσει το κύρος και την αποτελεσματικότητα των πράξεων που διενεργήθηκαν δυνάμει αυτής.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, στην περίπτωση που η ακύρωση των επίμαχων συμβάσεων στο σύνολό τους θα είχε ιδιαιτέρως επιζήμιες συνέπειες για τον καταναλωτή, στοιχείο που εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να επαληθεύσει, η οδηγία 93/13³⁵¹ δεν εμποδίζει τον εθνικό δικαστή να θεραπεύσει την ακυρότητα της καταχρηστικής ρήτρας αντικαθιστώντας τη με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου ή εφαρμοστέα σε περίπτωση συμφωνίας των συμβαλλομένων στις εν λόγω συμβάσεις. Αντιθέτως, η εν λόγω οδηγία αντιτίθεται στο να αντικαθιστά ο εθνικός δικαστής την ακυρωθείσα καταχρηστική ρήτρα με δικαστική εκτίμηση του ύψους της αμοιβής που οφείλεται για τις επίμαχες υπηρεσίες.

³⁴⁹ Άρθρο 6, παράγραφος 1, και άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13.

³⁵⁰ Πρβλ. απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, [EU:C:2020:138](#), σκέψη 63 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία.

³⁵¹ Άρθρο 6, παράγραφος 1, και άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13.

**Απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2023, Všeobecná úverová banka (C-598/21,
EU:C:2023:845)**

«Προδικαστική παραπομπή – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Σύμβαση καταναλωτικής πίστωσης – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Άρθρο 1, παράγραφος 2 – Συμβατική ρήτρα που απηχεί διάταξη αναγκαστικού δικαίου – Άρθρο 3, παράγραφος 1, άρθρο 4, παράγραφος 1, άρθρο 6, παράγραφος 1, και άρθρο 7, παράγραφος 1 – Ρήτρα πρόωρης λύσεως – Δικαστικός έλεγχος – Αναλογικότητα υπό το πρίσμα της αθετήσεως από τον καταναλωτή των συμβατικών υποχρεώσεών του – Άρθρα 7 και 38 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Σύμβαση της οποίας η εκπλήρωση διασφαλίζεται με τη σύσταση εμπράγματης ασφάλειας – Εξωδικαστικός πλειστηριασμός της κατοικίας του καταναλωτή»

Οι SP και CI, εκκαλούντες της κύριας δίκης, συνήψαν καταναλωτικό δάνειο αποπληρωτέο εντός περιόδου 20 ετών, εξασφαλισμένο με εμπράγματη ασφάλεια επί ακινήτου, επί της οικογενειακής κατοικίας στην οποία κατοικούσαν.

Λιγότερο από ένα έτος μετά τη σύναψη της συμβάσεως, δεδομένου ότι οι εκκαλούντες της κύριας δίκης κατέστησαν υπερήμεροι, ο δανειστής απαίτησε την αποπληρωμή του συνόλου των ποσών που οφείλονταν δυνάμει της συμβάσεως πιστώσεως, βάσει ρήτρας πρόωρης λύσεως που περιλαμβανόταν στην εν λόγω σύμβαση. Εν συνεχεία, ο δανειστής συνέχισε την εκτέλεση του δικαιώματός του εμπράγματης ασφάλειας με εξωδικαστικό πλειστηριασμό του ακινήτου επί του οποίου είχε συσταθεί η ασφάλεια.

Επιληφθέν αιτήσεως των εκκαλούντων περί αναστολής του πλειστηριασμού, το Okresný súd Prešov (πρωτοδικείο Prešov, Σλοβακία) απέρριψε την αίτησή τους με μια πρώτη απόφαση, την οποία επικύρωσε εν συνεχεία, κατόπιν αναπομπής, παρά την εξαφάνισή της από το Krajský súd v Prešove (περιφερειακό δικαστήριο Prešov, Σλοβακία). Οι εκκαλούντες άσκησαν έφεση κατά της δεύτερης αυτής αποφάσεως ενώπιον του περιφερειακού δικαστηρίου Prešov, ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου. Κατά το αιτούν δικαστήριο, η εθνική ρύθμιση που επιτρέπει την εξωδικαστική εκτέλεση του δικαιώματος εμπράγματης ασφάλειας μέσω πλειστηριασμού του βεβαρημένου ακινήτου που αποτελεί την κατοικία των καταναλωτών ενδέχεται να αντιβαίνει στην οδηγία 93/13 καθώς και στην αρχή της αναλογικότητας.

Στην απόφασή του, το Δικαστήριο ερμηνεύει την οδηγία 93/13³⁵² και, ειδικότερα, την έκταση του δικαστικού ελέγχου του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περί πρόωρης λύσεως περιλαμβανόμενης σε σύμβαση καταναλωτικής πίστωσης, όταν η εν λόγω ρήτρα επιτρέπει τον εξωδικαστικό πλειστηριασμό της οικογενειακής κατοικίας του καταναλωτή.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η ρήτρα περί πρόωρης λύσεως της συμβάσεως η οποία παρέχει στον πιστωτή τη δυνατότητα να ζητήσει την πρόωρη εξόφληση του συνόλου του οφειλόμενου υπολοίπου σε περίπτωση αθετήσεως εκ μέρους του οφειλέτη των συμβατικών του υποχρεώσεων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13. Υπογραμμίζει ότι, υπό την επιφύλαξη εξακριβώσεως από το αιτούν δικαστήριο, η ρήτρα αυτή δεν πρέπει να χαρακτηριστεί ως ρήτρα «που απηχ[εί] νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου», κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13. Πράγματι, μολονότι η ίδια αυτή ρήτρα

³⁵² Βλ., μεταξύ άλλων, άρθρο 3, παράγραφος 1, άρθρο 4, παράγραφος 2, άρθρο 6, παράγραφος 1, και άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

επαναλαμβάνει ορισμένες διατάξεις του εθνικού δικαίου ³⁵³, οι διατάξεις αυτές δεν είναι αναγκαστικού δικαίου και δεν πληρούν τη δεύτερη προϋπόθεση που θέτει το ως άνω άρθρο 1, παράγραφος 2, προκειμένου να εφαρμοσθεί η εξαίρεση που προβλέπει η εν λόγω διάταξη.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο υπενθυμίζει τους γενικούς κανόνες που διέπουν τον δικαστικό έλεγχο του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών που εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 και, ακολούθως, υπενθυμίζει τα κριτήρια βάσει των οποίων ο εθνικός δικαστής μπορεί να διαπιστώσει τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας μακροχρόνιας συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου η οποία καθορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ο πιστωτής δικαιούται να απαιτήσει την πρόωρη εξόφλησή του, όπως είναι η ρήτρα περί πρόωρης λύσεως της συμβάσεως.

Επομένως, είναι σημαντικό, κατά την εκτίμηση αυτή, το ζήτημα, πρώτον, εάν η ευχέρεια που παρέχεται στον επαγγελματία να απαιτήσει ολόκληρο το ποσό του δανείου προϋποθέτει τη μη εκπλήρωση από τον καταναλωτή υποχρεώσεως έχουσας ουσιώδη σημασία στο πλαίσιο της επίμαχης συμβατικής σχέσεως και, δεύτερον, εάν η ευχέρεια αυτή προβλέπεται για τις περιπτώσεις στις οποίες η κατά τα ανωτέρω μη εκπλήρωση έχει αρκούντως σοβαρό χαρακτήρα δεδομένης της διάρκειας και του ύψους του δανείου. Είναι επίσης σημαντικό να διευκρινισθεί, τρίτον, εάν η ευχέρεια του επαγγελματία παρεκκλίνει από τους κανόνες του κοινού δικαίου που έχουν συναφώς εφαρμογή ελλείψει ειδικών συμβατικών ρυθμίσεων και, τέταρτον, εάν το εθνικό δίκαιο προβλέπει κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα στον καταναλωτή, εις βάρος του οποίου εφαρμόζεται μια τέτοια ρήτρα, να άρει τις συνέπειες που απορρέουν από την πρόωρη λήξη του δανείου.

Ως εκ τούτου, κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περί πρόωρης λύσεως της συμβάσεως, ο εθνικός δικαστής οφείλει, μεταξύ άλλων, να εξετάσει τον αναλογικό χαρακτήρα της ευχέρειας που παρέχεται στον πιστωτή να απαιτήσει, δυνάμει της ρήτρας αυτής, το σύνολο των οφειλόμενων βάσει της συμβάσεως ποσών. Επομένως, ο εθνικός δικαστής πρέπει να λάβει υπόψη ιδίως τον βαθμό στον οποίο ο καταναλωτής αθετεί τις συμβατικές του υποχρεώσεις, όπως το ποσό των ληξιπρόθεσμων δόσεων που δεν έχουν καταβληθεί σε σχέση με το συνολικό ποσό της πιστώσεως και τη διάρκεια της συμβάσεως.

Ωστόσο, τα προαναφερθέντα κριτήρια δεν είναι ούτε σωρευτικά ή διαζευκτικά ούτε εξαντλητικά. Επομένως, αφενός, κατά τον δικαστικό έλεγχο του αναλογικού χαρακτήρα της ρήτρας περί πρόωρης λύσεως της συμβάσεως, μπορούν να προστεθούν στα ανωτέρω και άλλα συμπληρωματικά κριτήρια, όπως η ενδεχόμενη συμβατική ανισορροπία που δημιουργεί η ρήτρα περί πρόωρης λύσεως της συμβάσεως και το γεγονός ότι η εφαρμογή της μπορεί, ενδεχομένως, να συνεπάγεται την είσπραξη από τον πιστωτή των οφειλόμενων βάσει της συμβάσεως ποσών με τον πλειστηριασμό της οικογενειακής κατοικίας του καταναλωτή εκτός οιασδήποτε δικαστικής διαδικασίας. Αφετέρου, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως των μέσων που παρέχουν στον καταναλωτή τη δυνατότητα να άρει τις συνέπειες που απορρέουν από την πρόωρη λήξη του δανείου, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη, ιδίως υπό το πρίσμα του θεμελιώδους δικαιώματος στον σεβασμό της κατοικίας ³⁵⁴, τις συνέπειες της αποβολής του καταναλωτή και της οικογενείας του από τη στέγη η οποία αποτελεί την κύρια κατοικία τους. Ως εκ τούτου, κατ' εφαρμογήν των κριτηρίων αυτών και λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των περιστάσεων υπό τις οποίες συνήφθη η σύμβαση, το εθνικό δικαστήριο θα μπορούσε να καταλήξει στο συμπέρασμα περί του καταχρηστικού χαρακτήρα της ρήτρας πρόωρης λύσεως της συμβάσεως εφόσον διαπιστώσει ότι ο επαγγελματίας μπορεί, δυνάμει της ρήτρας αυτής, να ασκήσει

³⁵³ Εν προκειμένω, το άρθρο 53, παράγραφος 9, και το άρθρο 565 του σλοβακικού αστικού κώδικα.

³⁵⁴ Άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

το δικαίωμά του να αξιώσει την πρόωρη εξόφληση του οφειλόμενου δυνάμει της δανειακής συμβάσεως υπολοίπου χωρίς να λάβει υπόψη τη σοβαρότητα της αθετήσεως από τον καταναλωτή των υποχρεώσεών του σε σχέση με το χορηγηθέν ποσό και τη διάρκεια του δανείου.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η οδηγία 93/13, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη ³⁵⁵, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας, κατά τον δικαστικό έλεγχο του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περί πρόωρης λύσεως η οποία περιέχεται σε σύμβαση καταναλωτικής πίστεως, δεν λαμβάνεται υπόψη ο αναλογικός χαρακτήρας της ευχέρειας που παρέχεται στον επαγγελματία να ασκήσει το δικαίωμα που αντλεί από τη ρήτρα αυτή, βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων. Μεταξύ των κριτηρίων αυτών περιλαμβάνονται κριτήρια που συνδέονται ιδίως με τη σοβαρότητα της εκ μέρους του καταναλωτή αθετήσεως των συμβατικών του υποχρεώσεων, όπως το ποσό των ληξιπρόθεσμων δόσεων που δεν καταβλήθηκαν σε σχέση με το συνολικό ποσό της πίστώσεως και τη διάρκεια της συμβάσεως, καθώς και με το ενδεχόμενο η ενεργοποίηση της ρήτρας να έχει ως αποτέλεσμα να μπορεί ο επαγγελματίας να προβεί στην είσπραξη των οφειλόμενων ποσών βάσει της εν λόγω ρήτρας διά πλειστηριασμού, εκτός οιασδήποτε δικαστικής διαδικασίας, της οικογενειακής κατοικίας του καταναλωτή.

2. Δικαίωμα υπαναχώρησης από συμβάσεις εξ αποστάσεως

Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), BMW Bank κ.λπ. (C-38/21, C-47/21 και C-232/21, EU:C:2023:1014)

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης αυτοκινήτου χωρίς υποχρέωση αγοράς – Οδηγία 2008/48/EK – Άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο δ' – Έννοια της σύμβασης χρηματοδοτικής μίσθωσης χωρίς υποχρέωση αγοράς του αντικειμένου της σύμβασης – Οδηγία 2002/65/EK – Άρθρο 1, παράγραφος 1, και άρθρο 2, στοιχείο β' – Έννοια της σύμβασης χρηματοοικονομικών υπηρεσιών – Οδηγία 2011/83/EE – Άρθρο 2, σημείο 6, και άρθρο 3, παράγραφος 1 – Έννοια της σύμβασης παροχής υπηρεσιών – Άρθρο 2, σημείο 7 – Έννοια της εξ αποστάσεως σύμβασης – Άρθρο 2, σημείο 8 – Έννοια της σύμβασης εκτός εμπορικού καταστήματος – Άρθρο 16, στοιχείο ιβ' – Εξαίρεση από το δικαίωμα υπαναχώρησης όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών ενοικίασης αυτοκινήτων – Σύμβαση πίστωσης για την αγορά αυτοκινήτου – Οδηγία 2008/48 – Άρθρο 10, παράγραφος 2 – Απαιτήσεις σχετικές με τις πληροφορίες που πρέπει να περιλαμβάνονται στη σύμβαση – Τεκμήριο συμμόρφωσης προς την υποχρέωση παροχής πληροφοριών στην περίπτωση χρήσης προβλεπόμενου από τη σχετική ρύθμιση υποδείγματος παροχής πληροφοριών – Έλλειψη οριζόντιου άμεσου αποτελέσματος οδηγίας – Άρθρο 14, παράγραφος 1 – Δικαίωμα υπαναχώρησης – Έναρξη της προθεσμίας υπαναχώρησης σε περίπτωση ελλειψών ή εσφαλμένων πληροφοριών – Καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης – Αποδυνάμωση του δικαιώματος υπαναχώρησης – Απαίτηση περί προηγούμενης επιστροφής του οχήματος σε περίπτωση άσκησης του δικαιώματος υπαναχώρησης ως προς συνδεδεμένη σύμβαση πίστωσης»

Οι τρεις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις εντάσσονται στο πλαίσιο ορισμένων διαφορών μεταξύ καταναλωτών και χρηματοπιστωτικών οργανισμών συνδεδεμένων με αντιπροσώπους αυτοκινήτων, σχετικά με το κύρος της ασκήσεως του δικαιώματός τους υπαναχώρησης από σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης αυτοκινήτου οχήματος χωρίς υποχρέωση αγοράς (υπόθεση C-38/21) και από διάφορες συμβάσεις πίστωσης προοριζόμενες για τη χρηματοδότηση της αγοράς μεταχειρισμένων αυτοκινήτων οχημάτων (υποθέσεις C-47/21 και C-232/21).

³⁵⁵ Άρθρα 7 και 38 του Χάρτη.

Στην υπόθεση C-38/21, ο VK μετέβη στις εγκαταστάσεις αντιπροσωπείας αυτοκινήτων BMW, όπου ένας υπάλληλος του εν λόγω αντιπροσώπου, ενεργών ως μεσίτης πιστώσεων για λογαριασμό της BMW Bank GmbH, του προσέφερε αυτοκίνητο όχημα υπό καθεστώς χρηματοδοτικής μίσθωσης και παρουσίασε τα διάφορα στοιχεία αυτού του είδους σύμβασης, όπως τη διάρκεια και τις μηνιαίες δόσεις. Τον Νοέμβριο του 2018, ο VK συνήψε, με τη χρήση μέσου επικοινωνίας εξ αποστάσεως, σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης με την BMW Bank σχετικά με αυτοκίνητο όχημα προοριζόμενο για ιδιωτική χρήση. Δυνάμει της σύμβασης αυτής, η οποία συνήφθη για διάστημα 24 μηνών και στηριζόταν στη χορήγηση δανείου από την BMW Bank, ο VK δεν ήταν υποχρεωμένος να αγοράσει το όχημα κατά τη λήξη της συμβατικής περιόδου. Στις 25 Ιουνίου 2019, ο VK δήλωσε ότι επιθυμούσε να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι η προθεσμία υπαναχώρησης των δεκατεσσάρων ημερών που προβλέπει το εθνικό δίκαιο δεν είχε ακόμη αρχίσει να τρέχει, λόγω του ανεπαρκούς και δυσανάγνωστου χαρακτήρα των πληροφοριών που έπρεπε να του παρασχεθούν δυνάμει του δικαίου αυτού.

Στις υποθέσεις C-47/21 και C-232/21, περισσότεροι καταναλωτές συνήψαν συμβάσεις δανείου για την αγορά μεταχειρισμένων επιβατικών αυτοκινήτων για ιδιωτική χρήση. Κατά την προετοιμασία και τη σύναψη των συμβάσεων αυτών, οι αντιπρόσωποι αυτοκινήτων από τους οποίους αγοράστηκαν τα οχήματα ενήργησαν ως μεσάζοντες της C. Bank AG (υπόθεση C-47/21) καθώς και της Volkswagen Bank GmbH και της Audi Bank (υπόθεση C-232/21). Στη συνέχεια, οι εν λόγω καταναλωτές υπαναχώρησαν από τις συναφθείσες δανειακές συμβάσεις, ζητώντας κατ' ουσίαν την επιστροφή των μηνιαίων δόσεων που είχαν καταβληθεί έως την ημερομηνία υπαναχώρησης. Κατά την άποψή τους, η προβλεπόμενη από το εθνικό δίκαιο προθεσμία υπαναχώρησης των δεκατεσσάρων ημερών δεν είχε ακόμη αρχίσει να τρέχει, δεδομένου ότι οι πληροφορίες σχετικά με το δικαίωμα υπαναχώρησης καθώς και οι λοιπές υποχρεωτικές πληροφορίες δεν τους είχαν κοινοποιηθεί δεόντως.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο διευκρινίζει, στο πλαίσιο σύμβασης χρηματοδοτικής μίσθωσης αυτοκινήτου οχήματος χωρίς υποχρέωση αγοράς για τον καταναλωτή, το πεδίο εφαρμογής των οδηγιών 2002/65³⁵⁶, 2008/48³⁵⁷ και 2011/83³⁵⁸ περί προστασίας των καταναλωτών, καθώς και το περιεχόμενο των εννοιών «σύμβαση παροχής υπηρεσιών», «σύμβαση εξ αποστάσεως» και «σύμβαση εκτός εμπορικού καταστήματος», κατά την τελευταία αυτή οδηγία. Επιπλέον, στο πλαίσιο συμβάσεων πίστωσης, αποφαινεται επί διαφόρων πτυχών της υποχρέωσης που υπέχουν οι πιστωτικοί φορείς, δυνάμει της οδηγίας 2008/48, να παρέχουν στους καταναλωτές πληροφορίες που αφορούν, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα υπαναχώρησης καθώς και τις συνέπειες της παροχής ανακριβών ή ελλιπών πληροφοριών για την άσκηση του δικαιώματος αυτού. Εξάλλου, το Δικαστήριο εξετάζει, πάντοτε στο πλαίσιο αυτό και δυνάμει της ίδιας οδηγίας, το ζήτημα της καταχρηστικής ασκήσεως από τον καταναλωτή του δικαιώματος υπαναχώρησης και το ζήτημα της αποδυνάμωσης του δικαιώματος αυτού.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

³⁵⁶ Οδηγία 2002/65/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Σεπτεμβρίου 2002, σχετικά με την εξ αποστάσεως εμπορία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών προς τους καταναλωτές και την τροποποίηση των οδηγιών 90/619/EOK του Συμβουλίου και των οδηγιών 97/7/EK και 98/27/EK (ΕΕ 2002, L 271, σ. 16).

³⁵⁷ Οδηγία 2008/48/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/EOK του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66).

³⁵⁸ Οδηγία 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2011, σχετικά με τα δικαιώματα των καταναλωτών, την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/EOK του Συμβουλίου και της οδηγίας 1999/44/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και την κατάργηση της οδηγίας 85/577/EOK του Συμβουλίου και της οδηγίας 97/7/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2011, L 304, σ. 64).

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο εξετάζει τη φύση σύμβασης χρηματοδοτικής μίσθωσης αυτοκινήτου οχήματος χωρίς υποχρέωση αγοράς για τον καταναλωτή, υπό το πρίσμα των οδηγιών 2002/65, 2008/48 και 2011/83.

Όσον αφορά, πρώτον, την οδηγία 2011/83, το Δικαστήριο κρίνει ότι η σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης που αφορά μηχανοκίνητο όχημα και χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι ούτε η σύμβαση αυτή ούτε χωριστή σύμβαση προβλέπει ότι ο καταναλωτής υποχρεούται να αγοράσει το όχημα κατά τη λήξη της σύμβασης, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής ως «σύμβαση παροχής υπηρεσιών» κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 6, αυτής³⁵⁹. Η έννοια αυτή ορίζεται ευρέως και πρέπει να νοηθεί ως περιλαμβάνουσα όλες τις συμβάσεις που δεν εμπίπτουν στην έννοια της «σύμβασης πωλήσεως» κατά την εν λόγω οδηγία³⁶⁰. Εν προκειμένω, σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης με την οποία έμπορος αναλαμβάνει την υποχρέωση να θέσει ένα όχημα στη διάθεση του καταναλωτή έναντι καταβολής τμηματικών δόσεων, χωρίς υποχρέωση αγοράς του οχήματος αυτού κατά τη λήξη της μίσθωσης, δεν εμπίπτει στην τελευταία αυτή έννοια, δεδομένου ότι δεν προβλέπει τη μεταβίβαση της κυριότητας του οχήματος στον καταναλωτή. Τέτοια σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης δεν εμπίπτει ούτε στον κατάλογο των συμβάσεων που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2011/83³⁶¹.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εκτιμά ότι τέτοια σύμβαση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2008/48. Πράγματι, μολονότι εμπίπτει στην έννοια της «χρηματοδοτικής μίσθωσης» που προβλέπει η οδηγία αυτή³⁶², εντούτοις αποκλείεται ρητώς από το πεδίο εφαρμογής της, καθόσον δεν συνοδεύεται από καμία υποχρέωση του καταναλωτή να αγοράσει το αντικείμενο της σύμβασης κατά τη λήξη της.

Τρίτον, όσον αφορά την οδηγία 2002/65, το Δικαστήριο κρίνει επίσης ότι σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης αυτοκινήτου οχήματος, η οποία χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από το γεγονός ότι ούτε η σύμβαση αυτή ούτε μια χωριστή σύμβαση προβλέπουν ότι ο καταναλωτής υποχρεούται να αγοράσει το όχημα κατά τη λήξη της σύμβασης, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής. Πράγματι, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, για να εμπίπτει μια σύμβαση στο πεδίο εφαρμογής της, πρέπει να έχει ως αντικείμενο, μεταξύ άλλων, την παροχή «χρηματοοικονομικής υπηρεσίας»³⁶³, όπως είναι μια πιστωτική υπηρεσία. Μολονότι είναι αληθές ότι μια σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης αυτοκινήτου χωρίς υποχρέωση αγοράς περιλαμβάνει τόσο στοιχείο πίστωσης όσο και στοιχείο μίσθωσης, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η σύμβαση αυτή δεν διαφέρει, κατ' ουσίαν, από τη σύμβαση μίσθωσης οχήματος μακράς διάρκειας. Επομένως, δεδομένου ότι το κύριο αντικείμενο αυτού του είδους σύμβασης είναι η μίσθωση του οχήματος, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως σύμβαση παροχής χρηματοοικονομικής υπηρεσίας σχετική με την πίστωση.

³⁵⁹ Κατά το άρθρο 2, σημείο 6, της οδηγίας 2011/83, ως «σύμβαση παροχής υπηρεσιών» νοείται «κάθε σύμβαση πλην σύμβασης πώλησης βάσει της οποίας ο έμπορος παρέχει ή αναλαμβάνει να παράσχει υπηρεσία στον καταναλωτή, ο δε καταναλωτής καταβάλλει ή αναλαμβάνει να καταβάλει το τίμημα».

³⁶⁰ Κατά το άρθρο 2, σημείο 5, της οδηγίας 2011/83, ως «σύμβαση πώλησης» ορίζεται «κάθε σύμβαση βάσει της οποίας ο έμπορος μεταβιβάζει ή αναλαμβάνει να μεταβιβάσει την κυριότητα αγαθών στον καταναλωτή, ο δε καταναλωτής καταβάλλει ή αναλαμβάνει να καταβάλει το τίμημα, συμπεριλαμβανομένων των συμβάσεων που έχουν ως αντικείμενο ταυτόχρονα αγαθά και υπηρεσίες».

³⁶¹ Όπως προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2011/83.

³⁶² Κατά την έννοια του άρθρου 2 παράγραφος 2, στοιχείο δ', της οδηγίας 2008/48.

³⁶³ Κατά το άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2002/65, «κάθε υπηρεσία τραπεζικής, πιστωτικής, ασφαλιστικής ή επενδυτικής φύσεως ή σχετική με ατομικές συντάξεις ή με πληρωμές» εμπίπτει στην έννοια της χρηματοοικονομικής υπηρεσίας.

Κατά δεύτερον, στο πλαίσιο της ερμηνείας της οδηγίας 2011/83 σε σχέση με σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης αυτοκινήτου χωρίς υποχρέωση αγοράς για τον καταναλωτή, το Δικαστήριο εξετάζει, πρώτον, τις έννοιες της «εξ αποστάσεως σύμβασης»³⁶⁴ και της «σύμβασης εκτός εμπορικού καταστήματος»³⁶⁵.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο διευκρινίζει, αφενός, ότι σύμβαση παροχής υπηρεσιών συναφθείσα μεταξύ καταναλωτή και εμπόρου, με τη χρήση μέσου επικοινωνίας εξ αποστάσεως, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «εξ αποστάσεως σύμβαση» όταν το στάδιο της διαπραγματεύσεως που προηγήθηκε της συνάψεως αυτής διεξήχθη με την ταυτόχρονη φυσική παρουσία του καταναλωτή και ενός μεσάζοντα που ενεργεί εξ ονόματος ή για λογαριασμό του εμπόρου, ο οποίος παρέσχε στον καταναλωτή το σύνολο των πληροφοριών που προβλέπει η οδηγία 2011/83³⁶⁶, παρέχοντας στον καταναλωτή τη δυνατότητα να του υποβάλει ερωτήσεις σχετικά με τη σχεδιαζόμενη σύμβαση ή την προτεινόμενη προσφορά, προκειμένου να άρει κάθε αβεβαιότητα ως προς το περιεχόμενο της ενδεχόμενης συμβατικής δεσμεύσεώς του με τον έμπορο.

Αφετέρου, το Δικαστήριο κρίνει ότι σύμβαση παροχής υπηρεσιών συναφθείσα μεταξύ καταναλωτή και εμπόρου δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «σύμβαση εκτός εμπορικού καταστήματος» όταν, κατά το προπαρασκευαστικό στάδιο που προηγείται της συνάψεώς της με μέσο επικοινωνίας εξ αποστάσεως, ο καταναλωτής μετέβη στο εμπορικό κατάστημα μεσάζοντος ο οποίος ενεργεί εξ ονόματος ή για λογαριασμό του εμπόρου με σκοπό τη διαπραγμάτευση της σύμβασης αυτής, αλλά ασκεί δραστηριότητα σε τομέα διαφορετικό από αυτόν, εφόσον πληρούνται δύο προϋποθέσεις. Η πρώτη προϋπόθεση συνεπάγεται ότι ο καταναλωτής, ως μέσος καταναλωτής, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, αναμένει, μεταβαίνοντας στο εμπορικό κατάστημα του μεσάζοντος, ότι θα αποτελέσει αντικείμενο εμπορικής προσκλήσεως εκ μέρους του μεσάζοντος για τους σκοπούς της διαπραγματεύσεως και της σύναψης σύμβασης παροχής υπηρεσιών με τον έμπορο. Βάσει της δεύτερης προϋπόθεσης, πρέπει να μπόρεσε να αντιληφθεί ευχερώς ότι ο μεσάζων αυτός ενεργεί εξ ονόματος ή για λογαριασμό του εν λόγω εμπόρου.

Δεύτερον, εξετάζοντας τις εξαιρέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 16 της οδηγίας 2011/83, δυνάμει των οποίων ο καταναλωτής δεν έχει δικαίωμα υπαναχώρησης σε ορισμένες περιπτώσεις, το Δικαστήριο κρίνει ότι σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης αυτοκινήτου συναφθείσα μεταξύ εμπόρου και καταναλωτή και χαρακτηριζόμενη ως σύμβαση παροχής υπηρεσιών εξ αποστάσεως ή εκτός εμπορικού καταστήματος κατά την έννοια της οδηγίας αυτής εμπίπτει στην εξαίρεση που αφορά την παροχή υπηρεσιών μίσθωσης αυτοκινήτων με συγκεκριμένη ημερομηνία ή προθεσμία εκτελέσεως³⁶⁷, δεδομένου ότι το κύριο αντικείμενο τέτοιας σύμβασης συνίσταται στην παροχή στον καταναλωτή της δυνατότητας να χρησιμοποιεί το όχημα για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα που προβλέπει η εν λόγω σύμβαση έναντι της τακτικής καταβολής χρηματικών ποσών.

³⁶⁴ Κατά το άρθρο 2, σημείο 7, της οδηγίας 2011/83, στην έννοια αυτή εμπίπτει «κάθε σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ του εμπόρου και του καταναλωτή, στο πλαίσιο ενός οργανωμένου συστήματος πωλήσεων εξ αποστάσεως ή παροχής υπηρεσιών, χωρίς την ταυτόχρονη φυσική παρουσία του εμπόρου και του καταναλωτή, με αποκλειστική χρήση ενός ή περισσότερων μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως μέχρι και τη στιγμή σύναψης της σύμβασης».

³⁶⁵ Κατά το άρθρο 2, σημείο 8, της οδηγίας 2011/83, στην έννοια αυτή εμπίπτει «κάθε σύμβαση μεταξύ του εμπόρου και του καταναλωτή η οποία συνάπτεται με την ταυτόχρονη φυσική παρουσία του εμπόρου και του καταναλωτή σε χώρο που δεν είναι το εμπορικό κατάστημα του εμπόρου».

³⁶⁶ Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 6 της οδηγίας 2011/83.

³⁶⁷ Το άρθρο 16, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2011/83 προβλέπει την εξαίρεση που αφορά «την παροχή στέγασης, εκτός από σκοπούς κατοικίας, μεταφοράς αγαθών, νοικίασης αυτοκινήτων, εστίασης ή υπηρεσιών σχετιζόμενων με δραστηριότητες αναψυχής, εάν η σύμβαση προβλέπει συγκεκριμένη ημερομηνία ή προθεσμία εκτέλεσης».

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει, αφενός, ότι ο όρος «συγκεκριμένη» στον οποίο αναφέρεται η εξαίρεση αυτή μπορεί να καλύπτει και συμβάσεις μακροχρόνιας μίσθωσης, όπως η σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης 24 μηνών στην υπόθεση της κύριας δίκης, εφόσον η διάρκεια αυτή προσδιορίζεται με επαρκή ακρίβεια στη σύμβαση. Αφετέρου, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, στο πλαίσιο σύμβασης χρηματοδοτικής μίσθωσης οχήματος ειδικώς αγορασθέντος κατόπιν αιτήματος του καταναλωτή προκειμένου να ανταποκριθεί στις προδιαγραφές του τελευταίου, ο έμπορος θα μπορούσε, σε περίπτωση αναγνώρισης δικαιώματος υπαναχώρησης υπέρ του καταναλωτή, να αντιμετωπίσει δυσχέρειες κατά την εκ νέου διάθεση του οχήματος. Συγκεκριμένα, λόγω ιδίως των προδιαγραφών αυτών, ο έμπορος ενδέχεται να μην επιτύχει, εντός εύλογης προθεσμίας από την άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης, να εκμεταλλευτεί το όχημα για άλλη ισοδύναμη χρήση για το χρονικό διάστημα που αντιστοιχεί στην αρχικώς προβλεφθείσα διάρκεια της χρηματοδοτικής μίσθωσης, χωρίς να υποστεί σημαντική οικονομική ζημία.

Κατά τρίτον, στο πλαίσιο της ερμηνείας της οδηγίας 2008/48, το Δικαστήριο διαπιστώνει, κατ' αρχάς, ότι οι επίμαχες στις υποθέσεις C-47/21 και C-232/21 συμβάσεις δανείου για την αγορά μεταχειρισμένων επιβατικών αυτοκινήτων προοριζόμενων για ιδιωτική χρήση εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2008/48 ως συμβάσεις πίστωσης ³⁶⁸.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο διευκρινίζει το περιεχόμενο της υποχρέωσης του εμπόρου όσον αφορά τις πληροφορίες που πρέπει να παρέχονται στις συμβάσεις πίστωσης που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής ³⁶⁹ και, ειδικότερα, της υποχρέωσής του να ενημερώνει σχετικά με το δικαίωμα υπαναχώρησης ³⁷⁰. Το Δικαστήριο κρίνει ότι η υποχρέωση αυτή αποκλείει εθνική ρύθμιση η οποία θεσπίζει νομικό τεκμήριο κατά το οποίο ο έμπορος τηρεί την υποχρέωσή του να ενημερώνει τον καταναλωτή για το δικαίωμά του να υπαναχωρήσει, όταν ο εν λόγω έμπορος παραπέμπει, στο πλαίσιο σύμβασης, σε εθνικές διατάξεις οι οποίες παραπέμπουν σε νομικό υπόδειγμα ενημέρωσης σχετικά με το δικαίωμα υπαναχώρησης και χρησιμοποιεί ρήτρες που περιέχονται στο υπόδειγμα αυτό, αλλά δεν πληρούν τις απαιτήσεις της οδηγίας 2008/48 ³⁷¹. Δεδομένου ότι η επίμαχη εθνική νομοθεσία δεν είναι δυνατόν να ερμηνευθεί κατά τρόπο σύμφωνο προς την οδηγία 2008/48, εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται διαφοράς αποκλειστικά μεταξύ ιδιωτών δεν υποχρεούται, με βάση το δίκαιο της Ένωσης και μόνον, να αφήσει ανεφάρμοστη την εν λόγω νομοθεσία, με την επιφύλαξη της δυνατότητας του δικαστηρίου αυτού να μην την εφαρμόσει με βάση το εσωτερικό του δίκαιο και, ελλείψει αυτού, βάσει του δικαιώματος του θιγόμενου από τη μη συμμόρφωση του εθνικού δικαίου προς το δίκαιο της Ένωσης να ζητήσει την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη εξ αυτού του λόγου.

Τέλος, το Δικαστήριο αποφαινεται επί διαφόρων πτυχών που συνδέονται με το δικαίωμα υπαναχώρησης, όπως αυτό προβλέπεται στην οδηγία 2008/48 ³⁷².

Πρώτον, διευκρινίζει το χρονικό σημείο έναρξης της προθεσμίας υπαναχώρησης. Συναφώς, όταν η πληροφόρηση που παρέχει ο πιστωτικός φορέας στον καταναλωτή βάσει της οδηγίας αυτής ³⁷³

³⁶⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48.

³⁶⁹ Όπως προβλέπονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48.

³⁷⁰ Το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιστ', της οδηγίας 2008/48 προβλέπει την υποχρέωση να αναφέρεται στις συμβάσεις πίστωσης η ύπαρξη ή η απουσία δικαιώματος υπαναχώρησης, η περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας μπορεί να ασκηθεί το δικαίωμα αυτό και οι λοιπές προϋποθέσεις άσκησης του.

³⁷¹ Άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιστ', της οδηγίας 2008/48.

³⁷² Δυνάμει του άρθρου 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48, ο καταναλωτής διαθέτει προθεσμία δεκατεσσάρων ημερολογιακών ημερών για να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση πίστωσης χωρίς να αναφέρει τους λόγους.

αποδεικνύεται ελλιπής ή ανακριβής, η προθεσμία των δεκατεσσάρων ημερών που προβλέπει η οδηγία 2008/48 αρχίζει να τρέχει μόνον αν ο ελλιπής ή ανακριβής χαρακτήρας της πληροφόρησης αυτής δεν μπορεί να επηρεάσει την ικανότητα του καταναλωτή να εκτιμήσει την έκταση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του βάσει της εν λόγω οδηγίας και να του στερήσει, ενδεχομένως, τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά του, κατ' ουσίαν, υπό τους ίδιους όρους με εκείνους που θα ίσχυαν αν οι πληροφορίες αυτές είχαν παρασχεθεί κατά τρόπο πλήρη και ακριβή. Πράγματι, η παροχή ελλιπών ή εσφαλμένων πληροφοριών μπορεί να εξομοιωθεί με έλλειψη πληροφόρησης μόνον υπό την προϋπόθεση ότι ο καταναλωτής παραπλανάται ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του και, ως εκ τούτου, συνάπτει σύμβαση την οποία δεν θα είχε ενδεχομένως συνάψει αν διέθετε πλήρεις και ουσιωδώς ακριβείς πληροφορίες.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αναλύει τις συνέπειες της πλήρους εκτέλεσης σύμβασης πίστωσης επί της διατηρήσεως του δικαιώματος υπαναχώρησης. Ως εκ τούτου, εκτιμά ότι η πλήρης εκτέλεση τέτοιας σύμβασης συνεπάγεται την απόσβεση του δικαιώματος αυτού. Πράγματι, δεδομένου ότι η εκτέλεση σύμβασης αποτελεί τον φυσικό μηχανισμό απόσβεσης των συμβατικών υποχρεώσεων, ο καταναλωτής δεν μπορεί πλέον να επικαλεστεί το δικαίωμα υπαναχώρησης από τη στιγμή που η σύμβαση δανείου έχει πλήρως εκτελεσθεί από τα συμβαλλόμενα μέρη και έχουν, ως εκ τούτου, λήξει οι αμοιβαίες υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σύμβαση αυτή.

Τρίτον, όσον αφορά το ζήτημα της ασκήσεως από τον καταναλωτή του δικαιώματός του υπαναχώρησης, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι ο πιστωτικός φορέας δεν μπορεί βασίμως να προβάλει ότι ο καταναλωτής, λόγω της συμπεριφοράς του που έλαβε χώρα μεταξύ της σύναψης της σύμβασης και της ασκήσεως του δικαιώματος υπαναχώρησης, άσκησε καταχρηστικώς το δικαίωμα αυτό, εφόσον, λόγω του ελλιπούς ή ανακριβούς χαρακτήρα των πληροφοριών που περιέχονται στη σύμβαση πίστωσης, κατά παράβαση της οδηγίας 2008/48, η προθεσμία υπαναχώρησης δεν άρχισε να τρέχει λόγω του ότι ο χαρακτήρας αυτός επηρέασε την ικανότητα του καταναλωτή να εκτιμήσει την έκταση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του βάσει της οδηγίας καθώς και την απόφασή του να συνάψει τη σύμβαση.

Τέταρτον, αποφαινόμενο επί της απώλειας του δικαιώματος υπαναχώρησης, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η οδηγία 2008/48 αντιτίθεται στη δυνατότητα του πιστωτικού φορέα, όταν ο καταναλωτής ασκεί το δικαίωμά του υπαναχώρησης σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που προβλέπει η οδηγία αυτή³⁷⁴, να προβάλει την απώλεια του δικαιώματος αυτού εφόσον τουλάχιστον μία από τις υποχρεωτικές πληροφορίες τις οποίες αφορά η ίδια οδηγία³⁷⁵ δεν περιλαμβάνονταν στη σύμβαση

³⁷³ Βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48.

³⁷⁴ Όπως προβλέπονται στο άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48.

³⁷⁵ Όπως προβλέπονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48.

πίστωσης ή περιλαμβανόταν σε αυτήν ελλιπώς ή ανακριβώς χωρίς να έχει δεόντως γνωστοποιηθεί εκ των υστέρων και, για τον λόγο αυτό, η προθεσμία υπαναχώρησης δεν άρχισε να τρέχει. Πράγματι, η οδηγία 2008/48 δεν προβλέπει κανένα χρονικό περιορισμό όσον αφορά την άσκηση, από τον καταναλωτή, του δικαιώματός του υπαναχώρησης στην προαναφερθείσα περίπτωση. Ως εκ τούτου, η εθνική ρύθμιση δεν μπορεί να επιβάλει τέτοιο περιορισμό.

Πέμπτον, το Δικαστήριο εξετάζει τα αποτελέσματα του δικαιώματος υπαναχώρησης. Επισημαίνει, επομένως, ότι το δικαίωμα αυτό, σε συνδυασμό με την αρχή της αποτελεσματικότητας, αποκλείει εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι, όταν ο καταναλωτής υπαναχωρήσει από συνδεδεμένη σύμβαση πίστωσης³⁷⁶, οφείλει να επιστρέψει στον πιστωτικό φορέα το χρηματοδοτούμενο με την πίστωση αγαθό ή να τον οχλήσει να ανακτήσει το αγαθό αυτό χωρίς ο πιστωτικός φορέας να υποχρεούται, κατά τον ίδιο χρόνο, να επιστρέψει τις μηνιαίες δόσεις της πίστωσης που έχει ήδη καταβάλει ο καταναλωτής. Πράγματι, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων στις οποίες οφείλει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, εθνικοί δικονομικοί κανόνες οι οποίοι επιβάλλουν στον δανειολήπτη που υπαναχωρεί να επιστρέψει στον πιστωτικό φορέα το χρηματοδοτούμενο με την πίστωση αγαθό ή να τον οχλήσει να ανακτήσει το αγαθό αυτό, χωρίς ο πιστωτικός φορέας να υπέχει υποχρέωση ταυτόχρονης επιστροφής των ήδη καταβληθεισών μηνιαίων δόσεων της πίστωσης, είναι ικανοί να καταστήσουν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης.

³⁷⁶ Κατά την έννοια του άρθρου 3, στοιχείο ιδ', της οδηγίας 2008/48.

XVI. Ενέργεια

Απόφαση της 30ής Μαρτίου 2023, Green Network (Διαταγή επιστροφής εξόδων) (C-5/22, EU:C:2023:273)

«Προδικαστική παραπομπή – Εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας – Οδηγία 2009/72/EK – Άρθρο 37 – Παράρτημα Ι – Καθήκοντα και αρμοδιότητες της εθνικής ρυθμιστικής αρχής – Προστασία των καταναλωτών – Έξοδα διοικητικής διαχείρισεως – Εξουσία της εθνικής ρυθμιστικής αρχής να διατάξει την επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν από τους τελικούς πελάτες κατ' εφαρμογήν συμβατικών ρητρών για τις οποίες επιβλήθηκε κύρωση από την εν λόγω αρχή»

Το 2019, η Autorità di Regolazione per Energia Reti e Ambiente (ρυθμιστική αρχή για την ενέργεια, τα δίκτυα και το περιβάλλον, Ιταλία) επέβαλε στην Green Network, ιταλική εταιρία διανομής ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, διοικητικό πρόστιμο ύψους 655 000 ευρώ λόγω παραβάσεως των υποχρεώσεων περί τιμολογιακής διαφάνειας. Η ρυθμιστική αρχή υποχρέωσε επίσης την προαναφερθείσα εταιρία να επιστρέψει στους τελικούς πελάτες της ποσόν ύψους 13 987 495,22 ευρώ, το οποίο τους είχε χρεώσει ως έξοδα διοικητικής διαχείρισεως κατ' εφαρμογήν συμβατικής ρήτρας η οποία κρίθηκε παράνομη από την εν λόγω αρχή.

Αφού πρώτα προσέβαλε την απόφαση αυτή ανεπιτυχώς ενώπιον διοικητικού δικαστηρίου, η Green Network άσκησε εν συνεχεία αναίρεση ενώπιον του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας, Ιταλία), υποστηρίζοντας ότι η προβλεπόμενη στο ιταλικό δίκαιο εξουσία της εθνικής ρυθμιστικής αρχής να επιβάλλει την επιστροφή των ποσών που χρεώθηκαν στους πελάτες αντέβαινε στην οδηγία 2009/72 ³⁷⁷.

Στο πλαίσιο αυτό, το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) υπέβαλε δύο προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο σχετικά με το άρθρο 37, παράγραφοι 1 και 4, της οδηγίας 2009/72, το οποίο αφορά τις εξουσίες των ρυθμιστικών αρχών, και σχετικά με το παράρτημα Ι της ίδιας οδηγίας, το οποίο προβλέπει τα μέτρα που πρέπει να λαμβάνουν τα κράτη μέλη για την προστασία των καταναλωτών.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το άρθρο 37, παράγραφος 1, στοιχεία θ' και ιδ' ³⁷⁸, και παράγραφος 4, στοιχείο δ' ³⁷⁹, της οδηγίας 2009/72, καθώς και το παράρτημα Ι αυτής δεν αντιτίθενται στο να παρέχει ένα κράτος μέλος στην εθνική ρυθμιστική αρχή την εξουσία να διατάσσει τις επιχειρήσεις ηλεκτρικής ενέργειας να επιστρέψουν στους τελικούς πελάτες τους το ποσό που αντιστοιχεί στην αντιπαροχή την οποία αυτοί κατέβαλαν ως «έξοδα διοικητικής διαχείρισεως» κατ' εφαρμογήν συμβατικής ρήτρας η οποία κρίθηκε παράνομη από την εν λόγω αρχή. Το ίδιο ισχύει και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η εν λόγω διαταγή επιστροφής ποσών δεν

³⁷⁷ Οδηγία 2009/72/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενεργείας και για την κατάργηση της οδηγίας 2003/54/EK (ΕΕ 2009, L 211, σ. 55).

³⁷⁸ Οι εν λόγω διατάξεις αφορούν, αντιστοίχως, τα καθήκοντα των ρυθμιστικών αρχών αναφορικά με την τήρηση των υποχρεώσεων διαφάνειας και την προστασία των καταναλωτών.

³⁷⁹ Η εν λόγω διάταξη προβλέπει ότι οι ρυθμιστικές αρχές έχουν την αρμοδιότητα να επιβάλλουν αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις σε επιχειρήσεις ηλεκτρικής ενέργειας οι οποίες δεν συμμορφώνονται προς τις υποχρεώσεις που υπέχουν από την οδηγία 2009/72 ή προς νομικά δεσμευτικές αποφάσεις των ρυθμιστικών αρχών, ή να προτείνουν σε αρμόδιο δικαστήριο να επιβάλει τις εν λόγω κυρώσεις.

βασίζεται σε λόγους ποιότητας της σχετικής υπηρεσίας που παρέχουν οι οικείες επιχειρήσεις, αλλά σε παράβαση των υποχρεώσεων περί τιμολογιακής διαφάνειας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, για την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας 2009/72, αυτή απαιτεί από τα κράτη μέλη να απονέμουν στην εθνική ρυθμιστική αρχή ευρείες εξουσίες στον τομέα της ρυθμίσεως και της εποπτείας της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας προκειμένου, μεταξύ άλλων, να διασφαλίζουν την προστασία των καταναλωτών.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 37 της οδηγίας 2009/72, το οποίο αφορά τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες της ρυθμιστικής αρχής, δεν μνημονεύει την αρμοδιότητα επιβολής στις επιχειρήσεις ηλεκτρικής ενέργειας της υποχρεώσεως να επιστρέφουν κάθε ποσό που έλαβαν ως αντιπαροχή δυνάμει συμβατικής ρήτρας η οποία κρίθηκε παράνομη. Εντούτοις, η χρήση, στο άρθρο 37, παράγραφος 4, της οδηγίας 2009/72, της φράσεως «οι ρυθμιστικές αρχές διαθέτουν τουλάχιστον τις ακόλουθες αρμοδιότητες» υποδηλώνει ότι είναι δυνατό να τους ανατίθενται και άλλες αρμοδιότητες πέραν εκείνων που μνημονεύονται ρητώς στο άρθρο 37, παράγραφος 4, ώστε να τους παρέχεται η δυνατότητα να εκπληρώνουν τα καθήκοντα που μνημονεύονται στο άρθρο 37, παράγραφοι 1, 3 και 6, της οδηγίας.

Επιπλέον, η διασφάλιση της τήρησης των υποχρεώσεων περί διαφάνειας που υπέχουν οι επιχειρήσεις ηλεκτρικής ενέργειας και η προστασία των καταναλωτών εμπίπτουν στα καθήκοντα των εθνικών ρυθμιστικών αρχών που απαριθμούνται στο άρθρο 37, παράγραφοι 1, 3 και 6, της εν λόγω οδηγίας.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ένα κράτος μέλος δύναται να παράσχει σε μια ρυθμιστική αρχή την εξουσία να επιβάλλει στους εν λόγω επιχειρηματίες την επιστροφή των ποσών που έλαβαν κατά παράβαση των απαιτήσεων περί προστασίας των καταναλωτών, ιδίως δε κατά παράβαση των απαιτήσεων που αφορούν την υποχρέωση διαφάνειας και την ακρίβεια της τιμολογήσεως.

Η ερμηνεία αυτή δεν αναιρείται από το γεγονός ότι το άρθρο 36 της οδηγίας 2009/72 προβλέπει, κατ' ουσίαν, ότι η εθνική ρυθμιστική αρχή λαμβάνει τα απαιτούμενα μέτρα «διαβουλευόμενη στενά με άλλες ενδιαφερόμενες εθνικές αρχές, συμπεριλαμβανομένων των αρχών ανταγωνισμού, κατά περίπτωση, και με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων τους», ή ότι το άρθρο 37, παράγραφος 1, στοιχείο ιδ', της ανωτέρω οδηγίας περιλαμβάνει τη φράση «σε συνεργασία με άλλες εμπλεκόμενες αρχές».

Πράγματι, από τις προαναφερθείσες διατάξεις δεν προκύπτει ότι, σε περιπτώσεις όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, μόνον μία από τις άλλες αυτές εθνικές αρχές δύναται να διατάξει την επιστροφή των ποσών που εισέπραξαν αχρεωστήτως οι επιχειρήσεις ηλεκτρικής ενέργειας από τους τελικούς πελάτες. Αντιθέτως, η χρήση του όρου «κατά περίπτωση» συνεπάγεται ότι μια τέτοια διαβούλευση είναι αναγκαία μόνον όταν το μέτρο που πρόκειται να ληφθεί ενδέχεται να έχει συνέπειες για άλλες αρμόδιες αρχές.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, στο μέτρο που η προστασία των καταναλωτών και η τήρηση των υποχρεώσεων διαφάνειας εμπίπτουν στα καθήκοντα που πρέπει να ανατίθενται στις ρυθμιστικές αρχές δυνάμει του άρθρου 37 της οδηγίας 2009/72, δεν είναι κρίσιμος ο ακριβής λόγος για τον οποίον μια τέτοια επιχείρηση διατάσσεται να επιστρέψει τα σχετικά ποσά στους πελάτες της προς εκπλήρωση κάποιου από τα εν λόγω καθήκοντα.

XVII. Διεθνείς συμφωνίες ³⁸⁰

1. Εξωτερική αρμοδιότητα της Ένωσης

Απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ισπανία κατά Επιτροπής (C-632/20 P, [EU:C:2023:28](#))

«Αίτηση αναιρέσεως - Εξωτερικές σχέσεις - Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, αφενός, και του Κοσσυφοπεδίου, αφετέρου - Ηλεκτρονικές επικοινωνίες - Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1971 - Φορέας Ευρωπαϊκών Ρυθμιστικών Αρχών για τις Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (BEREC) - Άρθρο 35, παράγραφος 2 - Συμμετοχή της ρυθμιστικής αρχής του Κοσσυφοπεδίου στον εν λόγω φορέα - Έννοιες της "τρίτης χώρας" και του "τρίτου κράτους" - Αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής»

Μεταξύ 2001 και 2015, η Ευρωπαϊκή Ένωση υπέγραψε συμφωνίες σταθεροποίησης και συνδέσεως (ΣΣΣ) με έξι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, μεταξύ δε αυτών με το Κοσσυφοπέδιο. Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε δράσεις με σκοπό, μεταξύ άλλων, την ευθυγράμμιση της νομοθεσίας των χωρών αυτών με τη νομοθεσία της Ένωσης και την ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων στα υφιστάμενα ρυθμιστικά όργανα, όπως είναι ο Φορέας Ευρωπαϊκών Ρυθμιστικών Αρχών για τις Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (BEREC) ο οποίος δημιουργήθηκε με τον κανονισμό 2018/1971 ³⁸¹. Για να επιτύχει στενότερη σχέση μεταξύ των εθνικών ρυθμιστικών αρχών (ΕΡΑ) της Ένωσης και των Δυτικών Βαλκανίων, η Επιτροπή εξέδωσε στις 18 Μαρτίου 2019 έξι αποφάσεις σχετικά με τη συμμετοχή των ΕΡΑ των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων στον BEREC. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνεται μία απόφαση με την οποία η Επιτροπή επέτρεψε στην ΕΡΑ του Κοσσυφοπεδίου να μετάσχει στο ρυθμιστικό συμβούλιο και στις ομάδες εργασίας του BEREC, καθώς και στο διοικητικό συμβούλιο της Υπηρεσίας του BEREC (στο εξής: επίδικη απόφαση) ³⁸².

³⁸⁰ Η απόφαση της 12ης Οκτωβρίου 2023, **BA (Κληρονομική διαδοχή - Κοινωνική πολιτική στέγασης στην Ένωση)** (C-670/21, [EU:C:2023:763](#)), πρέπει επίσης να επισημανθεί στο πλαίσιο του παρόντος τίτλου. Η εν λόγω απόφαση παρουσιάζεται υπό τον τίτλο III.3 «Ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων».

³⁸¹ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1971 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2018, για την ίδρυση του Φορέα Ευρωπαϊκών Ρυθμιστικών Αρχών για τις Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (BEREC) και του Οργανισμού για την υποστήριξη του BEREC (Υπηρεσία του BEREC), την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2015/2120 και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1211/2009 (ΕΕ 2018, L 321, σ. 1).

³⁸² Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της 18ης Μαρτίου 2019, για τη συμμετοχή της Εθνικής Ρυθμιστικής Αρχής του Κοσσυφοπεδίου στον Φορέα Ευρωπαϊκών Ρυθμιστικών Αρχών για τις Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (ΕΕ 2019, C 115, σ. 26).

Το Βασίλειο της Ισπανίας είχε ασκήσει προσφυγή περί ακυρώσεως της επίδικης απόφασης λόγω παραβάσεως από την Επιτροπή του άρθρου 35 του κανονισμού 2018/1971³⁸³. Προέβλεπε, κατ' ουσίαν, ότι η εν λόγω απόφαση παρερμηνεύει την έννοια της «τρίτης χώρας» η οποία χρησιμοποιείται στην εν λόγω διάταξη, δεδομένου ότι αυτή δεν μπορεί να αφορά το Κοσσυφοπέδιο καθώς αυτό δεν είναι κυρίαρχο κράτος. Η προσφυγή απορρίφθηκε καθ' ολοκληρίαν από το Γενικό Δικαστήριο με την απόφασή του της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, Ισπανία κατά Επιτροπής³⁸⁴ (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση).

Κατόπιν αναιρέσεως που άσκησε το Βασίλειο της Ισπανίας, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αναιρεί την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και ακυρώνει την επίδικη απόφαση της Επιτροπής, με το σκεπτικό ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας³⁸⁵ ότι η αρμοδιότητα θεσπίσεως των ρυθμίσεων συνεργασίας οι οποίες εφαρμόζονται στη συμμετοχή των ΕΡΑ τρίτων χωρών στον BEREC, κατά την έννοια του άρθρου 35, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2018/1971, ανήκει μονομερώς στην Επιτροπή, δυνάμει του άρθρου 17 ΣΕΕ.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά, κατά πρώτον, την έννοια της «τρίτης χώρας» η οποία χρησιμοποιείται στο άρθρο 35 του κανονισμού 2018/1971, το Δικαστήριο εκτιμά κατ' αρχάς ότι με γραμματική ερμηνεία των Συνθηκών δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί το νόημα της έννοιας αυτής. Επιπλέον, δεν χρησιμοποιούνται σε όλες τις γλωσσικές αποδόσεις των Συνθηκών ΕΕ και ΛΕΕ αμφότεροι οι όροι «τρίτο κράτος» και «τρίτη χώρα». Ωστόσο, οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο ομοιόμορφο λαμβανομένων υπόψη των αποδόσεών τους σε όλες τις γλώσσες της Ένωσης και, σε περίπτωση αποκλίσεως μεταξύ των αποδόσεων αυτών, η επίμαχη διάταξη πρέπει να ερμηνεύεται με γνώμονα την όλη οικονομία και τον σκοπό της κανονιστικής ρυθμίσεως της οποίας αποτελεί στοιχείο. Πράγματι, η διατύπωση που χρησιμοποιείται σε μία από τις γλωσσικές αποδόσεις διατάξεως του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να αποτελεί τη μοναδική βάση για την ερμηνεία της. Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο, στηριζόμενο στην παραδοχή ότι οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με τις «τρίτες χώρες» επιτρέπουν τη σύναψη διεθνών συμφωνιών με οντότητες «άλλες πλην των κρατών», έκρινε ότι το περιεχόμενο της έννοιας της «τρίτης χώρας» κατά το άρθρο 35, παράγραφος 2, έβαινε πέραν των κυρίαρχων και μόνον κρατών. Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στην εν λόγω παραδοχή χωρίς να λάβει υπόψη τις διαφορές μεταξύ των γλωσσικών αποδόσεων των Συνθηκών ΕΕ και ΛΕΕ, από το γράμμα των οποίων δεν μπορεί να συναχθεί ότι οι όροι «τρίτη χώρα» και «τρίτο κράτος» έχουν διαφορετικό νόημα.

³⁸³ Κατά την εν λόγω διάταξη, η οποία επιγράφεται «Συνεργασία με όργανα της Ένωσης, τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς»: «1. Στον βαθμό που είναι αναγκαίο για την επίτευξη των στόχων που καθορίζονται στον παρόντα κανονισμό και για την εκτέλεση των καθηκόντων του, και με την επιφύλαξη των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων των κρατών μελών και των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, ο BEREC και η Υπηρεσία του BEREC δύνανται να συνεργάζονται με αρμόδιους φορείς, υπηρεσίες, οργανισμούς και συμβουλευτικές ομάδες της Ένωσης, με τις αρμόδιες αρχές τρίτων χωρών και με διεθνείς οργανισμούς. Για τον εν λόγω σκοπό, ο BEREC και η Υπηρεσία του BEREC δύνανται, κατόπιν προηγούμενης εγκρίσεως της Επιτροπής, να συνάπτουν ρυθμίσεις συνεργασίας. Οι εν λόγω ρυθμίσεις δεν δημιουργούν έννομες υποχρεώσεις. 2. Το ρυθμιστικό συμβούλιο, οι ομάδες εργασίας και το διοικητικό συμβούλιο είναι ανοικτά στη συμμετοχή ρυθμιστικών αρχών των τρίτων χωρών με κύρια αρμοδιότητα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, αν οι εν λόγω τρίτες χώρες έχουν συνάψει σχετικές συμφωνίες με την Ένωση. Βάσει των σχετικών διατάξεων των εν λόγω συμφωνιών, θεσπίζονται ρυθμίσεις που ορίζουν, ιδίως, τη φύση, την έκταση και τον τρόπο συμμετοχής, χωρίς δικαίωμα ψήφου, των εν λόγω ρυθμιστικών αρχών των οικείων τρίτων χωρών στο έργο του BEREC και της Υπηρεσίας του BEREC, συμπεριλαμβανομένων διατάξεων σχετικά με τη συμμετοχή στις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνει ο BEREC, τις οικονομικές συνεισφορές και τη διάθεση προσωπικού στην Υπηρεσία του BEREC. Ως προς τα ζητήματα προσωπικού, οι εν λόγω ρυθμίσεις τηρούν πάντοτε τον κανονισμό υπηρεσιακής κατάστασης. [...]»

³⁸⁴ Απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, *Ισπανία κατά Επιτροπής* (T-370/19, [EU:T:2020:440](#)).

³⁸⁵ Βλ. σκέψεις 77 έως 82 της αποφάσεως της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, *Ισπανία κατά Επιτροπής* (T-370/19, [EU:T:2020:440](#)).

Δεδομένου ότι ο όρος «τρίτη χώρα» δεν απαντά σε όλες τις γλωσσικές αποδόσεις του κανονισμού 2018/1971, καθόσον σε ορισμένες εξ αυτών χρησιμοποιείται μόνον ο όρος που ισοδυναμεί προς τον όρο «τρίτο κράτος», το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η αιτιολογία του Γενικού Δικαστηρίου ενέχει πλάνη περί το δίκαιο.

Εντούτοις, δεδομένου ότι το διατακτικό της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως μπορεί να είναι ορθό για άλλους νομικούς λόγους, το Δικαστήριο εξετάζει εν συνεχεία αν το Γενικό Δικαστήριο ορθώς κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή δεν παρέβη το άρθρο 35 του κανονισμού 2018/1971 εξομοιώνοντας το Κοσσυφοπέδιο με «τρίτη χώρα», κατά την έννοια της διατάξεως αυτής. Συναφώς, προκειμένου να διασφαλισθεί η πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 35, παράγραφος 2, του κανονισμού 2018/1971, εδαφική οντότητα κείμενη εκτός της Ένωσης και μη αναγνωριζόμενη από αυτήν ως ανεξάρτητο κράτος πρέπει να μπορεί να εξομοιωθεί προς «τρίτη χώρα» κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως, χωρίς να παραβιάζεται το διεθνές δίκαιο. Στην περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου, το Διεθνές Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η διακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου της 17ης Φεβρουαρίου 2008 δεν παραβίασε ούτε το γενικό διεθνές δίκαιο ούτε το ψήφισμα 1244 (1999) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών ούτε το εφαρμοστέο συνταγματικό πλαίσιο³⁸⁶. Περαιτέρω, όπως επισημαίνεται στην πρώτη υποσημείωση της επίδικης αποφάσεως, η προαναφερθείσα εξομοίωση δεν μπορεί να θίξει τις επιμέρους θέσεις των κρατών μελών ως προς το αν το Κοσσυφοπέδιο έχει την ιδιότητα ανεξάρτητου κράτους την οποία διεκδικούν οι αρχές του. Το Δικαστήριο κρίνει, κατά συνέπεια, ότι το Κοσσυφοπέδιο μπορεί να εξομοιωθεί με «τρίτη χώρα», κατά την έννοια του άρθρου 35, παράγραφος 2, του κανονισμού 2018/1971, χωρίς να παραβιάζεται το διεθνές δίκαιο.

Όσον αφορά, εξάλλου, την ένταξη «τρίτων χωρών» στο καθεστώς συμμετοχής που προβλέπει το άρθρο 35, παράγραφος 2, του κανονισμού 2018/1971, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά τη διάταξη αυτή, η συμμετοχή των ΕΡΑ των χωρών αυτών υπόκειται σε δύο σωρευτικές προϋποθέσεις, ήτοι να υπάρχει «συμφωνία» συναφθείσα με την Ένωση, αφενός, και η εν λόγω συναφθείσα συμφωνία να είναι «σχετική», αφετέρου. Η Ένωση έχει συνάψει πλείονες διεθνείς συμφωνίες με το Κοσσυφοπέδιο, αναγνωρίζοντας με τον τρόπο αυτό την ικανότητά του να συνάπτει τέτοιες συμφωνίες. Μεταξύ των συμφωνιών αυτών περιλαμβάνεται η ΣΣΣ με το Κοσσυφοπέδιο³⁸⁷ της οποίας το άρθρο 111 προβλέπει ότι η εγκαινιαζόμενη συνεργασία σχετικά με τα δίκτυα και τις υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών εστιάζεται κυρίως σε τομείς προτεραιότητας του κεκτημένου της Ένωσης στον τομέα αυτόν και ότι τα μέρη ενισχύουν τη συνεργασία αυτή. Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι και η ΣΣΣ με το Κοσσυφοπέδιο συνήφθη προκειμένου να καταστεί δυνατή η συμμετοχή της ΕΡΑ του Κοσσυφοπεδίου στα όργανα του BEREC, στο μέτρο που το άρθρο 111 της συμφωνίας αυτής αφορά την υιοθέτηση του κεκτημένου της Ένωσης και την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των μερών στον τομέα των δικτύων και των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Τέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, σύμφωνα με τον επιδιωκόμενο σκοπό συνεργασίας, το άρθρο 35, παράγραφος 2, του κανονισμού 2018/1971 καθιστά δυνατό να συμμετάσχουν σε ορισμένα όργανα του BEREC οι ΕΡΑ τρίτων χωρών οι οποίες είναι κατά κύριο λόγο αρμόδιες στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο αποφαινόμενο ότι η Επιτροπή δεν παρέβη, με την επίδικη απόφαση, το άρθρο 35, παράγραφος 2, του κανονισμού 2018/1971, κρίνοντας ότι το Κοσσυφοπέδιο μπορούσε να εξομοιωθεί με «τρίτη χώρα», κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως.

³⁸⁶ Γνώμη του Διεθνούς Δικαστηρίου της 22ας Ιουλίου 2010, Συμβατότητα προς το διεθνές δίκαιο της μονομερούς διακηρύξεως της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου (CJ Recueil 2010, σ. 403).

³⁸⁷ Συμφωνία σταθεροποίησης και σύνδεσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, αφενός, και του Κοσσυφοπεδίου, αφετέρου (ΕΕ 2016, L 71, σ. 3, στο εξής: ΣΣΣ με το Κοσσυφοπέδιο).

Όσον αφορά, κατά δεύτερον, την εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου ερμηνεία των συνεπειών που επιφέρει η απουσία θέσεως της Ένωσης ως προς το καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου, το Δικαστήριο κρίνει ότι η επίδικη απόφαση δεν παραβιάζει τη ΣΣΣ με το Κοσσυφοπέδιο ούτε τον κανονισμό 2018/1971 για τον λόγο και μόνον ότι καθιερώνει συνεργασία με την EPA του Κοσσυφοπεδίου διά της υλοποίησης των πράξεων αυτών και δεν συνεπάγεται αναγνώριση του Κοσσυφοπεδίου ως τρίτου κράτους. Κατά συνέπεια, η έκδοση της επίδικης αποφάσεως από την Επιτροπή δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι συνεπάγεται τη σιωπηρή αναγνώριση από την Ένωση του Κοσσυφοπεδίου ως ανεξάρτητου κράτους.

Όσον αφορά, κατά τρίτον, τον λόγο αναιρέσεως κατά τον οποίον κακώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η συνεργασία περί της οποίας γίνεται λόγος στο άρθρο 111 της ΣΣΣ με το Κοσσυφοπέδιο αντιστοιχεί στη συμμετοχή που προβλέπεται στο άρθρο 35, παράγραφος 2, του κανονισμού 2018/1971, το Δικαστήριο τον απορρίπτει ως αβάσιμο, κρίνοντας, μεταξύ άλλων, ότι η εν λόγω διάταξη της ΣΣΣ με το Κοσσυφοπέδιο όντως συνιστά «σχετική» συμφωνία, κατά την έννοια του κανονισμού 2018/1971. Συγκεκριμένα, το άρθρο 35, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού αναφέρεται σε διάφορους βαθμούς και μορφές συνεργασίας λιγότερο ή περισσότερο στενές, μέσω, μεταξύ άλλων, των ρυθμίσεων συνεργασίας με τις EPA τρίτων χωρών. Αντιθέτως, η συμμετοχή της EPA του Κοσσυφοπεδίου στα όργανα του BEREC δεν μπορεί να εξομοιωθεί με ένταξη της συγκεκριμένης EPA στο εν λόγω όργανο της Ένωσης. Εξάλλου, η συμμετοχή της EPA του Κοσσυφοπεδίου στον BEREC δεν παρέχει στο Κοσσυφοπέδιο τη δυνατότητα να συμβάλει στην κατάρτιση της τομεακής νομοθεσίας της Ένωσης όσον αφορά τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες.

Εντούτοις, το Δικαστήριο δέχεται, κατά τέταρτον, την αίτηση αναιρέσεως του Βασιλείου της Ισπανίας κατά το μέρος που αυτή αφορά, κατ' ουσίαν, την αναρμοδιότητα της Επιτροπής. Διαπιστώνει, κατ' αρχάς, ότι η επίδικη απόφαση δεν μπορούσε να ληφθεί βάσει του άρθρου 17 ΣΕΕ στο πλαίσιο των εκτελεστικών καθηκόντων ή της εξωτερικής εκπροσώπησης της Επιτροπής, δεδομένου ότι η Επιτροπή καλείται αποκλειστικώς, στο πλαίσιο της θεσπίσεως των επίμαχων ρυθμίσεων συνεργασίας, να ασκήσει εξουσία ελέγχου. Ειδικότερα, από το άρθρο 35, παράγραφος 2, του κανονισμού 2018/1971 προκύπτει ότι οι ρυθμίσεις συνεργασίας δεν έχουν ως αντικείμενο την εξωτερική εκπροσώπηση της Ένωσης καθ' εαυτήν, αλλά διευκρινίζουν, μεταξύ άλλων, τη φύση, την έκταση και τον τρόπο συμμετοχής στις εργασίες οργανισμών της Ένωσης των EPA τρίτων χωρών που έχουν συνάψει σχετικές συμφωνίες με την Ένωση. Εν συνεχεία, το γεγονός ότι το άρθρο 35, παράγραφος 2, του κανονισμού 2018/1971 δεν αναφέρει, όπως συμβαίνει στην παράγραφο 1, ότι ο BEREC και η Υπηρεσία του BEREC θεσπίζουν ρυθμίσεις συνεργασίας «με την επιφύλαξη της προηγούμενης συμφωνίας της Επιτροπής» δεν σημαίνει ότι η αρμοδιότητα θεσπίσεως των ρυθμίσεων συνεργασίας με τις EPA τρίτων χωρών ανήκει στην Επιτροπή. Η διαπίστωση αυτή δεν αναιρείται από το γεγονός ότι η συμμετοχή στις εργασίες του BEREC και της Υπηρεσίας του BEREC, την οποία προβλέπει η διάταξη αυτή, συνιστά στενότερη μορφή συνεργασίας με τις EPA τρίτων χωρών σε σχέση με την προβλεπόμενη στο άρθρο 35, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού. Τέλος, το γεγονός ότι η Επιτροπή θα μπορούσε να αποφασίσει μονομερώς ορισμένες ρυθμίσεις συνεργασίας για τη συμμετοχή στις εργασίες του BEREC και της Υπηρεσίας του BEREC, χωρίς τη σύμφωνη γνώμη τους, δεν συμβιβάζεται με την ανεξαρτησία του BEREC και υπερβαίνει την αποστολή ελέγχου την οποία αναθέτει ο ανωτέρω κανονισμός στην Επιτροπή. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο, κρίνοντας ότι η αρμοδιότητα θεσπίσεως ρυθμίσεων συνεργασίας που εφαρμόζονται στη συμμετοχή των EPA των τρίτων χωρών, και συγκεκριμένα της EPA του Κοσσυφοπεδίου, ανήκει στην Επιτροπή, δεν σεβάστηκε την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ, αφενός, της Επιτροπής και, αφετέρου, του BEREC και της Υπηρεσίας του BEREC, ούτε τους προβλεπόμενους από τον κανονισμό κανόνες οι οποίοι διασφαλίζουν την ανεξαρτησία του BEREC. Τέτοιες ρυθμίσεις θα πρέπει να συμφωνηθούν μεταξύ του BEREC και της Υπηρεσίας του BEREC, αφενός, και των αρμοδίων αρχών

των εν λόγω τρίτων χωρών, αφετέρου, και να εγκριθούν από κοινού, όπως προκύπτει από τον κανονισμό 2018/1971³⁸⁸, από το ρυθμιστικό συμβούλιο και από τον διευθυντή της Υπηρεσίας του BEREC. Αφού διευκρινίζει ότι η αρμοδιότητα αυτή δεν ανήκει στο Συμβούλιο, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας³⁸⁹ ότι η αρμοδιότητα για τη θέσπιση των εν λόγω ρυθμίσεων ανήκε μονομερώς στην Επιτροπή.

Μολονότι αναιρεί, κατά συνέπεια, την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και ακυρώνει την επίδικη απόφαση, το Δικαστήριο διατηρεί εντούτοις, λόγω της αναγκαιότητας των επίμαχων ρυθμίσεων, τα αποτελέσματα της ακυρωθείσας αποφάσεως μέχρις ότου αυτή αντικατασταθεί από νέα πράξη.

2. Ερμηνεία διεθνούς συμφωνίας

Απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 2023, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid κ.λπ. (Ανάκληση του δικαιώματος διαμονής Τούρκου εργαζομένου) (C-402/21, EU:C:2023:77)

«Προδικαστική παραπομπή – Συμφωνία Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας – Απόφαση 1/80 – Άρθρα 6 και 7 – Τούρκοι υπήκοοι που έχουν ήδη ενταχθεί στην αγορά εργασίας του κράτους μέλους υποδοχής και απολαμβάνουν αντίστοιχου δικαιώματος διαμονής – Αποφάσεις των εθνικών αρχών με τις οποίες ανακαλείται το δικαίωμα διαμονής Τούρκων υπηκόων που διαμένουν νομίμως στο οικείο κράτος μέλος για 20 και πλέον έτη με την αιτιολογία ότι συνιστούν ενεστώσα, πραγματική και αρκούντως σοβαρή απειλή στρεφόμενη κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας – Άρθρο 13 – Ρήτρα standstill – Άρθρο 14 – Δικαιολόγηση – Λόγοι δημόσιας τάξης»

Στις Κάτω Χώρες, η άδεια διαμονής αορίστου χρόνου ενός αλλοδαπού μπορεί να ανακληθεί, μεταξύ άλλων, εάν αυτός καταδικάστηκε για αξιόποινες πράξεις που επισύρουν στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον τριών ετών και η συνολική διάρκεια των επιβληθεισών ποινών υπερβαίνει ένα ορισμένο ελάχιστο όριο. Ωστόσο, μέχρι το 2012, απαγορευόταν η ανάκληση όταν ο υπήκοος διέμενε νομίμως στη χώρα αυτή επί τουλάχιστον 20 έτη. Κατόπιν νομοθετικής τροποποίησης που έλαβε χώρα τον Ιούλιο του 2012, η απαγόρευση αυτή ήρθη με την αιτιολογία της εξέλιξης της αντίληψης περί προστασίας της δημόσιας τάξης στην ολλανδική κοινωνία³⁹⁰.

Κατ' εφαρμογήν της νέας νομοθεσίας, οι άδειες διαμονής αορίστου χρόνου των S, E και C, τριών Τούρκων υπηκόων οι οποίοι διέμεναν νομίμως στις Κάτω Χώρες από 20 και πλέον ετών, ανακλήθηκαν με αποφάσεις του Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Υφυπουργού Δικαιοσύνης και Ασφάλειας, Κάτω Χώρες). Η ανάκληση αιτιολογήθηκε από το γεγονός ότι, πρώτον, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, είχαν επανειλημμένως καταδικαστεί για ποινικά αδικήματα, των οποίων η σοβαρότητα, καθώς επίσης και η συνολική διάρκεια των ποινών στις οποίες οι εν λόγω υπήκοοι είχαν καταδικαστεί, υπερέβαιναν το απαιτούμενο όριο, και από το γεγονός ότι η συμπεριφορά τους συνιστούσε πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή στρεφόμενη κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας.

³⁸⁸ Άρθρο 9, στοιχείο θ', και άρθρο 20, παράγραφος 6, στοιχείο ιγ', του κανονισμού 2018/1971.

³⁸⁹ Απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, *Ισπανία κατά Επιτροπής* (T-370/19, [EU:T:2020:440](#), σκέψεις 77 και 82).

³⁹⁰ Besluit houdende wijziging van het Vreemdelingenbesluit 2000 in verband met aanscherping van de glijdende schaal (διάταγμα για την τροποποίηση του διατάγματος περί αλλοδαπών στο πλαίσιο αυστηροποίησης της προοδευτικής κλίμακας), της 26ης Μαρτίου 2012 (Stb. 2012, σ. 158).

Οι προσφυγές που άσκησαν αντιστοίχως οι S, E και C κατά των αποφάσεων αυτών ενώπιον του rechtbank Den Haag (πρωτοδικείου Χάγης, Κάτω Χώρες) κατέληξαν σε διαφορετικά αποτελέσματα όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής, εν προκειμένω, του άρθρου 13 της απόφασης 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης ³⁹¹, η οποία ισχύει από 1ης Δεκεμβρίου 1980. Η εν λόγω διάταξη προβλέπει ρήτρα standstill, η οποία απαγορεύει στα κράτη μέλη να επιβάλλουν στους Τούρκους εργαζομένους και στα μέλη των οικογενειών τους που διαμένουν και εργάζονται νομίμως στο έδαφός τους νέους περιορισμούς σχετικά με τις προϋποθέσεις πρόσβασης στην αγορά εργασίας. Εντούτοις, κατά το άρθρο 14 της απόφασης 1/80, η εφαρμογή των διατάξεων της απόφασης σχετικά με την απασχόληση και την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς που δικαιολογούνται, μεταξύ άλλων, από λόγους δημόσιας τάξης.

Το Raad van State (Συμβούλιο της Επικρατείας, Κάτω Χώρες), δευτεροβάθμιο δικαστήριο στο πλαίσιο των ως άνω προσφυγών, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα ως προς το περιεχόμενο και τη διάρθρωση των άρθρων 13 και 14 της απόφασης 1/80.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι το άρθρο 13 της απόφασης 1/80 έχει εφαρμογή στους Τούρκους υπηκόους που είναι ήδη κάτοχοι δικαιωμάτων στον τομέα της απασχόλησης και της ελεύθερης κυκλοφορίας δυνάμει της εν λόγω απόφασης. Διευκρινίζει, επιπλέον, υπό ποιες προϋποθέσεις ένας νέος περιορισμός των δικαιωμάτων αυτών, έναντι του οποίου οι Τούρκοι υπήκοοι μπορούν να επικαλεστούν το άρθρο 13, μπορεί να δικαιολογηθεί από απαιτήσεις δημόσιας τάξης κατά την έννοια του άρθρου 14 της απόφασης 1/80.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Πρώτον, το Δικαστήριο εξετάζει το περιεχόμενο της ρήτρας standstill του άρθρου 13 της απόφασης 1/80. Υπενθυμίζει τη νομολογία του σύμφωνα με την οποία η εν λόγω ρήτρα έχει άμεσο αποτέλεσμα και πρέπει, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της απόφασης 1/80 για καθιέρωση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, να ερμηνεύεται ευρέως. Ειδικότερα, στον σκοπό της απόφασης αυτής αντιβαίνουν τόσο ένας νέος περιορισμός ο οποίος καθιστά αυστηρότερες τις προϋποθέσεις πρόσβασης Τούρκου εργαζομένου ή μελών της οικογένειάς του στην πρώτη επαγγελματική δραστηριότητα όσο και ένας περιορισμός ο οποίος, άπαξ και ο εργαζόμενος ή τα μέλη της οικογένειάς του απολαύουν δικαιωμάτων στον τομέα της απασχόλησης δυνάμει του άρθρου 6 ή του άρθρου 7 της απόφασης 1/80 ³⁹², περιορίζει την πρόσβασή τους σε μισθωτή δραστηριότητα, η οποία κατοχυρώνεται από τα εν λόγω δικαιώματα.

Επιπροσθέτως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι μέτρα που λαμβάνει ένα κράτος μέλος για τον καθορισμό των κριτηρίων νομιμότητας της καταστάσεως των Τούρκων υπηκόων, θεσπίζοντας ή τροποποιώντας, μεταξύ άλλων, τις προϋποθέσεις διαμονής των υπηκόων αυτών στο έδαφός του, ενδέχεται να συνιστούν νέους περιορισμούς κατά την έννοια του άρθρου 13 της απόφασης 1/80.

Ως εκ τούτου, εθνική νομοθεσία η οποία επιτρέπει την ανάκληση του δικαιώματος διαμονής που κατέχουν οι ενδιαφερόμενοι δυνάμει του άρθρου 6 και του άρθρου 7 της απόφασης 1/80 περιορίζει το δικαίωμά τους ελεύθερης κυκλοφορίας σε σχέση με το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας που είχαν κατά την έναρξη ισχύος της εν λόγω απόφασης και, ως εκ τούτου, συνιστά νέο περιορισμό

³⁹¹ Απόφαση 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης, της 19ης Σεπτεμβρίου 1980, σχετικά με την ανάπτυξη της σύνδεσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Τουρκίας.

³⁹² Τα άρθρα 6 και 7 της απόφασης 1/80 προβλέπουν τα δικαιώματα στον τομέα της απασχόλησης των Τούρκων εργαζομένων και, αντιστοίχως, των μελών της οικογένειάς τους στα οποία έχει επιτραπεί να ζήσουν μαζί τους.

κατά την έννοια του άρθρου 13 αυτής. Επομένως, οι ενδιαφερόμενοι Τούρκοι υπήκοοι μπορούν να επικαλεστούν τη διάταξη αυτή.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξετάζει τη διάρθρωση των άρθρων 13 και 14 της απόφασης 1/80. Υπογραμμίζει ότι η εξαίρεση του άρθρου 14 από την απαγόρευση θέσπισης «νέων περιορισμών» για λόγους δημόσιας τάξης συνιστά παρέκκλιση από την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και πρέπει, ως εκ τούτου, να ερμηνεύεται στενά. Επιπλέον, τα εθνικά μέτρα που λαμβάνουν τα κράτη μέλη για λόγους δημόσιας τάξης πρέπει να είναι κατάλληλα να διασφαλίσουν την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην υπερβαίνουν το αναγκαίο για την επίτευξή του μέτρο.

Επιπροσθέτως, όσον αφορά τους Τούρκους υπηκόους που κατοικούν, όπως οι S, E και C, από 10 και πλέον ετών στο κράτος μέλος υποδοχής, το Δικαστήριο παραπέμπει, για τους σκοπούς της εφαρμογής του άρθρου 14, στο άρθρο 12 της οδηγίας 2003/109³⁹³ σχετικά με την προστασία των επί μακρόν διαμενόντων. Ειδικότερα, τα μέτρα που δικαιολογούνται για λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας ως προς τους εν λόγω διαμένοντες, προϋποθέτουν ότι οι εθνικές αρχές προβαίνουν σε εκτίμηση της συγκεκριμένης περίπτωσης, η οποία τηρεί την αρχή της αναλογικότητας και σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα του ενδιαφερομένου, εάν η ατομική συμπεριφορά του συνιστά ενεστώτα, πραγματικό και αρκούντως σοβαρό κίνδυνο στρεφόμενο κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας.

Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω στοιχείων, το Δικαστήριο εκτιμά ότι το επίμαχο εθνικό μέτρο εμπίπτει στο πεδίο εκτίμησης των αρμόδιων ολλανδικών αρχών κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 14 της απόφασης 1/80. Εντούτοις, η αναφορά στην εξέλιξη των κοινωνικών αντιλήψεων και η αιτιολογία που στηρίζεται στη δημόσια τάξη δεν επαρκούν αυτές καθεαυτές για τη δικαιολόγηση του επίμαχου στην κύρια δίκη εθνικού μέτρου. Εναπόκειται επίσης στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα που παρέχει η απόφαση 1/80, αν το εθνικό μέτρο είναι κατάλληλο να διασφαλίζει την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, αν δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού μέτρο και αν προβλέπει προηγούμενη και εξατομικευμένη εκτίμηση της τρέχουσας κατάστασης του ενδιαφερόμενου Τούρκου εργαζομένου.

³⁹³ Οδηγία 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου της 25ης Νοεμβρίου 2003 σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες (ΕΕ 2004, L 16, σ. 44).

Κεφάλαιο 2 – Το Γενικό Δικαστήριο

I. Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης

1. Ενεργητική νομιμοποίηση

Διάταξη της 6ης Σεπτεμβρίου 2023, ΕΕΠΔ κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (T-578/22, EU:T:2023:522)

«Προσφυγή ακυρώσεως – Θεσμικό δίκαιο – Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από την Ευρωπόλ – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/794 – Θεσμικά προνόμια του ΕΕΠΔ – Ενεργητική νομιμοποίηση – Προσφυγή εν μέρει απαράδεκτη και εν μέρει προδήλως απαράδεκτη»

Στις 3 Ιανουαρίου 2022, κατόπιν αυτεπάγγελτης έρευνας, ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (ΕΕΠΔ) εξέδωσε απόφαση κατά του Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου (Ευρωπόλ)³⁹⁴. Με την απόφαση αυτή, ο ΕΕΠΔ επιβάλλει στην Ευρωπόλ, κατ' ουσίαν, την υποχρέωση να προβαίνει, για κάθε λήψη στοιχείων από τις 4 Ιανουαρίου 2022, στην κατηγοριοποίηση των οικείων υποκειμένων των δεδομένων εντός προθεσμίας έξι μηνών από τη λήψη των στοιχείων και εντός προθεσμίας δώδεκα μηνών για τα υφιστάμενα κατά την ημερομηνία της εν λόγω απόφασης σύνολα δεδομένων, μετά δε την παρέλευση των προθεσμιών αυτών η Ευρωπόλ ήταν υποχρεωμένη να διαγράψει τα εν λόγω δεδομένα.

Στις 8 Ιουνίου 2022, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο εξέδωσαν τον τροποποιημένο κανονισμό Ευρωπόλ³⁹⁵. Ο εν λόγω κανονισμός προβλέπει, κατ' ουσίαν, δυνάμει δύο μεταβατικών διατάξεων³⁹⁶, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η Ευρωπόλ προβαίνει, εντός καθορισμένης προθεσμίας, στην κατηγοριοποίηση των συνόλων δεδομένων που έχει στην κατοχή της κατά τον χρόνο έναρξης ισχύος του τροποποιημένου κανονισμού Ευρωπόλ και διευκρινίζει τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες υπό τις οποίες επιτρέπεται η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που δεν σχετίζονται με τις κατηγορίες υποκειμένων των δεδομένων που απαριθμούνται στο παράρτημα II του τροποποιημένου κανονισμού Ευρωπόλ και που έχουν διαβιβαστεί στην Ευρωπόλ προς υποστήριξη εν εξελίξει ποινικής έρευνας πριν από τις 28 Ιουνίου 2022.

Ο ΕΕΠΔ εκτιμούσε ότι οι προσβαλλόμενες διατάξεις έθιγαν την ανεξαρτησία του και τις εξουσίες του ως εποπτεύουσας αρχής, κατά το μέτρο που νομιμοποιούσαν αναδρομικά τις πρακτικές αποθήκευσης των επίδικων δεδομένων της Ευρωπόλ και ακύρωναν de facto την απόφαση της 3ης Ιανουαρίου 2022. Συνεπώς, ζητούσε από το Γενικό Δικαστήριο την ακύρωσή τους, δυνάμει του

³⁹⁴ Δυνάμει του άρθρου 43, παράγραφος 3, στοιχείο ε', του κανονισμού (ΕΕ) 2016/794 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016, για τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου (Ευρωπόλ) και την αντικατάσταση και κατάργηση των αποφάσεων του Συμβουλίου 2009/371/ΔΕΥ, 2009/934/ΔΕΥ, 2009/935/ΔΕΥ, 2009/936/ΔΕΥ και 2009/968/ΔΕΥ (ΕΕ 2016, L 135, σ. 53, στο εξής: αρχικός κανονισμός Ευρωπόλ).

³⁹⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2022/991 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2022, όσον αφορά τη συνεργασία της Ευρωπόλ με ιδιωτικούς φορείς, την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από την Ευρωπόλ προς υποστήριξη ποινικών ερευνών και τον ρόλο της Ευρωπόλ στην έρευνα και την καινοτομία (ΕΕ 2022, L 169, σ. 1, στο εξής: τροποποιημένος κανονισμός Ευρωπόλ), ο οποίος τροποποιεί τον αρχικό κανονισμό Ευρωπόλ.

³⁹⁶ Άρθρα 74α και 74β του τροποποιημένου κανονισμού Ευρωπόλ (στο εξής: προσβαλλόμενες διατάξεις).

άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Ισχυριζόταν ότι η ενεργητική του νομιμοποίηση δικαιολογείτο από την ανάγκη να διαθέτει ένδικο βοήθημα για τη διατήρηση των θεσμικών του προνομίων και, ειδικότερα, της ανεξαρτησίας του ως εποπτεύουσας αρχής.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο επιλαμβάνεται, για πρώτη φορά, προσφυγής ακυρώσεως που άσκησε ο ΕΕΠΔ κατά νομοθετικής πράξης του Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου, πράγμα το οποίο εγείρει μεταξύ άλλων το ζήτημα της αρμοδιότητας του Γενικού Δικαστηρίου να επιληφθεί της προσφυγής, το ζήτημα της εφαρμογής, εν προκειμένω κατ' αναλογία, της απόφασης Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (C-70/88)³⁹⁷ και το ζήτημα του άμεσου επηρεασμού του ΕΕΠΔ, ο οποίος εξομοιώνεται, βάσει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, με νομικό πρόσωπο.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει την αρμοδιότητά του να επιληφθεί της προσφυγής που άσκησε ο ΕΕΠΔ και παρατηρεί, κατ' αρχάς, ότι ο ΕΕΠΔ δεν περιλαμβάνεται ούτε στους προσφεύγοντες που μνημονεύονται στο άρθρο 263, δεύτερο και τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ³⁹⁸ ούτε στον κατάλογο των θεσμικών οργάνων του άρθρου 13, παράγραφος 1, ΣΕΕ³⁹⁹. Εν συνεχεία, επισημαίνει ότι, καίτοι το άρθρο 263 ΣΛΕΕ περιλαμβάνει ρητώς τα όργανα και οργανισμούς της Ένωσης στον κατάλογο των εκδοτών πράξεων η νομιμότητα των οποίων δύναται να αμφισβητηθεί στο πλαίσιο προσφυγής ακυρότητας, τούτο δεν ισχύει όσον αφορά το άρθρο 263, δεύτερο και τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Συνακόλουθα, διευκρινίζει ότι, καίτοι το καθεστώς του ΕΕΠΔ ως ανεξάρτητης εποπτεύουσας αρχής κατοχυρώνεται τόσο από τη Συνθήκη ΛΕΕ όσο και από τον Χάρτη⁴⁰⁰, ο ΕΕΠΔ θεσμοθετήθηκε ως όργανο της Ένωσης όχι με πράξη πρωτογενούς δικαίου, αλλά με πράξη παράγωγου δικαίου⁴⁰¹. Ως εκ τούτου, ο ΕΕΠΔ, καίτοι αποτελεί όργανο της Ένωσης με ειδικό καθεστώς, δεν είναι θεσμικό όργανο της Ένωσης και δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνεται στους προσφεύγοντες που ορίζει το άρθρο 263, δεύτερο και τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της προσφυγής, στο μέτρο που υπάγονται στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου οι προσφυγές τις οποίες ασκεί, κατά το άρθρο 263 ΣΛΕΕ, μεταξύ άλλων θεσμικό όργανο της Ένωσης κατά νομοθετικής πράξης⁴⁰² και στο μέτρο που ο ΕΕΠΔ δεν είναι ούτε θεσμικό όργανο ούτε προσφεύγων κατά το άρθρο 263, δεύτερο και τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

³⁹⁷ Απόφαση της 22ας Μαΐου 1990, **Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου** (C-70/88, [EU:C:1990:217](#)).

³⁹⁸ Βάσει της διάταξης αυτής, προσφυγή ενώπιον του Δικαστηρίου μπορούν να ασκήσουν, αφενός, κράτος μέλος, το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο ή η Επιτροπή και, αφετέρου, το Ελεγκτικό Συνέδριο, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και η Επιτροπή των Περιφερειών.

³⁹⁹ Τα επτά θεσμικά όργανα που μνημονεύει η εν λόγω διάταξη είναι το Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, η Επιτροπή, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Ελεγκτικό Συνέδριο.

⁴⁰⁰ Δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και του άρθρου 8, παράγραφος 3, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), ο σεβασμός των κανόνων σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητων αρχών.

⁴⁰¹ Άρθρο 41, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 45/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2000, σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας και σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 2001, L 8, σ. 1).

⁴⁰² Δυνάμει του άρθρου 51, στοιχείο β', του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο προβαίνει στην εκτίμηση αν ο ΕΕΠΔ έχει ενεργητική νομιμοποίηση δυνάμει της νομολογίας που διαμορφώθηκε με την απόφαση Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (C-70/88). Τονίζει ότι, στην απόφαση αυτή, την οποία επικαλείται ο ΕΕΠΔ προκειμένου να στηρίξει την ειδική ενεργητική νομιμοποίησή του προς διατήρηση των θεσμικών προνομίων του, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το Κοινοβούλιο δεν είχε ουδεμία δυνατότητα να αμφισβητήσει ενώπιον του δικαστή της Ένωσης τις δυνάμεις να προσβάλουν τα θεσμικά προνόμιά του πράξεις που θεσπίζουν τα λοιπά θεσμικά όργανα και επέλεξε να καλύψει το κενό αυτό βάσει της γενικής αρχής της θεσμικής ισορροπίας. Αντιθέτως, ο ΕΕΠΔ δύναται να ασκήσει προσφυγή ακυρώσεως δυνάμει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, καθόσον αποτελεί όργανο συσταθέν με πράξη παράγωγου δικαίου της Ένωσης, το οποίο δύναται να εξομοιωθεί με νομικό πρόσωπο. Το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει, εξάλλου, ότι ο ΕΕΠΔ έχει μεν ειδικό καθεστώς, το οποίο αναγνωρίζει τόσο η Συνθήκη ΛΕΕ όσο και ο Χάρτης, και ότι η σύσταση ανεξάρτητων εποπτικών αρχών είναι ουσιώδες στοιχείο της προστασίας των προσώπων όσον αφορά την προστασία των προσωπικών δεδομένων, πλην όμως η ανεξαρτησία με την οποία οφείλει να ασκεί στην πράξη τα καθήκοντά του ο ΕΕΠΔ δεν μπορεί να περιορίζει τις εξουσίες του νομοθέτη της Ένωσης⁴⁰³. Κατά συνέπεια, ο ΕΕΠΔ υποχρεούται να ασκεί τα καθήκοντα και τις εξουσίες του με πλήρη ανεξαρτησία, ελέγχει δε, στο πλαίσιο των νομοθετικών πράξεων που θεσπίζουν από κοινού το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο και σύμφωνα με αυτές, την τήρηση των κανόνων σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης. Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η απόφαση Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (C-70/88) δεν δύναται να εφαρμοσθεί κατ' αναλογία επί της κατάστασης του ΕΕΠΔ, στον οποίο δεν μπορεί να αναγνωριστεί ενεργητική νομιμοποίηση δυνάμει της απόφασης αυτής και ο οποίος πρέπει να θεωρηθεί ως προσφεύγων που πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις του παραδεκτού που προβλέπονται στο άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

Κατά τρίτον, στο πλαίσιο της εξέτασης της ενεργητικής νομιμοποίησης του ΕΕΠΔ δυνάμει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο αναλύει, προκαταρκτικώς, αν ο ΕΕΠΔ δύναται, ως όργανο της Ένωσης, να εξομοιωθεί με νομικό πρόσωπο, κατά την έννοια του άρθρου αυτού. Επισημαίνεται ότι, κατ' εφαρμογήν ερμηνείας της εν λόγω διάταξης υπό το πρίσμα των αρχών της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και του κράτους δικαίου, όργανο της Ένωσης όπως ο ΕΕΠΔ έχει, ως «νομικό πρόσωπο», την ενεργητική νομιμοποίηση να ασκήσει προσφυγή ακυρώσεως κατά των προσβαλλομένων διατάξεων, υπό την προϋπόθεση ότι οι διατάξεις αυτές τον αφορούν άμεσα και ατομικά, κατά την έννοια της ως άνω διάταξης. Πράγματι, ένα τέτοιο νομικό πρόσωπο είναι εξίσου πιθανό να θιγεί ως προς τα δικαιώματά ή τα συμφέροντά του από πράξη της Ένωσης όσο και κάθε άλλο πρόσωπο ή οντότητα και πρέπει, επομένως, να είναι σε θέση, τηρουμένων των προϋποθέσεων αυτών, να επιδιώξει την ακύρωση της εν λόγω πράξης.

Όσον αφορά την προϋπόθεση σύμφωνα με την οποία νομικό πρόσωπο πρέπει να επηρεάζεται άμεσα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι πρέπει να πληρούνται σωρευτικώς δύο κριτήρια. Όσον αφορά, πρώτον, το κριτήριο σχετικά με τα αποτελέσματα των προσβαλλομένων διατάξεων επί της έννομης κατάστασης του ΕΕΠΔ, το Γενικό Δικαστήριο τονίζει ότι ο ΕΕΠΔ είναι αρμόδιος για τον έλεγχο της εφαρμογής από τα θεσμικά και τα λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης των κανόνων σχετικά με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα⁴⁰⁴. Εν προκειμένω, οι

⁴⁰³ Όπως προβλέπονται στο άρθρο 14, παράγραφος 1, και στο άρθρο 16, παράγραφος 1, ΣΕΕ.

⁴⁰⁴ Δυνάμει του άρθρου 1, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΕ) 2018/725 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και της απόφασης αριθ. 1247/2002/ΕΚ (ΕΕ 2018, L 295, σ. 39), και του άρθρου 43, παράγραφος 1, του αρχικού κανονισμού Ευρωπαϊκού.

προσβαλλόμενες διατάξεις τροποποιούν τον αρχικό κανονισμό Ευρωπόλ και δεν ασκούν επιρροή επί της φύσεως ή του περιεχομένου των καθηκόντων που αναθέτει στον ΕΕΠΔ ο νομοθέτης της Ένωσης. Συνεπώς, καίτοι είναι αληθές ότι τροποποιήθηκε το νομικό καθεστώς που ο ΕΕΠΔ είναι αρμόδιος να ελέγχει, δεν μεταβλήθηκαν οι αρμοδιότητές του, διότι δεν μεταβλήθηκε αυτός καθεαυτός ο τρόπος κατά τον οποίο δύνανται να ασκεί κατά νόμον τις αρμοδιότητές αυτές. Ως εκ τούτου, οι προσβαλλόμενες διατάξεις δεν αφορούν άμεσα τον ΕΕΠΔ, στο μέτρο που τα δικαιώματα, οι υποχρεώσεις ή οι αρμοδιότητές του δεν επηρεάστηκαν από τις εν λόγω διατάξεις. Επιπλέον, όσον αφορά τα αποτελέσματα των προσβαλλομένων διατάξεων επί της απόφασης της 3ης Ιανουαρίου 2022, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι πρόκειται περί διοικητικής απόφασης που δεν δύναται να ασκήσει επιρροή επί νομοθετικών πράξεων, όπως ο τροποποιημένος κανονισμός Ευρωπόλ, ούτε να επηρεάσει το περιεχόμενό τους.

Δεύτερον, όσον αφορά το κριτήριο σχετικά με το περιθώριο εκτιμήσεως των αποδεκτών που είναι αρμόδιοι για την εφαρμογή των προσβαλλομένων διατάξεων, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι οι εν λόγω διατάξεις καταλείπουν ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως στην Ευρωπόλ. Επομένως, δεν έχουν αμιγώς αυτόματο χαρακτήρα και δεν απορρέουν αποκλειστικά από τη ρύθμιση της Ένωσης έναντι του ΕΕΠΔ, χωρίς εφαρμογή άλλων παρεμβαλλομένων κανόνων.

Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι οι προσβαλλόμενες διατάξεις δεν επηρεάζουν άμεσα την έννομη κατάσταση του ΕΕΠΔ και οι προϋποθέσεις του άμεσου επηρεασμού και του ατομικού επηρεασμού από την πράξη της οποίας ζητείται η ακύρωση πρέπει να πληρούνται σωρευτικώς, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η προσφυγή είναι απαράδεκτη.

Διάταξη της 20ής Σεπτεμβρίου 2023, Nicoventures Trading κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-706/22, EU:T:2023:579)

«Προσφυγή ακυρώσεως – Δημόσια υγεία – Απόσυρση ορισμένων εξαιρέσεων όσον αφορά τα θερμαινόμενα προϊόντα καπνού – Άμεσος επηρεασμός – Πράξη που δεν αφορά ατομικά τον προσφεύγοντα – Απαράδεκτη»

Η Nicoventures Trading, μία εκ των προσφευγουσών, η οποία ιδρύθηκε το 2011 στο πλαίσιο του ομίλου British American Tobacco, αναπτύσσει και εμπορεύεται καινοτόμα προϊόντα που δεν υπόκειται σε καύση, όπως θερμαινόμενα προϊόντα καπνού. Τα πωλεί σε άλλες εταιρίες του ομίλου, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται οι λοιπές προσφεύγουσες, οι οποίες διασφαλίζουν ή προτίθενται να διασφαλίσουν τη διανομή τους στην αγορά δεκατεσσάρων κρατών μελών.

Στις 29 Ιουνίου 2022, η Επιτροπή εξέδωσε την κατ' εξουσιοδότηση οδηγία 2022/2100⁴⁰⁵ (στο εξής: προσβαλλόμενη πράξη), για την τροποποίηση της οδηγίας 2014/40⁴⁰⁶ σχετικά με την απόσυρση ορισμένων εξαιρέσεων όσον αφορά τα θερμαινόμενα προϊόντα καπνού. Η πράξη αυτή έχει ως αποτέλεσμα την απαγόρευση της εμπορίας των θερμαινόμενων προϊόντων καπνού με χαρακτηριστικό άρωμα/γεύση και την υπαγωγή των θερμαινόμενων προϊόντων καπνού για κάπνισμα χωρίς χαρακτηριστικό άρωμα/γεύση στις ίδιες υποχρεώσεις επισήμανσης με ορισμένα

⁴⁰⁵ Κατ' εξουσιοδότηση οδηγία (ΕΕ) 2022/2100 της Επιτροπής, της 29ης Ιουνίου 2022, για την τροποποίηση της οδηγίας 2014/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την απόσυρση ορισμένων εξαιρέσεων όσον αφορά τα θερμαινόμενα προϊόντα καπνού (ΕΕ 2022, L 283, σ. 4).

⁴⁰⁶ Οδηγία 2014/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την κατασκευή, την παρουσίαση και την πώληση προϊόντων καπνού και συναφών προϊόντων και την κατάργηση της οδηγίας 2001/37/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 127, σ. 1).

άλλα προϊόντα καπνού για κάπνισμα, ήτοι με τα τσιγάρα, τον καπνό για στριφτά τσιγάρα και τον καπνό για ναργιλέ. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να θεσπίσουν τα αναγκαία μέτρα μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο για την εφαρμογή της νέας αυτής απαγόρευσης και των νέων υποχρεώσεων πριν από τις 23 Οκτωβρίου 2023.

Ισχυριζόμενες ότι η προσβαλλόμενη πράξη έχει αρνητική επίπτωση επί της νομικής τους κατάστασης, οι προσφεύγουσες άσκησαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή ακυρώσεως κατά της πράξης αυτής.

Με τη διάταξή του, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή ως απαράδεκτη, για τον λόγο ότι η προσβαλλόμενη πράξη δεν αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο μπορεί να ασκεί προσφυγή κατά των πράξεων των οποίων είναι αποδέκτης ή που το αφορούν άμεσα και ατομικά, καθώς και κατά των κανονιστικών πράξεων που το αφορούν άμεσα και για την εφαρμογή των οποίων δεν απαιτούνται εκτελεστικά μέτρα.

Στο μέτρο που για την εφαρμογή της προσβαλλόμενης πράξης, η οποία είναι κανονιστική πράξη, απαιτούνται εκτελεστικά μέτρα και, ως εκ τούτου, η προσβαλλόμενη πράξη δεν εμπίπτει στην τελευταία περίπτωση του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν η πράξη αυτή αφορά άμεσα και ατομικά τις προσφεύγουσες, κατά την έννοια της δεύτερης περίπτωσης της εν λόγω διάταξης.

Όσον αφορά τον άμεσο επηρεασμό, το Γενικό Δικαστήριο, αφού υπενθύμισε τις δύο προϋποθέσεις που πρέπει, ως προς το ζήτημα αυτό, να πληρούνται σωρευτικώς, διαπιστώνει ότι οι προσφεύγουσες υπόκεινται σε απαγόρευση και σε υποχρεώσεις που απορρέουν άμεσα από την προσβαλλόμενη πράξη, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι για την εφαρμογή της εν λόγω πράξης απαιτούνται εκτελεστικά μέτρα, ήτοι μέτρα μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο. Πράγματι, τα μέτρα μεταφοράς που προβλέπει η πράξη αυτή είναι αναγκαία μόνο για την πλήρη εφαρμογή της απαγόρευσης και των υποχρεώσεων που προαναφέρθηκαν στα δίκαια των κρατών μελών, χωρίς τα κράτη μέλη να διαθέτουν αυτοτελή εξουσία εκτιμήσεως, δεδομένου ότι η προσβαλλόμενη πράξη δεν τους αφήνει κανένα περιθώριο εκτιμήσεως ως προς τα ζητήματα αυτά. Επομένως, πρέπει να θεωρηθεί ότι η προσβαλλόμενη πράξη αφορά άμεσα τις προσφεύγουσες.

Όσον αφορά τον ατομικό επηρεασμό, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι μια πράξη γενικής ισχύος μπορεί να αφορά ατομικά ορισμένα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, αποκτώντας συνακόλουθα τον χαρακτήρα απόφασης έναντι αυτών, αν η πράξη αυτή θίγει ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο λόγω ορισμένων ιδιαίτερων ιδιοτήτων του ή μιας πραγματικής κατάστασης που το χαρακτηρίζει σε σχέση με κάθε άλλο πρόσωπο και, ως εκ τούτου, το εξατομικεύει κατά τρόπο ανάλογο προς αυτόν του αποδέκτη.

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι από τις άδειες, τις δηλώσεις και τις κοινοποιήσεις εμπορίας τις οποίες απαιτεί η οδηγία 2014/40, πριν από τη διάθεση στην αγορά των προϊόντων καπνού, και τις οποίες επικαλούνται οι προσφεύγουσες, δεν μπορεί να αποδειχθεί ότι η προσβαλλόμενη πράξη τις αφορά ατομικά.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει, πρώτον, ότι το γεγονός ότι οι επιχειρηματίες οι οποίοι έχουν προβεί σε δήλωση ή κοινοποίηση ή κατέχουν άδεια μπορούσαν να προσδιορισθούν κατά τον χρόνο έκδοσης της προσβαλλόμενης πράξης δεν αρκεί αφ' εαυτού για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι οι εν λόγω επιχειρηματίες θίγονται ατομικώς.

Δεύτερον, ούτε ο αριθμός των φυσικών ή νομικών προσώπων που επηρεάζονται από την προσβαλλόμενη πράξη είναι καθοριστικός.

Τρίτον, ακόμη και αν η απόλυτη απαγόρευση εμπορίας θερμαινόμενων προϊόντων καπνού με χαρακτηριστικά αρώματα/γεύσεις, η οποία απορρέει από την προσβαλλόμενη πράξη, θα έχει κατ' ανάγκη ως αποτέλεσμα να τεθούν υπό αμφισβήτηση οι άδειες που κατέχουν ορισμένες από τις προσφεύγουσες, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι άδειες αυτές χαρακτηρίζουν και εξατομικεύουν τη θέση των κατόχων τους έναντι της προσβαλλόμενης πράξης, σαν να ήταν οι κάτοχοι των αδειών οι αποδέκτες της πράξης. Πράγματι, κατ' αρχάς, τα αποτελέσματα της προσβαλλόμενης πράξης επέρχονται κατά τον ίδιο τρόπο τόσο έναντι των επιχειρηματιών που έχουν λάβει άδεια όσο και έναντι των επιχειρηματιών που έχουν υποβάλει τις δηλώσεις ή προβεί στις κοινοποιήσεις που προβλέπει η οδηγία 2014/40, ή ακόμη έναντι των επιχειρηματιών που δεν έχουν ακόμη λάβει άδεια ή υποβάλει δήλωση ή προβεί σε κοινοποίηση, αλλά προτίθενται να διαθέσουν στην αγορά τέτοια προϊόντα. Ακολούθως, οι άδειες καθώς και οι δηλώσεις ή οι κοινοποιήσεις πληρούν αντικειμενικές απαιτήσεις, καθοριζόμενες κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο για όλους τους επιχειρηματίες, χωρίς κανένα στοιχείο αποκλειστικότητας για τους εν λόγω επιχειρηματίες. Τέλος, στο μέτρο που η οδηγία 2014/40 προβλέπει ότι διάφορες κατ' εξουσιοδότηση πράξεις μπορούν να εξειδικεύουν ή να τροποποιούν τους όρους εμπορίας των προϊόντων καπνού που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της, οι άδειες και τα δικαιώματα εμπορίας δεν μπορούσαν να θεωρούνται κεκτημένα επ' αόριστον.

Τέταρτον, το γεγονός ότι οι προσφεύγουσες δεν βρίσκονται στην ίδια κατάσταση με τους επιχειρηματίες προηγούμενου και επόμενου σταδίου της αλυσίδας παραγωγής και διανομής των επίμαχων προϊόντων δεν ασκεί επιρροή. Πράγματι, οι προσφεύγουσες πρέπει να αποδείξουν ότι θίγονται λόγω μιας ιδιότητας ή μιας πραγματικής κατάστασης που τις χαρακτηρίζει και τις διακρίνει κατά τρόπο αντίστοιχο προς αυτόν του αποδέκτη απόφασης.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το επιχείρημα των προσφευγουσών ότι θίγεται ουσιωδώς η ανταγωνιστική τους θέση. Πράγματι, το γεγονός ότι ορισμένοι επιχειρηματίες επηρεάζονται οικονομικώς περισσότερο από άλλους από μια πράξη γενικής ισχύος δεν αρκεί για να τους εξατομικεύσει σε σχέση με τους άλλους αυτούς επιχειρηματίες, όταν η εφαρμογή της πράξης αυτής στηρίζεται στην ύπαρξη μιας αντικειμενικώς προσδιοριζόμενης κατάστασης. Εξάλλου, το γεγονός και μόνον ότι ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο ενδέχεται να απολέσει σημαντική πηγή εσόδων λόγω μιας νέας ρύθμισης δεν αποδεικνύει ότι το πρόσωπο αυτό βρίσκεται σε ιδιαίτερη κατάσταση. Δεν αρκεί ούτε για να αποδειχθεί ότι η ρύθμιση το αφορά ατομικά, δεδομένου ότι το πρόσωπο αυτό οφείλει να αποδείξει ότι συντρέχουν περιστάσεις βάσει των οποίων η ζημία που ισχυρίζεται ότι υπέστη μπορεί να θεωρηθεί ικανή να το εξατομικεύσει σε σχέση με κάθε άλλον επιχειρηματία που επηρεάζεται από την εν λόγω ρύθμιση κατά τον ίδιο τρόπο.

2. Αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης

Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2023, IMG κατά Επιτροπής (T-752/20, EU:T:2023:366)

«Εξωσυμβατική ευθύνη – Έρευνες της OLAF – Διαρροές στον Τύπο – Υλική ζημία και ηθική βλάβη – Αιτιώδης συνάφεια – Καταλογισμός της ευθύνης για τις διαρροές – Κατάφωρη παράβαση κανόνα δικαίου που απονέμει δικαιώματα σε ιδιώτες – Εμπιστευτικότητα των νομικών γνωμοδοτήσεων»

Σύμφωνα με το καταστατικό της, η International Management Group (IMG) ιδρύθηκε ως διεθνής οργανισμός, ούτως ώστε τα κράτη που συμμετέχουν στην ανασυγκρότηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης να έχουν στη διάθεσή τους προς τούτο μια οντότητα ειδικού σκοπού. Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της, οι οποίες έχουν έκτοτε διευρυνθεί, συνήψε πλείονες συμβάσεις με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, κατ' εφαρμογήν, ιδίως, της μεθόδου εκτέλεσης του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης που καλείται «έμμεση ή από κοινού διαχείριση».

Κατόπιν της έρευνάς της σχετικά με το νομικό καθεστώς της ενάγουσας, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) συνέταξε, στις 9 Δεκεμβρίου 2014, τελική έκθεση, στην οποία έκρινε ότι η ενάγουσα δεν αποτελούσε «διεθνή οργανισμό» υπό την έννοια της δημοσιονομικής νομοθεσίας της Ένωσης και ότι ενδέχεται να μην είχε καν ίδια νομική προσωπικότητα.

Λίγο μετά τη σύνταξή της, η έκθεση της OLAF διαβιβάστηκε στους νόμιμους αποδέκτες, δηλαδή στις αρμόδιες εθνικές αρχές και στην Επιτροπή. Εν συνεχεία, το περιεχόμενό της διέρρευσε στον Τύπο. Στις 13 Φεβρουαρίου 2015, οι πληροφορίες σχετικά με το περιεχόμενο της εκθέσεως δημοσιεύθηκαν στο περιοδικό *Der Spiegel* και, στις 11 Δεκεμβρίου 2015, η έκθεση δημοσιεύθηκε στον ιστότοπο της εφημερίδας *New Europe*. Οι έρευνες που διεξήγαγε η Επιτροπή δεν μπόρεσαν να εντοπίσουν την πηγή της διαρροής αυτής.

Η ενάγουσα άσκησε αγωγή για αποκατάσταση της υλικής ζημίας και χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης τις οποίες υποστηρίζει ότι υπέστη εξ αιτίας της διαρροής της εκθέσεως της OLAF στον Τύπο, λόγω του παράνομου χαρακτήρα της συμπεριφοράς της Επιτροπής και της OLAF.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αγωγή και διευκρινίζει, αφενός, τις προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για να στοιχειοθετηθεί κατάφωρη παραβίαση κανόνα δικαίου που αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες λόγω παραλείψεως θεσμικού οργάνου της Ένωσης και, αφετέρου, το περιεχόμενο του καθήκοντος επιμέλειας στο πλαίσιο αυτό, ιδίως όσον αφορά τα μέτρα που πρέπει να λαμβάνει, μετά τη δημοσιοποίηση εγγράφου στον Τύπο, το θεσμικό όργανο της Ένωσης που είναι υπεύθυνο για τη διασφάλιση του απορρήτου.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι πρέπει να απορριφθεί ο ισχυρισμός περί έλλειψης νομιμότητας τον οποίο προβάλλει η ενάγουσα και ο οποίος θεμελιώνεται στην παράβαση από την Επιτροπή του καθήκοντος μέριμνας και επιμέλειας που υπέχει, η οποία συνίσταται σε παράλειψη της Επιτροπής να ενεργήσει, καθώς δεν καταδίκασε δημοσίως τη διαρροή της εκθέσεως της OLAF, δεν έθεσε τέρμα στη διάδοση ψευδών πληροφοριών που προκάλεσε η διαρροή αυτή και δεν διόρθωσε τις εν λόγω πληροφορίες.

Όσον αφορά το καθήκον μέριμνας, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι αυτό αφορά ειδικώς τις υποχρεώσεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης έναντι των μονίμων υπαλλήλων και των μελών του λοιπού προσωπικού τους, καθόσον συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, τη συνεκτίμηση των ατομικών τους συμφερόντων. Ωστόσο, η υπό κρίση υπόθεση δεν αφορά τις σχέσεις μεταξύ της Διοίκησης της Ένωσης και ενός από τους μονίμους υπαλλήλους ή από τα μέλη του λοιπού προσωπικού αυτής. Κατά συνέπεια, το καθήκον μέριμνας δεν έχει εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση.

Όσον αφορά την παράβαση του καθήκοντος επιμέλειας, το Γενικό Δικαστήριο κατ' αρχάς υπενθυμίζει ότι, αφενός, η εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης στοιχειοθετείται μόνο εάν το πρόσωπο που θεωρεί ότι υπέστη ζημία αποδείξει την ύπαρξη κατάφωρης παράβασης κανόνα δικαίου ο οποίος αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες. Ειδικότερα, η απαίτηση κατάφωρης παράβασης εξαρτάται από την εξουσία εκτιμήσεως που έχει το θεσμικό ή άλλο όργανο ή οργανισμός της Ένωσης που φέρεται ότι παρέβη τον κανόνα αυτόν και από το κατά πόσον υπήρξε εκ μέρους τους πρόδηλη και σοβαρή υπέρβαση των ορίων που επιβάλλονται στην εξουσία εκτιμήσεως, λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, του βαθμού σαφήνειας και ακρίβειας του εν λόγω κανόνα, των δυσχερειών ερμηνείας ή εφαρμογής που ενδεχομένως προκύπτουν, καθώς και της πολυπλοκότητας της προς ρύθμιση κατάστασης. Αφετέρου, οι παραλείψεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης συνεπάγονται ευθύνη της Ένωσης μόνον εφόσον τα εν λόγω όργανα παρέβησαν νόμιμη υποχρέωσή τους να δράσουν η οποία απορρέει από διάταξη του δικαίου της Ένωσης.

Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο συνάγει εκ των ανωτέρω ότι, προκειμένου να εξεταστεί κατά πόσον ένα θεσμικό όργανο έχει διαπράξει, λόγω παράλειψης, κατάφωρη παραβίαση κανόνα δικαίου που αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, πρέπει να κριθεί εάν συντρέχουν τρεις

προϋποθέσεις, ήτοι, πρώτον, εάν υπάρχει νομική υποχρέωση ενέργειας, δεύτερον, εάν το εν λόγω θεσμικό ή άλλο όργανο ή οργανισμός της Ένωσης έχει εξουσία εκτιμήσεως και, τρίτον, εάν συντρέχει πρόδηλη και κατάφωρη υπέρβαση εκ μέρους του των ορίων που επιβάλλονται στην ως άνω εξουσία.

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι εν προκειμένω η ενάγουσα δεν απέδειξε ότι η Επιτροπή υπείχε νόμιμη υποχρέωση ενέργειας. Επισημαίνει στο πλαίσιο αυτό ότι η παράβαση του καθήκοντος επιμέλειας που επικαλείται η ενάγουσα συνδέεται αναπόσπαστα με τον κανονισμό 883/2013⁴⁰⁷ και ότι δυνάμει του κανονισμού αυτού η Επιτροπή υπέχει υποχρέωση να εξασφαλίζει την τήρηση του εμπιστευτικού χαρακτήρα των ερευνών της OLAF. Ωστόσο, παρά την υποχρέωση αυτή, το καθήκον επιμέλειας το οποίο βαρύνει την Επιτροπή δεν μπορεί να της επιβάλλει, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχει παραβιάσει την εν λόγω υποχρέωση εμπιστευτικότητας και απ' ης στιγμής δεν μπορεί να της καταλογιστεί η ευθύνη για τη διαρροή της εκθέσεως της OLAF στον Τύπο, υποχρέωση ενέργειας, η οποία να συνίσταται στο να καταδικάσει τη διαρροή στον Τύπο πληροφοριών που αφορούν μια τέτοια έρευνα και να αποστασιοποιηθεί από τις πληροφορίες που δημοσιεύθηκαν. Πράγματι, το καθήκον επιμέλειας δεν έχει το περιεχόμενο που του προσδίδει η ενάγουσα. Αυτό που συνιστά παράβαση της υποχρέωσης εμπιστευτικότητας είναι η διαρροή της εν λόγω εκθέσεως στον Τύπο – για την οποία, ωστόσο, δεν αποδείχθηκε ότι καταλογίζεται ευθύνη στην Επιτροπή–, και όχι η παράλειψη που καταλογίζει στην Επιτροπή η ενάγουσα.

Το Γενικό Δικαστήριο προσθέτει ότι ακόμη και αν υποτεθεί ότι υπήρχε νόμιμη υποχρέωση της Επιτροπής να ενεργήσει λόγω του καθήκοντός της επιμέλειας, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η παράβαση του εν λόγω καθήκοντος που προβάλλει η ενάγουσα συνιστά κατάφωρη παραβίαση κανόνα δικαίου που αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει συναφώς ότι, αν γινόταν δεκτή η ύπαρξη μιας τέτοιας υποχρέωσης, το καθήκον επιμέλειας θα έπρεπε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, σε περίπτωση διαρροής εμπιστευτικού εγγράφου η οποία δεν έχει αποδειχθεί ότι προκλήθηκε από το οικείο θεσμικό όργανο, το όργανο αυτό οφείλει να μην επιτείνει τη ζημία που ενδέχεται να προκύψει από την εν λόγω παραβίαση του απορρήτου.

Ωστόσο, από τον κανονισμό 883/2013 δεν προκύπτει τέτοια υποχρέωση ενέργειας προκειμένου να μην επιταθεί η ζημία που προκλήθηκε από μη καταλογιζόμενη στο θεσμικό όργανο παραβίαση του απορρήτου. Πράγματι, ο κανονισμός αυτός, προβλέποντας ότι τα οικεία θεσμικά όργανα εξασφαλίζουν την τήρηση του εμπιστευτικού χαρακτήρα των ερευνών της OLAF, τους επιβάλλει την υποχρέωση να διασφαλίζουν ότι το περιεχόμενο των ερευνών της OLAF παραμένει εμπιστευτικό. Αντιθέτως, δεν τους επιβάλλει, όταν η εμπιστευτικότητα αυτή δεν έχει τηρηθεί χωρίς η δημοσιοποίηση να οφείλεται στο οικείο θεσμικό όργανο, υποχρέωση να καταδικάσουν τη διαρροή, να θέσουν τέρμα στη διάδοση των εν λόγω πληροφοριών ή να διορθώσουν όσες εξ αυτών είναι τυχόν εσφαλμένες. Δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τέτοιες υποχρεώσεις εμπίπτουν στην υποχρέωση εξασφάλισης της τήρησης του εμπιστευτικού χαρακτήρα των ερευνών της OLAF. Πράγματι, αφενός, δεδομένου ότι ο εμπιστευτικός χαρακτήρας έχει ήδη παραβιαστεί, η υποχρέωση της Επιτροπής να διασφαλίζει την τήρησή του κατέστη πλέον άνευ αντικειμένου. Αφετέρου, κατά πρώτον, ενδεχόμενη απαίτηση καταδίκης της διαρροής υπερβαίνει την απλή υποχρέωση διασφάλισης της τήρησης του απορρήτου, κατά δεύτερον, σε μια τέτοια περίπτωση, η Επιτροπή δεν είναι σε θέση να σταματήσει τη διάδοση της εκθέσεως της OLAF που προκλήθηκε από την εν λόγω διαρροή στον Τύπο και, κατά τρίτον, ακόμη και αν ορισμένες από τις πληροφορίες που διαδόθηκαν είναι εσφαλμένες, η διόρθωσή

⁴⁰⁷ Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 883/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Σεπτεμβρίου 2013, σχετικά με τις έρευνες που πραγματοποιούνται από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1073/1999 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και του κανονισμού (Ευρατόμ) αριθ. 1074/1999 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 248, σ. 1).

τους δεν είναι ικανή να αποκαταστήσει τον εμπιστευτικό χαρακτήρα τους, ο οποίος έχει εκλείψει οριστικά.

3. Αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης ⁴⁰⁸

Απόφαση της 26ης Ιουλίου 2023, Stockdale κατά Συμβουλίου κ.λπ. (T-776/20, EU:T:2023:422)

«Προσφυγή ακυρώσεως και αγωγή αποζημιώσεως – Διεθνής υπάλληλος απασχολούμενος επί συμβάσει στον Ειδικό Εντεταλμένο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη – Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Καταγγελία της συμβάσεως εργασίας κατόπιν της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση – Αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης – Συμβατική φύση της διαφοράς – Απουσία ρήτρας διαιτησίας και ρήτρας περί διεθνούς δικαιοδοσίας – Άρθρα 263, 268, 272 και 274 ΣΛΕΕ – Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012 – Παραδεκτό – Προσδιορισμός των καθών-εναγομένων – Έννοια των “λοιπών οργάνων ή οργανισμών της Ένωσης” – Εν μέρει αναρμοδιότητα και εν μέρει απαράδεκτο»

Ο προσφεύγων-ενάγων (στο εξής: προσφεύγων), υπήκοος του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, διατέλεσε Προϊστάμενος Οικονομικών και Διοίκησης στον Ειδικό Εντεταλμένο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΕΕΕΕ) στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη μεταξύ του 2006 και της 31ης Δεκεμβρίου 2020 και, στο πλαίσιο αυτό, είχε συνάψει 17 συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου (στο εξής: ΣΟΧ) με τον εν λόγω ΕΕΕΕ. Κατόπιν της συμφωνίας για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρατόμ ⁴⁰⁹, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Φεβρουαρίου 2020 και η οποία προέβλεπε μεταβατική περίοδο λήγουσα στις 31 Δεκεμβρίου 2020, ο ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη εξέδωσε απόφαση περί καταγγελίας της τελευταίας συμβάσεως εργασίας του προσφεύγοντος που θα ετίθετο σε ισχύ κατά την ημερομηνία αυτή.

Στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως και αγωγής αποζημιώσεως στρεφόμενης κατά του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (στο εξής: ΕΥΕΔ) και του ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ο προσφεύγων ζήτησε την ακύρωση της αποφάσεως περί καταγγελίας, καθώς και την αποκατάσταση της ζημίας που ισχυρίζεται ότι υπέστη λόγω της αποφάσεως αυτής. Ζήτησε επίσης να επαναχαρακτηριστεί η συμβατική του σχέση ως σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου (στο εξής: ΣΑΧ) και να αποκατασταθεί η ζημία που ισχυρίζεται ότι υπέστη λόγω της παράλειψης θέσπισης σαφούς καθεστώτος το οποίο να εφαρμόζεται στην περίπτωση του. Επιπλέον, ο προσφεύγων ζήτησε, επικουρικώς, να αναγνωριστεί η εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης σε περίπτωση απορρίψεως των κύριων αιτημάτων του.

Το Γενικό Δικαστήριο, επιληφθέν ενστάσεων αναρμοδιότητας και απαραδέκτου τις οποίες προέβαλαν οι καθών-εναγόμενοι (στο εξής: καθών), αποφαινεται επ' αυτών πριν εισέλθει στην ουσία της υπόθεσης και τις δέχεται εν μέρει. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί πλειόνων καινοφανών ζητημάτων. Κατ' αρχάς κρίνει ότι, όταν διαφορά συμβατικής φύσεως στην οποία εμπλέκεται η Ένωση άγεται ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, μολονότι η επίμαχη σύμβαση δεν περιλαμβάνει ρήτρα διαιτησίας υπέρ του Γενικού Δικαστηρίου, τούτο εξακολουθεί να είναι

⁴⁰⁸ Υπό τον τίτλο αυτό πρέπει επίσης να σημειωθεί η διάταξη της 6ης Σεπτεμβρίου 2023, ΕΕΠΔ κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (T-578/22, [EU:T:2023:522](#)). Η διάταξη αυτή παρουσιάζεται υπό τον ως άνω τίτλο I.1 «Ενεργητική νομιμοποίηση».

⁴⁰⁹ Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ 2020, L 29, σ. 7).

αρμόδιο να ελέγχει τη νομιμότητα των πράξεων που εκδίδουν οντότητες υπαγόμενες στην Ένωση⁴¹⁰ και να αποφαινεται επί της ευθύνης της Ένωσης⁴¹¹, αν δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί κανένα εθνικό δικαστήριο το οποίο να έχει διεθνή δικαιοδοσία δυνάμει της συμβάσεως ή του κανονισμού Βρυξέλλες Ια⁴¹². Στη συνέχεια, αποφαινεται ότι ο ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη αποτελεί το όργανο της Ένωσης που εξέδωσε την απόφαση περί καταγγελίας. Τέλος, όσον αφορά το αίτημα αποκατάστασης της ζημίας που φέρεται να προκλήθηκε λόγω της απουσίας γενικού νομικού καθεστώτος εφαρμοστέου στους υπαλλήλους που απασχολούνται στον τομέα της ΚΕΠΠΑ, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι το Συμβούλιο είναι το αρμόδιο όργανο για τη θέσπιση, ενδεχομένως, ενός τέτοιου καθεστώτος.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί των αιτημάτων που αφορούν, αντιστοίχως, την απόφαση περί καταγγελίας και τη σύναψη διαδοχικών ΣΟΧ.

Προκαταρκτικώς, διαπιστώνει ότι οι αξιώσεις τις οποίες προβάλλει ο προσφεύγων στο πλαίσιο των αιτημάτων αυτών είναι συμβατικής φύσεως. Πράγματι, αφενός, η απόφαση περί καταγγελίας συνδέεται άμεσα με την επίμαχη σύμβαση και, αφετέρου, τα αιτήματα επαναχαρακτηρισμού της εργασιακής σχέσεως ως ΣΑΧ απορρέουν από το σύνολο των διαδοχικών ΣΟΧ που συνήφθησαν μεταξύ του προσφεύγοντος και του ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Ελλείψει, όμως, ρήτρας διαιτησίας στις ΣΟΧ, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει εαυτό αναρμόδιο να αποφανθεί δυνάμει του άρθρου 272 ΣΛΕΕ και, επομένως, σύμφωνα με το άρθρο 274 ΣΛΕΕ, τα αιτήματα αυτά υπάγονται, κατ' αρχήν, στην αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων.

Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι όταν, στο πλαίσιο διαφοράς συμβατικής φύσεως, ο δικαστής της Ένωσης κρίνει εαυτόν αναρμόδιο να αποφανθεί βάσει των άρθρων 263 και 268 ΣΛΕΕ, αποσκοπεί στη διασφάλιση συνεκτικής ερμηνείας των εν λόγω διατάξεων με τα άρθρα 272 και 274 ΣΛΕΕ και, ως εκ τούτου, στη διατήρηση της συνοχής του δικαιοδοτικού συστήματος της Ένωσης, το οποίο αποτελείται από ένα πλήρες σύνολο ενδίκων βοηθημάτων και διαδικασιών που αποσκοπούν στη διασφάλιση, αντιστοίχως, του ελέγχου της νομιμότητας των πράξεων των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης και της αποκατάστασης της ζημίας που προκλήθηκε από την Ένωση. Επομένως, στο πλαίσιο διαφοράς συμβατικής φύσεως, ο δικαστής της Ένωσης δεν μπορεί να κρίνει εαυτόν αναρμόδιο να αποφανθεί βάσει της Συνθήκης ΛΕΕ, όταν αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διαφεύγουν παντελώς του δικαστικού ελέγχου, από τον δικαστή της Ένωσης ή από τα δικαστήρια των κρατών μελών, πράξεις της Ένωσης ή αίτημα για την αποκατάσταση ζημίας προκληθείσας από την Ένωση.

Υπό τις συνθήκες αυτές, παρά τη συμβατική φύση των αιτημάτων που υποβλήθηκαν εν προκειμένω, προκειμένου να διασφαλιστεί ο αποτελεσματικός δικαστικός έλεγχος, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει εάν ο προσφεύγων μπορεί να προβάλει τέτοιες αξιώσεις ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους. Για τον λόγο αυτόν, απορρίπτει κατ' αρχάς το επιχείρημα των καθόν ότι τα αιτήματα αυτά θα μπορούσαν να υπαχθούν στη δικαιοδοσία των βοσνιακών δικαστηρίων. Ομοίως, απορρίπτει το επιχείρημα ότι ο προσφεύγων είχε τη δυνατότητα να προσφύγει στο διαιτητικό δικαστήριο που προβλέπεται στην επίμαχη σύμβαση, δεδομένου ότι ένα διαιτητικό δικαστήριο δεν μπορεί να

⁴¹⁰ Δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ.

⁴¹¹ Δυνάμει του άρθρου 268 ΣΛΕΕ.

⁴¹² Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2012, L 351, σ. 1) (στο εξής: κανονισμός Βρυξέλλες Ια).

θεωρηθεί αρμόδιο κατ' αποκλεισμό της αρμοδιότητας του δικαστή της Ένωσης ή των δικαστηρίων των κρατών μελών.

Εξάλλου, δεδομένου ότι από το περιεχόμενο της επίμαχης συμβάσεως δεν μπορεί να προσδιοριστεί ένα δικαστήριο κράτους μέλους που να έχει δικαιοδοσία να αποφανθεί επί των επίμαχων αιτημάτων, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης εξέδωσε τον κανονισμό Βρυξέλλες Ια, ο οποίος εφαρμόζεται εν προκειμένω. Πράγματι, η απόφαση περί καταγγελίας δεν συνιστά πράξη κατά την άσκηση της κρατικής εξουσίας⁴¹³, αλλά στηρίζεται στην επίμαχη σύμβαση. Ως εκ τούτου, τα επίμαχα αιτήματα εμπίπτουν στις αστικές και εμπορικές υποθέσεις και, δεδομένου ότι αφορούν διαφορά συμβατικής φύσεως η οποία πρέπει να υπαχθεί στη γενική αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν από τις διατάξεις του κανονισμού Βρυξέλλες Ια είναι δυνατό να προσδιοριστεί ένα δικαστήριο κράτους μέλους που να έχει διεθνή δικαιοδοσία να αποφανθεί επί των αιτημάτων αυτών.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι εργοδότης του προσφεύγοντος ήταν ο ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και ότι, δεδομένου ότι κανένα δικαστήριο κράτους μέλους δεν έχει διεθνή δικαιοδοσία να αποφανθεί επί των επίμαχων αιτημάτων που συνδέονται με τη σύμβαση, θα έπρεπε κατ' αρχήν να εφαρμοστεί η γενική διάταξη του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, κατά την οποία «[α]ν ο εναγόμενος δεν έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος, η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων κάθε κράτους μέλους ρυθμίζεται από το δίκαιο αυτού του κράτους μέλους»⁴¹⁴.

Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η εφαρμογή της διατάξεως αυτής θα οδηγούσε σε ενδεχόμενη διεθνή δικαιοδοσία ενός εθνικού δικαστηρίου κατά τυχαίο τρόπο, στο μέτρο που το δίκαιο κάθε κράτους μέλους είναι αυτό που καθορίζει αν τα δικαστήριά του μπορούν να επιληφθούν μιας τέτοιας διαφοράς, με πιθανό αποτέλεσμα να μην έχει, τελικά, κανένα δικαστήριο κράτους μέλους διεθνή δικαιοδοσία. Το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι ένα τέτοιο αποτέλεσμα είναι ιδιαίτερα πιθανό εν προκειμένω, δεδομένου ότι, όπως και ο ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ο προσφεύγων έχει την κατοικία του σε τρίτη χώρα, ενώ δεν προκύπτει προδήλως ότι η υπό κρίση διαφορά παρουσιάζει κάποιο συνδετικό στοιχείο με ορισμένο κράτος μέλος.

Δεδομένου ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορεί, στο πλαίσιο διαφοράς συμβατικής φύσεως στην οποία η Ένωση είναι διάδικος, να κρίνει εαυτό αναρμόδιο να αποφανθεί βάσει των άρθρων 263 και 268 ΣΛΕΕ, όταν τούτο έχει ως αποτέλεσμα να διαφεύγουν κάθε δικαστικού ελέγχου πράξεις της Ένωσης ή αίτημα για την αποκατάσταση ζημίας προκληθείσας από την Ένωση, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν τα επιμέρους αιτήματα που υποβάλλονται στο πλαίσιο των επίμαχων αιτημάτων υπάγονται στις αρμοδιότητες που του απονέμονται από τις διατάξεις αυτές.

Συναφώς, πρώτον, στο πλαίσιο του πρώτου αιτήματος, το Γενικό Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφανθεί τόσο, βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, επί του αιτήματος ελέγχου της νομιμότητας της αποφάσεως περί καταγγελίας, η οποία συνιστά απόφαση εκδοθείσα από οντότητα της Ένωσης συσταθείσας δυνάμει των Συνθηκών, ήτοι από τον ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, όσο και, βάσει του άρθρου 268 ΣΛΕΕ, επί του αιτήματος χρηματικής ικανοποιήσεως λόγω ηθικής βλάβης και αποκατάστασης της υλικής ζημίας που φέρεται να υπέστη ο προσφεύγων λόγω της αποφάσεως αυτής.

Αντιθέτως, όσον αφορά το αίτημα με το οποίο ο προσφεύγων ζητεί από το Γενικό Δικαστήριο να διατάξει την επαναπρόσληψή του στο προσωπικό του ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Γενικό

⁴¹³ Κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια.

⁴¹⁴ Άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια.

Δικαστήριο κρίνει εαυτό αναρμόδιο, δεδομένου ότι ο δικαστής της Ένωσης δεν μπορεί, κατ' αρχήν, ακόμη και εντός τους πλαισίου αγωγής αποζημιώσεως, να απευθύνει διαταγές σε θεσμικό ή άλλο όργανο ή οργανισμό της Ένωσης χωρίς να σφετεριστεί τις εξουσίες διοικητικής αρχής. Μολονότι οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ που αφορούν την εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης επιτρέπουν, υπό προϋποθέσεις, την επιδίκαση αποζημιώσεως σε είδος η οποία μπορεί να λάβει τη μορφή διαταγής προς πράξη ή παράλειψη, σε συμμόρφωση προς την οποία το εναγόμενο θεσμικό όργανο μπορεί να υιοθετήσει συγκεκριμένη συμπεριφορά, η δυνατότητα αυτή παρέχεται μόνο σε ειδικές περιπτώσεις, στις οποίες ο ενάγων προβάλλει ζημία η οποία δεν μπορεί να αποκατασταθεί πλήρως μέσω αποζημιώσεως και της οποίας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά απαιτούν την έκδοση διαταγής προς πράξη ή παράλειψη, ιδίως εάν η διαταγή αυτή αποσκοπεί στην παύση του γενεσιουργού της ζημίας γεγονόςτος, τα αποτελέσματα του οποίου εξακολουθούν να υφίστανται, περίπτωση η οποία δεν συντρέχει εν προκειμένω.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το δεύτερο αίτημα στο σύνολό του λόγω αναρμοδιότητας. Πράγματι, αφενός, δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί του αιτήματος να εκδοθεί διαταγή απευθυνόμενη στον ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, υπό την ιδιότητά του ως εργοδότη του προσφεύγοντος, προκειμένου να επαναχαρακτηριστεί η σύμβαση εργασίας του ως ΣΑΧ. Αφετέρου, δεδομένου ότι το αίτημα με το οποίο ζητείται από το Γενικό Δικαστήριο να διαπιστώσει την εκ μέρους των καθών παράβαση των συμβατικών τους υποχρεώσεων δεν υποβάλλεται προς στήριξη ακυρωτικού ή αποζημιωτικού αιτήματος, πρέπει να γίνει δεκτό ότι με το αίτημα αυτό επιδιώκεται μόνο να αποφανθεί το Γενικό Δικαστήριο επί γενικού ζητήματος ή επί ζητήματος αρχής, όπερ δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητες που του απονέμονται από τις Συνθήκες.

Κατά δεύτερον, επί των ενστάσεων απαραδέκτου που έχουν σχέση με τον προσδιορισμό του καθού ή των καθών, όσον αφορά, πρώτον, το πρώτο αίτημα, στο μέτρο που το Γενικό Δικαστήριο είναι αρμόδιο να το εξετάσει κατά το μέρος που ζητείται η ακύρωση της αποφάσεως περί καταγγελίας καθώς και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης και η αποκατάσταση της υλικής ζημίας που ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι υπέστη λόγω της αποφάσεως αυτής, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, αφενός, ότι η προσφυγή ακυρώσεως πρέπει να στρέφεται κατά του θεσμικού οργάνου, άλλου οργάνου ή οργανισμού της Ένωσης που εξέδωσε την επίμαχη πράξη και, αφετέρου, ότι, στο πεδίο της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο είναι αρμόδιο να επιλαμβάνεται των διαφορών σχετικά με την αποκατάσταση των ζημιών που προξενεί η Ένωση, εκπροσωπούμενη ενώπιόν του από το θεσμικό ή άλλο όργανο ή οργανισμό στον οποίο προσάπτεται το γενεσιουργό της ευθύνης γεγονόςτος.

Εν προκειμένω, δεδομένου ότι το πρώτο αίτημα αφορά την απόφαση περί καταγγελίας, η οποία καταλογίζεται στον ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν αυτός μπορεί να χαρακτηριστεί ως όργανο ή οργανισμός της Ένωσης δυνάμενος να εναχθεί στο πλαίσιο της επίμαχης εν προκειμένω προσφυγής ακυρώσεως και αγωγής αποζημιώσεως λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης.

Συναφώς, υπενθυμίζει ότι ένας φορέας ή δομή που σχετίζεται με το οργανωτικό σχήμα της Ένωσης ή λειτουργεί εντός αυτού μπορεί να θεωρηθεί όργανο ή οργανισμός της Ένωσης αν, βάσει των διατάξεων που ρυθμίζουν το καθεστώς του, έχει την απαιτούμενη ικανότητα δικαίου ώστε να μπορέσει να θεωρηθεί αυτόνομο όργανο της Ένωσης και να του αναγνωρισθεί η ιδιότητα του καθού. Ειδικότερα, πρέπει να χαρακτηρίζεται ως όργανο ή οργανισμός της Ένωσης, όταν, αφενός, είναι επιφορτισμένος με καθήκον που συνδέεται άρρηκτα με τη λειτουργία της Ένωσης και, αφετέρου, διακρίνεται νομικώς από τα υφιστάμενα θεσμικά όργανα, λοιπά όργανα και οργανισμούς της Ένωσης.

Ο ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη είναι επιφορτισμένος με τέτοιο καθήκον, δεδομένου ότι, κατ' αρχάς, διορίστηκε από το Συμβούλιο για την άσκηση καθηκόντων σχετικών με «συγκεκριμένα θέματα πολιτικής»⁴¹⁵. Περαιτέρω, μολοντί ο εν λόγω ΕΕΕΕ είναι υπεύθυνος για την εκτέλεση της εντολής του και ενεργεί υπό την εξουσία του ύπατου εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, η εξουσία αυτή δεν αφορά τη διοικητική διαχείριση στο πλαίσιο της εν λόγω εντολής, ιδίως όσον αφορά το προσωπικό. Επιπλέον, ο ως άνω ΕΕΕΕ διακρίνεται νομικώς από άλλα θεσμικά και λοιπά όργανα ή οργανισμούς της Ένωσης στο μέτρο που διαθέτει ικανότητα δικαίου προκειμένου να συνάπτει συμβάσεις και να αγοράζει αγαθά, να συνάπτει σύμβαση με την Επιτροπή για τη διαχείριση των δαπανών του και να δέχεται προσωπικό αποσπασμένο από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης ή από την ΕΥΕΔ. Τέλος, όσον αφορά τη διαχείριση του συμβασιούχου προσωπικού του, ο ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη διαθέτει ικανότητα δικαίου που του επιτρέπει να ενεργεί αυτόνομα και, ως εκ τούτου, είναι υπεύθυνος για τη σύσταση της ομάδας του/της και δύναται να συνάπτει συμβάσεις πρόσληψης διεθνούς προσωπικού, το οποίο επιλέγει χωρίς να χρειάζεται να λάβει την έγκριση άλλων θεσμικών και λοιπών οργάνων, ή οργανισμών της Ένωσης, το δε προσωπικό αυτό τελεί υπό την άμεση εξουσία του.

Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, για τις ανάγκες της υπό κρίση υποθέσεως η οποία αφορά ζητήματα σχετικά με τη διαχείριση του προσωπικού του ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ο τελευταίος πρέπει να εξομοιωθεί με τα όργανα ή τους οργανισμούς της Ένωσης που μπορούν να έχουν την ιδιότητα του καθού στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως ή εναγομένου στο πλαίσιο αγωγής αποζημιώσεως λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης και ότι το πρώτο αίτημα της προσφυγής είναι παραδεκτό όσον αφορά τον ΕΕΕΕ.

Δεύτερον, όσον αφορά το αίτημα αποκαταστάσεως της ζημίας την οποία ισχυρίζεται ότι υπέστη ο προσφεύγων λόγω μη θεσπίσεως σαφούς καθεστώτος που να εφαρμόζεται στην περίπτωσή του, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι κάθε ενδεχόμενη υπαίτια παράλειψη θεσπίσεως γενικού καθεστώτος εφαρμοστέου στο συμβασιούχο προσωπικό που απασχολείται, γενικώς, στον τομέα της ΚΕΠΠΑ ή, ειδικότερα, στον ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, πρέπει να καταλογιστεί στο Συμβούλιο, με αποτέλεσμα το εν λόγω αίτημα να είναι παραδεκτό όσον αφορά το θεσμικό αυτό όργανο.

Πράγματι, το Συμβούλιο είναι το όργανο που καταρτίζει την ΚΕΠΠΑ και λαμβάνει τις αναγκαίες αποφάσεις για τον καθορισμό και την εφαρμογή της εν λόγω πολιτικής, βάσει των γενικών προσανατολισμών και των στρατηγικών κατευθυντήριων γραμμών που καθορίζει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Η δε θέσπιση, ενδεχομένως, ενός νομικού καθεστώτος που να εφαρμόζεται στο προσλαμβανόμενο επί συμβάσει στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ προσωπικό εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της πολιτικής αυτής και, ως εκ τούτου, στην αρμοδιότητα του Συμβουλίου. Κατά τα λοιπά, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι το 2012 η Επιτροπή είχε προτείνει στο Συμβούλιο να εφαρμόσει το Καθεστώς που εφαρμόζεται επί του λοιπού προσωπικού της Ένωσης στους συμβασιούχους υπαλλήλους των αποστολών που εμπίπτουν στον τομέα της ΚΕΠΠΑ και στους συμβασιούχους υπαλλήλους των ΕΕΕΕ. Το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι η θέσπιση νομικού καθεστώτος εφαρμοστέου στο συμβασιούχο προσωπικό που προσλαμβάνεται στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ, το οποίο να εφαρμόζεται στο διεθνές συμβασιούχο προσωπικό του ΕΕΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, εμπίπτει στις αρμοδιότητες και στη διακριτική ευχέρεια του Συμβουλίου και ότι η ως άνω πρόταση δεν έγινε δεκτή διότι οι αντιπροσωπείες των κρατών μελών δεν κατέληξαν σε συμφωνία εντός του Συμβουλίου.

⁴¹⁵ Κατά το άρθρο 33 ΣΕΕ.

II. Θεσμικό δίκαιο ⁴¹⁶

Απόφαση της 7ης Ιουνίου 2023, ΤC κατά Κοινοβουλίου (T-309/21, EU:T:2023:315)

«Θεσμικό δίκαιο – Διατάξεις που αφορούν τα έξοδα και τις αποζημιώσεις των βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου – Αποζημίωση βουλευτικής επικουρίας – Ανάκτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών – Εύλογη προθεσμία – Βάρος απόδειξης – Δικαίωμα ακρόασης – Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Άρθρο 9 του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1725 – Άρθρο 26 ΚΥΚ»

Με την απόφαση της 7ης Μαρτίου 2019, L κατά Κοινοβουλίου ⁴¹⁷, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με την οποία καταγγέλθηκε η σύμβαση πρόσληψης του L ως διαπιστευμένου κοινοβουλευτικού βοηθού (στο εξής: ΔΚΒ), για την επικουρία του προσφεύγοντος ευρωβουλευτή, ΤC, λόγω διάρρηξης της σχέσης εμπιστοσύνης, η οποία οφειλόταν στη μη τήρηση εκ μέρους του L των κανόνων σχετικά με τις εγκρίσεις άσκησης εξωτερικών δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, βάσει των στοιχείων της δικογραφίας, ο προσφεύγων δεν είχε απλώς γνώση των εξωτερικών δραστηριοτήτων του ΔΚΒ, αλλά ότι, περαιτέρω, σε αυτόν ανήκε η σχετική άμεση πρωτοβουλία.

Κατόπιν της απόφασης αυτής, ο Γενικός Γραμματέας του Κοινοβουλίου ενημέρωσε τον προσφεύγοντα για την κίνηση διαδικασίας ανάκτησης αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών ⁴¹⁸, τα οποία αφορούσαν τη βουλευτική επικουρία που παρέσχε ο ΔΚΒ στον προσφεύγοντα. Με το ίδιο έγγραφο, ο προσφεύγων κλήθηκε να υποβάλει, εντός προθεσμίας δύο μηνών, παρατηρήσεις και αποδεικτικά στοιχεία προς αντίκρουση των προκαταρκτικών συμπερασμάτων του Κοινοβουλίου σχετικά με τις εξωτερικές δραστηριότητες του ΔΚΒ και να αποδείξει ότι ο ΔΚΒ είχε πράγματι ασκήσει καθήκοντα διαπιστευμένου κοινοβουλευτικού βοηθού. Σε απάντηση του εγγράφου αυτού, ο προσφεύγων υπέβαλε στο Κοινοβούλιο παρατηρήσεις και συμπληρωματικά αποδεικτικά στοιχεία, ενώ ζήτησε παράλληλα ορισμένα έγγραφα και πληροφορίες σχετικά με τον ατομικό φάκελο του ΔΚΒ στο Κοινοβούλιο, αντίγραφα της αλληλογραφίας του ΔΚΒ με τους εκπροσώπους του Κοινοβουλίου όσον αφορά την εργασία του καθώς και την πλήρη δικογραφία της υπόθεσης επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 7ης Μαρτίου 2019. Το Κοινοβούλιο δέχτηκε εν μέρει τα αιτήματα του προσφεύγοντος για παροχή εγγράφων και πληροφοριών.

Με απόφαση της 16ης Μαρτίου 2021 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), ο Γενικός Γραμματέας του Κοινοβουλίου έκρινε ότι στο πλαίσιο της απασχόλησης του ΔΚΒ το θεσμικό όργανο ανέλαβε αχρεωστήτως ορισμένο χρηματικό ποσό το οποίο έπρεπε να ανακτηθεί από τον προσφεύγοντα ⁴¹⁹. Ως εκ τούτου, στις 31 Μαρτίου 2021 ο γενικός διευθυντής οικονομικών του Κοινοβουλίου εξέδωσε χρεωστικό σημείωμα με το οποίο διατασσόταν η ανάκτηση του εν λόγω ποσού.

⁴¹⁶ Στο πλαίσιο του τίτλου αυτού πρέπει επίσης να σημειωθεί η απόφαση της 26ης Ιουλίου 2023, **Stockdale κατά Συμβουλίου κ.λπ.** (T-776/20, [EU:T:2023:422](#)). Η εν λόγω απόφαση παρουσιάζεται υπό τον τίτλο I.3 «Αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης».

⁴¹⁷ Απόφαση της 7ης Μαρτίου 2019, **L κατά Κοινοβουλίου** (T-59/17, [EU:T:2019:140](#)).

⁴¹⁸ Δυνάμει του άρθρου 68 της απόφασης του Προεδρείου του Κοινοβουλίου της 19ης Μαΐου και της 9ης Ιουλίου 2008 σχετικά με τα μέτρα εφαρμογής του καθεστώτος των βουλευτών του Κοινοβουλίου (ΕΕ 2009, C 159, σ. 1, στο εξής: ΜΕΚ).

⁴¹⁹ Κατ' εφαρμογήν του άρθρου 68, παράγραφος 1, των ΜΕΚ.

Το Γενικό Δικαστήριο δέχεται την προσφυγή ακυρώσεως κατά της προσβαλλόμενης απόφασης και αποφαίνεται επί του δικαιώματος οφειλέτη να επικαλεστεί παραβίαση της αρχής της ευλόγου προθεσμίας όταν το θεσμικό όργανο του αποστέλλει χρεωστικό σημείωμα εντός της πενταετούς προθεσμίας που τάσσει ο δημοσιονομικός κανονισμός, επαναλαμβάνει τη σημασία του σεβασμού της αρχής του δικαιώματος ακρόασης στις διαδικασίες ανάκτησης εξόδων βουλευτικής επικουρίας τις οποίες κινεί το Κοινοβούλιο κατά των μελών του και, τέλος, επιλύει το καινοφανές ζήτημα του κατά πόσον είναι δυνατή, ως διασφάλιση του δικαιώματος ακρόασης, η επίκληση λόγων δημοσίου συμφέροντος προκειμένου να διαβιβαστούν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται παραβίαση της αρχής της τήρησης ευλόγου προθεσμίας, για τον λόγο ότι το Κοινοβούλιο στήριξε την προσβαλλόμενη απόφαση σε δεδομένα της υπόθεσης L κατά Κοινοβουλίου, στο πλαίσιο της οποίας είχε ασκηθεί η προσφυγή τον Απρίλιο του 2017.

Συναφώς, υπενθυμίζει ότι το άρθρο 41, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης καθιερώνει την αρχή της τήρησης ευλόγου προθεσμίας, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του δικαιώματος χρηστής διοίκησης και ότι η τήρηση ευλόγου προθεσμίας απαιτείται σε όλες τις περιπτώσεις όπου, ελλείψει σχετικής νομοθετικής ρύθμισης, οι αρχές της ασφάλειας δικαίου ή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης εμποδίζουν τα θεσμικά όργανα της Ένωσης και τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα να ενεργούν χωρίς κανένα χρονικό όριο. Τουναντίον, όταν η Διοίκηση ενεργεί εντός της προθεσμίας που της έχει ταχθεί ειδικώς από διάταξη, δεν μπορεί να υποστηριχθεί βασίμως ότι παραβιάζονται οι απαιτήσεις που απορρέουν από το δικαίωμα προσώπου στην εξέταση των υποθέσεων του εντός ευλόγου προθεσμίας.

Αντιθέτως προς την προϊσχύσασα νομοθεσία⁴²⁰, η ισχύουσα εν προκειμένω νομοθεσία⁴²¹ προβλέπει πλέον ότι ο διατάκτης αποστέλλει το χρεωστικό σημείωμα αμέσως μετά τη βεβαίωση της απαίτησης και το αργότερο εντός πέντε ετών από τη χρονική στιγμή κατά την οποία το θεσμικό όργανο της Ένωσης είναι σε θέση να απαιτήσει την εξόφληση της οφειλής.

Επομένως, δεν συντρέχει εν προκειμένω λόγος επίκλησης της αρχής της τήρησης ευλόγου προθεσμίας προκειμένου να εξεταστεί η προθεσμία εντός της οποίας απεστάλη το χρεωστικό σημείωμα. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, αφενός, ότι το χρεωστικό σημείωμα απευθύνθηκε στον προσφεύγοντα αμέσως μετά τη βεβαίωση της απαίτησης με την προσβαλλόμενη απόφαση και, αφετέρου, ότι το χρονικό σημείο κατά το οποίο το Κοινοβούλιο ήταν σε θέση να απαιτήσει την εξόφληση της οφειλής συμπίπτει με την κατάθεση του δικογράφου της προσφυγής στην υπόθεση L κατά Κοινοβουλίου ή με τη δημοσίευση της απόφασης στην τελευταία αυτή υπόθεση, οπότε το Κοινοβούλιο τήρησε την πενταετή προθεσμία που προβλέπει ο ισχύων δημοσιονομικός κανονισμός.

⁴²⁰ Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 966/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) αριθ. 1605/2002 του Συμβουλίου (ΕΕ 2012, L 298, σ. 1), και κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 1268/2012 της Επιτροπής, της 29ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με τους κανόνες εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 966/2012 (ΕΕ 2012, L 362, σ. 1).

⁴²¹ Άρθρο 98, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 2018/1046 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Ιουλίου 2018, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1296/2013, (ΕΕ) αριθ. 1301/2013, (ΕΕ) αριθ. 1303/2013, (ΕΕ) αριθ. 1304/2013, (ΕΕ) αριθ. 1309/2013, (ΕΕ) αριθ. 1316/2013, (ΕΕ) αριθ. 223/2014, (ΕΕ) αριθ. 283/2014 και της απόφασης αριθ. 541/2014/ΕΕ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 966/2012 (ΕΕ 2018, L 193, σ. 1).

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο δέχεται τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται προσβολή του δικαιώματος ακρόασης. Προκαταρκτικώς, υπενθυμίζει ότι το δικαίωμα κάθε προσώπου σε προηγούμενη ακρόαση πριν από τη λήψη ατομικού μέτρου εις βάρος του διασφαλίζεται, ειδικότερα, από τα ΜΕΚ⁴²², δυνάμει των οποίων ο ενδιαφερόμενος βουλευτής πρέπει να ακουστεί πριν από τη λήψη οποιασδήποτε σχετικής απόφασης. Επιπλέον, το δικαίωμα αυτό εγγυάται σε όλους τη δυνατότητα να καθιστούν γνωστή, λυσιτελώς και ουσιαστικώς, την άποψή τους κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας και πριν από την έκδοση οποιασδήποτε απόφασης που θα μπορούσε να επηρεάσει δυσμενώς τα συμφέροντά τους.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το Κοινοβούλιο απέρριψε πολλές αιτήσεις του προσφεύγοντος για παροχή εγγράφων και πληροφοριών, με εξαίρεση τα έγγραφα που αφορούσαν τη λήξη της σύμβασης του ΔΚΒ.

Υπενθυμίζει ότι, σε περίπτωση αμφιβολίας ως προς τον νόμιμο χαρακτήρα της χρήσης των εξόδων βουλευτικής επικουρίας που καταβλήθηκαν σε ΔΚΒ, εναπόκειται στον βουλευτή να αποδείξει ότι ο εν λόγω ΔΚΒ εργάστηκε για αυτόν, σε σχέση με τη βουλευτική του εντολή, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου κατά την οποία καταβλήθηκαν τα έξοδα. Επιπλέον, όταν καλείται να προσκομίσει σχετικές αποδείξεις, ο βουλευτής οφείλει να κοινοποιήσει στο Κοινοβούλιο, εντός της ταχθείσας προθεσμίας, τα στοιχεία που έχει στην κατοχή του. Αν άλλα στοιχεία φαίνονται κρίσιμα, ο βουλευτής μπορεί, δυνάμει του δικαιώματος ακρόασης, να ζητήσει από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης να του κοινοποιηθούν τα στοιχεία που βρίσκονται στην κατοχή τους, εφόσον αφορούν δεδομένα αναγκαία για να μπορέσει να διατυπώσει λυσιτελώς και αποτελεσματικώς τις παρατηρήσεις του επί του σχεδιαζόμενου μέτρου ανάκτησης. Όταν υποβάλλεται τέτοια αίτηση, το Κοινοβούλιο δεν μπορεί να αρνηθεί να παράσχει τα ζητούμενα δεδομένα χωρίς να προσβάλει το δικαίωμα ακρόασης, εκτός αν στηρίξει την άρνηση αυτή σε λόγους που μπορούν να θεωρηθούν δικαιολογημένοι υπό το πρίσμα, αφενός, των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης και, αφετέρου, των εφαρμοστέων κανόνων.

Το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει, ακολούθως, αν είναι εν προκειμένω δικαιολογημένοι οι λόγοι που επικαλέστηκε το Κοινοβούλιο προκειμένου να μην κοινοποιήσει τα στοιχεία που ζήτησε ο προσφεύγων.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τους λόγους που προέβαλε το Κοινοβούλιο προκειμένου να απορρίψει το αίτημα του προσφεύγοντος σχετικά με την κοινοποίηση «όλων των μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου των ετών 2015, 2016 και 2019» και της αλληλογραφίας του με τις αρμόδιες υπηρεσίες του Κοινοβουλίου σχετικά με την εργασία του ΔΚΒ. Υπενθυμίζει ότι κάθε θεσμικό όργανο οργανώνει τις εργασίες του τηρώντας τους εφαρμοζόμενους σ' αυτό κανόνες τους οποίους μπορεί το ίδιο να θεσπίσει και κρίνει ότι, εν προκειμένω, το Κοινοβούλιο μπορούσε να περιορίσει την περίοδο διατήρησης των ηλεκτρονικών μηνυμάτων των βουλευτών, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να τα αποθηκεύσουν σε προσωπικούς φακέλους. Παρά ταύτα, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν, εν προκειμένω, η πολιτική αυτή εφαρμόστηκε κατά τρόπο διασφαλίζοντα τον σεβασμό του δικαιώματος ακρόασης.

Διαπιστώνει ότι, ήδη από τις αρχές του 2016, το Κοινοβούλιο γνώριζε τις προστριβές ανάμεσα στον προσφεύγοντα και τον ΔΚΒ ως προς το κατά πόσον ο ΔΚΒ ασκούσε τις δραστηριότητές του για λογαριασμό του προσφεύγοντος σύμφωνα με τους κανόνες που διέπουν τη βουλευτική επικουρία. Κατά συνέπεια, το Κοινοβούλιο, ήδη από το χρονικό εκείνο σημείο, έπρεπε να διασφαλίσει τη διατήρηση των ηλεκτρονικών μηνυμάτων που θα μπορούσαν να αποδείξουν την ακριβή φύση των

⁴²² Άρθρο 68, παράγραφος 2, των ΜΕΚ.

δραστηριοτήτων του ΔΚΒ κατά τη διάρκεια της διαδικασίας απόλυσης και, αν η διαδικασία αυτή οδηγούσε σε άλλες δικαστικές ή διοικητικές διαδικασίες, όπως είναι η διαδικασία ανάκτησης, για όσο διάστημα οι λοιπές αυτές διαδικασίες εκκρεμούν.

Εξάλλου, η δυνατότητα προσωπικής αρχειοθέτησης δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την απαλλαγή του Κοινοβουλίου από την υποχρέωση να διασφαλίζει τη διατήρηση κάθε κρίσιμου ηλεκτρονικού μηνύματος προκειμένου να αποδειχθεί ότι, σύμφωνα με τους κανόνες που έχει θέσει το θεσμικό όργανο, ένας ΔΚΒ άσκησε τις δραστηριότητές του, κατά τρόπο αποτελεσματικό και αποκλειστικό, για τον βουλευτή στον οποίο υπηρετούσε, σε άμεση σχέση με την εντολή του τελευταίου. Το Γενικό Δικαστήριο προσθέτει ότι η δυνατότητα αυτή δεν θα μπορούσε να απαλλάξει το Κοινοβούλιο από την υποχρέωση κοινοποίησης των μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που διατηρούνται κατ' αυτόν τον τρόπο, όταν, κατ' εφαρμογήν του δικαιώματος ακρόασης, το οποίο έχει θεμελιώδη χαρακτήρα στην έννομη τάξη της Ένωσης, υποβάλλεται τέτοιο αίτημα από τον ενδιαφερόμενο βουλευτή έναντι του οποίου κινείται, όπως εν προκειμένω, διαδικασία ανάκτησης των εξόδων βουλευτικής επικουρίας λόγω παράτυπης χρήσης της βουλευτικής επικουρίας.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τους λόγους που προέβαλε το Κοινοβούλιο προκειμένου να απορρίψει το αίτημα σχετικά με τον «ατομικό φάκελο» του ΔΚΒ (όλα τα έγγραφα σχετικά με την πρόσληψη και την εργασία του), συμπεριλαμβανομένων των πληροφοριών σχετικά με τον αριθμό των περιπτώσεων στις οποίες ζητήθηκε η προστασία του Κοινοβουλίου για τον ΔΚΒ, καθώς και των δεδομένων σχετικά με τις παρουσίες του, τα οποία μπορούν να αντληθούν από το δελτίο πρόσβασής του στο Κοινοβούλιο.

Όσον αφορά τον λόγο ότι η διαβίβαση των δεδομένων αυτών ήταν αντίθετη προς τον κανονισμό για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών⁴²³, το Γενικό Δικαστήριο δέχεται, βεβαίως, ότι, καθόσον τα στοιχεία που ζήτησε ο προσφεύγων επρόκειτο να χρησιμοποιηθούν για την άμυνά του στο πλαίσιο της διαδικασίας ανάκτησης, δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ως αναγκαία «για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται προς το δημόσιο συμφέρον ή κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας που έχει ανατεθεί στον αποδέκτη»⁴²⁴. Για τον ίδιο λόγο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η διαβίβαση των εν λόγω δεδομένων στον προσφεύγοντα ανταποκρινόταν σε «συγκεκριμένο σκοπό δημοσίου συμφέροντος»⁴²⁵.

Ωστόσο, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η πρόσκληση του Κοινοβουλίου προς τον προσφεύγοντα για υποβολή παρατηρήσεων, προκειμένου να του παράσχει τη δυνατότητα να ασκήσει το δικαίωμά του ακρόασης, στηρίζεται, εν προκειμένω, σε στοιχεία που είχε στην κατοχή του το θεσμικό αυτό όργανο τα οποία, ενδεχομένως, δεν γνώριζε ο προσφεύγων ή σε στοιχεία τα οποία γνώριζε μεν ο προσφεύγων όταν προϊστάτο ιεραρχικώς του ΔΚΒ πλην όμως δεν έχει πλέον στη διάθεσή του.

Ως εκ τούτου, δεδομένης της σημασίας που αναγνωρίζεται στο δικαίωμα ακρόασης, το γεγονός ότι τέτοια στοιχεία ενδέχεται να περιλαμβάνονται στον «ατομικό φάκελο» του ΔΚΒ δεν μπορεί,

⁴²³ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1725 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και της απόφασης αριθ. 1247/2002/ΕΚ (ΕΕ 2018, L 295, σ. 39).

⁴²⁴ Κατά την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 2018/1725.

⁴²⁵ Κατά την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 2018/1725.

αφ' εαυτού, να εμποδίσει την κοινοποίησή τους στον προσφεύγοντα προκειμένου να του παρασχεθεί η δυνατότητα να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του κατά τρόπο λυσιτελή και αποτελεσματικό, στο πλαίσιο της άσκησης του εν λόγω δικαιώματος.

Πράγματι, το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι απόλυτο, αλλά πρέπει να εκτιμάται σε σχέση με τη λειτουργία του εντός της κοινωνίας και να σταθμίζεται, ως εκ τούτου, με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, στο πλαίσιο μιας προσέγγισης που προσδίδει σε καθένα από τα εμπλεκόμενα δικαιώματα τη θέση που του αναλογεί, υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστατικών της υπό κρίση υπόθεσης, στην έννομη τάξη της Ένωσης, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας. Η ανάγκη διασφάλισης τέτοιας στάθμισης μεταξύ του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και των λοιπών θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στην εν λόγω έννομη τάξη υπογραμμίζεται από τον νομοθέτη της Ένωσης στον κανονισμό για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών⁴²⁶, του οποίου αντίστοιχος είναι ο κανονισμός όσον αφορά την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης.

Το Γενικό Δικαστήριο συνάγει εξ αυτών ότι δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι το Κοινοβούλιο δύναται να καλέσει τον προσφεύγοντα να τοποθετηθεί λυσιτελώς και αποτελεσματικώς επί δεδομένων που περιλαμβάνονται, ενδεχομένως, στον φάκελο του ΔΚΒ, χωρίς, όπως εν προκειμένω, να του παράσχει πρόσβαση στα στοιχεία αυτά, αφού σταθμίσει, αφενός, το συμφέρον του εν λόγω ΔΚΒ να μη διαβιβαστούν σε τρίτους τα δεδομένα που τον αφορούν και, αφετέρου, το συμφέρον του προσφεύγοντος να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του λυσιτελώς και αποτελεσματικώς στο πλαίσιο της κινηθείσας εις βάρος του διαδικασίας ανάκτησης.

Όσον αφορά τον λόγο με τον οποίο προβάλλεται ότι η διαβίβαση των δεδομένων αυτών ήταν αντίθετη προς τις διατάξεις του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τους ατομικούς φακέλους των μονίμων υπαλλήλων και του λοιπού προσωπικού⁴²⁷, ο οποίος εφαρμόζεται στους κοινοβουλευτικούς βοηθούς, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο εμπιστευτικός χαρακτήρας των επίμαχων εγγράφων δεν είναι αντιτάξιμος έναντι του προσφεύγοντος, ο οποίος είναι εξάλλου ο συντάκτης ορισμένων εξ αυτών ως ιεραρχικώς προϊστάμενος του ΔΚΒ, κατά το μέτρο που είναι αναγκαίο για την άσκηση του δικαιώματος ακρόασης από τον προσφεύγοντα.

Τέλος, τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τους λόγους που προέβαλε το Κοινοβούλιο προκειμένου να απορρίψει το αίτημα του προσφεύγοντος σχετικά με τη δικογραφία της υπόθεσης επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 7ης Μαρτίου 2019. Συγκεκριμένα, όσον αφορά το γεγονός ότι το Γενικό Δικαστήριο τήρησε την ανωνυμία του ΔΚΒ στη διαδικασία επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση αυτή, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι με την ανωνυμία σκοπείται η απάλειψη του ονόματος διαδίκου ή άλλων προσώπων που μνημονεύονται στο πλαίσιο της οικείας διαδικασίας, ή ακόμη άλλων δεδομένων από τα έγγραφα σχετικά με την υπόθεση στα οποία έχει πρόσβαση το κοινό. Τουναντίον, η ανωνυμία που τήρησε το Γενικό Δικαστήριο δεν καταλαμβάνει τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των στοιχείων που περιλήφθηκαν στη δικογραφία, εκτός αυτής της

⁴²⁶ Αιτιολογική σκέψη 4 του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

⁴²⁷ Άρθρο 26 του κανονισμού 31 (ΕΟΚ), 11 (ΕΚΑΕ) περί καθορισμού της υπηρεσιακής καταστάσεως των υπαλλήλων και του καθεστώτος που εφαρμόζεται στο λοιπό προσωπικό της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενεργείας, όπως έχει τροποποιηθεί.

διαδικασίας, στο πλαίσιο των σχέσεων μεταξύ των διαδίκων και τρίτων. Κατά συνέπεια, η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου περί τήρησης ανωνυμίας δεν απαγόρευε στο Κοινοβούλιο να κοινοποιήσει στον προσφεύγοντα τα έγγραφα που αντηλλάγησαν στο πλαίσιο της απόφασης της 7ης Μαρτίου 2019, τα οποία ήταν δυνατό να είναι κρίσιμα για την άσκηση του δικαιώματος ακρόασης από τον προσφεύγοντα.

III. Ανταγωνισμός

1. Διαδικασία – Αίτηση παροχής πληροφοριών

Απόφαση της 24ης Μαΐου 2023, Meta Platforms Ireland κατά Επιτροπής (T-451/20, [EU:T:2023:276](#))

«Ανταγωνισμός – Αγορά δεδομένων – Διοικητική διαδικασία – Άρθρο 18, παράγραφος 3, και άρθρο 24, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 – Αίτηση παροχής πληροφοριών – Εικονική αίθουσα δεδομένων – Υποχρέωση αιτιολογήσεως – Ασφάλεια δικαίου – Δικαιώματα άμυνας – Αναγκαιότητα των ζητούμενων πληροφοριών – Κατάχρηση εξουσίας – Δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής – Αναλογικότητα – Αρχή της χρηστής διοικήσεως – Επαγγελματικό απόρρητο»

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχοντας υπόνοιες ότι ο όμιλος Facebook επέδειξε αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορά στο πλαίσιο της εκ μέρους του χρήσης δεδομένων και της διαχείρισης της πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης Facebook, απηύθυνε, με απόφαση της 4ης Μαΐου 2020⁴²⁸, αίτηση παροχής πληροφοριών στη Meta Platforms Ireland Ltd, πρώην Facebook Ireland Ltd. Η εν λόγω απόφαση, η οποία εκδόθηκε βάσει του άρθρου 18, παράγραφος 3, του κανονισμού 1/2003⁴²⁹, υποχρέωνε τη Meta Platforms Ireland να παράσχει στην Επιτροπή όλα τα έγγραφα τα οποία είχαν συντάξει ή παραλάβει τρεις από τους υπεύθυνους προς τούτο υπαλλήλους της κατά την περίοδο αναφοράς και τα οποία περιείχαν έναν ή περισσότερους από τους όρους αναζήτησης που προσδιορίζονταν στα παραρτήματα. Σε περίπτωση μη παροχής των ζητούμενων πληροφοριών, η απόφαση προέβλεπε δυνητικό ημερήσιο πρόστιμο οκτώ εκατομμυρίων ευρώ⁴³⁰.

Η απόφαση της 4ης Μαΐου 2020 αντικαθιστούσε προγενέστερη παρόμοια απόφαση, η οποία προέβλεπε ευρύτερα κριτήρια αναζήτησης. Η νέα αυτή απόφαση, η οποία εκδόθηκε κατόπιν ανταλλαγής απόψεων μεταξύ της Επιτροπής και της Meta Platforms Ireland, μείωσε τον αριθμό των ζητούμενων εγγράφων εξειδικεύοντας τους όρους αναζήτησης και περιορίζοντας τον αριθμό των εμπλεκόμενων υπαλλήλων.

Στις 15 Ιουλίου 2020, η Meta Platforms Ireland άσκησε, αφενός, προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως της 4ης Μαΐου 2020 και, αφετέρου, αίτηση ασφαλιστικών μέτρων.

Με διάταξη ασφαλιστικών μέτρων της 29ης Οκτωβρίου 2020⁴³¹, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διέταξε την αναστολή εκτελέσεως της αποφάσεως της 4ης Μαΐου 2020 μέχρι τη θέσπιση

⁴²⁸ Απόφαση C(2020) 3011 final της Επιτροπής, της 4ης Μαΐου 2020, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 18, παράγραφος 3, και του άρθρου 24, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου (υπόθεση AT.40628 – Σχετικές με δεδομένα πρακτικές της Facebook).

⁴²⁹ Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

⁴³⁰ Κατά την ίδια ημερομηνία, η Επιτροπή διατύπωσε έναντι της Meta Platforms Ireland Ltd αίτημα παροχής πληροφοριών, σύμφωνα με το άρθρο 18, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003, στο πλαίσιο της παράλληλης έρευνας της σχετικά με ορισμένες πρακτικές που αφορούσαν το προϊόν Marketplace. Η προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε η Meta Platforms Ireland Ltd κατά της εν λόγω αποφάσεως απορρίπτεται από το Γενικό Δικαστήριο με απόφαση που εξέδωσε την ίδια ημέρα με την απόφαση την οποία αφορά η παρούσα σύνοψη στην υπόθεση Meta Platforms Ireland κατά Επιτροπής (T-452/20).

⁴³¹ Διάταξη της 29ης Οκτωβρίου 2020, **Facebook Ireland** κατά Επιτροπής (T-451/20 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2020:515](#)).

ειδικής διαδικασίας για την προσκόμιση των ζητούμενων εγγράφων τα οποία δεν σχετίζονται με τις εμπορικές δραστηριότητες της Meta Platforms Ireland και περιέχουν, επιπλέον, ευαίσθητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Σε συνέχεια της ανωτέρω διατάξεως, η Επιτροπή εξέδωσε τροποποιητική απόφαση⁴³² η οποία προέβλεπε ότι τα εν λόγω έγγραφα μπορούν να περιληφθούν στον φάκελο της έρευνας μόνον αφού εξεταστούν σε εικονική αίθουσα δεδομένων, σύμφωνα με τις διαδικασίες που καθορίζονται στη διάταξη ασφαλιστικών μέτρων.

Κατόπιν προσαρμογής από τη Meta Platforms Ireland του δικογράφου της προσφυγής της, προκειμένου να ληφθεί υπόψη η ως άνω τροποποιητική απόφαση, το πέμπτο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου απορρίπτει στο σύνολό της την προσφυγή. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει για πρώτη φορά τη νομιμότητα αιτήσεως παροχής πληροφοριών με τη χρήση όρων αναζήτησης βάσει του κανονισμού 1/2003, καθώς επίσης και τη νομιμότητα διαδικασίας εικονικής αίθουσας δεδομένων για την επεξεργασία εγγράφων που περιέχουν ευαίσθητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προς στήριξη της προσφυγής ακυρώσεως, η Meta Platforms Ireland προέβαλε, μεταξύ άλλων, ότι η εφαρμογή των όρων αναζήτησης που προσδιορίζονται στην αίτηση παροχής πληροφοριών θα είχε ως αναπόφευκτη συνέπεια τον εντοπισμό μεγάλου αριθμού εγγράφων μη κρίσιμων για την έρευνα της Επιτροπής, γεγονός το οποίο θα αντέβαινε στην αρχή της αναγκαιότητας που προβλέπεται στο άρθρο 18 του κανονισμού 1/2003.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά το άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού 1/2003, η Επιτροπή μπορεί είτε με απλή αίτηση είτε με την έκδοση σχετικής αποφάσεως να ζητήσει από τις επιχειρήσεις να της παράσχουν «όλες τις απαραίτητες πληροφορίες» προκειμένου να προβεί σε έλεγχο της τήρησης των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης. Εξ αυτού προκύπτει ότι η Επιτροπή μπορεί να απαιτήσει μόνον την κοινοποίηση εκείνων των πληροφοριών που θα της επιτρέψουν να επαληθεύσει τις υπόνοιες περί παραβάσεως οι οποίες δικαιολογούν τη διεξαγωγή της έρευνάς της. Λαμβανομένης υπόψη της ευρείας εξουσίας έρευνας την οποία απονέμει στην Επιτροπή ο κανονισμός 1/2003, η απαίτηση αυτή περί αναγκαιότητας ικανοποιείται εφόσον η Επιτροπή μπορεί ευλόγως να υποθέσει, κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης, ότι οι πληροφορίες θα τη βοηθήσουν να διαπιστώσει αν διαπράχθηκε παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού.

Προς στήριξη των αιτιάσεών της με τις οποίες αμφισβητεί την τήρηση της αρχής της αναγκαιότητας, η Meta Platforms Ireland έβαλε κατά ορισμένων όρων αναζήτησης που περιλαμβάνονται στην αίτηση παροχής πληροφοριών, υποστηρίζοντας συγχρόνως ότι αυτές οι συγκεκριμένες επικρίσεις πρέπει να θεωρηθούν ως μη εξαντλητικά παραδείγματα, τα οποία αποσκοπούν στη διευκρίνιση της γενικότερης επιχειρηματολογίας της. Κατά την άποψή της, θα ήταν παράλογο, αν όχι αδύνατο, να γίνει αναφορά σε κάθε όρο αναζήτησης χωριστά.

Ωστόσο, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την ως άνω προσέγγιση, κρίνοντας ότι μια σφαιρική εκτίμηση όσον αφορά την τήρηση της αρχής της αναγκαιότητας που προβλέπεται στο άρθρο 18 του κανονισμού 1/2003, ακόμη και αν υποτεθεί ότι είναι δυνατή, δεν είναι πρόσφορη στην προκειμένη περίπτωση. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι ορισμένοι όροι αναζήτησης ενδέχεται, όπως υποστηρίζει η Meta Platforms Ireland, να είναι υπερβολικά ασαφείς δεν αναιρεί το γεγονός ότι άλλοι όροι αναζήτησης ενδέχεται να είναι αρκούτως ακριβείς ή στοχευμένοι ώστε να μπορούν όντως να

⁴³² Απόφαση C(2020) 9231 final της Επιτροπής, της 11ης Δεκεμβρίου 2020.

βοηθήσουν την Επιτροπή να εξακριβώσει αν διαπράχθηκε παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού.

Ως εκ τούτου, λαμβανομένου υπόψη του τεκμηρίου νομιμότητας του οποίου απολαύουν οι πράξεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μόνον οι όροι αναζήτησης κατά των οποίων βάλλει ειδικώς η Meta Platforms Ireland μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ελέγχου όσον αφορά την τήρηση της αρχής της αναγκαιότητας. Οι λοιποί όροι αναζήτησης πρέπει, αντιθέτως, να θεωρηθεί ότι προσδιορίστηκαν συμφώνως προς την εν λόγω αρχή.

Περαιτέρω, αφού επισημαίνει ότι είναι απαράδεκτα τα επιχειρήματα που αφορούν όρους αναζήτησης οι οποίοι μνημονεύθηκαν για πρώτη φορά στο στάδιο του υπομνήματος απαντήσεως, το Γενικό Δικαστήριο προχωρεί σε έλεγχο μόνον των όρων αναζήτησης που μνημονεύονται στο δικόγραφο της προσφυγής. Εκτιμώντας ότι η Meta Platforms Ireland δεν κατόρθωσε να αποδείξει ότι οι εν λόγω όροι αναζήτησης ήταν αντίθετοι προς την αρχή της αναγκαιότητας, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει ως αβάσιμα τα διάφορα επιχειρήματα που προβλήθηκαν συναφώς.

Στο πλαίσιο της προσφυγής ακυρώσεως, η Meta Platforms Ireland υποστήριξε επίσης ότι η απόφαση της 4ης Μαΐου 2020, όπως τροποποιήθηκε (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), καθόσον απαιτεί την προσκόμιση πλειόνων μη κρίσιμων εγγράφων ιδιωτικής φύσεως, προσβάλλει το θεμελιώδες δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής που κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) και στο άρθρο 8 της Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΔΑ).

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με το άρθρο 7 του Χάρτη, το οποίο περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε εκείνα τα οποία διασφαλίζονται από το άρθρο 8, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του.

Όσον αφορά τα εμπόδια στην άσκηση του εν λόγω δικαιώματος, το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη προβλέπει ότι κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών. Επιπλέον, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων.

Υπό το πρίσμα των ως άνω διευκρινίσεων, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν το εμπόδιο στην άσκηση του δικαιώματος του άρθρου 7 του Χάρτη που συνεπάγεται η προσβαλλόμενη απόφαση πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει κατ' αρχάς ότι ο κανονισμός 1/2003 παρέχει στην Επιτροπή την εξουσία εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, οπότε η επέμβαση που η εν λόγω απόφαση συνεπάγεται στην ιδιωτική ζωή προβλέπεται από τον νόμο, ότι η εν λόγω απόφαση ανταποκρίνεται σε σκοπούς γενικού συμφέροντος της Ένωσης και ότι η Meta Platforms Ireland δεν είχε υποστηρίξει ότι η απόφαση θίγει το βασικό περιεχόμενο του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής. Ακολούθως το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν η προσβαλλόμενη απόφαση παρακωλύει δυσανάλογα την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος.

Συναφώς, επιβεβαιώνει, πρώτον, ότι η αίτηση παροχής πληροφοριών βάσει του άρθρου 18, παράγραφος 3, του κανονισμού 1/2003 συνιστά πρόσφορο μέτρο για την επίτευξη των σκοπών γενικού συμφέροντος που επιδιώκει η Επιτροπή, ήτοι για τη διατήρηση του συστήματος ανταγωνισμού που προβλέπουν οι Συνθήκες.

Όσον αφορά, δεύτερον, το ζήτημα κατά πόσον η προσβαλλόμενη απόφαση βαίνει πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη των εν λόγω σκοπών γενικού συμφέροντος, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατόπιν της εκδόσεως της διατάξεως ασφαλιστικών μέτρων της 29ης Οκτωβρίου 2020, η Επιτροπή θέσπισε ειδική διαδικασία για την επεξεργασία εγγράφων που έπρεπε να προσκομίσει η Meta Platforms Ireland, τα οποία, εκ πρώτης όψεως, δεν είχαν σχέση με τις εμπορικές δραστηριότητές της και τα οποία περιείχαν ευαίσθητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα (στο εξής: προστατευόμενα έγγραφα).

Σύμφωνα με την εν λόγω διαδικασία, τα προστατευόμενα έγγραφα έπρεπε να διαβιβαστούν στην Επιτροπή σε χωριστό ηλεκτρονικό μέσο και να τοποθετηθούν σε μια εικονική αίθουσα δεδομένων στην οποία θα είχε πρόσβαση περιορισμένος αριθμός μελών της ομάδας στην οποία έχει ανατεθεί η έρευνα, με ταυτόχρονη παρουσία των δικηγόρων της Meta Platforms Ireland, με σκοπό την επιλογή των εγγράφων που θα περιληφθούν στον φάκελο της υπόθεσης. Σε περίπτωση συνεχιζόμενης διαφωνίας σχετικά με τον χαρακτηρισμό ενός εγγράφου, η τροποποιητική απόφαση προβλέπει, περαιτέρω, ένα σύστημα διαιτησίας. Κατά την εν λόγω απόφαση, τα προστατευόμενα έγγραφα μπορούν, επιπλέον, να διαβιβάζονται στην Επιτροπή κατόπιν απαλείψεως των ονομάτων των υποκειμένων των δεδομένων και κάθε πληροφορίας που καθιστά δυνατή την ταυτοποίησή τους. Ωστόσο, εάν το ζητεί η Επιτροπή, δικαιολογώντας το αίτημά της βάσει των αναγκών της έρευνας, τα έγγραφα αυτά πρέπει να της διαβιβάζονται σε πλήρη μορφή.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, εξάλλου, ότι δεν αμφισβητείται ότι ορισμένα από τα έγγραφα που ζήτησε η Επιτροπή περιείχαν ευαίσθητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που ενδέχεται να εμπίπτουν στα δεδομένα του άρθρου 9 του κανονισμού 2016/679⁴³³ και του άρθρου 10 του κανονισμού 2018/1725⁴³⁴, των οποίων η δυνατότητα επεξεργασίας εξαρτάται από τις ακόλουθες τρεις προϋποθέσεις:

- η επεξεργασία πρέπει να επιδιώκει ουσιαστικό δημόσιο συμφέρον, το οποίο στηρίζεται στο δίκαιο της Ένωσης·
- η επεξεργασία πρέπει να είναι απαραίτητη για την επίτευξη του δημοσίου αυτού συμφέροντος·
- το δίκαιο της Ένωσης πρέπει να είναι ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, να σέβεται την ουσία του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων και να προβλέπει κατάλληλα και συγκεκριμένα μέτρα για τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων.

Δεδομένου ότι οι εν λόγω προϋποθέσεις είναι επίσης κρίσιμες προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον, σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη των σκοπών γενικού συμφέροντος τους οποίους επιδιώκει, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, αφενός, ότι αίτηση παροχής πληροφοριών όπως η προσβαλλόμενη απόφαση συνιστά πρόσφορο μέτρο για την επίτευξη των σκοπών γενικού συμφέροντος που επιδιώκει η Επιτροπή (πρώτη προϋπόθεση) και, αφετέρου, ότι η επεξεργασία

⁴³³ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2018, L 127, σ. 2).

⁴³⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1725 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και της απόφασης αριθ. 1247/2002/ΕΚ (ΕΕ 2018, L 295, σ. 39).

δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα την οποία συνεπάγεται η προσβαλλόμενη απόφαση είναι απαραίτητη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου ουσιαστικού δημόσιου συμφέροντος (δεύτερη προϋπόθεση).

Εξετάζοντας τους τρόπους διαβίβασης, μελέτης, αξιολόγησης και ανωνυμοποίησης των προστατευόμενων εγγράφων, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι εν προκειμένω πληρούνται και η προαναφερθείσα τρίτη προϋπόθεση.

Έχοντας, συνεπώς, διαπιστώσει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση, καθόσον προβλέπει τη διαδικασία της εικονικής αίθουσας δεδομένων, δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών γενικού συμφέροντος, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει, τρίτον, στο συμπέρασμα ότι ούτε τα μειονεκτήματα της εν λόγω διαδικασίας είναι υπέρμετρα σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς.

Κατόπιν του συνόλου των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το εμπόδιο στην άσκηση του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής που συνεπάγεται η προσβαλλόμενη απόφαση πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη και, συνακόλουθα, απορρίπτει τις αιτιάσεις που αφορούν παράβαση του άρθρου 7 του Χάρτη.

Δεδομένου ότι οι λοιποί λόγοι ακυρώσεως που προέβαλε η Meta Platforms Ireland αποδείχθηκαν ομοίως αβάσιμοι, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει στο σύνολό της την προσφυγή.

2. Συμπράξεις – Υπολογισμός των προστίμων

Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2023, Clariant και Clariant International κατά Επιτροπής (T-590/20, EU:T:2023:650)

«Ανταγωνισμός – Συμπράξεις – Αγορά του αιθυλενίου – Απόφαση διαπιστώνουσα παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ – Συντονισμός επί ενός στοιχείου της τιμής αγοράς – Διαδικασία διευθέτησης διαφορών – Πρόστιμο – Αναπροσαρμογή του βασικού ποσού του προστίμου – Σημείο 37 των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων – Υποτροπή – Σημείο 28 των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων – Πλήρης δικαιοδοσία – Αντίθετο αίτημα περί αυξήσεως του ποσού του προστίμου»

Με απόφαση της 14ης Ιουλίου 2020 ⁴³⁵ (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε ότι τέσσερις επιχειρήσεις είχαν παραβιάσει το άρθρο 101 ΣΛΕΕ μετέχοντας σε ενιαία και διαρκή παράβαση συνιστάμενη στην ανταλλαγή ευαίσθητων εμπορικών πληροφοριών και πληροφοριών σχετικών με την τιμολόγηση, καθώς και στον καθορισμό στοιχείου τιμής σε σχέση με την πραγματοποίηση αγορών αιθυλενίου, στο έδαφος του Βελγίου, της Γερμανίας, της Γαλλίας και των Κάτω Χωρών, για την περίοδο από τις 26 Δεκεμβρίου 2011 έως τις 29 Μαρτίου 2017.

Στις τέσσερις επιχειρήσεις στις οποίες επιβλήθηκαν, για τον λόγο αυτό, κυρώσεις συγκαταλέγονται η Clariant International AG, η οποία αποδέχθηκε ανεπιφύλακτα την ευθύνη της για την άμεση συμμετοχή της στην επίμαχη παράβαση κατά το οικείο χρονικό διάστημα, και η Clariant AG, η οποία

⁴³⁵ Απόφαση C(2020) 4817 final της Επιτροπής, της 14ης Ιουλίου 2020, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ (AT.40410 – Αιθυλένιο).

αποδέχθηκε ανεπιφύλακτα την «αλληλέγγυα και εις ολόκληρον» ευθύνη που υπέχει ως μητρική εταιρία της Clariant International AG.

Για τον υπολογισμό του προστίμου που επιβλήθηκε αλληλεγγύως και εις ολόκληρον στις δύο αυτές επιχειρήσεις, η Επιτροπή προσδιόρισε, σε πρώτο στάδιο, το βασικό ποσό του προστίμου με αναφορά στην αξία των αγορών αιθυλενίου που πραγματοποιήθηκαν κατά την περίοδο του τελευταίου πλήρους έτους συμμετοχής στην παράβαση, ήτοι του 2016.

Σε δεύτερο στάδιο, η Επιτροπή προέβη σε αναπροσαρμογές του βασικού ποσού του προστίμου. Αφενός, προσαύξησε κατά 50 % το βασικό ποσό του προστίμου λόγω της επιβαρυντικής περιστάσης της υποτροπής, κατ' εφαρμογήν του σημείου 28 των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων⁴³⁶. Αφετέρου, προσαύξησε κατά 10 % το βασικό ποσό του προστίμου, προκειμένου να λάβει υπόψη τις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης υπόθεσης και την ανάγκη επιβολής ποσού διασφαλίζοντας τον επαρκώς αποτρεπτικό χαρακτήρα του προστίμου, σύμφωνα με το σημείο 37 των ως άνω κατευθυντήριων γραμμών.

Σε τρίτο και τελευταίο στάδιο, αφού βεβαιώθηκε ότι το πρόστιμο δεν υπερέβαινε το 10 % του συνολικού κύκλου εργασιών των δύο επιχειρήσεων το 2019, η Επιτροπή τούς χορήγησε μείωση του προστίμου κατά 30 % λόγω της συνεργασίας τους δυνάμει της ανακοίνωσης περί συνεργασίας του 2006⁴³⁷, καθώς και μείωση κατά 10 % λόγω της συνεργασίας τους στο πλαίσιο της διαδικασίας διευθέτησης διαφορών.

Οι Clariant AG και Clariant International AG άσκησαν προσφυγή με αίτημα τη μερική ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης όσον αφορά το ύψος του επιβληθέντος προστίμου και, επικουρικώς, τη μείωση του ύψους αυτού. Περαιτέρω, ζητούν την απόρριψη του αντίθετου αιτήματος της Επιτροπής περί αυξήσεως του ποσού του προστίμου με κατάργηση της μειώσεως του 10 % που χορηγήθηκε για τη συνεργασία τους στο πλαίσιο της διαδικασίας διευθέτησης διαφορών.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή στο σύνολό της, καθώς και το αντίθετο αίτημα της Επιτροπής. Με την απόφασή του, εξετάζει, μεταξύ άλλων, το ζήτημα του βασίμου της αιτιολογίας σχετικά με την προσαύξηση του βασικού ποσού του προστίμου δυνάμει του σημείου 37 των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων, λόγω του ότι επρόκειτο για σύμπραξη αγοράς προϊόντων. Επιπλέον, στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του, αποφαινεται επί του αντίθετου αιτήματος της Επιτροπής περί ανακλήσεως του πλεονεκτήματος του 10 % που χορηγήθηκε στις προσφεύγουσες για τη συνεργασία τους κατά τη διαδικασία διευθέτησης διαφορών για τον λόγο ότι, με την υπό κρίση προσφυγή, οι προσφεύγουσες αμφισβητούν στοιχεία που είχαν αναγνωρίσει και αποδεχθεί για τους σκοπούς της διευθέτησης της διαφοράς.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται ότι η Επιτροπή εσφαλμένως προσαύξησε το βασικό ποσό του προστίμου δυνάμει του σημείου 37 των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων, στηριζόμενη στην ανάγκη συνεκτίμησης τόσο των ιδιαιτεροτήτων της υπόθεσης όσο και της απαίτησης διασφάλισης του αποτρεπτικού χαρακτήρα του προστίμου.

⁴³⁶ Κατευθυντήριες γραμμές για τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 23, παράγραφος 2, [στοιχείο] α', του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 (ΕΕ 2006, C 210, σ. 2).

⁴³⁷ Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη μη επιβολή και τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων (καρτέλ) (ΕΕ 2006, C 298, σ. 11).

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι, καθόσον η παράβαση συνιστούσε σύμπραξη αγοράς προϊόντων και τα μέλη της σύμπραξης δεν ήταν όλα παρόντα στις ίδιες αγορές επόμενης οικονομικής βαθμίδας, η Επιτροπή υπολόγισε το ποσό του προστίμου με βάση την αξία των αγορών και όχι με βάση την αξία των πωλήσεων των προϊόντων που πωλήθηκαν στις αγορές επόμενης οικονομικής βαθμίδας.

Εν συνεχεία, διαπιστώνει ότι η Επιτροπή, προσαυξάνοντας το βασικό ποσό του προστίμου κατά 10 % κατ' εφαρμογήν του σημείου 37 των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων, άσκησε προσηκόντως την εξουσία εκτιμήσεως που διαθέτει και δεν υπέπεσε σε πρόδηλα σφάλματα εκτιμήσεως. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή έλαβε υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υπόθεσης, ήτοι το γεγονός ότι η επίμαχη σύμπραξη ήταν σύμπραξη αγοράς προϊόντων και ότι η αξία των αγορών, η οποία ελήφθη υπόψη αντί της αξίας των πωλήσεων, δεν μπορούσε αφ' εαυτής να αποτελέσει κατάλληλη βάση υπολογισμού για την αποτύπωση της οικονομικής σημασίας της παράβασης. Έλαβε επίσης υπόψη την ανάγκη διασφάλισης ενός ποσού του προστίμου που θα έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα, διαπιστώνοντας ότι, αν η γενική μέθοδος που προβλέπουν οι κατευθυντήριες γραμμές εφαρμοζόταν χωρίς την παραμικρή αναπροσαρμογή, δεν θα διασφαλιζόταν το αποτρεπτικό αποτέλεσμα. Αντιθέτως, η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη να λάβει υπόψη τις συνέπειες της επικρινόμενης συμπεριφοράς στην αγορά, δεδομένου ότι η προσαύξηση του προστίμου βάσει του σημείου 37 των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων δεν εξαρτάται από την προηγούμενη απόδειξη τέτοιων συνεπειών.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο θεωρεί ότι η Επιτροπή αιτιολόγησε την κρίση της σύμφωνα με την οποία οι ιδιαιτερότητες της υπόθεσης και η ανάγκη να διασφαλιστεί ο αποτρεπτικός χαρακτήρας του ύψους του προστίμου δικαιολογούσαν την απόκλιση από τη γενική μέθοδο και την προσαύξηση του βασικού ποσού του προστίμου και εξήγησε δεόντως τα στοιχεία που έλαβε υπόψη προκειμένου να αποφασίσει ότι προσαύξηση κατά 10 % του βασικού ποσού του προστίμου ήταν πρόσφορη. Ως προς το ζήτημα αυτό, δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν οφείλει να αναφέρει τα αριθμητικά στοιχεία που αφορούν κάθε στάδιο του υπολογισμού, δεν ήταν υποχρεωμένη να παράσχει πρόσθετες εξηγήσεις σχετικά με τον συγκεκριμένο συντελεστή προσαύξησης που επέλεξε.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το αντίθετο αίτημα της Επιτροπής. Διαπιστώνει ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας διευθέτησης διαφορών, σε αντάλλαγμα μείωσης κατά 10 % του προστίμου που θα τους είχε επιβληθεί κατά την τακτική διαδικασία, τα μέρη που μετέχουν στη διαδικασία διευθέτησης διαφορών οφείλουν να αναγνωρίσουν, μεταξύ άλλων, τη συμμετοχή τους στην παράβαση και να συνομολογήσουν ενδεικτική αναφορά σχετικά με το ανώτατο ύψος του προστίμου το οποίο προβλέπουν ότι θα τους επιβάλει η Επιτροπή και το οποίο θα αποδέχονταν. Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, ωστόσο, ότι τα μέρη της διαδικασίας διευθέτησης διαφορών δεν είναι υποχρεωμένα, δυνάμει της ανακοίνωσης για τη διευθέτηση διαφορών⁴³⁸, να αποδεχθούν το τελικό ποσό του προστίμου και το σύνολο των παραμέτρων υπολογισμού του προκειμένου να μπορέσουν να συμβιβαστούν.

Συνακόλουθα, το γεγονός ότι οι Clariant AG και Clariant International AG δέχτηκαν ένα ανώτατο ποσό του προστίμου με τις γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλαν στο πλαίσιο της διαδικασίας διευθέτησης διαφορών δεν μπορεί να εξομοιωθεί με αποδοχή του τελικού ακριβούς ποσού του προστίμου και του τρόπου υπολογισμού του, συμπεριλαμβανομένων των αναπροσαρμογών που διενεργήθηκαν δυνάμει των σημείων 28 και 37 των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων. Εξάλλου, οι προσαυξήσεις του προστίμου που επιβλήθηκαν δυνάμει των

⁴³⁸ Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη διεξαγωγή διαδικασιών διευθέτησης διαφορών ενόψει της έκδοσης αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 7 και του άρθρου 23 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου σε περιπτώσεις συμπτύξεων (ΕΕ 2008, C 167, σ. 1).

σημείων 28 και 37 των κατευθυντήριων γραμμών δεν είχαν γίνει ρητώς δεκτές από τις εν λόγω επιχειρήσεις με τις γραπτές παρατηρήσεις τους ούτε είχαν αποτελέσει αντικείμενο συμφωνίας με την Επιτροπή κατά τη διαδικασία. Επομένως, η Επιτροπή δεν μπορούσε να θεωρήσει ως δεδομένο ότι οι προσφεύγουσες δεν θα αμφισβητούσαν πλέον, στο πλαίσιο προσφυγής, τις προσαυξήσεις του προστίμου δυνάμει των σημείων 28 και 37 των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων.

Κατά συνέπεια, καθόσον, με την υπό κρίση προσφυγή, οι εν λόγω επιχειρήσεις βάλλουν κατά του ποσού του προστίμου που τους επιβλήθηκε, υποστηρίζοντας ότι ήταν εσφαλμένη η εφαρμογή των εν λόγω σημείων, η Επιτροπή δεν μπόρεσε να αποδείξει ότι δικαιολογείται η κατάργηση του πλεονεκτήματος του 10 % που τους χορηγήθηκε για τη συνεργασία τους κατά τη διαδικασία διευθέτησης της διαφοράς.

Υπό το πρίσμα των στοιχείων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή στο σύνολό της καθώς και το αντίθετο αίτημα της Επιτροπής.

3. Κρατικές ενισχύσεις

Απόφαση της 10ης Μαΐου 2023, Ryanair και Condor Flugdienst κατά Επιτροπής (Lufthansa· COVID-19) (T-34/21 και T-87/21, EU:T:2023:248)

«Κρατικές ενισχύσεις – Γερμανική αγορά αεροπορικών μεταφορών – Ενίσχυση χορηγηθείσα από τη Γερμανία υπέρ αεροπορικής εταιρίας στο πλαίσιο της πανδημίας της COVID-19 – Ανακεφαλαιοποίηση της Deutsche Lufthansa – Απόφαση περί μη προβολής αντιρρήσεων – Προσωρινό πλαίσιο για τη λήψη μέτρων κρατικής ενίσχυσης – Προσφυγή ακυρώσεως – Ενεργητική νομιμοποίηση – Ουσιώδης επηρεασμός της ανταγωνιστικής θέσης – Παραδεκτό – Σημαντική ισχύς στην αγορά – Πρόσθετα μέτρα για τη διαφύλαξη αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην αγορά – Υποχρέωση αιτιολογήσεως»

Στις 12 Ιουνίου 2020, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κοινοποίησε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ατομική ενίσχυση υπό τη μορφή ανακεφαλαιοποίησης ύψους 6 δισεκατομμυρίων ευρώ (στο εξής: επίμαχο μέτρο) χορηγούμενη στην Deutsche Lufthansa AG (στο εξής: DLH). Η εν λόγω ανακεφαλαιοποίηση, η οποία εντασσόταν στο πλαίσιο ευρύτερης σειράς μέτρων στήριξης υπέρ του ομίλου Lufthansa⁴³⁹, αποσκοπούσε στην αποκατάσταση της θέσης των επιχειρήσεων του ομίλου βάσει του ισολογισμού καθώς και της ρευστότητάς τους υπό τις έκτακτες συνθήκες της πανδημίας της COVID-19.

Το επίμαχο μέτρο περιλάμβανε τρία διακριτά στοιχεία, ήτοι συμμετοχή στο κεφάλαιο ύψους περίπου 300 εκατομμυρίων ευρώ, αφανή συμμετοχή μη μετατρέψιμη σε μετοχές ύψους περίπου 4,7 δισεκατομμυρίων ευρώ (στο εξής: αφανής συμμετοχή I) και αφανή συμμετοχή ύψους 1 δισεκατομμυρίου ευρώ με τα χαρακτηριστικά μετατρέψιμου ομολόγου (στο εξής: αφανής συμμετοχή II).

Η Επιτροπή, χωρίς να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας η οποία προβλέπεται στο άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, έκρινε ότι το επίμαχο μέτρο συνιστά κρατική ενίσχυση συμβατή με την

⁴³⁹ Η DLH είναι η μητρική εταιρία επικεφαλής του ομίλου Lufthansa, ο οποίος περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις αεροπορικές εταιρίες Lufthansa Passenger Airlines, Brussels Airlines SA/NV, Austrian Airlines AG, Swiss International Air Lines Ltd και Edelweiss Air AG.

εσωτερική αγορά ⁴⁴⁰, βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ ⁴⁴¹ και της ανακοίνωσης που είχε εκδώσει σχετικά με το προσωρινό πλαίσιο για τη λήψη μέτρων κρατικής ενίσχυσης με σκοπό να στηριχθεί η οικονομία κατά τη διάρκεια της έξαρσης της νόσου COVID-19 ⁴⁴².

Οι αεροπορικές εταιρίες Ryanair DAC και Condor Flugdienst GmbH (στο εξής: Condor) άσκησαν δύο προσφυγές ακυρώσεως κατά της ανωτέρω απόφασης, οι οποίες γίνονται δεκτές από το δέκατο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου με την αιτιολογία ότι η Επιτροπή, με την προσβαλλόμενη απόφαση, παρέβη πλείονες προϋποθέσεις και απαιτήσεις τις οποίες προβλέπει το προσωρινό πλαίσιο.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- **Επί του παραδεκτού των προσφυγών ακυρώσεως**

Όσον αφορά την ενεργητική νομιμοποίηση των προσφευγουσών προς αμφισβήτηση του βασίμου της προσβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο μπορεί να ασκεί προσφυγή κατά πράξης της οποίας δεν είναι αποδέκτης σε δύο περιπτώσεις, ήτοι, αφενός, εάν η επίμαχη πράξη το αφορά άμεσα και ατομικά και, αφετέρου, εάν πρόκειται για κανονιστική πράξη η οποία το αφορά άμεσα και για την εφαρμογή της οποίας δεν απαιτούνται εκτελεστικά μέτρα.

Δοθέντος ότι η προσβαλλόμενη απόφαση, η οποία απευθύνεται στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, δεν συνιστά κανονιστική πράξη, το Γενικό Δικαστήριο ελέγχει κατά πόσον η απόφαση αυτή αφορά άμεσα και ατομικά τις προσφεύγουσες.

Όσον αφορά, αφενός, τον ατομικό επηρεασμό, προκύπτει από τη νομολογία ότι η εν λόγω προϋπόθεση είναι δυνατόν να πληρωθεί εάν οι προσφεύγουσες προσκομίζουν στοιχεία ικανά να αποδείξουν ότι το επίμαχο μέτρο μπορεί να επηρεάσει ουσιωδώς τη θέση τους στη σχετική αγορά. Η Ryanair και η Condor επικαλέστηκαν την ιδιότητά τους ως άμεσων ανταγωνιστριών του ομίλου Lufthansa σε πληθώρα αεροπορικών γραμμών, οι οποίες, κατά τους ισχυρισμούς τους, αποτελούσαν ισάριθμες σχετικές αγορές. Η Ryanair υπογράμμισε επίσης ότι έχει την ιδιότητα άμεσης ανταγωνίστριας του ομίλου Lufthansa στη γερμανική, στη βελγική και στην αυστριακή αγορά.

Το Γενικό Δικαστήριο, αφού τονίζει ότι, στο στάδιο εξέτασης του παραδεκτού της προσφυγής, αρκεί η διαπίστωση ότι ο ορισμός της σχετικής αγοράς τον οποίο προβάλλουν οι προσφεύγουσες είναι εύλογος, υπό την επιφύλαξη της επί της ουσίας εξέτασης του ζητήματος, επιβεβαιώνει ότι το επίμαχο μέτρο ήταν ικανό να επηρεάσει ουσιωδώς την ανταγωνιστική θέση των προσφευγουσών στις αγορές αεροπορικής μεταφοράς επιβατών.

Πράγματι, από την ανάλυση των κρίσιμων και αξιόπιστων στοιχείων τα οποία προσκόμισαν οι προσφεύγουσες, θεωρούμενων σε συνδυασμό με την προσβαλλόμενη απόφαση, προκύπτει ότι το

⁴⁴⁰ Απόφαση C(2020) 4372 final της Επιτροπής, της 25ης Ιουνίου 2020, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA 57153 (2020/N) – Γερμανία – COVID-19 – Ενίσχυση υπέρ της Lufthansa (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση). Στις 14 Δεκεμβρίου 2021, η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση C(2021) 9606 final, με την οποία διορθώθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση.

⁴⁴¹ Βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, οι ενισχύσεις για την άρση σοβαρής διαταραχής της οικονομίας κράτους μέλους μπορούν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να θεωρηθούν ότι συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά.

⁴⁴² Ανακοίνωση της Επιτροπής, της 19ης Μαρτίου 2020, περί του προσωρινού πλαισίου για τη λήψη μέτρων κρατικής ενίσχυσης με σκοπό να στηριχθεί η οικονομία κατά τη διάρκεια της τρέχουσας έξαρσης της νόσου COVID-19 (EE 2020, C 91 I, σ. 1, στο εξής: προσωρινό πλαίσιο), η οποία τροποποιήθηκε για πρώτη φορά στις 3 Απριλίου 2020 (EE 2020, C 112 I, σ. 1) και για δεύτερη φορά στις 8 Μαΐου 2020 (EE 2020, C 164, σ. 3).

επίμαχο μέτρο μπορούσε όχι μόνον να επιτρέψει στον όμιλο Lufthansa να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο εξόδου από τις αγορές στις οποίες τελούσε σε άμεσο ανταγωνισμό με τις προσφεύγουσες, αλλά και να ενισχύσει την ανταγωνιστική του θέση. Συνεπώς, η χορήγηση του επίμαχου μέτρου ήταν, *prima facie*, ικανή να προκαλέσει διαφυγόντα κέρδη ή εξέλιξη λιγότερο ευνοϊκή, σε βάρος των προσφευγουσών, από εκείνη που θα σημειωνόταν εάν δεν είχε ληφθεί το εν λόγω μέτρο.

Όσον αφορά, αφετέρου, τον άμεσο επηρεασμό των προσφευγουσών, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι απόφαση της Επιτροπής περί εγκρίσεως καταβολής ενίσχυσης από κράτος μέλος αφορά άμεσα ανταγωνιστή του αποδέκτη της ενίσχυσης, όταν δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ως προς τη βούληση του εν λόγω κράτους για τη χορήγηση της ενίσχυσης, όπως συμβαίνει εν προκειμένω.

Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι αμφότερες οι προσφεύγουσες παραδεκτώς αμφισβητούν το βάσιμο της προσβαλλόμενης απόφασης με τις ασκηθείσες προσφυγές ακυρώσεως.

- **Επί του βασίμου των προσφυγών ακυρώσεως**

Προτού εξετάσει το βάσιμο των διαφόρων λόγων ακυρώσεως τους οποίους προβάλλουν οι προσφεύγουσες, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, στον συγκεκριμένο τομέα των κρατικών ενισχύσεων, η Επιτροπή δεσμεύεται από τα ρυθμιστικά πλαίσια που θεσπίζει και τις ανακοινώσεις που εκδίδει, στο μέτρο που δεν αποκλίνουν από τους κανόνες της Συνθήκης. Συνεπώς, στον δικαστή της Ένωσης απόκειται να ελέγξει αν η Επιτροπή τήρησε τους κανόνες τους οποίους η ίδια θέσπισε στον εν λόγω τομέα.

Το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει επιπλέον ότι, στο πλαίσιο του ελέγχου τον οποίο ασκεί επί των σύνθετων οικονομικών εκτιμήσεων της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, δεν εναπόκειται βεβαίως στο ίδιο να υποκαταστήσει την οικονομική εκτίμηση της Επιτροπής με δική του οικονομική εκτίμηση. Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο οφείλει να ελέγχει όχι μόνον την ακρίβεια των αποδεικτικών στοιχείων των οποίων γίνεται επίκληση, την αξιοπιστία και τη συνοχή τους, αλλά και αν τα στοιχεία αυτά αποτελούν το σύνολο των κρίσιμων δεδομένων που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την εκτίμηση μιας σύνθετης κατάστασης και αν είναι ικανά να θεμελιώσουν τα εξ αυτών συναγόμενα συμπεράσματα. Επιπροσθέτως, ο έλεγχος του δικαστή της Ένωσης είναι πλήρης όσον αφορά τις αξιολογήσεις της Επιτροπής οι οποίες δεν ενέχουν σύνθετες οικονομικές εκτιμήσεις ή, ακόμη, όσον αφορά τα ζητήματα που έχουν αμιγώς νομικό χαρακτήρα.

A. Επί της επιλεξιμότητας της DLH για τη χορήγηση της κοινοποιηθείσας ενίσχυσης

Κατόπιν των ανωτέρω υπομνήσεων, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει, κατ' αρχάς, τις αιτιάσεις οι οποίες βάλλουν κατά της επιλεξιμότητας της DLH για τη χορήγηση της κοινοποιηθείσας ενίσχυσης. Συναφώς, οι προσφεύγουσες επικαλέστηκαν, μεταξύ άλλων, παράβαση του σημείου 49, στοιχείο γ', του προσωρινού πλαισίου, κατά το οποίο, προκειμένου να είναι επιλέξιμος για μέτρο ανακεφαλαιοποίησης, ο δικαιούχος πρέπει να μην είναι σε θέση να βρει χρηματοδότηση στις αγορές με προσιτούς όρους.

Κατά την προσβαλλόμενη απόφαση, η εν λόγω προϋπόθεση πληρούνταν, καθόσον η DLH δεν διέθετε επαρκείς εγγυήσεις για να βρει χρηματοδότηση στις αγορές για το συνολικό ποσό της ενίσχυσης.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, ωστόσο, ότι από κανένα στοιχείο της προσβαλλόμενης απόφασης δεν προκύπτει ότι η Επιτροπή εξέτασε την ενδεχόμενη διαθεσιμότητα εγγυήσεων, όπως τα μη βεβαρημένα αεροσκάφη της DLH, την αξία των αεροσκαφών αυτών και τους όρους των ενδεχόμενων δανείων που θα μπορούσαν να συναφθούν στις χρηματοπιστωτικές αγορές έναντι τέτοιων εγγυήσεων. Επιπλέον, ο ισχυρισμός ότι οι μη προσδιοριζόμενες στην προσβαλλόμενη απόφαση «εγγυήσεις» δεν επαρκούν για την κάλυψη του συνολικού ύψους των αναγκαίων κεφαλαίων στηρίζεται σε εσφαλμένη παραδοχή, κατά την οποία η χρηματοδότηση που μπορεί να επιτευχθεί στις αγορές πρέπει οπωσδήποτε να καλύπτει το σύνολο των αναγκών του

δικαιούχου. Συγκεκριμένα, ούτε το γράμμα ούτε ο σκοπός ή το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το σημείο 49, στοιχείο γ', του προσωρινού πλαισίου στηρίζουν το επιχείρημα ότι ο δικαιούχος πρέπει να τελεί σε αδυναμία να βρει χρηματοδότηση στις αγορές για το σύνολο των αναγκών του.

Δεδομένου ότι η Επιτροπή παρέλειψε, επομένως, να εξετάσει εάν η DLH μπορούσε να αντλήσει από τις αγορές ένα μη αμελητέο μέρος της αναγκαίας χρηματοδότησης, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το εν λόγω θεσμικό όργανο δεν έλαβε υπόψη όλα τα κρίσιμα στοιχεία που έπρεπε να συνεκτιμηθούν προκειμένου να κριθεί η συμβατότητα του επίμαχου μέτρου προς το σημείο 49, στοιχείο γ', του προσωρινού πλαισίου. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο δέχεται την αιτίαση της Ryanair περί παραβάσεως του εν λόγω σημείου και δέχεται επίσης κατά μείζονα λόγο την αιτίαση της Condor περί υπάρξεως σοβαρών αμφιβολιών ως προς το ίδιο ζήτημα.

B. Επί της αμοιβής και της εξόδου του Δημοσίου

Το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει στη συνέχεια τις αιτιάσεις περί παραβάσεως των προβλεπόμενων στο προσωρινό πλαίσιο όρων όσον αφορά την αμοιβή και την έξοδο του Δημοσίου.

Συναφώς, η Ryanair προσάπτει, μεταξύ άλλων, στην Επιτροπή ότι δεν προέβλεψε μηχανισμό κλιμάκωσης για την αύξηση της αμοιβής του Γερμανικού Δημοσίου όσον αφορά, αφενός, τη συμμετοχή στο κεφάλαιο της DLH, και, αφετέρου, την αφανή συμμετοχή II μετά την ενδεχόμενη μετατροπή της σε μετοχικό κεφάλαιο.

Κατά πρώτον, όσον αφορά την αμοιβή των μετοχικών μέσων, όπως η συμμετοχή στο κεφάλαιο, το σημείο 61 του προσωρινού πλαισίου ορίζει ότι κάθε μέτρο ανακεφαλαιοποίησης θα περιλαμβάνει μηχανισμό κλιμάκωσης για την αύξηση της αμοιβής του κράτους ώστε να παρέχονται κίνητρα στον δικαιούχο για επαναγορά των κρατικών εισφορών κεφαλαίου. Το σημείο 62 του εν λόγω πλαισίου προβλέπει ότι η Επιτροπή μπορεί να κάνει δεκτούς εναλλακτικούς μηχανισμούς, υπό τον όρο ότι συνολικά επιφέρουν ανάλογο αποτέλεσμα όσον αφορά την παροχή κινήτρων για έξοδο του κράτους και ότι έχουν παρόμοιο συνολικό αντίκτυπο στην αμοιβή του κράτους.

Μολονότι η συμμετοχή του Γερμανικού Δημοσίου στο κεφάλαιο της DLH δεν συνοδευόταν από κανέναν μηχανισμό κλιμάκωσης για την αύξηση της αμοιβής κατά την έννοια του σημείου 61 του προσωρινού πλαισίου, η Επιτροπή θεώρησε ότι η συνολική διάρθρωση της κοινοποιηθείσας ενίσχυσης συνιστούσε εναλλακτικό μηχανισμό κλιμάκωσης για την αύξηση της αμοιβής κατά το σημείο 62, καθόσον παρείχε αρκούντως ισχυρά κίνητρα για την έξοδο του Δημοσίου από το κεφάλαιο της DLH. Προς επίρρωση του συμπεράσματος αυτού, η Επιτροπή αναφέρθηκε επίσης στη σημαντική έκπτωση με την οποία η Γερμανία απέκτησε τις μετοχές της DLH, η οποία προσέφερε στο Δημόσιο αμοιβή ανώτερη από εκείνη

Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την ως άνω επιχειρηματολογία, τονίζοντας ότι η τιμή των μετοχών που ανέλαβε το Δημόσιο κατά την είσοδό του στο κεφάλαιο του δικαιούχου ρυθμίζεται από το σημείο 60 του προσωρινού πλαισίου, κατά το οποίο η εισφορά κεφαλαίου από το κράτος πραγματοποιείται σε τιμή που δεν υπερβαίνει τη μέση τιμή της μετοχής κατά τις δεκαπέντε ημέρες που προηγούνται του αιτήματος για εισφορά κεφαλαίου. Πλην όμως, το αντικείμενο και ο σκοπός του εν λόγω κανόνα διαφέρουν από το αντικείμενο και τον σκοπό του μηχανισμού κλιμάκωσης για την αύξηση της αμοιβής. Πράγματι, ενώ ο προαναφερθείς μηχανισμός αποσκοπεί στην παροχή κινήτρου στον οικείο δικαιούχο για να επαναγοράσει τη συμμετοχή του Δημοσίου το συντομότερο δυνατόν, ο κανόνας που αφορά την τιμή αγοράς των μετοχών αποσκοπεί, κατ' ουσίαν, να διασφαλίσει ότι η τιμή στην οποία το Δημόσιο αποκτά τις μετοχές δεν υπερβαίνει την αγοραία τιμή τους. Δεδομένου ότι η τιμή των μετοχών μπορεί να εμφανίσει τόσο ανοδικές όσο και καθοδικές διακυμάνσεις, η τιμή αγοράς δεν οδηγεί κατ' ανάγκην σε ενίσχυση, με την πάροδο του χρόνου, των κινήτρων του οικείου δικαιούχου για να επαναγοράσει το ποσοστό συμμετοχής του Δημοσίου.

Εντεύθεν προκύπτει ότι, αντιθέτως προς όσα υποστήριξε η Επιτροπή, το επίπεδο της τιμής των μετοχών κατά την είσοδο του Γερμανικού Δημοσίου στο κεφάλαιο της DLH δεν συνιστούσε εναλλακτικό μηχανισμό κλιμάκωσης για την αύξηση της αμοιβής του Δημοσίου.

Κατά δεύτερον, όσον αφορά την αφανή συμμετοχή II, η οποία συνιστά υβριδικό κεφαλαιακό μέσο, το σημείο 68 του προσωρινού πλαισίου ορίζει ότι, μετά τη μετατροπή της ανωτέρω συμμετοχής σε μετοχικό κεφάλαιο, πρέπει να προβλέπεται μηχανισμός κλιμάκωσης για την αύξηση της αμοιβής του κράτους, ώστε να παρέχονται κίνητρα στους οικείους δικαιούχους για επαναγορά των κρατικών εισφορών κεφαλαίου. Όμως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, δεν αμφισβητείται ότι ούτε η αφανής συμμετοχή II, κατά τη μετατροπή της σε μετοχικό κεφάλαιο, συνοδεύεται από μηχανισμό κλιμάκωσης για την αύξηση της αμοιβής ή από παρόμοιο μηχανισμό.

Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο συμπεραίνει ότι η Επιτροπή παρέβη το προσωρινό πλαίσιο καθόσον παρέλειψε να απαιτήσει να ενταχθεί μηχανισμός κλιμάκωσης για την αύξηση της αμοιβής του Δημοσίου ή παρόμοιος μηχανισμός στην αμοιβή για τη συμμετοχή στο κεφάλαιο και την αφανή συμμετοχή II, κατά τη μετατροπή αυτής σε μετοχικό κεφάλαιο.

Γ. Επί του κατά πόσον ο όμιλος Lufthansa είχε σημαντική ισχύ στις σχετικές αγορές και επί των διαρθρωτικών δεσμεύσεων

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει τις αιτιάσεις περί παραβάσεως του σημείου 72 του προσωρινού πλαισίου κατά το οποίο, στην περίπτωση που ο δικαιούχος μέτρου ανακεφαλαιοποίησης λόγω της νόσου COVID-19 υπερβαίνοντος τα 250 εκατομμύρια ευρώ είναι επιχείρηση με σημαντική ισχύ στην αγορά (στο εξής: ΣΙΑ) σε τουλάχιστον μία από τις σχετικές αγορές στις οποίες δραστηριοποιείται, τα κράτη μέλη πρέπει να προτείνουν πρόσθετα μέτρα για τη διατήρηση της αποτελεσματικότητας του ανταγωνισμού στις εν λόγω αγορές.

Συναφώς, οι προσφεύγουσες προέβαλαν, κατ' ουσίαν, τρεις ομάδες αιτιάσεων αναφορικά με α) τον ορισμό των σχετικών αγορών, β) την ύπαρξη ΣΙΑ του ομίλου Lufthansa στις αγορές αυτές και γ) την αποτελεσματικότητα και την επάρκεια των διαρθρωτικών δεσμεύσεων τις οποίες δέχτηκε η Επιτροπή.

α. Επί του ορισμού των σχετικών αγορών

Κατά πρώτον, όσον αφορά τον ορισμό των σχετικών αγορών, η Επιτροπή έκρινε με την προσβαλλόμενη απόφαση ότι οι αγορές στις οποίες ο όμιλος Lufthansa ασκούσε τις δραστηριότητές του ήταν οι αγορές παροχής υπηρεσιών αεροπορικής μεταφοράς επιβατών από και προς τους αερολιμένες τους οποίους ο εν λόγω όμιλος εξυπηρετούσε. Ως εκ τούτου, προσδιόρισε τις σχετικές αγορές ακολουθώντας την προσέγγιση «ανά αερολιμένα». Οι προσφεύγουσες αμφισβητούν την ανωτέρω προσέγγιση και υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή έπρεπε να ορίσει τις αγορές παροχής υπηρεσιών αεροπορικής μεταφοράς επιβατών ανά ζεύγη πόλεων μεταξύ ενός σημείου αναχώρησης και ενός σημείου προορισμού (στο εξής: αγορές Α & Β).

Καθόσον το σημείο 72 του προσωρινού πλαισίου δεν προσδιορίζει τη μέθοδο σύμφωνα με την οποία πρέπει να ορίζονται οι σχετικές αγορές, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα μέτρα ανακεφαλαιοποίησης τα οποία εμπίπτουν στο προσωρινό πλαίσιο αποσκοπούν στην άρση σοβαρής διαταραχής της οικονομίας κράτους μέλους, ιδίως μέσω της στήριξης της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων που επλήγησαν από την πανδημία της COVID-19 προκειμένου να αποκατασταθεί η κεφαλαιακή τους διάρθρωση στα επίπεδα προ της πανδημίας. Τα εν λόγω μέτρα ενίσχυσης αφορούν, συνεπώς, τη συνολική χρηματοοικονομική κατάσταση του δικαιούχου και γενικότερα την κατάσταση του οικείου οικονομικού τομέα.

Στο πλαίσιο αυτό, το επίμαχο μέτρο αποσκοπούσε να διασφαλίσει, κατ' ουσίαν, ότι οι επιχειρήσεις του ομίλου Lufthansa διαθέτουν επαρκή ρευστότητα και ότι οι προκληθείσες από την πανδημία της COVID-19 διαταραχές δεν υπονομεύουν τη βιωσιμότητά τους, και όχι να στηρίξει την παρουσία του

ομίλου σε συγκεκριμένη αεροπορική γραμμή. Ως εκ τούτου, ορθώς επισήμανε η Επιτροπή ότι το επίμαχο μέτρο αποσκοπούσε στην προστασία της συνολικής ικανότητας του ομίλου Lufthansa να παρέχει υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών και ότι, συνεπώς, δεν ήταν πρόσφορο να εξεταστεί ο αντίκτυπος του επίμαχου μέτρου σε κάθε αγορά A & Π μεμονωμένα.

Τα επιχειρήματα των προσφευγουσών περί της μεθόδου που ακολουθείται για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων επιχειρήσεων, βάσει της οποίας οι σχετικές αγορές ορίζονται σύμφωνα με την προσέγγιση A & Π, δεν είναι πειστικά, στο μέτρο που η αναλογία αυτή δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη τις ιδιαιτερότητες του προσωρινού πλαισίου και του επίμαχου μέτρου, το οποίο δεν συνδέεται άμεσα με ορισμένες μόνον γραμμές A & Π, αποκλεισμένων των λοιπών.

Κατά συνέπεια, όσον αφορά την εφαρμογή του σημείου 72 του προσωρινού πλαισίου, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως ορίζοντας τις σχετικές αγορές σύμφωνα με την προσέγγιση «ανά αερολιμένα».

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τις επικουρικές προβαλλόμενες αιτιάσεις της Ryanair, κατά τις οποίες η Επιτροπή εφάρμοσε εσφαλμένως την προσέγγιση «ανά αερολιμένα», καθόσον περιόρισε την εξέτασή της αποκλειστικά στους αερολιμένες εντός της Ένωσης στους οποίους ο όμιλος Lufthansa διέθετε βάση. Ως προς το σημείο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, καθόσον η Ryanair δεν απέδειξε επαρκώς κατά νόμον ότι ο όμιλος Lufthansa μπορούσε να διαθέτει ΣΙΑ στους αερολιμένες στους οποίους δεν είχε βάση, η Επιτροπή ορθώς απέκλεισε τους εν λόγω αερολιμένες από την ανάλυσή της. Επιπροσθέτως, στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, η Επιτροπή δεν είναι αρμόδια να εξετάσει εάν ο όμιλος Lufthansa διαθέτει ΣΙΑ σε αερολιμένα εκτός της Ένωσης.

β. Επί της υπάρξεως ΣΙΑ του ομίλου Lufthansa στους κρίσιμους αερολιμένες

Κατόπιν της απορρίψεως ως αβασίμων όλων των επιχειρημάτων των προσφευγουσών όσον αφορά τον ορισμό των σχετικών αγορών, το Γενικό Δικαστήριο αναλύει, κατά δεύτερον, τις αιτιάσεις αναφορικά με την ύπαρξη ΣΙΑ του ομίλου Lufthansa στους αερολιμένες που εξέτασε η Επιτροπή.

Δεδομένου ότι η έννοια της ΣΙΑ δεν ορίζεται στο προσωρινό πλαίσιο ούτε γενικότερα στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, το Γενικό Δικαστήριο, κατ' αρχάς, επισημαίνει ότι η έννοια αυτή πρέπει να θεωρείται κατ' ουσίαν ισοδύναμη με εκείνη της δεσπόζουσας θέσης στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Κατά πάγια νομολογία, η δεσπόζουσα θέση ορίζεται ως μια κατάσταση οικονομικής ισχύος μιας επιχείρησης που της δίνει την εξουσία να εμποδίζει τη διατήρηση αποτελεσματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά, επιτρέποντάς της να συμπεριφέρεται σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητα έναντι των ανταγωνιστών, των πελατών της και, τελικά, των καταναλωτών.

Με την προσβαλλόμενη απόφαση, όπως έχει διορθωθεί, η Επιτροπή στήριξε την ανάλυσή της περί της υπάρξεως ΣΙΑ του ομίλου Lufthansa στους δέκα εξεταζόμενους αερολιμένες⁴⁴³, πρώτον, στο μερίδιο των χρονοθυρίδων του ομίλου στους εν λόγω αερολιμένες, δεύτερον, στο επίπεδο συμμόρφωσης σε αυτούς και, τρίτον, στο μερίδιο των χρονοθυρίδων που κατείχαν οι ανταγωνιστές, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τον αριθμό των αεροσκαφών του ομίλου Lufthansa και των ανταγωνιστών του τα οποία είχαν βάση σε ορισμένους από τους αερολιμένες.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι τα κριτήρια αυτά, τα οποία συνδέονται κατ' ουσίαν με τη χωρητικότητα του αερολιμένα και την πρόσβαση των αεροπορικών εταιριών στις αερολιμενικές υποδομές, δεν παρέχουν άμεσες πληροφορίες όσον αφορά τα μερίδια αγοράς του

⁴⁴³ Ήτοι στους αερολιμένες του Βερολίνου-Tegel, των Βρυξελλών, του Ντίσελντορφ, της Φρανκφούρτης, του Αμβούργου, του Μονάχου, της Πάλμα ντε Μαγιόρκα, της Στουτγάρδης, της Βιέννης και του Ανόβερου.

ομίλου Lufthansa στην αγορά παροχής υπηρεσιών αεροπορικής μεταφοράς επιβατών στους εξεταζόμενους αερολιμένες. Ωστόσο, δεδομένου ότι η σχέση μεταξύ των μεριδίων αγοράς τα οποία κατέχει ο ανωτέρω όμιλος και των μεριδίων των ανταγωνιστών του συνιστά έγκυρη ένδειξη για την ύπαρξη ΣΙΑ, η Επιτροπή εσφαλμένως δεν έλαβε υπόψη τους παράγοντες που παρέχουν σχετικές πληροφορίες, όπως τον αριθμό πτήσεων και προσφερόμενων θέσεων από και προς τους οικείους αερολιμένες. Εντεύθεν προκύπτει ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως καθόσον δεν έλαβε υπόψη όλους τους κρίσιμους παράγοντες προκειμένου να εκτιμήσει, στους σχετικούς αερολιμένες, την ισχύ στην αγορά του ομίλου Lufthansa.

Επιπλέον, και εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή υπέπεσε επίσης σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως καθόσον κατέληξε, βάσει αποκλειστικώς και μόνον των κριτηρίων που εξέτασε, στο συμπέρασμα ότι ο όμιλος Lufthansa διέθετε ΣΙΑ στους αερολιμένες της Φρανκφούρτης και του Μονάχου κατά τη θερινή περίοδο 2019 και τη χειμερινή περίοδο 2019/2020, αλλά όχι στους λοιπούς κρίσιμους αερολιμένες. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η συνολική εκτίμηση των κριτηρίων που ανέλυσε η Επιτροπή ως προς τους αερολιμένες του Ντίσελντορφ και της Βιέννης κατά τη θερινή περίοδο 2019 καταδεικνύει ότι, πρώτον, ο όμιλος Lufthansa διαθέτει πολύ υψηλό μερίδιο χρονοθυρίδων στον αερολιμένα του Ντίσελντορφ και υψηλό μερίδιο χρονοθυρίδων στον αερολιμένα της Βιέννης, συμπεριλαμβανομένων των ωρών αιχμής, δεύτερον, ότι το επίπεδο συμφόρησης στους εν λόγω αερολιμένες είναι πολύ υψηλό και χαρακτηρίζεται από πλήρη σχεδόν συμφόρηση κατά τις ώρες αιχμής και, τρίτον, ότι η θέση των ανταγωνιστών του ομίλου δεν είναι ισχυρή. Επομένως, βάσει των κριτηρίων αυτών και μόνον, η Επιτροπή εσφαλμένως διαπίστωσε ότι ο όμιλος Lufthansa δεν διέθετε ΣΙΑ στους αερολιμένες του Ντίσελντορφ και της Βιέννης τουλάχιστον κατά τη θερινή περίοδο 2019. Επιπλέον, και εν πάση περιπτώσει, τα στοιχεία που ώθησαν την Επιτροπή στη διαπίστωση ότι η Lufthansa διέθετε ΣΙΑ στους αερολιμένες της Φρανκφούρτης και του Μονάχου δεν διέφεραν ουσιαστικώς από εκείνα σχετικά με τους αερολιμένες του Ντίσελντορφ και της Βιέννης, τουλάχιστον όσον αφορά τη θερινή περίοδο 2019. Επί της βάσης αυτής, το Γενικό Δικαστήριο δέχεται τις αιτιάσεις των προσφευγουσών.

γ. Επί των διαρθρωτικών δεσμεύσεων

Κατά τρίτον, τέλος, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει τις αιτιάσεις που προέβαλαν οι προσφεύγουσες κατά διαφόρων πτυχών των διαρθρωτικών δεσμεύσεων τις οποίες δέχτηκε η Επιτροπή βάσει του σημείου 72 του προσωρινού πλαισίου, προκειμένου να διασφαλιστεί ο αποτελεσματικός ανταγωνισμός στους αερολιμένες της Φρανκφούρτης και του Μονάχου.

Σύμφωνα με το προαναφερθέν σημείο 72, κατά την υποβολή προτάσεων για τέτοιου τύπου μέτρα, τα κράτη μέλη μπορούν να προτείνουν δεσμεύσεις διαρθρωτικού χαρακτήρα ή δεσμεύσεις τήρησης συμπεριφοράς που προβλέπονται στην ανακοίνωση σχετικά με τα διορθωτικά μέτρα⁴⁴⁴. Σύμφωνα με την εν λόγω ανακοίνωση, οι προτεινόμενες δεσμεύσεις πρέπει να εξαλείφουν ολοσχερώς τα προβλήματα ανταγωνισμού, να είναι πλήρεις και αποτελεσματικές από κάθε άποψη και, επιπλέον, η αποτελεσματική υλοποίησή τους πρέπει να είναι δυνατή σε σύντομο χρονικό διάστημα. Στο πλαίσιο αυτό, εναπόκειται πρωτίστως στην Επιτροπή να εξετάζει όλα τα κρίσιμα στοιχεία σχετικά με το ίδιο το προτεινόμενο διορθωτικό μέτρο, ιδίως το είδος, την έκταση και το περιεχόμενό του, και να τα αξιολογεί σε συνάρτηση με τη δομή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς όπου προκύπτουν τα προβλήματα ανταγωνισμού, συμπεριλαμβανομένης της θέσης των μερών και των άλλων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην εν λόγω αγορά.

⁴⁴⁴ Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τα διορθωτικά μέτρα που είναι αποδεκτά βάσει του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 139/2004 του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 802/2004 της Επιτροπής (ΕΕ 2008, C 267, σ. 1).

Πρέπει, επίσης, να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες του δικαίου των κρατικών ενισχύσεων και ειδικότερα του προσωρινού πλαισίου, στο οποίο εντάσσεται η απαίτηση περί πρόσθετων μέτρων. Δεδομένου ότι οι χορηγούμενες σύμφωνα με το ανωτέρω πλαίσιο ενισχύσεις αποσκοπούν στη διασφάλιση της επιχειρησιακής συνέχειας των βιώσιμων επιχειρήσεων κατά την πανδημία της COVID-19, οι προβλεπόμενες στο σημείο 72 του προσωρινού πλαισίου δεσμεύσεις πρέπει να είναι σχεδιασμένες έτσι ώστε να διασφαλίζεται ότι, μετά τη χορήγηση της ενίσχυσης, ο δικαιούχος δεν θα αποκτήσει μεγαλύτερη ισχύ στην αγορά σε σχέση με το επίπεδο στο οποίο βρισκόταν πριν από την έξαρση της COVID-19 και ότι θα διατηρηθεί ο αποτελεσματικός ανταγωνισμός στις σχετικές αγορές.

Εν προκειμένω, η προσβαλλόμενη απόφαση προέβλεπε, ως μέτρα προτεινόμενα από τη Γερμανία δυνάμει του σημείου 72 του προσωρινού πλαισίου, μεταξύ άλλων τη μεταβίβαση από την DLH 24 χρονοθυρίδων ημερησίως σε καθέναν από τους αερολιμένες της Φρανκφούρτης και του Μονάχου καθώς και τη μεταβίβαση πρόσθετων στοιχείων ενεργητικού, όπως απαιτεί ο φορέας συντονισμού χρονοθυρίδων, προκειμένου να καταστεί δυνατή η μεταβίβαση χρονοθυρίδων.

Οι προσφεύγουσες αμφισβήτησαν, μεταξύ άλλων, τη διαδικασία μεταβίβασης των χρονοθυρίδων η οποία εγκρίθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση και προβλεπόταν να διεξάγεται σε δύο στάδια. Κατά το πρώτο στάδιο, οι χρονοθυρίδες επρόκειτο να προσφέρονται αποκλειστικά και μόνον στους «νεοεισερχομένους». Εάν, μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα που καλύπτει περισσότερες περιόδους, οι χρονοθυρίδες δεν είχαν μεταβιβαστεί σε νεοεισερχόμενο, αυτές θα διετίθεντο, σε δεύτερο στάδιο, στους μεταφορείς οι οποίοι ήδη διέθεταν βάση στους δύο ανωτέρω αερολιμένες.

Το Γενικό Δικαστήριο, αφού υπενθυμίζει την υποχρέωση της Επιτροπής να εξετάζει όλα τα κρίσιμα στοιχεία αναφορικά με τις προταθείσες δεσμεύσεις και να τα αξιολογεί σε συνάρτηση με τη δομή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της σχετικής αγοράς, συμπεριλαμβανομένης της θέσης των μερών και λοιπών φορέων που δραστηριοποιούνται στην αγορά, διαπιστώνει ότι η Επιτροπή δεν εξέτασε την καταλληλότητα του αποκλεισμού από το πρώτο στάδιο της διαδικασίας των ανταγωνιστών που ήδη διέθεταν βάση στους αερολιμένες της Φρανκφούρτης και του Μονάχου. Συγκεκριμένα, με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή ουδένα λόγο προέβαλε δυνάμενο να καταδείξει ότι ο ανωτέρω αποκλεισμός ήταν ικανός να διατηρήσει την αποτελεσματικότητα του ανταγωνισμού στις σχετικές αγορές και ότι ήταν αναγκαίος προς τούτο.

Εν προκειμένω, η εξέταση αυτή ήταν κατά μείζονα λόγο αναγκαία δεδομένου ότι η δομή της αγοράς στους αερολιμένες της Φρανκφούρτης και του Μονάχου χαρακτηριζόταν, σύμφωνα με την ίδια την προσβαλλόμενη απόφαση, από την πολλαπλάσια βαρύτητα του ομίλου Lufthansa σε σχέση με τους στενότερους ανταγωνιστές του, οι οποίοι διέθεταν ήδη βάση στους εν λόγω αερολιμένες, οπότε ο αποκλεισμός των ανταγωνιστών αυτών κατά το πρώτο στάδιο της διαδικασίας ενείχε τον κίνδυνο να επιφέρει μεγαλύτερο κατακερματισμό του ανταγωνισμού στους δύο αερολιμένες. Άλλωστε, το γεγονός ότι οι στενότεροι ανταγωνιστές του ομίλου Lufthansa, οι οποίοι ακριβώς λόγω της παρουσίας τους στους αερολιμένες της Φρανκφούρτης και του Μονάχου θα μπορούσαν πιο εύκολα να αποκτήσουν το επίμαχο χαρτοφυλάκιο χρονοθυρίδων και να αυξήσουν την ανταγωνιστική πίεση, μπορούν να καταστούν επιλέξιμοι κατά το δεύτερο στάδιο της διαδικασίας δεν κλονίζει το ανωτέρω συμπέρασμα, καθόσον η επιλεξιμότητά τους εξαρτάται από την αποτυχία του πρώτου σταδίου.

Βάσει των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή δεν εξέτασε όλα τα κρίσιμα στοιχεία σχετικά με την προτεινόμενη δέσμευση και, ως εκ τούτου, υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμώσεως, καθόσον απέκλεισε από το πρώτο στάδιο της διαδικασίας για τη μεταβίβαση χρονοθυρίδων τους ανταγωνιστές οι οποίοι ήδη διέθεταν βάση στους αερολιμένες της Φρανκφούρτης και του Μονάχου.

Όσον αφορά τη μεταβίβαση των χρονοθυρίδων της DLH στους αερολιμένες της Φρανκφούρτης και του Μονάχου, η Condor επικαλέστηκε επιπλέον ότι η Επιτροπή παρέβη την υποχρέωση αιτιολογήσεως, καθόσον δεν εξήγησε τον λόγο για τον οποίο το να απαιτηθεί, όπως προβλέπεται στην προσβαλλόμενη απόφαση, η καταβολή τιμήματος για τη μεταβίβαση των χρονοθυρίδων, αντί

να απαιτηθεί η δωρεάν μεταβίβασή τους, αφενός, ήταν σύμφωνο με τους εφαρμοστέους κανόνες και, αφετέρου, θα καθιστούσε αρκούντως ελκυστικές τις δεσμεύσεις για τον ενδεχόμενο αγοραστή.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η απαίτηση κατά την οποία η μεταβίβαση των χρονοθυρίδων έπρεπε να πραγματοποιείται έναντι τιμήματος είχε αποφασιστική σημασία για την οικονομία της προσβαλλόμενης απόφασης, οπότε η Επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να εκθέσει τους λόγους για τους οποίους έκρινε ότι η εν λόγω απαίτηση ήταν σύμφωνη με τους εν προκειμένω εφαρμοστέους κανόνες. Ελλείπει οιασδήποτε ένδειξης ως προς τους λόγους που ώθησαν την Επιτροπή να κρίνει, αφενός, ότι η μεταβίβαση των χρονοθυρίδων έπρεπε να πραγματοποιείται έναντι τιμήματος και όχι δωρεάν και, αφετέρου, ότι η εν λόγω απαίτηση δεν θα μείωνε την ελκυστικότητα των επίμαχων χρονοθυρίδων και άρα την αποτελεσματικότητα των συναφών δεσμεύσεων, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η Επιτροπή παρέβη την υποχρέωση αιτιολογήσεως της προσβαλλόμενης απόφασης.

Υπό το φως των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η προσβαλλόμενη απόφαση, όπως διορθώθηκε, ενέχει πλείονα σφάλματα ή παρατυπίες και κατά συνέπεια την ακυρώνει.

Απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2023, ITD και Danske Fragtmænd κατά Επιτροπής (T-525/20, EU:T:2023:542)

«Κρατικές ενισχύσεις – Τομέας ταχυδρομικών υπηρεσιών και οδική μεταφορά εμπορευμάτων – Καταγγελία ανταγωνιστή – Εισφορά κεφαλαίου από δημόσια επιχείρηση προς τη θυγατρική της – Απόφαση με την οποία διαπιστώνεται, μετά το στάδιο προκαταρκτικής εξέτασης, ότι δεν υφίσταται κρατική ενίσχυση – Μητρική εταιρία του ομίλου η οποία ελέγχεται από κοινού από δύο κράτη μέλη – Έγκριση της εισφοράς κεφαλαίου από τη μητρική εταιρία του ομίλου – Δυνατότητα καταλογισμού στο κράτος»

Η PostNord Logistics A/S είναι εγκατεστημένη στη Δανία επιχείρηση οδικής μεταφοράς εμπορευμάτων η οποία ανήκει εξ ολοκλήρου στην PostNord Group AB. Η τελευταία είναι θυγατρική κατά 100 % της PostNord AB, της οποίας το εταιρικό κεφάλαιο ανήκει κατά 40 % στο Βασίλειο της Δανίας και κατά 60 % στο Βασίλειο της Σουηδίας.

Στα τέλη του 2018 η PostNord Group αποφάσισε να προβεί σε αύξηση κεφαλαίου υπέρ της PostNord Logistics ύψους 115 εκατομμυρίων δανικών κορωνών (περίπου 15,4 εκατομμυρίων ευρώ), η πρώτη δόση της οποίας καταβλήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2018 (στο εξής: αύξηση κεφαλαίου). Δεδομένου του επίμαχου ποσού, η PostNord Group υπέβαλε την αύξηση κεφαλαίου στην εκ των προτέρων έγκριση του διοικητικού συμβουλίου της PostNord.

Υπ' αυτές τις συνθήκες η ITD ⁴⁴⁵, επαγγελματική ένωση στην οποία μετέχουν δανικές εταιρίες μεταφορών και εφοδιαστικής, υπέβαλε καταγγελία στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζοντας, μεταξύ άλλων, ότι η αύξηση κεφαλαίου συνιστούσε κρατική ενίσχυση παράνομη και ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά.

Η Επιτροπή, εκτιμώντας, μεταξύ άλλων, ότι η αύξηση κεφαλαίου δεν μπορούσε να καταλογιστεί στο δανικό και το σουηδικό κράτος και, ως εκ τούτου, δεν συνιστούσε κρατική ενίσχυση, απέρριψε την

⁴⁴⁵ ITD, Brancheorganisation for den danske vejgodstransport A/S (στο εξής: ITD).

καταγγελία χωρίς να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας που προβλέπεται στο άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ ⁴⁴⁶.

Το Γενικό Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου άσκησαν προσφυγή ακυρώσεως η ITD και μια ανταγωνίστρια εταιρία της PostNord Logistics, ακυρώνει εν μέρει την απόφαση της Επιτροπής, με την αιτιολογία ότι η τελευταία υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον παρέλειψε να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας παρά τις σοβαρές δυσχέρειες που ανέκυψαν όσον αφορά την εκτίμηση της αύξησης κεφαλαίου υπό το πρίσμα του άρθρου 107 ΣΛΕΕ.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Η υποβολή καταγγελίας με την οποία η Επιτροπή ενημερώνεται για εικαζόμενη παράνομη ενίσχυση έχει ως αποτέλεσμα την έναρξη του σταδίου προκαταρκτικής εξέτασης που προβλέπεται στο άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Εφόσον η Επιτροπή διαπιστώσει, μετά την προκαταρκτική εξέταση, ότι το εν λόγω μέτρο, μολονότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, δεν δημιουργεί αμφιβολίες ως προς το αν συμβιβάζεται με την εσωτερική αγορά, αποφασίζει να μη διατυπώσει αντιρρήσεις. Αντιθέτως, όταν ανακύπτουν σοβαρές δυσχέρειες κατά την εξέταση του χαρακτήρα του επίμαχου μέτρου ως ενίσχυσης ή της συμβατότητάς του με την εσωτερική αγορά, επιβάλλεται η κίνηση της επίσημης διαδικασίας έρευνας του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Ως προς το τελευταίο αυτό ζήτημα, από τη νομολογία προκύπτει ότι ο ανεπαρκής ή ελλιπής χαρακτήρας της εξέτασης που διενήργησε η Επιτροπή κατά τη διαδικασία προκαταρκτικής εξέτασης αποτελεί ένδειξη της ύπαρξης τέτοιων δυσχερειών.

Υπό το πρίσμα των αρχών αυτών, οι προσφεύγουσες υποστήριξαν, κατ' ουσίαν, ότι το συμπέρασμα της Επιτροπής κατά το οποίο η αύξηση κεφαλαίου δεν μπορούσε να καταλογιστεί στο δανικό και το σουηδικό κράτος ερχόταν σε αντίθεση με τις περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης, πράγμα που καταδεικνύει την ύπαρξη σοβαρών δυσχερειών οι οποίες καθιστούσαν αναγκαία την κίνηση της επίσημης διαδικασίας έρευνας.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, καθόσον η δυνατότητα καταλογισμού της αύξησης κεφαλαίου στο δανικό και το σουηδικό κράτος δεν μπορούσε βεβαίως να συναχθεί από το γεγονός και μόνον ότι η PostNord Group, η οποία υποχρεούνταν να εγκρίνει την αύξηση κεφαλαίου, είναι δημόσια επιχείρηση, η Επιτροπή όφειλε επίσης να εξετάσει αν έπρεπε να θεωρηθεί ότι οι δημόσιες αρχές είχαν εμπλακεί, καθ' οιονδήποτε τρόπο, στη λήψη του μέτρου αυτού.

Το Γενικό Δικαστήριο, όμως, ενώ διαπιστώνει ότι η Επιτροπή εξέτασε την εμπλοκή των δανικών και των σουηδικών αρχών στην αύξηση κεφαλαίου βάσει δώδεκα διαφορετικών παραγόντων, εκτιμά ότι η εξέταση αυτή και το συμπέρασμα περί μη εμπλοκής στο οποίο κατέληξε η Επιτροπή καταδεικνύουν την ύπαρξη σοβαρών δυσχερειών, ικανών να την υποχρεώσουν να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας που προβλέπεται στο άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

Επί του σημείου αυτού, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει, πρώτον, ότι οι προσφεύγουσες, με τα επιχειρήματά τους κατά τα οποία οκτώ από τα έντεκα μέλη του διοικητικού συμβουλίου της PostNord είχαν διοριστεί από υπουργούς του δανικού και του σουηδικού κράτους και, εξάλλου, δύο από τα μέλη αυτά ήταν υψηλόβαθμοι δημόσιοι υπάλληλοι, επιχειρούν να αποδείξουν ότι, κατά τον χρόνο της αύξησης κεφαλαίου, η PostNord διέθετε περιορισμένο περιθώριο ανεξαρτησίας έναντι των εν λόγω κρατών μελών. Το γεγονός ότι τα οργανικά αυτά στοιχεία, τα οποία μπορούσαν να αποτελέσουν μη αμελητέα ένδειξη περί της δυνατότητας καταλογισμού της αύξησης κεφαλαίου στο

⁴⁴⁶ Απόφαση C(2020) 3006 final της Επιτροπής, της 12ης Μαΐου 2020, σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις SA.52489 (2018/FC) – Δανία και SA.52658 – Σουηδία (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

δανικό και το σουηδικό κράτος, δεν ελήφθησαν δεόντως υπόψη από την Επιτροπή καταδεικνύει τον ελλιπή και ανεπαρκή χαρακτήρα της εξέτασής της και, ως εκ τούτου, συνιστά μια πρώτη ένδειξη περί της ύπαρξης σοβαρών δυσχερειών.

Δεδομένου ότι οι οργανικοί δεσμοί μεταξύ μιας δημόσιας επιχείρησης και του κράτους στο οποίο αυτή ανήκει δεν αρκούν, κατ' αρχήν, για να αποδειχθεί ότι ένα μέτρο που έλαβε η επιχείρηση μπορεί να καταλογιστεί στο κράτος, το Γενικό Δικαστήριο αναλύει, δεύτερον, άλλα στοιχεία περί εμπλοκής των δανικών και των σουηδικών δημόσιων αρχών τα οποία μπορούσε να έχει στη διάθεσή της η Επιτροπή και τα οποία επιβεβαιώνουν τον ελλιπή και ανεπαρκή χαρακτήρα της εξέτασής της.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει κατ' αρχάς ότι η Επιτροπή δεν εξέτασε αν η ύπαρξη διαλόγου για την αναδιάρθρωση της δραστηριότητας της PostNord στη Δανία, ο οποίος είχε διεξαχθεί μεταξύ της PostNord και του δανικού και του σουηδικού κράτους, ήταν δυνατόν να αφορά τη δραστηριότητα της PostNord Logistics, μολονότι η ITD είχε προβάλει το στοιχείο αυτό με την καταγγελία της ως ένδειξη του ρόλου εποπτείας και ελέγχου που ασκούσαν τα εν λόγω κράτη επί της αύξησης κεφαλαίου, η οποία είχε εγκριθεί από την PostNord.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η PostNord, η οποία παρέχει κυρίως ταχυδρομικές υπηρεσίες σε εθνική κλίμακα στη Δανία και τη Σουηδία και της οποίας οι θυγατρικές είναι, εξάλλου, επιφορτισμένες με την παροχή της καθολικής ταχυδρομικής υπηρεσίας στα κράτη μέλη αυτά, επιδιώκει σκοπούς γενικού συμφέροντος που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των εν λόγω κρατών. Ενώ όμως, κατά τη νομολογία, το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι οι δανικές και οι σουηδικές δημόσιες αρχές δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στις αποφάσεις που λαμβάνει η PostNord, η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη το συγκεκριμένο στοιχείο κατά την ανάλυσή της σχετικά με τη δυνατότητα καταλογισμού στα εν λόγω κράτη μέλη της αύξησης κεφαλαίου, όπως αυτή εγκρίθηκε από την PostNord.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η εκτίμηση της Επιτροπής κατά την οποία το ποσό της αύξησης κεφαλαίου σε απόλυτη τιμή δεν ήταν ικανό να δημιουργήσει υπόνοιες ως προς την εμπλοκή του δανικού και του σουηδικού κράτους στη λήψη του μέτρου αυτού καταδεικνύει εκ νέου τον ελλιπή και ανεπαρκή χαρακτήρα της εξέτασής της, κατά μείζονα δε λόγο καθόσον το ποσό αυτό, ύψους περίπου 15,4 εκατομμυρίων ευρώ, υπερέβαινε το όριο πέραν του οποίου οι ενδοομιλικές εισφορές κεφαλαίου έπρεπε να εγκριθούν από την PostNord, της οποίας το διοικητικό συμβούλιο είχε στενούς δεσμούς με τα εν λόγω κράτη.

Συνεπώς, δεδομένου ότι οι προσφεύγουσες απέδειξαν ότι υπήρχαν σοβαρές δυσχέριες τις οποίες η Επιτροπή δεν υπερέβη κατά την εξέταση της αύξησης κεφαλαίου υπό το πρίσμα του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο δέχεται την προσφυγή τους κατά το μέρος που στρέφεται κατά του τμήματος της προσβαλλόμενης απόφασης στο οποίο η Επιτροπή, χωρίς να κινηθεί την επίσημη διαδικασία έρευνας του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η αύξηση κεφαλαίου δεν μπορούσε να καταλογιστεί στο δανικό και το σουηδικό κράτος και, ως εκ τούτου, δεν συνιστούσε κρατική ενίσχυση.

**Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2023, Βέλγιο κατά Επιτροπής
(T-131/16 RENV, EU:T:2023:561)** ⁴⁴⁷

«Κρατικές ενισχύσεις - Καθεστώς ενισχύσεων το οποίο έθεσε σε εφαρμογή το Βέλγιο - Απόφαση που κηρύσσει το καθεστώς ενισχύσεων ασυμβίβαστο με την εσωτερική αγορά και παράνομο και διατάσσει την ανάκτηση της καταβληθείσας ενισχύσεως - Φορολογική προαπόφαση (tax ruling) - Φορολογητέα κέρδη - Απαλλαγή των πλεοναζόντων κερδών - Πλεονέκτημα - Επιλεκτικός χαρακτήρας - Στρέβλωση του ανταγωνισμού - Ανάκτηση»

**Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2023, Magnetrol International κ.λπ. κατά
Επιτροπής (T-263/16 RENV, T-265/16, T-311/16, T-319/16, T-321/16, T-343/16,
T-350/16, T-444/16, T-800/16 και T-832/16, EU:T:2023:565)**

«Κρατικές ενισχύσεις - Καθεστώς ενισχύσεων το οποίο έθεσε σε εφαρμογή το Βέλγιο - Απόφαση που κηρύσσει το καθεστώς ενισχύσεων ασυμβίβαστο με την εσωτερική αγορά και παράνομο και διατάσσει την ανάκτηση της καταβληθείσας ενισχύσεως - Φορολογική προαπόφαση (tax ruling) - Φορολογητέα κέρδη - Απαλλαγή των πλεοναζόντων κερδών - Πλεονέκτημα - Επιλεκτικός χαρακτήρας - Ανάκτηση»

Στο διάστημα από το 2004 έως το 2014, η βελγική φορολογική διοίκηση εξέδωσε φορολογικές προαποφάσεις (tax rulings) υπέρ βελγικών οντοτήτων ανηκουσών σε πολυεθνικούς ομίλους επιχειρήσεων. Μέσω των προαποφάσεων, οι εν λόγω βελγικές οντότητες μπορούσαν να μειώσουν τη φορολογητέα βάση τους στο Βέλγιο αφαιρώντας από τα καταγεγραμμένα κέρδη τους τα κέρδη που θεωρούνταν «πλεονάζοντα». Κατά τις βελγικές φορολογικές αρχές, τα πλεονάζοντα κέρδη προέκυπταν από συνέργειες, οικονομίες κλίμακας ή άλλα πλεονεκτήματα λόγω της συμμετοχής σε πολυεθνικό όμιλο και, επομένως, δεν καταλογίζονταν στις εν λόγω βελγικές οντότητες.

Με απόφαση της 11ης Ιανουαρίου 2016 ⁴⁴⁸, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι το καθεστώς απαλλαγής των πλεοναζόντων κερδών, δυνάμει του οποίου το Βασίλειο του Βελγίου είχε εκδώσει φορολογικές προαποφάσεις, συνιστά καθεστώς κρατικών ενισχύσεων κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, μη συμβατό με την εσωτερική αγορά. Εκτιμώντας ότι το εν λόγω καθεστώς είχε τεθεί σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, η Επιτροπή διέταξε την ανάκτηση των κατ' αυτόν τον τρόπο χορηγηθεισών ενισχύσεων από τους δικαιούχους, ο οριστικός κατάλογος των οποίων έπρεπε να καταρτισθεί μεταγενέστερα από το Βασίλειο του Βελγίου.

Επιληφθέν προσφυγών ακυρώσεως που άσκησαν το Βασίλειο του Βελγίου και πλείονες επιχειρήσεις οι οποίες προσδιορίζονται στην απόφαση της Επιτροπής ή υπέρ των οποίων εκδόθηκε φορολογική προαπόφαση, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση της Επιτροπής με απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 2019 ⁴⁴⁹, καθότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη διαπιστώνοντας την ύπαρξη καθεστώτος ενισχύσεων.

Κατόπιν ασκήσεως αναιρέσεως εκ μέρους της Επιτροπής, το Δικαστήριο, αφενός, αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και, αφετέρου, απέρριψε οριστικώς τους λόγους ακυρώσεως με

⁴⁴⁷ Κοινή σύνοψη για τις υποθέσεις Βέλγιο κατά Επιτροπής (T-131/16 RENV) και Magnetrol International κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-263/16 RENV, T-265/16, T-311/16, T-319/16, T-321/16, T-343/16, T-350/16, T-444/16, T-800/16 και T-832/16).

⁴⁴⁸ Απόφαση (ΕΕ) 2016/1699 της Επιτροπής, της 11ης Ιανουαρίου 2016, σχετικά με το καθεστώς κρατικών ενισχύσεων όσον αφορά τη φορολογική απαλλαγή των πλεοναζόντων κερδών SA.37667 (2015/C) (πρώην 2015/NN) το οποίο έθεσε σε εφαρμογή το Βέλγιο (ΕΕ 2016, L 260, σ. 61, στο εξής: προσαλλόμενη απόφαση).

⁴⁴⁹ Απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 2019, **Βέλγιο και Magnetrol International κατά Επιτροπής** (T-131/16 και T-263/16, [EU:T:2019:91](#)).

τους οποίους αμφισβητήθηκαν η ύπαρξη καθεστώτος ενισχύσεων και η αρμοδιότητα της Επιτροπής⁴⁵⁰. Δεδομένου ότι η διαφορά δεν ήταν ώριμη προς εκδίκαση όσον αφορά τους λόγους ακυρώσεως που δεν είχε εξετάσει το Γενικό Δικαστήριο, το Δικαστήριο ανέπεμψε την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ώστε να αποφανθεί επί των συγκεκριμένων λόγων ακυρώσεως.

Στην κατ' αναπομπή διαδικασία, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει όλους τους λόγους ακυρώσεως που υποβλήθηκαν στον έλεγχό του και, ως εκ τούτου, απορρίπτει τις προσφυγές του Βασιλείου του Βελγίου και των προσφευγουσών επιχειρήσεων στο σύνολό τους.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προς στήριξη των προσφυγών ακυρώσεως, το Βασίλειο του Βελγίου και οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις αμφισβήτησαν, μεταξύ άλλων, την ύπαρξη πλεονεκτήματος απορρέοντος από το καθεστώς των πλεοναζόντων κερδών, καθώς και τον επιλεκτικό χαρακτήρα του εν λόγω πλεονεκτήματος.

Όσον αφορά το σύστημα αναφοράς, ήτοι το κοινό ή «κανονικό» φορολογικό καθεστώς σε σχέση με το οποίο πρέπει να αναλυθούν τα δύο προμνησθέντα στοιχεία, το Βασίλειο του Βελγίου και οι προσφεύγουσες προσήψαν στην Επιτροπή ότι υπέπεσε σε πλάνη εκτιμώντας ότι το σύστημα της φορολογίας εισοδήματος των εταιριών στο Βέλγιο προβλέπει ότι το σύνολο των κερδών που καταγράφουν οι εταιρίες φορολογείται, παραβλέποντας τη δυνατότητα πραγματοποίησης αναπροσαρμογών. Εξάλλου, το Βασίλειο του Βελγίου και οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη εξαιρώντας το καθεστώς των πλεοναζόντων κερδών από το εν λόγω σύστημα αναφοράς.

Συναφώς, κατά το Βασίλειο του Βελγίου και τις προσφεύγουσες επιχειρήσεις, από τις εφαρμοστέες διατάξεις του κώδικα φορολογίας εισοδήματος προκύπτει, εντούτοις, ότι τα φορολογητέα κέρδη περιλαμβάνουν, κατά βάση, το σύνολο των κερδών που κατέγραψαν οι υποκείμενες στον φόρο επιχειρήσεις στο Βέλγιο. Συγκεκριμένα, τα εν λόγω καταγεγραμμένα κέρδη συνιστούν την αφετηρία για τον υπολογισμό του φόρου, επ' αυτών μπορούν δε να πραγματοποιηθούν οι νομίμως προβλεπόμενες προς τα άνω και προς τα κάτω αναπροσαρμογές. Μολονότι, όμως, η εφαρμοστέα νομοθεσία προέβλεπε, για την εφαρμογή της προς τα κάτω αναπροσαρμογής, διττή προϋπόθεση, ήτοι τα προς αναπροσαρμογή κέρδη της βελγικής οντότητας να έχουν περιληφθεί στα κέρδη άλλης συνδεδεμένης εταιρίας και τα εν λόγω κέρδη να είναι κέρδη τα οποία η συνδεδεμένη εταιρία θα είχε πραγματοποιήσει εάν είχαν εφαρμοσθεί όροι αντίστοιχοι εκείνων που συμφωνούνται μεταξύ ανεξάρτητων εταιριών, η απαλλαγή των πλεοναζόντων κερδών που εφάρμοσαν οι βελγικές φορολογικές αρχές με τις φορολογικές προαποφάσεις δεν τελούσε υπό τη διττή ως άνω προϋπόθεση. Υπό το πρίσμα της διαπίστωσης αυτής, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι ορθώς η Επιτροπή εκτίμησε ότι το καθεστώς απαλλαγής των πλεοναζόντων κερδών, όπως εφαρμόστηκε από τις βελγικές φορολογικές αρχές, δεν εντάσσεται στο εφαρμοστέο εν προκειμένω σύστημα αναφοράς.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει επίσης τις αιτιάσεις που προέβαλαν το Βασίλειο του Βελγίου και οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις σε σχέση με τη διαπίστωση, στην προσβαλλόμενη απόφαση, της ύπαρξης πλεονεκτήματος το οποίο ευνόησε τις εταιρίες υπέρ των οποίων εκδόθηκαν οι φορολογικές προαποφάσεις.

Αφενός, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι η Επιτροπή εξέτασε όντως το κριτήριο του πλεονεκτήματος και εξέθεσε τα στοιχεία τα οποία έλαβε υπόψη για να διαπιστώσει την ύπαρξη πλεονεκτήματος. Το γεγονός ότι η ανάλυση του πλεονεκτήματος περιλήφθηκε σε ενότητα στην οποία εξετάζεται επίσης ο

⁴⁵⁰ Απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 2021, *Επιτροπή κατά Βελγίου και Magnetrol International* (C-337/19 P, [EU:C:2021:741](#)).

επιλεκτικός χαρακτήρας του πλεονεκτήματος δεν ασκεί συναφώς επιρροή. Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η εφαρμογή του καθεστώτος των πλεοναζόντων κερδών, η οποία χαρακτηρίζεται από τη χορήγηση απαλλαγών κατά παράβαση των νόμιμων ισχυουσών προϋποθέσεων, μπορούσε να συνεπάγεται μείωση του φόρου τον οποίο θα όφειλαν να καταβάλουν άλλως οι δικαιούχοι. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν μπορεί να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι διαπίστωσε ότι το επίμαχο καθεστώς μπορούσε να ευνοήσει τους δικαιούχους του.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τις διάφορες αιτιάσεις που προβλήθηκαν σε σχέση με τη διαπίστωση στην οποία κατέληξε η Επιτροπή, ως αποτέλεσμα της κύριας συλλογιστικής της, ότι το καθεστώς των πλεοναζόντων κερδών συνιστά παρέκκλιση από το κοινό σύστημα της φορολογίας των εταιριών στο Βέλγιο, καθόσον η πρακτική των βελγικών φορολογικών αρχών, η οποία συνίσταται σε μονομερή αναπροσαρμογή προς τα κάτω, χωρίς να απαιτείται να διαπιστωθεί ότι τα προς αναπροσαρμογή κέρδη έχουν περιληφθεί στα κέρδη άλλης εταιρίας και ότι είναι κέρδη τα οποία η εν λόγω άλλη εταιρία θα είχε πραγματοποιήσει εάν οι σχετικές συναλλαγές είχαν πραγματοποιηθεί μεταξύ ανεξάρτητων εταιριών, δεν προβλεπόταν από το εν λόγω σύστημα. Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει επίσης τις αιτιάσεις που προβλήθηκαν κατά του συμπεράσματος της Επιτροπής ότι το πλεονέκτημα που απορρέει από την προεκτεθείσα πρακτική των βελγικών φορολογικών αρχών, κατά παρέκκλιση του συστήματος αναφοράς, δεν προσφερόταν σε όλες τις εταιρίες που τελούσαν σε παρεμφερή νομική και πραγματική κατάσταση.

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι, λαμβανομένης υπόψη της διοικητικής πρακτικής των φορολογικών αρχών, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πλάνη διαπιστώνοντας ότι οι οντότητες που ανήκουν σε πολυεθνικό όμιλο οι οποίες επωφελήθηκαν απαλλαγής των πλεοναζόντων κερδών έτυχαν διαφορετικής μεταχείρισης σε σχέση με άλλες οντότητες στο Βέλγιο που δεν επωφελήθηκαν της εν λόγω απαλλαγής, μολονότι οι εν λόγω οντότητες βρίσκονταν σε παρεμφερή πραγματική και νομική κατάσταση, από απόψεως του σκοπού των φορολογικών κανόνων του κοινού δικαίου, ο οποίος συνίσταται στη φορολόγηση του συνόλου των φορολογητέων κερδών όλων των εδρευουσών στην ημεδαπή εταιριών ή αυτών που ασκούν δραστηριότητα μέσω μόνιμης εγκατάστασης στο Βέλγιο.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε επίσης σε πλάνη εκτίμησης θεωρώντας ότι το επίμαχο καθεστώς έχει επιλεκτικό χαρακτήρα καθόσον αποκλείει τις εταιρίες οι οποίες αποφάσισαν να μην πραγματοποιήσουν επενδύσεις, να μη συγκεντρώσουν δραστηριότητες και να μη δημιουργήσουν θέσεις απασχόλησης στο Βέλγιο. Συγκεκριμένα, από το δείγμα φορολογικών προαποφάσεων που αναλύθηκαν στην προσβαλλόμενη απόφαση προέκυψε ότι όλες οι εν λόγω προαποφάσεις είχαν εκδοθεί κατόπιν προτάσεων των αιτούντων περί πραγματοποίησης επενδύσεων, μετεγκατάστασης ορισμένων δραστηριοτήτων και δημιουργίας ορισμένου αριθμού θέσεων απασχόλησης στο Βέλγιο.

Κατά τρίτον, δεδομένου ότι καμία φορολογική προαπόφαση στο εν λόγω δείγμα δεν αφορούσε οντότητες ανήκουσες σε ομίλους επιχειρήσεων μικρού μεγέθους, δεν μπορεί επίσης να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι εκτίμησε ότι το επίμαχο καθεστώς έχει επιλεκτικό χαρακτήρα καθόσον δεν προσφέρεται στις επιχειρήσεις που ανήκουν σε μικρού μεγέθους όμιλο.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι παρέλκει η εξέταση των αιτιάσεων που προβλήθηκαν κατά της επικουρικής συλλογιστικής της Επιτροπής όσον αφορά τον επιλεκτικό χαρακτήρα του πλεονεκτήματος, καθόσον η απαλλαγή των πλεοναζόντων κερδών παρεκκλίνει από την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την επιχειρηματολογία του Βασιλείου του Βελγίου ότι το καθεστώς των πλεοναζόντων κερδών δεν χρηματοδοτήθηκε με κρατικούς πόρους, καθότι τα πλεονάζοντα κέρδη δεν εμπίπτουν στη φορολογική αρμοδιότητά του.

Επ' αυτού, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, δυνάμει του κοινού συστήματος φορολογίας των κερδών των εταιριών στο Βέλγιο, το συνολικό ποσό των κερδών που καταγράφουν οι εδρεύουσες

στην ημεδαπή εταιρίες φορολογείται, κατά κανόνα, στο Βέλγιο. Επομένως, η Επιτροπή έλαβε υπόψη τη συγκεκριμένη επιλογή του Βέλγου νομοθέτη, κατά την άσκηση της φορολογικής αρμοδιότητας που διαθέτει, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η μη φορολόγηση των πλεοναζόντων κερδών βελγικών οντοτήτων πολυεθνικών ομίλων, μολονότι τα κέρδη αυτά είναι, κατά βάση, φορολογητέα κέρδη, συνιστά απώλεια πόρων που ανήκουν στο συγκεκριμένο κράτος.

Ούτε η επιχειρηματολογία του Βασιλείου του Βελγίου ότι η απαλλαγή των πλεοναζόντων κερδών, την οποία εφάρμοσαν οι φορολογικές αρχές, δικαιολογούνταν από τη φύση και την εν γένει οικονομία του φορολογικού συστήματος και, ειδικότερα, από τον σκοπό αποφυγής της διπλής φορολογίας είναι πειστική. Συγκεκριμένα, στην πράξη, η εν λόγω απαλλαγή δεν τελούσε υπό την προϋπόθεση να αποδεικνύεται ότι τα πλεονάζοντα κέρδη είχαν περιληφθεί στα κέρδη άλλης συνδεδεμένης εταιρίας και ότι τα εν λόγω κέρδη είχαν όντως φορολογηθεί σε άλλο κράτος. Επομένως, ορθώς η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το επίμαχο σύστημα απαλλαγής δεν ανταποκρίνεται κατά τρόπο αναγκαίο και αναλογικό σε καταστάσεις διπλής φορολογίας.

Η Επιτροπή δεν υπέπεσε επίσης σε πλάνη διαπιστώνοντας ότι το καθεστώς απαλλαγής των πλεοναζόντων κερδών νοθεύει ή απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό και είναι ικανό να επηρεάσει το εμπόριο στο εσωτερικό της Ένωσης.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι το επίμαχο σύστημα απαλλαγής μπορούσε να μεταβάλει τις δραστηριότητες εντός των ομίλων επιχειρήσεων που περιλαμβάνουν βελγική οντότητα, καθόσον οι αποφάσεις σχετικά με την πραγματοποίηση επενδύσεων, τη μετεγκατάσταση δραστηριοτήτων ή τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης μπορούσαν να ληφθούν κατά τρόπο ώστε η εν λόγω βελγική οντότητα να πραγματοποιεί κέρδη τα οποία, εν συνεχεία, θα απαλλάσσονταν από φόρο στο Βέλγιο. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν μπορεί να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι εκτίμησε ότι οι ενισχύσεις που χορηγήθηκαν με τις φορολογικές προαποφάσεις μπορούσαν να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και να νοθεύσουν ή να απειλήσουν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τους λόγους ακυρώσεως τους οποίους προέβαλαν το Βασίλειο του Βελγίου και οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις και οι οποίοι αφορούν σφάλματα στα οποία υπέπεσε η Επιτροπή κατά τον προσδιορισμό των βελγικών οντοτήτων υπέρ των οποίων εκδόθηκαν προαποφάσεις, καθώς και των πολυεθνικών ομίλων στους οποίους αυτές ανήκουν ως δικαιούχων του επίμαχου καθεστώτος.

Επ' αυτού, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, στην προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή υπογράμμισε τα στοιχεία τα οποία μπορούσαν να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι υφίστανται, κατ' αρχήν, δεσμοί ελέγχου εντός των πολυεθνικών ομίλων επιχειρήσεων στους οποίους ανήκουν οι βελγικές οντότητες υπέρ των οποίων εκδόθηκαν προαποφάσεις. Λαμβανομένων υπόψη των προμνησθέντων στοιχείων, η Επιτροπή δεν υπερέβη το ευρύ περιθώριο εκτίμησης που διαθέτει κρίνοντας ότι οι εν λόγω όμιλοι συνιστούν οικονομική ενότητα με τις εν λόγω οντότητες η οποία επωφελείται κρατικών ενισχύσεων δυνάμει του επίμαχου καθεστώτος, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, η Επιτροπή δεν παραβίασε επίσης τις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της νομιμότητας διατάσσοντας την ανάκτηση των παράνομων ενισχύσεων από τους προμνησθέντες ομίλους.

Εξάλλου, από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει επίσης ότι η Επιτροπή παρέσχε επεξηγήσεις, σύμφωνα με τη νομολογία, οι οποίες παρείχαν στο Βασίλειο του Βελγίου τη δυνατότητα να εξακριβώσει την ατομική κατάσταση κάθε ενδιαφερόμενης επιχείρησης όσον αφορά τόσο τους δικαιούχους από τους οποίους έπρεπε να ανακτηθούν οι ενισχύσεις όσο και το προς ανάκτηση ποσό.

Στο ίδιο πλαίσιο, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τα επιχειρήματα των προσφευγουσών επιχειρήσεων τα οποία αντλούνται από παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας καθόσον διατάχθηκε η ανάκτηση από όλους τους δικαιούχους, ανεξαρτήτως του μεγέθους, των πόρων και του

βαθμού εξειδίκευσής τους. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι η ανάκτηση των κρατικών ενισχύσεων είναι η μόνη συνέπεια της έλλειψης νομιμότητας και της έλλειψης συμβατότητάς τους με τους κανόνες στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, η εν λόγω ανάκτηση δεν μπορεί να εξαρτάται από την κατάσταση των δικαιούχων των ενισχύσεων.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αιτίαση των προσφευγουσών επιχειρήσεων η οποία αντλείται από το γεγονός ότι, διατάσσοντας την ανάκτηση ποσού ίσου με τον φόρο που θα είχε επιβαρύνει τα εισοδήματα των δικαιούχων εάν δεν υπήρχε προαπόφαση, χωρίς να λάβει υπόψη ενδεχόμενες προς τα άνω αναπροσαρμογές στις οποίες θα μπορούσε να έχει προβεί άλλη φορολογική διοίκηση σε σχέση με τα πλεονάζοντα κέρδη, η προσβαλλόμενη απόφαση επέβαλε υποχρέωση ανάκτησης ποσού το οποίο θα μπορούσε να είναι υψηλότερο από το πλεονέκτημα που έλαβαν οι δικαιούχοι.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, αφενός, ότι η Επιτροπή δεν υποχρεούται να προβεί σε ανάλυση της ενίσχυσης που χορηγήθηκε σε κάθε κατ'ιδίαν περίπτωση βάσει καθεστώτος ενισχύσεων. Μόνο στο στάδιο της ανάκτησης των ενισχύσεων είναι αναγκαίο να ελέγχεται η κατ'ιδίαν κατάσταση κάθε συγκεκριμένης επιχείρησης. Αφετέρου, και εν πάση περιπτώσει, η προσβαλλόμενη απόφαση ουδεμία ασκεί επιρροή στα δικαιώματα τα οποία θα μπορούσε να ασκήσει κάθε φορολογούμενος, δυνάμει των εφαρμοστέων συμβάσεων για την αποφυγή της διπλής φορολογίας, μεταξύ άλλων, προκειμένου να τύχει κατάλληλης αναπροσαρμογής των φορολογητέων κερδών του, κατόπιν προς τα άνω αναπροσαρμογής η οποία πραγματοποιήθηκε από τις φορολογικές αρχές άλλων δικαιοδοσιών.

Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 2023, Banco Santander κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-12/15, T-158/15 και T-258/15, EU:T:2023:583)

«Κρατικές ενισχύσεις – Καθεστώς ενισχύσεων που εφάρμοσε η Ισπανία – Εκπτώσεις του φόρου εταιριών που επιτρέπουν στις επιχειρήσεις με φορολογική έδρα την Ισπανία την απόσβεση της υπεραξίας που προκύπτει από την απόκτηση έμμεσων συμμετοχών σε αλλοδαπές επιχειρήσεις μέσω απόκτησης άμεσων συμμετοχών σε αλλοδαπές εταιρίες χαρτοφυλακίου – Απόφαση που κηρύσσει το καθεστώς ενισχύσεων παράνομο και ασυμβίβαστο με την εσωτερική αγορά και διατάσσει την ανάκτηση των καταβληθεισών ενισχύσεων – Απόφαση 2011/5/EK – Απόφαση 2011/282/EK – Πεδίο εφαρμογής – Ανάκληση πράξης – Ασφάλεια δικαίου – Δικαιολογημένη εμπιστοσύνη»

Σκοπός του άρθρου 12, παράγραφος 5, του ισπανικού νόμου περί φορολογίας εταιριών (στο εξής: TRLIS)⁴⁵¹ είναι η προώθηση των επενδύσεων ισπανικών επιχειρήσεων στην αλλοδαπή και, ως εκ τούτου, προβλέπει, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, φορολογική απόσβεση της χρηματοοικονομικής υπεραξίας σε περίπτωση απόκτησης συμμετοχών τουλάχιστον 5% στο κεφάλαιο αλλοδαπής επιχείρησης. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, ως χρηματοοικονομική υπεραξία νοείται το μέρος της διαφοράς μεταξύ της τιμής κτήσης της συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο και της λογιστικής της αξίας κατά την ημερομηνία απόκτησής της η οποία δεν έχει εγγραφεί λογιστικά στα αγαθά και τα δικαιώματα της αλλοδαπής εταιρίας.

⁴⁵¹ Ley 43/1995 del Impuesto sobre Sociedades (νόμος 43/1995 περί φορολογίας εταιριών), της 27ης Δεκεμβρίου 1995 (BOE αριθ. 310, της 28ης Δεκεμβρίου 1995, σ. 37072).

Το 2005 και το 2006, το ως άνω καθεστώς φορολογικής απόσβεσης (στο εξής: επίμαχο καθεστώς) αποτέλεσε αντικείμενο πλειόνων ερωτήσεων μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ⁴⁵². Η Επιτροπή, με τις απαντήσεις που έδωσε στις 19 Ιανουαρίου και 17 Φεβρουαρίου 2006, ισχυρίστηκε ότι το καθεστώς αυτό δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις.

Εντούτοις, με επιστολή της 26ης Μαρτίου 2007, η Επιτροπή κάλεσε τις ισπανικές αρχές να της παράσχουν πληροφορίες προκειμένου να αξιολογήσει το πεδίο εφαρμογής και τα αποτελέσματα του επίμαχου καθεστώτος, ιδίως ως προς τα είδη συναλλαγών που αυτό κάλυπτε. Οι ισπανικές αρχές απάντησαν και διευκρίνισαν ότι μόνον η χρηματοοικονομική υπεραξία που προέκυπτε από την απόκτηση άμεσων συμμετοχών μπορούσε να εκπέσει σύμφωνα με το επίμαχο καθεστώς.

Η Επιτροπή, αφότου κίνησε την επίσημη διαδικασία έρευνας με απόφαση που δημοσιεύθηκε υπό τη μορφή σύνοψης τον Δεκέμβριο του 2007, εξέδωσε τις αποφάσεις 2011/5 ⁴⁵³ και 2011/282 ⁴⁵⁴, με τις οποίες κήρυξε το επίμαχο καθεστώς ασυμβίβαστο με την εσωτερική αγορά (στο εξής: αρχικές αποφάσεις). Εντούτοις, ως προς τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ορισμένων δικαιούχων επιχειρήσεων που δημιουργήθηκε λόγω των απαντήσεων της Επιτροπής της 19ης Ιανουαρίου και της 17ης Φεβρουαρίου 2006, η Επιτροπή δέχθηκε ότι το καθεστώς αυτό μπορούσε να εξακολουθήσει να εφαρμόζεται καθ' όλη την προβλεπόμενη περίοδο απόσβεσης για τις συμμετοχές που αποκτήθηκαν πριν από τη δημοσίευση της απόφασης κίνησης της επίσημης διαδικασίας έρευνας ή, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ακόμη και πριν από τη δημοσίευση της απόφασης 2011/282.

Τον Απρίλιο του 2012, οι ισπανικές αρχές ενημέρωσαν την Επιτροπή σχετικά με την έκδοση νέας δεσμευτικής γνώμης εκ μέρους της γενικής διεύθυνσης φορολογίας της Ισπανίας, κατά την οποία η χρηματοοικονομική υπεραξία που προκύπτει από τις αποκτήσεις όχι μόνον άμεσων αλλά και έμμεσων συμμετοχών στο κεφάλαιο αλλοδαπών επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων των ήδη πραγματοποιηθεισών, υπαγόταν στο επίμαχο καθεστώς (στο εξής: νέα διοικητική ερμηνεία).

Αφότου κίνησε δεύτερη επίσημη διαδικασία έρευνας, η Επιτροπή διαπίστωσε, με απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2014 ⁴⁵⁵, ότι η νέα διοικητική ερμηνεία δεν καλυπτόταν από τις αρχικές αποφάσεις και ότι συνιστούσε νέα ενίσχυση ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά. Επιπλέον, η Επιτροπή δεν αναγνώρισε την ύπαρξη δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ορισμένων δικαιούχων επιχειρήσεων υπό τις προϋποθέσεις που είχαν καθοριστεί συναφώς με τις αρχικές αποφάσεις. Κατά συνέπεια,

⁴⁵² Επί του επίμαχου καθεστώτος εκδόθηκαν επίσης, μεταξύ άλλων, οι αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2016, **Επιτροπή κατά World Duty Free Group κ.λπ.** (C-20/15 P και C-21/15 P, [EU:C:2016:981](#)), της 6ης Οκτωβρίου 2021, **Sigma Alimentos Exterior κατά Επιτροπής** (C-50/19 P, [EU:C:2021:792](#)), της 6ης Οκτωβρίου 2021, **World Duty Free Group και Ισπανία κατά Επιτροπής** (C-51/19 P και C-64/19 P, [EU:C:2021:793](#)), της 6ης Οκτωβρίου 2021, **Banco Santander κατά Επιτροπής** (C-52/19 P, [EU:C:2021:794](#)), της 6ης Οκτωβρίου 2021, **Banco Santander κ.λπ. κατά Επιτροπής** (C-53/19 P και C-65/19 P, [EU:C:2021:795](#)), της 6ης Οκτωβρίου 2021, **Axa Mediterranean κατά Επιτροπής** (C-54/19 P, [EU:C:2021:796](#)), της 6ης Οκτωβρίου 2021, **Prosegur Compañía de Seguridad κατά Επιτροπής** (C-55/19 P, [EU:C:2021:797](#)), καθώς και της 15ης Νοεμβρίου 2018, **Deutsche Telekom κατά Επιτροπής** (T-207/10, [EU:T:2018:786](#)).

⁴⁵³ Απόφαση 2011/5/EK της Επιτροπής, της 28ης Οκτωβρίου 2009, σχετικά με τη φορολογική απόσβεση χρηματοοικονομικού εμπορικού κεφαλαίου για τη συμμετοχή σε ξένο μετοχικό κεφάλαιο υπό τον αριθμό C 45/07 (πρώην NN 51/07, πρώην CP 9/07) εφαρμοσθείσα από την Ισπανία (ΕΕ 2011, L 7, σ. 48).

⁴⁵⁴ Απόφαση 2011/282/ΕΕ της Επιτροπής, της 12ης Ιανουαρίου 2011, σχετικά με τη φορολογική απόσβεση χρηματοοικονομικής υπεραξίας για τη συμμετοχή σε ξένο μετοχικό κεφάλαιο αριθ. C 45/07 (πρώην NN 51/07, πρώην CP 9/07) εφαρμοσθείσα από την Ισπανία (ΕΕ 2011, L 135, σ. 1).

⁴⁵⁵ Απόφαση 2015/314/ΕΕ της Επιτροπής, της 15ης Οκτωβρίου 2014, σχετικά με το μέτρο κρατικής ενίσχυσης SA.35550 (13/C) (πρώην 13/NN) (πρώην 12/CP) που έθεσε σε εφαρμογή η Ισπανία - Καθεστώς φορολογικής απόσβεσης χρηματοοικονομικής υπεραξίας για απόκτηση συμμετοχών σε αλλοδαπή εταιρεία (ΕΕ 2015, L 56, σ. 38, στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

υποχρέωσε το Βασίλειο της Ισπανίας να καταργήσει το καθεστώς ενισχύσεων που προέκυπτε από τη νέα διοικητική ερμηνεία και να ανακτήσει όλες τις ενισχύσεις που χορηγήθηκαν βάσει αυτού.

Εκδικάζοντας πλείονες προσφυγές ακυρώσεως ασκηθείσες από ισπανικές επιχειρήσεις που είχαν επωφεληθεί από τη φορολογική απόσβεση χρηματοοικονομικών υπεραξιών από την απόκτηση έμμεσων συμμετοχών σε αλλοδαπές επιχειρήσεις, το Γενικό Δικαστήριο, ακυρώνει την προσβαλλόμενη απόφαση λόγω παραβίασης των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Οι προσφεύγουσες, προς στήριξη των προσφυγών τους, αμφισβήτησαν, πρώτον, τον χαρακτηρισμό της νέας διοικητικής ερμηνείας ως νέας ενίσχυσης εκ μέρους της Επιτροπής. Στο πλαίσιο αυτό, προέβαλαν, κατ' ουσίαν, ότι οι αποκτήσεις έμμεσων συμμετοχών καλύπτονταν ήδη από τις αρχικές αποφάσεις και ότι, ως εκ τούτου, η Επιτροπή δεν είχε πλέον δικαίωμα να εκδώσει την προσβαλλόμενη απόφαση όσον αφορά συγκεκριμένα αυτό το είδος συναλλαγών.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι από το γράμμα των αρχικών αποφάσεων προκύπτει ότι, παρά τις διαβεβαιώσεις που έδωσαν οι ισπανικές αρχές κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, σύμφωνα με τις οποίες το επίμαχο καθεστώς αφορούσε μόνον τις αποκτήσεις άμεσων συμμετοχών, η Επιτροπή εξέτασε το καθεστώς αυτό υπό την έννοια ότι αφορούσε την απόκτηση τόσο άμεσων όσο και έμμεσων συμμετοχών. Επιπλέον, από τα στοιχεία που παρουσίασε η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση δεν μπορεί βασίμως να συναχθεί ότι η νέα διοικητική ερμηνεία διεύρυνε το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 12, παράγραφος 5, του TRLIS.

Λαμβανομένων υπόψη των ως άνω εκτιμήσεων, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, αντιθέτως προς το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση, οι αρχικές αποφάσεις κάλυπταν ήδη την απόκτηση έμμεσων συμμετοχών για τους σκοπούς της εφαρμογής του επίμαχου καθεστώτος.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει, σε δεύτερο στάδιο, αν η Επιτροπή είχε δικαίωμα να εκδώσει την προσβαλλόμενη απόφαση, λαμβανομένου υπόψη του πεδίου εφαρμογής των αρχικών αποφάσεων.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση υποχρεώνει το Βασίλειο της Ισπανίας να ανακτήσει το σύνολο των ενισχύσεων που χορηγήθηκαν σε εκτέλεση του επίμαχου καθεστώτος ενισχύσεων, όπως αυτό εφαρμόστηκε στις αποκτήσεις έμμεσων συμμετοχών, παρόλο που ορισμένες από τις ενισχύσεις αυτές δεν υπάγονταν στην υποχρέωση ανάκτησης βάσει των αρχικών αποφάσεων λόγω της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης την οποία η Επιτροπή είχε αναγνωρίσει με αυτές. Το εν λόγω αποτέλεσμα ισοδυναμεί με ανάκληση των αρχικών αποφάσεων, στο μέτρο που αυτές αφορούσαν ήδη τις αποκτήσεις έμμεσων συμμετοχών.

Κατά το άρθρο 9 του κανονισμού 659/1999⁴⁵⁶, σε συνδυασμό με το άρθρο 13, παράγραφος 3, η ανάκληση αποφάσεως είναι δυνατή σε περίπτωση που η απόφαση βασίστηκε σε εσφαλμένες πληροφορίες που παρασχέθηκαν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και ήταν καθοριστικές για την απόφαση. Εντούτοις, δεν προκύπτει από κανένα στοιχείο της δικογραφίας, ούτε άλλωστε υποστηρίζει η Επιτροπή, ότι η ίδια στηρίχθηκε σε εσφαλμένες πληροφορίες παρασχεθείσες κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας που κατέληξε στην έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης.

⁴⁵⁶ Κανονισμός (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 1999, L 83, σ. 1).

Ομοίως, μολονότι οι προαναφερθείσες διατάξεις του κανονισμού 659/1999 αποτελούν απλώς ειδική έκφραση της γενικής αρχής του δικαίου σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η αναδρομική ανάκληση παράνομης διοικητικής πράξεως που δημιούργησε δικαιώματα, εντούτοις η Επιτροπή ουδέποτε υποστήριξε ότι οι αρχικές αποφάσεις ήταν παράνομες για τον λόγο ότι αφορούσαν τις αποκτήσεις έμμεσων συμμετοχών. Πράγματι, εν προκειμένω δεν τίθεται ζήτημα ανάκλησης παράνομης πράξης, αλλά ζήτημα ανάκλησης δύο νομίμων αποφάσεων, ήτοι των αρχικών αποφάσεων, στο μέτρο που αυτές αφορούσαν τις αποκτήσεις έμμεσων συμμετοχών.

Κατά πάγια νομολογία, η αναδρομική ανάκληση νόμιμης διοικητικής πράξης με την οποία έχουν απονεμηθεί δικαιώματα ή παρόμοια πλεονεκτήματα είναι αντίθετη προς τις γενικές αρχές του δικαίου.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, αφενός, ότι οι αρχικές αποφάσεις χορήγησαν, κατά πρώτον, δικαίωμα στο Βασίλειο της Ισπανίας να εφαρμόσει το επίμαχο καθεστώς όσον αφορά ορισμένες αποκτήσεις συμμετοχών και, επικουρικώς, στις επιχειρήσεις που επωφελήθηκαν από το καθεστώς αυτό να μην υποχρεωθούν να επιστρέψουν ορισμένες παράνομες ενισχύσεις και, αφετέρου, ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ανακάλεσε μεταγενέστερα το εν λόγω δικαίωμα ως προς τις αποκτήσεις έμμεσων συμμετοχών. Επομένως, η προσβαλλόμενη απόφαση, πέραν του ότι παραβιάζει την αρχή της ασφάλειας δικαίου, θέτει εν αμφιβόλω τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη την οποία οι ισπανικές αρχές και οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις μπόρεσαν να αντλήσουν από τις αρχικές αποφάσεις όσον αφορά την εφαρμογή των αποφάσεων αυτών στις αποκτήσεις έμμεσων συμμετοχών.

Λόγω του νομικού σφάλματος στο οποίο υπέπεσε η Επιτροπή, το Γενικό Δικαστήριο ακυρώνει την προσβαλλόμενη απόφαση στο σύνολό της.

Το Γενικό Δικαστήριο κάνει, επαλλήλως δεκτές τις αιτιάσεις των προσφευγουσών που αντλούνται από παραβίαση της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης υπό το πρίσμα των απαντήσεων που έδωσε η Επιτροπή στις ερωτήσεις μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου το 2006.

Ειδικότερα, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή είχε παράσχει, μέσω των δηλώσεών της στο Κοινοβούλιο, συγκεκριμένες, ανεπιφύλακτες και συγκλίνουσες διαβεβαιώσεις τέτοιας φύσεως ώστε οι δικαιούχοι του επίμαχου καθεστώτος, είτε λόγω των αποκτήσεων άμεσων συμμετοχών είτε λόγω των αποκτήσεων έμμεσων συμμετοχών, έτρεφαν δικαιολογημένες προσδοκίες ότι το επίμαχο καθεστώς ενισχύσεων ήταν νόμιμο, υπό την έννοια ότι δεν ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής των κανόνων σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις και, ως εκ τούτου, κανένα από τα πλεονεκτήματα που πήγαζαν από το εν λόγω καθεστώς δεν μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο, εν συνεχεία, διαδικασίας ανακτήσεως.

Εξάλλου, το γεγονός ότι οι προσφεύγουσες είχαν λάβει γνώση της αρχικής διοικητικής ερμηνείας, η οποία απέκλειε τις αποκτήσεις έμμεσων συμμετοχών από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 12, παράγραφος 5, του TRLIS, δεν αναιρεί την εμπιστοσύνη που άντλησαν από τις δηλώσεις της Επιτροπής. Συγκεκριμένα, κατά τη νομολογία, προκειμένου να εκτιμηθεί η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των δικαιούχων του επίδικου καθεστώτος ενισχύσεων, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μόνον οι δηλώσεις και οι συμπεριφορές της Επιτροπής.

Ως εκ τούτου, ακόμη και αν υποθεθεί ότι η Επιτροπή είχε το δικαίωμα να εκδώσει την προσβαλλόμενη απόφαση, δεν μπορούσε, χωρίς να υποπέσει σε νομικό σφάλμα, να αρνηθεί να αναγνωρίσει, με την προσβαλλόμενη απόφαση, τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των δικαιούχων του επίμαχου καθεστώτος ενισχύσεων όσον αφορά τις έμμεσες συμμετοχές που απέκτησαν πριν από τη δημοσίευση της απόφασης κίνησης της επίσημης διαδικασίας έρευνας ή, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ακόμη και πριν από τη δημοσίευση της απόφασης 2011/282, υπό όρους ίδιους με αυτούς που ίσχυαν με τις αρχικές αποφάσεις.

Απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2023, Ryanair και Malta Air κατά Επιτροπής (Air France-KLM και Air France· COVID-19) (T-494/21, EU:T:2023:831)

«Κρατικές ενισχύσεις – Ενίσχυση χορηγηθείσα από τη Γαλλία υπέρ της Air France και της Air France-KLM στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19 – Ανακεφαλαιοποίηση – Απόφαση κηρύσσουσα την ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά – Προσφυγή ακυρώσεως – Ενεργητική νομιμοποίηση – Ουσιώδης προσβολή της θέσης του προσφεύγοντος στην αγορά – Παραδεκτό – Προσδιορισμός του δικαιούχου της ενίσχυσης στο πλαίσιο ομίλου εταιριών»

Τον Απρίλιο του 2020 η Γαλλική Δημοκρατία κοινοποίησε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχέδιο ενίσχυσης υπέρ της αεροπορικής εταιρίας Air France, θυγατρικής της εταιρίας χαρτοφυλακίου Air France-KLM. Η κοινοποιηθείσα ενίσχυση συνίστατο, αφενός, σε κρατική εγγύηση ύψους 90 % επί δανείου ύψους 4 δισεκατομμυρίων ευρώ χορηγούμενου από κοινοπραξία τραπεζών και, αφετέρου, σε μετοχικό δάνειο ύψους 3 δισεκατομμυρίων ευρώ κατ' ανώτατο όριο.

Εν συνεχεία, τον Μάρτιο του 2021 η Γαλλική Δημοκρατία κοινοποίησε στην Επιτροπή σχέδιο ενίσχυσης υπέρ της Air France και της εταιρίας χαρτοφυλακίου Air France-KLM, ύψους 4 δισεκατομμυρίων ευρώ, για την ανακεφαλαιοποίηση των δύο αυτών εταιριών μέσω αυξήσεως κεφαλαίου και μετατροπής του ανωτέρω μετοχικού δανείου σε υβριδικό χρηματοδοτικό μέσο εξομοιούμενο με συμμετοχή σε ίδια κεφάλαια της εταιρίας χαρτοφυλακίου.

Τα μέτρα αυτά, τα οποία εντάσσονται στο πλαίσιο σειράς μέτρων ενισχύσεως για τη στήριξη των εταιριών που ανήκουν στον όμιλο Air France-KLM, αποσκοπούσαν στη χρηματοδότηση των άμεσων αναγκών σε ρευστότητα της Air France και της εταιρίας χαρτοφυλακίου Air France-KLM, προκειμένου να τις βοηθήσουν να αντιμετωπίσουν τις δυσμενείς συνέπειες της πανδημίας COVID-19.

Με απόφαση της 4ης Μαΐου 2020 (στο εξής: απόφαση Air France)⁴⁵⁷, η οποία διορθώθηκε δύο φορές, την πρώτη τον Δεκέμβριο του 2020 και τη δεύτερη τον Ιούλιο του 2021, και με απόφαση της 5ης Απριλίου 2021 (στο εξής: απόφαση Air France-KLM και Air France)⁴⁵⁸, η Επιτροπή έκρινε ότι τα κοινοποιηθέντα μέτρα συνιστούν κρατικές ενισχύσεις συμβατές με την εσωτερική αγορά βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ⁴⁵⁹ καθώς και βάσει της ανακοίνωσης της Επιτροπής, της 19ης Μαρτίου 2020, με τίτλο «Προσωρινό πλαίσιο για τη λήψη μέτρων κρατικής ενίσχυσης με σκοπό να στηριχθεί η οικονομία κατά τη διάρκεια της τρέχουσας έξαρσης της νόσου COVID-19»⁴⁶⁰.

Στην απόφαση Air France, η Επιτροπή έκρινε ότι δικαιούχοι της κοινοποιηθείσας ενίσχυσης ήταν η Air France και οι θυγατρικές της. Συνεπώς, δεν θεωρήθηκαν δικαιούχοι του συγκεκριμένου μέτρου

⁴⁵⁷ Απόφαση C(2020) 2983 τελικό της Επιτροπής, της 4ης Μαΐου 2020, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.57082 (2020/N) – Γαλλία – COVID-19 – Προσωρινό πλαίσιο 107 (3)(β) – Εγγύηση και μετοχικό δάνειο υπέρ της Air France, όπως διορθώθηκε με τις αποφάσεις C(2020) 9384 τελικό, της 17ης Δεκεμβρίου 2020, και C(2021) 5701 τελικό, της 26ης Ιουλίου 2021.

⁴⁵⁸ Απόφαση C(2021) 2488 τελικό της Επιτροπής, της 5ης Απριλίου 2021, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.59913 – Γαλλία – COVID-19 – Ανακεφαλαιοποίηση της Air France και της εταιρίας χαρτοφυλακίου Air France-KLM, και απόφαση C(2020) 2983 τελικό της Επιτροπής, της 4ης Μαΐου 2020, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.57082 (2020/N) – Γαλλία – COVID-19 – Προσωρινό πλαίσιο 107 (3)(β) – Εγγύηση και μετοχικό δάνειο υπέρ της Air France, όπως διορθώθηκε με τις αποφάσεις C(2020) 9384 τελικό, της 17ης Δεκεμβρίου 2020, και C(2021) 5701 τελικό, της 26ης Ιουλίου 2021 (στο εξής: προσβαλλόμενες αποφάσεις).

⁴⁵⁹ Βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, οι ενισχύσεις για την άρση σοβαρής διαταραχής της οικονομίας κράτους μέλους μπορούν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να θεωρηθούν ότι συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά.

⁴⁶⁰ Ανακοίνωση της Επιτροπής, της 20ής Μαρτίου 2020, σχετικά με το προσωρινό πλαίσιο για τη λήψη μέτρων κρατικής ενίσχυσης με σκοπό να στηριχθεί η οικονομία κατά τη διάρκεια της τρέχουσας έξαρσης της νόσου COVID-19 (EE 2020, C 91 I, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε στις 4 Απριλίου 2020 (EE 2020, C 112 I, σ. 1), στις 13 Μαΐου 2020 (EE 2020, C 164, σ. 3) και στις 29 Ιουνίου 2020 (EE 2020, C 218, σ. 3) (στο εξής: προσωρινό πλαίσιο).

ούτε η εταιρία χαρτοφυλακίου Air France-KLM ούτε οι λοιπές θυγατρικές της, συμπεριλαμβανομένης της KLM και των εταιριών που βρίσκονταν υπό τον έλεγχό της. Στην απόφαση Air France-KLM και Air France, η Επιτροπή προσδιόρισε ως δικαιούχους της κοινοποιηθείσας ενίσχυσης τόσο την Air France και τις θυγατρικές της όσο και την εταιρία χαρτοφυλακίου Air France-KLM και τις δικές της θυγατρικές, αποκλειομένων μόνον της KLM και των θυγατρικών της.

Οι αεροπορικές εταιρίες Ryanair και Malta Air άσκησαν προσφυγές με αίτημα την ακύρωση των εν λόγω αποφάσεων της Επιτροπής. Οι προσφυγές γίνονται δεκτές από το όγδοο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου, το οποίο διαπιστώνει ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως κατά τον προσδιορισμό των δικαιούχων των κοινοποιηθεισών ενισχύσεων και, ως εκ τούτου, παρέβη το άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις σχετικά με τον προσδιορισμό των δικαιούχων μέτρου ενισχύσεως στο πλαίσιο ομίλου εταιριών.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προς στήριξη των προσφυγών τους, οι προσφεύγουσες αμφισβήτησαν, μεταξύ άλλων, τον αποκλεισμό της εταιρίας χαρτοφυλακίου Air France-KLM και της KLM (απόφαση Air France), αφενός, και τον αποκλεισμό της KLM (απόφαση Air France-KLM και Air France), αφετέρου, από τον κύκλο των δικαιούχων των κοινοποιηθέντων μέτρων.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, μολονότι η Επιτροπή διαθέτει ευρεία διακριτική ευχέρεια όταν καλείται να προσδιορίσει τους δικαιούχους κοινοποιηθέντος μέτρου ενισχύσεως, εντούτοις ο δικαστής της Ένωσης οφείλει όχι μόνο να εξακριβώνει την ακρίβεια των προσκομιζόμενων αποδεικτικών στοιχείων, την αξιοπιστία και τη συνοχή τους, αλλά και να ελέγχει αν τα στοιχεία αυτά αποτελούν το σύνολο των κρίσιμων δεδομένων που πρέπει να ληφθούν υπόψη και αν μπορούν να στηρίξουν τα συμπεράσματα που συνήχθησαν βάσει των δεδομένων αυτών.

Επιπλέον, από τη νομολογία και από την ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την έννοια της κρατικής ενίσχυσης ⁴⁶¹ προκύπτει ότι πλείονες διακριτές νομικές οντότητες μπορούν να θεωρηθούν ως αποτελούσες μία και μόνη οικονομική ενότητα για τους σκοπούς της εφαρμογής των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων. Μεταξύ των στοιχείων που λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να διαπιστωθεί αν υφίσταται οικονομική ενότητα περιλαμβάνονται ιδίως οι κεφαλαιουχικοί, οργανικοί, λειτουργικοί και οικονομικοί δεσμοί μεταξύ των οικείων οντοτήτων, οι συμβάσεις βάσει των οποίων χορηγείται η κοινοποιηθείσα ενίσχυση και το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται.

Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι οι κεφαλαιουχικοί και οργανικοί δεσμοί εντός του ομίλου Air France-KLM, όπως περιγράφονται στις προσβαλλόμενες αποφάσεις, τείνουν να καταδείξουν ότι οι διακριτές εντός του εν λόγω ομίλου νομικές οντότητες αποτελούν μία και μόνη οικονομική ενότητα για τους σκοπούς της εφαρμογής των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι από τις διαπιστώσεις της Επιτροπής προκύπτει ότι η εταιρία χαρτοφυλακίου Air France-KLM ασκεί όντως έλεγχο επί της Air France και της KLM αναμειγνυόμενη άμεσα ή έμμεσα στη διαχείρισή τους και, ως εκ τούτου, συμμετέχει στην οικονομική δραστηριότητα που ασκείται από αυτές. Επιπλέον, κατά τις ίδιες διαπιστώσεις, υφίστανται, στο επίπεδο του ομίλου Air France-KLM, κεντρική διαδικασία λήψης αποφάσεων και συντονισμός που διασφαλίζονται μέσω μικτών οργάνων, στα οποία μετέχουν υψηλόβαθμοι εκπρόσωποι της εταιρίας χαρτοφυλακίου Air France-KLM, της Air France και της KLM, τουλάχιστον όσον αφορά τη λήψη ορισμένων σημαντικών αποφάσεων.

⁴⁶¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την έννοια της κρατικής ενίσχυσης όπως αναφέρεται στο άρθρο 107 παράγραφος 1 [ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2016, C 262, σ. 1).

Το συμπέρασμα της Επιτροπής ότι η εταιρία χαρτοφυλακίου Air France-KLM, η Air France και η KLM δεν αποτελούν οικονομική ενότητα όσον αφορά τον προσδιορισμό των δικαιούχων των κοινοποιηθέντων μέτρων ενισχύσεως αναιρείται, εξάλλου, από τους λειτουργικούς και οικονομικούς δεσμούς που υφίστανται μεταξύ των οντοτήτων αυτών. Πράγματι, η περιγραφή των εν λόγω δεσμών στις προσβαλλόμενες αποφάσεις καθώς και τα διάφορα παραδείγματα που εκθέτουν συναφώς η Ryanair και η Malta Air μαρτυρούν ορισμένη λειτουργική, εμπορική και οικονομική ολοκλήρωση και συνεργασία μεταξύ των οικείων οντοτήτων.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, αντιθέτως προς την επιχειρηματολογία της Επιτροπής, το συμβατικό πλαίσιο βάσει του οποίου χορηγήθηκαν τα κοινοποιηθέντα μέτρα καθώς και οι δεσμεύσεις που ανέλαβε η Γαλλική Δημοκρατία στο πλαίσιο της απόφασης Air France-KLM και Air France δεν εμποδίζουν τον χαρακτηρισμό της εταιρίας χαρτοφυλακίου Air France-KLM, της Air France και της KLM ως μίας και μόνης οικονομικής ενότητας. Επί του σημείου αυτού, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι ούτε οι συμβατικές ρήτρες που επικαλείται η Επιτροπή ούτε οι δεσμεύσεις που ανέλαβε η Γαλλική Δημοκρατία είναι ικανές να θεμελιώσουν το συμπέρασμα της Επιτροπής ότι δικαιούχοι των κοινοποιηθέντων μέτρων ήταν, στη μία περίπτωση, αποκλειστικώς η Air France και, στην άλλη περίπτωση, η εταιρία χαρτοφυλακίου Air France-KLM και η Air France. Σε σχέση με την απόφαση Air France-KLM και Air France, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει, επιπλέον, ότι η βελτίωση της χρηματοοικονομικής θέσης της εταιρίας χαρτοφυλακίου Air France-KLM συνεπεία του κοινοποιηθέντος μέτρου είχε, εν πάση περιπτώσει, ως αποτέλεσμα την αποτροπή του κινδύνου αδυναμίας πληρωμών της εταιρίας αυτής και, κατά τον ίδιο τρόπο, της θυγατρικής KLM και των εταιριών που βρίσκονταν υπό τον έλεγχό της.

Λαμβανομένου υπόψη του χρονικού και διαρθρωτικού συνδέσμου μεταξύ των μέτρων που αποτελούν το αντικείμενο των προσβαλλόμενων αποφάσεων και δεδομένου ότι η απόφαση Air France-KLM και Air France εκδόθηκε πριν από την έκδοση της δεύτερης διορθωτικής απόφασης επί της απόφασης Air France, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, περαιτέρω, ότι η ύπαρξη καθεμιάς από τις αποφάσεις αυτές έπρεπε να ληφθεί υπόψη από την Επιτροπή κατά την εξέταση των κοινοποιηθέντων μέτρων. Συνεπώς, η Επιτροπή δεν εξήγησε τον λόγο για τον οποίο προσδιόρισε με διαφορετικό τρόπο τους δικαιούχους των κοινοποιηθέντων μέτρων ενισχύσεως στις προσβαλλόμενες αποφάσεις.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την επιχειρηματολογία της Επιτροπής ότι τα κοινοποιηθέντα μέτρα ενισχύσεως έχουν, στην έσχατη περίπτωση, απλά δευτερογενή οικονομικά αποτελέσματα έναντι της εταιρίας χαρτοφυλακίου Air France-KLM και των θυγατρικών της (απόφαση Air France) καθώς και έναντι της KLM και των δικών της θυγατρικών (απόφαση Air France-KLM και Air France). Επί του σημείου αυτού, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα προβλέψιμα αποτελέσματα των εν λόγω μέτρων εξεταζόμενα εκ των προτέρων υποδηλώνουν ότι η προβλεφθείσα χρηματοδοτική λύση μπορούσε να ωφελήσει τον όμιλο Air France-KLM στο σύνολό του, βελτιώνοντας τη συνολική χρηματοοικονομική θέση του. Πλην όμως, σύμφωνα με την ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την έννοια της κρατικής ενίσχυσης, μια τέτοια χρηματοδοτική λύση υποδηλώνει την ύπαρξη τουλάχιστον έμμεσου πλεονεκτήματος υπέρ του ομίλου Air France-KLM, συμπεριλαμβανομένης της KLM και των θυγατρικών της.

Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω στοιχείων, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στη διαπίστωση ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως αποκλείοντας από τον κύκλο των δικαιούχων των κοινοποιηθέντων μέτρων ενισχύσεως, αφενός, την εταιρία χαρτοφυλακίου Air France-KLM και τις λοιπές θυγατρικές της, συμπεριλαμβανομένης της KLM και των δικών της θυγατρικών (απόφαση Air France), και, αφετέρου, την KLM και τις θυγατρικές της (απόφαση Air France-KLM και Air France). Δεδομένου ότι ο συγκεκριμένος εσφαλμένος προσδιορισμός των δικαιούχων μπορεί να επηρεάσει το σύνολο της ανάλυσης της συμβατότητας των κοινοποιηθέντων μέτρων με την εσωτερική αγορά βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ και του προσωρινού πλαισίου, το Γενικό Δικαστήριο ακυρώνει τις προσβαλλόμενες αποφάσεις.

IV. Σχέδια ή υποδείγματα

Απόφαση της 22ας Μαρτίου 2023, B&Bartoni κατά EUIPO – Hypertherm (Ηλεκτρόδιο που εισέρχεται σε φουσητήρα αερίου) (T-617/21, EU:T:2023:152)

«Κοινοτικό σχέδιο ή υπόδειγμα – Διαδικασία για την κήρυξη ακυρότητας – Καταχωρισμένο κοινοτικό σχέδιο ή υπόδειγμα που αναπαριστά ηλεκτρόδιο που εισάγεται σε φουσητήρα αερίου – Λόγος ακυρότητας – Άρθρο 4, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 6/2002 – Συστατικό σύνθετου προϊόντος»

Η Hypertherm, Inc. είναι δικαιούχος του κοινοτικού σχεδίου ή υποδείγματος που απεικονίζει ηλεκτρόδιο το οποίο εισάγεται σε φουσητήρα αερίου που αποτελεί τμήμα συστήματος κοπής με πλάσμα. Η εταιρία B&Bartoni spol. s r.o. υπέβαλε στο Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO) αίτηση για την κήρυξη ακυρότητας κατά του εν λόγω σχεδίου ή υποδείγματος για τον λόγο ότι δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις προστασίας των κοινοτικών σχεδίων και υποδειγμάτων, διότι το ηλεκτρόδιο δεν ήταν ορατό κατά τη συνήθη χρήση του φουσητήρα⁴⁶². Η αίτηση αυτή έγινε κατ' αρχάς δεκτή από το τμήμα ακυρώσεων, αλλά απορρίφθηκε στη συνέχεια από το τμήμα προσφυγών, το οποίο έκρινε ότι το προϊόν που απεικονίζεται στο επίμαχο κοινοτικό σχέδιο ή υπόδειγμα, ήτοι το επίμαχο ηλεκτρόδιο, δεν μπορεί να θεωρηθεί συστατικό σύνθετου προϊόντος.

Το Γενικό Δικαστήριο, αποφαινόμενο σε πενταμελή σύνθεση, ερμηνεύει την έννοια του «συστατικού σύνθετου προϊόντος» σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, του κανονισμού 6/2002. Πρόκειται για την πρώτη φορά που το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί του ζητήματος αν ένα αναλώσιμο προϊόν, όπως εν προκειμένω το ηλεκτρόδιο, μπορεί να αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος.

Εκτιμήσεις του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι το ζήτημα αν ένα προϊόν εμπίπτει στην έννοια του «συστατικού σύνθετου προϊόντος» πρέπει να εκτιμάται κατά περίπτωση, βάσει δέσμης κρίσιμων ενδείξεων. Ως εκ τούτου, προκειμένου να εκτιμήσει αν το επίμαχο ηλεκτρόδιο αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος, εξετάζει την κρισιμότητα των τεσσάρων ενδείξεων τις οποίες έλαβε υπόψη το τμήμα προσφυγών στην προσβαλλόμενη απόφαση.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι ο αναλώσιμος χαρακτήρας του ηλεκτροδίου αποτελεί κρίσιμη ένδειξη προκειμένου να εκτιμηθεί αν το ηλεκτρόδιο αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος. Ειδικότερα, ελλείπει ορισμού της έννοιας του «συστατικού σύνθετου προϊόντος» στον κανονισμό 6/2002, τα τυπικά χαρακτηριστικά ενός αναλώσιμου προϊόντος, όπως η έλλειψη σταθερού και διαρκούς συνδέσμου με το σύνθετο προϊόν καθώς και η αγορά και τακτική αντικατάσταση του ηλεκτροδίου λόγω της σύντομης διάρκειας ζωής του, αποτελούν κρίσιμες ενδείξεις για τον προσδιορισμό του συστατικού σύνθετου προϊόντος. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα συστατικά σύνθετου προϊόντος συνιστούν πλείονα συστατικά που προορίζονται για συναρμολόγηση σε ένα σύνθετο βιομηχανικό αντικείμενο ή χειροτέχνημα και τα οποία μπορούν να αντικατασταθούν, επιτρέποντας την αποσυναρμολόγηση και την επανασυναρμολόγηση του προϊόντος. Το επίμαχο ηλεκτρόδιο, ως αναλώσιμο φουσητήρα, είναι

⁴⁶² Κατά το άρθρο 4 του κανονισμού (ΕΚ) 6/2002 του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2001, για τα κοινοτικά σχέδια και υποδείγματα (ΕΕ 2002, L 3, σ. 1), το σχέδιο ή υπόδειγμα που εφαρμόζεται ή ενσωματώνεται σε προϊόν το οποίο αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος λογίζεται ότι είναι νέο και έχει ατομικό χαρακτήρα μόνον εάν το συστατικό, αφού ενσωματωθεί στο σύνθετο προϊόν, παραμένει ορατό κατά τη συνήθη χρήση του προϊόντος.

σχεδιασμένο ώστε να προστίθεται εύκολα σε αυτόν, να αναλώνεται ή να χρησιμοποιείται γρήγορα και να αντικαθίσταται εύκολα από τον τελικό χρήστη, χωρίς η πράξη αυτή να απαιτεί την αποσυναρμολόγηση και επανασυναρμολόγηση του προϊόντος. Επιπλέον, ο τελικός χρήστης, ο οποίος αγοράζει και αντικαθιστά τακτικά το ηλεκτρόδιο, είναι σε θέση να αντιληφθεί και να εκτιμήσει τα χαρακτηριστικά του, ανεξαρτήτως του ζητήματος εάν το ηλεκτρόδιο παραμένει ορατό αφού τοποθετηθεί εντός του φυσητήρα.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι το ζήτημα αν η αντικατάσταση ενός προϊόντος απαιτεί την αποσυναρμολόγηση και την επανασυναρμολόγηση σύνθετου προϊόντος αποτελεί κρίσιμο παράγοντα ο οποίος πρέπει να λαμβάνεται υπόψη προκειμένου να καθοριστεί αν ένα τέτοιο προϊόν αποτελεί συστατικό του. Ειδικότερα, η συνεκτίμηση της «αποσυναρμολόγησης» και της «επανασυναρμολόγησης» στηρίζεται στον κανονισμό 6/2002⁴⁶³ και στη νομολογία του Δικαστηρίου⁴⁶⁴. Επομένως, ένα προϊόν το οποίο, κατά την αντικατάστασή του, δεν απαιτεί την αποσυναρμολόγηση και την επανασυναρμολόγηση του προϊόντος στο οποίο είναι ενσωματωμένο και το οποίο έχει σχεδιαστεί ειδικά για να αντικαθίσταται τακτικά και με απλό τρόπο από τους τελικούς χρήστες είναι λιγότερο πιθανό να αποτελεί συστατικό ενός σύνθετου προϊόντος σε σχέση με ένα προϊόν το οποίο συνήθως αντικαθίσταται από επαγγελματίες που έχουν εξειδικευμένες γνώσεις για την αντικατάστασή του. Εν προκειμένω, η αντικατάσταση του ηλεκτροδίου αποτελεί απλή ενέργεια για τον τελικό χρήστη, η οποία δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «αποσυναρμολόγηση» και «επανασυναρμολόγηση» του φυσητήρα κατά την έννοια του κανονισμού 6/2002.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, αφενός, ότι η πληρότητα του σύνθετου προϊόντος, χωρίς το επίμαχο ηλεκτρόδιο, αποτελεί κρίσιμη ένδειξη για την εκτίμηση της έννοιας του «συστατικού σύνθετου προϊόντος». Συναφώς, υπογραμμίζει ότι, κατά την αγορά φυσητήρα χωρίς ηλεκτρόδια ή όταν το ηλεκτρόδιο αφαιρείται από τον φυσητήρα, ο τελικός χρήστης δεν θα αντιληφθεί τον φυσητήρα ως κατεστραμμένο ή ελλιπή. Αντιθέτως, χωρίς τα συστατικά του, ένα σύνθετο προϊόν δεν θα εκλαμβάνεται, κατ' αρχήν, από τον τελικό καταναλωτή ως πλήρες προϊόν δυνάμενο να αποτελέσει αντικείμενο κανονικής χρήσης ή ως προϊόν σε καλή κατάσταση. Εξάλλου, μολονότι ο φυσητήρας και το σύστημα κοπής με πλάσμα δεν μπορούν να επιτελέσουν τη λειτουργία τους, ήτοι την κοπή ή τη λείανση του μετάλλου, χωρίς την τοποθέτηση του ηλεκτροδίου, εντούτοις τούτο δεν συνεπάγεται ότι το ηλεκτρόδιο πρέπει να θεωρείται ως συστατικό σύνθετου προϊόντος. Συγκεκριμένα, ο ισχυρισμός ότι, όταν ένα προϊόν δεν μπορεί να επιτελέσει τη λειτουργία για την οποία προορίζεται χωρίς άλλο προϊόν, το τελευταίο πρέπει να θεωρείται ως συστατικό του πρώτου, θα οδηγούσε στο να θεωρηθεί λανθασμένα μεγάλος αριθμός διακριτών μεταξύ τους προϊόντων, που έχουν ιδίως αναλώσιμο χαρακτήρα και χωρίς τα οποία τα σύνθετα προϊόντα δεν μπορούν να επιτελέσουν τη λειτουργία για την οποία προορίζονται, ως συστατικά των εν λόγω σύνθετων προϊόντων.

Αφετέρου, το γεγονός ότι ο φυσητήρας μπορεί να προσφέρεται στην αγορά χωρίς το ηλεκτρόδιο, το οποίο συνήθως αποτελεί αντικείμενο χωριστής διαφήμισης και πώλησης, αποτελεί επίσης κρίσιμη ένδειξη προκειμένου να καθοριστεί αν το επίμαχο ηλεκτρόδιο αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος. Βεβαίως, κάθε παραγωγός παραμένει ελεύθερος να εμπορεύεται το σύνθετο προϊόν με τα συστατικά του ή να τα πωλεί χωριστά και η εν λόγω εμπορική απόφαση δεν αποτελεί στοιχείο αποφασιστικής σημασίας προκειμένου να εκτιμηθεί αν ένα προϊόν αποτελεί συστατικό ενός άλλου προϊόντος. Εντούτοις, επισημαίνεται ότι είναι ασυνήθιστο η αγορά ενός σύνθετου προϊόντος να μην περιλαμβάνει τα πραγματικά συστατικά του. Εν προκειμένω, το επίμαχο σύνθετο προϊόν, ήτοι ο φυσητήρας, πωλείται είτε με είτε χωρίς τα επίμαχα ηλεκτρόδια.

⁴⁶³ Άρθρο 3, στοιχείο γ', του κανονισμού 6/2002.

⁴⁶⁴ Απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Acacia και D'Amato (C-397/16 και C-435/16, [EU:C:2017:992](#), σκέψη 65).

Τέλος, τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι ο εναλλάξιμος χαρακτήρας του ηλεκτροδίου αποτελεί ένδειξη που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την ανάλυση αυτή. Ειδικότερα, προϊόν το οποίο δεν μπορεί να αντικατασταθεί από άλλο μη πανομοιότυπο προϊόν ή να χρησιμοποιηθεί σε διαφορετικά σύνθετα προϊόντα μπορεί, κατ' αρχήν, να συνδέεται κατά τρόπο διαρκή με το σύνθετο προϊόν και να προσαρμόζεται σε αυτό, αποτελώντας με τον τρόπο αυτό συστατικό του τελευταίου. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι το επίμαχο ηλεκτρόδιο μπορεί να αντικατασταθεί από διαφορετικό ηλεκτρόδιο και να χρησιμοποιηθεί από διαφορετικά είδη φυσητήρων αποτελεί παράγοντα που πρέπει να ληφθεί υπόψη προκειμένου να κριθεί ότι το εν λόγω ηλεκτρόδιο δεν αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος.

Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω σκέψεων, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι οι ενδείξεις στις οποίες στηρίχθηκε το τμήμα προσφυγών είναι κρίσιμες και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το τμήμα προσφυγών δεν υπέπεσε σε σφάλμα κρίνοντας ότι το επίμαχο ηλεκτρόδιο αποτελεί διακριτό προϊόν και όχι συστατικό σύνθετου προϊόντος.

V. Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα

1. Βενεζουέλα

Απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2023, Βενεζουέλα κατά Συμβουλίου (T-65/18 RENV, EU:T:2023:529)

«Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Βενεζουέλα – Απαγόρευση πώλησης, προμήθειας, μεταφοράς ή εξαγωγής ορισμένων αγαθών και υπηρεσιών – Δικαίωμα ακροάσεως – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Ανακρίβεια των πραγματικών περιστατικών – Πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως – Δημόσιο διεθνές δίκαιο»

Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, λαμβάνοντας υπόψη του την επιδείνωση της κατάστασης όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου και τη δημοκρατία, έλαβε, το 2017, περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στην Μπολιβαριανή Δημοκρατία της Βενεζουέλας (στο εξής: Βενεζουέλα). Τα άρθρα 2, 3, 6 και 7 του κανονισμού 2017/2063⁴⁶⁵ προβλέπουν, κατ' ουσίαν, την απαγόρευση της πώλησης, προμήθειας, μεταφοράς ή εξαγωγής εξοπλισμού που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για εσωτερική καταστολή και υπηρεσιών που σχετίζονται με τον εν λόγω εξοπλισμό και με στρατιωτικό εξοπλισμό σε οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, οντότητα ή οργανισμό στη Βενεζουέλα ή προς χρήση στη Βενεζουέλα.

Το 2018, η Βενεζουέλα άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση του κανονισμού 2017/2063, κατά το μέρος που οι διατάξεις του την αφορούσαν. Στη συνέχεια, η Βενεζουέλα προσαρμοσε την προσφυγή της ώστε αυτή να βάζει και κατά της απόφασης 2018/1656⁴⁶⁶ και του εκτελεστικού κανονισμού 2018/1653⁴⁶⁷, πράξεων με τις οποίες το Συμβούλιο, αντιστοίχως, παρέτεινε και τροποποίησε τα περιοριστικά μέτρα που είχε λάβει. Με απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2019, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την ως άνω προσφυγή ως απαράδεκτη, με το σκεπτικό ότι τα επίμαχα μέτρα δεν επηρέαζαν άμεσα τη νομική κατάσταση της Βενεζουέλας⁴⁶⁸. Επιληφθέν αιτήσεως αναίρεσεως που άσκησε η Βενεζουέλα, το Δικαστήριο αναίρεσε⁴⁶⁹, στις 22 Ιουνίου 2021, την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου, κρίνοντας ότι η Βενεζουέλα νομιμοποιούνταν ενεργητικώς να προσβάλει τα άρθρα 2, 3, 6 και 7 του κανονισμού 2017/2063⁴⁷⁰. Ανέπεμψε δε την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προκειμένου αυτό να αποφανθεί επί της ουσίας.

⁴⁶⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2017/2063 του Συμβουλίου, της 13ης Νοεμβρίου 2017, σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Βενεζουέλα (ΕΕ 2017, L 295, σ. 21, στο εξής: προσβαλλόμενος κανονισμός).

⁴⁶⁶ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2018/1656 του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2018, για την τροποποίηση της απόφασης (ΚΕΠΠΑ) 2017/2074 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Βενεζουέλα (ΕΕ 2018, L 276, σ. 10).

⁴⁶⁷ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2018/1653 του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2018, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) 2017/2063 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Βενεζουέλα (ΕΕ 2018, L 276, σ. 1).

⁴⁶⁸ Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2019, Βενεζουέλα κατά Συμβουλίου (T-65/18, [EU:T:2019:649](#)).

⁴⁶⁹ Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2021, **Βενεζουέλα κατά Συμβουλίου (Επηρεασμός τρίτου κράτους)** (C-872/19 P, [EU:C:2021:507](#)).

⁴⁷⁰ Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η αρχική δικαστική απόφαση είχε καταστεί αμετάκλητη όσον αφορά το απαράδεκτο της προσφυγής υπό το πρίσμα του εκτελεστικού κανονισμού 2018/1653 και της απόφασης 2018/1656.

Με την απόφασή του, η οποία εκδίδεται από το τμήμα μείζονος συνθέσεως και με την οποία απορρίπτεται η προσφυγή, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται, σε μια καινοφανή περίπτωση, δεδομένου ότι πρόκειται περί προσφυγής ασκηθείσας από τρίτο κράτος στον τομέα των περιοριστικών μέτρων, επί του δικαιώματος ακρόασης της Βενεζουέλας και επί των φερόμενων παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου τις οποίες αυτή επικαλείται.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι τα περιοριστικά μέτρα που προβλέπονται στα άρθρα 2, 3, 6 και 7 του προσβαλλόμενου κανονισμού αποτελούν περιοριστικά μέτρα γενικής ισχύος που συνιστούν, σύμφωνα με το άρθρο 215, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, μέτρα που διακόπτουν ή μειώνουν τις οικονομικές σχέσεις με τρίτη χώρα όσον αφορά ορισμένα αγαθά και ορισμένες υπηρεσίες. Τα μέτρα αυτά δεν στρέφονται κατά συγκεκριμένων φυσικών ή νομικών προσώπων, αλλά εφαρμόζονται σε αντικειμενικώς προσδιοριζόμενες καταστάσεις και σε κατηγορία προσώπων καθοριζόμενων κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο.

Πρώτον, σχετικά με τον λόγο ακυρώσεως που στηρίζεται στην προσβολή του δικαιώματος ακρόασης, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, ότι το δικαίωμα ακρόασης δεν μπορεί να εφαρμοστεί κατ' αναλογία στο πλαίσιο διαδικασίας η οποία, όπως εν προκειμένω, καταλήγει στη λήψη μέτρων γενικής ισχύος και ότι καμία διάταξη δεν επιβάλλει στο Συμβούλιο την υποχρέωση να ενημερώνει για τη θέσπιση νέου κριτηρίου γενικής ισχύος κάθε πρόσωπο το οποίο πληροί δυνητικώς το κριτήριο αυτό. Εκτός αυτού, το άρθρο 41, παράγραφος 2, στοιχείο α', του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφαρμόζεται σε «ατομικ[ά] μέτρ[α]» που λαμβάνονται εις βάρος προσώπου, οπότε δεν μπορεί να γίνει επίκληση της διάταξης αυτής στο πλαίσιο της λήψης μέτρων γενικής ισχύος. Προσθέτει, επιπλέον, ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός αντικατοπτρίζει μια επιλογή της Ένωσης στον τομέα της διεθνούς πολιτικής. Πράγματι, η διακοπή ή η μείωση των οικονομικών σχέσεων με τρίτη χώρα, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 215, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αποτελεί μέρος της ίδιας της χάραξης της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) ⁴⁷¹ εκ μέρους και κατά τη διακριτική ευχέρεια των αρχών της Ένωσης, για την αντιμετώπιση συγκεκριμένης διεθνούς κατάστασης, προκειμένου να ασκηθεί κάποια επιρροή στην κατάσταση αυτή. Η προηγούμενη ακρόαση της ενδιαφερόμενης τρίτης χώρας θα ισοδυναμούσε όμως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, με την επιβολή στο Συμβούλιο της υποχρέωσης να διεξαγάγει με τη χώρα αυτή συζητήσεις που προσομοιάζουν με διεθνείς διαπραγματεύσεις και θα καθιστούσε, ως εκ τούτου, άνευ ουσίας το αποτέλεσμα που επιδιώκεται με την επιβολή των εν λόγω μέτρων εις βάρος της συγκεκριμένης χώρας, ήτοι την άσκηση πίεσης σε αυτήν προκειμένου να προκληθεί η μεταβολή της συμπεριφοράς της. Τέλος, το γεγονός ότι τα άρθρα 2, 3, 6 και 7 του προσβαλλόμενου κανονισμού αφορούν άμεσα τη Βενεζουέλα δεν μπορεί, αυτό καθεαυτό, να της παράσχει δικαίωμα ακρόασης. Λαμβανομένων υπόψη των διαφορών αυτών στοιχείων, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η Βενεζουέλα δεν μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμα αυτό σε σχέση με τα περιοριστικά μέτρα που έλαβε το Συμβούλιο με τον προσβαλλόμενο κανονισμό.

Δεύτερον, σχετικά με τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται ανακρίβεια των πραγματικών περιστατικών και πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως της πολιτικής κατάστασης στη Βενεζουέλα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το Συμβούλιο διαθέτει ευρεία εξουσία εκτιμήσεως ως προς τα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για τη λήψη περιοριστικών μέτρων βάσει του άρθρου 29 ΣΕΕ και του άρθρου 215 ΣΛΕΕ και ότι ο έλεγχος που ασκεί συναφώς ο δικαστής της Ένωσης περιορίζεται στην εξακρίβωση της τήρησης των διαδικαστικών κανόνων και των κανόνων περί αιτιολογίας, της ακρίβειας των πραγματικών περιστατικών, καθώς και της απουσίας τόσο πρόδηλης πλάνης κατά την

⁴⁷¹ Κατά την έννοια του άρθρου 24, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ.

εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών όσο και κατάχρησης εξουσίας. Ο περιορισμένος αυτός έλεγχος εφαρμόζεται, ειδικότερα, στην εκτίμηση των λόγων σκοπιμότητας επί των οποίων στηρίζονται τέτοια μέτρα. Το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, εν προκειμένω, ότι τα άρθρα 2, 3, 6 και 7 του προσβαλλόμενου κανονισμού επαναλαμβάνουν, κατ' ουσίαν, την πολιτική θέση της Ένωσης που εκφράζεται στην απόφαση 2017/2074. Στο πλαίσιο αυτό, διαπιστώνει ότι από τις αιτιολογικές σκέψεις 1 και 8 της απόφασης αυτής προκύπτει ότι τα περιοριστικά μέτρα που προβλέπονται στα εν λόγω άρθρα στηρίζονται στη συνεχιζόμενη επιδείνωση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Βενεζουέλα καθώς και, μεταξύ άλλων, στη διάπραξη βιαιοπραγιών, φαινομένων των οποίων η επανάληψη έπρεπε να αποτραπεί με τα περιοριστικά αυτά μέτρα.

Όσον αφορά, κατ' αρχάς, τα αποδεικτικά στοιχεία που επικαλέστηκε το Συμβούλιο προκειμένου να αποδείξει την ακρίβεια των πραγματικών περιστατικών στα οποία στηρίχθηκαν τα εν λόγω μέτρα, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι τα στοιχεία αυτά προέρχονται από αξιόπιστες πηγές και αναφέρονται λεπτομερώς, μεταξύ άλλων, στην εκ μέρους του καθεστώτος βίαιη καταστολή των αντιφρονούντων και των αντιπάλων καθώς και στην άσκηση πιέσεων στη γενική εισαγγελέα της Βενεζουέλας η οποία διεξήγε έρευνα για τις ενέργειες των δυνάμεων ασφαλείας.

Όσον αφορά, εν συνεχεία, τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε ως απάντηση η Βενεζουέλα, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το κράτος αυτό δεν απέδειξε ότι τα πραγματικά περιστατικά στα οποία στηρίχθηκε το Συμβούλιο για να λάβει τα επίμαχα περιοριστικά μέτρα ενέχουν ανακρίβειες, δεδομένου ότι σχεδόν κανένα από τα εν λόγω αποδεικτικά στοιχεία δεν αφορά τη Βενεζουέλα και ότι η τελευταία επικαλείται δύο εσωτερικές εκθέσεις του καθεστώτος της, οι οποίες δεν επιβεβαιώνονται από κανένα άλλο αποδεικτικό στοιχείο προερχόμενο από πηγές εκτός του καθεστώτος αυτού.

Όσον αφορά, τέλος, την εκ μέρους του Συμβουλίου εκτίμηση της πολιτικής κατάστασης στη Βενεζουέλα, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε η προσφεύγουσα προσομοιάζουν στην ουσία με αμφισβήτηση της σκοπιμότητας της λήψης των επίμαχων περιοριστικών μέτρων. Δεν εναπόκειται όμως στο Γενικό Δικαστήριο να αντικαθιστά με τη δική του εκτίμηση επί του ζητήματος αυτού την εκτίμηση που έχει διατυπώσει το Συμβούλιο, το οποίο διαθέτει ευρεία εξουσία εκτιμήσεως, πολιτικής φύσεως, όσον αφορά τον καθορισμό των θέσεων της Ένωσης επί ζητήματος σχετικού με την ΚΕΠΠΑ, σύμφωνα με το άρθρο 29 ΣΕΕ.

Τρίτον και τέλος, σχετικά με τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται επιβολή παράνομων αντιμέτρων και παραβίαση του διεθνούς δικαίου, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς το γράμμα του άρθρου 49, περί του αντικειμένου και των ορίων των αντιμέτρων, του σχεδίου άρθρων σχετικά με την ευθύνη των κρατών για διεθνώς παράνομες πράξεις, όπως εγκρίθηκε το 2001 από την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών ⁴⁷². Υπογραμμίζει, συναφώς, ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός εκδόθηκε στο πλαίσιο της αντίδρασης στη συνεχιζόμενη επιδείνωση της κατάστασης στη Βενεζουέλα, με σκοπό ιδίως την αποτροπή του κινδύνου περαιτέρω βίας και παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα αυτή. Το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει επιπλέον ότι τα περιοριστικά μέτρα που προβλέπονται στα άρθρα 2, 3, 6 και 7 του προσβαλλόμενου κανονισμού δεν αποσκοπούσαν στην αντίδραση σε διεθνώς παράνομη πράξη καταλογιστέα στη

⁴⁷² Σχέδιο εγκριθέν το 2001 από την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών (στο εξής: σχέδιο άρθρων της ΕΔΔ). Το άρθρο 49 ορίζει τα εξής: «1. Το θιγόμενο κράτος μπορεί να λάβει αντίμετρα κατά του κράτους που ευθύνεται για διεθνώς παράνομη πράξη μόνο για να υποχρεώσει το εν λόγω κράτος να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που υπέχει από το δεύτερο μέρος. 2. Τα αντίμετρα περιορίζονται στην προσωρινή μη εκπλήρωση διεθνών υποχρεώσεων του κράτους που λαμβάνει μέτρα έναντι του υπεύθυνου κράτους. 3. Τα αντίμετρα πρέπει, στο μέτρο του δυνατού, να λαμβάνονται κατά τρόπο που να επιτρέπει την επανάληψη της εκπλήρωσης των εν λόγω υποχρεώσεων».

Βενεζουέλα, διά της προσωρινής μη εκτέλεσης διεθνών υποχρεώσεων της Ένωσης. Εκ των ανωτέρω συνάγει ότι τα επίμαχα περιοριστικά μέτρα δεν συνιστούν αντίμετρα κατά την έννοια του άρθρου 49 του σχεδίου άρθρων της ΕΔΔ και απορρίπτει, κατά συνέπεια, τους ισχυρισμούς της Βενεζουέλας σχετικά με τις φερόμενες παραβιάσεις, από το Συμβούλιο, της αρχής της μη παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις της Βενεζουέλας.

Κατά τον ίδιο τρόπο, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το επιχειρήμα που στηρίζεται στη λήψη των επίμαχων περιοριστικών μέτρων χωρίς την προηγούμενη άδεια του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι Συνθήκες παρέχουν στο Συμβούλιο την αρμοδιότητα να εκδίδει πράξεις που περιέχουν αυτοτελή περιοριστικά μέτρα ⁴⁷³, διακριτά από τα μέτρα που συνιστώνται ειδικώς από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Επισημαίνει ότι η Βενεζουέλα δεν απέδειξε επί του σημείου αυτού την ύπαρξη «γενικής πρακτικής που γίνεται αποδεκτή ως δίκαιο», σύμφωνα με το άρθρο 38, παράγραφος 1, στοιχείο β', του Οργανισμού του Διεθνούς Δικαστηρίου, η οποία να επιβάλλει στο Συμβούλιο την υποχρέωση να λαμβάνει, πριν από τη θέσπιση περιοριστικών μέτρων, την προηγούμενη άδεια του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών.

Επιπλέον, όσον αφορά την προβαλλόμενη παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι υφίσταται εύλογη σχέση μεταξύ των επίμαχων περιοριστικών μέτρων και του επιδιωκόμενου σκοπού ο οποίος συνίσταται στην αποτροπή του κινδύνου περαιτέρω βίας, υπερβολικής χρήσης βίας και παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά, λαμβάνοντας υπόψη τον περιορισμένο χαρακτήρα των μέτρων που προβλέπονται στα άρθρα 2, 3, 6 και 7 του προσβαλλόμενου κανονισμού, καθώς και τις παρεκκλίσεις που αυτός προβλέπει, ότι τα εν λόγω μέτρα δεν είναι προδήλως απρόσφορα ούτε υπερβαίνουν το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και ότι, επομένως, δεν συντρέχει παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας.

Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τα επιχειρήματα της Βενεζουέλας τα οποία στηρίζονται σε παραβίαση του εθιμικού διεθνούς δικαίου λόγω της προβαλλόμενης επιβολής παράνομων αντιμέτρων.

Τέλος, όσον αφορά το επιχειρήμα της Βενεζουέλας ότι τα μέτρα που έλαβε το Συμβούλιο συνεπάγονται την εκ μέρους της Ένωσης άσκηση εξωεδαφικής και, ως εκ τούτου, παράνομης κατά το διεθνές δίκαιο αρμοδιότητας, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει εκ νέου την αρμοδιότητα που απονέμουν στο Συμβούλιο, στον τομέα της λήψης περιοριστικών μέτρων, οι Συνθήκες ⁴⁷⁴, οι οποίες προβλέπουν, μεταξύ άλλων, «τη διακοπή ή τη μείωση, εν όλω ή εν μέρει, των οικονομικών και χρηματοοικονομικών σχέσεων με μία ή περισσότερες τρίτες χώρες». Υπογραμμίζει ότι τα επίμαχα περιοριστικά μέτρα αφορούν πρόσωπα και καταστάσεις που υπάγονται στη δικαιοδοσία των κρατών μελών *ratione loci* ή *ratione personae*. Η εξουσία του Συμβουλίου να λαμβάνει περιοριστικά μέτρα εντάσσεται στο πλαίσιο των αυτοτελών μέτρων της Ένωσης που θεσπίζονται στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ, σύμφωνα με τους σκοπούς και τις αξίες της Ένωσης ⁴⁷⁵, ήτοι, μεταξύ άλλων, τον σκοπό της προώθησης στο ευρύτερο παγκόσμιο πλαίσιο της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, της οικουμενικότητας και του αδιαίρετου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών

⁴⁷³ Άρθρο 29 ΣΕΕ και άρθρο 215 ΣΛΕΕ.

⁴⁷⁴ Άρθρο 29 ΣΕΕ και άρθρο 215 ΣΛΕΕ.

⁴⁷⁵ Άρθρο 3, παράγραφος 5, ΣΕΕ και άρθρο 21 ΣΕΕ.

ελευθεριών, ο οποίος συνιστά ένα κοινό «έννομο συμφέρον» για την προστασία των εν λόγω δικαιωμάτων, σύμφωνα με τη νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου ⁴⁷⁶.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή.

2. Ουκρανία

Απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2023, ΟΤ κατά Συμβουλίου (T-193/22, EU:T:2023:716)

«Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας – Δέσμευση κεφαλαίων – Κατάλογοι προσώπων, οντοτήτων και φορέων επί των οποίων εφαρμόζεται η δέσμευση κεφαλαίων και οικονομικών πόρων – Εγγραφή και διατήρηση του ονόματος του προσφεύγοντος στους καταλόγους – Έννοια του “εξέχοντος επιχειρηματία” – Άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο στ', της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ – Ένσταση ελλείψεως νομιμότητας – Υποχρέωση αιτιολογήσεως – Σφάλμα εκτιμήσεως – Δικαίωμα ακροάσεως – Δικαίωμα ιδιοκτησίας – Επιχειρηματική ελευθερία – Αναλογικότητα – Κατάχρηση εξουσίας»

Κατόπιν της στρατιωτικής επίθεσης της Ρωσικής Ομοσπονδίας (στο εξής: Ρωσία) κατά της Ουκρανίας στις 24 Φεβρουαρίου 2022, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε στις 15 Μαρτίου 2022 την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/429⁴⁷⁷ και τον κανονισμό 2022/427 ⁴⁷⁸, κατ'εφαρμογή των οποίων το όνομα του προσφεύγοντος προστέθηκε στους εκδοθέντες ήδη από το 2014 καταλόγους του Συμβουλίου ⁴⁷⁹ με ονόματα προσώπων, οντοτήτων και φορέων που στηρίζουν δράσεις οι οποίες υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας.

Το Συμβούλιο επέβαλε στον προσφεύγοντα, επιχειρηματία ρωσικής ιθαγένειας, το μέτρο της δέσμευσης των κεφαλαίων του και των τραπεζικών περιουσιακών στοιχείων του, δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχεία δ' και ζ', της απόφασης 2014/145, με την αιτιολογία ότι, ως μεγαλομέτοχος σημαντικού ρωσικού ομίλου ετερογενών δραστηριοτήτων ο οποίος περιλαμβάνεται μεταξύ των μεγαλύτερων φορολογουμένων στη Ρωσία, θεωρείται ως μία από τις πλέον εξέχουσες ρωσικές προσωπικότητες που διατηρούν δεσμούς με τον Ρώσο Πρόεδρο, ο οποίος δεν παρέλειψε μάλιστα να επιβραβεύσει τον εν λόγω όμιλο ετερογενών δραστηριοτήτων για την αφοσίωσή του προς τις ρωσικές αρχές. Με βάση την ίδια αιτιολογία, τα προαναφερθέντα μέτρα παρατάθηκαν, όσον

⁴⁷⁶ Αποφάσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου της 5ης Φεβρουαρίου 1970, Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Βέλγιο κατά Ισπανίας) (CIJ Recueil 1970, σ. 3, παράγραφοι 33 και 34), και της 20ής Ιουλίου 2012, Ερωτήσεις σχετικά με την υποχρέωση δίκυβης ή έκδοσης (Βέλγιο κατά Σενεγάλης), (CIJ Recueil 2012, σ. 422, παράγραφοι 68 έως 70).

⁴⁷⁷ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/429 του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2022, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 871, σ. 44).

⁴⁷⁸ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2022/427 του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2022, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 871, σ. 1).

⁴⁷⁹ Απόφαση 2014/145/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 17ης Μαρτίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 78, σ. 16).

αφορά τον προσφεύγοντα, με την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/1530⁴⁸⁰ και τον κανονισμό 2022/1529⁴⁸¹ της 14ης Σεπτεμβρίου 2022.

Ο προσφεύγων άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσφυγή ακυρώσεως των πράξεων του Συμβουλίου.

Το Γενικό Δικαστήριο, το οποίο απορρίπτει, στο σύνολό της, την προσφυγή ακυρώσεως του προσφεύγοντος, αποφαίνεται, μεταξύ άλλων, στο πλαίσιο της εξέτασης σχετικής ένστασης, επί της νομιμότητας των κριτηρίων καταχώρισης στα οποία στηρίχθηκε το Συμβούλιο, ήτοι στην υλική και οικονομική στήριξη την οποία παρέχει ο προσφεύγων στην Κυβέρνηση της Ρωσίας, καθώς και στο όφελος που αποκομίζει ως αντάλλαγμα, όπως επίσης και επί του χαρακτηρισμού του προσφεύγοντος ως εξέχοντος επιχειρηματία δραστηριοποιούμενου σε οικονομικούς τομείς που αποτελούν σημαντική πηγή εσόδων για την κυβέρνηση της Ρωσίας.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Όσον αφορά, πρώτον, την ένσταση ελλείψεως νομιμότητας την οποία προέβαλε ο προσφεύγων ως προς το άρθρο 1, στοιχεία δ' και ζ', του κανονισμού 2022/330⁴⁸² [στο εξής: κριτήριο δ' και κριτήριο ζ'], διάταξη που, κατά τον προσφεύγοντα, συνεπάγεται ειδικότερα παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου και χρησιμοποιεί κριτήρια απρόσφορα σε σχέση με τους σκοπούς των επίμαχων μέτρων, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι από το γράμμα του ως άνω άρθρου προκύπτει σαφώς ότι το κριτήριο δ' αναφέρεται στοχευμένα και επιλεκτικά στα πρόσωπα τα οποία, μολονότι ουδόλως συνδέονται, τα ίδια, με την αποσταθεροποίηση της Ουκρανίας, παρέχουν υλική ή οικονομική στήριξη στους Ρώσους ιθύνοντες που είναι υπεύθυνοι για την αποσταθεροποίηση ή αντλούν όφελος από τους ιθύνοντες αυτούς. Επιπλέον, το συγκεκριμένο κριτήριο δεν απαιτεί να αποκομίζουν τα οικεία πρόσωπα ή οι οικείες οντότητες προσωπικό όφελος από την προσάρτηση της Κριμαίας και την αποσταθεροποίηση της Ουκρανίας.

Αναφορικά με το κριτήριο ζ', το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το γράμμα της διάταξης αναφέρεται, κατά τρόπο αρκούτως σαφή και ακριβή, σε εξέχοντες επιχειρηματίες δραστηριοποιούμενους σε τομείς που αποτελούν σημαντική πηγή εσόδων για την κυβέρνηση της Ρωσίας. Εξ αυτού συνάγεται ότι οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να θεωρηθούν εξέχοντα πρόσωπα λόγω

⁴⁸⁰ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/1530 του Συμβουλίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2022, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 239, σ. 149 έως 296).

⁴⁸¹ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2022/1529 του Συμβουλίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2022, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 239, σ. 1).

⁴⁸² Κανονισμός (ΕΕ) 2022/330 του Συμβουλίου της 25ης Φεβρουαρίου 2022 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 51, σ. 1). Σύμφωνα με το άρθρο 1 του κανονισμού:

«[...] 1. Στο παράρτημα I περιλαμβάνονται: [...]

δ) φυσικά ή νομικά πρόσωπα, οντότητες ή φορείς που παρέχουν υλική ή οικονομική στήριξη σε Ρώσους ιθύνοντες οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την προσάρτηση της Κριμαίας ή την αποσταθεροποίηση της Ουκρανίας ή έχουν οφέλη από αυτούς,

[...]

ζ) εξέχοντες επιχειρηματίες ή νομικά πρόσωπα, οντότητες ή φορείς που δραστηριοποιούνται σε οικονομικούς τομείς οι οποίοι παρέχουν σημαντική πηγή εσόδων στην κυβέρνηση της Ρωσικής Ομοσπονδίας, η οποία είναι υπεύθυνη για την προσάρτηση της Κριμαίας και την αποσταθεροποίηση της Ουκρανίας, και φυσικά ή νομικά πρόσωπα, οντότητες ή φορείς που συνδέονται με αυτά.»

της σημασίας τους στον τομέα δραστηριότητάς τους και λόγω της σημασίας του τομέα αυτού για τη ρωσική οικονομία. Υπάρχει, εξάλλου, λογική σχέση μεταξύ της στόχευσης των εξεχόντων προσώπων και του σκοπού των επίμαχων περιοριστικών μέτρων, ο οποίος είναι να αυξηθούν τόσο η πίεση προς τη Ρωσία όσο και το κόστος των ενεργειών της Ρωσίας που αποσκοπούν στην υπονόμηση της εδαφικής ακεραιότητας, της κυριαρχίας και της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας. Το Γενικό Δικαστήριο τονίζει επίσης ότι τα δύο ανωτέρω κριτήρια, όπως ερμηνεύονται υπό το πρίσμα του νομοθετικού και ιστορικού πλαισίου εντός του οποίου θεσπίστηκαν, δεν είναι προδήλως ακατάλληλα λαμβανομένου υπόψη του σκοπού τον οποίο υπηρετούν τα περιοριστικά μέτρα και της πρωταρχικής σημασίας της διατήρησης της ειρήνης. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αιτίαση περί παραβίασης της αρχής της ασφάλειας του δικαίου, όπως και εκείνη με την οποία αμφισβητείται ο αναγκαίος και πρόσφορος χαρακτήρας των προαναφερθέντων κριτηρίων και, κατά συνέπεια, απορρίπτει την ένσταση έλλειψης νομιμότητας.

Στη συνέχεια, όσον αφορά την αιτίαση του προσφεύγοντος περί πρόδηλου σφάλματος εκτίμησης, το οποίο έγκειται, πρώτον, στην προβαλλόμενη έλλειψη αποδεικτικής αξίας των αποδεικτικών στοιχείων που προσκομίστηκαν προς στήριξη του κριτηρίου ζ', το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η διαδικασία ενώπιον του ενωσιακού δικαστή διέπεται από την αρχή της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων. Αυτές πρέπει να κρίνονται ως προς την αξιοπιστία τους και να ελέγχεται η αληθοφάνεια των πληροφοριών, με βάση, μεταξύ άλλων, την προέλευση του εγγράφου, τις συνθήκες υπό τις οποίες συντάχθηκε και τον αποδέκτη του, καθώς κατά πόσον το έγγραφο, βάσει του περιεχομένου του, μπορεί να θεωρηθεί αξιόπιστο. Ελλείψει εξουσίας έρευνας σε τρίτες χώρες, η εκτίμηση των ενωσιακών αρχών μπορεί, εξάλλου, να βασίζεται σε πηγές πληροφοριών προσβάσιμες στο κοινό. Επ' αυτού, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι η σύγκρουση στην οποία εμπλέκονται η Ρωσία και η Ουκρανία μπορεί να καταστήσει ιδιαιτέρως δυσχερή την πρόσβαση στην πρωτογενή πηγή ορισμένων πληροφοριών καθώς και τη συλλογή μαρτυριών εκ μέρους προσώπων που δέχονται να ταυτοποιηθούν, υπενθυμίζοντας ότι οι επακόλουθες δυσκολίες στη διεξαγωγή ερευνών ενδέχεται να εμποδίζουν την εύρεση συγκεκριμένων αποδείξεων και αντικειμενικών πληροφοριακών στοιχείων. Υπό το πρίσμα των σκέψεων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, εν προκειμένω, δεν είναι δυνατόν να αποκλειστεί εκ προοιμίου η αποδεικτική αξία των στοιχείων του φακέλου των αποδεικτικών που προσκόμισε το Συμβούλιο.

Δεύτερον, ως προς το δεύτερο σκέλος του λόγου ακυρώσεως, το Δικαστήριο διευκρινίζει, αφενός, ότι ο λόγος αυτός πρέπει να θεωρηθεί ότι αφορά σφάλμα εκτίμησης των πραγματικών περιστατικών υπό το πρίσμα του κριτηρίου ζ' και όχι «προδήλως» εσφαλμένη εκτίμησή τους, δεδομένου ότι τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης οφείλουν να διασφαλίζουν, κατ' αρχήν πλήρη, έλεγχο της νομιμότητας του συνόλου των ενωσιακών πράξεων. Αφετέρου, επισημαίνει ότι ο δικαστικός έλεγχος⁴⁸³ πρέπει να είναι αποτελεσματικός και να εδράζεται, ειδικότερα, σε έλεγχο των πραγματικών περιστατικών που παρατίθενται στην αιτιολογική έκθεση στην οποία βασίζεται η επίδικη απόφαση. Εξάλλου, η βασιμότητα των λόγων στους οποίους στηρίχθηκε η λήψη μέτρου εις βάρος του ενδιαφερομένου πρέπει να κρίνεται με εξέταση των αποδεικτικών και πληροφοριακών στοιχείων εντός του πλαισίου όπου εντάσσονται. Το Συμβούλιο ανταποκρίνεται, επομένως, στο βάρος της απόδειξης το οποίο φέρει, εφόσον προβάλλει ενώπιον του ενωσιακού δικαστή μια δέσμη από αρκούντως συγκεκριμένες, ακριβείς και συγκλίνουσες ενδείξεις βάσει των οποίων μπορεί να στοιχειοθετηθεί η ύπαρξη επαρκούς συνδέσμου μεταξύ του ενδιαφερομένου και του καθεστώτος ή των καταστάσεων που πρέπει να αντιμετωπιστούν.

Όσον αφορά, κατά πρώτον, την αρχική καταχώριση του ονόματος τους προσφεύγοντος στους καταλόγους βάσει του κριτηρίου ζ', το Γενικό Δικαστήριο σημειώνει ότι το κριτήριο αυτό στηρίζεται

⁴⁸³ Άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

στην έννοια του «εξέχοντος επιχειρηματία», σε συνάρτηση με την άσκηση «δραστηριότητας σε οικονομικούς τομείς που παρέχουν σημαντική πηγή εσόδων στη [Ρωσική] Κυβέρνηση», χωρίς άλλη προϋπόθεση σχετική με την ύπαρξη άμεσου ή έμμεσου δεσμού με την εν λόγω κυβέρνηση. Ως προς το σημείο αυτό, υφίσταται λογική σύνδεση μεταξύ της στόχευσης της συγκεκριμένης κατηγορίας προσώπων και του σκοπού των επίμαχων περιοριστικών μέτρων, ο οποίος είναι να αυξηθούν η πίεση προς τη Ρωσία και το κόστος των ενεργειών της έναντι της Ουκρανίας. Το Γενικό Δικαστήριο τονίζει ότι αντίθετη ερμηνεία θα προσέκρουε τόσο στο γράμμα του κριτηρίου ζ' όσο και στον επιδιωκόμενο σκοπό. Λαμβανομένου υπόψη του γράμματος της διάταξης, τα πρόσωπα για τα οποία γίνεται λόγος πρέπει να θεωρηθούν ως εξέχοντα λόγω της σημασίας τους στον τομέα δραστηριότητάς τους και της σημασίας του τομέα αυτού για τη ρωσική οικονομία. Αναφορικά με τον σκοπό των επίμαχων περιοριστικών μέτρων, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο σκοπός αυτός δεν συνίσταται στην επιβολή κυρώσεων σε ορισμένα πρόσωπα ή οντότητες λόγω της σύνδεσής τους με την κατάσταση στην Ουκρανία ή των δεσμών τους με τη Ρωσική Κυβέρνηση, αλλά στην επιβολή οικονομικών κυρώσεων στη Ρωσία, προκειμένου να αυξηθούν η πίεση που της ασκείται και το κόστος των ενεργειών της έναντι της Ουκρανίας. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η εφαρμογή του κριτηρίου ζ' δεν σημαίνει ότι το Συμβούλιο οφείλει να αποδείξει την ύπαρξη στενών δεσμών ή σχέσης αλληλεξάρτησης με την Κυβέρνηση της Ρωσίας, ούτε εξαρτάται από τη δυνατότητα καταλογισμού στον προσφεύγοντα των αποφάσεων που αφορούν τη συνέχιση της σύγκρουσης στην Ουκρανία ή από την ύπαρξη άμεσου άμεσης ή έμμεσης συνάφειας με την αποσταθεροποίηση της χώρας αυτής.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το Συμβούλιο δεν υπέπεσε σε σφάλμα εκτίμησης θεωρώντας τον προσφεύγοντα ως εξέχοντα επιχειρηματία, και δη χαρακτηρίζοντάς τον ως «μεγαλομέτοχο του ομίλου Alfa Group» μολονότι είχε πωλήσει τις μετοχές του στην εταιρία αυτή. Πράγματι, λαμβανομένου υπόψη του κριτηρίου ζ', η έννοια του «εξέχοντος επιχειρηματία» αναφέρεται σε πραγματικά στοιχεία τόσο του παρελθόντος όσο και της διαχρονίας, οπότε οι λόγοι καταχώρισης του ονόματος προσφεύγοντος είναι πιθανόν να αναφέρονται σε πραγματική κατάσταση η οποία υφίστατο πριν από την έκδοση των αρχικών πράξεων και εν τω μεταξύ άλλαξε, χωρίς, ωστόσο, τούτο να σημαίνει κατ' ανάγκην ότι τα περιοριστικά μέτρα που ελήφθησαν εις βάρος του επί τη βάση αυτή είναι παρωχημένα.

Όσον αφορά, κατά δεύτερον, τη διατήρηση του ονόματος του προσφεύγοντος στους καταλόγους βάσει του ίδιου κριτηρίου, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το Συμβούλιο οφείλει, κατά την περιοδική επανεξέταση των περιοριστικών μέτρων, να προβαίνει σε επικαιροποιημένη εκτίμηση της κατάστασης και σε απολογισμό των συνεπειών που έχουν για τους ενδιαφερομένους τα ήδη ληφθέντα μέτρα, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού τους. Για να δικαιολογήσει τη διατήρηση του ονόματος στους καταλόγους, το Συμβούλιο μπορεί να στηριχθεί στα ίδια αποδεικτικά στοιχεία που δικαιολόγησαν την αρχική του καταχώριση, εφόσον οι λόγοι καταχώρισης παραμένουν αμετάβλητοι και η συγκυρία δεν έχει αλλάξει κατά τέτοιο τρόπο ώστε τα αποδεικτικά στοιχεία να κατέστησαν παρωχημένα. Στην προκειμένη περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η υποτιθέμενη μεταβίβαση, από τον προσφεύγοντα, των μεριδίων του στην ABH Holdings δεν αποδείχθηκε με αρκούντως πειστικά στοιχεία. Κατά συνέπεια, το Συμβούλιο ορθώς έκρινε ότι η ατομική κατάσταση του προσφεύγοντος δεν είχε πράγματι μεταβληθεί μετά από την αρχική καταχώριση του ονόματός του στους επίμαχους καταλόγους. Επομένως, το Συμβούλιο δεν υπέπεσε σε σφάλμα εκτίμησης διατηρώντας σε ισχύ τα επίμαχα περιοριστικά μέτρα.

Τέλος, όσον αφορά τις προβαλλόμενες από τον προσφεύγοντα παραβιάσεις της αρχής της αναλογικότητας, του δικαιώματος ιδιοκτησίας, της επιχειρηματικής ελευθερίας και του δικαιώματος άσκησης επαγγέλματος, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι δυσχέρειες οι οποίες προκαλούνται συναφώς στον προσφεύγοντα δεν είναι δυσανάλογες σε σχέση με τη σημασία του επιδιωκόμενου με τις προσβαλλόμενες πράξεις σκοπού.

Συνεπώς, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή στο σύνολό της.

VI. Γεωργία και αλιεία

Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2023, Βουλγαρία κατά Επιτροπής (T-235/21, EU:T:2023:105)

«ΕΓΤΕ και ΕΓΤΑΑ – Δαπάνες αποκλειόμενες από τη χρηματοδότηση – Δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν από τη Βουλγαρία – Μέτρα προώθησης – Έκθεση έρευνας της OLAF – Εκκαθάριση ως προς τη συμμόρφωση – Υποχρέωση αιτιολογήσεως»

Το 2017 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε διαδικασία εκκαθάρισης ως προς τη συμμόρφωση σχετικά με ορισμένες δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν από τη Δημοκρατία της Βουλγαρίας στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ) και του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). Η κοινοποίηση των διαπιστώσεων που διαβιβάστηκε σε αυτό το κράτος μέλος ανέφερε ότι, σύμφωνα με το άρθρο 52 του κανονισμού 1306/2013⁴⁸⁴ και υπό το πρίσμα των πληροφοριών που προέκυψαν από έρευνα της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF), η Επιτροπή εξέταζε τη δυνατότητα αποκλεισμού μέρους των δαπανών αυτών από την ενωσιακή χρηματοδότηση.

Μία πρώτη διμερής σύσκεψη μεταξύ της Επιτροπής και των βουλγαρικών αρχών έλαβε χώρα τον Ιούλιο του 2017. Η Επιτροπή διαβίβασε στη συνέχεια μία πρώτη τελική έκθεση της OLAF στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας και, κατόπιν τούτου, τον Μάιο του 2018, την κάλεσε σε δεύτερη διμερή σύσκεψη. Η πρόσκληση αυτή έκανε μνεία του άρθρου 54⁴⁸⁵ του κανονισμού 1306/2013 και εμπεριείχε σύσταση για ανάκτηση των ποσών τα οποία κατά την έκθεση αυτή είχαν καταβληθεί παρατύπως. Στις παρατηρήσεις της επί της πρόσκλησης, η Δημοκρατία της Βουλγαρίας ενημέρωσε ρητώς την Επιτροπή ότι δεν σκόπευε να προχωρήσει στην ανάκτηση στο άμεσο μέλλον, διότι δεν είχε εκδοθεί ακόμη απόφαση στο πλαίσιο της ποινικής προκαταρκτικής διαδικασίας που είχε κινηθεί σχετικά. Τον Σεπτέμβριο του 2018, η Επιτροπή διαβίβασε τη δεύτερη έκθεση της OLAF, η οποία αφορούσε παρατυπίες αναφορικά με τις επίμαχες δαπάνες.

Τον Αύγουστο του 2020, στην τελική της γνώμη, η Επιτροπή ανέφερε ότι ενέμενε στη θέση της περί επιβολής δημοσιονομικής διόρθωσης στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας βάσει του άρθρου 54, παράγραφος 5, στοιχεία α' και γ', του κανονισμού 1306/2013, λόγω του ότι ο οργανισμός πληρωμών επέδειξε αμέλεια, καθόσον δεν ζήτησε την ανάκτηση των επίδικων δαπανών από τους δικαιούχους τους εντός των προθεσμιών που προβλέπονται στις οικείες διατάξεις.

Τον Φεβρουάριο του 2021, με την εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2021/261⁴⁸⁶ (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), η Επιτροπή απέκλεισε από τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ποσό ύψους 7 656 848,97 ευρώ.

⁴⁸⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 1306/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, σχετικά με τη χρηματοδότηση, τη διαχείριση και την παρακολούθηση της κοινής γεωργικής πολιτικής και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΟΚ) αριθ. 352/78, (ΕΚ) αριθ. 165/94, (ΕΚ) αριθ. 2799/98, (ΕΚ) αριθ. 814/2000, (ΕΚ) αριθ. 1200/2005 και (ΕΚ) αριθ. 485/2008 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 549). Το άρθρο 52 προβλέπει τη διαδικασία για την εφαρμογή διορθώσεων στο πλαίσιο της εκκαθάρισης σε περίπτωση ελλείψεων στα συστήματα διαχείρισης και ελέγχου των κρατών μελών.

⁴⁸⁵ Η διάταξη αυτή αφορά τη διαδικασία ανάκτησης αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών.

⁴⁸⁶ Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2021/261 της Επιτροπής, της 17ης Φεβρουαρίου 2021, για τον αποκλεισμό από τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορισμένων δαπανών που πραγματοποιήθηκαν από τα κράτη μέλη στο πλαίσιο

Η Δημοκρατία της Βουλγαρίας ζήτησε την ακύρωση της ως άνω απόφασης ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Οι λόγοι που προβάλλει αφορούν, μεταξύ άλλων, την προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων της, τον εσφαλμένο καθορισμό του χρονικού σημείου έναρξης της προθεσμίας που προβλέπεται για την ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών καθώς και σφάλμα εκτιμήσεως όσον αφορά την υποχρέωση επιμέλειας του οργανισμού πληρωμών σχετικά με την εν λόγω ανάκτηση.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή ακυρώσεως και αποφαινεται, στο πλαίσιο αυτό, επί ενός καινοφανούς ζητήματος ερμηνείας του άρθρου 52 και του άρθρου 54, παράγραφος 5, στοιχεία α' και γ', του κανονισμού 1306/2013.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως που προβάλλει η Δημοκρατία της Βουλγαρίας, στο πλαίσιο του οποίου υποστηρίζει ότι δεν επωφελήθηκε, κατά τη διαδικασία εκκαθάρισης, από τις διαδικαστικές εγγυήσεις που προβλέπονται στο άρθρο 52 του κανονισμού 1306/2013 και στο άρθρο 34 του κανονισμού 908/2014⁴⁸⁷.

Βεβαίως, οι λόγοι της δημοσιονομικής διόρθωσης που εκτέθηκαν στην προσβαλλόμενη απόφαση αντιστοιχούν μόνο εν μέρει στους λόγους που διευκρινίστηκαν από την Επιτροπή στην κοινοποίηση των διαπιστώσεων βάσει των οποίων κινήθηκε η διαδικασία εκκαθάρισης. Ωστόσο, λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου της πρόσκλησης σε δεύτερη διμερή σύσκεψη, ιδίως δε του προσδιορισμού των παρατυπιών που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν δημοσιονομική διόρθωση και των διορθωτικών μέτρων που θα έπρεπε να ληφθούν, όπως η ανάκτηση των δαπανών, δύναται να θεωρηθεί ότι με την πρόσκληση αυτή αναπροσαρμόστηκε, κατ' ουσίαν, η κοινοποίηση των διαπιστώσεων.

Συνεπώς, η Δημοκρατία της Βουλγαρίας δεν δύναται να προβάλει ότι δεν ήταν σε θέση να αντιληφθεί ότι θα μπορούσε να της επιβληθεί δημοσιονομική διόρθωση εάν δεν κινούσε διαδικασία ανάκτησης των επίδικων δαπανών, σύμφωνα με το άρθρο 54 του κανονισμού 1306/2013. Επιπλέον, όλα τα ζητήματα σχετικά με την εφαρμογή της εν λόγω διάταξης είχαν συζητηθεί στη συνέχεια της διαδικασίας εκκαθάρισης.

του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ) και του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) (ΕΕ 2021, L 59, σ. 10).

⁴⁸⁷ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 908/2014 της Επιτροπής, της 6ης Αυγούστου 2014, για τη θέσπιση κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1306/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά τους οργανισμούς πληρωμών και άλλους οργανισμούς, τη δημοσιονομική διαχείριση, την εκκαθάριση λογαριασμών, τους κανόνες σχετικά με τους ελέγχους, τις εγγυήσεις και τη διαφάνεια (ΕΕ 2014, L 255, σ. 59). Το άρθρο 34 διασαφηνίζει τα διαφορετικά στάδια της διαδικασίας εκκαθάρισης ως προς τη συμμόρφωση.

Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το επιχείρημα που προβάλλει η Δημοκρατία της Βουλγαρίας ότι μόνο η κοινοποίηση της προσβαλλόμενης απόφασης, και όχι οι τελικές εκθέσεις της OLAF, θα μπορούσε να αποτελέσει το χρονικό σημείο παραλαβής «έκθεσης[ς] ελέγχου ή ανάλογο[υ] εγγράφο[υ]», και, ως εκ τούτου, το χρονικό σημείο έναρξης της προθεσμίας των 18 μηνών για την ανάκτηση των επίμαχων ποσών ⁴⁸⁸.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι, αν ο νομοθέτης είχε την πρόθεση να ορίσει ως σημείο έναρξης αυτής της προθεσμίας το χρονικό σημείο της επίσημης περάτωσης της διαδικασίας εκκαθάρισης, όπως προβλέπεται στο άρθρο 52 του κανονισμού 1306/2013, θα είχε αναφερθεί ρητώς στις εκτελεστικές πράξεις, όπως η προσβαλλόμενη απόφαση. Εξάλλου, δεν θα γινόταν αναφορά ούτε σε έκθεση ελέγχου ή ανάλογο έγγραφο, δεδομένου ότι η χρήση των δύο αυτών εννοιών αφήνει να εννοηθεί ότι μπορεί να πρόκειται για έγγραφα διαφορετικής φύσεως, ενώ η διαδικασία εκκαθάρισης ως προς τη συμμόρφωση δύναται να περατωθεί μόνο με αποφάσεις.

Επιπλέον, ο σκοπός μίας έκθεσης ελέγχου ή ανάλογου εγγράφου είναι να επισημανθεί η ύπαρξη παρατυπίας και όχι να καθοριστεί το ποσό των δαπανών που πρέπει να αποκλειστούν από τη χρηματοδότηση της Ένωσης. Συνεπώς, αντιθέτως προς τα προβαλλόμενα από τη Δημοκρατία της Βουλγαρίας, το γεγονός ότι οι τελικές εκθέσεις της OLAF δεν καθιστούσαν δυνατό τον οριστικό καθορισμό των ποσών που έπρεπε να αποκλειστούν από την ενωσιακή χρηματοδότηση και δεν μπορούσαν να οδηγήσουν αυτομάτως στην κίνηση διοικητικής ή δικαστικής διαδικασίας σε εθνικό επίπεδο ουδόλως προδικάζει τον χαρακτηρισμό τους ως εκθέσεων ελέγχου ή ανάλογων εγγράφων.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε σφάλμα εκτιμήσεως καθόσον έκρινε ότι ο οργανισμός πληρωμών της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας δεν ενήργησε με τη δέουσα επιμέλεια και επέδειξε αμέλεια, για τον λόγο ότι δεν ζήτησε την ανάκτηση των επίδικων δαπανών από τους δικαιούχους τους εντός των προθεσμιών που προβλέπονται στο άρθρο 54 του κανονισμού 1306/2013.

Σύμφωνα με τη νομολογία, αφενός, εναπόκειται στα κράτη μέλη να επιλέξουν τα κατάλληλα μέσα για να διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα των ελέγχων και την αμελλητί ανάκτηση των ενισχύσεων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως. Ωστόσο, η κίνηση ποινικής διαδικασίας δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε ότι οι αρμόδιες αρχές δύνανται να απόσχουν από τη λήψη κάθε μέτρου αποβλέποντος, αν όχι στην ανάκτηση, τουλάχιστον στην εξασφάλιση μιας απαιτήσεως που απορρέει από αχρεώστητη καταβολή. Αφετέρου, οι χρονοβόρες διοικητικές ή δικαστικές διαδικασίες που κίνησε ο οργανισμός πληρωμών δεν μπορούν να δικαιολογήσουν τη μη τήρηση της υποχρέωσης επιμέλειας, η οποία επιβάλλει στα κράτη μέλη να λάβουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλίσουν την αποτελεσματική προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και να προβούν στην ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών.

Κατά την ημερομηνία έκδοσης της προσβαλλόμενης απόφασης, η Δημοκρατία της Βουλγαρίας δεν είχε κινήσει καμία διαδικασία αστικής ή διοικητικής φύσεως προς τον σκοπό της ανάκτησης των επίδικων δαπανών. Επομένως, η μόνη διαδικασία που είχε κινηθεί κατά το χρονικό εκείνο σημείο ήταν ποινικής φύσεως και βρισκόταν στο στάδιο της προκαταρκτικής έρευνας. Η προθεσμία περάτωσης της δεν προσδιορίστηκε.

⁴⁸⁸ Δυνάμει του άρθρου 54, παράγραφος 1, του κανονισμού 1306/2013, «ια κάθε αχρεωστήτως καταβληθέν ποσό ή ως επακόλουθο παρατυπίας ή αμέλειας, τα κράτη μέλη ζητούν ανάκτηση από τον δικαιούχο εντός 18 μηνών αφότου εγκριθεί και, κατά περίπτωση, παραληφθεί από τον οργανισμό πληρωμών ή τον αρμόδιο για την ανάκτηση φορέα, έκθεση ελέγχου ή ανάλογο έγγραφο όπου διαπιστώνεται ότι έχει διαπραχθεί παρατυπία».

Εξάλλου, οι διαταγές του οργανισμού πληρωμών, οι οποίες κατά τη Δημοκρατία της Βουλγαρίας ακυρώθηκαν από τα εθνικά της δικαστήρια, αποσκοπούσαν στην αναστολή των πληρωμών που συνδέονταν με τα προγράμματα στο πλαίσιο των οποίων ανέκυψαν οι αναφερόμενες στις τελικές εκθέσεις της OLAF απάτες, και όχι στην ανάκτηση των επίδικων δαπανών. Ως εκ τούτου, η Δημοκρατία της Βουλγαρίας δεν μπορεί να δικαιολογήσει την απουσία μέτρων ανάκτησης προβάλλοντας ότι τα ληφθέντα από τον οργανισμό πληρωμών μέτρα ήταν πιθανόν να ακυρωθούν, με αποτέλεσμα να αποδειχθούν αναποτελεσματικά και δαπανηρά. Επιπλέον, ουδόλως μπορεί να συναχθεί ότι, αν είχαν ληφθεί μέτρα για την ανάκτηση των επίδικων δαπανών, θα είχαν αποτελέσει στο σύνολό τους αντικείμενο προσφυγής ακυρώσεως ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων ή ότι θα είχαν ακυρωθεί από τα δικαστήρια αυτά.

Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, δυνάμει του άρθρου 54, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 1306/2013, εάν η Δημοκρατία της Βουλγαρίας είχε λάβει διοικητικά μέτρα ανάκτησης και, ταυτόχρονα, τα βουλγαρικά εθνικά δικαστήρια είχαν διαπιστώσει ότι δεν είχε διαπραχθεί παρατυπία, τότε θα μπορούσε να δηλώσει στο οικείο Ταμείο ως δαπάνη τη δημοσιονομική επιβάρυνση στην οποία υποβλήθηκε εν προκειμένω.

Απόφαση της 12 Ιουλίου 2023, Cunsorzium di i Salamaghji Corsi – Consortium des Charcutiers Corses κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-34/22, EU:T:2023:386)

«Προστατευόμενη γεωγραφική ένδειξη – Προστατευόμενη ονομασία προελεύσεως – Αιτήσεις για τις προστατευόμενες γεωγραφικές ενδείξεις “Jambon sec de l’Île de Beauté”, “Lonzo de l’Île de Beauté” και “Coppa de l’Île de Beauté” – Προγενέστερες προστατευόμενες ονομασίες προελεύσεως “Jambon sec de Corse – Prisuttu”, “Lonzo de Corse – Lonzu” και “Coppa de Corse – Coppa di Corsica” – Επιλεξιμότητα των ονομασιών – Υπαιγιμός – Άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α’, και άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β’, του κανονισμού (ΕΕ) 1151/2012 – Έκταση του εκ μέρους της Επιτροπής ελέγχου των αιτήσεων καταχώρισεως – Άρθρο 50, παράγραφος 1, και άρθρο 52, παράγραφος 1, του κανονισμού 1151/2012 – Εσφαλμένη εκτίμηση»

Οι ονομασίες «Jambon sec de Corse»/«Jambon sec de Corse – Prisuttu», «Lonzo de Corse»/«Lonzo de Corse – Lonzu» και «Coppa de Corse»/«Coppa de Corse – Coppa di Corsica» καταχωρίστηκαν το 2014 ως προστατευόμενες ονομασίες προέλευσης (ΠΟΠ) ⁴⁸⁹.

Το 2015 η Cunsorzium di i Salamaghji Corsi – Consortium des Charcutiers Corses (στο εξής: Κοινοπραξία) ζήτησε από τις γαλλικές εθνικές αρχές, κατ’ εφαρμογήν του κανονισμού 1151/2012 ⁴⁹⁰, την καταχώριση των ονομασιών «Jambon sec de l’Île de Beauté», «Lonzo de l’Île de Beauté» και «Coppa de l’Île de Beauté», ως προστατευόμενων γεωγραφικών ενδείξεων (ΠΓΕ).

⁴⁸⁹ Με τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 581/2014 της Επιτροπής, της 28ης Μαΐου 2014, για την καταχώριση ονομασίας στο μητρώο των προστατευόμενων ονομασιών προέλευσης και των προστατευόμενων γεωγραφικών ενδείξεων [Jambon sec de Corse/Jambon sec de Corse – Prisuttu (ΠΟΠ)] (ΕΕ 2014, L 160, σ. 23), με τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 580/2014 της Επιτροπής, της 28ης Μαΐου 2014, για την καταχώριση ονομασίας στο μητρώο των προστατευόμενων ονομασιών προέλευσης και των προστατευόμενων γεωγραφικών ενδείξεων [Lonzo de Corse/Lonzo de Corse – Lonzu (ΠΟΠ)] (ΕΕ 2014, L 160, σ. 21) και με τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 582/2014 της Επιτροπής, της 28ης Μαΐου 2014, για την καταχώριση ονομασίας στο μητρώο των προστατευόμενων ονομασιών προέλευσης και των προστατευόμενων γεωγραφικών ενδείξεων [Coppa de Corse/Coppa de Corse – Coppa di Corsica (ΠΟΠ)] (ΕΕ 2014, L 160, σ. 25), αντιστοίχως.

⁴⁹⁰ Κανονισμός (ΕΕ) 1151/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Νοεμβρίου 2012, για τα συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων (ΕΕ 2012, L 343, σ. 1).

Το 2018 οι ανωτέρω αρχές εξέδωσαν αποφάσεις με τις οποίες εγκρίθηκαν οι αντίστοιχες προδιαγραφές προϊόντος, προκειμένου να διαβιβασθούν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς έγκριση.

Η ένωση η οποία κατέχει τις προδιαγραφές προϊόντος των ΠΟΠ «Jambon sec de Corse – Prisuttu», «Lonzo de Corse – Lonzu» και «Corpa de Corse – Corpa di Corsica» ζήτησε την ακύρωση των εν λόγω αποφάσεων ενώπιον του Conseil d'État (Συμβουλίου της Επικρατείας, Γαλλία). Υποστήριξε ότι ο όρος «Île de Beauté» συνιστούσε απομίμηση ή υπαινιγμό του όρου «Corse» και επομένως προκαλούσε σύγχυση με τις ονομασίες που είχαν ήδη καταχωρισθεί ως ΠΟΠ. Το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας) απέρριψε το αίτημα, με την αιτιολογία, μεταξύ άλλων, ότι η χρήση διαφορετικών όρων και η διαφορετική προστασία η οποία παρέχεται από ΠΟΠ, αφενός, και από ΠΓΕ, αφετέρου, μπορούν να αποκλείσουν τον εν λόγω κίνδυνο σύγχυσης.

Εντούτοις, με την εκτελεστική απόφαση 2021/1879⁴⁹¹, η Επιτροπή απέρριψε το αίτημα καταχώρισης των ονομασιών «Jambon sec de l'Île de Beauté», «Lonzo de l'Île de Beauté» και «Corpa de l'Île de Beauté» ως ΠΓΕ. Θεώρησε, μεταξύ άλλων, ότι είναι παγκοίμως γνωστό ότι η ονομασία «Île de Beauté» αποτελεί συνήθη περιφραση, διά της οποίας προσδιορίζεται μονοσήμαντα η Κορσική ενώπιον του Γάλλου καταναλωτή. Συνεπώς, οι προταθείσες ονομασίες συνιστούν παραβίαση της προστασίας η οποία παρέχεται στις οικείες ΠΟΠ από το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 1151/2012⁴⁹². Ως εκ τούτου, δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις επιλεξιμότητας προς καταχώριση, ήτοι τις επιταγές του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 1151/2012⁴⁹³.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή που άσκησαν η Κοινοπραξία και ορισμένα από τα μέλη της κατά της ανωτέρω απόφασης.

Μολονότι το Δικαστήριο, όπως και το Γενικό Δικαστήριο, είχαν ήδη την ευκαιρία να αποφανθούν επί της εκτάσεως του ελέγχου που ασκεί η Επιτροπή όσον αφορά τις αιτήσεις καταχώρισης, στην υπό κρίση υπόθεση το Γενικό Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί για πρώτη φορά επί της επιλεξιμότητας μιας ονομασίας προς καταχώριση, ιδίως στην περίπτωση που οι εθνικές αρχές και τα εθνικά δικαστήρια έχουν ήδη κρίνει ότι στον νου των καταναλωτών οι οποίοι έχουν τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικοί και συνετοί δεν θα ερχόταν, όταν βλέπουν τις ΠΓΕ για τις οποίες υποβλήθηκε αίτηση, κατευθείαν, ως εικόνα αναφοράς, τα προϊόντα που απολαμβάνουν των ήδη καταχωρισμένων ΠΟΠ. Επιπλέον, είναι επίσης η πρώτη φορά που το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί της δυνατότητας της Επιτροπής να αρνηθεί την καταχώριση ονομασίας βάσει συνδυασμένης ερμηνείας του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', και του άρθρου 13, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 1151/2012.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

⁴⁹¹ Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2021/1879 της Επιτροπής, της 26ης Οκτωβρίου 2021, σχετικά με την απόρριψη τριών αιτήσεων προστασίας ονομασίας ως γεωγραφικής ένδειξης σύμφωνα με το άρθρο 52 παράγραφος 1 του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1151/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου [«Jambon sec de l'Île de Beauté» (ΠΓΕ), «Lonzo de l'Île de Beauté» (ΠΓΕ), «Corpa de l'Île de Beauté» (ΠΓΕ)] (ΕΕ 2021, L 383, σ. 1).

⁴⁹² Το άρθρο 13 του κανονισμού 1151/2012, σχετικά με την «[π]ροστασία», προβλέπει στην παράγραφο 1, στοιχείο β', ότι «[ο]ι καταχωρισμένες ονομασίες προστατεύονται από: [...] β) κάθε κατάχρηση, απομίμηση ή [υπαινιγμό], έστω και αν αναφέρεται η πραγματική προέλευση των προϊόντων ή υπηρεσιών ή εάν η προστατευόμενη ονομασία μεταφράζεται ή συνοδεύεται από εκφράσεις όπως “στυλ”, “τύπος”, “μέθοδος”, “όπως παράγεται στ.”, “απομίμηση” ή άλλες ανάλογες, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων στις οποίες τα προϊόντα αυτά χρησιμοποιούνται ως συστατικό [...]».

⁴⁹³ Κατά το άρθρο 7 παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 1151/2012, το οποίο φέρει τον τίτλο «Προδιαγραφές προϊόντος»: «1. Η προστατευόμενη ονομασία προέλευσης ή προστατευόμενη γεωγραφική ένδειξη είναι σύμφωνη με προδιαγραφές οι οποίες περιλαμβάνουν τουλάχιστον: α) την ονομασία που πρέπει να προστατεύεται ως ονομασία προέλευσης ή γεωγραφική ένδειξη, όπως χρησιμοποιείται, είτε στο εμπόριο είτε στην καθομιλουμένη γλώσσα [...]».

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως σύμφωνα με τον οποίο η Επιτροπή υπερέβη τις αρμοδιότητές της και παραβίασε το δεδικασμένο.

Όσον αφορά την αρμοδιότητα της Επιτροπής, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, πρώτον, ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 1151/2012, σε συνδυασμό με το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β', του ίδιου κανονισμού, μπορεί να αποτελέσει έγκυρη νομική βάση για την άρνηση καταχώρισης μιας ονομασίας. Βεβαίως, το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', αφορά ειδικώς τις «προδιαγραφές του προϊόντος» της ονομασίας για την οποία έχει υποβληθεί αίτηση προστασίας. Ωστόσο, το ζήτημα του υπαινιγμού που αναφέρεται στο άρθρο 13 άπτεται της επιλεξιμότητας προς καταχώριση δυνάμει της ανωτέρω διάταξης. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή πρέπει να εκτιμήσει, σύμφωνα με το άρθρο 50, παράγραφος 1, του κανονισμού 1151/2012, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη του 58, κατόπιν ενδελεχούς εξετάσεως, κατά πόσον οι προδιαγραφές προϊόντος που συνοδεύουν την αίτηση καταχώρισης περιέχουν τα στοιχεία που απαιτεί ο κανονισμός 1151/2012 και κατά πόσον τα στοιχεία αυτά δεν ενέχουν πρόδηλα σφάλματα.

Οι εν λόγω προδιαγραφές προϊόντος, των οποίων η κατάρτιση αποτελεί αναγκαίο στάδιο της διαδικασίας καταχώρισης, πρέπει, μεταξύ άλλων, να περιλαμβάνουν την ονομασία της οποίας ζητείται η προστασία, όπως «χρησιμοποιείται είτε στο εμπόριο είτε στην καθομιλουμένη γλώσσα». Επομένως, η Επιτροπή πρέπει να εξακριβώσει ότι η χρήση αυτή δεν παραβιάζει την προστασία από τον υπαινιγμό η οποία προβλέπεται στο άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 1151/2012. Πράγματι, το να γίνει δεκτή η καταχώριση ΠΓΕ, μολονότι αυτή θα συνιστούσε υπαινιγμό ήδη καταχωρισμένης ΠΟΠ, θα καθιστούσε άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας την προστασία που προβλέπει το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β', διότι, άπαξ και η ονομασία αυτή θα καταχωριζόταν ως ΠΓΕ, η ονομασία η οποία είχε προηγουμένως καταχωρισθεί ως ΠΟΠ δεν θα μπορούσε πλέον να τύχει, έναντι αυτής, της προστασίας που προβλέπει η ανωτέρω διάταξη.

Επομένως, η Επιτροπή δεν υποχρεούται να δεχθεί την καταχώριση μιας ονομασίας αν θεωρεί παράνομη τη χρησιμοποίησή της στο εμπόριο.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει την έκταση της εξέτασης στην οποία προβαίνει η Επιτροπή σχετικά με το κατά πόσον η ονομασία πληροί τις προϋποθέσεις του κανονισμού 1151/2012.

Συναφώς, η Επιτροπή πρέπει να εξετάζει ενδελεχώς ⁴⁹⁴, με τον ενδεδειγμένο τρόπο, τις αιτήσεις ώστε να εξασφαλίζει ότι δεν ενέχουν πρόδηλα σφάλματα και ότι έχουν ληφθεί υπόψη η νομοθεσία της Ένωσης και τα συμφέροντα των ενδιαφερομένων οι οποίοι ευρίσκονται εκτός του κράτους μέλους στο οποίο υποβάλλεται η αίτηση.

Τρίτον, η Επιτροπή διαθέτει διαφορετικό περιθώριο εκτιμήσεως αναλόγως του αν πρόκειται για το πρώτο στάδιο της διαδικασίας καταχώρισης ονομασίας, ήτοι για το στάδιο κατά το οποίο συγκεντρώνονται τα έγγραφα τα οποία σχηματίζουν τον φάκελο της αιτήσεως καταχώρισης που οι εθνικές αρχές θα διαβιβάσουν ενδεχομένως στην Επιτροπή, ή για το δεύτερο στάδιο της διαδικασίας αυτής, ήτοι για τη δική της εξέταση των αιτήσεων καταχώρισης.

Μολονότι από τη νομολογία ⁴⁹⁵ προκύπτει ότι, όσον αφορά το πρώτο από τα δύο αυτά στάδια, η Επιτροπή διαθέτει μόνον «περιορισμένο, αν όχι ανύπαρκτο» περιθώριο εκτιμήσεως, εντούτοις

⁴⁹⁴ Κατά την αιτιολογική σκέψη 58 και το άρθρο 50, παράγραφος 1, του κανονισμού 1151/2012.

⁴⁹⁵ Αποφάσεις της 29ης Ιανουαρίου 2020, **GAEC Jeanningros** (C-785/18, [EU:C:2020:46](#)), και της 23ης Απριλίου 2018, **CRM κατά Επιτροπής** (T-43/15, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2018:208](#)).

διαθέτει αυτοτελές περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά την απόφαση περί καταχώρισης μιας ονομασίας ως ΠΟΠ ή ως ΠΓΕ υπό το πρίσμα των προϋποθέσεων επιλεξιμότητας προς καταχώριση που προβλέπονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 1151/2012, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο του 13, παράγραφος 1, στοιχείο β'.

Όσον αφορά την προβαλλόμενη παραβίαση του δεδικασμένου, το Γενικό Δικαστήριο προσθέτει ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση απόφασης εθνικού δικαστηρίου η οποία έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου και με την οποία διαπιστώνεται ότι δεν υπήρχε, για τους καταναλωτές που έχουν τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικοί και συνετοί, κίνδυνος υπαινιγμού μεταξύ των καταχωρισμένων ΠΟΠ και των ΠΓΕ για τις οποίες υποβλήθηκε αίτηση, προκειμένου να τεθεί υπό αμφισβήτηση η αυτοτελής εκτίμηση της Επιτροπής σχετικά με τις εν λόγω προϋποθέσεις επιλεξιμότητας.

VII. Δημόσια υγεία

Διάταξη της 4ης Φεβρουαρίου 2022, Ascenza Agro και Industrias Afrasa κατά Επιτροπής (T-77/20, EU:T:2022:70)

«Φυτοπροστατευτικά προϊόντα – Κανονισμός (ΕΚ) 1107/2009 – Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2020/17 – Μη ανανέωση της έγκρισης της δραστικής ουσίας chlorpyrifos-methyl – Προσφυγή ακυρώσεως – Ενεργητική νομιμοποίηση – Παραδεκτό – Υποχρέωση εξέτασης του συνόλου των προϋποθέσεων και των κριτηρίων που προβλέπει ο κανονισμός 1107/2009 – Έλλειψη πορίσματος της EFSA – Υποχρέωση διαφάνειας – Δικαίωμα ακρόασης – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Αποκλίνουσες εκτιμήσεις του κινδύνου από το κράτος μέλος-εισηγητή και από την EFSA – Υποχρέωση συνεκτίμησης όλων των κρίσιμων στοιχείων της εξεταζόμενης περίπτωσης – Ενδιάμεση έκθεση μιας εν εξελίξει μελέτης – Αρχή της προφύλαξης – Βάρος και αντικείμενο της απόδειξης – Πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως – Δυνατότητα εφαρμογής της μεθόδου της συγκριτικής προσέγγισης καθώς και της προσέγγισης βάσει του βάρους των αποδεικτικών στοιχείων – Δυνατότητα επίκλησης των κατευθυντήριων γραμμών του ECHA και της EFSA»

Η ουσία chlorpyrifos-methyl (στο εξής: ουσία CHP-methyl) είναι δραστική ουσία που χρησιμοποιείται σε φυτοπροστατευτικά προϊόντα για την καταπολέμηση επιβλαβών οργανισμών και για χρήση στα αποθηκευμένα σιτηρά καθώς και στις κενές αποθήκες. Η ουσία CHP-methyl ανήκει στην ομάδα των οργανοφωσφορικών, στην οποία ανήκει και μια άλλη δραστική ουσία, με την ονομασία chlorpyrifos.

Η οδηγία 91/414, σχετικά με τη διάθεση στην αγορά φυτοπροστατευτικών προϊόντων⁴⁹⁶, θέσπισε το νομικό καθεστώς που διέπει την έγκριση διάθεσης φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην αγορά εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ουσίες CHP-methyl και chlorpyrifos καταχωρίστηκαν στο παράρτημα I της εν λόγω οδηγίας με την οδηγία 2005/72⁴⁹⁷. Η έγκριση της ουσίας CHP-methyl από την Επιτροπή παρατάθηκε τρεις φορές και τελικά έληξε στις 31 Ιανουαρίου 2020.

Η Ascenza Agro, SA⁴⁹⁸ και η Dow AgroSciences Ltd, δύο επιχειρήσεις παραγωγής CHP-methyl (στο εξής: αιτούντες), υπέβαλαν χωριστές αιτήσεις για την ανανέωση⁴⁹⁹ της έγκρισης της ουσίας

⁴⁹⁶ Οδηγία 91/414/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 1991, σχετικά με τη διάθεση στην αγορά φυτοπροστατευτικών προϊόντων (ΕΕ 1991, L 230, σ. 1).

⁴⁹⁷ Οδηγία 2005/72/ΕΚ της Επιτροπής, της 21ης Οκτωβρίου 2005, για την τροποποίηση της οδηγίας 91/414/ΕΟΚ του Συμβουλίου με σκοπό την καταχώριση των ουσιών chlorpyrifos, chlorpyrifos-methyl, mancozeb, maneb και metiram ως δραστικών ουσιών (ΕΕ 2005, L 279, σ. 63). Η οδηγία 91/414 αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΚ) 1107/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Οκτωβρίου 2009, σχετικά με τη διάθεση φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην αγορά και την κατάργηση των οδηγιών 79/117/ΕΟΚ και 91/414/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2009, L 309, σ. 1), δυνάμει του οποίου οι δραστικές ουσίες που παρατίθενται στο παράρτημα I της οδηγίας 91/414 λογίζονταν εγκεκριμένες. Οι ουσίες αυτές απαριθμούνται πλέον στο μέρος Α του παραρτήματος του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 540/2011 της Επιτροπής, της 25ης Μαΐου 2011, σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1107/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά τον κατάλογο των εγκεκριμένων δραστικών ουσιών (ΕΕ 2011, L 153, σ. 1).

⁴⁹⁸ Υπό την τότε επωνυμία Sapec Agro SA.

⁴⁹⁹ Η έγκριση μιας δραστικής ουσίας ανανεώνεται, κατόπιν αίτησης, εφόσον αποδεικνύεται ότι πληρούνται τα κριτήρια έγκρισης του άρθρου 4 και του παραρτήματος II του κανονισμού 1107/2009, τα οποία αφορούν, μεταξύ άλλων, την αναμενόμενη επίδραση των εν λόγω δραστικών ουσιών στην ανθρώπινη υγεία. Η εφαρμογή της διαδικασίας ανανέωσης της έγκρισης δραστικών ουσιών διέπεται από τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 844/2012 της Επιτροπής, της 18ης Σεπτεμβρίου 2012, για τον καθορισμό των διατάξεων που απαιτούνται για την εφαρμογή της διαδικασίας ανανέωσης της έγκρισης δραστικών ουσιών, που προβλέπεται στον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1107/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη διάθεση φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην αγορά (ΕΕ 2012, L 252, σ. 26).

CHP-methyl. Στο σχέδιο έκθεσης αξιολόγησης σχετικά με την εν λόγω ανανέωση, το Βασίλειο της Ισπανίας, ως κράτος μέλος-εισηγητής, δεν διαπίστωσε την ύπαρξη επιβλαβούς επίδρασης της ουσίας CHP-methyl στην ανθρώπινη υγεία και, ως εκ τούτου, πρότεινε την ανανέωση της έγκρισης της εν λόγω δραστικής ουσίας.

Η Ευρωπαϊκή Αρχή για την Ασφάλεια των Τροφίμων (EFSA) διοργάνωσε μια πρώτη διαβούλευση με εμπειρογνώμονες με σκοπό την εκτίμηση των κινδύνων της ουσίας CHP-methyl για την ανθρώπινη υγεία. Η EFSA παρέθεσε τις εκτιμήσεις αυτές σε δήλωση της 31ης Ιουλίου 2019, με την οποία διευκρίνισε ότι η προσέγγιση των εμπειρογνομόνων στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στις δομικές ομοιότητες μεταξύ των ουσιών CHP-methyl και chlorpyrifos.

Επιπλέον, οι εμπειρογνώμονες επισήμαναν ότι δεν υπήρχε δημοσίως διαθέσιμη βιβλιογραφία σχετικά με το γονιδιοτοξικό δυναμικό της ουσίας CHP-methyl, ενώ υπήρχαν πολλές δημοσιεύσεις για την ουσία chlorpyrifos, για την οποία είχαν εκφραστεί ανησυχίες. Ως εκ τούτου, οι εμπειρογνώμονες συμφώνησαν ότι οι αβεβαιότητες αυτές έπρεπε να ληφθούν υπόψη κατά την εκτίμηση της επικινδυνότητας της ουσίας CHP-methyl και ότι, επομένως, δεν μπορούσε να αποκλειστεί η ύπαρξη δυνητικού κινδύνου βλαβών στο DNA. Επομένως, δεν μπορούσε να καθοριστεί καμία τιμή αναφοράς ούτε για τη γονιδιοτοξικότητα ούτε για την αναπτυξιακή νευροτοξικότητα, γεγονός που καθιστούσε ανέφικτη την εκτίμηση του κινδύνου για τους καταναλωτές, τους χειριστές, τους εργαζομένους, τους παρευρισκομένους και τους κατοίκους.

Κατόπιν δεύτερης διαβούλευσης με εμπειρογνώμονες, η EFSA ενέκρινε, στις 8 Νοεμβρίου 2019, επικαιροποιημένο κείμενο της δήλωσης της 31ης Ιουλίου 2019, με το οποίο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα κριτήρια σχετικά με την ανθρώπινη υγεία που προβλέπονται στο άρθρο 4 του κανονισμού 1107/2009 δεν πληρούνταν για την ανανέωση της έγκρισης της ουσίας CHP-methyl. Επί της βάσης αυτής, η Επιτροπή εξέδωσε, στις 10 Ιανουαρίου 2020, τον εκτελεστικό κανονισμό 2020/17, για τη μη ανανέωση της έγκρισης της δραστικής ουσίας CHP-methyl σύμφωνα με τον κανονισμό 1107/2009⁵⁰⁰ (στο εξής: προσβαλλόμενος κανονισμός).

Με τον προσβαλλόμενο κανονισμό, η Επιτροπή στήριξε την άρνηση ανανέωσης της έγκρισης της ουσίας CHP-methyl σε τρεις λόγους. Πρώτον, στο γεγονός ότι «η πιθανή γονιδιοτοξική ικανότητα της ουσίας [CHP]-methyl δεν μπορεί να αποκλειστεί», δεύτερον, στην ύπαρξη «ανησυχ[ιών] σχετικά με την αναπτυξιακή νευροτοξικότη[ά της]» και, τρίτον, στο γεγονός ότι «μπορεί να είναι σκόπιμη η ταξινόμηση της ουσίας [CHP]-methyl ως τοξικής για την αναπαραγωγή, κατηγορίας 1B».

Με την προσφυγή τους, οι προσφεύγουσες Ascenza Agro και Industrias Afrasa, SA, ζητούν την ακύρωση του προσβαλλόμενου κανονισμού.

Το Γενικό Δικαστήριο, αποφαινόμενο σε πενταμελή σύνθεση, απορρίπτει την εν λόγω προσφυγή και αποφαινεται, στο πλαίσιο αυτό, επί ορισμένων καινοφανών ζητημάτων σχετικά με τον κανονισμό 1107/2009 και τον εκτελεστικό κανονισμό 844/2012. Ειδικότερα, από διαδικαστικής απόψεως, αποσαφηνίζει την έννοια του «πορίσματος» κατά το άρθρο 13 του εκτελεστικού κανονισμού 844/2012 και διευκρινίζει την επιρροή που ασκεί στη νομιμότητα του προσβαλλόμενου κανονισμού η αιτιολογία της ψήφου κράτους μέλους, δοθείσας στο πλαίσιο ψηφοφορίας για τη

⁵⁰⁰ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2020/17 της Επιτροπής, για τη μη ανανέωση της έγκρισης της δραστικής ουσίας [CHP-methyl], σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1107/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη διάθεση φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην αγορά, και για την τροποποίηση του παραρτήματος του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 540/2011 της Επιτροπής (ΕΕ 2020, L 7, σ. 11). Στις 10 Ιανουαρίου 2020 η Επιτροπή εξέδωσε επίσης τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 2020/18, για τη μη ανανέωση της έγκρισης της δραστικής ουσίας chlorpyrifos, σύμφωνα με τον κανονισμό 1107/2009, και για την τροποποίηση του παραρτήματος του εκτελεστικού κανονισμού 540/2011 (ΕΕ 2020, L 7, σ. 14).

γνώμη της μόνιμης επιτροπής φυτών, ζώων, τροφίμων και ζωοτροφών (στο εξής: μόνιμη επιτροπή) προτού η Επιτροπή αποφανθεί επί της ανανέωσης δραστικής ουσίας. Επιπλέον, επί της ουσίας, το Γενικό Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις σχετικά με την εφαρμογή της υποχρέωσης διαφάνειας και της αρχής της προφύλαξης στον τομέα των φυτοπροστατευτικών προϊόντων. Εκτός αυτού, αποφαίνεται επί του περιεχομένου των μεθόδων αξιολόγησης που συνίστανται στη μέθοδο της «συγκριτικής προσέγγισης» και στην προσέγγιση βάσει του «βάρους των αποδεικτικών στοιχείων», στο πλαίσιο της εφαρμογής του κανονισμού 1107/2009.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- **Ύπαρξη «πορίσματος»**

Όσον αφορά την αιτίαση των προσφευγουσών που αντλείται από την έλλειψη πορίσματος της EFSA, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι στον εκτελεστικό κανονισμό 844/2012⁵⁰¹ και στον κανονισμό 1107/2009⁵⁰² δεν περιλαμβάνεται ορισμός της έννοιας του «πορίσματος». Εντούτοις, από τα νομοθετήματα αυτά προκύπτει, αφενός, ότι, από τυπικής απόψεως, το πόρισμα πρέπει να εκδίδεται από την EFSA και να διαβιβάζεται στον αιτούντα, στα κράτη μέλη και στην Επιτροπή.

Αφετέρου, όσον αφορά το περιεχόμενο του πορίσματος, η EFSA οφείλει, μεταξύ άλλων, να διευκρινίζει «αν η δραστική ουσία μπορεί να αναμένεται ότι πληροί τα κριτήρια έγκρισης του άρθρου 4» του κανονισμού 1107/2009. Επομένως, το καθοριστικό στοιχείο που διακρίνει την ύπαρξη πορίσματος είναι η έκφραση γνώμης της EFSA όσον αφορά το αν ορισμένη δραστική ουσία μπορεί να πληροί τις απαιτήσεις και τα κριτήρια που θέτει ο κανονισμός αυτός.

Εν προκειμένω, δεδομένου ότι η EFSA εκτίμησε, με τις δύο δηλώσεις της 31ης Ιουλίου και της 8ης Νοεμβρίου 2019, ότι η ουσία CHP-methyl δεν πληρούσε τις εν λόγω προϋποθέσεις όσον αφορά την ανθρώπινη υγεία, η αρχή αυτή όντως εξέδωσε πόρισμα κατά την έννοια του άρθρου 13 του εκτελεστικού κανονισμού 844/2012. Η διαπίστωση αυτή δεν μπορεί να αναιρεθεί από τον χαρακτηρισμό και μόνον των επίμαχων εγγράφων, τα οποία φέρουν τον τίτλο «δηλώσεις», δεδομένου ότι η διαπίστωση της ύπαρξης πορίσματος εξαρτάται πρωτίστως από το περιεχόμενο των εγγράφων αυτών.

- **Υποχρέωση διαφάνειας**

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι απόκειται στον θιγόμενο διάδικο ο οποίος προβάλλει παράβαση της υποχρέωσης διαφάνειας προς στήριξη αιτήματος για την ακύρωση πράξης γενικής ισχύος της Ένωσης να επικαλεστεί ρητή διάταξη η οποία να του παρέχει διαδικαστικό δικαίωμα και να εντάσσεται στο νομικό πλαίσιο που διέπει την έκδοση της εν λόγω πράξης.

Το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά, πρώτον, ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός συνιστά πράξη γενικής ισχύος, χωρίς το γεγονός ότι η πράξη αυτή αφορά ατομικά την Ascenza Agro να μπορεί να κλονίσει τον χαρακτηρισμό αυτόν. Πράγματι, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ, αφενός, του ζητήματος της γενικής ή της ατομικής ισχύος μιας πράξης, το οποίο εξαρτάται από την πράξη αυτή καθεαυτήν, και, αφετέρου, του ζητήματος κατά πόσον η εν λόγω πράξη αφορά ατομικά έναν συνήθη προσφεύγοντα, το οποίο εξαρτάται από την κατάσταση του τελευταίου σε σχέση με την πράξη αυτή. Επομένως, μολονότι, υπό το πρίσμα των κριτηρίων του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, ορισμένες πράξεις έχουν, ως εκ της φύσεως και του περιεχομένου τους, κανονιστικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι

⁵⁰¹ Βλ. άρθρο 13, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του εκτελεστικού κανονισμού 844/2012.

⁵⁰² Βλ. άρθρο 12, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 1107/2009.

εφαρμόζονται επί του συνόλου των ενδιαφερομένων επιχειρηματιών, μπορούν, χωρίς να απολέσουν τον κανονιστικό τους χαρακτήρα, να αφορούν, υπό ορισμένες περιστάσεις, ατομικά ορισμένους επιχειρηματίες οι οποίοι, εφόσον θίγονται επίσης άμεσα από τις πράξεις αυτές, νομιμοποιούνται να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως κατά των πράξεων αυτών.

Δεύτερον, η τήρηση της υποχρέωσης διαφάνειας διασφαλίζεται, στον τομέα των φυτοπροστατευτικών προϊόντων, από ειδικές διατάξεις προβλεπόμενες από το νομικό πλαίσιο που διέπει την έκδοση του προσβαλλόμενου κανονισμού, ήτοι από τον κανονισμό 1107/2009, ο οποίος αφορά τις γενικές διατάξεις σχετικά, μεταξύ άλλων, με τη διαδικασία ανανέωσης της έγκρισης δραστικής ουσίας, και από τον εκτελεστικό κανονισμό 844/2012, ο οποίος προβλέπει τις ειδικές διατάξεις για την εφαρμογή της διαδικασίας ανανέωσης της έγκρισης μιας τέτοιας ουσίας.

Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι προσφεύγουσες δεν επικαλέστηκαν, εν προκειμένω, καμία ειδική διάταξη η οποία να παρέχει στην Ascenza Agro διαδικαστικό δικαίωμα και να εντάσσεται στο νομικό πλαίσιο που διέπει την έκδοση του προσβαλλόμενου κανονισμού.

- **Διαδικασία έκδοσης της γνώμης της μόνιμης επιτροπής**

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι η θετική γνώμη της μόνιμης επιτροπής επί του σχεδίου του προσβαλλόμενου κανονισμού εξασφαλίστηκε με την επίσης θετική ψήφο του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας. Παρά τα προεκτεθέντα, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι προσφεύγουσες βάλλουν, στην πραγματικότητα, κατά της αιτιολογίας του προσβαλλόμενου κανονισμού και όχι κατά της διαδικασίας έκδοσής του.

Πλην όμως, από την αιτιολογία του προσβαλλόμενου κανονισμού προκύπτει ότι η έκδοσή του δεν στηρίχθηκε στα στοιχεία που έλαβε υπόψη το Ηνωμένο Βασίλειο για τη διαμόρφωση του περιεχομένου της ψήφου του, με αποτέλεσμα η σχετική αιτίαση των προσφευγουσών να είναι αλυσιτελής.

- **Αρχή της προφύλαξης**

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, βάσει της αρχής της προφύλαξης, όταν υπάρχει αβεβαιότητα ως προς την ύπαρξη ή την έκταση κινδύνων για την ανθρώπινη υγεία, μπορούν να λαμβάνονται μέτρα προστασίας πριν ακόμη αποδειχθούν πλήρως το υποστατό και η σοβαρότητα των εν λόγω κινδύνων. Η ορθή εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, πλήρη εκτίμηση του κινδύνου για την υγεία βάσει των πλέον αξιόπιστων διαθέσιμων επιστημονικών δεδομένων και των πλέον πρόσφατων αποτελεσμάτων της διεθνούς έρευνας. Όταν καθίσταται ανέφικτο να προσδιοριστεί με βεβαιότητα η ύπαρξη ή η έκταση του προβαλλόμενου κινδύνου λόγω της ανεπαρκούς, ατελούς ή ανακριβούς φύσεως των αποτελεσμάτων των μελετών, η πιθανότητα όμως πραγματικής βλάβης στην ανθρώπινη υγεία εξακολουθεί να υπάρχει σε περίπτωση που ο κίνδυνος αυτός επέλθει, η αρχή της προφύλαξης δικαιολογεί τη λήψη περιοριστικών μέτρων.

Εν προκειμένω, οι εμπειρογνώμονες και η EFSA προέβησαν σε εκτίμηση του κινδύνου για την υγεία από την προτεινόμενη χρήση της ουσίας CHP-methyl, εκτίμηση από την οποία προέκυψαν αβεβαιότητες. Μια τέτοια προσέγγιση συνάδει επομένως με την αρχή της προφύλαξης, η οποία συνεπάγεται ότι οι αρχές που είναι επιφορτισμένες με την εκτίμηση των κινδύνων, όπως η EFSA, πρέπει να κοινοποιούν στην Επιτροπή όχι μόνον τα βέβαια συμπεράσματα στα οποία καταλήγουν, αλλά και τις αβεβαιότητες που εξακολουθούν να υφίστανται, προκειμένου αυτή να λάβει, κατά περίπτωση, περιοριστικά μέτρα.

- **Μέθοδοι εκτίμησης της επικινδυνότητας τις οποίες χρησιμοποίησαν η EFSA και η Επιτροπή**

Το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει, σε πρώτο στάδιο, ότι η EFSA μπορούσε νομίμως να χρησιμοποιήσει τη μέθοδο της συγκριτικής προσέγγισης καθώς και την προσέγγιση βάσει του βάρους των αποδεικτικών στοιχείων για την αξιολόγηση δραστικής ουσίας.

Πράγματι, όσον αφορά, κατ' αρχάς, το περιεχόμενο των δύο αυτών μεθόδων, η μέθοδος της συγκριτικής προσέγγισης⁵⁰³ παρέχει τη δυνατότητα να προβλεφθούν οι ιδιότητες ορισμένων ουσιών βάσει των δεδομένων που υφίστανται σχετικά με άλλες ουσίες αναφοράς οι οποίες έχουν δομική ομοιότητα με τις πρώτες. Όσον αφορά την προσέγγιση βάσει του βάρους των αποδεικτικών στοιχείων, αυτή παρέχει τη δυνατότητα να προβλεφθούν οι ιδιότητες ορισμένων ουσιών βάσει δεδομένων που προέρχονται από διάφορες ανεξάρτητες πηγές πληροφοριών⁵⁰⁴.

Όσον αφορά, εν συνεχεία, τον σκοπό των εν λόγω μεθόδων, ο κανονισμός REACH προβλέπει⁵⁰⁵ ότι, ως προς την τοξικότητα για τον άνθρωπο, οι πληροφορίες για τις εγγενείς ιδιότητες των ουσιών αντλούνται, όταν είναι δυνατόν, με άλλα μέσα εκτός των δοκιμών σε σπονδυλωτά. Συγκεκριμένα, η χρήση μελετών και δοκιμών μπορεί να αποφευχθεί με τη χρήση διαφόρων μεθόδων⁵⁰⁶, στις οποίες συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, η μέθοδος της συγκριτικής προσέγγισης και η προσέγγιση βάσει του βάρους των αποδεικτικών στοιχείων. Επομένως, η μέθοδος της συγκριτικής προσέγγισης καθιστά δυνατό να αποφεύγεται η διενέργεια δοκιμών σε κάθε ουσία για κάθε παράμετρο και μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε περίπτωση έλλειψης δεδομένων σχετικά με τις ουσίες που υπόκεινται σε εκτίμηση των κινδύνων. Όσον αφορά την προσέγγιση βάσει του βάρους των αποδεικτικών στοιχείων, όταν αυτή καθιστά δυνατή τη συλλογή επαρκών αποδεικτικών στοιχείων για την επιβεβαίωση της ύπαρξης ή απουσίας συγκεκριμένης επικίνδυνης ιδιότητας, έχει ως αποτέλεσμα ότι μπορούν να παραλειφθούν οι περαιτέρω δοκιμές σε ζώα. Το Γενικό Δικαστήριο συνάγει εξ αυτών ότι οι δύο μέθοδοι αποσκοπούν, ειδικότερα, στον περιορισμό της διενέργειας δοκιμών σε σπονδυλωτά ζώα και ότι, επομένως, αμφότερες καθιστούν δυνατό να αποφεύγεται η διενέργεια δοκιμών σε κάθε ουσία για κάθε παράμετρο.

Όσον αφορά, εξάλλου, τη νομιμότητα της χρήσης των δύο μεθόδων από την EFSA, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι διατάξεις του κανονισμού 1107/2009⁵⁰⁷ και του εκτελεστικού κανονισμού 844/2012 καταλείπουν στην EFSA ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως κατά την επιλογή της διαδικασίας αξιολόγησης που εφαρμόζει, υπό την επιφύλαξη του επιστημονικού χαρακτήρα της αξιολόγησής της. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι αναγνωρίζεται επίσης ευρεία εξουσία εκτιμήσεως στην Επιτροπή, λαμβανομένων υπόψη των περίπλοκων επιστημονικών εκτιμήσεων που πρέπει να διενεργούνται συναφώς. Επομένως, δεδομένου ότι η Επιτροπή χρειάζεται να στηριχθεί στην εκτίμηση των κινδύνων στην οποία προέβη η EFSA, ο έλεγχος που ασκεί ο δικαστής επί της εκτίμησης αυτής πρέπει επίσης να περιορίζεται στην πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως.

⁵⁰³ Κανονισμός (ΕΚ) 1907/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2006, για την καταχώριση, την αξιολόγηση, την αδειοδότηση και τους περιορισμούς των χημικών προϊόντων (REACH) και για την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Χημικών Προϊόντων καθώς και για την τροποποίηση της οδηγίας 1999/45/ΕΚ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 793/93 του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1488/94 της Επιτροπής καθώς και της οδηγίας 76/769/ΕΟΚ του Συμβουλίου και των οδηγιών της Επιτροπής 91/155/ΕΟΚ, 93/67/ΕΟΚ, 93/105/ΕΚ και 2000/21/ΕΚ (ΕΕ 2006, L 396, σ. 1), παράρτημα XI, σημείο 1.5.

⁵⁰⁴ Βλ. παράρτημα I, σημείο 1.1.1.3, του κανονισμού (ΕΚ) 1272/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, για την ταξινόμηση, την επισήμανση και τη συσκευασία των ουσιών και των μειγμάτων, την τροποποίηση και την κατάργηση των οδηγιών 67/548/ΕΟΚ και 1999/45/ΕΚ και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1907/2006 (ΕΕ 2008, L 353, σ. 1).

⁵⁰⁵ Κανονισμός REACH, άρθρο 13, παράγραφος 1.

⁵⁰⁶ Οι οποίες απαριθμούνται στο σημείο 1 του παραρτήματος XI του κανονισμού REACH.

⁵⁰⁷ Βλ. άρθρο 4.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι, στο μέτρο που η χρήση των δύο μεθόδων προβλέπεται τόσο από τον κανονισμό 1272/2008 όσο και από τον κανονισμό REACH, ο νομοθέτης της Ένωσης έκρινε ότι οι μέθοδοι αυτές ήταν αρκούτως αξιόπιστες, από επιστημονικής απόψεως, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση χημικών ουσιών σε τομείς διαφορετικούς από τον τομέα των φυτοπροστατευτικών προϊόντων.

Τέλος, οι δύο μέθοδοι, οι οποίες καθιστούν δυνατόν να αποφεύγεται η διενέργεια δοκιμών σε κάθε ουσία για κάθε παράμετρο, συμβάλλουν αμφότερες στη μείωση των δοκιμών σε ζώα και, επομένως, στην επίτευξη ενός από τους σκοπούς που επιδιώκονται με τον κανονισμό 1107/2009 και, κατά συνέπεια, με τον εκτελεστικό του κανονισμό, ήτοι τον εκτελεστικό κανονισμό 844/2012.

Σε δεύτερο στάδιο, όσον αφορά τις συγκεκριμένες λεπτομέρειες εφαρμογής των δύο μεθόδων, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί, ως προς τη μέθοδο της συγκριτικής προσέγγισης, ότι δεν αμφισβητείται ότι οι ουσίες CHP-methyl και chlorpyrifos ανήκουν στην ίδια ομάδα χημικών ουσιών και ότι, συνολικά, έχουν παρόμοια χημική δομή.

Ως προς την προσέγγιση βάσει του βάρους των αποδεικτικών στοιχείων, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι η EFSA αρκέστηκε στη διαπίστωση ότι από τις δοκιμές και τις μελέτες που προσκόμισαν οι αιτούντες δεν μπορούσε να διαπιστωθεί η ύπαρξη κινδύνων για την ανθρώπινη υγεία, χωρίς να αναφερθεί στη σχετική δημόσια επιστημονική βιβλιογραφία ομοτίμων, κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο ιγ', του εκτελεστικού κανονισμού 844/2012. Συνεπώς, η EFSA δεν έκρινε ότι τα στοιχεία που προσκόμισαν οι αιτούντες αρκούσαν για να συναχθούν κατάλληλα και οριστικά συμπεράσματα και, ειδικότερα, για να διαπιστωθεί ότι η ουσία CHP-methyl δεν συνεπαγόταν γονιδοτοξικό κίνδυνο.

Αντιθέτως, η EFSA ανέφερε, με τις δηλώσεις της 31ης Ιουλίου και της 8ης Νοεμβρίου 2019, ότι οι εμπειρογνώμονες επισήμαναν ότι δεν υπήρχε δημοσίως διαθέσιμη βιβλιογραφία σχετικά με το γονιδοτοξικό δυναμικό της ουσίας CHP-methyl, ενώ υπήρχαν πολλές δημοσιεύσεις για την ουσία chlorpyrifos. Προσέθεσε δε ότι, δεδομένου ότι είχαν εκφραστεί ανησυχίες για την ουσία chlorpyrifos σχετικά με χρωμοσωμικές εκτροπές και βλάβες στο DNA, οι εμπειρογνώμονες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα δεδομένα για την ουσία CHP-methyl ήταν ελλιπή. Κατά συνέπεια, επισήμανε ότι οι εμπειρογνώμονες συμφώνησαν ότι οι αβεβαιότητες που προέκυπταν από τα εν λόγω στοιχεία έπρεπε να ληφθούν υπόψη κατά την εκτίμηση του κινδύνου της ουσίας CHP-methyl και ότι, επομένως, δεν μπορούσε να αποκλειστεί η ύπαρξη δυνητικού κινδύνου βλαβών στο DNA. Επιπλέον, οι εμπειρογνώμονες και η EFSA δεν θεώρησαν ότι τα επιστημονικά άρθρα σχετικά με τη γονιδοτοξικότητα της ουσίας CHP-methyl έπρεπε να επηρεάσουν τα συμπεράσματά τους σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι το σύνολο των λοιπών στοιχείων σχετικά με τη γονιδοτοξικότητα της ουσίας CHP-methyl. Δεν στήριξαν την εκτίμηση των κινδύνων που συνδέονται με την ουσία CHP-methyl μόνο στις δοκιμές και τις μελέτες των οποίων την προσκόμιση επέβαλλε η νομοθεσία στον αιτούντα, αλλά έλαβαν επίσης υπόψη το σύνολο της διαθέσιμης σχετικής επιστημονικής βιβλιογραφίας.

VIII. Ενέργεια ⁵⁰⁸

Απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 2023, Austrian Power Grid κ.λπ. κατά ACER (T-606/20, EU:T:2023:64)

«Ενέργεια – Εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας – Πλαίσιο υλοποίησης της ευρωπαϊκής πλατφόρμας για την ανταλλαγή ενέργειας εξισορρόπησης από εφεδρείες αποκατάστασης συχνότητας με αυτόματη ενεργοποίηση – Διαδικασία έγκρισης των όρων, των προϋποθέσεων και των μεθοδολογιών – Απόρριψη της κοινής πρότασης των διαχειριστών συστημάτων – Αρμοδιότητα του ACER – Πλάνη περί το δίκαιο – Δικαιώματα άμυνας – Υποχρέωση αιτιολογήσεως»

Απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 2023, Austrian Power Grid κ.λπ. κατά ACER (T-607/20, EU:T:2023:65)

«Ενέργεια – Εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας – Πλαίσιο υλοποίησης της ευρωπαϊκής πλατφόρμας για την ανταλλαγή ενέργειας εξισορρόπησης από εφεδρείες αποκατάστασης συχνότητας με χειροκίνητη ενεργοποίηση – Διαδικασία έγκρισης των όρων, των προϋποθέσεων και των μεθοδολογιών – Απόρριψη της κοινής πρότασης των διαχειριστών συστημάτων – Αρμοδιότητα του ACER – Πλάνη περί το δίκαιο – Δικαιώματα άμυνας – Υποχρέωση αιτιολογήσεως»

Ο κανονισμός 2017/2195 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σχετικά με την εξισορρόπηση ηλεκτρικής ενέργειας ⁵⁰⁹, προβλέπει την υλοποίηση διαφόρων ευρωπαϊκών πλατφορμών για την ανταλλαγή ενέργειας εξισορρόπησης. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται, αφενός, η ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την ανταλλαγή ενέργειας εξισορρόπησης από εφεδρείες αποκατάστασης συχνότητας με αυτόματη ενεργοποίηση (στο εξής: πλατφόρμα aFRR) και, αφετέρου, η ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την ανταλλαγή ενέργειας εξισορρόπησης από εφεδρείες αποκατάστασης συχνότητας με χειροκίνητη ενεργοποίηση (στο εξής: πλατφόρμα mFRR) ⁵¹⁰.

Σύμφωνα με την προβλεπόμενη στον κανονισμό 2017/2195 διαδικασία ⁵¹¹, όλοι οι διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς (στο εξής: ΔΣΜ) υπέβαλαν προς έγκριση στις εθνικές ρυθμιστικές αρχές (στο εξής: EPA) ⁵¹² κοινές προτάσεις μεθοδολογίας για την υλοποίηση της πλατφόρμας aFRR και της πλατφόρμας mFRR.

Κατόπιν κοινού αιτήματος των EPA, ο Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας (στο εξής: ACER) απεφάνθη, βάσει του ίδιου κανονισμού ⁵¹³, σχετικά με τις υποβληθείσες προτάσεις, όπως τροποποιήθηκαν μετά από ανταλλαγές απόψεων και διαβουλεύσεις που είχαν διεξαχθεί μεταξύ του ίδιου, των EPA και των ΔΣΜ. Συγκεκριμένα, ο ACER

⁵⁰⁸ Κοινή σύνοψη των υποθέσεων Austrian Power Grid κ.λπ. κατά ACER (T-606/20) και Austrian Power Grid κ.λπ. κατά ACER (T-607/20).

⁵⁰⁹ Κανονισμός (ΕΕ) 2017/2195 της Επιτροπής, της 23ης Νοεμβρίου 2017, σχετικά με τον καθορισμό κατευθυντήριας γραμμής για την εξισορρόπηση ηλεκτρικής ενέργειας (ΕΕ 2017, L 312, σ. 6).

⁵¹⁰ Άρθρα 20 και 21 του κανονισμού 2017/2195 αντιστοίχως.

⁵¹¹ Άρθρο 20, παράγραφος 1, και άρθρο 21, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/2195.

⁵¹² Άρθρο 5, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 2017/2195.

⁵¹³ Άρθρο 5, παράγραφος 7, του κανονισμού 2017/2195.

εξέδωσε δύο αποφάσεις, εκ των οποίων η μία αφορούσε τη μεθοδολογία aFRR και η άλλη τη μεθοδολογία mFRR (στο εξής: αποφάσεις του ACER), στις οποίες είχαν επισυναφθεί οι επίμαχες μεθοδολογίες, όπως τροποποιήθηκαν και εγκρίθηκαν από τον εν λόγω οργανισμό.

Οι Austrian Power Grid, ČEPS, a.s., Polskie sieci elektroenergetyczne S.A., Red Eléctrica de España SA, RTE Réseau de transport d'électricité, Svenska kraftnät, TenneT TSO BV και TenneT TSO GmbH άσκησαν διοικητικές προσφυγές⁵¹⁴ κατά των ως άνω αποφάσεων ενώπιον του συμβουλίου προσφυγών του ACER (στο εξής: συμβούλιο προσφυγών). Δεδομένου ότι οι ως άνω προσφυγές τους απορρίφθηκαν, άσκησαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου δύο προσφυγές ακυρώσεως, με αίτημα την ακύρωση των αποφάσεων του συμβουλίου προσφυγών κατά το μέρος που τις αφορούν, ορισμένων διατάξεων των αποφάσεων του ACER καθώς και των συνημμένων σε αυτές μεθοδολογιών.

Το δεύτερο πενταμελές τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου απορρίπτει τις ως άνω προσφυγές ακυρώσεως, αποφαινόμενο, στο πλαίσιο αυτό, αφενός, επί της κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ του ACER και των EPA όσον αφορά την έγκριση των μεθοδολογιών aFRR και mFRR και, αφετέρου, επί των λειτουργιών που απαιτούνται για τη διαχείριση των πλατφορμών aFRR και mFRR βάσει του κανονισμού 2017/2195.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει απαράδεκτες τις προσφυγές ακυρώσεως κατά το μέρος που βάλλουν κατά των αποφάσεων του ACER και των παραρτημάτων τους. Συναφώς, επισημαίνει ότι, σύμφωνα με το άρθρο 263, πέμπτο εδάφιο, ΣΛΕΕ και την πράξη ίδρυσης του ACER, ήτοι τον κανονισμό 2019/942⁵¹⁵, οι προσφεύγουσες, ως μη προνομιούχοι διάδικοι⁵¹⁶, μπορούν να επιδιώξουν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου μόνον την ακύρωση των αποφάσεων που εξέδωσε το συμβούλιο προσφυγών και όχι την ακύρωση των αποφάσεων του ACER και των παραρτημάτων τους. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο περιορίζεται, εν προκειμένω, να ελέγξει τη νομιμότητα των αποφάσεων του συμβουλίου προσφυγών, συγκεκριμένα δε κατά το μέρος που επικυρώνουν πλήρως τις αποφάσεις του ACER και τις συνημμένες σε αυτές μεθοδολογίες aFRR και mFRR.

Σύμφωνα με την ανωτέρω εκτίμηση, το Γενικό Δικαστήριο συνεχίζει την ανάλυσή του επί της ουσίας. Πρώτον, απορρίπτει την επιχειρηματολογία των προσφευγουσών κατά την οποία το συμβούλιο προσφυγών υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, καθόσον παρέλειψε να διαπιστώσει ότι ο ACER υπερέβη τα όρια της αρμοδιότητάς του εκδίδοντας τις σχετικές αποφάσεις.

Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει επ' αυτού ότι, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 10, του κανονισμού 2019/942 και το άρθρο 5, παράγραφος 7, του κανονισμού 2017/2195, όπως ίσχυαν κατά τον χρόνο έκδοσης των αποφάσεων του συμβουλίου προσφυγών, ο ACER είναι αρμόδιος να αποφαινεται ή να εκδίδει ατομικές αποφάσεις επί ρυθμιστικών ζητημάτων ή προβλημάτων που επηρεάζουν τις διασυνорιακές συναλλαγές ή τη διασυνорιακή ασφάλεια του συστήματος, όπως οι μεθοδολογίες aFRR και mFRR, σε περίπτωση που οι EPA τού υποβάλουν κοινό αίτημα προς τούτο,

⁵¹⁴ Βάσει του άρθρου 28 του κανονισμού (ΕΕ) 2019/942 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουνίου 2019, για την ίδρυση Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας (ΕΕ 2019, L 158, σ. 22).

⁵¹⁵ Αιτιολογική σκέψη 34, άρθρο 28, παράγραφος 1, και άρθρο 29 του κανονισμού 2019/942.

⁵¹⁶ Προνομιούχοι είναι οι διάδικοι οι οποίοι εμπίπτουν στο άρθρο 19, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου, και συγκεκριμένα τα κράτη μέλη, τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, τα συμβαλλόμενα στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτη, εκτός των κρατών μελών, καθώς και η Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ που προβλέπεται από την εν λόγω Συμφωνία.

όπως εν προκειμένω. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, εκ των ανωτέρω διατάξεων δεν προκύπτει ότι η αρμοδιότητα του ACER περιορίζεται στα σημεία διαφωνίας μεταξύ των εν λόγω αρχών.

Η γραμματική αυτή ερμηνεία ενισχύεται από το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι εν λόγω διατάξεις και από τους σκοπούς που επιδιώκει η ρύθμιση της οποίας αποτελούν μέρος. Συναφώς, από την αιτιολογική έκθεση των προτάσεων για την έκδοση του κανονισμού 2019/942 και του κανονισμού 713/2009⁵¹⁷, ο οποίος είχε προηγουμένως εφαρμογή, προκύπτει η σαφής πρόθεση του νομοθέτη της Ένωσης να καταστήσει τη λήψη αποφάσεων επί διασυνοριακών ζητημάτων αποτελεσματικότερη και ταχύτερη, ενισχύοντας τις εξουσίες του ACER για τη λήψη ατομικών αποφάσεων, κατά τρόπο που να συμβιβάζεται με τη διατήρηση του κεντρικού ρόλου των ΕΡΑ στον τομέα της ρύθμισης της ενέργειας, σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας. Προκύπτει επίσης από το προοίμιο του κανονισμού 2019/942⁵¹⁸ ότι ο ACER ιδρύθηκε για να καλύψει το κενό στο ρυθμιστικό πλαίσιο σε ενωσιακό επίπεδο και να συμβάλει στην αποτελεσματική λειτουργία των εσωτερικών αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου.

Επομένως, ο σκοπός των κρίσιμων διατάξεων των κανονισμών 2019/942 και 2017/2195 και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται, καθώς και οι ιδιαίτερες περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως επιβεβαιώνουν ότι ο ACER έχει την αρμοδιότητα να αποφασίζει σχετικά με την κατάρτιση των μεθοδολογιών aFRR και mFRR, σε περίπτωση υποβολής κοινού αιτήματος προς τούτο εκ μέρους των ΕΡΑ. Ομοίως, στο μέτρο που έχουν χορηγηθεί στον ACER ίδιες εξουσίες λήψεως αποφάσεων προκειμένου να είναι σε θέση να εκτελεί τα ρυθμιστικά καθήκοντά του κατά τρόπο ανεξάρτητο και αποτελεσματικό, του επιτρέπεται να τροποποιεί τις προτάσεις των ΔΣΜ για να διασφαλίζει τη συμβατότητά τους προς το δίκαιο της Ένωσης στον τομέα της ενέργειας, χωρίς να δεσμεύεται από τυχόν σημεία συμφωνίας μεταξύ των αρμόδιων ΕΡΑ.

Επομένως, το συμβούλιο προσφυγών του ACER δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο επιβεβαιώνοντας την αρμοδιότητα του ACER να αποφαινεται επί σημείων των μεθοδολογιών aFRR και mFRR τα οποία αποτέλεσαν αντικείμενο συμφωνίας μεταξύ των ΕΡΑ.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τις αιτιάσεις των προσφευγουσών με τις οποίες προβάλλεται πλάνη περί το δίκαιο στην οποία υπέπεσε κατ'αυτές το συμβούλιο προσφυγών διαπιστώνοντας ότι ο ACER δεν επέβαλε στους ΔΣΜ να συμπεριλάβουν την υπηρεσία διαχείρισης δυναμικότητας μεταξύ των λειτουργιών που απαιτούνται για τη διαχείριση των πλατφορμών aFRR και mFRR, αλλά ότι τούτο αποτελούσε άμεση απόρροια της εφαρμογής του κανονισμού 2017/2195.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει εκ προοιμίου ότι το αν πρέπει να συμπεριληφθεί η υπηρεσία αυτή είναι κρίσιμο προκειμένου να εκτιμηθεί αν οι εκπονηθείσες από τους ΔΣΜ προτάσεις έπρεπε να τηρούν τις πρόσθετες απαιτήσεις που προβλέπονται στον κανονισμό 2017/2195⁵¹⁹ όταν, όπως εν προκειμένω, οι ΔΣΜ προτίθενται να ορίσουν περισσότερες της μίας οντότητες προκειμένου να επιτελούν τις διάφορες απαιτούμενες λειτουργίες. Συναφώς, παρατηρεί ότι, σύμφωνα με τον εν λόγω κανονισμό, οι προτάσεις μεθοδολογιών που υποβάλλουν οι ΔΣΜ πρέπει να περιλαμβάνουν τον καθορισμό των λειτουργιών που απαιτούνται για τη διαχείριση των πλατφορμών aFRR και mFRR⁵²⁰. Μολονότι από τον κανονισμό 2017/2195 προκύπτει ότι οι ως άνω πλατφόρμες πρέπει να

⁵¹⁷ Κανονισμός (ΕΚ) 713/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για την ίδρυση Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας (ΕΕ 2009, L 211, σ. 1).

⁵¹⁸ Αιτιολογική σκέψη 10 του κανονισμού 2019/942, πρώην αιτιολογική σκέψη 5 του κανονισμού 713/2009.

⁵¹⁹ Άρθρο 20, παράγραφος 3, στοιχείο ε', σημεία i έως iii, και άρθρο 21, παράγραφος 3, στοιχείο ε', σημεία i έως iii, του κανονισμού 2017/2195.

⁵²⁰ Άρθρο 20, παράγραφος 3, στοιχείο γ', και άρθρο 21, παράγραφος 3, στοιχείο γ', του κανονισμού 2017/2195.

αποτελούνται τουλάχιστον από την υπηρεσία βελτιστοποίησης της ενεργοποίησης και την υπηρεσία εκκαθάρισης ΔΣΜ-ΔΣΜ⁵²¹, δεν αποκλείεται εντούτοις να γίνει επίσης δεκτό ότι μια άλλη υπηρεσία, όπως η διαχείριση δυναμικότητας, απαιτείται για τη διαχείριση των εν λόγω πλατφορμών, ιδίως αν η προσθήκη μιας τέτοιας υπηρεσίας κρίνεται αναγκαία προκειμένου να διασφαλιστεί υψηλού επιπέδου σχεδιασμός της εν λόγω πλατφόρμας, ανταποκρινόμενος σε κοινές αρχές διακυβέρνησης και επιχειρηματικές διαδικασίες.

Από την ερμηνεία της έννοιας της λειτουργίας που απαιτείται για τη διαχείριση των πλατφορμών aFRR και mFRR, υπό το πρίσμα του πλαισίου στο οποίο αυτή εντάσσεται και των σκοπών τους οποίους επιδιώκει ο κανονισμός 2017/2195, συνάγεται ότι πρόκειται για λειτουργία η οποία, τόσο από τεχνικής όσο και από νομικής απόψεως, παρίσταται αναγκαία για την αποδοτική και ασφαλή υλοποίηση και διαχείριση των εν λόγω πλατφορμών.

Εν προκειμένω δε, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η υπηρεσία διαχείρισης της δυναμικότητας πληροί μια τέτοια προϋπόθεση αναγκαιότητας. Συγκεκριμένα, από νομικής απόψεως, ο κανονισμός 2017/2195 επιβάλλει στους ΔΣΜ να επικαιροποιούν διαρκώς τη διαθέσιμη δυναμικότητα διαζωνικής μεταφοράς για την ανταλλαγή ενέργειας εξισορρόπησης ή για την εφαρμογή της διαδικασίας συμψηφισμού ανισορροπιών. Από τεχνικής απόψεως, όπως προκύπτει από τις εκπονηθείσες εν προκειμένω προτάσεις μεθοδολογιών aFRR και mFRR, η διαρκής επικαιροποίηση της εν λόγω δυναμικότητας, στην οποία στηρίζεται η υπηρεσία διαχείρισης δυναμικότητας, αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της υπηρεσίας βελτιστοποίησης της ενεργοποίησης. Η υπηρεσία διαχείρισης δυναμικότητας προστέθηκε εξάλλου στις πλατφόρμες από τους ίδιους τους ΔΣΜ, προκειμένου αυτές να πληρούν τις απαιτήσεις του κανονισμού 2017/2195 για υψηλό επίπεδο σχεδιασμού ως προς την αποδοτικότητα και την ασφάλεια.

Κατόπιν, ιδίως, των ανωτέρω σκέψεων, οι αποφάσεις του συμβουλίου προσφυγών επικυρώνονται.

⁵²¹ Άρθρο 20, παράγραφος 2, και άρθρο 21, παράγραφος 2, του κανονισμού 2017/2195.

ΙΧ. Κοινή εμπορική πολιτική

1. Αντιντάμπινγκ

Απόφαση της 21ης Ιουνίου 2023, Guangdong Haomei New Materials και Guangdong King Metal Light Alloy Technology κατά Επιτροπής (T-326/21, EU:T:2023:347)

«Ντάμπινγκ – Εισαγωγή προϊόντων εξώθησης αλουμινίου καταγωγής Κίνας – Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2021/546 – Επιβολή οριστικού δασμού αντιντάμπινγκ – Άρθρο 1, παράγραφος 4, του κανονισμού (ΕΕ) 2016/1036 – Ορισμός του οικείου προϊόντος – Καθορισμός της κανονικής αξίας – Άρθρο 2, παράγραφος 6α, του κανονισμού 2016/1036 – Έκθεση με την οποία διαπιστώνεται η ύπαρξη σημαντικών στρεβλώσεων στη χώρα εξαγωγής – Βάρος αποδείξεως – Χρήση στοιχείων από αντιπροσωπευτική χώρα – Άρθρο 3, παράγραφοι 1, 2, 3, 5 και 6, του κανονισμού 2016/1036 – Ζημία – Οικονομικοί παράγοντες και δείκτες που επηρεάζουν την κατάσταση του ενωσιακού κλάδου παραγωγής – Δικαιώματα άμυνας – Αρχή της χρηστής διοίκησης»

Κατόπιν καταγγελίας που υπέβαλε η ένωση European Aluminium, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε τον εκτελεστικό κανονισμό 2021/546, για την επιβολή οριστικού δασμού αντιντάμπινγκ στις εισαγωγές προϊόντων εξώθησης αλουμινίου καταγωγής Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας⁵²².

Οι εταιρίες κινεζικού δικαίου Guangdong Haomei New Materials Co. Ltd και Guangdong King Metal Light Alloy Technology Co. Ltd, οι οποίες παράγουν και εξάγουν προς την Ευρωπαϊκή Ένωση προϊόντα εξώθησης αλουμινίου, άσκησαν προσφυγή με αίτημα, μεταξύ άλλων, την ακύρωση του εν λόγω εκτελεστικού κανονισμού. Η ιταλική εταιρία Airoldi Metalli SpA (στο εξής: Airoldi) παρενέβη στη διαδικασία υπέρ των προσφευγουσών.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή ακυρώσεως και προβαίνει σε διευκρινίσεις σχετικά με τη νέα μέθοδο που εισάγει το άρθρο 2, παράγραφος 6α, στοιχείο α', του βασικού κανονισμού αντιντάμπινγκ για τον υπολογισμό της κανονικής αξίας του προϊόντος που αποτελεί αντικείμενο έρευνας αντιντάμπινγκ, σε περίπτωση σημαντικών στρεβλώσεων της αγοράς στη χώρα εξαγωγής⁵²³.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προς στήριξη της προσφυγής τους, οι προσφεύγουσες προσάπτουν, μεταξύ άλλων, στην Επιτροπή ότι υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά τον ορισμό του «υπό εξέταση προϊόντος» στο πλαίσιο της έρευνας αντιντάμπινγκ, ήτοι των προϊόντων εξώθησης αλουμινίου καταγωγής Κίνας. Υποστηρίζουν συναφώς ότι παράγουν χιλιάδες τυπολογίες προϊόντων εξώθησης αλουμινίου, οι οποίες έπρεπε, εξ αυτού του λόγου, να τύχουν διαφοροποιημένης μεταχείρισης από την Επιτροπή.

⁵²² Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2021/546 της Επιτροπής, της 29ης Μαρτίου 2021, για την επιβολή οριστικού δασμού αντιντάμπινγκ και την οριστική είσπραξη του προσωρινού δασμού που επιβλήθηκε στις εισαγωγές προϊόντων εξώθησης αλουμινίου καταγωγής Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (ΕΕ 2021, L 109, σ. 1).

⁵²³ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/1036 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2016, για την άμυνα κατά των εισαγωγών που αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ εκ μέρους χωρών μη μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2016, L 176, σ. 21), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 2017/2321 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 2017 (ΕΕ 2017, L 338, σ. 1).

Μετά την επισήμανση ότι ο ορισμός του υπό εξέταση προϊόντος εμπίπτει στην άσκηση της ευρείας εξουσίας εκτίμησης που αναγνωρίζεται στα θεσμικά όργανα της Ένωσης στον τομέα των μέτρων εμπορικής άμυνας, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, σύμφωνα με τη σχετική νομολογία, η Επιτροπή έλαβε υπόψη διάφορες κρίσιμες παραμέτρους για τους σκοπούς του ορισμού αυτού, όπως είναι τα φυσικά, τεχνικά και χημικά χαρακτηριστικά των επίμαχων προϊόντων, η χρήση τους, η εναλλαξιμότητά τους, η αντίληψη που σχηματίζουν γι' αυτά οι πελάτες και η διαδικασία παραγωγής.

Επιπλέον, οι προσφεύγουσες, μολονότι έφεραν το σχετικό βάρος απόδειξης, δεν απέδειξαν ότι η Επιτροπή προέβη σε εσφαλμένη εκτίμηση των εν λόγω παραμέτρων, ούτε ότι έπρεπε να είχαν επιλεγεί άλλες, προσφορότερες παράμετροι.

Ως εκ τούτου, απορρίπτεται η πρώτη αιτίαση, η οποία αφορά πρόδηλη πλάνη εκτίμησης κατά τον ορισμό του υπό εξέταση προϊόντος.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει τις επικρίσεις των προσφευγουσών κατά της διαπίστωσης της Επιτροπής ότι υπάρχουν σημαντικές στρεβλώσεις στην κινεζική αγορά, καθώς και τα επιχειρήματα της Airoidi με τα οποία αμφισβητεί τη νομιμότητα της «έκθεσης σχετικά με τις σημαντικές στρεβλώσεις στην κινεζική αγορά»⁵²⁴, την οποία η Επιτροπή συνέταξε το 2017 και έλαβε υπόψη για την έκδοση του εκτελεστικού κανονισμού 2021/546.

Όσον αφορά τον λόγο ακυρώσεως που προβάλλει η Airoidi, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι παραδεκτά είναι μόνον τα επιχειρήματα του παρεμβαίνοντος τα οποία εντάσσονται στο πλαίσιο που έχει καθοριστεί από τα αιτήματα και τους ισχυρισμούς των κυρίων διαδίκων. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι προσφεύγουσες δεν αμφισβήτησαν τη νομιμότητα της έκθεσης σχετικά με τις σημαντικές στρεβλώσεις στην κινεζική αγορά, ο λόγος ακυρώσεως με τον οποίο η Airoidi στρέφεται κατά της έκθεσης αυτής απορρίπτεται ως απαράδεκτος.

Όσον αφορά τις αιτιάσεις των προσφευγουσών με τις οποίες επικρίνεται η ανάλυση της Επιτροπής σχετικά με την ύπαρξη σημαντικών στρεβλώσεων στην κινεζική αγορά, το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η έννοια των «σημαντικών στρεβλώσεων» στη χώρα εξαγωγής και η μέθοδος υπολογισμού της κανονικής αξίας του υπό εξέταση προϊόντος σε περίπτωση τέτοιων στρεβλώσεων προστέθηκαν στον βασικό κανονισμό αντιντάμπινγκ με τον τροποποιητικό κανονισμό 2017/2321⁵²⁵.

Στο πλαίσιο αυτό, το νέο άρθρο 2, παράγραφος 6α, στοιχείο α', του βασικού κανονισμού αντιντάμπινγκ προβλέπει ότι, σε περίπτωση σημαντικών στρεβλώσεων στη χώρα εξαγωγής, επιτρέπεται απόκλιση από την αρχή ότι η κανονική αξία πρέπει να καθορίζεται κατά προτεραιότητα με βάση την πράγματι πληρωθείσα ή πληρωτέα στο πλαίσιο συνήθων εμπορικών πράξεων τιμή στη χώρα αυτή. Σύμφωνα με το στοιχείο γ' της ίδιας διάταξης, η Επιτροπή μπορεί να συντάξει έκθεση στην οποία περιγράφεται η κατάσταση της αγοράς σε συγκεκριμένη χώρα ή σε συγκεκριμένο τομέα, όταν διαθέτει τεκμηριωμένα αποδεικτικά στοιχεία για ενδεχόμενη ύπαρξη σημαντικών στρεβλώσεων στην εν λόγω χώρα ή στον εν λόγω τομέα. Οι εκθέσεις αυτού του είδους και τα αποδεικτικά στοιχεία επί των οποίων στηρίζονται αποτελούν μέρους του φακέλου κάθε έρευνας σχετικής με την εν λόγω χώρα ή τον τομέα. Κατόπιν των υπομνήσεων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, εν προκειμένω, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρχαν σημαντικές

⁵²⁴ Έγγραφο εργασίας της Επιτροπής σχετικά με τις σημαντικές στρεβλώσεις στην οικονομία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας για τους σκοπούς των ερευνών εμπορικής άμυνας της 20ής Δεκεμβρίου 2017 [SWD(2017) 483 final/2].

⁵²⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2017/2321 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2017, για την τροποποίηση του βασικού κανονισμού και του κανονισμού (ΕΕ) 2016/1037 για την άμυνα κατά των εισαγωγών που αποτελούν αντικείμενο επιδοτήσεων εκ μέρους χωρών μη μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 338, σ. 1).

στρεβλώσεις στον τομέα των προϊόντων εξώθησης αλουμινίου στην Κίνα αφού ανέλυσε διάφορους παράγοντες που πρέπει, μεταξύ άλλων, να λαμβάνονται υπόψη δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 6α, στοιχείο β', του βασικού κανονισμού αντιντάμπινγκ. Επιπλέον, η Επιτροπή δεν αρκέστηκε σε μια αόριστη και υποθετική ανάλυση, όπως ισχυρίζονται οι προσφεύγουσες, αλλά έλαβε υπόψη όχι μόνο την έκθεση σχετικά με τις σημαντικές στρεβλώσεις στην κινεζική αγορά, η οποία καταρτίστηκε σύμφωνα με το στοιχείο γ' της ίδιας διάταξης, αλλά και εκθέσεις, έγγραφα και στοιχεία από ποικίλες πηγές, στις οποίες καταλέγονται και κινεζικές πηγές. Εξάλλου, η Επιτροπή δεν ενήργησε κατά παράβαση της υποχρέωσής της για παροχή στις προσφεύγουσες της δυνατότητας να διατυπώσουν λυσιτελώς την άποψή τους σχετικά με το υποστατό και τη σημασία των προβαλλόμενων πραγματικών περιστατικών και περιστάσεων και σχετικά με τα αποδεικτικά στοιχεία στα οποία στηρίχθηκε η Επιτροπή ώστε να καταλήξει στο συμπέρασμα περί ύπαρξης σημαντικών στρεβλώσεων στην κινεζική αγορά.

Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τις διάφορες αιτιάσεις με τις οποίες αμφισβητείται η ανάλυση της ύπαρξης σημαντικών στρεβλώσεων στην κινεζική αγορά.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτίμησης ούτε επιλέγοντας την Τουρκία ως αντιπροσωπευτική χώρα για την κατασκευή της κανονικής αξίας του οικείου προϊόντος.

Σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι δεν πρέπει να χρησιμοποιηθούν οι εγχώριες τιμές και το κόστος στη χώρα εξαγωγής λόγω της ύπαρξης σημαντικών στρεβλώσεων στην αγορά αυτή, το άρθρο 2, παράγραφος 6α, στοιχείο α', του βασικού κανονισμού αντιντάμπινγκ προβλέπει ότι η κανονική αξία του υπό εξέταση προϊόντος υπολογίζεται αποκλειστικά με βάση το κόστος παραγωγής και πώλησης που αντικατοπτρίζει τις τιμές χωρίς στρεβλώσεις ή βάσει δεικτών αναφοράς. Προς τον σκοπό αυτόν, η Επιτροπή μπορεί να χρησιμοποιεί ως πηγές πληροφοριών, μεταξύ άλλων, το αντίστοιχο κόστος παραγωγής και πώλησης στην κατάλληλη αντιπροσωπευτική χώρα που έχει παρόμοιο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης με τη χώρα εξαγωγής.

Επομένως, το κριτήριο που πρέπει πλέον να εφαρμόζεται κατά την επιλογή της κατάλληλης αντιπροσωπευτικής χώρας είναι το να διαθέτει η χώρα αυτή επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης παρόμοιο με εκείνο της χώρας εξαγωγής. Υπό τον όρο της πλήρωσης αυτού του νέου κριτηρίου, εξακολουθεί να ισχύει το ουσιώδες μέρος της νομολογίας που αφορά τις αντικατασταθείσες διατάξεις του βασικού κανονισμού αντιντάμπινγκ, δηλαδή ότι η Επιτροπή πρέπει να στηρίζεται σε τρίτη χώρα στην οποία η τιμή ενός ομοειδούς προϊόντος διαμορφώνεται υπό συνθήκες που ομοιάζουν όσο το δυνατόν περισσότερο με εκείνες της χώρας εξαγωγής.

Υπό το πρίσμα των διευκρινίσεων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο, αφενός, απορρίπτει τις παραπομπές των προσφευγουσών στη μη δυνάμενη να εφαρμοστεί προγενέστερη νομολογία και, αφετέρου, διαπιστώνει ότι οι προσφεύγουσες δεν αμφισβητούν ότι το επίπεδο ανάπτυξης της Τουρκίας είναι παρόμοιο με εκείνο της Κίνας. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο, μετά την απόρριψη των επιχειρημάτων με τα οποία προβάλλεται ότι η Κίνα έχει μεγαλύτερο αριθμό κατοίκων από την Τουρκία και ότι η εγχώρια ζήτηση είναι διαφορετική, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι προσφεύγουσες δεν απέδειξαν ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως κατά την επιλογή της Τουρκίας ως αντιπροσωπευτικής χώρας.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως ούτε καθόσον διαπίστωσε την ύπαρξη ζημίας για τον ενωσιακό κλάδο παραγωγής και την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της ζημίας αυτής και των εισαγωγών προϊόντων εξώθησης αλουμινίου καταγωγής Κίνας.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το επιχείρημα των προσφευγουσών ότι το σημαντικό μερίδιο αγοράς που κατέχουν οι παραγωγοί της Ένωσης αποκλείει το ενδεχόμενο πρόκλησης σημαντικής ζημίας στον ενωσιακό κλάδο παραγωγής. Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει, περαιτέρω, τις αιτιάσεις ότι η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη το πλαίσιο της σημαντικής αύξησης της κατανάλωσης

και της κερδοφορίας του κλάδου αυτού. Επί του σημείου αυτού, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει, αφενός, ότι, για να διαπιστωθεί ότι ο ενωσιακός κλάδος παραγωγής υφίσταται ζημία ικανή να δικαιολογήσει την επιβολή δασμών αντντάμπινγκ, δεν απαιτείται όλοι οι συναφείς οικονομικοί παράγοντες και δείκτες να είναι αρνητικοί. Αφετέρου, η Επιτροπή επισημαίνει ότι, παρά την αύξηση της ζήτησης, ο ενωσιακός κλάδος παραγωγής είχε απολέσει μερίδια αγοράς και ότι η κερδοφορία του κλάδου αυτού είχε μειωθεί κατά την εξετασθείσα περίοδο.

Ομοίως, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε σφάλματα ούτε κατά τη συνεκτίμηση του μεριδίου αγοράς των εισαγωγών από την Κίνα, το οποίο, κατά τις προσφεύγουσες, ήταν μικρότερο του 15 % σε απόλυτες τιμές. Συγκεκριμένα, το άρθρο 5, παράγραφος 7, του βασικού κανονισμού αντντάμπινγκ ορίζει ότι δεν κινείται διαδικασία όταν οι εισαγωγές από μια χώρα αντιπροσωπεύουν μερίδιο αγοράς κατώτερο του 1 %, πλην όμως το μερίδιο αγοράς των εισαγωγών προϊόντων εξώθησης αλουμινίου από την Κίνα υπερβαίνει κατά πολύ το ποσοστό αυτό. Δεδομένου ότι ο βασικός κανονισμός αντντάμπινγκ δεν προβλέπει άλλο όριο μεριδίου αγοράς το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να διαπιστωθεί ότι οι εισαγωγές από τρίτη χώρα δεν είναι ικανές να προκαλέσουν ζημία, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται ότι οι προσφεύγουσες δεν προέβαλαν άλλα επιχειρήματα από τα οποία να μπορεί να συναχθεί ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως.

Δεδομένου ότι και οι λοιποί προβαλλόμενοι λόγοι ακυρώσεως κρίνονται, ομοίως, अपαράδεκτοι ή αβάσιμοι, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή στο σύνολό της.

2. Εξωεδαφική εφαρμογή της νομοθεσίας τρίτης χώρας

Απόφαση της 12ης Ιουλίου 2023, IFIC Holding κατά Επιτροπής (T-8/21, EU:T:2023:387)

«Εμπορική πολιτική – Προστασία από τις συνέπειες της εξωεδαφικής εφαρμογής ορισμένων νόμων που θεσπίστηκαν από μια τρίτη χώρα – Περιοριστικά μέτρα που έλαβαν οι Ηνωμένες Πολιτείες κατά του Ιράν – Δευτερογενείς κυρώσεις που εμποδίζουν φυσικά ή νομικά πρόσωπα της Ένωσης να έχουν εμπορικές σχέσεις με τις επιχειρήσεις τις οποίες αφορούν τα εν λόγω μέτρα – Απαγόρευση συμμόρφωσης με τους εν λόγω νόμους – Άρθρο 5, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού (ΕΚ) 2271/96 – Απόφαση της Επιτροπής με την οποία παρέχεται σε νομικό πρόσωπο της Ένωσης η άδεια να συμμορφωθεί με τους εν λόγω νόμους – Υποχρέωση αιτιολόγησης – Αναδρομική ισχύς της άδειας – Συνεκτίμηση των συμφερόντων της επιχείρησης την οποία αφορούν τα περιοριστικά μέτρα της τρίτης χώρας – Δικαίωμα ακρόασης»

Το 2018 οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αποχώρησαν από την πυρηνική συμφωνία με το Ιράν, η οποία είχε υπογραφεί το 2015 και είχε ως αντικείμενο τον έλεγχο του ιρανικού πυρηνικού προγράμματος και την άρση των οικονομικών κυρώσεων κατά του Ιράν. Συνεπεία της αποχώρησης αυτής, οι Ηνωμένες Πολιτείες επέβαλαν εκ νέου, δυνάμει του «Iran Freedom and Counter-Proliferation Act of 2012» (νόμου του 2012 για την ελευθερία και την καταπολέμηση της διάδοσης των πυρηνικών όπλων στο Ιράν), κυρώσεις στο Ιράν καθώς και σε συγκεκριμένα πρόσωπα περιλαμβανόμενα σε κατάλογο⁵²⁶. Από την ημερομηνία αυτή, απαγορεύεται εκ νέου σε κάθε πρόσωπο να διατηρεί, εκτός του εδάφους των Ηνωμένων Πολιτειών, εμπορικές σχέσεις με τα πρόσωπα που περιλαμβάνονται στον εν λόγω κατάλογο SDN.

⁵²⁶ Specially Designated Nationals and Blocked Persons List (Κατάλογος ειδικώς σεσημασμένων υπηκόων και προσώπων για τα οποία ισχύουν απαγορεύσεις, στο εξής: κατάλογος SDN).

Κατόπιν της απόφασης αυτής, προκειμένου να προστατεύσει τα συμφέροντά της, η Ένωση εξέδωσε τον κατ' εξουσιοδότηση κανονισμό 2018/1100⁵²⁷, με τον οποίο τροποποιήθηκε το παράρτημα του κανονισμού 2271/96⁵²⁸ ώστε να περιληφθεί σε αυτό ο εν λόγω αμερικανικός νόμος του 2012 για την ελευθερία και την καταπολέμηση της διάδοσης των πυρηνικών όπλων στο Ιράν. Ο τελευταίος αυτός κανονισμός, ο οποίος αποσκοπεί στη διασφάλιση της προστασίας από την εξωεδαφική εφαρμογή των νόμων που περιλαμβάνονται στο παράρτημά του, απαγορεύει ειδικότερα στα πρόσωπα τα οποία αφορά⁵²⁹ να συμμορφώνονται προς τους επίμαχους νόμους ή τα μέτρα που απορρέουν από αυτούς (άρθρο 5, πρώτο εδάφιο), εκτός αν παρασχεθεί σχετική άδεια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή όταν η μη τήρηση των εν λόγω αλλοδαπών νόμων θα έβλαπτε σοβαρά τα συμφέροντα των προσώπων που εμπίπτουν στον κανονισμό ή τα συμφέροντα της Ένωσης (άρθρο 5, δεύτερο εδάφιο). Η Ένωση εξέδωσε επίσης τον εκτελεστικό κανονισμό 2018/1101, για τον καθορισμό των κριτηρίων εφαρμογής του άρθρου 5, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2271/96⁵³⁰.

Η IFIC Holding AG (στο εξής: IFIC) είναι γερμανική εταιρία της οποίας οι μετοχές ανήκουν εμμέσως στο Ιρανικό Δημόσιο και η οποία κατέχει με τη σειρά της συμμετοχές σε διάφορες γερμανικές επιχειρήσεις, για τις οποίες δικαιούται μερίσματα. Η Clearstream Banking AG είναι η μοναδική τράπεζα στη Γερμανία που διαθέτει άδεια αποθετηρίου τίτλων. Μετά την εγγραφή της IFIC, τον Νοέμβριο του 2018, στον κατάλογο SDN από τις Ηνωμένες Πολιτείες, η Clearstream Banking AG έπαυσε να καταβάλλει στην IFIC τα μερίσματά της και άρχισε να τα δεσμεύει σε χωριστό λογαριασμό. Στις 28 Απριλίου 2020, κατόπιν αίτησης της Clearstream Banking για την παροχή άδειας, κατά την έννοια του άρθρου 5, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2271/96, η Επιτροπή εξέδωσε την εκτελεστική απόφαση C(2020) 2813 final, με την οποία παρέσχε στην εν λόγω τράπεζα την άδεια να συμμορφωθεί προς ορισμένους νόμους των Ηνωμένων Πολιτειών όσον αφορά τους τίτλους ή τα κεφάλαια της προσφεύγουσας, για χρονικό διάστημα δώδεκα μηνών (στο εξής: επίδικη άδεια). Η άδεια αυτή ανανεώθηκε στη συνέχεια το 2021 και το 2022 με τις εκτελεστικές αποφάσεις C(2021) 3021 final και C(2022) 2775 final⁵³¹ (στο εξής: προσβαλλόμενες αποφάσεις). Στο πλαίσιο αυτό, βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, η IFIC ζήτησε από το Γενικό Δικαστήριο την ακύρωση των αποφάσεων που εξέδωσε η Επιτροπή κατόπιν αίτησης της Clearstream Banking, η οποία παρενέβη στη δίκη.

Το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή της IFIC και αποφαινεται, στο πλαίσιο αυτό, επί καινοφανών νομικών ζητημάτων σχετικών με τον κανονισμό 2271/96. Κρίνει, μεταξύ άλλων, ότι οι

⁵²⁷ Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 2018/1100 της Επιτροπής, της 6ης Ιουνίου 2018, για την τροποποίηση του παραρτήματος του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2271/96 του Συμβουλίου για την προστασία από τις συνέπειες της εξωεδαφικής εφαρμογής ορισμένων νόμων που θεσπίστηκαν από μια τρίτη χώρα, και των μέτρων που βασίζονται σε αυτούς ή απορρέουν από αυτούς (ΕΕ 2018, L 199 I, σ. 1).

⁵²⁸ Κανονισμός (ΕΚ) 2271/96 του Συμβουλίου, της 22ας Νοεμβρίου 1996, για την προστασία από τις συνέπειες της εξωεδαφικής εφαρμογής ορισμένων νόμων που θεσπίστηκαν από μια τρίτη χώρα, και των μέτρων που βασίζονται σε αυτούς ή απορρέουν από αυτούς (ΕΕ 1996, L 309, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 37/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Ιανουαρίου 2014, για την τροποποίηση ορισμένων κανονισμών σχετικών με την κοινή εμπορική πολιτική όσον αφορά τις διαδικασίες θέσπισης ορισμένων μέτρων (ΕΕ 2014, L 18, σ. 1), καθώς και με τον κατ' εξουσιοδότηση κανονισμό 2018/1100 (στο εξής: κανονισμός).

⁵²⁹ Τα πρόσωπα τα οποία αφορά το άρθρο 11 του κανονισμού 2271/96 είναι, μεταξύ άλλων, αφενός, τα φυσικά πρόσωπα που έχουν την κατοικία τους εντός της Ένωσης και είναι υπήκοοι κράτους μέλους και, αφετέρου, τα νομικά πρόσωπα που έχουν συσταθεί εντός της Ένωσης (άρθρο 11, σημεία 1 και 2).

⁵³⁰ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2018/1101 της Επιτροπής, της 3ης Αυγούστου 2018, για τον καθορισμό των κριτηρίων εφαρμογής του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 5 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2271/96 του Συμβουλίου για την προστασία από τις συνέπειες της εξωεδαφικής εφαρμογής ορισμένων νόμων που θεσπίστηκαν από μια τρίτη χώρα, και των μέτρων που βασίζονται σ' αυτούς ή απορρέουν από αυτούς (ΕΕ 2018, L 199 I, σ. 7).

⁵³¹ Εκτελεστική απόφαση C(2021) 3021 final της Επιτροπής, της 27ης Απριλίου 2021, και εκτελεστική απόφαση C(2022) 2775 final της Επιτροπής, της 26ης Απριλίου 2022.

προσβαλλόμενες αποφάσεις δεν έχουν αναδρομική ισχύ και ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πλάνη εκτιμήσεως μη λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα της προσφεύγουσας ή μη εξετάζοντας αν υπήρχαν λιγότερο επαχθείς εναλλακτικές λύσεις. Το Γενικό Δικαστήριο κρίνει επίσης ότι ο περιορισμός του δικαιώματος της προσφεύγουσας να ακουστεί από την Επιτροπή στο πλαίσιο της έκδοσης των εν λόγω αποφάσεων ήταν αναγκαίος και αναλογικός, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών που επιδιώκει ο κανονισμός 2271/96.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο κρίνει, πρώτον, ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις δεν έχουν αναδρομική ισχύ, δεδομένου ότι αναφέρουν σαφώς ότι ισχύουν από την ημερομηνία κοινοποίησής τους και για χρονικό διάστημα δώδεκα μηνών⁵³². Επομένως, η επίδικη άδεια δεν έχει αναδρομική ισχύ και δεν καλύπτει συμπεριφορές που έλαβαν χώρα πριν από την ημερομηνία έναρξης της ισχύος των προσβαλλόμενων αποφάσεων, αλλά μόνον συμπεριφορές που έλαβαν χώρα μετά την ημερομηνία αυτή.

Δεύτερον, όσον αφορά τον λόγο ακυρώσεως της προσφεύγουσας ο οποίος στηρίζεται σε πλάνη εκτιμήσεως και κατά τον οποίο η Επιτροπή, κατά πρώτον, δεν έλαβε υπόψη τα συμφέροντα της προσφεύγουσας, αλλά μόνον τα συμφέροντα της Clearstream Banking, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η Επιτροπή δεν όφειλε να το πράξει. Συγκεκριμένα, παρατηρεί ότι ο κανονισμός 2271/96⁵³³ προβλέπει ότι η παροχή άδειας για τη συμμόρφωση προς τους νόμους του παραρτήματος εξαρτάται από την προϋπόθεση η μη τήρηση των νόμων αυτών να βλάπτει σοβαρά τα συμφέροντα του αιτούντος την άδεια ή τα συμφέροντα της Ένωσης, αλλά ότι η διάταξη αυτή δεν μνημονεύει τα συμφέροντα των τρίτων τους οποίους αφορούν τα περιοριστικά μέτρα της τρίτης χώρας. Το Γενικό Δικαστήριο προβαίνει στην ίδια διαπίστωση όσον αφορά τα μη σωρευτικά κριτήρια του εκτελεστικού κανονισμού 2018/1101⁵³⁴, τα οποία πρέπει να λαμβάνει υπόψη η Επιτροπή κατά την αξιολόγηση αίτησης για την παροχή άδειας. Εκτός αυτού, κανένα από τα επίμαχα κριτήρια δεν κάνει λόγο για στάθμιση των συμφερόντων του τρίτου με εκείνα του αιτούντος ή της Ένωσης. Εξάλλου, μολονότι είναι δυνατόν ο τρίτος τον οποίο αφορούν τα περιοριστικά μέτρα να καλύπτεται από τον κανονισμό 2271/96⁵³⁵ και, ως εκ τούτου, να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής ορισμένων διατάξεων του κανονισμού αυτού, το γεγονός αυτό δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα, στο πλαίσιο της εφαρμογής της εξαίρεσης του άρθρου 5, δεύτερο εδάφιο, του ίδιου κανονισμού, να λαμβάνονται υπόψη άλλα συμφέροντα πλην των προβλεπόμενων από την εν λόγω διάταξη. Όσον αφορά, κατά δεύτερον, το επιχείρημα της προσφεύγουσας ότι η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη τη δυνατότητα εφαρμογής λιγότερο επαχθών εναλλακτικών λύσεων ή τη δυνατότητα της προσφεύγουσας να προβάλει δικαίωμα αποζημίωσης, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι ο εκτελεστικός κανονισμός 2018/1101⁵³⁶ δεν επιβάλλει τέτοιες υποχρεώσεις στην Επιτροπή. Πράγματι, η εξέταση της Επιτροπής συνίσταται στην εξακρίβωση του κατά πόσον τα αποδεικτικά στοιχεία που διαβίβασε ο αιτών καθιστούν δυνατόν να συναχθεί, υπό το πρίσμα των κριτηρίων που καθορίζονται με τον εκτελεστικό κανονισμό 2018/1101⁵³⁷, ότι, σε περίπτωση μη τήρησης των νόμων του παραρτήματος, τα συμφέροντα του αιτούντος ή της Ένωσης θα υποστούν σοβαρή βλάβη, κατά την έννοια του άρθρου 5, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2271/96. Επομένως, εάν η Επιτροπή καταλήξει στο

⁵³² Βλ. άρθρο 3 καθεμίας από τις προσβαλλόμενες αποφάσεις.

⁵³³ Βλ. άρθρο 5, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2271/96.

⁵³⁴ Βλ. άρθρο 4 του εκτελεστικού κανονισμού 2018/1101.

⁵³⁵ Βλ. άρθρο 11 του κανονισμού 2271/96.

⁵³⁶ Βλ. άρθρο 3 του εκτελεστικού κανονισμού 2018/1101.

⁵³⁷ Βλ. άρθρο 4 του εκτελεστικού κανονισμού 2018/1101.

συμπέρασμα ότι η επέλευση σοβαρής ζημίας στα εν λόγω συμφέροντα αποδεικνύεται επαρκώς, δεν οφείλει να εξετάσει αν υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις σε σχέση με την παροχή της άδειας.

Τρίτον, όσον αφορά τον λόγο ακυρώσεως που στηρίζεται σε προσβολή του δικαιώματος ακρόασης, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι ο νομοθέτης της Ένωσης επέλεξε να θεσπίσει ένα σύστημα στο πλαίσιο του οποίου δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα συμφέροντα των τρίτων τους οποίους αφορούν τα περιοριστικά μέτρα και οι τρίτοι αυτοί δεν πρέπει να συμμετέχουν στη διαδικασία του άρθρου 5, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2271/96. Πράγματι, η έκδοση απόφασης βάσει της εν λόγω διάταξης ανταποκρίνεται σε σκοπούς γενικού συμφέροντος συνιστάμενους στην προστασία των συμφερόντων της Ένωσης ή των προσώπων που ασκούν τα δικαιώματά τους δυνάμει της Συνθήκης ΛΕΕ από τις σοβαρές ζημιές που θα μπορούσαν να προκληθούν εξαιτίας της μη τήρησης των νόμων του παραρτήματος.

Στο πλαίσιο αυτό, η άσκηση δικαιώματος ακρόασης από τους τρίτους τους οποίους αφορούν τα περιοριστικά μέτρα στην επίμαχη διαδικασία όχι μόνο δεν θα ήταν σύμφωνη με τους σκοπούς γενικού συμφέροντος που επιδιώκει η εν λόγω νομοθεσία, αλλά θα μπορούσε επίσης, μέσω της ανεξέλεγκτης διάδοσης πληροφοριών δυνάμενων να περιέλθουν σε γνώση των αρχών της τρίτης χώρας που θέσπισε τους νόμους του παραρτήματος, να θέσει σε κίνδυνο την επίτευξη των σκοπών αυτών. Επομένως, οι αρχές της τρίτης χώρας θα μπορούσαν λάβουν γνώση του γεγονότος ότι ορισμένο πρόσωπο ζήτησε άδεια και ότι, κατά συνέπεια, ενδέχεται να συμμορφωθεί ή να μη συμμορφωθεί προς την εξωεδαφική νομοθεσία της εν λόγω τρίτης χώρας, πράγμα που θα συνεπαγόταν κινδύνους ερευνών και κυρώσεων σε βάρος του και, ως εκ τούτου, βλάβη των συμφερόντων του προσώπου αυτού και, κατά περίπτωση, της Ένωσης.

Εξάλλου, κανένα στοιχείο εγγενές στην προσωπική κατάσταση των εν λόγω τρίτων δεν συγκαταλέγεται άμεσα μεταξύ των στοιχείων που πρέπει να περιλαμβάνει η αίτηση για την παροχή άδειας⁵³⁸ ή μεταξύ των κριτηρίων που λαμβάνει υπόψη η Επιτροπή κατά την αξιολόγηση μιας τέτοιας αίτησης⁵³⁹. Επομένως, στο πλαίσιο του συστήματος που καθιερώνει συναφώς ο κανονισμός 2271/96, οι τρίτοι τους οποίους αφορούν τα περιοριστικά μέτρα δεν δύνανται να προβάλουν, ενώπιον της Επιτροπής, σφάλματα ή στοιχεία σχετικά με την προσωπική τους κατάσταση. Ως εκ τούτου, δεν προκύπτει ότι ο περιορισμός του δικαιώματος ακρόασης των τρίτων τους οποίους αφορούν τα περιοριστικά μέτρα στο πλαίσιο μιας τέτοιας διαδικασίας, λαμβανομένων υπόψη του σχετικού νομικού πλαισίου και των σκοπών που αυτό επιδιώκει, είναι δυσανάλογος και δεν σέβεται το βασικό περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού. Εξ αυτού προκύπτει ότι, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης, ο εν λόγω περιορισμός του δικαιώματος ακρόασης είναι δικαιολογημένος, κατά την έννοια της νομολογίας, και είναι αναγκαίος και αναλογικός υπό το πρίσμα των σκοπών που επιδιώκει ο κανονισμός 2271/96 και, ειδικότερα, το άρθρο 5, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού αυτού. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη να ακούσει την προσφεύγουσα στο πλαίσιο της διαδικασίας που κατέληξε στην έκδοση των προσβαλλόμενων αποφάσεων.

Επιπλέον, η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι η Επιτροπή, προκειμένου να σεβαστεί το δικαίωμά της ακρόασης, όφειλε να έχει δημοσιεύσει τουλάχιστον το διατακτικό των προσβαλλόμενων

⁵³⁸ Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, του εκτελεστικού κανονισμού 2018/1101: «[ο]ι αιτήσεις περιλαμβάνουν το όνομα και τα στοιχεία επικοινωνίας των αιτούντων, αναφέρουν τις ακριβείς διατάξεις της καταχωρημένης εξωεδαφικής νομοθεσίας ή την επακόλουθη ενέργεια που διακυβεύεται και περιγράφουν το πεδίο εφαρμογής της έγκρισης που ζητείται και τη ζημία που θα προκαλούσε η μη συμμόρφωση».

⁵³⁹ Κατά την έννοια των κριτηρίων του άρθρου 4 του εκτελεστικού κανονισμού 2018/1101, σκοπός των οποίων είναι να εκτιμηθεί το ενδεχόμενο πρόκλησης σοβαρής ζημίας στα προστατευόμενα συμφέροντα που μνημονεύονται στο άρθρο 5, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2271/96.

αποφάσεων. Ωστόσο, από κανένα στοιχείο δεν μπορεί να συναχθεί ότι η Επιτροπή υπείχε τέτοια υποχρέωση δημοσίευσης. Αφενός, η φερόμενη αυτή υποχρέωση δεν βρίσκει νομικό έρεισμα σε καμία σχετική διάταξη· αφετέρου, η δημοσίευση των προσβαλλόμενων αποφάσεων μετά την έκδοσή τους δεν είναι ικανή να επηρεάσει την άσκηση ενδεχόμενου δικαιώματος ακρόασης της προσφεύγουσας κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει, για τους ίδιους λόγους, το επιχείρημα της προσφεύγουσας ότι, εναλλακτικώς, η Επιτροπή όφειλε να της έχει γνωστοποιήσει τις προσβαλλόμενες αποφάσεις μετά την έκδοσή τους. Κατόπιν των προεκτεθέντων, δεν μπορεί επομένως να γίνει δεκτό ότι η Επιτροπή, παραλείποντας να δημοσιεύσει ή να γνωστοποιήσει στην προσφεύγουσα τις προσβαλλόμενες αποφάσεις, προσέβαλε το δικαίωμά της ακρόασης.

Χ. Οικονομική και νομισματική πολιτική ⁵⁴⁰

Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2023, Del Valle Ruíz κ.λπ. κατά ΕΣΕ (T-302/20, T-303/20 και T-307/20, EU:T:2023:735)

«Οικονομική και Νομισματική Ένωση – Τραπεζική Ένωση – Ενιαίος μηχανισμός εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων (ΕΜΕ) – Εξυγίανση της Banco Popular Español – Απόφαση του ΕΣΕ να μη χορηγήσει αποζημίωση στους μετόχους και τους πιστωτές τους οποίους αφορούν οι δράσεις εξυγίανσης – Δικαίωμα της ιδιοκτησίας – Δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης – Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής – Αποτίμηση σχετικά με τη διαφορετική μεταχείριση – Ανεξαρτησία του εκτιμητή»

Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2023, Molina Fernández κατά ΕΣΕ (T-304/20, EU:T:2023:734)

«Οικονομική και Νομισματική Ένωση – Τραπεζική Ένωση – Ενιαίος μηχανισμός εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων (ΕΜΕ) – Εξυγίανση της Banco Popular Español – Απόφαση του ΕΣΕ να μη χορηγήσει αποζημίωση στους μετόχους και τους πιστωτές τους οποίους αφορούν οι δράσεις εξυγίανσης – Αποτίμηση σχετικά με τη διαφορετική μεταχείριση – Ανεξαρτησία του εκτιμητή»

Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2023, ΑCΜΟ κ.λπ. κατά ΕΣΕ (T-330/20, EU:T:2023:733)

«Οικονομική και Νομισματική Ένωση – Τραπεζική Ένωση – Ενιαίος μηχανισμός εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων (ΕΜΕ) – Εξυγίανση της Banco Popular Español – Απόφαση του ΕΣΕ να μη χορηγήσει αποζημίωση στους μετόχους και τους πιστωτές τους οποίους αφορούν οι δράσεις εξυγίανσης – Αποτίμηση σχετικά με τη διαφορετική μεταχείριση – Ανεξαρτησία του εκτιμητή»

Στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-302/20, T-303/20 και T-307/20 και στην υπόθεση T-304/20, οι προσφεύγοντες είναι φυσικά και νομικά πρόσωπα τα οποία ήταν μέτοχοι της Banco Popular Español, SA (στο εξής: Banco Popular) πριν από την έγκριση καθεστώτος εξυγίανσης της τελευταίας. Αντιθέτως, στην υπόθεση T-330/20, οι προσφεύγοντες είναι επενδυτικά κεφάλαια τα οποία, πριν από τη θέσπιση του ίδιου αυτού καθεστώτος, κατείχαν κεφαλαιακά μέσα, με εξαίρεση έναν εξ αυτών, ο οποίος υπεισήλθε στα δικαιώματα οντότητας που κατείχε ομόλογα της Banco Popular.

Στις 7 Ιουνίου 2017, η εκτελεστική σύνοδος του Ενιαίου Συμβουλίου Εξυγίανσης (ΕΣΕ) ενέκρινε, βάσει του κανονισμού 806/2014 ⁵⁴¹, καθεστώς εξυγίανσης της Banco Popular ⁵⁴², το οποίο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποδέχθηκε αυθημερόν ⁵⁴³.

⁵⁴⁰ Κοινή σύνοψη για τις υποθέσεις Del Valle Ruíz κ.λπ. κατά ΕΣΕ (T-302/20, T-303/20 και T-307/20), Molina Fernández κατά ΕΣΕ (T-304/20) και ΑCΜΟ κ.λπ. κατά ΕΣΕ (T-330/20).

⁵⁴¹ Κανονισμός (ΕΕ) 806/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 2014, περί θεσπίσεως ενιαίων κανόνων και διαδικασίας για την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων στο πλαίσιο ενός Ενιαίου Μηχανισμού Εξυγίανσης και ενός Ενιαίου Ταμείου Εξυγίανσης και τροποποίησης του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 (ΕΕ 2014, L 225, σ. 1).

⁵⁴² Απόφαση SRB/EES/2017/08, περί εγκρίσεως καθεστώτος εξυγίανσης για την Banco Popular (στο εξής: καθεστώς εξυγίανσης).

Πριν από την έγκριση του καθεστώτος αυτού, το ΕΣΕ είχε αναθέσει στο γραφείο Deloitte Réviseurs d'Entreprises, ως εκτιμητή (στο εξής: γραφείο εκτιμήσεων), τη διενέργεια αποτίμησης της Banco Popular, πριν από ενδεχόμενη εξυγίανση, καθώς και την αποτίμηση σχετικά με τη διαφορετική μεταχείριση, μετά από ενδεχόμενη εξυγίανση. Στις 6 Ιουνίου 2017, το γραφείο εκτιμήσεων υπέβαλε στο ΕΣΕ αποτίμηση (στο εξής: αποτίμηση 2), σκοπός της οποίας ήταν να εκτιμηθεί η αξία των περιουσιακών στοιχείων και των υποχρεώσεων της Banco Popular, να εκτιμηθεί η μεταχείριση της οποίας θα είχαν τύχει οι μέτοχοι και οι πιστωτές εάν η Banco Popular είχε υπαχθεί στην κανονική διαδικασία αφερεγγυότητας καθώς και να παρασχεθούν τα στοιχεία βάσει των οποίων θα λαμβανόταν απόφαση σχετικά με τις μετοχές και τους τίτλους ιδιοκτησίας που θα μεταβιβάζονταν και τα οποία θα καθιστούσαν εφικτό στο ΕΣΕ τον καθορισμό των εμπορικών όρων για τους σκοπούς του εργαλείου πώλησης των δραστηριοτήτων. Με το καθεστώς εξυγίανσης, το ΕΣΕ αποφάσισε να υποβάλει την Banco Popular σε διαδικασία εξυγίανσης, εκτιμώντας ότι πληρούνταν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις⁵⁴⁴. Μετά από διαφανή και ανοικτή διαδικασία πώλησης που διεξήχθη από την ισπανική αρχή εξυγίανσης, το Ταμείο για την ομαλή αναδιάρθρωση του τραπεζικού κλάδου (FROB), οι νέες μετοχές της Banco Popular μεταβιβάστηκαν στην Banco Santander SA.

Κατόπιν της έγκρισης του καθεστώτος εξυγίανσης, το γραφείο εκτιμήσεων διαβίβασε στο ΕΣΕ την αποτίμηση σχετικά με τη διαφορετική μεταχείριση⁵⁴⁵ (στο εξής: αποτίμηση 3) προκειμένου να καθοριστεί αν οι θιγόμενοι μέτοχοι και πιστωτές θα είχαν τύχει καλύτερης μεταχείρισης αν η Banco Popular είχε υπαχθεί σε κανονική διαδικασία αφερεγγυότητας σε σχέση με εκείνη που τους επιφυλάχθηκε λόγω της εξυγίανσης. Η αποτίμηση αυτή πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο σεναρίου εκκαθάρισης, κατ'εφαρμογήν της ισπανικής νομοθεσίας, κατά τον χρόνο έγκρισης του καθεστώτος εξυγίανσης. Το γραφείο εκτιμήσεων έκρινε ότι η κίνηση κανονικής διαδικασίας αφερεγγυότητας θα είχε οδηγήσει σε μη προγραμματισμένη εκκαθάριση. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν αναμενόταν καμία ανάκτηση στο πλαίσιο κανονικής διαδικασίας αφερεγγυότητας και ότι, ως εκ τούτου, δεν υφίστατο διαφορετική μεταχείριση σε σχέση με τη μεταχείριση που προέκυπτε από τη δράση εξυγίανσης.

Εν συνεχεία, για να μπορέσει να λάβει τελική απόφαση σχετικά με την αναγκαιότητα ή μη καταβολής αποζημίωσης στους θιγόμενους μετόχους και πιστωτές μέσω του Ενιαίου Ταμείου Εξυγίανσης⁵⁴⁶, το ΕΣΕ τούς κάλεσε να του γνωστοποιήσουν το ενδιαφέρον τους να ασκήσουν το δικαίωμά τους

⁵⁴³ Απόφαση (ΕΕ) 2017/1246 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, για την αποδοχή του καθεστώτος εξυγίανσης για την Banco Popular (ΕΕ 2017, L 178, σ. 15).

⁵⁴⁴ Δυνάμει του άρθρου 18, παράγραφος 1, του κανονισμού 806/2014.

⁵⁴⁵ Κατά το άρθρο 20, παράγραφοι 16 έως 18, του κανονισμού 806/2014.

⁵⁴⁶ Δυνάμει του άρθρου 76, παράγραφος 1, στοιχείο ε', του κανονισμού 806/2014.

ακρόασης, λαμβανομένης υπόψη της προκαταρκτικής απόφασής του επί του ζητήματος αυτού⁵⁴⁷, με την οποία κατέληγε στο συμπέρασμα, υπό το πρίσμα της αποτίμησης 3, ότι δεν ήταν υποχρεωμένο να τους καταβάλει αποζημίωση. Η διαδικασία σχετικά με το δικαίωμα ακρόασης διεξήχθη σε δύο διαδοχικά στάδια, ήτοι στο στάδιο της εγγραφής, κατά το οποίο οι θιγόμενοι μέτοχοι και πιστωτές κλήθηκαν να εκδηλώσουν το ενδιαφέρον τους για την άσκηση του δικαιώματος ακρόασης, και στη συνέχεια στο στάδιο της διαβούλευσης, κατά το οποίο τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα μπορούσαν να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους επί της προκαταρκτικής απόφασης στην οποία είχε επισυναφθεί το μη εμπιστευτικό κείμενο της αποτίμησης 3.

Μετά το εν λόγω στάδιο διαβούλευσης, το ΕΣΕ εξέτασε τις κρίσιμες παρατηρήσεις και έλαβε από το γραφείο εκτιμήσεων διευκρινιστικό έγγραφο με το οποίο το γραφείο αυτό επιβεβαίωσε ότι η στρατηγική και τα διάφορα υποθετικά σενάρια εκκαθάρισης που περιγράφονται λεπτομερώς στην αποτίμηση 3, καθώς και οι μεθοδολογίες που ακολουθήθηκαν και οι αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν, εξακολουθούσαν να ισχύουν.

Στις 17 Μαρτίου 2020, το ΕΣΕ εξέδωσε την απόφαση SRB/EES/2020/52, σχετικά με το αν πρέπει να χορηγηθεί αποζημίωση στους μετόχους και τους δανειστές σε σχέση με τις πραγματοποιηθείσες δράσεις εξυγίανσης όσον αφορά την Banco Popular (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), με την οποία έκρινε ότι το γραφείο εκτιμήσεων ήταν ανεξάρτητο και ότι η αποτίμηση 3 ήταν σύμφωνη με το εφαρμοστέο νομικό πλαίσιο και ήταν επαρκώς αιτιολογημένη και πλήρης. Το ΕΣΕ παρουσίασε επίσης τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν οι θιγόμενοι μέτοχοι και πιστωτές καθώς και την αξιολόγησή τους και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρχε διαφορά μεταξύ της μεταχείρισης της οποίας έτυχαν πράγματι οι θιγόμενοι μέτοχοι και πιστωτές και της μεταχείρισης της οποίας θα είχαν τύχει αν η Banco Popular είχε υπαχθεί σε κανονική διαδικασία αφερεγγυότητας κατά την ημερομηνία της εξυγίανσης.

Με τις αποφάσεις του, με τις οποίες απορρίπτει τις τρεις προσφυγές που στηρίζονται στο άρθρο 263 ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται, για πρώτη φορά, επί αιτήματος για την ακύρωση απόφασης του ΕΣΕ σχετικά με ενδεχόμενη αποζημίωση των θιγόμενων μετόχων και πιστωτών κατόπιν τραπεζικής εξυγίανσης. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει διάφορα καινοφανή ζητήματα που εγείρονται με τις τρεις προσφυγές, ιδίως όσον αφορά την εκτίμηση της κατάστασης των θιγόμενων μετόχων και πιστωτών στην περίπτωση κατά την οποία η Banco Popular θα είχε υπαχθεί σε κανονική διαδικασία αφερεγγυότητας, την ανεξαρτησία του γραφείου εκτιμήσεων, το δικαίωμα ακρόασης κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και το δικαίωμα της ιδιοκτησίας.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τις αιτιάσεις με τις οποίες προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση είναι παράνομη όσον αφορά την εξέταση του ζητήματος αν οι πρώην μέτοχοι της Banco Popular θα είχαν τύχει καλύτερης μεταχείρισης στο πλαίσιο κανονικής διαδικασίας αφερεγγυότητας.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, αφενός, ότι από τις διατάξεις του κανονισμού 806/2014 προκύπτει σαφώς ότι η αναφορά⁵⁴⁸ στη μεταχείριση της οποίας θα είχαν τύχει οι μέτοχοι και οι

⁵⁴⁷ Προκαταρκτική απόφαση του ΕΣΕ για το αν πρέπει να χορηγηθεί αποζημίωση στους μετόχους και τους πιστωτές σε σχέση με τις δράσεις εξυγίανσης που έχουν πραγματοποιηθεί για την Banco Popular Español και την έναρξη της διαδικασίας ακρόασης (SRB/EES/2018/132) (στο εξής: προκαταρκτική απόφαση).

⁵⁴⁸ Κατά το άρθρο 20, παράγραφοι 16 έως 18, του κανονισμού 806/20104.

πιστωτές της οντότητας αν αυτή είχε υπαχθεί σε κανονική διαδικασία αφερεγγυότητας παραπέμπει στην υποθετική μεταχείρισή τους σε περίπτωση εκκαθάρισης της οντότητας. Αφετέρου, η μέθοδος αποτίμησης της εν λόγω μεταχείρισης που ορίζεται στον κατ' εξουσιοδότηση κανονισμό 2018/344⁵⁴⁹ αντιστοιχεί στη ρευστοποίηση των περιουσιακών στοιχείων του ιδρύματος και, επομένως, σε εκκαθάριση όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, σημείο 42, του κανονισμού 806/2014.

Δεύτερον, για να διαπιστωθεί η ύπαρξη διαφορετικής μεταχείρισης, η σύγκριση αφορά την πραγματική μεταχείριση της οποίας έτυχαν οι θιγόμενοι μέτοχοι και πιστωτές λόγω της εξυγίανσης καθώς και την εκτίμηση της κατάστασής τους στην περίπτωση που δεν θα είχε αναληφθεί η δράση εξυγίανσης, ήτοι στην περίπτωση εκκαθάρισης της οντότητας.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, στο πλαίσιο της εκτίμησης της διαφορετικής μεταχείρισης μετά από εξυγίανση που έχει αποφασιστεί από το FROB, το ισπανικό δίκαιο προβλέπει ότι το αντίστροφο σενάριο είναι ένα σενάριο εκκαθάρισης της οντότητας το οποίο λαμβάνει υπόψη τις διατάξεις της ισπανικής νομοθεσίας σχετικά με την εκκαθάριση. Εξ αυτών συνάγει ότι ο καθορισμός της διαφορετικής μεταχείρισης πρέπει να στηρίζεται σε σενάριο εκκαθάρισης, πράγμα το οποίο αποκλείει τη δυνατότητα σεναρίου στηριζόμενου σε συνεχιζόμενη δραστηριότητα της οντότητας ή σε πτωχευτικό συμβιβασμό με τους πιστωτές.

Τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το αντίστροφο σενάριο εκκαθάρισης που προβλέπεται στην αποτίμηση 3 έπρεπε να προσδιορισθεί υπό το πρίσμα της κατάστασης της Banco Popular κατά την ημερομηνία της εξυγίανσης. Κατά την ημερομηνία αυτή, η Banco Popular δεν ήταν σε θέση να συνεχίσει τις δραστηριότητές της λόγω της κατάστασης της ρευστότητάς της, του γεγονότος ότι βρισκόταν σε σημείο πτώχευσης ή πιθανής πτώχευσης και της πιθανής ανάκλησης της τραπεζικής άδειας λειτουργίας της, και, για τον λόγο αυτό, δεν υπήρχε προοπτική ούτε πτωχευτικού συμβιβασμού ούτε σεναρίου αφερεγγυότητας με βάση την παραδοχή ότι η επιχείρηση θα τελούσε υπό συνθήκες συνεχιζόμενης δραστηριότητας.

Ομοίως, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το επιχείρημα ότι το γραφείο εκτιμήσεων όφειλε να έχει πραγματοποιήσει αποτίμηση της Banco Popular εξετάζοντας την πώληση του ιδρύματος στο σύνολό του ή ανά παραγωγικές μονάδες, δεδομένου ότι η πώληση αυτή προϋποθέτει συνέχιση των δραστηριοτήτων της επιχείρησης. Επομένως, το γραφείο εκτιμήσεων δεν υπέπεσε σε πλάνη καθόσον χρησιμοποίησε μεθοδολογία στηριζόμενη σε σενάριο εκκαθάρισης και στην πώληση των στοιχείων του ενεργητικού μεμονωμένα ή ανά χαρτοφυλάκιο.

Πέμπτον, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν ενέχει πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως ούτε όσον αφορά τη συνεκτίμηση μιας μέγιστης διάρκειας επτά ετών για τη διαδικασία εκκαθάρισης, λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, του σκοπού να πραγματοποιηθεί η εκκαθάριση εντός εύλογης προθεσμίας καθώς και των αβεβαιοτήτων που προκαλεί μια παρατεταμένη διάρκεια εκκαθάρισης, αλλά ούτε όσον αφορά την αποτίμηση των χαρτοφυλακίων εξυπηρετούμενων και μη εξυπηρετούμενων δανείων, των θυγατρικών της Banco Popular που δραστηριοποιούνταν στον τομέα των ακινήτων, καθώς και των νομικών κινδύνων.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως που στηρίζεται σε έλλειψη ανεξαρτησίας του γραφείου εκτιμήσεων.

⁵⁴⁹ Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 2018/344 της Επιτροπής, της 14ης Νοεμβρίου 2017, για τη συμπλήρωση της οδηγίας 2014/59/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά ρυθμιστικά τεχνικά πρότυπα που προσδιορίζουν τα κριτήρια σχετικά με τις μεθοδολογίες για την αποτίμηση της διαφοράς ως προς τη μεταχείριση κατά την εξυγίανση (ΕΕ 2018, L 67, σ. 3).

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης, αφενός, δεν αποδεικνύουν ότι το γραφείο εκτιμήσεων, διενεργώντας την αποτίμηση 3, επηρεάστηκε από το γεγονός ότι το ίδιο είχε πραγματοποιήσει και την αποτίμηση 2 και, αφετέρου, αντικρούουν το επιχείρημα ότι μπορούσε να δοθεί η εύλογη εντύπωση ότι το γραφείο αυτό στερούνταν αντικειμενικότητας ή αμεροληψίας.

Πράγματι, στην αποτίμηση 3, η ανάλυση της διαφορετικής μεταχείρισης βασίζεται στην πραγματική μεταχείριση της οποίας έτυχαν οι θιγόμενοι μέτοχοι και πιστωτές μετά το πέρας της εξυγίανσης. Η αποτίμηση των στοιχείων ενεργητικού και παθητικού της Banco Popular η οποία περιλαμβάνεται στο πρώτο μέρος της αποτίμησης 2 δεν ελήφθη υπόψη στην αποτίμηση 3 και, ως εκ τούτου, δεν μπορούσε να επηρεάσει το γραφείο εκτιμήσεων κατά τη διενέργεια της τελευταίας αυτής αποτίμησης.

Επιπλέον, η αποτίμηση 2 περιείχε πολλές επιφυλάξεις ως προς την αξιοπιστία της προσομοίωσης του σεναρίου εκκαθάρισης. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αιτίαση ότι το γραφείο εκτιμήσεων, προκειμένου να προστατεύσει την επαγγελματική του φήμη, έκρινε ότι δεσμεύεται από τα συμπεράσματα της αποτίμησης 2 όταν διενήργησε την αποτίμηση 3.

Εκτός αυτού, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το επιχείρημα ότι το γραφείο εκτιμήσεων είχε παροτρυνθεί να αποφύγει οποιαδήποτε διόρθωση ή τροποποίηση των συμπερασμάτων της αποτίμησης 2, για τον λόγο ότι το επιχείρημα αυτό αντικρούεται από τις περιστάσεις υπό τις οποίες πραγματοποιήθηκαν οι αποτιμήσεις 2 και 3. Πράγματι, η αποτίμηση 3 στηριζόταν σε λεπτομερέστερες πληροφορίες από εκείνες που είχε στη διάθεσή του το γραφείο εκτιμήσεων κατά το στάδιο της αποτίμησης 2. Εξάλλου, το ΕΣΕ, ήδη από την παραλαβή της αποτίμησης 2, ήταν ενημερωμένο για το γεγονός ότι το γραφείο εκτιμήσεων θα έπρεπε να στηριχθεί σε νέα στοιχεία στην αποτίμηση 3 και, ως εκ τούτου, να τροποποιήσει την εκτίμηση στην οποία είχε προβεί στο πλαίσιο της προσομοίωσης του σεναρίου εκκαθάρισης. Στο πλαίσιο της αποτίμησης 3, το γραφείο εκτιμήσεων δεν αρκέστηκε στην επιβεβαίωση του αποτελέσματος της προσομοίωσης που περιλαμβανόταν στην αποτίμηση 2. Κατά τα λοιπά, το γεγονός και μόνον ότι το γραφείο εκτιμήσεων κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα δεν αρκεί για να αποδειχθεί ότι το γραφείο αυτό θεώρησε ότι δεσμεύεται από την εκτίμηση στην οποία προέβη με την αποτίμηση 2 όταν διενήργησε την αποτίμηση 3.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αιτίαση με την οποία προβάλλεται ότι το ΕΣΕ όφειλε να έχει απευθυνθεί σε διαφορετικό εκτιμητή για τη διενέργεια αποτίμησης βάσει διαφορετικής μεθόδου, δεδομένου ότι η εκτίμηση της μεταχείρισης των θιγόμενων μετόχων και πιστωτών έπρεπε να πραγματοποιηθεί βάσει σεναρίου εκκαθάρισης. Ομοίως, καμία διάταξη του κανονισμού 806/2014 ή του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού 2016/1075 δεν απαγορεύει ρητώς την πραγματοποίηση των αποτιμήσεων 2 και 3 από τον ίδιο εκτιμητή.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τις αιτιάσεις με τις οποίες προβάλλεται έλλειψη ανεξαρτησίας του γραφείου εκτιμήσεων λόγω των φερόμενων δεσμών του με την Banco Popular και την Banco Santander.

Επί του ζητήματος αυτού, παρατηρεί ότι, κατά την ημερομηνία ορισμού του γραφείου εκτιμήσεων ως ανεξάρτητου εκτιμητή, αφενός, η ταυτότητα του αγοραστή δεν ήταν γνωστή και, ως εκ τούτου, δεν ήταν δυνατόν να ληφθούν υπόψη οι δεσμοί μεταξύ του γραφείου εκτιμήσεων και της Banco Santander και, αφετέρου, το γραφείο εκτιμήσεων δεν παρείχε πλέον υπηρεσίες λογιστικού ελέγχου στην Banco Santander.

Το Γενικό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας εξυγίανσης της Banco Popular, το ΕΣΕ φρόντισε, όπως όφειλε, να διασφαλίσει ότι το γραφείο εκτιμήσεων πληρούσε τις απαιτήσεις ανεξαρτησίας και, ειδικότερα, τις απαιτήσεις σχετικά με τη μη σύγκρουση συμφερόντων που προβλέπονται στον κατ' εξουσιοδότηση κανονισμό 2016/1075⁵⁵⁰.

Επομένως, το ΕΣΕ δεν υπέπεσε σε σφάλμα καθόσον έκρινε ότι οι υπηρεσίες που παρείχε το γραφείο εκτιμήσεων τόσο στην Banco Popular όσο και στην Banco Santander δεν ήταν ικανές να επηρεάσουν την κρίση του εν λόγω γραφείου κατά τη διενέργεια της αποτίμησης 3 και, επομένως, δεν ήταν ικανές να καταδείξουν την ύπαρξη πραγματικών ή δυνητικών ουσιωδών συμφερόντων, κοινών ή αντικρουόμενων, με αυτές.

Ομοίως, κανένα επιχείρημα δεν θέτει υπό αμφισβήτηση τις εκτιμήσεις του ΕΣΕ σχετικά με την έλλειψη σύνδεσης μεταξύ, αφενός, των υπηρεσιών λογιστικού ελέγχου και των υπηρεσιών σχετικά με την ενσωμάτωση της Banco Popular που παρασχέθηκαν στην Banco Santander από το γραφείο εκτιμήσεων και, αφετέρου, των κρίσιμων στοιχείων για την αποτίμηση 3, η οποία αφορούσε μόνον την εκτίμηση της Banco Popular και όχι την εκτίμηση της Banco Santander.

Επιπλέον, οι προσφεύγοντες δεν εξηγούν με ποιον τρόπο οι υπηρεσίες αυτές που παρασχέθηκαν από το γραφείο εκτιμήσεων θα ήταν ικανές να επηρεάσουν ή θα μπορούσαν ευλόγως να θεωρηθούν ότι επηρεάζουν την κρίση του γραφείου εκτιμήσεων κατά τη διενέργεια της αποτίμησης 3.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι προϋπόθεση για να διαπιστωθεί ότι το ΕΣΕ όφειλε να έχει λάβει υπόψη μια φαινόμενη έλλειψη αντικειμενικότητας ή αμεροληψίας του γραφείου εκτιμήσεων λόγω των δεσμών του με την Banco Santander είναι να αποδειχθεί ότι, όταν το πρώτο εκτίμησε, στην αποτίμηση 3, ότι οι θιγόμενοι μέτοχοι και πιστωτές δεν θα είχαν τύχει καλύτερης μεταχείρισης στο πλαίσιο κανονικής διαδικασίας αφερεγγυότητας, είχε την πρόθεση να ευνοήσει την Banco Santander. Εκτός αυτού, ακόμη και αν υποθεθεί ότι το γραφείο εκτιμήσεων κατέληξε στο συμπέρασμα, στην αποτίμηση 3, ότι οι θιγόμενοι μέτοχοι και πιστωτές θα είχαν τύχει καλύτερης μεταχείρισης σε περίπτωση εκκαθάρισης της Banco Popular, η αποζημίωση που θα μπορούσε να προκύψει εντεύθεν θα τους καταβαλλόταν από το Ενιαίο Ταμείο Εξυγίανσης και όχι από την Banco Santander.

Επιπροσθέτως, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι το αποτέλεσμα της αποτίμησης 3 δεν ασκεί επιρροή στη νομιμότητα και τον θεμιτό χαρακτήρα της απόφασης περί υπαγωγής της Banco Popular σε διαδικασία εξυγίανσης ούτε και στο αποτέλεσμα της εξυγίανσης αυτής, ήτοι την πώλησή της στην Banco Santander, καθώς και ότι δεν μπορεί να έχει ως συνέπεια τη γένεση δικαιώματος αποζημίωσης των θιγόμενων μετόχων και πιστωτών έναντι της Banco Santander.

Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, στο μέτρο που η αποτίμηση 3, ανεξαρτήτως του αποτελέσματός της, δεν μπορούσε να επηρεάσει την κατάσταση της Banco Santander, το γραφείο εκτιμήσεων δεν ήταν σε θέση να την ευνοήσει. Επομένως, οι δεσμοί μεταξύ τους δεν μπορούν να δημιουργήσουν εύλογη αμφιβολία ως προς την ύπαρξη ενδεχόμενης προκατάληψης ούτε να έχουν ως αποτέλεσμα την έλλειψη αντικειμενικότητας ή αμεροληψίας του γραφείου

⁵⁵⁰ Δυνάμει του άρθρου 41 του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού (ΕΕ) 2016/1075 της Επιτροπής, της 23ης Μαρτίου 2016, για τη συμπλήρωση της οδηγίας 2014/59/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τα ρυθμιστικά τεχνικά πρότυπα για τον καθορισμό του περιεχομένου των σχεδίων ανάκαμψης, των σχεδίων εξυγίανσης και των σχεδίων εξυγίανσης ομίλων, των ελάχιστων κριτηρίων που πρέπει να αξιολογεί η αρμόδια αρχή όσον αφορά τα σχέδια ανάκαμψης και τα σχέδια ανάκαμψης ομίλων, των προϋποθέσεων για τη χρηματοπιστωτική στήριξη ομίλου, των απαιτήσεων για τους ανεξάρτητους εκτιμητές, της συμβατικής αναγνώρισης των εξουσιών απομείωσης και μετατροπής, των διαδικασιών και του περιεχομένου των απαιτήσεων κοινοποίησης και της ειδοποίησης αναστολής, καθώς και του τρόπου λειτουργίας των σωμάτων εξυγίανσης (ΕΕ 2016, L 184, σ. 1).

εκτιμήσεων. Οι δεσμοί αυτοί δεν συνιστούσαν περίπτωση ικανή να θέσει υπό αμφισβήτηση την ανεξαρτησία του γραφείου εκτιμήσεων για τη διενέργεια της αποτίμησης 3 και την ορθότητα του διορισμού του από το ΕΣΕ ως ανεξάρτητου εκτιμητή.

Κατά τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως ο οποίος στηρίζεται σε φερόμενη προσβολή του δικαιώματος ακρόασης των μετόχων και των πιστωτών, ιδίως καθόσον το ΕΣΕ τούς επέβαλε την υποχρέωση να διατυπώσουν τις παρατηρήσεις τους σε έντυπο.

Συναφώς, πρώτον, υπενθυμίζει ότι ο σεβασμός του δικαιώματος ακρόασης πρέπει να διασφαλίζεται ακόμη και ελλείψει ρύθμισης η οποία να προβλέπει ρητώς την άσκηση του δικαιώματος αυτού και ότι ούτε ο κανονισμός 806/2014 ούτε ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) προβλέπουν ειδική διαδικασία για την άσκηση του δικαιώματος ακρόασης. Επομένως, η επιλογή του ΕΣΕ να χρησιμοποιήσει έντυπο για να συλλέξει τις παρατηρήσεις των θιγόμενων μετόχων και πιστωτών ενέπιπτε στο περιθώριο εκτίμησης που διαθέτει το ΕΣΕ κατά την οργάνωση της διαδικασίας αυτής, ώστε να παράσχει στους θιγόμενους μετόχους και πιστωτές τη δυνατότητα να ασκήσουν το δικαίωμά τους ακρόασης, υπό την επιφύλαξη ότι οι τελευταίοι θα ήταν σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμά τους κατά τρόπο αποτελεσματικό και χρήσιμο.

Δεύτερον, εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο αφενός μεν παρατηρεί ότι το ΕΣΕ εξέτασε όλες τις παρατηρήσεις που έλαβε και εξήγησε, στην προσβαλλόμενη απόφαση, για ποιον λόγο ορισμένες από τις παρατηρήσεις αυτές δεν ήταν κρίσιμες για την έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης, αφετέρου δε απορρίπτει το επιχείρημα που στηρίζεται σε προσβολή του δικαιώματος ακρόασης με την αιτιολογία ότι το ΕΣΕ απέρριψε μη κρίσιμες παρατηρήσεις.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, στο έντυπο, οι ερωτήσεις ήταν διατυπωμένες κατά τρόπο ουδέτερο υπό τη μορφή σύντομης παρουσίασης του οικείου θέματος με παραπομπή στα σχετικά τμήματα της προκαταρκτικής απόφασης ή της αποτίμησης 3, ακολουθούμενης από πρόσκληση προς τους θιγόμενους μετόχους και πιστωτές να εκθέσουν τις παρατηρήσεις τους ή τις απόψεις τους επί του συγκεκριμένου θέματος.

Τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το επιχείρημα σχετικά με τον περιορισμό της έκτασης των απαντήσεων στο έντυπο, για τον λόγο ότι είναι αμιγώς θεωρητικό και δεν είναι ικανό να αποδείξει επαρκώς κατά νόμον ότι, ελλείψει του εν λόγω περιορισμού, η διαδικασία θα μπορούσε να έχει καταλήξει σε διαφορετικό αποτέλεσμα.

Πράγματι, αφενός, οι παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν ως απάντηση στο έντυπο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας σχετικά με το δικαίωμα ακρόασης αναλύθηκαν λεπτομερώς στην προσβαλλόμενη απόφαση και οδήγησαν το γραφείο εκτιμήσεων στην έγκριση του διευκρινιστικού εγγράφου. Επομένως, ακόμη και αν η έκταση των παρατηρήσεων ήταν περιορισμένη, το ΕΣΕ και το γραφείο εκτιμήσεων απάντησαν εμπεριστατωμένα σε αυτές.

Αφετέρου, οι προσφεύγοντες δεν αναφέρουν ποιες είναι οι παρατηρήσεις, πλην εκείνων που είχαν υποβληθεί και στις οποίες είχαν απαντήσει το ΕΣΕ και το γραφείο εκτιμήσεων, τις οποίες εμποδίστηκαν, όπως ισχυρίζονται, να εκθέσουν λόγω του μεγέθους του εντύπου. Δεν διευκρινίζουν επίσης τα έγγραφα που θα επιθυμούσαν να έχουν επισυνάψει στο έντυπο.

Κατά τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει ως αλυσιτελή τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίον προβάλλεται ότι η αποτίμηση 3 στηρίζεται σε εσφαλμένη βάση όσον αφορά την οικονομική κατάσταση της Banco Popular κατά τον χρόνο της εξυγίανσής της.

Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η εκτίμηση της διαφορετικής μεταχείρισης έπρεπε να πραγματοποιηθεί κατά τον χρόνο έγκρισης του καθεστώτος εξυγίανσης. Η έκθεση εμπειρογνωμοσύνης της Τράπεζας της Ισπανίας της 8ης Απριλίου 2019, στην οποία στηρίζονται οι προσφεύγοντες και της οποίας η προσκόμιση ζητήθηκε στο πλαίσιο μέτρου διεξαγωγής αποδείξεων,

αφορά γεγονότα προγενέστερα της εξυγίανσης της Banco Popular, τα οποία δεν ήταν κρίσιμα για τη διενέργεια της αποτίμησης 3.

Κατά πέμπτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται ότι το ΕΣΕ μεταβίβασε αδικαιολόγητα στο γραφείο εκτιμήσεων τις εξουσίες λήψης αποφάσεων που του παρέχει ο κανονισμός 806/2014.

Πρώτον, αφού διαπίστωσε ότι οι προσφεύγοντες δεν προβάλλουν ένσταση ελλείψεως νομιμότητας του κανονισμού 806/2014, ούτε αιτιάσεις αντλούμενες από την άσκηση διακριτικής ευχέρειας εκ μέρους του ΕΣΕ ή από έλλειψη σαφήνειας όσον αφορά την οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων του τελευταίου με τον κανονισμό αυτόν, αλλά ούτε και αιτιάσεις αντλούμενες από παράβαση του εν λόγω κανονισμού εκ μέρους του ΕΣΕ και σχετικές με φερόμενη υπέρβαση από το ΕΣΕ των εξουσιών που του παρέχει ο ίδιος κανονισμός, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι τα επιχειρήματα με τα οποία προσάπτεται στο ΕΣΕ ότι παρέσχε εξουσία λήψης αποφάσεων στο γραφείο εκτιμήσεων δεν μπορούν να στοιχειοθετήσουν παραβίαση των αρχών που διέπουν τη μεταβίβαση εξουσιών.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η απόφαση να μη χορηγηθεί αποζημίωση στους θιγόμενους μετόχους και πιστωτές εκδόθηκε από το ΕΣΕ και όχι από το γραφείο εκτιμήσεων.

Επιπλέον, κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 806/2014, οι οικονομικές και τεχνικές πτυχές της εκτίμησης της μεταχείρισης της οποίας θα είχαν τύχει οι θιγόμενοι μέτοχοι και πιστωτές αν η Banco Popular είχε υπαχθεί σε κανονική διαδικασία αφερεγγυότητας έπρεπε να εκτιμηθούν από ανεξάρτητο εκτιμητή και όχι από το ίδιο το ΕΣΕ. Επομένως, το γεγονός ότι το ΕΣΕ ανέθεσε στο γραφείο εκτιμήσεων τη διενέργεια της αποτίμησης 3 δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως μεταβίβαση της εξουσίας του να εκδώσει την απόφαση.

Τρίτον, αφενός, υπό το πρίσμα των διατάξεων του κανονισμού 806/2014, το γεγονός ότι το ΕΣΕ ενέκρινε τα συμπεράσματα της αποτίμησης 3 δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως παράλειψη του ιδίου να ελέγξει την τήρηση των απαιτήσεων με τις οποίες πρέπει να συμμορφώνεται ο ανεξάρτητος εκτιμητής κατά τη διενέργεια της αποτίμησής του. Αφετέρου, από το ίδιο το περιεχόμενο της προσβαλλόμενης απόφασης προκύπτει ότι το ΕΣΕ δεν αρκέστηκε να συνοψίσει την αποτίμηση 3 και το διευκρινιστικό έγγραφο, αλλά εξέτασε το κύρος τους υπό το πρίσμα των παρατηρήσεων των θιγόμενων μετόχων και πιστωτών.

Καθ' έκτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως που στηρίζεται σε προσβολή του δικαιώματος αποτελεσματικής ένδικης προστασίας.

Όσον αφορά τη μη δημοσιοποίηση ορισμένων πληροφοριών στο μη εμπιστευτικό κείμενο της αποτίμησης 3, το οποίο επισυνάπτεται στην προκαταρκτική απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν αμφισβητείται η εκτίμηση του ΕΣΕ ότι τα απαλειφθέντα στοιχεία σχετικά με τις προβλέψεις για νομικούς κινδύνους που περιλαμβάνονται στην αποτίμηση 3 καλύπτονταν από το επαγγελματικό απόρρητο και ήταν εμπιστευτικά, αλλά ούτε και αμφισβητείται η υποχρέωση του ΕΣΕ να προστατεύει τα εμπιστευτικά στοιχεία⁵⁵¹. Επιπλέον, οι προσφεύγοντες δεν αναφέρουν ότι τα εν λόγω απαλειφθέντα στοιχεία είναι αναγκαία για την κατανόηση της προσβαλλόμενης απόφασης ή για την άσκηση του δικαιώματός τους σε πραγματική ένδικη προσφυγή.

Καθ' έβδομον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως που στηρίζεται σε προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας.

⁵⁵¹ Δυνάμει του άρθρου 88, παράγραφος 5, του κανονισμού 806/2014.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο κανονισμός 806/2014 θεσπίζει μηχανισμό για τη διασφάλιση της δίκαιης αποζημίωσης των μετόχων και των πιστωτών της υπό εξυγίανση οντότητας, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου 17, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Εν προκειμένω, δεδομένου ότι δεν απέδειξαν ότι το ΕΣΕ υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως καταλήγοντας στο συμπέρασμα, βάσει της αποτίμησης 3, ότι οι θιγόμενοι μέτοχοι και πιστωτές της Banco Popular δεν θα είχαν τύχει καλύτερης μεταχείρισης στο πλαίσιο κανονικής διαδικασίας αφερεγγυότητας απ' ό,τι στο πλαίσιο της εξυγίανσης, οι προσφεύγοντες δεν θεμελίωσαν προσβολή του δικαιώματός τους ιδιοκτησίας ως απόρροια της προσβαλλόμενης απόφασης.

Επιπλέον, δεν μπορεί βασίμως να υποστηριχθεί ότι το ΕΣΕ παρέβη το άρθρο 17 του Χάρτη, στο μέτρο που η αξία της αποζημίωσης βάσει της αρχής ότι κανένας πιστωτής δεν μπορεί να τύχει χειρότερης μεταχείρισης υπολογίστηκε βάσει του χειρότερου δυνατού σεναρίου για τους μετόχους, ήτοι της διαδικασίας εκκαθάρισης της Banco Popular. Πράγματι, η εφαρμογή ενός αντίστροφου σεναρίου εκκαθάρισης είναι σύμφωνη με τις εφαρμοστέες διατάξεις.

XI. Δημόσιες συμβάσεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης

Απόφαση της 26ης Απριλίου 2023, OHB System κατά Επιτροπής (T-54/21, EU:T:2023:210)

«Δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών – Διαδικασία διαγωνισμού – Ανταγωνιστικός διάλογος – Προμήθεια μεταβατικών δορυφόρων Galileo – Απόρριψη της προσφοράς προσφέροντος – Κριτήρια αποκλεισμού – Σοβαρό επαγγελματικό παράπτωμα προσφέροντος – Μη ύπαρξη τελεσίδικης δικαστικής απόφασης ή διοικητικής απόφασης που κατέστη απρόσβλητη – Παραπομπή της υπόθεσης στην επιτροπή του άρθρου 143 του δημοσιονομικού κανονισμού – Ίση μεταχείριση – Ασυνήθιστα χαμηλή προσφορά – Πρόδηλη πλάνη εκτίμησης»

Με προκήρυξη της 15ης Μαΐου 2018⁵⁵², ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστήματος (ΕΟΔ), ενεργώντας εξ ονόματος και για λογαριασμό της Επιτροπής, κίνησε διαδικασία διαγωνισμού για την προμήθεια μεταβατικών δορυφόρων στο πλαίσιο του προγράμματος Galileo, το οποίο αποσκοπεί στη δημιουργία και λειτουργία ευρωπαϊκού συστήματος ραδιοπλοήγησης και προσδιορισμού θέσης μέσω δορυφόρου για μη στρατιωτικούς σκοπούς. Η διαδικασία αυτή είχε κινηθεί με τη μορφή ανταγωνιστικού διαλόγου, δεδομένου ότι η Επιτροπή είχε ήδη εντοπίσει και προσδιορίσει τις ανάγκες της αλλά δεν είχε ακόμη προσδιορίσει κατά τρόπο συγκεκριμένο τα πλέον πρόσφορα μέσα για την κάλυψη των αναγκών αυτών. Ο ΕΟΔ ήταν επιφορτισμένος με την οργάνωση της διαδικασίας του διαγωνισμού ενώ η Επιτροπή παρέμενε η αναθέτουσα αρχή⁵⁵³. Είχε αποφασιστεί ότι θα μπορούσαν να επιλεγούν δύο ανάδοχοι και ότι η ανάθεση της σύμβασης θα στηριζόταν στην πλέον συμφέρουσα από οικονομικής άποψης προσφορά.

Κατά το πέρας του πρώτου σταδίου του ανταγωνιστικού διαλόγου, το οποίο συνίστατο στην πρόσκληση για υποβολή αίτησης συμμετοχής, ο ΕΟΔ επέλεξε τρεις προσφέρουσες, ήτοι την προσφεύγουσα OHB System AG, την Airbus Defence and Space GmbH (στο εξής: ADS) και την Thales Alenia Space Italia (στο εξής: TASI). Κατόπιν του δεύτερου σταδίου, το οποίο αφορούσε τον εντοπισμό και τον προσδιορισμό των μέσων που προσφέρονταν για την κάλυψη των αναγκών της αναθέτουσας αρχής, και του τρίτου σταδίου, κατά τη διάρκεια του οποίου ο ΕΟΔ κάλεσε τις προσφέρουσες να υποβάλουν την «τελική προσφορά» τους, οι τελικές προσφορές αξιολογήθηκαν από επιτροπή αξιολόγησης η οποία παρουσίασε τα αποτελέσματά της σε έκθεση αξιολόγησης. Βάσει της έκθεσης αυτής, η Επιτροπή αποφάσισε, αφενός, να μην κάνει δεκτή την προσφορά της προσφεύγουσας και, αφετέρου, να αναθέσει τη σύμβαση στην TASI και στην ADS, κοινοποίησε δε τις αποφάσεις (στο εξής: προσβαλλόμενες αποφάσεις) στην προσφεύγουσα με έγγραφο της 19ης Ιανουαρίου 2021.

Πριν από την έκδοση των προσβαλλόμενων αποφάσεων, η προσφεύγουσα είχε ενημερώσει την Επιτροπή και τον ΕΟΔ, με έγγραφο της 23ης Δεκεμβρίου 2020, ότι ένας από τους πρώην υπαλλήλους της, και συγκεκριμένα ένας γενικός διοικητικός διευθυντής ο οποίος είχε ευρεία πρόσβαση στα

⁵⁵² Προκήρυξη του διαγωνισμού δημοσιευθείσα στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* της 15ης Μαΐου 2018 (ΕΕ 2018/S 091-206089).

⁵⁵³ Σύμφωνα με το άρθρο 15, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 1285/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2013, για την εφαρμογή και εκμετάλλευση των ευρωπαϊκών συστημάτων δορυφορικής πλοήγησης και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 876/2002 του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 683/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 1), η Επιτροπή είχε συνάψει σύμβαση εξουσιοδότησης με τον ΕΟΔ για το στάδιο εγκατάστασης του προγράμματος Galileo.

δεδομένα του έργου και είχε συμμετάσχει στην προετοιμασία της προσφοράς της, προσελήφθη τον Δεκέμβριο του 2019 από την ADS. Υποστήριξε ότι υπήρχαν ενδείξεις ότι ο πρώην υπάλληλος είχε αποκτήσει ευαίσθητες πληροφορίες και ότι είχε κινηθεί εθνική ποινική έρευνα, κατόπιν έγκλησης που είχε υποβάλει εναντίον του. Ως εκ τούτου, είχε ζητήσει από την Επιτροπή να αναστείλει τον επίδικο ανταγωνιστικό διάλογο, να ερευνήσει το ζήτημα και, ενδεχομένως, να αποκλείσει την ADS από τον διάλογο αυτόν. Με έγγραφο της 20ής Ιανουαρίου 2021, η Επιτροπή ενημέρωσε την προσφεύγουσα ότι δεν υπήρχαν επαρκείς λόγοι που να δικαιολογούν την αναστολή του διαλόγου και ότι, καθόσον δεν υφίστατο τελεσίδικη δικαστική απόφαση ή διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη σχετικά με τους ισχυρισμούς που αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας από τις εθνικές αρχές, δεν υπήρχε λόγος αποκλεισμού της ADS από τον επίδικο ανταγωνιστικό διάλογο.

Κατά των προσβαλλόμενων αποφάσεων ασκήθηκε προσφυγή ακυρώσεως, την οποία το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει στο σύνολό της, παρέχοντας ιδίως διευκρινίσεις όσον αφορά την εφαρμογή των κριτηρίων αποκλεισμού προσφέροντος και την παραπομπή της υπόθεσης στην επιτροπή του άρθρου 143 δυνάμει του δημοσιονομικού κανονισμού του 2018⁵⁵⁴. Παρέχει επίσης διευκρινίσεις ως προς την υποχρέωση ελέγχου της σύνθεσης προσφοράς η οποία θεωρείται ασυνήθιστα χαμηλή και ως προς την αυτοτέλεια της απόφασης περί ανάθεσης, σε περίπτωση που η αναθέτουσα αρχή απλώς αποδέχεται την αιτιολογία της έκθεσης αξιολόγησης.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αιτίαση με την οποία προβάλλεται παράβαση των κριτηρίων αποκλεισμού προσφέροντος τα οποία προβλέπονται από τον δημοσιονομικό κανονισμό του 2018.

Εκ προοιμίου, υπενθυμίζει ότι η αναθέτουσα αρχή αποκλείει προσφέροντα από τη συμμετοχή σε διαδικασία διαγωνισμού όταν αυτός εμπίπτει σε μία ή περισσότερες από τις περιπτώσεις που αντιστοιχούν στα τρία κριτήρια αποκλεισμού που προβλέπει ο δημοσιονομικός κανονισμός του 2018.

Εν προκειμένω, διαπιστώνει ότι, εφόσον δεν υπήρχε κατά τον χρόνο του ανταγωνιστικού διαλόγου τελεσίδικη δικαστική απόφαση ή διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη βάσει της οποίας διαπιστώνεται ότι ο συγκεκριμένος προσφέρων ή φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο είναι μέλος του διοικητικού, διαχειριστικού ή εποπτικού οργάνου του εν λόγω προσφέροντος ή το οποίο έχει εξουσία εκπροσώπησης, λήψης αποφάσεων ή ελέγχου του είχε διαπράξει σοβαρό επαγγελματικό παράπτωμα, δεν εφαρμόζονται τα δύο πρώτα κριτήρια αποκλεισμού. Δυνάμει του τρίτου κριτηρίου αποκλεισμού, του μόνου που μπορεί να εφαρμοστεί εν προκειμένω, ελλείψει τελεσίδικης δικαστικής απόφασης ή διοικητικής απόφασης που κατέστη απρόσβλητη, η αναθέτουσα αρχή μπορεί να λάβει απόφαση αποκλεισμού προσφέροντος από διαδικασία διαγωνισμού μόνο βάσει προκαταρκτικού νομικού χαρακτηρισμού⁵⁵⁵, τούτο δε μόνον αφότου λάβει από την επιτροπή του άρθρου 143 του δημοσιονομικού κανονισμού του 2018 σύσταση με την οποία διαπιστώνεται, λαμβανομένων υπόψη των πραγματικών περιστατικών και των πορισμάτων, ότι ο προσφέρων διέπραξε σοβαρό επαγγελματικό παράπτωμα.

⁵⁵⁴ Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2018/1046 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Ιουλίου 2018, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1296/2013, (ΕΕ) αριθ. 1301/2013, (ΕΕ) αριθ. 1303/2013, (ΕΕ) αριθ. 1304/2013, (ΕΕ) αριθ. 1309/2013, (ΕΕ) αριθ. 1316/2013, (ΕΕ) αριθ. 223/2014, (ΕΕ) αριθ. 283/2014 και της απόφασης αριθ. 541/2014/ΕΕ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 966/2012 (ΕΕ 2018, L 193, σ. 1), και πιο συγκεκριμένα δυνάμει των άρθρων 136 και 145 του κανονισμού αυτού.

⁵⁵⁵ Κατά την έννοια του άρθρου 136, παράγραφος 2, του δημοσιονομικού κανονισμού του 2018.

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν η Επιτροπή, παραλείποντας να παραπέμψει την υπόθεση ενώπιον του ως άνω οργάνου, παρέβη τις υποχρεώσεις της κατά παράβαση του τρίτου κριτηρίου αποκλεισμού.

Συναφώς, επισημαίνει ότι ο υποκείμενος σκοπός της παραπομπής της υπόθεσης στην επιτροπή του άρθρου 143 είναι η προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και ότι ο προκαταρκτικός νομικός χαρακτηρισμός, ο οποίος εναπόκειται αποκλειστικά στην εν λόγω επιτροπή, αφορά, αφενός, κατ' ανάγκην τις συμπεριφορές των ίδιων των προσφερόντων και, αφετέρου, πραγματικά περιστατικά ή πορίσματα που έχουν διαπιστωθεί, κατ' ουσίαν, στο πλαίσιο οικονομικών ελέγχων ή ερευνών που διεξάγουν οι αρμόδιες αρχές της Ένωσης ή των κρατών μελών. Το Γενικό Δικαστήριο συνάγει εξ αυτού ότι η αναθέτουσα αρχή οφείλει να παραπέμψει την υπόθεση στην επιτροπή του άρθρου 143 μόνον όταν τα διαπιστωμένα πραγματικά περιστατικά που έχει στη διάθεσή της αποτελούν ενδείξεις επαρκείς για να θεμελιώσουν τεκμήριο ενοχής του προσφέροντος και όχι απλές υπόνοιες. Εν προκειμένω, διαπιστώνει ότι, κατά πρώτον, το έγγραφο της 23ης Δεκεμβρίου 2020 ήταν το μόνο στοιχείο που διέθετε η Επιτροπή, σχετικά με φερόμενη παράνομη συμπεριφορά της ADS. Κατά δεύτερον, οι ισχυρισμοί που διατύπωσε η προσφεύγουσα με το έγγραφο αυτό δεν αφορούσαν πραγματικά περιστατικά και διαπιστώσεις στο πλαίσιο οικονομικών ελέγχων ή ερευνών που διεξάγονταν από τις αρμόδιες αρχές της Ένωσης ή από τα κράτη μέλη. Κατά τρίτον, το έγγραφο αυτό δεν συνοδευόταν από κανένα αποδεικτικό στοιχείο ικανό να στηρίξει τους προαναφερθέντες ισχυρισμούς. Κατά τέταρτον, οι διατυπωθείσες αιτιάσεις δεν αφορούσαν τη συμπεριφορά της ADS αλλά την προβαλλόμενη συμπεριφορά του πρώην υπαλλήλου της προσφεύγουσας.

Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει βάσει αυτών στο συμπέρασμα ότι οι εν λόγω ισχυρισμοί δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ως πραγματικά περιστατικά ή πορίσματα ικανά να αποτελέσουν επαρκείς ενδείξεις προς θεμελίωση τεκμηρίου ενοχής της ADS, ώστε να δικαιολογείται η παραπομπή της υπόθεσης στην επιτροπή του άρθρου 143.

Κατόπιν του συμπεράσματος αυτού, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει αν η Επιτροπή ήταν εντούτοις υποχρεωμένη να ερευνήσει τους ως άνω ισχυρισμούς. Συναφώς, επισημαίνει ότι η μόνη συμπεριφορά που προσάπτεται στην ADS ήταν το γεγονός ότι προσέλαβε, κατά τη διάρκεια της επίμαχης διαδικασίας διαγωνισμού, πρώην υπάλληλο της προσφεύγουσας. Πλην όμως, το γεγονός αυτό αφ' εαυτού δεν συνιστά, κατ' αρχήν, ένδειξη συμπεριφοράς δυνάμενης να συνιστά σοβαρό επαγγελματικό παράπτωμα.

Ομοίως, όσον αφορά την αιτίαση της προσφεύγουσας ότι ο πρώην υπάλληλός της είχε παραβιάσει το επαγγελματικό απόρρητο, καθόσον είχε αποκτήσει παράνομα ευαίσθητες πληροφορίες που την αφορούσαν, ικανές να προσπορίσουν στην ADS αθέμιτο πλεονέκτημα κατά τον επίδικο ανταγωνιστικό διάλογο, το Γενικό Δικαστήριο θεωρεί ότι η παραβίαση αυτή του επαγγελματικού απορρήτου δεν συνιστά, εν πάση περιπτώσει, ένδειξη σχετική με τη συμπεριφορά της ίδιας της ADS και, επομένως, δεν μπορεί να θεμελιώσει τεκμήριο ενοχής της. Επιπλέον, δεδομένου ότι η προσφεύγουσα δεν παρέθεσε επιχειρήματα και συγκεκριμένα στοιχεία στο έγγραφο του Δεκεμβρίου του 2020, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο ισχυρισμός σχετικά με την απόκτηση ευαίσθητων πληροφοριών ικανών να προσπορίσουν αθέμιτο πλεονέκτημα στην ADS, ήταν ασαφής και υποθετικός και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να αποτελέσει ένδειξη σχετική με τη συμπεριφορά της ADS. Κατά τα λοιπά, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι ο πρώην υπάλληλος είχε αποχωρήσει από την προσφεύγουσα λίγο μετά την υποβολή της αναθεωρημένης προσφοράς της στο πλαίσιο του δεύτερου σταδίου του ανταγωνιστικού διαλόγου και, επομένως, δεν ήταν, εν πάση περιπτώσει, σε θέση να κατέχει πληροφορίες σχετικά με τον διάλογο που είχε πραγματοποιηθεί μεταξύ της προσφεύγουσας και του ΕΟΔ κατά το τρίτο στάδιο ούτε σχετικά με το περιεχόμενο της τελικής προσφοράς της προσφεύγουσας.

Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι οι ισχυρισμοί που περιέχονται στο έγγραφο του Δεκεμβρίου του 2020 δεν μπορούν να αποτελέσουν επαρκείς ενδείξεις για να θεμελιωθεί τεκμήριο ενοχής της ADS που να δικαιολογεί την παραπομπή της υπόθεσης στην επιτροπή του άρθρου 143, η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη να ερευνήσει περαιτέρω τους εν λόγω ισχυρισμούς.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αιτίαση που αφορά παράβαση των υποχρεώσεων σχετικά με την εξέταση των ασυνήθιστα χαμηλών προσφορών. Υπενθυμίζει ότι, δυνάμει των διατάξεων του δημοσιονομικού κανονισμού του 2018, η εκ μέρους της αναθέτουσας αρχής εκτίμηση του κατά πόσον συντρέχει περίπτωση υπερβολικά χαμηλής προσφοράς διενεργείται σε δύο στάδια ⁵⁵⁶. Σε πρώτο στάδιο, η αναθέτουσα αρχή οφείλει να εκτιμήσει αν οι υποβληθείσες προσφορές περιέχουν ένδειξη ικανή να δημιουργήσει την υποψία ότι ενδέχεται να είναι υπερβολικά χαμηλές. Αυτό συμβαίνει ιδίως όταν προκύπτει αβεβαιότητα, αφενός, ως προς το κατά πόσον η προσφορά τηρεί την ισχύουσα νομοθεσία και, αφετέρου, ως προς το κατά πόσον στην προσφερόμενη τιμή ενσωματώνονται όλες οι δαπάνες που προκύπτουν από τις τεχνικές πτυχές της προσφοράς. Το ίδιο ισχύει όταν η προσφερόμενη τιμή είναι σημαντικά χαμηλότερη από την τιμή των άλλων προσφορών ή από τη συνήθη αγοραία τιμή. Σε δεύτερο στάδιο, αν υφίστανται τέτοιες ενδείξεις, η αναθέτουσα αρχή οφείλει να προβεί στον έλεγχο της σύνθεσης της προσφοράς παρέχοντας στον οικείο προσφέροντα τη δυνατότητα να δικαιολογήσει την τιμή του. Αν, παρά τις παρασχεθείσες εξηγήσεις, η αναθέτουσα αρχή διαπιστώσει ότι η προσφορά είναι ασυνήθιστα χαμηλή, πρέπει να την απορρίψει.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η απόκλιση μεταξύ της τιμής της τελικής προσφοράς της ADS και της τιμής των λοιπών προσφορών δεν μπορεί να συνιστά, αφ' εαυτής, ένδειξη του ασυνήθιστα χαμηλού χαρακτήρα της, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων της επίμαχης σύμβασης. Αφενός, η διαδικασία του διαγωνισμού κινήθηκε υπό τη μορφή ανταγωνιστικού διαλόγου, καθότι η Επιτροπή δεν είχε ακόμη προσδιορίσει τα συγκεκριμένα μέσα για την κάλυψη των αναγκών της. Επομένως, οι τιμές των προσφορών εξαρτιόνταν από τις διάφορες τεχνικές λύσεις και μέσα που πρότεινε κάθε προσφέρουσα. Αφετέρου, από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των επίμαχων δορυφόρων προκύπτει ότι αυτοί δεν είναι αγαθά για τα οποία υπάρχει τιμή αναφοράς ή τιμή αγοράς. Πέραν της διαφοράς τιμής, η προσφεύγουσα δεν προέβαλε συγκεκριμένο επιχείρημα προς στήριξη του ισχυρισμού της ότι η προσφορά της ADS έπρεπε να θεωρηθεί ασυνήθιστα χαμηλή.

Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν αποδείχθηκε η ύπαρξη ενδείξεων ικανών να προκαλέσουν στην Επιτροπή την υποψία ότι η προσφορά της ADS μπορεί να ήταν ασυνήθιστα χαμηλή. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη να ελέγξει τη σύνθεση της προσφοράς της ADS προκειμένου να βεβαιωθεί ότι η προσφορά αυτή δεν ήταν ασυνήθιστα χαμηλή.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει την αιτίαση ότι η Επιτροπή, περιοριζόμενη στην επιβεβαίωση των αποτελεσμάτων που περιλαμβάνονταν στην έκθεση αξιολόγησης, παρέβη την υποχρέωσή της να λάβει αυτοτελή απόφαση όσον αφορά την ανάθεση της σύμβασης.

Αφενός, η Επιτροπή αναλαμβάνει βεβαίως τη γενική ευθύνη του προγράμματος Galileo και, για το στάδιο της εγκατάστασης του προγράμματος αυτού, πρέπει να συνάψει σύμβαση εξουσιοδότησης με τον ΕΟΔ, διευκρινίζοντας τα καθήκοντά του, ιδίως όσον αφορά τη σύναψη των συμβάσεων που αφορούν το σύστημα. Στο πλαίσιο αυτής της σύμβασης εξουσιοδότησης που συνήφθη μεταξύ της Επιτροπής και του ΕΟΔ, ο ΕΟΔ, ενεργώντας εξ ονόματος και για λογαριασμό της Επιτροπής, ήταν επιφορτισμένος με τη διοργάνωση του επίδικου ανταγωνιστικού διαλόγου, ενώ η Επιτροπή διατηρούσε την ιδιότητα της αναθέτουσας αρχής. Εντούτοις, η ευθύνη του προγράμματος Galileo δεν μπορεί να έχει ως συνέπεια τη μεταβολή ή την αύξηση των υποχρεώσεων που υπέχει η Επιτροπή ως αναθέτουσα αρχή.

Αφετέρου, στις περιπτώσεις που έχει διοριστεί επιτροπή αξιολόγησης από την αναθέτουσα αρχή, σύμφωνα με τον δημοσιονομικό κανονισμό του 2018, εναπόκειται στην επιτροπή αυτή να

⁵⁵⁶ Παράρτημα Ι, κεφάλαιο 1, τμήμα 2, σημείο 23.1, πρώτο εδάφιο, και σημείο 23.2 του δημοσιονομικού κανονισμού του 2018.

αξιολογήσει τις προσφορές με τη σχετική έκθεση αξιολόγησης. Μολονότι η αναθέτουσα αρχή δεν δεσμεύεται από την εν λόγω αξιολόγηση, έχει εντούτοις το δικαίωμα να στηριχθεί σ' αυτήν για την ανάθεση της επίμαχης σύμβασης. Επομένως, το γεγονός ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις αιτιολογήθηκαν με παραπομπή στην έκθεση αξιολόγησης, καθόσον η Επιτροπή υιοθέτησε τη γνώμη της επιτροπής αξιολόγησης που ήταν επιφορτισμένη με την αξιολόγηση των υποβληθεισών προσφορών, ουδόλως αναιρεί το γεγονός ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις εκδόθηκαν αυτοτελώς.

Απόφαση της 14ης Ιουνίου 2023, Instituto Cervantes κατά Επιτροπής (T-376/21, EU:T:2023:331)

«Δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών - Διαδικασία πρόσκλησης προς υποβολή προσφορών - Παροχή υπηρεσιών γλωσσικής κατάρτισης για τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης - Κατάταξη προσφέροντος στο πλαίσιο διαδικασίας διαδοχικής αναθέσεως κατά σειρά προτεραιότητας - Υποχρέωση αιτιολογήσεως - Στοιχεία της προσφοράς προσβάσιμα μέσω υπερσυνδέσμου - Πρόδηλα σφάλματα εκτιμήσεως - Κατάχρηση εξουσίας»

Με προκήρυξη της 20ής Νοεμβρίου 2020, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε την ανοικτή διαδικασία υποβολής προσφορών σχετικά με υπηρεσίες γλωσσικής κατάρτισης για τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η σύμβαση αυτή υποδιαιρέθηκε σε οκτώ τμήματα, συμπεριλαμβανομένου του τμήματος αριθ. 3, το οποίο έφερε τον τίτλο «εκμάθηση της ισπανικής γλώσσας (ES)». Η συγγραφή υποχρεώσεων που αφορούσε την επίδικη πρόσκληση προς υποβολή προσφορών προέβλεπε ότι, για την ανάθεση της σύμβασης, η αναθέτουσα αρχή θα βασιζόταν στην επιλογή της πιο συμφέρουσας από οικονομική άποψη προσφοράς. Όσον αφορά τον τρόπο υποβολής των προσφορών, η συγγραφή υποχρεώσεων προέβλεπε, μεταξύ άλλων, ότι οι προσφορές έπρεπε να υποβληθούν μέσω της εφαρμογής eSubmission.

Στις 19 Απριλίου 2021, η Επιτροπή εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση ακολουθώντας τις συστάσεις της επιτροπής αξιολόγησης. Συνακόλουθα, ανέθεσε το τμήμα αριθ. 3 (ισπανική γλώσσα) της σύμβασης στον όμιλο CLL Centre de Langues-Allingua (στο εξής: όμιλος CLL), ως πρώτο κατά σειρά κατατάξεως, και στο προσφεύγον, το Instituto Cervantes, ως δεύτερο κατά σειρά κατατάξεως.

Κατά τη διαδικασία ανάθεσης της σύμβασης, το προσφεύγον υπέβαλε στην πλατφόρμα eSubmission ορισμένα στοιχεία που απεικόνιζαν την περιγραφόμενη στην προσφορά του τεχνική πρόταση, τα οποία ήταν προσβάσιμα μόνο μέσω υπερσυνδέσμων ενταγμένων στο κείμενο της προσφοράς. Στον πίνακα αξιολόγησης των προσφορών, η Επιτροπή ενημέρωσε το προσφεύγον ότι απέρριψε τα στοιχεία αυτά και δεν τα αξιολόγησε, με την αιτιολογία ότι δεν ήταν σύμφωνα με τη συγγραφή υποχρεώσεων και ότι υφίστατο κίνδυνος τροποποίησης της προσφοράς μέσω των εν λόγω υπερσυνδέσμων, μετά τη λήξη της προθεσμίας υποβολής των προσφορών. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή έκρινε ότι τα έγγραφα που ήταν προσβάσιμα μόνο μέσω των εν λόγω υπερσυνδέσμων δεν είχαν προσκομιστεί.

Επιληφθέν προσφυγής ακυρώσεως κατά της προσβαλλόμενης αποφάσεως, την οποία απορρίπτει στο σύνολό της, το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί του καινοφανούς ζητήματος της χρήσης υπερσυνδέσμων από τους προσφέροντες για την υποβολή στοιχείων της προσφοράς τους, μολονότι η εν λόγω μέθοδος κοινοποίησης δεν προβλεπόταν στη συγγραφή υποχρεώσεων, και επί των συνεπειών που απορρέουν από την εν λόγω χρήση, κατά το στάδιο της αξιολόγησης των προσφορών και της βαθμολογήσεώς τους.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τους λόγους ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλεται παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως.

Κατά πρώτον, απορρίπτει το επιχείρημα περί αδυναμίας διαπίστωσης των σχετικών πλεονεκτημάτων της επιλεγείσας προσφοράς. Πράγματι, διαπιστώνει ότι, μολονότι οι αξιολογήσεις σχετικά με ορισμένα υποκριτήρια είναι συνοπτικές, κατ' αρχάς, είναι δυνατόν να γίνει κατανοητό ότι η προσφορά του ομίλου CLL έχει αρκετά ποιοτικά χαρακτηριστικά που υπερβαίνουν εκείνα της προσφοράς του προσφεύγοντος. Εν συνεχεία, είναι δυνατόν να διαπιστωθεί το ποιοτικό επίπεδο της προσφοράς του προσφεύγοντος, το οποίο είναι χαμηλότερο. Τέλος, δεν μπορεί να αγνοηθεί ότι η έλλειψη εγγράφων που αφορά ένα σημαντικό στοιχείο ενός μαθήματος ξένης γλώσσας, ήτοι τις ασκήσεις, παρουσιάζεται ως αδύναμο σημείο της προσφοράς του προσφεύγοντος, που συνεπάγεται απώλεια βαθμών. Ομοίως, δεδομένου ότι η έλλειψη εγγράφων δεν ήταν το μόνο ελάττωμα που δικαιολογούσε την απώλεια βαθμών κατά την αξιολόγηση της προσφοράς του προσφεύγοντος, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει το επιχείρημα με το οποίο προβάλλεται πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως συνδεδεμένο με την έλλειψη συνοχής στη σύνδεση μεταξύ της εν λόγω εκτίμησης και της απονεμηθείσας βαθμολογίας.

Κατά δεύτερον, απορρίπτει την αιτίαση που σχετίζεται με την αδυναμία διαπίστωσης του ακριβούς αριθμού των βαθμών που αφαιρέθηκαν λόγω της έλλειψης εγγράφων. Συναφώς, διαπιστώνει ότι η συγγραφή υποχρεώσεων δεν καθόριζε στάθμιση μεταξύ των διαφόρων στοιχείων που ανήκουν στην περιγραφή κάθε υποκριτηρίου, διότι δεν επρόκειτο για «υπο-υποκριτήρια» προοριζόμενα να αξιολογηθούν χωριστά, αλλά για περιγραφή του περιεχομένου κάθε υποκριτηρίου. Συνεπώς, δεν ήταν αναγκαίο να αποδίδεται ειδικό βάρος σε κάθε θετικό ή αρνητικό σχόλιο της αξιολόγησης, αλλά έπρεπε να είναι σε θέση το προσφεύγον να κατανοήσει τους λόγους που οδήγησαν την Επιτροπή να απονείμει στην προσφορά του τη βαθμολογία που έλαβε για κάθε υποκριτήριο, πράγμα που ήταν πράγματι σε θέση να κάνει. Το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει ότι η επιτροπή αξιολόγησης ανέφερε τα σχετικά πλεονεκτήματα της επιλεγείσας προσφοράς στο πλαίσιο κάθε υποκριτηρίου και ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να υποχρεωθεί, εν προκειμένω, να αποδώσει ειδικό βάρος σε κάθε θετικό ή αρνητικό σχόλιο σχετικά με τα διάφορα στοιχεία που ανήκουν στην περιγραφή κάθε υποκριτηρίου.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως, λόγω του παράλογου, δυσανάλογου και αδιαφανούς χαρακτήρα της σύνδεσης μεταξύ της αξιολόγησης και της απονεμηθείσας βαθμολογίας στο πλαίσιο ορισμένων υποκριτηρίων. Στο πλαίσιο αυτό, ως προς την προβαλλόμενη παραβίαση της αρχής της διαφάνειας, στο μέτρο που το ειδικό βάρος που αποδόθηκε σε στοιχείο του κριτηρίου που επηρεάστηκε από την έλλειψη εγγράφων δεν είχε ανακοινωθεί στα έγγραφα της σύμβασης, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η έλλειψη εγγράφων δεν ήταν το μόνο ελάττωμα που δικαιολογούσε την απώλεια βαθμών. Συνεπώς, η πραγματοποιηθείσα αφαίρεση βαθμών δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως προδήλως ασυνεπής σε σχέση με τα διαπιστωθέντα ελαττώματα.

Εξάλλου, η ειδική σημασία που αποδίδεται σε ένα στοιχείο της προσφοράς και η βαθμολογία για κάθε υπο-υποκριτήριο ή για κάθε στοιχείο υποκριτηρίου εμπίπτει στο ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως της Επιτροπής. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορεί να ελέγξει, αυτή καθεαυτήν, τη σημασία που αποδίδεται σε ορισμένα στοιχεία στο πλαίσιο ενός υπο-υποκριτηρίου, αλλά περιορίζεται να ελέγξει αν αποδείχθηκε η ύπαρξη πρόδηλου σφάλματος εκτιμήσεως. Εν προκειμένω, το προσφεύγον δεν απέδειξε τέτοιο σφάλμα, δεδομένου ότι η έλλειψη εγγράφων που εντόπισε η Επιτροπή αφορούσε ένα σημαντικό στοιχείο των μαθημάτων ξένης γλώσσας και μπορούσε θεμιτώς να οδηγήσει σε αφαίρεση βαθμών, χωρίς να έχει αποδειχθεί ότι η εν λόγω αφαίρεση βαθμών ήταν προδήλως εσφαλμένη.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως, λόγω της απόρριψης των στοιχείων της προσφοράς που ήταν προσβάσιμα μέσω υπερσυνδέσμου.

Πράγματι, σύμφωνα με τους όρους της συγγραφής υποχρεώσεων, η «προσφορά» έπρεπε να μεταφορτωθεί απευθείας στην πλατφόρμα eSubmission και μόνο τα έγγραφα που ακολούθησαν την εν λόγω διαδικασία αποτελούσαν μέρος της προσφοράς. Συνεπώς, σύμφωνα με τον στόχο της εφαρμογής eSubmission, ο οποίος συνίσταται στη διευκόλυνση της υποβολής προσφορών μέσω

μιας ασφαλούς εφαρμογής, το προσφεύγον δεν μπορούσε να υποβάλει ορισμένα τμήματα της προσφοράς του χρησιμοποιώντας υπερσυνδέσμους που οδηγούσαν σε έγγραφο προσβάσιμο σε ιστότοπο υπό τον έλεγχο του προσφέροντος. Συνεπώς, δεν μπορεί να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι δεν έλαβε υπόψη τα έγγραφα που ελήφθησαν μέσω των επίμαχων υπερσυνδέσμων.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι η υποβολή μέσω αυτής της ασφαλούς εφαρμογής διασφαλίζει την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης των προσφερόντων, καθόσον εγγυάται στην αναθέτουσα αρχή ότι διατηρεί τον έλεγχο των εγγράφων που της υποβάλλονται. Αποτρέπει με τον τρόπο αυτό κάθε κίνδυνο τροποποίησης εγγράφων που είναι προσβάσιμα μόνο μέσω υπερσυνδέσμου και ως εκ τούτου δεν έχουν μεταφορτωθεί απευθείας στην εφαρμογή eSubmission. Εξ αυτών το Γενικό Δικαστήριο συνάγει ότι, στο πλαίσιο αυτό, ο ευλόγως ενημερωμένος και επιδεικνύων τη συνήθη επιμέλεια προσφέρων είναι σε θέση να γνωρίζει ότι υποχρεούται να υποβάλει την προσφορά του εντός της ταχθείσας προθεσμίας και ότι, μετά την παρέλευση της προθεσμίας αυτής, η προσφορά δεν μπορεί πλέον να τροποποιηθεί. Κατά συνέπεια, ένας τέτοιος προσφέρων δεν θα μπορούσε να συναγάγει από την επίμαχη συγγραφή υποχρεώσεων ότι θα ήταν επιτρεπτό να περιληφθούν στην προσφορά του υπερσύνδεσμοι που οδηγούν σε έγγραφο προσβάσιμο σε ιστότοπο υπό τον έλεγχό του.

Επιπλέον, δεδομένου ότι δεν επιτρεπόταν να συμπεριληφθούν υπερσύνδεσμοι στην προσφορά του προσφεύγοντος, η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη να ελέγξει αν τα εν λόγω έγγραφα είχαν τροποποιηθεί ούτε να τα δεχθεί. Εν πάση περιπτώσει, τα έγγραφα αυτά βρισκόνταν σε ιστότοπο υπό τον έλεγχο του προσφέροντος και τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε το προσφεύγον αποσκοπούν στο να αποδείξουν ότι τα επίμαχα έγγραφα δεν τροποποιήθηκαν και όχι ότι δεν μπορούσαν να τροποποιηθούν.

Τέλος, το επιχείρημα που αφορά προσβολή του δικαιώματος ακρόασης δεν μπορεί να ευδοκιμήσει, διότι, μολονότι πρέπει να παρέχεται στον προσφέροντα η δυνατότητα να καταστήσει λυσιτελώς γνωστή την άποψή του σχετικά με τα στοιχεία βάσει των οποίων η Διοίκηση προτίθεται να λάβει την απόφασή της, το δικαίωμα αυτό διασφαλίζεται κατά την υποβολή της προσφοράς καθώς και με τη δυνατότητα του προσφέροντος να ζητήσει διευκρινίσεις σχετικά με τις διατάξεις της συγγραφής υποχρεώσεων. Επομένως, το γεγονός ότι, μετά την αξιολόγηση των προσφορών, δεν προβλέπεται μεταγενέστερο στάδιο για την παροχή συμπληρωματικών εξηγήσεων δεν μπορεί να συνιστά προσβολή του δικαιώματος ακρόασης.

Τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται, κατ' ουσίαν, ότι η Επιτροπή παρέβη την υποχρέωσή της να συγκρίνει την τεχνική πρόταση του ομίλου CLL με εκείνη του προσφεύγοντος. Πράγματι, από κανένα στοιχείο δεν συνάγεται ότι η Επιτροπή δεν συμμορφώθηκε προς την απαίτηση προσδιορισμού της «πιο συμφέρουσας από οικονομική άποψη» προσφοράς βάσει αντικειμενικών κριτηρίων που εξασφαλίζουν την τήρηση των αρχών της διαφάνειας, της απαγόρευσης των διακρίσεων και της ίσης μεταχείρισης, με σκοπό να διασφαλιστεί η αντικειμενική σύγκριση της σχετικής αξίας των προσφορών. Η αξιολόγηση της προσφοράς του ομίλου CLL πραγματοποιήθηκε από την επιτροπή με βάση τα τεχνικά κριτήρια ανάθεσης που αναφέρονται στη συγγραφή υποχρεώσεων, όπως εξάλλου και η αξιολόγηση της προσφοράς του προσφεύγοντος.

Πέμπτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται, κατ' ουσίαν, ότι η Επιτροπή εφάρμοσε καταχρηστικώς μια πρακτική που είχε ως αποτέλεσμα να μη λάβει υπόψη τον σκοπό που επιδιώκει η νομοθεσία περί δημοσίων συμβάσεων, ο οποίος συνίσταται στο άνοιγμα των συμβάσεων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης στον ευρύτερο δυνατό ανταγωνισμό, αναθέτοντας όλα τα τμήματα της σύμβασης υπηρεσιών γλωσσικής κατάρτισης σε έναν μόνο πάροχο υπηρεσιών, ήτοι στον όμιλο CLL.

Πράγματι, η αναθέτουσα αρχή δεν μπορεί να εμποδίζεται να αναθέσει όλα τα τμήματα μιας δημόσιας σύμβασης στον ίδιο προσφέροντα, υπό την προϋπόθεση ότι οι προσφορές του ήταν οι πιο συμφέρουσες από οικονομική άποψη σε σχέση με όλους τους άλλους προσφέροντες και ότι

τηρήθηκε η αρχή της ίσης μεταχείρισης μεταξύ των υποψηφίων, προκειμένου να διασφαλισθεί ο υγιής και αποτελεσματικός ανταγωνισμός μεταξύ των συμμετεχόντων στη διαδικασία ανάθεσης της σύμβασης.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η υποχρέωση αμεροληψίας έχει δύο πτυχές. Πρόκειται, αφενός, για την υποκειμενική αμεροληψία των μελών ενός οργάνου, κατά την οποία κανένα μέλος του εν λόγω οργάνου δεν πρέπει να εκδηλώνει μεροληψία ή προσωπικές προκαταλήψεις, αμεροληψία η οποία τεκμαίρεται μέχρις αποδείξεως του αντιθέτου, και, αφετέρου, για την αντικειμενική αμεροληψία, κατά την οποία το εν λόγω όργανο πρέπει να παρέχει επαρκή εχέγγυα για τον αποκλεισμό κάθε εύλογης αμφιβολίας συναφώς. Εν προκειμένω, αφενός, δεν έγινε επίκληση υποκειμενικής μεροληψίας των μελών της επιτροπής και, αφετέρου, δεν αποδείχθηκε ότι η απουσία υποχρέωσης διενέργειας της αξιολόγησης της ποιότητας της τεχνικής προσφοράς πριν από την αξιολόγηση της τιμής οδήγησε, μεταξύ άλλων, σε παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης.

XII. Πρόσβαση στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων

Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2023, De Capitani κατά Συμβουλίου (T-163/21, EU:T:2023:15)

«Πρόσβαση στα έγγραφα – Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1049/2001 – Έγγραφα που αφορούν εν εξελίξει νομοθετική διαδικασία – Ομάδες εργασίας του Συμβουλίου – Έγγραφα που αφορούν νομοθετική πρόταση για την τροποποίηση της οδηγίας 2013/34/ΕΕ σχετικά με τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, τις ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις και συναφείς εκθέσεις επιχειρήσεων ορισμένων μορφών – Μερική άρνηση προσβάσεως – Προσφυγή ακυρώσεως – Έννομο συμφέρον – Παραδεκτό – Άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001– Εξαίρεση σχετική με την προστασία της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων»

Ο προσφεύγων, Emilio De Capitani, είχε υποβάλει αίτημα προσβάσεως⁵⁵⁷ σε ορισμένα έγγραφα που αντηλλάγησαν εντός της ομάδας εργασίας «Δίκαιο των εταιριών» του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σχετικά με τη νομοθετική διαδικασία για την τροποποίηση της οδηγίας 2013/34 σχετικά με τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις⁵⁵⁸. Το Συμβούλιο είχε αρνηθεί την παροχή προσβάσεως σε ορισμένα έγγραφα, με την αιτιολογία ότι η γνωστοποίηση θα έθιγε σοβαρά τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων του Συμβουλίου υπό την έννοια του κανονισμού 1049/2001⁵⁵⁹. Κατόπιν επιβεβαιωτικής αιτήσεως του προσφεύγοντος για την παροχή προσβάσεως στα μη γνωστοποιηθέντα έγγραφα, το Συμβούλιο εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση⁵⁶⁰ με την οποία επιβεβαίωσε την άρνησή του να παράσχει πρόσβαση στα έγγραφα αυτά.

Οι ομάδες εργασίας του Συμβουλίου είναι εσωτερικά όργανα του εν λόγω θεσμικού οργάνου που προετοιμάζουν τις εργασίες της Επιτροπής Μόνιμων Αντιπροσώπων (EMA) και, μεταγενέστερα, της αρμόδιας συνθέσεώς του σε επίπεδο υπουργών.

Επιληφθέν προσφυγής ακυρώσεως την οποία δέχεται, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει το ζήτημα της προσβάσεως στα έγγραφα που αφορούν τις νομοθετικές διαδικασίες υπό το καινοφανές πρίσμα της σχέσεως μεταξύ, αφενός, των αρχών της δημοσιότητας και της διαφάνειας της νομοθετικής διαδικασίας, οι οποίες απορρέουν από τη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵⁶¹, και, αφετέρου, της εξαιρέσεως από τη γνωστοποίηση των εγγράφων η οποία αφορά την προστασία της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων θεσμικού οργάνου και η οποία διατυπώνεται στο παράγωγο δίκαιο⁵⁶². Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει για πρώτη φορά τις προϋποθέσεις για την παροχή προσβάσεως στα

⁵⁵⁷ Δυνάμει του κανονισμού (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

⁵⁵⁸ Οδηγία 2013/34/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, τις ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις και τις σχετικές εκθέσεις επιχειρήσεων ορισμένων μορφών, την τροποποίηση της οδηγίας 2006/43/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και την κατάργηση των οδηγιών 78/660/ΕΟΚ και 83/349/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 182, σ. 19).

⁵⁵⁹ Άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001.

⁵⁶⁰ Απόφαση SGS 21/000067 του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της 14ης Ιανουαρίου 2021.

⁵⁶¹ Άρθρα 15 ΣΛΕΕ και 42 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

⁵⁶² Κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 3, του κανονισμού 1049/2001.

έγγραφα που συντάσσονται από τις ομάδες εργασίας του Συμβουλίου στο πλαίσιο νομοθετικής διαδικασίας.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτει τα επιχειρήματα του προσφεύγοντος περί του ότι η προβλεπόμενη στον κανονισμό 1049/2001 εξαίρεση σχετικά με την προστασία της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της Συνθήκης ΛΕΕ και του Χάρτη, δεν έχει εφαρμογή στα νομοθετικά έγγραφα.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, καθόσον η αρχή κατά την οποία οι αποφάσεις λαμβάνονται όσο το δυνατόν πιο ανοικτά έχει θεμελιώδη σημασία στην έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι αρχές της δημοσιότητας και της διαφάνειας είναι συμφυείς με τις νομοθετικές διαδικασίες της Ένωσης⁵⁶³. Επομένως, η πρόσβαση στα νομοθετικά έγγραφα πρέπει να είναι η ευρύτερη δυνατή. Εντούτοις, τούτο δεν σημαίνει ότι το πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης προβλέπει απεριόριστο δικαίωμα προσβάσεως στα νομοθετικά έγγραφα. Συγκεκριμένα, κατά τη Συνθήκη ΛΕΕ⁵⁶⁴, το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων της Ένωσης ασκείται σύμφωνα με τις γενικές αρχές, εντός των ορίων και των προϋποθέσεων που καθορίζονται μέσω κανονισμών. Οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ που διέπουν το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων δεν εξαιρούν τα νομοθετικά έγγραφα από το πεδίο εφαρμογής της.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατηρεί ότι το συμπέρασμα αυτό επιρρωννύεται από το νομοθετικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα. Πράγματι, από το πρωτογενές δίκαιο προκύπτει ότι η αρχή κατά την οποία οι αποφάσεις λαμβάνονται όσο το δυνατόν πιο ανοικτά δεν είναι απόλυτη⁵⁶⁵. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα προς τις διατάξεις του κανονισμού 1049/2001, τα θεσμικά όργανα της Ένωσης μπορούν, σε δεόντως αιτιολογημένες περιπτώσεις, να αρνούνται την παροχή προσβάσεως σε ορισμένα έγγραφα νομοθετικής φύσεως.

Αντιθέτως προς όσα υποστήριξε ο προσφεύγων, κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει την ύπαρξη συνέχειας όσον αφορά το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα μεταξύ της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Συνθήκης ΛΕΕ και αποφαίνεται ότι η εξαίρεση από την υποχρέωση γνωστοποίησης ζητηθέντος εγγράφου η οποία αφορά την προστασία της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων του οικείου θεσμικού οργάνου, του άρθρου 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001, εξακολούθησε να έχει εφαρμογή κατόπιν της θέσεως σε ισχύ της Συνθήκης ΛΕΕ και του Χάρτη. Εν συνεχεία, εκτιμά ότι από κανένα στοιχείο δεν μπορεί να συναχθεί ότι οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ και του Χάρτη αποκλείουν εξ ορισμού το ενδεχόμενο αρνήσεως της προσβάσεως σε έγγραφα που συντάσσονται από τις ομάδες εργασίας του Συμβουλίου στο πλαίσιο νομοθετικής διαδικασίας, με την αιτιολογία ότι η γνωστοποίησή τους θα έθιγε σοβαρά τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων του Συμβουλίου. Τέλος, διαπιστώνει ότι, μολονότι οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ κατά τις οποίες το Συμβούλιο συνεδριάζει δημοσίως όταν συσκέπτεται και ψηφίζει επί σχεδίου νομοθετικής πράξεως⁵⁶⁶ κατοχυρώνουν την αρχή της δημοσιότητας των νομοθετικών συζητήσεων κατά τις συνόδους του Συμβουλίου, εντούτοις δεν αφορούν το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα ούτε τους περιορισμούς και τις προϋποθέσεις ασκήσεως του συγκεκριμένου δικαιώματος.

⁵⁶³ Απόφαση της 22ας Μαρτίου 2018, *De Capitani κατά Κοινοβουλίου* (T-540/15, [EU:T:2018:167](#), σκέψη 81).

⁵⁶⁴ Άρθρο 15, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ.

⁵⁶⁵ Άρθρα 1 και 10, παράγραφος 3, ΣΕΕ και άρθρο 15, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

⁵⁶⁶ Άρθρο 15, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι από κανέναν από τους λόγους που παρέθεσε το Συμβούλιο στην προσβαλλόμενη απόφαση δεν μπορεί να συναχθεί ότι η γνωστοποίηση των επίμαχων εγγράφων θα έθιγε σοβαρά, κατά τρόπο συγκεκριμένο, πραγματικό και όχι υποθετικό, την οικεία νομοθετική διαδικασία.

Κατ' αρχάς, όσον αφορά τον λόγο που αφορά το προσβαλλόμενο ευαίσθητο περιεχόμενο των επίμαχων εγγράφων, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι τα έγγραφα περιέχουν πράγματι σχόλια και συγκεκριμένες τροποποιήσεις επί διατυπώσεων του κειμένου που εντάσσονται στην κανονική λειτουργία της νομοθετικής διαδικασίας. Μολονότι τα έγγραφα αυτά αφορούν θέματα ορισμένης σημασίας, τα οποία χαρακτηρίζονται, ενδεχομένως, από την πολυπλοκότητά τους τόσο από πολιτικής όσο και από νομικής απόψεως, και μπορούν να περιέχουν στοιχεία απορρέοντα από «δυσχερείς διαπραγματεύσεις», ικανά να καταδείξουν δυσχέρειες τις οποίες το Συμβούλιο έπρεπε ακόμη να επιλύσει πριν καταλήξει σε συμφωνία, το Συμβούλιο δεν προσδιορίζει καμία συγκεκριμένη και ειδική πτυχή των εγγράφων αυτών που θα είχε ιδιαιτέρως ευαίσθητο χαρακτήρα υπό την έννοια ότι, σε περίπτωση γνωστοποίησής, θα θιγόταν θεμελιώδες συμφέρον της Ένωσης ή των κρατών μελών. Το Συμβούλιο δεν εξηγεί ούτε τους λόγους για τους οποίους η πρόσβαση στα επίμαχα έγγραφα θα έθιγε σοβαρά, κατά τρόπο συγκεκριμένο, πραγματικό και όχι υποθετικό, τις δυνατότητες επιτεύξεως συμφωνίας επί της επίμαχης νομοθετικής προτάσεως.

Εν συνεχεία, όσον αφορά τον προκαταρκτικό χαρακτήρα των συζητήσεων, στο πλαίσιο της ομάδας εργασίας του Συμβουλίου, οι οποίες αφορούν την επίμαχη νομοθετική πρόταση, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι δεν δύναται να δικαιολογήσει, αυτός καθεαυτός, την εφαρμογή της εξαιρέσεως που αφορά την προστασία της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων. Πράγματι, η εξαίρεση αυτή δεν διακρίνει αναλόγως του σταδίου προόδου των συζητήσεων, αλλά αφορά εν γένει τα έγγραφα που σχετίζονται με ζήτημα επί του οποίου το οικείο θεσμικό όργανο ακόμη «δεν έχει αποφασίσει». Δεδομένου ότι μια πρόταση, ως εκ της φύσεώς της, υποβάλλεται για να συζητηθεί, ο υποβάλλων αίτηση προσβάσεως σε νομοθετικά έγγραφα στο πλαίσιο εν εξελίξει διαδικασίας έχει πλήρη επίγνωση του ότι οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται σε αυτά τα έγγραφα μπορούν να τροποποιηθούν καθ' όλη τη διάρκεια των συζητήσεων στο πλαίσιο των προπαρασκευαστικών εργασιών της ομάδας εργασίας, μέχρις ότου επιτευχθεί συμφωνία για το σύνολο του κειμένου. Αυτός ήταν ο σκοπός τον οποίο επιδίωκε ο προσφεύγων με την αίτησή του για την παροχή προσβάσεως, καθόσον αποσκοπούσε να λάβει γνώση των θέσεων που διατύπωσαν τα κράτη μέλη εντός του Συμβουλίου ακριβώς για να προκαλέσει τον σχετικό διάλογο πριν το θεσμικό αυτό όργανο διαμορφώσει τη θέση του στην επίμαχη νομοθετική διαδικασία.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το Συμβούλιο δεν προσκόμισε κανένα απτό στοιχείο ικανό να αποδείξει ότι η πρόσβαση στα επίμαχα έγγραφα θα έβλαπτε την καλόπιστη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Τονίζει ότι εφόσον τα κράτη μέλη εξωτερικεύσουν, στο πλαίσιο των ομάδων εργασίας του Συμβουλίου, την αντίστοιχη θέση τους έναντι μιας δεδομένης νομοθετικής προτάσεως και την εξέλιξη την οποία δέχονται να έχει η θέση τους αυτή, το γεγονός ότι τα στοιχεία αυτά κοινοποιούνται στη συνέχεια, κατόπιν σχετικής αιτήσεως, δεν δύναται να αποτελέσει, αυτό καθαυτό, πρόσκομμα στην καλόπιστη συνεργασία⁵⁶⁷. Στο πλαίσιο συστήματος στηριζόμενου στην αρχή της δημοκρατικής νομιμότητας, οι συννομοθέτες οφείλουν να λογοδοτούν για τις πράξεις τους στους πολίτες, η δε εκ μέρους των πολιτών άσκηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων τους προϋποθέτει τη δυνατότητα λεπτομερούς παρακολουθήσεως της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων εντός των οργάνων που μετέχουν στις νομοθετικές διαδικασίες και την παροχή προσβάσεως στο σύνολο των κρίσιμων πληροφοριών. Εν προκειμένω, όμως, ουδόλως προκύπτει ότι το Συμβούλιο μπορούσε ευλόγως να αναμένει κίνδυνο εξωτερικών πιέσεων και αντίδραση υπερβαίνουσα την

⁵⁶⁷ Άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ.

αντίδραση που μπορεί να αναμένει από το κοινό οποιοδήποτε μέλος νομοθετικού οργάνου το οποίο υποβάλλει πρόταση τροποποίησης σχεδίου νόμου.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι μόνον εάν το οικείο θεσμικό όργανο θεωρεί ότι η γνωστοποίηση ενός εγγράφου θα έθιγε συγκεκριμένα και ουσιαστικά την επίμαχη διαδικασία λήψης αποφάσεων, οφείλει να εξακριβώσει εάν υφίσταται υπέρτερο δημόσιο συμφέρον που να δικαιολογεί, παρά ταύτα, τη γνωστοποίηση του εγγράφου. Ομοίως, απλώς και μόνον το ότι επιτράπη η πρόσβαση σε ορισμένα έγγραφα σχετικά με την ίδια νομοθετική διαδικασία δεν μπορεί να δικαιολογήσει την άρνηση παροχής πρόσβασης σε άλλα έγγραφα.

Τέλος, η πρόσβαση στα έγγραφα που συντάσσονται από τις ομάδες εργασίας του Συμβουλίου δεν μπορεί να περιορισθεί λόγω του προβαλλόμενου «τεχνικού» τους χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, ο «τεχνικός» ή μη χαρακτήρας ενός εγγράφου δεν αποτελεί κρίσιμο κριτήριο για την εφαρμογή της εξαιρέσεως που αφορά την προστασία της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Τα μέλη των ομάδων εργασίας του Συμβουλίου είναι εξουσιοδοτημένα με εντολή των κρατών μελών που εκπροσωπούν και εκφράζουν, κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων επί συγκεκριμένης νομοθετικής προτάσεως, τη θέση του κράτους τους στο Συμβούλιο, όταν το εν λόγω θεσμικό όργανο ενεργεί υπό την ιδιότητα του συννομοθέτη. Το γεγονός ότι δεν επιτρέπεται στις ομάδες εργασίας να καθορίζουν την οριστική θέση του Συμβουλίου δεν σημαίνει ούτε ότι οι εργασίες τους δεν εντάσσονται στο πλαίσιο της κανονικής νομοθετικής διαδικασίας ούτε ότι τα έγγραφα που συντάσσονται είναι «τεχνικής» φύσεως.

XIII. Υπαλληλικές υποθέσεις

1. Σύνταξη ορφανού

Απόφαση της 7ης Ιουνίου 2023, ΟΡ κατά Κοινοβουλίου (T-143/22, EU:T:2023:313)

«Υπαλληλική υπόθεση - Υπάλληλοι - Σύνταξη επιζώντων - Άρνηση χορήγησης - Επιζών σύζυγος - Προϋποθέσεις χορήγησης - Διάρκεια του γάμου - Ένσταση έλλειψης νομιμότητας - Άρθρο 80, πρώτο εδάφιο, του ΚΥΚ - Άρθρο 2 του παραρτήματος VII του ΚΥΚ - Σύνταξη ορφανού - Άρνηση χορήγησης - Έννοια του "συντηρούμενου τέκνου" - Πλάνη περί το δίκαιο»

Ο Α, ενήλικος υιός του Β, πρώην υπάλληλου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, είναι άτομο με αναπηρία. Κατόπιν του θανάτου του Β, η προσφεύγουσα, μητέρα του Α, υπέβαλε στο Κοινοβούλιο αίτηση προκειμένου να χορηγηθεί σύνταξη ορφανού στον υιό της.

Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε με απόφαση του Κοινοβουλίου (στο εξής: επίδικη απόφαση) με την αιτιολογία ότι κατά τον χρόνο θανάτου του Β δεν υπήρχαν τέκνα αναγνωρισμένα από το εν λόγω θεσμικό όργανο ως συντηρούμενα από αυτόν. Το Κοινοβούλιο παρέπεμψε στο άρθρο 80 του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΥΚ) και έκρινε ότι ένα τέκνο δεν μπορούσε να αναγνωρισθεί ως συντηρούμενο τέκνο κατά την έννοια του άρθρου 2 του παραρτήματος VII του ΚΥΚ ούτε να λάβει για τον λόγο αυτόν σύνταξη ορφανού, αν δεν είχε υποβληθεί σχετική αίτηση στη Διοίκηση από τον ενδιαφερόμενο υπάλληλο και αν δεν είχε ελέγξει η Διοίκηση την τήρηση των σχετικών προϋποθέσεων.

Το Γενικό Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου προσέφυγε η προσφεύγουσα, ακυρώνει την επίδικη απόφαση και εξετάζει, για πρώτη φορά συνολικά, τις ουσιαστικές και διαδικαστικές προϋποθέσεις που απαιτούνται για τη χορήγηση σύνταξης ορφανού δυνάμει του άρθρου 80 του ΚΥΚ.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Αρχικώς, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι διάφορες γλωσσικές αποδόσεις του άρθρου 80, πρώτο εδάφιο, του ΚΥΚ παρουσιάζουν αποκλίσεις. Πράγματι, ενώ οι αποδόσεις της διάταξης αυτής σε ορισμένες γλώσσες, μεταξύ των οποίων η γαλλική, χρησιμοποιούν τη διατύπωση «enfants reconnus à charge» [τέκνα που έχουν αναγνωρισθεί ως συντηρούμενα], οι αποδόσεις στις λοιπές γλώσσες δεν χρησιμοποιούν τον όρο «reconnus» [που έχουν αναγνωρισθεί]. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο αυτό λαμβάνοντας υπόψη τόσο τον σκοπό της διάταξης αυτής όσο και το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται.

Όσον αφορά τον ορισμό των δικαιούχων σύνταξης ορφανού, ήτοι των συντηρούμενων τέκνων του θανόντος υπαλλήλου, το άρθρο 80, πρώτο εδάφιο, του ΚΥΚ παραπέμπει στο άρθρο 2 του παραρτήματος VII του ΚΥΚ στο σύνολό του. Η ύπαρξη συντηρούμενου τέκνου, κατά την έννοια της παραγράφου 2 του ως άνω άρθρου, όταν πρόκειται για το νόμιμο, φυσικό ή θετό, τέκνο είτε του υπαλλήλου είτε του/της συζύγου του, θεμελιώνει δικαίωμα επί της καταβολής επιδόματος συντηρούμενου τέκνου, καθόσον αυτό συντηρείται ουσιαστικά από τον υπάλληλο και πληροί, επιπλέον, τις προϋποθέσεις που απαριθμούνται στις παραγράφους 3 και 5 του εν λόγω άρθρου. Επομένως, το συντηρούμενο τέκνο πρέπει είτε να είναι ηλικίας κάτω των 18 ετών, είτε ηλικίας από 18 έως 26 ετών και να βρίσκεται στο στάδιο της σχολικής ή επαγγελματικής εκπαίδευσης, είτε να έχει προσβληθεί από βαρεία ασθένεια ή αναπηρία που το εμποδίζει να ανταποκριθεί στις ανάγκες του. Σε καθεμιά από τις τρεις αυτές περιπτώσεις ο ΚΥΚ δεν παρέχει στη Διοίκηση καμία διακριτική ευχέρεια ως προς τη χορήγηση ή μη της επίμαχης σύνταξης ορφανού, αλλά της απονέμει δέσμοι

αρμοδιότητα, υπό την έννοια ότι η Διοίκηση υποχρεούται να χορηγήσει τη σύνταξη αυτή εφόσον διαπιστώσει ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις και να μην τη χορηγήσει στην αντίθετη περίπτωση.

Επομένως, το δικαίωμα σύνταξης ορφανού σε περίπτωση όπως αυτή του υιού της προσφεύγουσας εξαρτάται από την πλήρωση τριών προϋποθέσεων. Οι δύο πρώτες προϋποθέσεις είναι ουσιαστικής φύσεως, υπό την έννοια ότι το ενδιαφερόμενο τέκνο πρέπει να έχει προσβληθεί από βαρεία ασθένεια ή αναπηρία που το εμποδίζει να ανταποκριθεί στις ανάγκες του και πρέπει όντως να συντηρούνταν από τον θανόντα υπάλληλο. Η τρίτη προϋπόθεση είναι χρονικής φύσεως, υπό την έννοια ότι το εν λόγω τέκνο πρέπει ήδη να συντηρούνταν από τον υπάλληλο κατά τον χρόνο του θανάτου του.

Βεβαίως, το επίδομα συντηρούμενου τέκνου χορηγείται αυτοδικαίως όταν πρόκειται για τέκνο που δεν έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του, στις λοιπές δε περιπτώσεις ύστερα από αίτηση του ενδιαφερομένου υπαλλήλου. Εντούτοις, η αίτηση αυτή έχει ως μοναδικό σκοπό να παράσχει στη Διοίκηση τη δυνατότητα να ελέγξει αν πληρούνται οι ουσιαστικές και χρονικές προϋποθέσεις που μνημονεύονται ανωτέρω και να χορηγήσει, σε καταφατική περίπτωση, επίδομα συντηρούμενου τέκνου. Η απαίτηση κατά την οποία η αναγνώριση από τη Διοίκηση έπρεπε να είχε λάβει χώρα πριν από τον θάνατο, η οποία δεν επιβάλλεται από το άρθρο 80 του ΚΥΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του παραρτήματος VII, συνιστά πρόσθετη προϋπόθεση, η οποία δεν μπορεί να εφαρμοστεί προς τούτο.

Μόνον η συνδυασμένη εφαρμογή των ως άνω διατάξεων, η οποία λαμβάνει υπόψη τη γενική οικονομία της ρύθμισης σχετικά με τη σύνταξη ορφανού καθώς και την ιδιαίτερη κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο ενδιαφερόμενος, ήτοι το τέκνο που έχει προσβληθεί από βαρεία ασθένεια ή αναπηρία, είναι σύμφωνη προς τον κοινωνικό σκοπό που επιδιώκεται με την καταβολή σύνταξης ορφανού στο εν λόγω τέκνο, το οποίο εμποδίζεται να ανταποκριθεί στις ανάγκες του.

Ως εκ τούτου, η φράση «κατά τον χρόνο του θανάτου» που χρησιμοποιείται στο άρθρο 80, πρώτο εδάφιο, του ΚΥΚ πρέπει να νοηθεί ως αναφερόμενη στην ημερομηνία που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη προκειμένου να εκτιμηθεί αν το τέκνο του θανόντος υπαλλήλου πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 2 του παραρτήματος VII του ΚΥΚ και όχι στην ημερομηνία κατά την οποία πρέπει να έχει ληφθεί σχετική απόφαση από τη Διοίκηση. Τούτο σημαίνει ότι, εφόσον πληρούνταν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις σχετικά με την ιδιότητα του συντηρούμενου τέκνου πριν από τον θάνατο του υπαλλήλου, δεν είναι αναγκαίο να είχαν πραγματοποιηθεί πριν από τον θάνατό του οι διοικητικές ενέργειες για τη χορήγηση επιδόματος συντηρούμενου τέκνου.

2. Προθεσμία παραγραφής για την ανάκτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων επιδομάτων

Απόφαση της 11ης Οκτωβρίου 2023, QT κατά ΕΤΕπ (T-529/22, EU:T:2023:618)

«Υπαλληλική υπόθεση - Προσωπικό της ΕΤΕπ - Αποδοχές - Επίδομα συντηρούμενου τέκνου - Σχολικό επίδομα - Αναζήτηση αχρεωστήτως καταβληθέντος ποσού - Αναρμοδιότητα του εκδόσαντος την πράξη - Παράβαση του κανόνα περί της προθεσμίας παραγραφής»

Η προσφεύγουσα QT, υπάλληλος της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ), έλαβε επιδόματα για συντηρούμενο τέκνο και σχολικά επιδόματα από τον Ιούλιο του 2014 έως τον Ιούνιο του 2017.

Μετά από πληροφορίες που έλαβε σχετικά με ενδεχόμενες παρατυπίες κατά τη χορήγηση σχολικών επιδομάτων και παράγωγων δικαιωμάτων εντός της ΕΤΕπ, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) κίνησε έρευνα όσον αφορά, μεταξύ άλλων, την προσφεύγουσα. Κατόπιν της έρευνας αυτής, η ΕΤΕπ εξέδωσε την απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 2021, περί ανακτήσεως ποσού

ύψους 61 186,61 ευρώ το οποίο είχε καταβληθεί αχρεωστήτως στην προσφεύγουσα με τη μορφή σχολικών επιδομάτων, επιδομάτων συντηρούμενου τέκνου και συναφών παροχών κατά το χρονικό διάστημα από τον Ιούλιο του 2014 έως τον Ιούνιο του 2017 (στο εξής: απόφαση περί ανακτήσεως).

Η προσφεύγουσα προσέβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το οποίο, αποφαινόμενο σε πενταμελή σύνθεση, ακυρώνει την εν λόγω απόφαση και αποφαινεται με την ευκαιρία αυτή, μεταξύ άλλων, επί του ζητήματος αν το γεγονός ότι η OLAF έχει κινήσει έρευνα μπορεί να διακόψει ή να αναστείλει την προθεσμία παραγραφής που προβλέπεται για την ανάκτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων επιδομάτων.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Προς στήριξη της προσφυγής ακυρώσεως, η προσφεύγουσα αμφισβήτησε, μεταξύ άλλων, την αρμοδιότητα της προϊσταμένης της μονάδας «Ατομικά δικαιώματα και μισθοδοσία» που εξέδωσε την απόφαση περί ανακτήσεως, προβάλλοντας ότι η σχετική εξουσία δεν της είχε μεταβιβαστεί νομοτύπως από την αρμόδια εντός της ΕΤΕπ αρχή για την έκδοση αποφάσεων περί ανακτήσεως αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, ήτοι από τη γενική διευθύντρια προσωπικού.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η μεταβίβαση εξουσιών δεν τεκμαίρεται και ότι, ακόμη και αν έχει το δικαίωμα να μεταβιβάσει τις εξουσίες της, η μεταβιβάζουσα αρχή πρέπει να λάβει ρητή απόφαση για τη μεταβίβασή τους, η δε μεταβίβαση δεν μπορεί να αφορά παρά εξουσίες εκτέλεσης επακριβώς καθορισμένες. Τα στοιχεία του φακέλου, όμως, δεν τεκμηριώνουν την ύπαρξη τέτοιας περαιτέρω μεταβίβασης εξουσίας. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι η μνεία, στην απόφαση περί ανακτήσεως, σύμφωνης γνώμης της γενικής διευθύντριας προσωπικού όσον αφορά την απόφαση αυτή ισοδυναμεί με ρητή απόφαση μεταβίβασης στην προϊσταμένη μονάδα της εξουσίας για την εκτέλεση της διαδικασίας ανακτήσεως. Ως εκ τούτου, η απόφαση περί ανακτήσεως εκδόθηκε από αναρμόδια αρχή.

Στο πλαίσιο της προσφυγής ακυρώσεως, η προσφεύγουσα προέβαλε επίσης παράβαση του κανόνα περί της προθεσμίας παραγραφής που προβλέπεται στο άρθρο 16.3 των διοικητικών διατάξεων που εφαρμόζονται στο προσωπικό της ΕΤΕπ.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, από το σαφές γράμμα της εν λόγω διάταξης προκύπτει ότι η ΕΤΕπ οφείλει να ανακτά ποσά αχρεωστήτως καταβληθέντα σε υπάλληλό της εντός προθεσμίας πέντε ετών από την καταβολή τους, εκτός αν αποδείξει την πρόθεση του υπαλλήλου να την παραπλανήσει προκειμένου να επιτύχει την καταβολή αυτή. Η πρόβλεψη τέτοιας προθεσμίας παραγραφής, αποτρέποντας την επ' αόριστον αμφισβήτηση καταστάσεων που έχουν παγιωθεί με την παρέλευση του χρόνου, κατατείνει στην ενίσχυση της ασφάλειας δικαίου, αλλά μπορεί επίσης να επιτρέψει την παγίωση καταστάσεων οι οποίες, τουλάχιστον αρχικώς, ήταν αντίθετες προς τον νόμο. Κατά συνέπεια, η έκταση στην οποία γίνεται προσφυγή στην παραγραφή απορρέει από συμβιβασμό μεταξύ των απαιτήσεων της ασφάλειας δικαίου και εκείνων της νομιμότητας σε συνάρτηση με τις ιστορικές και κοινωνικές περιστάσεις που επικρατούν στην κοινωνία σε μια συγκεκριμένη εποχή. Για τον λόγο αυτόν η παραγραφή εμπίπτει αποκλειστικώς στην επιλογή του νομοθέτη και, άπαξ και ο νομοθέτης ορίσει προθεσμία παραγραφής, ο δικαστής δεν μπορεί να την αντικαταστήσει με άλλη προθεσμία σε συγκεκριμένη υπόθεση.

Όσον αφορά το επιχείρημα της ΕΤΕπ ότι η προθεσμία παραγραφής είχε διακοπεί κατά τη διάρκεια της έρευνας της OLAF, το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 16.3 των ως άνω διοικητικών διατάξεων δεν περιέχει καμία αναφορά στη διακοπή ή στην αναστολή της προθεσμίας αυτής σε περίπτωση που έχει κινηθεί έρευνα από την OLAF. Εξάλλου, καίτοι τα θεσμικά ή λοιπά όργανα ή

οργανισμοί της Ένωσης οφείλουν να μην ξεκινούν παράλληλη έρευνα ενόσω η OLAF διεξάγει εσωτερική έρευνα για τα ίδια πραγματικά περιστατικά⁵⁶⁸, η έκδοση αποφάσεως για την ανάκτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών δεν μπορεί να εξομοιωθεί με έρευνα.

Υπό τις συνθήκες αυτές, τίποτε δεν εμπόδιζε την ΕΤΕπ να προβεί στην ανάκτηση των ποσών που θεωρούσε ότι είχε καταβάλει αχρεωστήτως στην προσφεύγουσα πριν από το πέρας της σχετικής έρευνας της OLAF που την αφορούσε, καθόσον οι αρχές της καλόπιστης συνεργασίας και της χρηστής διοικήσεως τις οποίες επικαλείται δεν μπορούσαν να δικαιολογήσουν την εκ μέρους της ανάκτηση των επίμαχων επιδομάτων μετά την παρέλευση της πενταετούς προθεσμίας παραγραφής, διότι άλλως θα παραβιαζόταν η αρχή της ασφάλειας δικαίου.

Κατόπιν των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο ακυρώνει την απόφαση περί ανακτήσεως.

3. Σύνθεση της εξεταστικής επιτροπής εσωτερικού διαγωνισμού

Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2023, NZ κατά Επιτροπής (T-535/22, EU:T:2023:653)

«Υπαλληλική υπόθεση – Υπάλληλοι – Πρόσληψη – Εσωτερικός διαγωνισμός COM/1/AD 10/18 – Απόφαση περί μη εγγραφής του ονόματος του προσφεύγοντος στον πίνακα επιτυχόντων του διαγωνισμού – Ίση μεταχείριση – Σταθερότητα ως προς τη σύνθεση της εξεταστικής επιτροπής – Πλήρης δικαιοδοσία – Ηθική βλάβη»

Τον Νοέμβριο του 2018 η προσφεύγουσα NZ υπέβαλε υποψηφιότητα στον εσωτερικό διαγωνισμό COM/1/AD 10/18, ο οποίος αφορούσε την κατάρτιση πίνακα επιτυχόντων για την πρόσληψη διοικητικών υπαλλήλων στον βαθμό AD 10 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Τον Φεβρουάριο του 2020 η εξεταστική επιτροπή αποφάσισε να μην εγγράψει το όνομα της προσφεύγουσας στον πίνακα επιτυχόντων, με την αιτιολογία ότι ο συνολικός βαθμός που η ίδια είχε λάβει στην προφορική δοκιμασία ήταν κατώτερος του ορίου βαθμών που έπρεπε να συγκεντρώσει προκειμένου να περιληφθεί μεταξύ των καλύτερων υποψηφίων. Κατόπιν απόρριψης, από την εξεταστική επιτροπή, της αίτησης επανεξέτασης που υπέβαλε κατά της εν λόγω απόφασης (στο εξής: αίτηση επανεξέτασης), η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

Με την απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, NZ κατά Επιτροπής⁵⁶⁹, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε βάσιμη την προσφυγή και ακύρωσε την απόφαση περί απορρίψεως της αίτησης επανεξέτασης ως ανεπαρκώς αιτιολογημένη.

Σε εκτέλεση της εν λόγω απόφασης, τον Φεβρουάριο του 2022, η εξεταστική επιτροπή αποφάσισε να απορρίψει την αίτηση επανεξέτασης για τον λόγο ότι ο βαθμός που έλαβε η προσφεύγουσα στην

⁵⁶⁸ Βάσει του άρθρου 5, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 883/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Σεπτεμβρίου 2013, σχετικά με τις έρευνες που πραγματοποιούνται από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1073/1999 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και του κανονισμού (Ευρατόμ) αριθ. 1074/1999 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 248, σ. 1).

⁵⁶⁹ Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, **NZ κατά Επιτροπής** (T-668/20, [EU:T:2021:667](#)).

προφορική δοκιμασία ήταν κατώτερος από τον ελάχιστο απαιτούμενο βαθμό για την εγγραφή της στον πίνακα επιτυχόντων (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

Ως εκ τούτου, η προσφεύγουσα άσκησε εκ νέου προσφυγή ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

Το Γενικό Δικαστήριο δέχεται την προσφυγή αυτή και κάνει χρήση της πλήρους δικαιοδοσίας του υποχρεώνοντας την Επιτροπή στην καταβολή αποζημίωσης. Στο πλαίσιο αυτό, αποφαινόμενο επί της σταθερότητας της σύνθεσης της εξεταστικής επιτροπής εσωτερικού διαγωνισμού, το Γενικό Δικαστήριο εμπλουτίζει τη νομολογία σχετικά με τον τρόπο διοργανώσεως διαγωνισμού.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

Το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει κατ' αρχάς ότι η εξεταστική επιτροπή δεν λειτούργησε κατά τρόπο αρκούντως σταθερό κατά τις προφορικές δοκιμασίες. Εντούτοις, το γεγονός αυτό δεν μπορεί, αφ' εαυτού, να επιφέρει την ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης.

Ειδικότερα, η διατήρηση της σταθερής σύνθεσης της εξεταστικής επιτροπής κατά τις δοκιμασίες δεν αποτελεί αφ' εαυτής επιταγή, αλλά μέσο προκειμένου να διασφαλίζεται η τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης, η συνεπής βαθμολόγηση και η αντικειμενικότητα της αξιολόγησης. Επομένως, η εξεταστική επιτροπή μπορεί εγκύρως να διασφαλίσει τη συνέπεια της βαθμολόγησης και την αντικειμενικότητα της αξιολόγησης με άλλα μέσα. Ειδικότερα, λαμβανομένης υπόψη της οργάνωσης των δοκιμασιών ενός διαγωνισμού και των εργασιών της εξεταστικής επιτροπής, αρκεί να διατηρείται σταθερή η σύνθεση της εξεταστικής επιτροπής μόνο σε ορισμένα βασικά στάδια του διαγωνισμού. Ως εκ τούτου, ακόμη και αν η σύνθεση της εξεταστικής επιτροπής δεν παραμένει σταθερή κατά τις δοκιμασίες, η ίση μεταχείριση των υποψηφίων μπορεί να διασφαλίζεται εφόσον η εξεταστική επιτροπή καθιερώνει τον αναγκαίο συντονισμό προκειμένου να εγγυηθεί τη συνεπή εφαρμογή των κριτηρίων βαθμολόγησης.

Συναφώς, το οικείο θεσμικό όργανο πρέπει να αποδείξει ότι πραγματοποιήθηκαν οι προβλεπόμενες συντονιστικές συνεδριάσεις και ότι όλα τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής, ήτοι ο πρόεδρος, οι αναπληρωτές πρόεδροι και οι αξιολογητές, παρέστησαν πράγματι στις εν λόγω συνεδριάσεις.

Από τα έγγραφα που προσκόμισε η Επιτροπή και από τους καταλόγους παρουσιών στις ως άνω συνεδριάσεις προκύπτει ότι αυτό δεν συνέβαινε εν προκειμένω. Το σύνολο των μελών της εξεταστικής επιτροπής δεν συνεδρίασε σε πλήρη σύνθεση για να συζητήσει τις συγκριτικές εκτιμήσεις των υποψηφίων και να επιβεβαιώσει την τελική βαθμολογία τους βάσει των αποτελεσμάτων τους στις δοκιμασίες.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο κάνει χρήση της πλήρους δικαιοδοσίας του. Συναφώς, κρίνει ότι η πλήρης δικαιοδοσία την οποία απονέμει στον δικαστή της Ευρωπαϊκής Ένωσης το άρθρο 91, παράγραφος 1, του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης τού αναθέτει την αποστολή να επιλύει πλήρως τις χρηματικές διαφορές των οποίων επιλαμβάνεται. Η δικαιοδοσία αυτή αποσκοπεί ιδίως στο να παράσχει στα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης τη δυνατότητα να εξασφαλίσουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των ακυρωτικών αποφάσεων που εκδίδουν επί υπαλληλικών υποθέσεων, οπότε, αν η ακύρωση μιας νομικώς εσφαλμένης αποφάσεως της διοίκησης δεν αρκεί για να εξασφαλίσει την κατάρτιση των δικαιωμάτων του ενδιαφερομένου υπαλλήλου ή να διαφυλάξει αποτελεσματικά τα συμφέροντά του, ο δικαστής της Ένωσης μπορεί να του επιδικάσει αυτεπαγγέλτως αποζημίωση. Ως εκ τούτου, ακόμη και αν δεν έχει διατυπωθεί νομοτύπως σχετικό αίτημα, το απαράδεκτο λόγω εκπρόθεσμης υποβολής δεν μπορεί να προβληθεί επί ζητήματος που το Γενικό Δικαστήριο καλείται να εξετάσει, ενδεχομένως, αυτεπαγγέλτως.

Εν προκειμένω, όταν ένας υποψήφιος αμφισβητεί την απόρριψη της υποψηφιότητάς του σε διαδικασία επιλογής που έχει ως αντικείμενο την κατάρτιση πίνακα επιτυχόντων, όπερ τον

εμποδίζει να καταλάβει αργότερα κενή θέση εντός του οικείου θεσμικού οργάνου και να τύχει των σχετικών χρηματικών πλεονεκτημάτων, η διαφορά έχει χρηματικό χαρακτήρα.

Εν προκειμένω, η εξεταστική επιτροπή δεν ήταν σε θέση να διασφαλίσει την ίση μεταχείριση των υποψηφίων που εξετάστηκαν κατά τις προφορικές δοκιμασίες, λόγω της αστάθειας της σύνθεσής της. Συνεπώς, η συγκριτική εκτίμηση των προσόντων όλων των υποψηφίων αλλοιώθηκε από τη διακύμανση της σύνθεσης της εξεταστικής επιτροπής. Η παρανομία αυτή επηρεάζει όχι μόνον τον βαθμό της προσφεύγουσας, αλλά και το κατώτατο όριο των μονάδων από το οποίο εξαρτάται η εγγραφή του ονόματος υποψηφίου στον πίνακα επιτυχόντων.

Πρώτον, όσον αφορά την υλική ζημία, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι δεν αποδεικνύεται η ύπαρξη πραγματικής και βέβαιης ζημίας.

Συγκεκριμένα, η προσφεύγουσα δεν μπορεί να προβάλει υλική ζημία υποστηρίζοντας ότι το όνομά της θα έπρεπε, σε εκτέλεση της ακυρωτικής απόφασης, να εγγραφεί απευθείας στον πίνακα επιτυχόντων. Μια τέτοια εγγραφή θα ισοδυναμούσε με απαλλαγή της από την προφορική δοκιμασία που προβλέπεται στην προκήρυξη του διαγωνισμού, η οποία όμως εξαρτά την εγγραφή υποψηφίου στον πίνακα επιτυχόντων από το ότι ο υποψήφιος έχει επιτύχει μία από τις καλύτερες βαθμολογίες στην προφορική αυτή δοκιμασία καθώς και την ελάχιστη απαιτούμενη βαθμολογία για την ίδια δοκιμασία. Εν πάση περιπτώσει, η εγγραφή του ονόματος υποψηφίου στον πίνακα επιτυχόντων δεν του παρέχει δικαίωμα, αλλά μόνον προσδοκία διορισμού.

Επιπλέον, η προσφεύγουσα δεν απώλεσε οριστικά την πραγματική ευκαιρία να επιτύχει στον επίμαχο εσωτερικό διαγωνισμό και, κατά συνέπεια, να διοριστεί υπάλληλος της Ένωσης στον βαθμό AD 10, δεδομένου ότι η διοργάνωση νέας προφορικής δοκιμασίας που διεξάγεται αυτοτελώς σε σχέση με τα αποτελέσματα της αρχικής προφορικής δοκιμασίας αποσκοπεί ακριβώς στην αποκατάσταση της ευκαιρίας αυτής.

Δεύτερον, όσον αφορά την ηθική βλάβη, το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, ακόμη και αν θεωρηθεί ότι η επανάληψη του διαγωνισμού ως προς την προσφεύγουσα και η διοργάνωση προφορικής δοκιμασίας αυτοτελούς σε σχέση με την παράνομη προφορική δοκιμασία συνιστούν κατάλληλο μέτρο εκτελέσεως της παρούσας ακυρωτικής απόφασης, εντούτοις η Επιτροπή, σε περίπτωση που δεν ακυρωθεί το σύνολο των αποτελεσμάτων του διαγωνισμού, δεν είναι σε θέση να αναδημιουργήσει τις συνθήκες υπό τις οποίες θα έπρεπε να είχε διοργανωθεί ο σχετικός διαγωνισμός προκειμένου να διασφαλιστεί η ίση μεταχείριση όλων των υποψηφίων και η αντικειμενική βαθμολόγηση.

Συνεπώς, η ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης δεν αρκεί για την αποτελεσματική προστασία των συμφερόντων της προσφεύγουσας. Πράγματι, η ακύρωση αυτή δεν μπορεί, αφ' εαυτής, να ικανοποιήσει τη βέβαιη ηθική βλάβη που υπέστη η προσφεύγουσα λόγω του ότι δεν είχε τη δυνατότητα να υποβληθεί στην αρχική προφορική δοκιμασία υπό κανονικές συνθήκες. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο υποχρεώνει την Επιτροπή να καταβάλει στην προσφεύγουσα, προς ικανοποίηση της ηθικής βλάβης που της προκάλεσε η προσβαλλόμενη απόφαση, το ποσό των 4 000 ευρώ.

XIV. Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων

Διάταξη της 2ας Φεβρουαρίου 2023, Nicoventures Trading κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-706/22 R, EU:T:2023:39)

«Ασφαλιστικά μέτρα – Δημόσια υγεία – Κατάργηση ορισμένων εξαιρέσεων όσον αφορά τα θερμαινόμενα προϊόντα καπνού – Αίτηση λήψεως προσωρινών μέτρων – Έλλειψη επείγοντος»

Ο όμιλος British American Tobacco, στον οποίο ανήκουν οι αιτούσες εταιρίες, είναι παγκόσμιος παραγωγός θερμαινόμενων προϊόντων καπνού. Η οδηγία 2014/40⁵⁷⁰ ρυθμίζει, μεταξύ άλλων, τη διάθεση στην αγορά προϊόντων καπνού. Υπέρ των προϊόντων καπνού, εκτός από τα τσιγάρα και τον καπνό για στριφτά τσιγάρα, η εν λόγω οδηγία προέβλεπε εξαίρεση⁵⁷¹ από την απαγόρευση διάθεσης στην αγορά προϊόντων καπνού που περιέχουν χαρακτηριστικό άρωμα/γεύση ή αρωματικές ουσίες σε οποιοδήποτε από τα συστατικά τους⁵⁷².

Εντούτοις, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τροποποίησε την οδηγία 2014/40 με την κατ' εξουσιοδότηση οδηγία 2022/2100⁵⁷³, με αποτέλεσμα τα θερμαινόμενα προϊόντα καπνού να μην εξαιρούνται πλέον από τις απαγορεύσεις σχετικά με τις αρωματικές ουσίες.

Ταυτόχρονα με την άσκηση προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου με αίτημα την ακύρωση της κατ' εξουσιοδότηση οδηγίας 2022/2100, οι αιτούσες υπέβαλαν αίτηση ασφαλιστικών μέτρων με την οποία ζητούσαν, αφενός και κατ' ουσίαν, την αναστολή της εκτέλεσης της οδηγίας αυτής και, αφετέρου, τη λήψη κάθε άλλου πρόσφορου προσωρινού μέτρου. Κρίνοντας ότι δεν συντρέχει περίπτωση επείγοντος, ο Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απορρίπτει την αίτηση αυτή.

Εκτίμηση του Αντιπροέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, ο Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι το επείγον πρέπει, εν γένει, να εκτιμάται σε σχέση με την ανάγκη έκδοσης προσωρινής απόφασης προκειμένου να αποτραπεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία του αιτούντος την προσωρινή προστασία. Στον διάδικο αυτόν εναπόκειται να αποδείξει ότι δεν είναι δυνατό να αναμείνει την έκβαση της δίκης επί της ουσίας χωρίς να υποστεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία.

Ο Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, απαντώντας στο επιχείρημα ότι η οδηγία 2022/2100 θα είχε ως αποτέλεσμα να απολέσουν οι αιτούσες τη θέση τους στην αγορά και την υφιστάμενη πελατεία τους, υπογραμμίζει ότι, σε περίπτωση οικονομικής ζημίας, το ζητούμενο προσωρινό μέτρο δικαιολογείται μόνον αν προκύπτει ότι, ελλείψει τέτοιου μέτρου, ο διάδικος που το ζητεί θα περιέλθει σε κατάσταση δυνάμενη να θέσει σε κίνδυνο την ύπαρξή του πριν από την έκδοση της

⁵⁷⁰ Οδηγία 2014/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την κατασκευή, την παρουσίαση και την πώληση προϊόντων καπνού και συναφών προϊόντων και την κατάργηση της οδηγίας 2001/37/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 127, σ. 1).

⁵⁷¹ Βάσει του άρθρου 7, παράγραφος 12, της οδηγίας 2014/40.

⁵⁷² Βάσει του άρθρου 7, παράγραφοι 1 και 7, της οδηγίας 2014/40.

⁵⁷³ Κατ' εξουσιοδότηση οδηγία (ΕΕ) 2022/2100 της Επιτροπής, της 29ης Ιουνίου 2022, για την τροποποίηση της οδηγίας 2014/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την απόσυρση ορισμένων εξαιρέσεων όσον αφορά τα θερμαινόμενα προϊόντα καπνού (ΕΕ 2022, L 283, σ. 4).

απόφασης που περατώνει την κύρια δίκη. Στο πλαίσιο αυτό, ο διάδικος που ζητεί ασφαλιστικά μέτρα οφείλει, ιδίως όταν προβάλλει την επέλευση ζημίας οικονομικής φύσεως, να παρέχει μια σφαιρική και πιστή εικόνα της οικονομικής του κατάστασης, προσκομίζοντας τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία. Επιπλέον, τα ουσιώδη πραγματικά και νομικά στοιχεία που παρέχουν στον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων τη δυνατότητα να σχηματίσει μια τέτοια εικόνα πρέπει να προκύπτουν από το ίδιο το δικόγραφο της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων, υπό την έννοια ότι βάσει αυτού και μόνον του κειμένου πρέπει να είναι σε θέση ο καθού να προετοιμάσει τις παρατηρήσεις του και ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων να αποφανθεί επί της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων, χωρίς ενδεχομένως τη συνδρομή άλλων πληροφοριακών στοιχείων.

Εν προκειμένω, ο Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι οι αιτούσες δεν ισχυρίζονται ότι, αν δεν ληφθούν τα ζητούμενα προσωρινά μέτρα, θα περιέλθουν σε κατάσταση ικανή να θέσει σε κίνδυνο την οικονομική βιωσιμότητά τους πριν από την έκδοση της απόφασης που θα περατώσει τη δίκη επί της ουσίας. Υποστηρίζουν ότι η κατ' εξουσιοδότηση οδηγία 2022/2100 θα επιφέρει, στη χειρότερη περίπτωση, σημαντική απώλεια εσόδων. Επιπλέον, δεν προσκομίζουν στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των χαρακτηριστικών του ομίλου στον οποίο ανήκουν, τα μερίδια αγοράς τους θα μεταβληθούν σημαντικά, ιδίως δεδομένου ότι, σύμφωνα με την ως άνω οδηγία, διαθέτουν σημαντικό χρονικό διάστημα για να προσαρμόσουν την εμπορική προσφορά τους με βάση το νέο ρυθμιστικό πλαίσιο.

Ως εκ περισσού, ο Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι, στο πλαίσιο της αγοράς των φαρμάκων για ανθρώπινη χρήση, δηλαδή μιας έντονα ρυθμιζόμενης αγοράς στην οποία υφίσταται ενδεχόμενο ταχείας παρέμβασης των αρμόδιων αρχών σε περίπτωση εμφάνισης κινδύνων για τη δημόσια υγεία, για λόγους μάλιστα που δεν είναι πάντοτε προβλέψιμοι, οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις οφείλουν να προφυλάσσονται από τις συνέπειες μιας τέτοιας παρέμβασης, εφαρμόζοντας κατάλληλες πολιτικές, προκειμένου να μην υποστούν οι ίδιες την επακόλουθη ζημία.

Πλην όμως, πριν από την τροποποίησή της με την κατ' εξουσιοδότηση οδηγία 2022/2100, η οδηγία 2014/40 επέτρεπε στην Επιτροπή να εκδίδει κατ' εξουσιοδότηση πράξεις για την κατάργηση των εξαιρέσεων από τις επίμαχες απαγορεύσεις για συγκεκριμένη κατηγορία προϊόντων, αν μεσολαβούσε ουσιαστική μεταβολή των συνθηκών, όπως τούτο θα διαπιστωνόταν με έκθεση της Επιτροπής. Ως εκ τούτου, η οδηγία 2014/40 προέβλεπε το ενδεχόμενο κατάργησης της εν λόγω εξαίρεσης για άλλα προϊόντα που περιέχουν αρωματικές ουσίες. Εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή δημοσίευσε έκθεση με την οποία διαπιστωνόταν, σύμφωνα με την οδηγία 2014/40, ουσιαστική μεταβολή των συνθηκών όσον αφορά τα θερμαινόμενα προϊόντα καπνού. Η δυνατότητα κατάργησης της εξαίρεσης για τα θερμαινόμενα προϊόντα καπνού υφίστατο επομένως ήδη από την οδηγία 2014/40 ή τουλάχιστον από τη δημοσίευση της επίμαχης έκθεσης και εφεξής.

Ο Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει εξάλλου ότι, σε περίπτωση αιτήσεως αναστολής εκτέλεσης πράξης της Ένωσης, αφενός, η χορήγηση του ζητηθέντος προσωρινού μέτρου δικαιολογείται μόνον αν η εν λόγω πράξη αποτελεί την καθοριστική αιτία της προβαλλόμενης σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας και, αφετέρου, η εν λόγω ζημία πρέπει να απορρέει αποκλειστικώς από τα αποτελέσματα που παράγει η επίμαχη πράξη και όχι από έλλειψη επιμέλειας του διαδίκου που ζητεί το προσωρινό μέτρο. Αν δεν έχει επιδείξει την επιμέλεια που οφείλει να επιδεικνύει μια συνετή και ενημερωμένη επιχείρηση, ο εν λόγω διάδικος πρέπει να φέρει ο ίδιος τη ζημία η οποία, κατά τους ισχυρισμούς του, ενδέχεται να θέσει σε κίνδυνο την ίδια του την ύπαρξη ή να μεταβάλει ανεπανόρθωτα τη θέση του στην αγορά.

Εν προκειμένω, όμως, οι αιτούσες δεν αναφέρουν καμία ενέργεια στην οποία προέβησαν προκειμένου να προφυλαχθούν από τους κινδύνους ενδεχόμενης κατάργησης της εξαίρεσης η οποία εφαρμοζόταν για τα θερμαινόμενα προϊόντα καπνού μέχρι την έκδοση της κατ' εξουσιοδότηση οδηγίας 2022/2100.

**Διάταξη της 1ης Μαρτίου 2023, Mazerin κατά Συμβουλίου (T-743/22 R,
EU:T:2023:102)⁵⁷⁴**

«Ασφαλιστικά μέτρα – Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας – Δέσμευση κεφαλαίων – Αίτηση λήψεως προσωρινών μέτρων – Fumus boni juris – Επείγον – Στάθμιση συμφερόντων»

**Διάταξη της 19ης Ιουλίου 2023, Mazerin κατά Συμβουλίου (T-743/22 R II,
EU:T:2023:406)**

«Ασφαλιστικά μέτρα – Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας – Δέσμευση κεφαλαίων – Αίτηση λήψεως προσωρινών μέτρων – Fumus boni juris – Επείγον – Στάθμιση συμφερόντων»

Κατόπιν της στρατιωτικής επίθεσης της Ρωσικής Ομοσπονδίας (στο εξής: Ρωσία) κατά της Ουκρανίας στις 24 Φεβρουαρίου 2022, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε στις 9 Μαρτίου 2022 την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/397⁵⁷⁵ και τον κανονισμό 2022/330⁵⁷⁶, κατ' εφαρμογή των οποίων ο Nikita Mazerin, ο οποίος ήταν τότε οδηγός της ομάδας της Φόρμουλα 1 Haas, η οποία χρηματοδοτούνταν από την JSC UCC Uralchem, συμπεριλήφθηκε στους καταλόγους προσώπων, οντοτήτων και φορέων που υπόκεινται σε περιοριστικά μέτρα τα οποία θεσπίστηκαν το Συμβούλιο από το 2014 και εφεξής σε σχέση με δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας. Δεδομένου ότι ο Nikita Mazerin είναι γιος του Dmitry Arkadievich Mazerin, πρώην διευθύνοντος συμβούλου της Uralchem, συμπεριλήφθηκε στους επίμαχους καταλόγους λόγω της ιδιότητάς του ως φυσικού προσώπου που συνδέεται με σημαίνοντα επιχειρηματία που δραστηριοποιείται σε οικονομικούς τομείς που αποτελούν σημαντική πηγή εσόδων για τη ρωσική κυβέρνηση⁵⁷⁷. Με την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/1530⁵⁷⁸ και τον εκτελεστικό κανονισμό 2022/1529⁵⁷⁹, και στη συνέχεια με την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2023/572⁵⁸⁰ και τον εκτελεστικό

⁵⁷⁴ Κοινή σύνοψη για τις υποθέσεις Mazerin κατά Συμβουλίου (T-743/22 R και T-743/22 R II).

⁵⁷⁵ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/397 του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2022, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 80, σ. 31).

⁵⁷⁶ Κανονισμός (ΕΕ) 2022/330 του Συμβουλίου, της 25ης Φεβρουαρίου 2022, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 51, σ. 1).

⁵⁷⁷ Βλ. άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο ε', και άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 17ης Μαρτίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2014, L 78, σ. 16), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/329, της 25ης Φεβρουαρίου 2022, σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 50, σ. 1).

⁵⁷⁸ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/1530 του Συμβουλίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2022, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ (ΕΕ 2022, L 239, σ. 149).

⁵⁷⁹ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2022/1529 του Συμβουλίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2022, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2022, L 239, σ. 1).

⁵⁸⁰ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2023/572 του Συμβουλίου, της 13ης Μαρτίου 2023, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ (ΕΕ 2023, L 75 I, σ. 134).

κανονισμό 2023/571⁵⁸¹, το Συμβούλιο διατήρησε το όνομά του στους εν λόγω καταλόγους. Ως αποτέλεσμα των ληφθέντων περιοριστικών μέτρων, δεσμεύτηκαν τα κεφάλαια του Nikita Mazerin και του απαγορεύτηκε η είσοδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ο Nikita Mazerin άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσφυγή με αίτημα την ακύρωση των μέτρων του Συμβουλίου βάσει των οποίων το όνομά του διατηρούνταν στους εν λόγω καταλόγους. Επίσης, κατέθεσε αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων για να επιτύχει την αναστολή της εκτέλεσης των ως άνω πράξεων και τη χορήγηση προσωρινών μέτρων, ούτως ώστε να του επιτραπεί, ιδίως, να εισέλθει στο έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να μπορέσει να διαπραγματευθεί και να συνάψει συμφωνίες με αγωνιστικές ομάδες και χορηγούς, να συμμετάσχει σε αγωνιστικές δραστηριότητες και να ανοίξει τραπεζικό λογαριασμό.

Με διατάξεις της 1ης Μαρτίου και της 19 Ιουλίου 2023, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου δέχεται τις αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων του Nikita Mazerin και ζητεί από το Συμβούλιο να αναστείλει, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, την εκτέλεση των εν λόγω πράξεων.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει, κατ' αρχάς, την προϋπόθεση περί *fumus boni juris*. Συναφώς, εκτιμά ότι πρέπει να εξεταστεί αν το Συμβούλιο υπέπεσε, εκ πρώτης όψεως, σε πλάνη εκτιμώσεως καθόσον έκρινε ότι υφίστατο, εν προκειμένω, αρκούντως στέρεα πραγματική βάση δυνάμενη να δικαιολογήσει τη διατήρηση του ονόματος του αιτούντος στους επίμαχους καταλόγους.

Όσον αφορά το επιχείρημα του αιτούντος ότι το Συμβούλιο δεν αποδεικνύει ότι αυτός ωφελήθηκε αθέμιτα από τον πατέρα του, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει, κατά πρώτον, ότι, μολονότι το Συμβούλιο απέδειξε ότι η εταιρία Uralkali, η οποία ανήκει κατά 80 % στην Uralchem, συνήψε σύμβαση χορηγίας με την ομάδα της Φόρμουλα 1 Haas, δεν τεκμηρίωσε ότι ο αιτών δεν θα μπορούσε να αποκτήσει τη θέση του οδηγού χωρίς την ως άνω χρηματοδότηση και ότι η σύναψη της σύμβασης αυτής θα ήταν αντίθετη προς τα οικονομικά συμφέροντα της Uralkali. Με διάταξη της 19ης Ιουλίου 2023, Mazerin κατά Συμβουλίου (T-743/22 R II), ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου πρόσθεσε ότι υπήρχαν επίσης λόγοι που ήγειραν αμφιβολίες ως προς το αν το ίδρυμα του αιτούντος «We Compete As One» είχε πράγματι χρηματοδοτηθεί από την Uralkali ή μέσω κεφαλαίων της και ως προς το αν ο αιτών συνέχιζε, υπό το πρίσμα των νέων αυτών φερόμενων οικονομικών δεσμών με τον πατέρα του, να ωφελείται αθέμιτα από αυτόν.

Κατά δεύτερον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμά, εκ πρώτης όψεως, ότι το Συμβούλιο δεν προσκόμισε αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τη συμπεριφορά του αιτούντος, ικανά να εξηγήσουν τους λόγους για τους οποίους, πέραν του οικογενειακού δεσμού, ο αιτών έπρεπε να θεωρηθεί ότι εξακολουθεί να συνδέεται με τον πατέρα του, σημαίνοντα επιχειρηματία της Ρωσικής Ομοσπονδίας, κατόπιν της καταγγελίας της σύμβασής του ως οδηγού της Φόρμουλα 1 και της σύμβασης χορηγίας που είχε συναφθεί μεταξύ της Uralkali και της ομάδας της Φόρμουλα 1 Haas.

Ειδικότερα, χωρίς να προδικάζεται η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου επί της κύριας προσφυγής, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμά ότι τα επιχειρήματα του αιτούντος φαίνεται, εκ πρώτης όψεως, ότι δεν στερούνται σοβαρής βάσης και, ως εκ τούτου, χρήζουν εμπεριστατωμένης εξέτασης, η οποία δεν μπορεί να διενεργηθεί από τον δικαστή ασφαλιστικών μέτρων, αλλά πρέπει να γίνει στο

⁵⁸¹ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2023/571 του Συμβουλίου, της 13ης Μαρτίου 2023, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 (ΕΕ 2023, L 75 I, σ. 1).

πλαίσιο της διαδικασίας επί της ουσίας. Κατά συνέπεια, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι υφίσταται *fumus boni juris*.

Στη συνέχεια, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει την προϋπόθεση του επείγοντος και διαπιστώνει ότι αυτή πληρούται στην προκειμένη περίπτωση, καθώς ο κίνδυνος σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας αποδείχθηκε αρκούντως κατά νόμον.

Συναφώς, σημειώνει, πρώτον, ότι σε περίπτωση που δεν χορηγηθεί η ζητούμενη αναστολή εκτέλεσης και λαμβανομένης υπόψη της πιθανής διάρκειας της διαδικασίας της κύριας δίκης, η δυνατότητα του αιτούντος να συνεχίσει, μετά το πέρας της δίκης επί της ουσίας, τη σταδιοδρομία του ως οδηγός της Φόρμουλα 1, η οποία απαιτεί πολύ τακτικά την παρουσία του στο έδαφος της Ένωσης, ιδίως για να λαμβάνει μέρος σε αγώνες γκραν πρι, είναι μάλλον υποθετική ή, εν πάση περιπτώσει, πολύ περιορισμένη.

Δεύτερον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι, σε περίπτωση που δεν χορηγηθεί η ζητούμενη αναστολή εκτέλεσης, η ζημία που συνίσταται στη στέρση της δυνατότητας διαπραγμάτευσης της πρόσληψης του αιτούντος ως οδηγού της Φόρμουλα 1 ή ως επαγγελματία οδηγού σε άλλα πρωταθλήματα μηχανοκίνητου αθλητισμού θα ήταν ανεπανόρθωτη. Σε περίπτωση ακύρωσης των προσβαλλόμενων πράξεων από το Γενικό Δικαστήριο κατά το πέρας της κύριας δίκης, η εν λόγω μη χρηματική ζημία θα ήταν όντως οριστική όσον αφορά την περίοδο κατά την οποία θα μπορούσε να είναι δυνητικά ενεργός ο αιτών και μέχρι την ημερομηνία έκδοσης της αποφάσεως επί της ουσίας.

Τέλος, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κρίνει ότι η στάθμιση των συμφερόντων κλίνει υπέρ του αιτούντος. Συναφώς, διαπιστώνει, κατ' αρχάς, ότι η ζημία που ενδεχομένως υποστεί λόγω της προσβολής των συμφερόντων του δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αξιολόγησης και μεταγενέστερης αποκατάστασης ή αποζημίωσης. Στη συνέχεια, επισημαίνει ότι ο αιτών είναι ένας νεαρός αθλητής που δεν εμπλέκεται με κανένα τρόπο στην επίθεση που υφίσταται η Ουκρανία και δεν ασκεί καμία δραστηριότητα σε οικονομικούς τομείς που παρέχουν σημαντική πηγή εσόδων στην κυβέρνηση της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Εν τέλει, διαπιστώνει ότι ο αιτών ζητεί την αναστολή της εφαρμογής των προσβαλλόμενων μέτρων, κατά το μέρος που τον αφορούν, μόνο στο μέτρο που τούτο είναι αναγκαίο για να μπορέσει να διαπραγματευθεί την πρόσληψή του, να λάβει μέρος σε μελλοντικά πρωταθλήματα αγώνων αυτοκινήτων και να συνεχίσει την επαγγελματική του σταδιοδρομία. Υπό τις συνθήκες αυτές, η αναστολή εκτέλεσης των προσβαλλόμενων πράξεων δεν θα προδικάσει την απόφαση που πρόκειται να εκδοθεί στην κύρια δίκη ούτε θα διακυβεύσει τον ίδιο τον σκοπό της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων, ο οποίος είναι να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα της απόφασης που πρόκειται να εκδοθεί στην κύρια δίκη.

Κατόπιν των ανωτέρω, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου δέχεται την αίτηση αναστολής εκτέλεσης των προσβαλλόμενων πράξεων. Ωστόσο, θεωρεί ότι η αναστολή της εφαρμογής των προσβαλλόμενων πράξεων, στο μέτρο που αφορούν τον αιτούντα, πρέπει να περιοριστεί στο απολύτως αναγκαίο για να μπορέσει να διαπραγματευτεί την πρόσληψή του ως επαγγελματίας οδηγός της Φόρμουλα 1 ή ως οδηγός σε άλλα πρωταθλήματα αγώνων αυτοκινήτων που διεξάγονται εν μέρει ή αποκλειστικά στο έδαφος της Ένωσης και για να λαμβάνει μέρος σε γκραν πρι, δοκιμές, προπονήσεις και τελικές δοκιμές της Φόρμουλα 1 και στα λοιπά πρωταθλήματα αγώνων αυτοκινήτων, τους αγώνες, τις δοκιμές, τις προπονήσεις και τις τελικές πριν τον αγώνα δοκιμές που διεξάγονται στο έδαφος της Ένωσης.

**Διάταξη της 19ης Απριλίου 2023, UC κατά Συμβουλίου (T-6/23 R,
EU:T:2023:206)**

«Ασφαλιστικά μέτρα – Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό – Δέσμευση κεφαλαίων – Αίτηση αναστολής εκτέλεσης – Έλλειψη επείγοντος»

Εξαιτίας της επιδείνωσης της πολιτικής κατάστασης στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό το 2016, λόγω της μη προκήρυξης προεδρικών εκλογών καθώς και της επακόλουθης χειροτέρευσης της κατάστασης στον τομέα της ασφάλειας, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έλαβε περιοριστικά μέτρα σχετικά με τη δέσμευση κεφαλαίων και την απαγόρευση εισόδου στο έδαφος των κρατών μελών κατά προσώπων που εκμεταλλεύονταν την ένοπλη σύγκρουση, την αστάθεια ή την ανασφάλεια στη χώρα, ιδίως εκμεταλλεζόμενοι ή εμπορευόμενοι παράνομα φυσικούς πόρους⁵⁸². Στις 8 Δεκεμβρίου 2022, με την απόφαση 2022/2398⁵⁸³ και τον κανονισμό 2022/2397⁵⁸⁴, το Συμβούλιο συμπεριέλαβε τον UC, επιχειρηματία, πρώην διευθυντή και πραγματικό κάτοχο της εταιρίας African Gold Refinery Ltd, στους επίμαχους καταλόγους με την αιτιολογία ότι από το 2016 και εφεξής παραλάμβανε και εμπορευόταν παράνομο χρυσό από ορυχεία στο Κονγκό που ελέγχονται από μη κυβερνητικές ένοπλες ομάδες εμπλεκόμενες σε δραστηριότητες αποσταθεροποίησης.

Ο UC άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσφυγή με αίτημα την ακύρωση των μέτρων του Συμβουλίου. Υπέβαλε επίσης αίτηση ασφαλιστικών μέτρων προκειμένου να επιτύχει την αναστολή της εκτέλεσης των ως άνω μέτρων.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απορρίπτει με διάταξη την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων του UC με το σκεπτικό ότι δεν πληρούται η προϋπόθεση του επείγοντος.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Μεταξύ των σωρευτικών προϋποθέσεων για τη χορήγηση αναστολής (*fumus boni juris* και επείγον), ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει κατ' αρχάς αν πληρούται η προϋπόθεση του επείγοντος, εξετάζοντας τα επιχειρήματα και τα αποδεικτικά στοιχεία που προέβαλε ο αιτών προκειμένου να αποδείξει τον κίνδυνο επέλευσης σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας σε περίπτωση που δεν του χορηγηθεί προσωρινή προστασία.

Όσον αφορά, πρώτον, το επιχείρημα του αιτούντος σχετικά με την επέλευση ζημίας λόγω των περιορισμών στη χρήση των κεφαλαίων του και λόγω των περιορισμών στην άσκηση της δραστηριότητας του διαχειριστή και του διευθυντή σε τρεις εταιρίες στο Βέλγιο, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι, σε περίπτωση χρηματικής ζημίας, ένα προσωρινό μέτρο δικαιολογείται, κατ' αρχάς, εφόσον προκύπτει ότι, σε περίπτωση μη χορήγησής του, ο αιτούμενος το μέτρο διάδικος θα περιέλθει σε κατάσταση ικανή να θέσει σε κίνδυνο την οικονομική του βιωσιμότητα. Επιπλέον, η χρηματική ζημία θεωρείται ανεπανόρθωτη εάν δεν μπορεί να προσδιοριστεί ποσοτικά και εάν, στην πράξη, η άσκηση αγωγής αποζημίωσης δυνάμει των

⁵⁸² Σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο στ', της απόφασης 2010/788/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 2010, για την επιβολή περιοριστικών μέτρων κατά της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό και για την κατάργηση της κοινής θέσης 2008/369/ΚΕΠΠΑ (ΕΕ 2010, L 336, σ. 30), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/2377 του Συμβουλίου, της 5ης Δεκεμβρίου 2022 (ΕΕ 2022, L 314, σ. 97).

⁵⁸³ Εκτελεστική απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2022/2398 του Συμβουλίου, της 8ης Δεκεμβρίου 2022, για την εφαρμογή της απόφασης 2010/788/ΚΕΠΠΑ για την επιβολή περιοριστικών μέτρων λόγω της κατάστασης στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό (ΕΕ 2022, L 316 I, σ. 7).

⁵⁸⁴ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2022/2397 του Συμβουλίου, της 25ης Ιουνίου 2022, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1183/2005 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό (ΕΕ 2022, L 316 I, σ. 1).

άρθρων 268 και 340 ΣΛΕΕ δεν μπορεί να αποκαταστήσει τη ζημία αυτή. Δεδομένου ότι ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων πρέπει να διαθέτει συγκεκριμένες και ακριβείς ενδείξεις, που να στηρίζονται σε λεπτομερείς και βεβαιωμένες έγγραφες αποδείξεις, ο αιτών τη λήψη των ασφαλιστικών μέτρων οφείλει, όταν προβάλλει την επέλευση ζημίας οικονομικής φύσεως, κατ' αρχήν να παρέχει μια σφαιρική και πιστή εικόνα της οικονομικής του κατάστασης, προσκομίζοντας τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία.

Εν προκειμένω, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, ελλείπει ενδείξεων που να καθιστούν δυνατή την εκτίμηση της έκτασης της ζημίας, της φύσης της και της πιθανότητας επέλευσής της, ο UC δεν απέδειξε τον κίνδυνο σοβαρής και ανεπανόρθωτης οικονομικής ζημίας λόγω της δέσμευσης των κεφαλαίων του.

Στη συνέχεια, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι η επιχειρηματολογία του UC αποσκοπεί στην εκτίμηση, στο πλαίσιο της προϋπόθεσης του επείγοντος, στοιχείων που αφορούν στην πραγματικότητα το *fumus boni juris*. Διευκρινίζει επ' αυτού ότι πρόκειται, εντούτοις, για δύο διαφορετικές προϋποθέσεις που διέπουν τη χορήγηση αναστολής εκτέλεσης⁵⁸⁵. Επομένως, η απόδειξη μόνον της ύπαρξης *fumus boni juris*, έστω και ιδιαιτέρως σοβαρού, δεν μπορεί να θεραπεύσει την πλήρη έλλειψη απόδειξης του επείγοντος, εκτός αν συντρέχουν όλως ιδιαίτερες περιστάσεις. Δεδομένου ότι, εν προκειμένω, ο αιτών απλώς περιέγραψε τα ειδικά ως προς αυτόν έννομα αποτελέσματα των περιοριστικών μέτρων που προβλέπονται στον κανονισμό 1183/2005 και στην απόφαση 2010/788, όπως τροποποιήθηκε, χωρίς να διευκρινίζει ουδόλως τον τρόπο και τον βαθμό προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών που επικαλείται, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι δεν είναι σε θέση να αξιολογήσει τον σοβαρό και δυσχερώς επανορθώσιμο, αν όχι ανεπανόρθωτο, χαρακτήρα της προβαλλόμενης ζημίας.

Τέλος, επισημαίνει ότι, δεδομένου ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα που επικαλείται ο αιτών δεν τυγχάνουν απόλυτης προστασίας, είναι δυνατόν να επιβληθούν περιορισμοί στο δικαίωμα ελεύθερης άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας, όπως και στην άσκηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί ανταποκρίνονται σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που επιδιώκει η Ένωση και δεν συνιστούν, σε σχέση προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, δυσανάλογη και ανεπίτρεπτη επέμβαση που θίγει την ίδια την ουσία των εν λόγω δικαιωμάτων. Μολονότι λοιπόν τα περιοριστικά μέτρα μπορούν εξ ορισμού να έχουν αποτελέσματα που θίγουν τα θεμελιώδη αυτά δικαιώματα, εντούτοις, λαμβανομένης υπόψη της σημασίας των σκοπών που επιδιώκουν οι προσβαλλόμενες πράξεις όσον αφορά την κατάσταση της ασφάλειας και την πολιτική κατάσταση στο Κονγκό, οι οποίοι εντάσσονται στον ευρύτερο σκοπό της διατήρησης της ειρήνης και της διεθνούς ασφάλειας⁵⁸⁶, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμά, εκ πρώτης όψεως, ότι η επιδίωξη των εν λόγω σκοπών είναι ικανή να δικαιολογήσει αρνητικές συνέπειες, ακόμη και σημαντικές, για ορισμένους ενδιαφερόμενους που δεν φέρουν καμία ευθύνη για την κατάσταση που οδήγησε στην επιβολή των κυρώσεων.

Όσον αφορά, δεύτερον, το επιχείρημα του αιτούντος ότι η απαγόρευση εισόδου και διέλευσης από το έδαφος της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένου του εδάφους του κράτους μέλους του οποίου έχει την ιθαγένεια, θεμελιώνει εξ ορισμού τον επείγοντα χαρακτήρα, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι οι προσβαλλόμενες πράξεις δεν επιβάλλουν στο Βασίλειο του Βελγίου,

⁵⁸⁵ Βλ. άρθρο 156, παράγραφος 4, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου.

⁵⁸⁶ Σύμφωνα με τους σκοπούς της εξωτερικής δράσης της Ένωσης που ορίζονται στο άρθρο 21 ΣΕΕ.

κράτος μέλος του οποίου υπήκοος είναι ο αιτών, να του απαγορεύσει την είσοδο ή τη διέλευση από το έδαφός του ⁵⁸⁷.

Όσον αφορά, τρίτον, τον ισχυρισμό του αιτούντος ότι το Συμβούλιο δεν αιτιολόγησε επαρκώς την καταχώριση του ονόματός του στους επίμαχους καταλόγους, δεν του παρέσχε τις πληροφορίες βάσει των οποίων ελήφθη η σχετική απόφαση αλλά ούτε και τις αναγκαίες διαδικαστικές εγγυήσεις, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι ο αιτών συνάγει τον επείγοντα χαρακτήρα από τη μόνη προβαλλόμενη παρατυπία των προσβαλλόμενων πράξεων, συγχέοντας κατ' αποτέλεσμα το *fumus boni juris* και τον κίνδυνο σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας.

Κατά συνέπεια, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απορρίπτει την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων καθόσον ο αιτών δεν απέδειξε το επείγον του ζητούμενου μέτρου προστασίας και, κατά τα λοιπά, κρίνει ότι δεν είναι αναγκαίο να αποφανθεί επί της προϋπόθεσης ύπαρξης *fumus boni juris* ή να προβεί σε στάθμιση των συμφερόντων.

Διάταξη της 21ης Ιουλίου 2023, Arysta Lifescience κατά EFSA (T-222/23 R, EU:T:2023:417)

«Ασφαλιστικά μέτρα – Πρόσβαση στα έγγραφα – Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 – Έγγραφα σχετικά με τη διαδικασία ανανέωσης της έγκρισης μιας δραστικής ουσίας – Έγγραφα προερχόμενα από τρίτο – Απόφαση με την οποία επιτρέπεται σε τρίτον πρόσβαση στα έγγραφα – Αίτηση αναστολής εκτέλεσης – Fumus boni juris – Επείγον – Στάθμιση των συμφερόντων»

Η αιτούσα, Arysta Lifescience, είναι εταιρία που εμπορεύεται φυτοπροστατευτικά προϊόντα που περιέχουν τη δραστική ουσία captan, ιδίως το Captan 80 WG. Τον Σεπτέμβριο του 2022 τρίτο μέρος υπέβαλε στην Ευρωπαϊκή Αρχή για την Ασφάλεια των Τροφίμων (EFSA) αίτηση πρόσβασης στα έγγραφα. Η αίτηση αφορούσε, μεταξύ άλλων, τον κατάλογο των βοηθητικών που υπάρχουν στη σύνθεση για αντιπροσωπευτικές χρήσεις του Captan 80 WG, ο οποίος είχε υποβληθεί στο πλαίσιο της ανανέωσης της έγκρισης της δραστικής ουσίας captan. Παρά την εναντίωση της αιτούσας, η EFSA εξέδωσε, στις 17 Φεβρουαρίου 2023, απόφαση για την πλήρη δημοσιοποίηση του εν λόγω καταλόγου (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, επιληφθείς αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων που υποβλήθηκε κατόπιν προσφυγής ακυρώσεως κατά της ως άνω απόφασης, κρίνει ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του *fumus boni juris* και του επείγοντος και, κατόπιν στάθμισης των εμπλεκόμενων συμφερόντων, αποφασίζει να κάνει δεκτή την αίτηση αναστολής εκτέλεσης της προσβαλλόμενης απόφασης.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι η αναστολή εκτέλεσης και τα άλλα προσωρινά μέτρα μπορούν να διατάσσονται από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων εφόσον αποδεικνύεται ότι η χορήγησή τους δικαιολογείται εκ πρώτης όψεως από τα πραγματικά και νομικά στοιχεία (*fumus boni juris*) και εφόσον αποδεικνύεται ότι είναι επείγοντα, υπό την έννοια ότι είναι αναγκαίο, προκειμένου να αποφευχθεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία των συμφερόντων του αιτούντος, να διαταχθούν και να παραγάγουν τα αποτελέσματά τους πριν από την έκδοση της αποφάσεως στην κύρια δίκη. Οι εν λόγω προϋποθέσεις είναι σωρευτικές, οπότε οι αιτήσεις

⁵⁸⁷ Βλ. άρθρο 4, παράγραφος 2, της απόφασης 2010/788.

προσωρινών μέτρων πρέπει να απορρίπτονται όταν δεν πληρούνται έστω και μία από αυτές. Ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων προβαίνει επίσης, κατά περίπτωση, στη στάθμιση των εμπλεκόμενων συμφερόντων.

Πρώτον, όσον αφορά την προϋπόθεση περί *fumus boni juris*, επισημαίνει ότι αυτή πληρούται όταν τουλάχιστον ένας από τους προβαλλόμενους λόγους δεν στερείται, εκ πρώτης όψεως, σοβαρού ερείσματος. Αυτό συμβαίνει όταν ένας από τους λόγους αυτούς καταδεικνύει την ύπαρξη σημαντικού νομικού ή πραγματικού ζητήματος, του οποίου η επίλυση δεν είναι προφανής και, ως εκ τούτου, χρήζει λεπτομερούς εξέτασης στο πλαίσιο της κύριας δίκης.

Προκειμένου να αποδείξει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση είναι, εκ πρώτης όψεως, μη σύνομη, η αιτούσα προέβαλε παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 2, του κανονισμού 1049/2001⁵⁸⁸ και του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού 1367/2006⁵⁸⁹. Ειδικότερα, προσήψε στην EFSA ότι κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο κατάλογος των βοηθητικών περιείχε πληροφορίες που αφορούν εκπομπές στο περιβάλλον κατά την έννοια του τελευταίου αυτού άρθρου.

Συναφώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι η οριοθέτηση του πεδίου της έννοιας των «πληροφοριών που αφορούν εκπομπές στο περιβάλλον» βασίζεται σε εκτίμηση κατά περίπτωση. Τονίζει ότι στην περίπτωση ενός προϊόντος, όπως ένα φυτοπροστατευτικό προϊόν, και των ουσιών που περιέχονται σε αυτό, οι οποίες, κατά τη συνήθη χρήση, προορίζονται να απελευθερωθούν στο περιβάλλον λόγω της λειτουργίας τους, οι προβλέψιμες εκπομπές, υπό κανονικές ή ρεαλιστικές συνθήκες χρήσης, στο περιβάλλον δεν είναι υποθετικές και εμπίπτουν στην έννοια των «εκπομπών στο περιβάλλον».

Εν προκειμένω, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι, κατ' αρχάς, οι πληροφορίες τις οποίες αφορά η αίτηση πρόσβασης στα επίμαχα έγγραφα αποτελούν μέρος του φακέλου της ανανέωσης της έγκρισης της δραστικής ουσίας Captan, η οποία πράγματι χρησιμοποιήθηκε σε φυτοπροστατευτικά προϊόντα και όντως υπάρχει στο περιβάλλον. Δεύτερον, οι επίμαχες πληροφορίες δεν αφορούν τα δυνητικά αποτελέσματα της δραστικής ουσίας, αλλά έναν κατάλογο βοηθητικών που υποβλήθηκε για αντιπροσωπευτικές χρήσεις του Captan 80 WG το οποίο εμπορεύεται η αιτούσα. Τέλος, οι βοηθητικές ουσίες είναι ουσίες ή σκευάσματα που χρησιμοποιούνται ή προορίζονται να χρησιμοποιηθούν σε φυτοπροστατευτικό προϊόν ή πρόσθετο, αλλά δεν είναι ούτε δραστικές ουσίες ούτε αντιφυτοτοξικές ούτε συνεργιστικές.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου συμπεραίνει εξ αυτού ότι δεν είναι δυνατόν να δοθεί ευχερώς απάντηση στο ερώτημα αν οι επίμαχες εν προκειμένω πληροφορίες εμπίπτουν στην έννοια των «πληροφοριών που αφορούν εκπομπές στο περιβάλλον». Συνάγει δε ότι ο λόγος αυτός δεν στερείται, εκ πρώτης όψεως, σοβαρού ερείσματος και, επομένως, χρήζει ενδελεχούς εξέτασης η οποία πρέπει να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας επί της ουσίας.

Δεύτερον, όσον αφορά την προϋπόθεση του επείγοντος, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι αυτή πρέπει, εν γένει, να εκτιμάται σε σχέση με την ανάγκη έκδοσης προσωρινής απόφασης προκειμένου να αποτραπεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία του αιτούντος την

⁵⁸⁸ Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

⁵⁸⁹ Κανονισμός (ΕΚ) 1367/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Σεπτεμβρίου 2006, για την εφαρμογή στα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας των διατάξεων της σύμβασης του Aarhus σχετικά με την πρόσβαση στις πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα (ΕΕ 2006, L 264, σ. 13).

προσωρινή προστασία. Στον διάδικο αυτόν εναπόκειται να αποδείξει ότι δεν είναι δυνατό να αναμείνει την έκβαση της δίκης επί της ουσίας χωρίς να υποστεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία.

Για να αποδείξει τον επείγοντα χαρακτήρα των ζητούμενων προσωρινών μέτρων, η αιτούσα υποστήριξε ότι η δημοσιοποίηση των επίμαχων πληροφοριών θα της προκαλούσε σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία, δεδομένου ότι θα επέτρεπε στους ανταγωνιστές της, μέσω ανάδρομης τεχνικής έρευνας, να ανασυστήσουν το Captan 80 WG. Κατά την άποψή της, άπαξ και οι επίμαχες πληροφορίες δημοσιοποιηθούν και καταστούν ελεύθερα προσβάσιμες, δεν θα είναι πλέον δυνατόν η απαλοιφή τους και η επαναφορά στην προηγούμενη κατάσταση.

Συναφώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι, σε περίπτωση όπως η προκειμένη, στην οποία η αιτούσα επικαλείται ζημία απορρέουσα από τη δημοσιοποίηση πληροφοριών φερόμενων ως εμπιστευτικών, ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων, προκειμένου να εκτιμήσει την ύπαρξη σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας, πρέπει κατ' ανάγκη να εκκινήσει από την παραδοχή ότι οι επίμαχες πληροφορίες έχουν εμπιστευτικό χαρακτήρα.

Όσον αφορά την προβλεψιμότητα της ζημίας που προβάλλεται εν προκειμένω, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι η ίδια η EFSA επιβεβαιώνει ότι η ανασύσταση του Captan 80 WG μέσω ανάδρομης τεχνικής έρευνας θα ήταν τεχνικά δυνατή με την ανάλυση της σύνθεσης του προϊόντος που κυκλοφορεί στην αγορά και ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι ο συνδυασμός των επίμαχων πληροφοριών με δεδομένα που είναι ήδη ελεύθερα προσβάσιμα θα μπορούσε να καταστήσει τη διαδικασία αυτή ταχύτερη και ευκολότερη. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η επέλευση της οικονομικής ζημίας που ενδέχεται να υποστεί η αιτούσα λόγω της εν λόγω εκμετάλλευσης των επίμαχων πληροφοριών από τους ανταγωνιστές της δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως εντελώς υποθετική. Επισημαίνει περαιτέρω ότι, δεδομένου ότι η δημοσιοποίηση ενός εγγράφου δυνάμει του κανονισμού 1049/2001 αποκτά ισχύ *erga omnes*, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο τα πρόσωπα που υπέβαλαν την αίτηση πρόσβασης να γνωστοποιήσουν τις πληροφορίες δημοσιεύοντάς τες στο διαδίκτυο. Αυτό θα συνέβαλε, επομένως, στην αποδυνάμωση της εμπορικής θέσης της αιτούσας και θα αύξανε τον κίνδυνο σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας.

Όσον αφορά τη σοβαρότητα της ζημίας, την οποία κρίνει αποδεδειγμένη, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι η εμπορία του Captan 80 WG συνεπάγεται σημαντικό κύκλο εργασιών για την αιτούσα εντός της Ένωσης και σε παγκόσμιο επίπεδο. Όσον αφορά ειδικότερα τη ζημία που συνδέεται με τη δημοσιοποίηση εμπιστευτικών πληροφοριών, η αντικειμενικά σημαντική ή έστω μη αμελητέα οικονομική ζημία μπορεί να θεωρηθεί «σοβαρή», χωρίς να είναι απαραίτητο να συναρτάται συστηματικά με τον κύκλο εργασιών της επιχείρησης η οποία ενδέχεται να την υποστεί. Εξάλλου, η δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών δύναται να διευκολύνει τη διαδικασία ανασύστασης του Captan 80 WG με ανάδρομη τεχνική έρευνα.

Όσον αφορά τον ανεπανόρθωτο χαρακτήρα της ζημίας, η αβεβαιότητα που συνδέεται με την αποκατάσταση χρηματικής ζημίας στο πλαίσιο ενδεχόμενης αγωγής αποζημιώσεως δεν δύναται ασφαλώς, αφ' εαυτής, να θεωρηθεί περίπτωση ικανή να αποδείξει τον ανεπανόρθωτο χαρακτήρα μιας τέτοιας ζημίας. Πράγματι, στο στάδιο των ασφαλιστικών μέτρων, η δυνατότητα του ενδιαφερομένου να επιτύχει αργότερα την αποκατάσταση της χρηματικής ζημίας, στο πλαίσιο ενδεχόμενης αγωγής αποζημιώσεως η οποία θα μπορούσε να ασκηθεί κατόπιν της ακυρώσεως της προσβαλλόμενης πράξης, είναι οπωσδήποτε αβέβαιη. Αντιθέτως, τα πράγματα είναι διαφορετικά όταν κατά την εκτίμηση του δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων είναι σαφές ότι η προβαλλόμενη ζημία, λαμβανομένων υπόψη της φύσεώς της και του προβλέψιμου τρόπου επελεύσεώς της, δεν θα μπορέσει να προσδιοριστεί και να αποτιμηθεί προσηκόντως, αν επέλθει, και όταν είναι επομένως επίσης σαφές ότι μια αγωγή αποζημιώσεως, στην πράξη, δεν θα καταστήσει δυνατή την αποκατάσταση της ζημίας αυτής.

Στην προκειμένη περίπτωση, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι απροσδιόριστος και θεωρητικός απεριοριστος αριθμός πραγματικών και δυνητικών ανταγωνιστών της αιτούσας

παγκοσμίως θα μπορούσαν να αποκτήσουν τις επίδικες πληροφορίες κατόπιν της δημοσιοποίησης. Από την άποψη αυτή, δεδομένου ότι δεν μπορεί να ελεγχθεί η πιθανή χρήση των επίμαχων πληροφοριών σε παγκόσμια κλίμακα, ο σεβασμός των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας τον οποίο εγγυάται ο κανονισμός 1049/2001 δεν είναι ικανός να αποκλείσει την επέλευση της προβαλλόμενης οικονομικής ζημίας. Εξάλλου, λόγω των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζουν οι ένδικες διαφορές σχετικά με την προστασία πληροφοριών φερόμενων ως εμπιστευτικών, η αιτούσα δεν υποχρεούται να αποδείξει, επιπλέον, ότι θα βρεθεί σε κατάσταση ικανή να θέσει σε κίνδυνο την οικονομική επιβίωσή της ή ότι τα μερίδιά της στην αγορά θα θιγούν σοβαρά και ανεπανόρθωτα αν δεν χορηγηθούν τα ζητούμενα προσωρινά μέτρα.

Τρίτον, δεδομένου ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις σχετικά με το *fumus boni juris* και το επείγον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου προβαίνει σε στάθμιση των εμπλεκόμενων συμφερόντων προκειμένου να καθορίσει αν το συμφέρον της αιτούσας για τη λήψη των προσωρινών μέτρων υπερέχει έναντι του συμφέροντος που συνίσταται στην άμεση εφαρμογή της επίδικης πράξης. Εξετάζει, ειδικότερα, αν η ενδεχόμενη ακύρωση της εν λόγω πράξης από τον δικαστή της ουσίας μπορεί να ανατρέψει την κατάσταση που θα έχει προκληθεί από την άμεση εκτέλεσή της και, αντιστρόφως, αν η αναστολή εκτέλεσης της πράξης μπορεί να θέσει υπό διακύβευση την πλήρη αποτελεσματικότητά της σε περίπτωση που απορριφθεί η προσφυγή της κύριας δίκης. Όσον αφορά, ειδικότερα, την προϋπόθεση περί του ότι η νομική κατάσταση που δημιουργείται με τη διάταξη ασφαλιστικών μέτρων πρέπει να είναι αναστρέψιμη, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου παρατηρεί ότι ο σκοπός της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων περιορίζεται στην εξασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας της εκδοθησόμενης απόφασης επί της ουσίας. Κατά συνέπεια, η εν λόγω διαδικασία έχει αμιγώς παρεπόμενο χαρακτήρα σε σχέση με την κύρια δίκη.

Εν προκειμένω, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμά ότι, για να εξασφαλιστεί η πρακτική αποτελεσματικότητα μιας απόφασης που θα ακυρώνει την προσαλλόμενη απόφαση, η αιτούσα πρέπει να είναι σε θέση να αποτρέψει την παράνομη δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών. Τυχόν ακυρωτική απόφαση θα αποβεί μάταιη και άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας αν η υπό κρίση αίτηση ασφαλιστικών μέτρων απορριφθεί, διότι η απόρριψη αυτή θα καταστήσει δυνατή την άμεση δημοσιοποίηση των επίμαχων πληροφοριών και, ως εκ τούτου, θα προδικάσει *de facto* το περιεχόμενο της εκδοθησόμενης απόφασης επί της ουσίας, δηλαδή την απόρριψη της προσφυγής ακυρώσεως.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, αφενός, το συμφέρον για την απόρριψη της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων πρέπει να υποχωρήσει έναντι του συμφέροντος της αιτούσας, κατά μείζονα μάλιστα λόγο διότι η χορήγηση της ζητηθείσας αναστολής εκτέλεσης θα οδηγήσει στη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης για περιορισμένο μόνο χρονικό διάστημα και διότι η EFSA δεν επικαλέστηκε επιτακτική ανάγκη προστασίας της δημόσιας υγείας.

Αφετέρου, μολονότι είναι αληθές ότι το πρόσωπο που ζήτησε τη δημοσιοποίηση των επίμαχων πληροφοριών μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, εντούτοις, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η άσκηση του δικαιώματος αυτού απλώς και μόνον θα καθυστερήσει σε περίπτωση που διαταχθούν τα ζητηθέντα προσωρινά μέτρα, ενώ το δικαίωμα της αιτούσας να προστατευθεί η εμπιστευτική φύση των πληροφοριών αυτών θα εκμηδενιστεί σε περίπτωση απόρριψης της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων. Συνεπώς, το συμφέρον της αιτούσας πρέπει να υπερισχύσει έναντι του συμφέροντος του αιτούντος την πρόσβαση.

Διάταξη της 9ης Αυγούστου 2023, Next Media Project κατά EFCA (T-338/23 R, EU:T:2023:467)

*«Ασφαλιστικά μέτρα – Δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών – Παροχή υπηρεσιών επικοινωνίας και διοργάνωσης εκδηλώσεων – Αίτηση λήψεως προσωρινών μέτρων – Έλλειψη *fumus boni juris*»*

Στο πλαίσιο διαγωνισμού που προκήρυξε η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Ελέγχου της Αλιείας (EFCA), οι προσφέροντες κλήθηκαν να υποβάλουν τις προσφορές τους μέσω της πλατφόρμας «e-Submission». Δύο ψηφιακά δείγματα αποτελούσαν μέρος της τεχνικής προσφοράς, και συγκεκριμένα ένα αρχείο βίντεο κινουμένων σχεδίων διάρκειας 10-15 δευτερολέπτων σε μορφή GIF ή MP4 και μια πρόταση διαδραστικού χάρτη σε μορφή HTML. Στη συνέχεια, η EFCA ενημέρωσε όλους τους προσφέροντες, μέσω διορθωτικής προκήρυξης, να μη χρησιμοποιήσουν τη μορφή MP4 για το πρώτο ψηφιακό δείγμα. Σε δεύτερη διόρθωση της συγγραφής υποχρεώσεων, οι προσφέρουσες κλήθηκαν να αποστείλουν τα δύο ψηφιακά δείγματα με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο σε συγκεκριμένη ηλεκτρονική διεύθυνση.

Η Next Media Project, SLU, ήτοι η αιτούσα εν προκειμένω, υπέβαλε προσφορά στο πλαίσιο του διαγωνισμού. Ωστόσο, αντί να χρησιμοποιήσει τη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που υπέδειξε η EFCA, αποφάσισε να αποστείλει τα εν λόγω ψηφιακά δείγματα χρησιμοποιώντας το «Dropbox», μια υπηρεσία αποθήκευσης στο νέφος που παρέχει στους χρήστες τη δυνατότητα να αποθηκεύουν αρχεία στο διαδίκτυο και να μοιράζονται αρχεία και φακέλους με τρίτους χωρίς να αποστέλλουν ογκώδη συνημμένα αρχεία.

Στη συνέχεια, η EFCA αποφάσισε ότι η προσφορά της αιτούσας δεν ήταν σύμφωνη με την ισχύουσα νομοθεσία⁵⁹⁰ ούτε με τις οδηγίες που δόθηκαν για τον διαγωνισμό, όπως αυτές καταγράφονταν στη δεύτερη διόρθωση. Προσέθεσε ότι, δεδομένου ότι η επιτροπή αποσφράγισης των προσφορών έλαβε τα ηλεκτρονικά δείγματα μόλις κατά τον χρόνο της μεταφόρτωσής τους από το «Dropbox», η οποία πραγματοποιήθηκε κατά την αποσφράγιση των προσφορών, δηλαδή σε χρονικό σημείο που τοποθετείται μετά τη λήξη της προθεσμίας υποβολής, δεν μπορούσε να είναι βέβαιη ούτε για την ακεραιότητα των πρωτότυπων δειγμάτων ούτε για την ακριβή ημερομηνία και ώρα παραλαβής τους.

Η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων κατατέθηκε την ίδια ημέρα με την προσφυγή ακύρωσης της απόφασης της EFCA και ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απέρριψε την αίτηση, αφού διαπίστωσε ότι δεν υπήρχε *fumus boni juris*.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι, όταν ο αποκλεισθείς διαγωνιζόμενος επιτυγχάνει, κατά το προσυμβατικό στάδιο, εφόσον έχει τηρηθεί η περίοδος αναμονής των δέκα ημερών που προβλέπει η νομοθεσία⁵⁹¹, να αποδείξει την ύπαρξη ιδιαιτέρως σοβαρού *fumus boni juris*, τα κριτήρια εκτίμησης της προϋπόθεσης του επείγοντος πρέπει να είναι λιγότερο αυστηρά και, επομένως, πρέπει να αποδεικνύεται μόνον ο κίνδυνος επέλευσης σοβαρής ζημίας. Η άμβλυνση αυτή των προϋποθέσεων για την εκτίμηση της ύπαρξης επείγοντος δικαιολογείται από τις επιταγές που απορρέουν από την αποτελεσματική προστασία που πρέπει να

⁵⁹⁰ Άρθρο 141, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 2018/1046 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Ιουλίου 2018, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1296/2013, (ΕΕ) αριθ. 1301/2013, (ΕΕ) αριθ. 1303/2013, (ΕΕ) αριθ. 1304/2013, (ΕΕ) αριθ. 1309/2013, (ΕΕ) αριθ. 1316/2013, (ΕΕ) αριθ. 223/2014, (ΕΕ) αριθ. 283/2014 και της απόφασης αριθ. 541/2014/ΕΕ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 966/2012 (ΕΕ 2018, L 193, σ. 1).

⁵⁹¹ Δυνάμει του άρθρου 175 του κανονισμού 2018/1046.

διασφαλίζεται στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων. Ιδιαίτερως σοβαρό *fumus boni juris* συντρέχει όταν από τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων προκύπτει ότι ο καθού έχει διαπράξει παρανομία η οποία, εκ πρώτης όψεως, είναι αρκούντως πρόδηλη και σοβαρή, η δε επέλευση ή η παράταση των συνεπειών της πρέπει, προς το συμφέρον του αιτούντος, να εμποδιστεί το συντομότερο δυνατόν.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει, πρωτίστως, ότι η EFCA γνωστοποίησε ότι είχε αποφασίσει να αναστείλει την υπογραφή της σύμβασης και ότι η αιτούσα υπέβαλε την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων πριν από τη σύναψη της σύμβασης. Εν συνεχεία, εξετάζει αν η αιτούσα κατόρθωσε να αποδείξει την ύπαρξη *fumus boni juris* και, ενδεχομένως, τον ιδιαίτερος σοβαρό χαρακτήρα του.

Εν προκειμένω, κατ' αρχάς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι από τη συγγραφή υποχρεώσεων προκύπτει ότι ο τρόπος διαβίβασης των δύο ψηφιακών δειγμάτων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ήταν υποχρεωτικός και ότι η αιτούσα, φορτώνοντας τα ψηφιακά δείγματα μέσω «Dropbox», δεν φαίνεται να τήρησε τον τρόπο διαβίβασης των πληροφοριών που απαιτούνται για τη συμμετοχή στη διαδικασία, με αποτέλεσμα οι εν λόγω πληροφορίες να μην έχουν «κοινοποιηθεί». Ο τρόπος με τον οποίο ο προσφέρων υποβάλλει στην αναθέτουσα αρχή τις ζητούμενες πληροφορίες, εν προκειμένω τα ψηφιακά δείγματα, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του τρόπου με τον οποίο κοινοποιούνται οι πληροφορίες.

Εν συνεχεία, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι η υποβολή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου διασφαλίζει την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης των προσφερόντων. Η αποδοχή της άποψης της αιτούσας, ήτοι ότι η διαβίβαση των ψηφιακών δειγμάτων μέσω «Dropbox» αντί μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου δεν έπρεπε να οδηγήσει στον αποκλεισμό της, θα μπορούσε να συνιστά παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης σε σχέση με τους άλλους προσφέροντες που συμμορφώθηκαν με τη συγγραφή υποχρεώσεων και χρησιμοποίησαν ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.

Επιπλέον, το επιχείρημα ότι η αιτούσα διαθέτει αποδείξεις ότι τα ψηφιακά δείγματα δεν έχουν τροποποιηθεί είναι άνευ σημασίας. Πράγματι, εάν χρήση ενός υπερσυνδέσμου σε προσφορά δεν επιτρέπεται, η αναθέτουσα αρχή δεν υποχρεούται ούτε να ελέγξει εάν τα έγγραφα στα οποία οδηγεί ο εν λόγω υπερσύνδεσμος έχουν τροποποιηθεί ούτε να τα αποδεχθεί.

Τέλος, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμά ότι η αιτούσα, επιλέγοντας να διαβιβάσει τα δύο ψηφιακά δείγματα μέσω υπερσυνδέσμου «Dropbox» στις 13 Φεβρουαρίου 2023, δηλαδή την τελευταία ημέρα της προθεσμίας παραλαβής, έθεσε την EFCA προ τετελεσμένου γεγονότος. Συγκεκριμένα, η EFCA δεν είχε την ευκαιρία να αποφανθεί επί της χρήσης της εν λόγω μεθόδου διαβίβασης πριν από τη λήξη της ως άνω προθεσμίας. Στο πλαίσιο αυτό, η χρήση του όρου «εντάξει» σχετικά με το αποτέλεσμα της αποσφράγισης της προσφοράς της αιτούσας υποδηλώνει ότι, τυπικώς, η αιτούσα τήρησε την προθεσμία αυτή καθεαυτήν και ότι η προσφορά δεν είχε ήδη ανοιχθεί, αλλά δεν μπορεί να ερμηνευθεί, εκ πρώτης όψεως, ως επικύρωση του ηλεκτρονικού τρόπου κοινοποίησης των ψηφιακών δειγμάτων που επέλεξε η αιτούσα.

Δεδομένου ότι η αιτούσα δεν μπόρεσε να αποδείξει την ύπαρξη *fumus boni juris* ούτε, κατά μείζονα λόγο, την ύπαρξη ιδιαίτερος σοβαρού *fumus boni juris*, η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων απορρίπτεται.

Διάταξη της 25ης Σεπτεμβρίου 2023, Terminal Ouest Provence κατά CINEA (T-504/23 R, EU:T:2023:581)

«Ασφαλιστικά μέτρα – Μηχανισμός “Συνδέοντας την Ευρώπη” (ΜΣΕ) – Συμφωνία επιχορήγησης – Ρήτρα διαιτησίας – Αίτηση λήψεως προσωρινών μέτρων – Έλλειψη επείγοντος»

Στο πλαίσιο διαδικασίας πρόσκλησης υποβολής προτάσεων που κίνησε ο Ευρωπαϊκός Εκτελεστικός Οργανισμός για το Κλίμα, τις Υποδομές και το Περιβάλλον (CINEA), ο οποίος χρηματοδοτείται από τον μηχανισμό «Συνδέοντας την Ευρώπη» (ΜΣΕ), η Terminal Ouest Provence (αιτούσα) υπέβαλε πρόταση για την ανάπτυξη ενός νέου τερματικού σταθμού συνδυασμένων σιδηροδρομικών μεταφορών, και συγκεκριμένα του τερματικού σταθμού Ouest Provence, στην περιφέρεια των δήμων Grans και Miramas, στη μητροπολιτική περιοχή Aix-Marseille-Provence στη Γαλλία. Η αιτούσα είχε συσταθεί με τη μορφή εταιρίας χαρτοφυλακίου από δύο εταιρίες μετόχους, προκειμένου να μπορεί να προβεί στις δύο διακριτές αλλά αδιαχώριστες δραστηριότητες που συνεπάγεται η ολοκλήρωση του έργου, δηλαδή την κατασκευή του τερματικού σταθμού και τη λειτουργία του.

Δεδομένου ότι η αιτούσα προχώρησε στο στάδιο της επιλογής, ο CINEA είχε αρχίσει την προετοιμασία της συμφωνίας επιχορήγησης. Ωστόσο, ενημέρωσε την αιτούσα και τον κύριο μέτοχο της ότι, κατά την άποψή του, ο μέτοχος αυτός δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί ως υπεργολάβος και ότι οι δαπάνες του δεν μπορούσαν συνεπώς να χαρακτηριστούν και να αντιμετωπιστούν ως «δαπάνες υπεργολαβίας». Παρά το περιεχόμενο των εν λόγω επικοινωνιών, η αιτούσα υπέγραψε στη συνέχεια τη συμφωνία επιχορήγησης. Η συμφωνία περιέχει ρήτρα διαιτησίας που απονέμει αρμοδιότητα στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύμφωνα με το άρθρο 272 ΣΛΕΕ.

Η αιτούσα άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή με την οποία ζητούσε να αναγνωριστεί, βάσει του εν λόγω άρθρου, ότι το σύνολο των δαπανών που τιμολόγησε ο κύριος μέτοχός της στον CINEA ήταν δαπάνες υπεργολαβίας και, ως εκ τούτου, ήταν επιλέξιμες ως τέτοιες. Η αιτούσα υπέβαλε επίσης αίτηση ασφαλιστικών μέτρων με χωριστό δικόγραφο, με την οποία ζητούσε, αφενός, να διαπιστωθεί εκ πρώτης όψεως ότι το σύνολο των δαπανών τις οποίες τιμολόγησε ο κύριος μέτοχός της στον CINEA είναι δαπάνες υπεργολαβίας και, ως εκ τούτου, είναι επιλέξιμες για τον λόγο αυτό, και, αφετέρου, να απαγορευτεί στον CINEA να λάβει αποφάσεις ως προς τον χαρακτηρισμό των ως άνω δαπανών αυτών και, κατά μείζονα λόγο, ως προς την επιλεξιμότητά τους πριν το Γενικό Δικαστήριο αποφανθεί επί της κύριας προσφυγής. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, κρίνοντας ότι δεν συντρέχει το στοιχείο του επείγοντος, απορρίπτει την αίτηση αυτή.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι το επείγον πρέπει, εν γένει, να εκτιμάται σε σχέση με την ανάγκη έκδοσης προσωρινής απόφασης προκειμένου να αποτραπεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία του αιτούντος την προσωρινή προστασία. Στον διάδικο αυτόν εναπόκειται να αποδείξει ότι δεν είναι δυνατό να αναμείνει την έκβαση της δίκης επί της ουσίας χωρίς να υποστεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία.

Πρωτίστως, όσον αφορά το επιχείρημα ότι το οφειλόμενο ποσό στο πλαίσιο της επίμαχης επιχορήγησης ήταν απολύτως αναγκαίο για την ολοκλήρωση του έργου του, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι η χορήγηση προσωρινού μέτρου δικαιολογείται μόνον εφόσον η επίμαχη πράξη αποτελεί την καθοριστική αιτία της φερόμενης σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας. Παρατηρεί όμως ότι η αιτούσα δεν προσδιόρισε την πράξη ή τη συμπεριφορά του CINEA που αποτέλεσε την καθοριστική αιτία της προβληθείσας ζημίας. Συγκεκριμένα, παρά τη διαφωνία σχετικά με τον χαρακτηρισμό των δαπανών που τιμολογήθηκαν από τον κύριο μέτοχο, η αιτούσα υπέγραψε τη συμφωνία επιχορήγησης. Εξάλλου, η άρνηση του CINEA να θεωρήσει τις δαπάνες αυτές ως επιλέξιμες δεν εμπόδισε την αιτούσα να του αποστείλει αίτημα ενδιάμεσης πληρωμής. Επομένως, η θέση που εκφράζει ο CINEA θα παραγάγει τα αποτελέσματά της μόνον αν χρησιμεύσει ως βάση για την επίσημη απόφασή του περί εκτίμησης των επιλέξιμων δαπανών ως απάντηση στην ενδιάμεση πληρωμή.

Επιπλέον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι οι ισχυρισμοί περί ζημίας είναι αόριστοι και υποθετικοί. Η αιτούσα δεν προσκομίζει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει τον σοβαρό και ανεπανόρθωτο χαρακτήρα της προβαλλόμενης ζημίας. Πράγματι, ελλείψει επίσημης απόφασης του CINEA σχετικά με την επιλεξιμότητα των δαπανών υπεργολαβίας, κάθε

προσδιορισμός της ζημίας που ενδέχεται να προκύψει εξ αυτής δεν μπορεί παρά να είναι υποθετικός και, αν μη τι άλλο, πρόωρος.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απορρίπτει το επιχείρημα ότι δεν υφίσταται καμία δυνατότητα βιώσιμης εναλλακτικής χρηματοδότησης για την είσπραξη ποσού αντίστοιχου προς το επίμαχο, διαπιστώνοντας ότι η προβαλλόμενη ζημία δεν συνιστά βεβαία ζημία έχουσα την καθοριστική αιτία της σε πράξη ή συμπεριφορά καταλογιστέα στον CINEA.

Όσον αφορά το επιχείρημα ότι η αιτούσα δεν μπορεί να περιμένει την έκβαση της δίκης επί της ουσίας χωρίς να πτωχεύσει λόγω της μη πληρωμής, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι η περιουσιακή ζημία δεν μπορεί, εκτός από εξαιρετικές περιστάσεις, να θεωρηθεί ανεπανόρθωτη ή έστω δυσχερώς επανορθώσιμη. Στην περίπτωση μιας τέτοιας ζημίας, το ζητούμενο προσωρινό μέτρο δικαιολογείται μόνον αν προκύπτει ότι, ελλείψει τέτοιου μέτρου, ο διάδικος που το ζητεί θα βρεθεί σε κατάσταση ικανή να θέσει σε κίνδυνο την ύπαρξή του πριν από την έκδοση της απόφασης που περατώνει την κύρια δίκη. Στο πλαίσιο αυτό, ο διάδικος που ζητεί ασφαλιστικά μέτρα οφείλει, ιδίως όταν προβάλλει την επέλευση ζημίας οικονομικής φύσεως, να παρέχει μια σφαιρική και πιστή εικόνα της οικονομικής του κατάστασης, προσκομίζοντας τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία.

Κατ' αρχάς, από τα έγγραφα που προσκόμισε η αιτούσα για τις ανάγκες της απόδειξης του επείγοντος χαρακτήρα της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων προκύπτει βεβαίως ότι, αν δεν χορηγούνταν οι επίμαχες επιχορηγήσεις, η αιτούσα θα περιερχόταν σε αδυναμία πληρωμής και, επομένως, δεν θα ήταν σε θέση να συνεχίσει την κατασκευή του τερματικού σταθμού Ouest Provence, ήδη από τον Οκτώβριο ή, στην καλύτερη περίπτωση, τον Δεκέμβριο του 2023. Εντούτοις, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι η αιτούσα δεν προσκομίζει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι οι δύο μέτοχοί της δεν θα μπορούσαν να της παράσχουν οικονομική ενίσχυση προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει ενδεχόμενες ταμειακές δυσχέρειες.

Εν συνεχεία, η προβαλλόμενη ζημία είναι υποθετική, καθόσον βασίζεται στο ενδεχόμενο ότι ο CINEA θα απορρίψει όλες τις δαπάνες του κύριου μετόχου της αιτούσας, ενώ δεν αποκλείεται η πλειονότητα των δαπανών αυτών να θεωρηθεί επιλέξιμη.

Τέλος, η χορήγηση των ζητηθέντων μέτρων δεν θα είχε κανέναν αντίκτυπο στην οικονομική κατάσταση της αιτούσας της οποίας επίκειται η πτώχευση, ανεξαρτήτως της έκβασης της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων. Συγκεκριμένα, η αιτούσα δεν ζητεί από τον Πρόεδρο του Γενικού Δικαστηρίου να υποχρεώσει τον CINEA να παράσχει τις επίμαχες επιχορηγήσεις.

Όσον αφορά το επιχείρημα ότι, σε περίπτωση μη χορήγησης προσωρινών μέτρων, προσβάλλεται το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισημαίνει ότι το απλό συμφέρον των πολιτών να προσδιορίζεται το ταχύτερο δυνατόν η έκταση των δικαιωμάτων που αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης δεν είναι ικανό να θεμελιώσει την ύπαρξη σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας. Άλλωστε, ανεξαρτήτως της σταθμίσεως των εμπλεκόμενων συμφερόντων που πρέπει να ληφθούν υπόψη, η αιτούσα δεν απέδειξε ότι δεν μπορεί να αναμείνει την έκβαση της δίκης επί της ουσίας χωρίς να υποστεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία.

Διάταξη της 27ης Σεπτεμβρίου 2023, Amazon Services Europe κατά Επιτροπής (T-367/23 R, EU:T:2023:589)

«Ασφαλιστικά μέτρα – Ψηφιακές υπηρεσίες – Κανονισμός (ΕΕ) 2022/2065 – Πολύ μεγάλες επιγραμμικές πλατφόρμες – Αίτηση αναστολής εκτέλεσης – Επείγον – *Fumus boni juris* – Στάθμιση συμφερόντων»

Η αιτούσα, Amazon Services Europe, ανήκει στον όμιλο Amazon, ο οποίος είναι πολυεθνικός όμιλος εταιριών. Οι επιχειρηματικές δραστηριότητές της περιλαμβάνουν την ηλεκτρονική λιανική πώληση, καθώς και άλλες υπηρεσίες, όπως το υπολογιστικό νέφος και τη μετάδοση συνεχούς ροής. Προσφέρει υπηρεσίες πλατφόρμας αγορών σε τρίτους πωλητές, οι οποίοι έχουν κατ' αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα να προσφέρουν προϊόντα προς πώληση στο Amazon Store, και υποστηρίζει τους εν λόγω πωλητές με διάφορους τρόπους.

Ο κανονισμός 2022/2065⁵⁹² προβλέπει ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μπορεί να χαρακτηρίσει, με απόφασή της, ως πολύ μεγάλη επιγραμμική πλατφόρμα ή πολύ μεγάλη επιγραμμική μηχανή αναζήτησης την επιγραμμική πλατφόρμα ή τη μηχανή αναζήτησης η οποία έχει αριθμό μέσων μηνιαίων ενεργών αποδεκτών της υπηρεσίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ίσο ή μεγαλύτερο από 45 εκατομμύρια. Κατά τον κανονισμό αυτό, αφενός, οι πάροχοι τέτοιων επιγραμμικών πλατφορμών που χρησιμοποιούν συστήματα συστάσεων πρέπει να παρέχουν τουλάχιστον μία επιλογή για καθένα από τα συστήματα συστάσεων τους που δεν βασίζεται στην κατάρτιση προφίλ⁵⁹³ και, αφετέρου, οι πάροχοι που παρουσιάζουν διαφημίσεις στις επιγραμμικές διεπαφές τους πρέπει να τηρούν και να θέτουν στη διάθεση του κοινού αποθετήριο που περιέχει ορισμένες πληροφορίες για ολόκληρη την περίοδο κατά την οποία παρουσιάζουν διαφημίσεις και έως ένα έτος μετά την τελευταία παρουσίαση της διαφήμισης στις επιγραμμικές διεπαφές τους⁵⁹⁴.

Στις 25 Απριλίου 2023, η Επιτροπή χαρακτήρισε το Amazon Store ως πολύ μεγάλη επιγραμμική πλατφόρμα (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση)⁵⁹⁵.

Επιληφθείς αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων η οποία ασκήθηκε την ίδια μέρα με προσφυγή ακυρώσεως κατά της τελευταίας αυτής απόφασης, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κρίνει ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του *fumus boni juris* και του επείγοντος και, κατόπιν σταθμίσεως των εμπλεκόμενων συμφερόντων, αποφασίζει να δεχθεί εν μέρει την αίτηση αναστολής εκτέλεσης της προσβαλλόμενης απόφασης, στο μέτρο που η απόφαση αυτή θα υποχρεώσει το Amazon Store να θέσει στη διάθεση του κοινού ένα αποθετήριο διαφημίσεων, υπό την επιφύλαξη της υποχρέωσης τήρησης του εν λόγω αποθετηρίου από την αιτούσα.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Σε πρώτο στάδιο, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει την ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η Επιτροπή κατά την οποία η προσφυγή ακυρώσεως είναι, σε μεγάλο βαθμό, προδήλως απαράδεκτη, διότι η αιτούσα αμφισβητεί τη νομιμότητα διατάξεων του κανονισμού 2022/2065 οι οποίες δεν συνιστούν τη νομική βάση της προσβαλλόμενης απόφασης και δεν έχουν άμεση νομική

⁵⁹² Κανονισμός (ΕΕ) 2022/2065 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Οκτωβρίου 2022, σχετικά με την ενιαία αγορά ψηφιακών υπηρεσιών και την τροποποίηση της οδηγίας 2000/31/ΕΚ (πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες) (ΕΕ 2022, L 277, σ. 1).

⁵⁹³ Άρθρο 38 του κανονισμού 2022/2065.

⁵⁹⁴ Άρθρο 39, παράγραφος 1, του κανονισμού 2022/2065.

⁵⁹⁵ Απόφαση C(2023) 2746 final της Επιτροπής, της 25ης Απριλίου 2023, για τον χαρακτηρισμό του Amazon Store ως πολύ μεγάλης επιγραμμικής πλατφόρμας σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) 2022/2065.

σχέση με αυτήν. Προκαταρκτικώς, υπενθυμίζει ότι, όταν προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι η κύρια προσφυγή είναι προδήλως απαράδεκτη, ο διάδικος που ζητεί τη λήψη προσωρινών μέτρων οφείλει να αποδείξει την ύπαρξη στοιχείων που επιτρέπουν να συναχθεί, εκ πρώτης όψεως, το παραδεκτό της προσφυγής με την οποία συνδέεται η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, και τούτο για να μην μπορεί, μέσω της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων, να επιτευχθεί η αναστολή εκτέλεσης πράξης που δεν πρόκειται στη συνέχεια να ακυρωθεί, καθόσον η προσφυγή θα κριθεί απαράδεκτη κατά την εξέτασή της επί της ουσίας. Επομένως, στο πλαίσιο διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων, το παραδεκτό της κύριας προσφυγής μπορεί να εκτιμηθεί μόνον εκ πρώτης όψεως και ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων οφείλει να κρίνει την εν λόγω αίτηση απαράδεκτη μόνον αν το παραδεκτό της κύριας προσφυγής μπορεί να αποκλειστεί εντελώς.

Εξάλλου, η πράξη γενικής ισχύος της οποίας προβάλλεται η έλλειψη νομιμότητας πρέπει να έχει άμεση ή έμμεση εφαρμογή στην υπόθεση που αποτελεί το αντικείμενο της προσφυγής και πρέπει να υφίσταται άμεσος νομικός δεσμός μεταξύ της προσβαλλόμενης ατομικής απόφασης και της εν λόγω γενικής πράξης. Πάντως, το άρθρο 277 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο αρκούντως ευρύ ώστε να διασφαλίζεται αποτελεσματικός έλεγχος της νομιμότητας των πράξεων γενικού χαρακτήρα των θεσμικών οργάνων υπέρ των προσώπων που δεν μπορούν να ασκήσουν ευθεία προσφυγή κατά των πράξεων αυτών. Συνεπώς, το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω άρθρου πρέπει να καλύπτει τις πράξεις των θεσμικών οργάνων που άσκησαν επιρροή στην έκδοση της απόφασης που αποτελεί αντικείμενο της προσφυγής ακυρώσεως. Επιπλέον, όσον αφορά την εξέταση της ενστάσεως ελλείψεως νομιμότητας, οι κανόνες ενός και του αυτού καθεστώτος δεν μπορούν να τύχουν τεχνητού διαχωρισμού.

Εν προκειμένω, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι η αιτούσα προσδιόρισε με επαρκή σαφήνεια τις διατάξεις των οποίων προβάλλεται η έλλειψη νομιμότητας και ότι, εκ πρώτης όψεως, οι κανόνες ενός και του αυτού καθεστώτος διαχωρίστηκαν με τεχνητό τρόπο, καθόσον η προσβαλλόμενη απόφαση έχει ως αποτέλεσμα την ενεργοποίηση της εφαρμογής των επιδίκων υποχρεώσεων. Επισημαίνει επίσης ότι η συγκεκριμένη υπόθεση εγείρει νέα ζητήματα, η επίλυση των οποίων απαιτεί ενδελεχή εξέταση στο πλαίσιο της κύριας δίκης. Συνάγει εξ αυτού ότι ο ισχυρισμός της αιτούσας περί έλλειψης νομιμότητας δεν μπορεί να απορριφθεί ως προδήλως απαράδεκτος.

Σε δεύτερο στάδιο, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει την αίτηση αναστολής εκτέλεσης της προσβαλλόμενης απόφασης. Υπενθυμίζει, προκαταρκτικώς, ότι η αναστολή εκτέλεσης και τα λοιπά προσωρινά μέτρα μπορούν να διατάσσονται από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων εφόσον αποδεικνύεται ότι η χορήγησή τους δικαιολογείται εκ πρώτης όψεως από τα πραγματικά και νομικά στοιχεία (*fumus boni juris*) και εφόσον αποδεικνύεται ότι είναι επείγοντα, υπό την έννοια ότι είναι αναγκαίο, προκειμένου να αποφευχθεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία των συμφερόντων του αιτούντος, να διαταχθούν και να παραγάγουν τα αποτελέσματά τους πριν από την έκδοση της απόφασης στην κύρια υπόθεση. Οι εν λόγω προϋποθέσεις είναι σωρευτικές, οπότε οι αιτήσεις προσωρινών μέτρων πρέπει να απορρίπτονται όταν δεν πληρούνται έστω και μία από αυτές. Ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων προβαίνει επίσης, κατά περίπτωση, σε στάθμιση των εμπλεκομένων συμφερόντων.

Ξεκινώντας την εξέτασή του, πρώτον, από την προϋπόθεση του επείγοντος, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι αυτή πρέπει, εν γένει, να εκτιμάται σε σχέση με την ανάγκη έκδοσης προσωρινής απόφασης προκειμένου να αποτραπεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία του αιτούντος την προσωρινή προστασία. Στον διάδικο αυτόν εναπόκειται να αποδείξει ότι δεν είναι δυνατό να αναμείνει την έκβαση της δίκης επί της ουσίας χωρίς να υποστεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία.

Κατά πρώτον, όσον αφορά την υποχρέωση των παρόχων πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών που χρησιμοποιούν συστήματα συστάσεων να παρέχουν τουλάχιστον μία επιλογή για καθένα από τα συστήματα συστάσεων τους που δεν βασίζεται στην κατάρτιση προφίλ ⁵⁹⁶, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αιτούσα δεν απέδειξε την ύπαρξη σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας.

Πράγματι, κατ' αρχάς, η προβαλλόμενη ζημία είναι αβέβαιη, δεδομένου ότι ο κανονισμός 2022/2065 δεν απαγορεύει τη χρήση συστημάτων συστάσεων, αλλά απλώς υποχρεώνει τις οικείες πλατφόρμες να παρέχουν επιλογή για την απενεργοποίησή τους.

Εν συνεχεία, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η εφαρμογή μιας δυνατότητας απενεργοποίησης όντως ωθεί τους πελάτες να απομακρυνθούν από το Amazon Store προς όφελος ανταγωνιστικών πλατφορμών, η προβαλλόμενη απώλεια μεριδίων αγοράς συνιστά αμιγώς οικονομική ζημία, καθόσον συνίσταται στην απώλεια εσόδων από τις πωλήσεις στη επίμαχη αγορά.

Στην περίπτωση μιας τέτοιας ζημίας, το ζητούμενο προσωρινό μέτρο δικαιολογείται μόνον αν προκύπτει ότι, ελλείψει τέτοιου μέτρου, ο διάδικος που το ζητεί θα βρεθεί σε κατάσταση ικανή να θέσει σε κίνδυνο την ύπαρξή του πριν από την έκδοση της απόφασης που περατώνει τη διαδικασία επί της ουσίας ή ότι τα μερίδια αγοράς του θα μεταβληθούν σημαντικά. Δεν αρκεί να υπάρχει κίνδυνος μια επιχείρηση να χάσει ανεπανόρθωτα ένα μερίδιο αγοράς, αλλά σημασία έχει το μερίδιο αυτό να είναι αρκετά σημαντικό υπό το πρίσμα, ιδίως, του μεγέθους της εν λόγω επιχείρησης, λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών του ομίλου με τον οποίο συνδέεται βάσει της σύνθεσης του μετοχικού κεφαλαίου της.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει όμως ότι η αιτούσα δεν αποδεικνύει, και ούτε καν ισχυρίζεται, ότι βρίσκεται σε κατάσταση ικανή να θέσει σε κίνδυνο την οικονομική βιωσιμότητά της πριν από την έκδοση της απόφασης με την οποία θα περατωθεί η διαδικασία επί της ουσίας, λαμβανομένων υπόψη του μεγέθους του κύκλου εργασιών και των χαρακτηριστικών του ομίλου στον οποίο ανήκει.

Τέλος, απορρίπτει το επιχείρημα της αιτούσας ότι η προσβαλλόμενη απόφαση θίγει επίσης τα συμφέροντα των τρίτων πωλητών. Ειδικότερα, ο αιτών τα προσωρινά μέτρα δεν μπορεί, προκειμένου να αποδείξει το επείγον, να επικαλεστεί την προσβολή των δικαιωμάτων τρίτων ή του γενικού συμφέροντος. Η ζημία που δύναται να προκαλέσει η εκτέλεση της προσβαλλόμενης απόφασης σε πρόσωπο διαφορετικό από εκείνο που ζητεί τα προσωρινά μέτρα μπορεί, ενδεχομένως, να ληφθεί υπόψη από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων μόνο στο πλαίσιο της σταθμίσεως των εμπλεκόμενων συμφερόντων.

Κατά δεύτερον, όσον αφορά την υποχρέωση των παρόχων πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών να καταρτίζουν και να καθιστούν προσβάσιμο αποθετήριο διαφημίσεων το οποίο, κατά την αιτούσα, περιέχει εμπιστευτικές πληροφορίες, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου καταλήγει, αντιθέτως, στο συμπέρασμα ότι η αιτούσα έχει αποδείξει την ύπαρξη σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας και ότι, ως εκ τούτου, η προϋπόθεση του επείγοντος πληρούται εν προκειμένω.

Συγκεκριμένα, δεχόμενος ότι, για τις ανάγκες της εξέτασης της προϋπόθεσης του επείγοντος, πρέπει να θεωρηθεί ότι οι επίμαχες πληροφορίες έχουν εμπιστευτικό χαρακτήρα, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι το ζήτημα κατά πόσον η αποκάλυψη τέτοιων πληροφοριών προκαλεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία εξαρτάται από συνδυασμό περιστάσεων, όπως, μεταξύ άλλων, η

⁵⁹⁶ Άρθρο 38 του κανονισμού 2022/2065.

σημασία, από επαγγελματικής και εμπορικής απόψεως, των πληροφοριών για την επιχείρηση που ζητεί την προστασία τους και η χρησιμότητά τους για άλλες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά.

Πλην όμως, εν προκειμένω, όσον αφορά τον απαιτούμενο βαθμό σοβαρότητας, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διαπιστώνει ότι, αφενός, οι υποχρεώσεις που αφορούν το αποθετήριο διαφημίσεων, το οποίο παρέχει πληροφορίες σχετικά με τις διαφημίσεις στην πλατφόρμα της αιτούσας, επιτρέπουν σε τρίτους να αποκτήσουν πρόσβαση σε σημαντικά επιχειρηματικά απόρρητα που αφορούν τις διαφημιστικές στρατηγικές των διαφημιζόμενων πελατών της αιτούσας. Κατά συνέπεια, η αιτούσα δεν δύναται να αναμένει την έκβαση της διαδικασίας επί της ουσίας χωρίς να υποστεί σοβαρή βλάβη. Αφετέρου, στο μέτρο που η αποκάλυψη των επίμαχων πληροφοριών, στο σύνολό τους, θα τις καθιστούσε εξαιρετικά ευαίσθητες, καθόσον θα παρείχε στο κοινό εν γένει εις βάθος γνώση, σε πολύ λεπτομερές επίπεδο, των ευαίσθητων επιχειρηματικών σχέσεων της αιτούσας με την πλειονότητα των πελατών της, τούτο θα μπορούσε επίσης να αυξήσει εκθετικά και τεχνητά τη διαφάνεια της αγοράς.

Όσον αφορά τον ανεπανόρθωτο χαρακτήρα της ζημίας αυτής, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου θεωρεί προφανές ότι η ακύρωση της προσβαλλόμενης απόφασης δεν δύναται να αναστρέψει τα αποτελέσματα της αποκάλυψης των επίμαχων πληροφοριών, δεδομένου ότι δεν θα μπορεί να εξαλείψει το γεγονός ότι θα έχουν λάβει γνώση τα πρόσωπα που θα διαβάσουν τις εν λόγω πληροφορίες.

Δεύτερον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξετάζει το *fumus boni juris* της αιτήσεως προσωρινών μέτρων από την άποψη της υποχρέωσης των παρόχων πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών να συστήσουν και να καταστήσουν προσβάσιμο αποθετήριο διαφημίσεων. Υπενθυμίζει ότι η προϋπόθεση περί *fumus boni juris* πληρούται όταν τουλάχιστον ένας από τους προβαλλόμενους λόγους δεν στερείται, εκ πρώτης όψεως, σοβαρού ερείσματος. Αυτό συμβαίνει όταν ένας από τους λόγους αυτούς καταδεικνύει την ύπαρξη σημαντικού νομικού ή πραγματικού ζητήματος, η επίλυση του οποίου δεν είναι προφανής και, ως εκ τούτου, χρήζει λεπτομερούς εξέτασης στο πλαίσιο της κύριας δίκης.

Εν προκειμένω, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται ότι ορισμένα από τα στοιχεία που η αιτούσα υποχρεούται να δημοσιεύσει στο αποθετήριο των διαφημίσεών της δεν έχουν ακόμη τεθεί στη διάθεση του κοινού. Τούτο ισχύει ιδίως για τις πληροφορίες σχετικά με την περίοδο κατά την οποία παρουσιάστηκε η διαφήμιση και τους συνολικούς αριθμούς ανά κράτος μέλος όσον αφορά την ομάδα ή τις ομάδες αποδεκτών στους οποίους απευθυνόταν συγκεκριμένα η διαφήμιση.

Τρίτον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου προβαίνει σε στάθμιση των εμπλεκόμενων συμφερόντων προκειμένου να καθορίσει αν το συμφέρον της αιτούσας για τη λήψη των προσωρινών μέτρων υπερέρχει έναντι του συμφέροντος που συνίσταται στην άμεση εφαρμογή της επίδικης πράξης. Εξετάζει, ειδικότερα, αν η ενδεχόμενη ακύρωση της εν λόγω πράξης από τον δικαστή της ουσίας μπορεί να ανατρέψει την κατάσταση που θα έχει προκληθεί από την άμεση εκτέλεσή της και, αντιστρόφως, αν η αναστολή εκτέλεσης της πράξης μπορεί να θέσει υπό διακύβευση την πλήρη αποτελεσματικότητά της σε περίπτωση που απορριφθεί η προσφυγή της κύριας δίκης. Όσον αφορά, ειδικότερα, την προϋπόθεση περί του ότι η νομική κατάσταση που δημιουργείται με τη διάταξη ασφαλιστικών μέτρων πρέπει να είναι αναστρέψιμη, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου παρατηρεί ότι ο σκοπός της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων περιορίζεται στην εξασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας της εκδοθησόμενης απόφασης επί της ουσίας. Κατά συνέπεια, η εν λόγω διαδικασία έχει αμιγώς παρεπόμενο χαρακτήρα σε σχέση με την κύρια δίκη.

Εν προκειμένω ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμά ότι, για να εξασφαλιστεί η πρακτική αποτελεσματικότητα μιας απόφασης που θα ακυρώνει την προσβαλλόμενη απόφαση, η αιτούσα πρέπει να είναι σε θέση να αποτρέψει την παράνομη δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών. Τυχόν ακυρωτική απόφαση θα αποβεί μάταιη και άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας αν η υπό

κρίση αίτηση ασφαλιστικών μέτρων απορριφθεί, διότι η απόρριψη αυτή θα καταστήσει δυνατή την άμεση δημοσιοποίηση των επίμαχων πληροφοριών και, ως εκ τούτου, θα προδικάσει de facto το περιεχόμενο της εκδοθησόμενης απόφασης επί της ουσίας, δηλαδή την απόρριψη της προσφυγής ακυρώσεως. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, αφενός, το συμφέρον για την απόρριψη της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων πρέπει να υποχωρήσει έναντι του συμφέροντος της αιτούσας, κατά μείζονα μάλιστα λόγο διότι η χορήγηση της ζητηθείσας αναστολής εκτέλεσης θα οδηγήσει στη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης για περιορισμένο μόνο χρονικό διάστημα.

Διάταξη της 29ης Σεπτεμβρίου 2023, Red Bull κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-306/23 R, EU:T:2023:590)

«Ασφαλιστικά μέτρα – Ανταγωνισμός – Απόφαση της Επιτροπής περί διενέργειας ελέγχου – Αίτηση αναστολής εκτέλεσης – Έλλειψη επείγοντος»

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχοντας υπόνοιες για συμπεριφορά αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού στο πλαίσιο της εμπορίας ενεργειακών ποτών, ανακοίνωσε, με απόφαση της 8ης Μαρτίου 2023⁵⁹⁷ (στο εξής: απόφαση περί διενέργειας ελέγχου), τη διενέργεια ελέγχου στις εταιρίες Red Bull GmbH, Red Bull France SASU και Red Bull Nederland BV. Η επίδικη απόφαση εκδόθηκε κατ' εφαρμογήν του άρθρου 20, παράγραφοι 1 και 4, του κανονισμού 1/2003 για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού (στο εξής: κανονισμός 1/2003)⁵⁹⁸, το οποίο καθορίζει τις εξουσίες της Επιτροπής όσον αφορά τους ελέγχους.

Στο πλαίσιο του ελέγχου, η Επιτροπή πραγματοποίησε ταυτόχρονες επισκέψεις σε εγκαταστάσεις των οικείων εταιριών στην Αυστρία, στη Γαλλία και στις Κάτω Χώρες, όπου αντέγραψε συλλήβδην μεγάλο αριθμό ηλεκτρονικών εγγράφων και ζήτησε να της παρασχεθούν εκ των υστέρων άλλα ηλεκτρονικά δεδομένα προερχόμενα, μεταξύ άλλων, από κινητά τηλέφωνα, θυρίδες ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και δεδομένα αναρτημένα σε υπολογιστικό νέφος ή στους διακομιστές της επιχείρησης, τα οποία και της διαβιβάστηκαν. Στη συνέχεια, η Επιτροπή εξέτασε στα γραφεία της ένα πρώτο σύνολο δεδομένων, παρουσία εκπροσώπων των εταιριών αυτών.

Οι εν λόγω εταιρίες άσκησαν προσφυγή ακυρώσεως κατά της απόφασης περί διενέργειας ελέγχου. Κατέθεσαν επίσης αίτηση ασφαλιστικών μέτρων με την οποία ζητούν την αναστολή εκτέλεσης της ως άνω απόφασης. Με διάταξή του, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απορρίπτει την αίτηση αυτή.

Εκτίμηση του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου

Προκαταρκτικώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθυμίζει ότι η αναστολή εκτέλεσης και τα προσωρινά μέτρα μπορούν να χορηγηθούν από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων εφόσον αποδεικνύεται ότι η λήψη τους δικαιολογείται εκ πρώτης όψεως βάσει των προβαλλομένων πραγματικών και νομικών ισχυρισμών και εφόσον αποδεικνύεται ότι τα μέτρα αυτά είναι επείγοντα.

Εξετάζοντας, κατ' αρχάς, την προϋπόθεση του επείγοντος των ζητούμενων προσωρινών μέτρων, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμά ότι η προϋπόθεση αυτή δεν πληρούται, στο μέτρο που,

⁵⁹⁷ Απόφαση C(2023) 1689 final της Επιτροπής, της 8ης Μαρτίου 2023 (υπόθεση AT.40819 – Red Bull – Έλεγχος).

⁵⁹⁸ Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, η προβαλλόμενη από τις αιτούσες σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία πρέπει να θεωρηθεί υποθετική, δεδομένου ότι, αντιθέτως προς τους ισχυρισμούς των αιτουσών, τα μέτρα για την εκτέλεση της απόφασης περί διενέργειας ελέγχου δεν θίγουν δυσανάλογα τα δικαιώματα των υπαλλήλων και των αιτουσών, τα οποία κατοχυρώνονται στο άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

Πράγματι, επείγον υφίσταται μόνον όταν ο κίνδυνος να επέλθει η σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία την οποία προβάλλει ο διάδικος που ζητεί τα προσωρινά μέτρα είναι τόσο άμεσος ώστε η επέλευση της ζημίας να μπορεί να πιθανολογείται επαρκώς. Ωστόσο, η ζημία που κατά τις αιτούσες θα προκύψει από τη μελλοντική εξέταση των δεδομένων δεν πιθανολογείται επαρκώς εν προκειμένω, λαμβανομένων υπόψη των διαδικαστικών εγγυήσεων που εφαρμόζει η Επιτροπή για την εξέταση των εν λόγω δεδομένων.

Κατ' αρχάς, μόνον το προσωπικό της Επιτροπής που είναι επιφορτισμένο με την έρευνα, το οποίο υπόκειται σε αυστηρές υποχρεώσεις τήρησης του επαγγελματικού απορρήτου, δύναται, κατά περίπτωση, να λάβει γνώση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Επίσης, οι εκπρόσωποι των αιτουσών ήταν παρόντες καθ' όλη τη διάρκεια της εξέτασης της κρισιμότητας των εγγράφων. Τέλος, η Επιτροπή έχει προβλέψει διαδικασία εξέτασης, στα γραφεία της, των εγγράφων που περιέχουν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, η οποία περιλαμβάνει ιδίως έναν περιορισμένο κύκλο προσώπων αποτελούμενο εξίσου από υπαλλήλους της Επιτροπής και εκπροσώπους της επιχείρησης, καθώς και διαδικασία διαιτησίας σε περίπτωση διαφωνίας σχετικά με την κρισιμότητα των εγγράφων.

Ομοίως, η ζημία που δύναται να προκύψει από τον αδικαιολόγητα μεγάλο χρόνο που απαιτείται για την ολοκλήρωση του ελέγχου είναι επίσης υποθετική, δεδομένου ότι η περίοδος των έξι εβδομάδων που προβλέπει η Επιτροπή για την εξέταση των υπόλοιπων εγγράφων δεν μπορεί να θεωρηθεί δυσανάλογη, ιδίως λόγω του όγκου των σχετικών πληροφοριών.

Κατόπιν των ανωτέρω, η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων απορρίπτεται.

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης

Φεβρουάριος 2024